

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BEN MACINTYRE

CASUS

VE

HAIN

Soğuk Savaşın En Büyük Casusluk Hikâyesi

Çeviren: Nurdan Soysal

1985 yılının bir Temmuz akşamı Moskova'nın merkezindeki işlek bir caddenin kaldırımında orta yaşlı bir adam elinde bir plastik poşetle bekliyordu. Görünürde diğer Sovyet vatandaşlarından farkı olmayan bu adam kıdemli KGB subayı Oleg Gordievsky idi. Oysa ki Gordievsky on yıldan uzun süredir MI6 için Sovyet istihbarat makinesinin derinliklerinden paha biçilmez sırlar taşıyordu. Hiçbir casus KGB'ye zarar vermek için daha fazlasını yapmamıştı. Elindeki poşet ise Sovyetler Birliği'nden kaçıışı için bir işaretti.

Böylece casusluk tarihindeki en sıra dışı ve cesur olaylardan biri başladı. *Casus ve Hain*'de Ben Macintyre, Soğuk Savaş'ın gidişatını sonsuza dek değiştiren bir ihanet ve ikiyüzlülük hikâyesi ortaya koyuyor.

"Okuduğum en iyi gerçek casusluk hikâyesi."

JOHN LECARRÉ

"Yılın en iyi kitabı."

THE ECONOMIST

CASUS VE HAIN

Ben Macintyre

Ben Macintyre aralarında *Agent Zigzag*, *Operation Mincemeat*, *A Spy Among Friends* and *SAS: Rogue Heroes* gibi eserlerin de yer aldığı çok satan kitapların yazarıdır. *The Times* gazetesinde köşe yazarlığı ve yardımcı editörlük yapan Macintyre aynı zamanda New York, Paris ve Washington'da gazetenin muhabiri olarak da çalıştı. Beğenilen kitaplarından yola çıkarak hazırlanan BBC serilerini de sunmaktadır.

Nurdan Soysal

İstanbul'da doğdu. Kadıköy Maarif Koleji ve İTÜ Elektrik Fakültesi'nden mezun oldu. TEK'te çalıştıktan sonra özel bir şirkette ihracat müdürü olarak görev yaptı. Emekli olduğundan bu yana başta Erich Fromm'un *İtaatsizlik Üzerine* ve Roger Lewin'in *Modern İnsanın Kökeni* olmak üzere çok sayıda eserin çevirisini yapmıştır. Bir çocuk annesi olan Soysal İstanbul'da yaşamaktadır.

CASUS VE HAIN

Soğuk Savaşın En Büyük Casusluk Hikâyesi

Ben Macintyre

İngilizceden çeviren:
Nurdan Soysal

Say Yayınları

Tarih

Casus ve Hain / Ben Macintyre

Özgün adı: *The Spy and the Traitor*

© 2018 Ben Macintyre

ISBN 978-605-02-0747-7

Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Nurdan Soysal

Yayın koordinatörü: Sinan Köseoğlu

Editör: Furkan Akderin

Kapak tasarımı ve sayfa düzeni: Gülizar Ç. Çetinkaya

Baskı: Dörtel Matbaacılık

Zafer mah. 147. Sk. 9-13A

Esenyurt/İstanbul

Tel.: (0212) 565 11 66

Matbaa sertifika no: 40970

1. baskı: Say Yayınları, 2021

Say Yayınları

Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80

www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com

www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

www.instagram.com/sayyayincilik

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.

Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80

internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

GÖRSEL LİSTESİ.....	11
GÖRSELLERİN REFERANSLARI.....	15
GİRİŞ: 18 MAYIS 1985	17
 BİRİNCİ BÖLÜM	 21
1. KGB.....	23
2. GORMSSON AMCA	47
3. SUNBEAM (GÜNEŞ IŞINI).....	71
4. YEŞİL MÜREKKEP VE MİKROFİLM.....	97
5. PLASTİK POŞET VE MARS ÇİKOLATA	129
6. AJAN BOOT (BOT).....	159
 İKİNCİ BÖLÜM.....	 179
7. GÜVENLİ EV	181
8. OPERASYON RYAN.....	207
9. KOBİ.....	233
10. MR.COLLINS VE MRS.THATCHER.....	253
11. RUS RULETİ	285

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	317
12. KEDİ İLE FARE	319
13. KURU TEMİZLEMECİ	351
14. 19 TEMMUZ CUMA	385
15. FİNLANDİYA.....	415
 SONUÇ	 441
16. PIMPLICO'YA PASAPORT	443
17. SON SÖZ.....	469
 KOD ADLARI VE TAKMA ADLAR	 477
TEŞEKKÜR.....	479
SEÇİLİ KAYNAKLAR	481

Joanna Macintyre'ın (1934-2015) anısına

‘İki hayatı vardı: biri bilmek isteyen herkesin gördüğü, bildiği açık olanı...diğeri ise doğal akışını gizlilik içinde sürdüreniydi.’

Anton Çehov, Küçük Köpekli Kadın

GÖRSEL LİSTESİ

Birinci Kısım

1. Bir KGB ailesi, Anton ve Olga Gordievsky, iki küçük çocukları, Marina ve Oleg (10 yaşlarında) ile.
2. Gordievsky kardeşler. Vasili, Marina ve Oleg.
3. Moskova Uluslararası İlişkiler Enstitüsü atletizm takımı,
4. Karadeniz kıyılarında uzun mesafe koşucusu eğitimi.
5. Oleg Gordievsky, öğrencilik günlerinde.
6. Anton Gordievsky, daima giydiği KGB üniformasıyla.
7. Çok başarılı bir KGB “illegali” olan Vasili Gordievsky.
8. Lubyanka. Kısaca “Merkez” olarak bilinen KGB genel merkezi.
9. Oleg Gordievsky, KGB üniformasıyla: hırslı, sadık ve iyi eğitimli bir subay.
10. Berlin Duvarı’nın yapılışı, Ağustos 1961.
11. Prag Baharı, 1968. Tek başına bir protestocu, bir Sovyet tankına karşı koyuyor.
12. Gordievsky’nin, Kopenhag görevi sırasında, Danimarka istihbarat teşkilatının (PET) gizli izlemede çektiği fotoğrafları.
13. Kopenhag’da, kimliği bilinmeyen bir partnerle birlikte çiftler badminton maçı yaparken.

- 14.Baltık kıyısında Mikhail Lyubimov ile.
- 15.Danimarka'da Lyubimov ile birlikte seyahat ederken; Lyubimov'un karısı Tamara ve Gordievsky'nin ilk karısı Yelena.
- 16.Arne Treholt KGB'deki yöneticisi Gennadi Titov ile birlikte.
- 17.Stig Bergling.
- 18.Gunvor Galtung Haavik, 1977'de tutuklanmasının hemen ertesinde.
- 19.Aldrich Ames, CIA'e katıldığı sıralarda.
- 20.Ames'ten KGB yöneticilerine el yazısı bir not.
- 21.Ames, ikinci karısı Maria del Rosario Casas Dupuy ile.
- 22.Sergey Chuvakhin, Sovyet silah kontrol uzmanı.
- 23.Albay Viktor Cherkashin.
- 24.Vladimir Kryuchkov.
- 25.Yuri Andropov.
- 26.KGB Karşı istihbarat kolu K Direktörlüğünün başı Albay Viktor Budanov.
- 27.(Nikolai Gribin, Gordievsky'nin doğrudan amiri.
- 28.Viktor Grushko.
- 29.Sinyal mevkii.
- 30.Gordievsky'nin ikinci karısı Leyla Aliyeva.

İkinci Kısım

- 31.Leyla ve iki kızı, 1982'de, Londra'ya geldiklerinden kısa süre sonra.
- 32.Kensington Palace Gardens No:13'teki Sovyet elçiliği.

KGB Londra istasyonu.

33.Gordievsky'nin kızları Maria ve Anna.

34.Michael Bettany.

35.Eliza Manningham-Buller.

36.General Arkadi Guk. KGB rezidenti, karısı ve korumasıyla.

37.Guk'un Holland Park No 42'deki evi.

38.Century House, 1994'e kadar MI6'nın genel merkeziydi.

39.Michael Foot.

40.Jack Jones.

41.Oleg Gordievsky, Ron Brown ve Jan Sarcocy ile.

42.KAL 007 uçuş numaralı uçağın 1983 yılında bir Sovyet savaş uçağı tarafından düşürülmesi, yaygın protestolara yol açmıştı.

43.Margaret Thatcher, 14 Şubat 1984'te Moskova'da Yuri Andropov'un cenazesine katılıyor.

44.Gelecek Sovyet lideri Mikhail Gorbachev, Aralık 1984'te Chequers'da Thatcher ile buluşuyor.

45.Michael Lyubimov.

46.Kabine sekreteri Sir Robert Armstrong. İstihbarat teşkilatlarını denetlemekten de sorumludur.

47.Kutuzovsky Prospekt'teki sinyal mevkii.

48.Kızıl Meydan'da St. Basil's Katedrali.

49.Gordievsky'nin kaçış sinyali verdiği bir Safeway süpermarket poşeti.

50.Sinyalin alındığını göstermek için bir MI6 subayı, Gordievsky'nin önünden yürüyerek geçecek, kısa bir göz kontağı sağlayacak ve Mars çikolatası yiyecekti.

51. Vyborg'un güneyindeki randevu noktası.
52. Kaçış arabalarından biri, MI6 subayı Vikont Roy Ascot'un kullandığı araç.
53. Özgürlüğe giden yol. Kaçış rotasında kuzeye doğru giderken çekilen keşif fotoğrafı.
54. MI6 tahliye ekibi, kaçak casusu Finlandiya'ya geçirdikten birkaç saat sonra Norveç yolunda hatıra fotoğrafı için durmuşlar.
55. Vyborg sınırında, üç askeri sınır bariyerinden biri.
56. PIMLICO'nun sonrasında sınır dışı edilen MI6 subaylarından birinin arabasının ön camından çektiği manzara.
57. Aldrich Ames'in, 21 Şubat 1994'te tutuklanması.
58. Rosario ve Rick Ames'in tutuklanma fotoğrafları.
59. Gordievsky, zorunlu ayrılıktan altı sene sonra ailesini karşılarken.
60. Yeniden bir araya gelen Gordievskyler, Londra'da fotoğraf için poz veriyorlar.
61. Gordievsky, 1987'de Oval Ofis'te Ronald Reagan ile birlikte.
62. 2007'de kraliçenin doğum günü şereflerinde Gordievsky'ye, "Birleşik Krallığın güvenliği için yaptığı hizmetlerden" ötürü Seçkin St. Michael ve St. George Nişanı (CMG) verildi.
63. CIA direktörü Bill Casey.
64. Emekli casus.

GÖRSELLERİN REFERANSLARI

Birinci Fotoğraf Eki

1, 2: özel koleksiyon; 3, 4: özel koleksiyon; 5: özel koleksiyon; 6, 7: özel koleksiyon, 8: Avalon; 9: özel koleksiyon; 10: World History Archive/Alamy Stock Photo, 11: akg-images/Ladislav Bielik; 12: özel koleksiyon; 13, 14: özel koleksiyon; 15: özel koleksiyon; 16: Ritzau Scanpix/TopFoto, 17: Bettmann Archive/Getty Images, 18: Ritzau Scanpix/TopFoto; 19: Time Life Pictures/FBI/The LIFE Picture Collection/Getty Images, 20: Jeffrey Markowitz/Sygma/Getty Images; 21: Jeffrey Markowitz/Sygma/Getty Images; 22: Jeffrey Markowitz/Sygma/Getty Images; 25: TASS/TopFoto;

TASS/TopFoto; 26: EAST2WEST; 27: özel koleksiyon, 30: özel koleksiyon.

İkinci Fotoğraf Eki

31: özel koleksiyon, 32: The Times; 33: özel koleksiyon; 35: Topfoto; 36: Tom Stoddart Archive/Hulton Archive/Getty Images, 37-38: PA Images; 39: Popperfoto/Getty Images, 40: PA Images, 41: Stewart Ferguson/Forth Press; 42: Allan Tannenbaum/Archive Photos/Getty Images, 43:

PA Images/TASS; 44: Peter Jordan/The LIFE Images Collection/Getty Images, 45: EAST2WEST, 46: The Times; 47: özel koleksiyon; 48: PA Images/TASS, 49: © News Group Newspapers Ltd, 50: Robert Opie archive; 52: özel koleksiyon; 53-54: özel koleksiyon; 55: Sputnik/TopFoto, 56: özel koleksiyon; 57: Courtesy of John Hallisey/FBI/The LIFE Picture Collection/Getty Images, 58: (alt sağ) Jeffrey Markowitz/Sygma/Getty Images; 59: özel koleksiyon, 60: Neville Marriner/ANL/REX/Shutterstock; 61: Courtesy Ronald Reagan Library, 62: PA Images,; Diana Walker/The LIFE Images Collection/Getty Images; 64: Ilpo Musto/REX/Shutterstock.”

Telif haklarının takibi için her türlü makul gayret gösterilmiş olup yayıncı, menşei gösterilmemiş telif hakkı sahibine ilişkin ayırt edici bilginin arz edilmesinden memnuniyet duymakla birlikte; yeni basımlarda her türlü düzeltmenin yapılması için gerekli özeni gösterecektir.

GİRİŞ: 18 MAYIS 1985

Bu, KGB'nin karşı-istihbarat bölümü K Direktörlüğü için rutin bir dinleme işiydi.

KGB subayları ile ailelerinin yaşadığı Moskova'nın 103 Leninsky Prospekt adresindeki yüksek binanın sekizinci katında bulunan dairenin ön kapısının kilitlerini açmak bir dakikadan kısa sürmüştü. Tulum giyip, eldiven takmış iki adam, sistemli bir şekilde daireyi aramaya koyulunca iki teknisyen de hızla, görünmeyecek şekilde kablolar çekip, duvar kâğıtlarının ve süpürgeliklerin arkasına dinleme cihazları, telefonun ahizesine canlı yayın mikrofonu, oturma odası, yatak odası ve mutfaktaki aydınlatma armatürlerine de kameralar yerleştirdiler. Bir saat sonra işlerini bitirdiklerinde, dairede, KGB'nin gözünün ve kulağının bulunmadığı pek bir köşe kalmamıştı. Sonunda, yüzlerine maske takıp, dolaptaki giysilere ve ayakkabılara, zehirlenmeye meydan vermeyecek ama KGB'nin Geiger sayaçlarının, giyen kişinin hareketlerini takip etmesine imkân verecek ölçüde düşük yoğunlukta radyoaktif toz püskürttüler. Sonra çıkıp, ön kapıyı dikkatlice kilitlediler.

Birkaç saat sonra, Aeroflot'un Londra seferiyle gelen kıdemli bir Rus istihbarat subayı, Moskova havaalanına indi.

KGB Albayı Oleg Antonyevich Gordievsky, kariyerinin zirvesindeydi. Sovyet istihbarat teşkilatının dâhilerinden

biri olan Gordievsky, İskandinavya'da, Moskova'da ve İngiltere'de hizmet ederek neredeyse lekesiz siciliyle özenle ve sebatla yükselmişti. Kırk yaşındayken, Londra'daki KGB istasyonunun şefliğine, herkesin istediği bir makama terfi ettirilmişti, şimdi de KGB'nin başkanı tarafından resmen seçilmek üzere Moskova'ya dönmesi için davet edilmişti. Profesyonel bir casus olan Gordievsky'ye, Sovyetler Birliği'ni yöneten bu geniş ve acımasız güvenlik ve istihbarat şebekesinin en yüksek basamaklarına yükseleceği cıtlatılmıştı.

Tıknaz ve atletik yapılı Gordievsky, havaalanının kalabalığının içinde güvenle yürüyordu. Gerçi içinde kabaran bir miktar korku vardı. Çünkü kıdemli KGB mensubu, Sovyetler Birliği'nin sadık gizli hizmetkârı Oleg Gordievsky, bir İngiliz casusuydu.

İngiliz dış istihbarat teşkilatı MI6 tarafından on iki yıl öncesinde angaje edilen NOCTON kod adlı ajan, teşkilatın tarihindeki en değerli casuslarından biri olmuştu. İngiliz yöneticilerine verdiği büyük miktarda bilgi, Sovyet casus şebekesini gözler önüne sererek Soğuk Savaşın gidişatını değiştirmiş, nükleer savaşın engellenmesine yardımcı olmuş ve Batı'ya, dünya meselelerindeki son derece tehlikeli dönemlerde Kremlin'in düşüncesine ilişkin benzersiz bilgiler sağlamıştı. Ronald Reagan da Margaret Thatcher da Rus casusun sağladığı olağanüstü sırlar hazinesi hakkında bilgilendirilmişlerdi, gerçi Amerikan başkanı da İngiliz başbakanı da onun gerçek kimliğini bilmiyorlardı. Gordievsky'nin ikili hayatından genç karısının bile haberi yoktu.

Gordievsky'nin KGB rezidenti (KGB'nin rezidentura olarak bilinen yurtdışı istasyonlarının şefi için kullanılan Rusça bir terim) olarak atanması, MI6'nun bu sırrı bilen

ufak bir grup yetkilisi arasında sevinç yaratmıştı. İngiltere'deki en üst düzey Sovyet istihbarat ajanı olan Gordievsky'nin bundan böyle Rus casusluğunun en gizli sırlarına erişimi olacaktı: KGB'nin bir şeyi yapmadan önce ne planlamakta olduğundan Batı'yı haberdar edebilecekti; İngiltere'deki KGB etkisiz kılınacaktı. Hal böyleyken, Moskova'ya dönmesi için gelen beklenmedik davet, NOCTON ekibini tedirgin etmişti. Bazıları bunda bir tuzak kokusu aldılar. MI6'daki yönetici subaylarıyla güvenli bir evde apar topar yapılan toplantıda Gordievsky'ye, İngiltere'ye iltica edip, ailesi ile birlikte orada kalma seçeneği sunuldu. Toplantıda bulunan herkes tehlikeleri anlıyordu: eğer resmi KGB rezidenti olarak dönerse MI6, CIA ve Batılı müttefikleri, istihbaratta turnayı gözünden vurmuş olurlardı ama Gordievsky tuzağa doğru gidiyorsa karısı dâhil, her şeyini kaybederdi. Önce uzun uzun kafa yormuş ve kararını vermişti: "Geri döneceğim."

MI6 yetkilileri, hayata geçirmenin hiç gerekmemesini umarak yedi sene önce hazırlanan Gordievsky'nin acil kaçış planının, PIMLICO kod adlı planın üzerinden bir kez daha geçtiler. MI6, daha önce, bir KGB yetkilisi şöyle dursun, SSCB'den kimseyi gizlice tahliye etmemişti. Özenle hazırlanmış ve tehlikeli olan kaçış planı, ancak son çare olarak başlatılabilirdi.

Gordievsky, tehlikeyi fark etmek üzere eğitilmişti. Havaalanında yürürken içindeki gerilimden ötürü sinirleri yıpranmıştı, her yerde tehlike işaretleri görüyordu. Pasaport memuru, geçiş izni vermeden önce evraklarını haddinden uzun süre incelemiş gibiydi. Yurt dışından dönen bir KGB albayını en azından nezaket icabı karşılaması gereken memur neredeydi? Havaalanı, denetleme açısından daima sıkıydı ama bugün, ortalıkta bariz bir şekilde avare

avare dolaşan sıradan adamlar ve kadınlar bile normalden fazlaydı. Gordievsky, kendi kendine, eğer KGB gerçeği bilseydi Rus topraklarına ayak bastığı anda tutuklanıp, sorgulama, işkence ve sonunda da idam edileceği KGB hücrelerinin yolunu çoktan tutmuş olacağını söyleyerek bir taksiye bindi.

Leninsky Prospekt'deki bilindik apartman binasına girip, sekizinci kata çıkmak için asansöre binene kadar kendisini kimsenin takip etmediğini söyleyebilirdi. Ocak ayından beri ailesinin dairesinin içine girmemişti.

Ön kapıdaki ilk kilit kolayca açıldı, sonra da ikincisi. Ama kapı kımıldamadı. Kapıdaki üçüncü kilit, apartmanın inşa edildiği tarihten kalan modası geçmiş yaysız kilit kilitlenmişti.

Oysa Gordievsky, üçüncü kilidi hiç kullanmazdı. Bu, birinin maymuncukla içeri girdiği, çıkarken de yanlışlıkla kapının üç kilidini de kilitlemiş olduğu anlamına geliyordu. Bu kişi, KGB olmalıydı.

Geçen haftanın korkuları dondurucu bir furya halinde belirginleşti, dairesine girildiğini, arandığını, dinleme cihazları yerleştirildiğini dondurucu, felç edici bir şekilde anladı. Zan altındaydı. Biri ona ihanet etmişti. KGB onu izliyordu. Casus, yoldaş casuslar tarafından gizlice dinleniyordu.

BİRİNCİ BÖLÜM

1

KGB

Oleg Gordievsky, KGB'nin içine doğmuştu: KGB tarafından şekillendirilmiş, sevilmiş, çarpıtılmış, zarar verilmiş ve neredeyse mahvedilmişti. Sovyet casus teşkilatı onun kalbine ve kanına işlemişti. Babası, hayatı boyunca istihbarat teşkilatı için çalışmış, KGB üniformasını, hafta sonları dâhil her gün giymişti. Gordievskyler, belirlenmiş bir apartmanda casus birlik ve beraberliğinin içinde yaşamış, subaylar için ayrılmış özel yiyeceklerden yemiş ve boş zamanlarında diğer casus aileleriyle sosyalleşmişlerdi. Gordievsky, KGB'nin çocuklarından biriydi.

KGB -*Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti*, yani Devlet Güvenlik Komitesi o zamana kadar kurulmuş etki alanı en geniş ve en karmaşık istihbarat teşkilatıydı. Stalin'in casus şebekesinin doğrudan halefi olarak iç ve dış istihbarat toplama, iç güvenliğinin uygulanması ve devlet polisinin görevlerini bünyesinde toplamıştı. Baskıcı, gizemli ve her zaman her yerde var olan KGB, Sovyet yaşamının her yönüne nüfuz ediyor ve onu kontrol ediyordu. İç muhalefetin kökünü kazıyor, Komünist liderliğe yol gösteriyor, düşman güçlere karşı casusluk ve karşı-istihbarat operasyonları düzenliyor ve SSCB halklarını alçaltıcı bir itaate zorluyordu. Ajanlar

almış, dünyanın her yerine casuslar yerleştirmişti, onların vasıtasıyla her yerden askeri, siyasi ve bilimsel sırlar topluyor, satın alıyor ve çalışıyordu. Bir milyondan fazla subay, ajan ve muhbir ile gücünün zirvesinde olan KGB, Sovyet toplumunu, başka herhangi bir kurumdan daha derinlemesine şekillendiriyordu.

Batı dünyası için bu baş harfler, içerdeki terörün, dışardan gelen saldırının ve yıkımın simgesi, meçhul bir resmi mafyanın yönettiği totaliter bir rejimin bütün gaddarlığının stenosuydu. Oysa acımasız hükmü altında yaşayanlar, KGB'yi o şekilde görmüyorlardı. Kesinlikle korku ve itaat uyandırıyor ama KGB'ye, Antik Roma'daki imparatorun muhafız kıtası gibi, Batı'dan gelecek emperyalist ve kapitalist saldırılara karşı siper ve Komünizmin koruyucusu olarak hayranlık duyuluyordu. Bu seçkin ve ayrıcalıklı gücün bir üyesi olmak da hayranlık sebebi ve gurur kaynağıydı. Teşkilata katılanlar, ömür boyu kalırlardı. "Eski KGB mensubu diye bir şey yoktur," demişti bir keresinde eski KGB subayı Vladimir Putin. Bu girilecek müstesna bir kulüptü; aynı zamanda da ayrılması imkânsız olan bir kulüp. KGB'de rütbe almak bunun için yeterli yeteneği ve hırsı olanlar için bir onur ve görevdi.

Oleg Gordievsky, başka bir şey yapmayı hiçbir zaman ciddi olarak düşünmemişti.

Bir demiryolu işçisinin oğlu olan babası, Anton Lavrentyevich Gordievsky, 1917 devrimi, onu adanmış, kayıtsız şartsız bir Komüniste ve ideolojik tutuculuğun katı bir uygulayıcısı haline dönüştürene kadar öğretmendi. Oğlu sonradan, "Parti Tanrıydı," diye yazmıştı. Büyük Gordievsky, bağlılığında hiç tereddüde düşmemişti, ağza alınamayacak kadar korkunç suçlarda yer aldığı anda bile. 1932'de, Sovyet

şehirlerini ve ordusunu beslemek üzere köylülerin gıda maddelerine el konmasını organize ederek Kazakistan'ın "Sovyetleştirilmesinin" yerine getirilmesine yardım etmişti. Sonuçtaki kıtlıkta 1,5 milyon kişi can vermişti. Anton, yakın zamanlarda devletten kaynaklanan açlığı görmüştü. O sene, devlet güvenlik dairesine girmiş, sonra da Stalin'in gizli polisi ve KGB'nin öncü oluşumu olan NKVD'ye yani İçişleri Halk Komiserliği'ne geçmişti. Politik direktörlüğün bir yetkilisi olarak siyasi disiplinden ve beyin yıkama işinden sorumluydu. Anton, yirmi dört yaşındaki istatistikçi Olga Nikolayevna Gornova ile evlendi ve çift, istihbaratın elit kesimi için ayrılmış Moskova'da bulunan bir apartmanına taşındılar. İlk çocukları Vasili, 1932'de doğdu. Gordievskyler Stalin döneminde gelişip, zenginleştiler.

Yoldaş Stalin, devrimin içerden gelen bir tehditle karşı karşıya kaldığını bildirdiğinde Anton Gordievsky, hainlerin yok edilmesine yardımcı olmak için hazır bulunuyordu. 1936'dan 1938'e kadar süren Büyük Temizlik (Büyük Terör), "devlet düşmanlarının" topluca tasfiyesiyle sonuçlandı: şüpheli beşinci kol mensupları, gizli Troçkistler, teröristler, sabotajcılar, karşı-devrimci casuslar, Parti ve hükümet yetkilileri, köylüler, Yahudiler, öğretmenler, generaller, entelektüel kesimden bireyler, Polonyalılar, Kızıl Ordu askerleri ve daha birçokları tasfiye edilmişti. Çoğu, tamamen masumdu. Stalin'in paranoyak polis devletinde, hayatta kalmanın en emin yolu, birilerini ihbar etmektir. "Bir casusun kurtulmasındansa on masumun yanması evladr," demişti NKVD başkanı Nikolai Yezhov. "Odun kırınca talaşlar uçar." Muhbirler fısıldadı, işkenceciler ve cellatlar işe koyuldu ve Sibiryaya Gulagları' ağzına kadar

1 Sovyetler Birliği hükümetinin cezai çalışma kampları sistemine verilen isim. (ed.)

doldu. Fakat her devrimde olduğu gibi, uygulayıcıların kendileri de zanlı haline geldiler. NKVD, kendini araştırmaya ve temizlemeye başladı. Katliamın zirvesindeyken Gordievskylerin apartmanına, altı aylık bir dönem içinde on iki kereden fazla baskın yapıldı. Tutuklamalar geceleri yapılıyordu: ilk önce ailenin erkeği alınıp götürülüyordu, sonra da ailenin geri kalanı.

Bu devlet düşmanlarından bazılarının Anton Gordievsky tarafından belirlenmiş olması muhtemel görünüyor. "NKVD, her zaman haklıdır," derdi. Hem bütünüyle mantıklı hem de tamamen yanlış bir kanı.

İkinci çocuk Oleg Antonyevich Gordievsky, 10 Ekim 1938'de, tam Büyük Terör giderek yavaşlarken ve savaş, belli belirsiz görünürken doğdu. Arkadaşları ve komşularına göre Gordievskyler, ideolojik açıdan kusursuz, Partiyeye ve devlete sadık, ideal Sovyet vatandaşlarıydılar, şimdi de taş gibi iki oğulları vardı. Kızları Marina, Oleg'den yedi sene sonra dünyaya geldi. Gordievskyler, iyi besleniyorlardı, ayrıcalıklıydılar ve güvendediydiler.

Oysa daha yakından incelendiğinde, ailenin görünüşünde çatlaklar ve yüzeyin altında ise aldatma katmanları vardı. Anton Gordievsky, kıtlıklar, tasfiyeler ve terör sırasında ne yaptığından asla bahsetmezdi. Büyük Gordievsky, Komünist baskının şekillendirdiği itaatkâr bir devlet hizmetkârı olarak *Homo Sovietikus* türünün tam bir örneğiydi. Ama bu görüntünün altında korkak, dehşete kapılmış ve muhtemelen suçluluk duygusu altında ezilmiş bir adamdı. Oleg, sonradan babasını "korkmuş bir adam" olarak görmeye başlamıştı.

Oleg'in annesi, Olga Gordievsky, pek kolay işlenebilir bir malzemeden yapılmamıştı. Partiye hiçbir zaman üye

olmadı, NKVD'nin yanılmaz olduğuna da inanmıyordu. Babasının su değirmeni Komünistler tarafından kamulaştırılmıştı; erkek kardeşi, kolektif tarımı eleştirdiği için doğu Sibirya'daki Gulag'a gönderilmişti; birçok arkadaşının sürüklenerek evlerinden çıkarılıp, gece yarısında yürütülerek uzaklaştırıldıklarını görmüştü. Bir köylünün içine işlemiş sağduyusuyla, devlet terörünün kaprisini ve kin-darlığını anlamış ama çenesini tutmuştu.

Aralarında altı yaş fark olan Vasili ve Oleg, savaş sırasında büyüdüler. Gordievsky'nin ilk anılarından biri, Moskova sokaklarında dolaştırılarak teşhir edilen "hapsedilmiş, gözetim altında tutulan ve hayvanlar gibi sürüklenen" pejmürde Alman esirlerinin geçişini izlemesiydi. Anton, sık sık uzun süreliğine yok oluyor, askeri birliklere Parti ideolojisi üzerine konferans veriyordu.

Oleg Gordievsky, görev duygusuyla komünist tutuculuğun öğretilerini öğrendi. Erken yaşta tarih ve lisanlara yeteneğini gösterdiği Okul 130'a devam etti; komünizmin yurt içindeki ve dışındaki kahramanlarını öğrendi. Batının etrafındaki kalın dezenformasyon örtüsüne rağmen yabancı ülkeler onu büyülemişti. Altı yaşındayken, İngiliz Elçiliği'nin Anglo-Rus anlayışını özendirmek için Rusça çıkardığı propaganda gazetesi *British Ally* (İngiliz Müttefik) okumaya başlamıştı. Almanca çalıştı. Bütün ergenlerden beklendiği şekilde Komsomol'a, Komünist Gençlik Birliği'ne katıldı.

Babası eve, üç resmî gazeteyi getirir ve içerdikleri Komünist propagandayı heyecanla okurdu. NKVD, KGB'ye dönüşmüş, Anton Gordievsky de itaatkâr bir şekilde peşinden gitmişti. Oleg'in annesi, ancak ara sıra yarı fısıldayarak kendi kendine söylendiği eleştirel sözlerle belli

olan sessiz bir direniş yayıyordu. Dini ibadet komünizmde yasaktı dolayısıyla oğlanlar ateist olarak yetiştirilmişlerdi ama anneanneleri, Vasili'yi gizlice Rus Ortodoks Kilisesi'nde vaftiz ettirmişti, dehşete düşen baba bunu keşfedip, müdahale etmiş olmasaydı Oleg'i de vaftiz ettirecekti.

Oleg Gordievsky, ikiyüzlülükle kaplı, birbirlerine sıkı sıkıya bağlı, sevgi dolu bir ailede büyümüştü. Anton Gordievsky, partiyi kutsal sayıyor ve kendini komünizmin korkusuz bir destekçisi olarak gösteriyordu. Oysa özünde, korkunç olaylara tanık olmuş, küçük ve dehşete kapılmış bir adamdı. Olga Gordievsky, ideal bir KGB'li eşiydi ama içinden sistemi hor görüyordu. Oleg'in anneannesi, yasa dışı, yasaklanmış bir tanrıya tapıyordu. Ailedeki yetişkinlerin hiçbiri, gerçekte ne hissettiklerini –birbirlerine de başkalarına da– açığa vurmuyorlardı. Stalin Rusya'sının boğucu uymacılığı süresince, gizlice farklı inanışta olmak mümkündü ama dürüstçe açıklamak, kendi aile fertlerine bile olsa, son derece tehlikeliydi. Oleg, çocukluğundan beri ikili hayat yaşamamanın, gerçek içsel benliğini gizlerken etrafındakileri sevmenin, iç dünyasında kendisi olup, dış dünyaya başka biri olarak görünmenin mümkün olduğunu görmüştü.

Oleg Gordievsky, okuldan gümüş madalyayla, yerel Komsomol'ün başkanı, yetkin, zeki, atletik, kayıtsız şartsız ve sıradan bir Sovyet ürünü olarak çıkmıştı. Ama aynı zamanda kategorilere ayırmayı da öğrenmişti. Babası, annesi ve anneannesi, farklı şekillerde kılık değiştirmişlerdi. Genç Gordievsky, sırların etrafında büyümüştü.

Stalin, 1953'te öldü. Üç yıl sonra, 20. Parti Kongresi'nde halefi Nikita Kruşçev tarafından suçlandı. Anton Gordievsky, şoke olmuştu. Oğlu, Stalin'in esas suçunun, "yaşamı-

nın ideolojik ve felsefi temellerini tahrip etme yönünde çok uzun yol alması" olduğuna inanıyordu. Anton, Rusya'nın dönüşmekte olduğu şekilden hoşlanmıyordu. Ama oğlu hoşlanıyordu.

"Kruşçev Çözülmesi", kısa süreli ve sınırlıydı ama sansürün gevşetildiği, binlerce siyasi mahkûmun tahliye edildiği gerçek bir liberalleşme dönemi idi. Bunlar, genç, Rus ve umutlu olunan çarpıcı günlerdi.

Oleg, on yedi yaşındayken prestijli Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'ne kaydoldu. Orada yeni ortamın coşturmasıyla, akranlarıyla "insani yüzü olan sosyalizmin" nasıl getirileceği konusunda hevesli tartışmalara kendini kaptırdı. Çok ileri gitmişti. Annesinin uyumsuzluğunun birazı ona da geçmişti. Bir gün bir konuşma yazdı, zar zor anladığı kavramlar olan özgürlük ve demokrasiyi savunmada toy kalmıştı. Bunu lisan laboratuvarında kaydetmişti, bir takım öğrenci arkadaşlarına dinletti. Arkadaşları dehşete kapıldılar. "Bunu hemen yok etmelisin Oleg ve bir daha asla kimseye bahsetme." dediler. Birdenbire korkuya kapılan Oleg, sınıf arkadaşlarından birinin yetkililere bu "radikal" görüşlerini bildirmiş olmasından endişelendi. KGB'nin, enstitünün içinde de casusları vardı.

Kruşçev'in reformculuğunun sınırları, 1956'da Sovyet tankları, Sovyet yönetimine karşı başlayan ulusal çapta ayaklanmayı bastırmak üzere Macaristan'a girdiğinde, gaddarca gösterildi. Tüm toplumu kapsayan sansür ve propagandaya rağmen bastırılan başkaldırının haberleri Rusya'ya sızmıştı. "Bütün sıcaklık yok olmuştu," diye hatırlıyordu sonradan gelen resmi kısıtlamayı Oleg, "Buz gibi bir rüzgâr başlamıştı."

Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Sovyetler Birliği'nin en

prestijli üniversitesiydi, Henry Kissinger orayı “Rus Harvard’ı” olarak tanımlıyordu. Dışişleri Bakanlığı tarafından yönetilen enstitü, diplomatlar, bilim insanları, ekonomistler, siyasetçiler ve de casuslar için asıl eğitim zeminiydi. Gordievsky, hepsi de komünist ideolojinin çarpıtıcı prizmasından geçmiş olan tarih, coğrafya, ekonomi ve uluslararası ilişkiler okumuştur. Enstitü, elli altı dilde öğretim veriyordu, bu, dünyadaki her üniversiteden daha fazlaydı. Dil becerileri, KGB’ye ve Oleg’in özlem duyduğu yurtdışı seyahatlerine giden engelsiz yolu açıyordu. Almancası zaten akıcıydı, İngilizce dersine başvurmuştu ama derse haddinden fazla kişi kaydolmuştu. KGB’ye önceden girmiş olan ağabeyi, İsveççe öğrenmesini önerdi. “İsveççe, İskandinavya’nın diğer yerleri için de giriş kapısıdır.” Gordievsky, tavsiyesine uydu.

Enstitü kütüphanesi bazı yabancı gazeteleri ve dergileri bulunduruyordu, bunlar sıkı bir şekilde sansürlenmiş olmalarına rağmen dünyanın diğer yerleri hakkında biraz fikir veriyordu. Bunları, tedbirli bir şekilde okumaya başladı çünkü Batıya gösterilecek aleni ilgi, başlı başına şüphe sebebiydi. Sovyet sansürünün koydurduğu radyo yayınlarını bozma sistemine rağmen bazı geceler gizlice BBC World Service veya Voice of America radyolarını dinliyordu, böylece “hakikatin ilk uçuk kokusunu” aldı.

Bütün insanlar gibi, Gordievsky de, ileriki hayatında geçmişini deneyimler merceğinden görme, başkaldırının tohumlarını daima içinde barındırdığını düşünme, kaderinin bir şekilde karakterinin içine işlemiş olduğuna inanma eğilimine girmişti. Ama öyle değildi. Öğrenciyken babası ve ağabeyi gibi, KGB’de Sovyet devletine hizmet etmeye hevesli, keskin bir komünistti. Macaristan Ayaklanması, genç aklını çelmışti ama o devrimci biri değildi. “Hâlâ

sistemin içindeydim ama hayal kırıklığım giderek büyüyordu.” Bu konuda birçok yaşıtı öğrenciden hiç de farklı değildi.

Gordievsky, on dokuzundayken kros koşusuna katıldı. Sporun ferdi yapısıyla ilgili bir şey, uzun süre boyunca yoğun efor, kendisiyle rekabet içinde olmak ve kendi sınırlarını ölçmek onu cezbetmişti. Oleg, girgin, kadınlar için çekici ve çapkın olabilirdi. Alnından geriye taranmış saçları, açık ve oldukça yumuşak yüz hatlarıyla açıkça yakışıklıydı. Yüz ifadesi sert görünüyordu fakat gözleri kara mizahla parladığında yüzü aydınlanırdı. Arkadaşlarıyla neşeli ve dostçaydı ama içinde gizli ve sert bir şey vardı. Yalnız veya münzevi değildi fakat kendi başınayken rahatı. Duygularını nadiren belli ederdi. Alışlageldiği şekilde kendini geliştirmeye aç olan Oleg, kros koşusunun “karakterindeki olumlu özellikleri geliştireceğine” inanıyordu. Moskova sokaklarında ve parklarında, düşünceleriyle baş başa saatlerce koşardı.

Yakınlaştığı birkaç öğrenciden biri, üniversitenin atletizm takımındaki bir koşucu olan Stanislaw Kaplan idi. “Standa” Kaplan, Çekoslovakı ve Sovyet blokundan gelen birkaç yüz yetenekli öğrenciden biri olarak enstitüye geldiğinde zaten Prag’daki Charles Üniversitesi’nden mezun olmuştu. Ancak son zamanlarda komünizmin hükmü altına aldığı ülkelerden gelen diğerleri gibi Kaplan’ın “bi-reyselliği bastırılmamıştı,” diye yazmıştı Gordievsky yıllar sonra. Oleg’den bir yaş büyüktü ve askeri çevirmen olmak için okuyordu. İki genç adam, emellerinin uyuştüğünü ve benzer fikirlere sahip olduklarını anlamışlardı. “Liberal zihniyetteydi ve komünizm hakkında ciddi kuşkucu görüşleri vardı,” diye yazmıştı Kaplan’ın samimi görüşlerini heyecan verici ve biraz da ürkütücü bulan Gordievsky.

Standa, kadın mıknaatısıydı. İki öğrenci sıkı dost olmuşlar, birlikte koşuyorlar, kız peşine düşüyorlar ve Gorky Park'ın dışındaki Çek restoranında yemek yiyorlardı.

Aynı derecede önemli bir etki de idolleştirdiği ağabeyi idi. O zamanlarda bir "illegal", yani Sovyetler Birliği'nin dünya çapındaki gizli ajan ordusunun bir üyesi olmak için eğitilmekteydi.

KGB, yabancı ülkelerde iki farklı tipte casus çalıştırıyordu. Birinci tipteki casuslar, resmi görevli kisvesi altında, Sovyet diplomatik misyonu veya konsolosluk personeli, kültür veya askeri ataşe, akredite gazeteci ya da ticari temsilci olarak çalışırlardı. Diplomatik koruma, bu "legal" casusların faaliyetleri ortaya çıkarsa casusluk için kovuşturulamayacakları, ancak *istenmeyen kişi* ilân edilip, ülkeden sınır dışı edilecekleri anlamına gelirdi. Aksine, "illegal" casusun (Rusçada *nelegal*) resmi bir statüsü olmaz, genellikle sahte evrakla, sahte isimle seyahat eder ve sadece gönderildiği ülkede görünmeden halkın içine karışırdı. (Batıda bu tür casuslara NOC (Non Official Cover –resmi görevli olmayan gizli ajan– denirdi.) KGB, dünyanın her yerine, kendine sıradan vatandaş süsü vermiş, gizli ve yıkıcı NOC'lar yerleştirmişti. Bunlar da legal ajanlar gibi, bilgi ve ajan toplar ayrıca çeşitli biçimlerde casusluk faaliyetleri yürütürlerdi. Bazen, aktifleştirilmeden önce "uykucular" olarak çok uzun süre gizli kalabilirlerdi. Bunlar, aynı zamanda, Doğu ile Batı arasında savaş çıkması durumunda savaşımaya hazır olan potansiyel Beşinci Kolculardı. İlegaller, resmi radarın altından çalışırlardı, dolayısıyla izi sürülebilecek yollarla finanse edilemezlerdi ve güvenli diplomatik kanallar vasıtasıyla iletişim kurulamazdı. Fakat bir elçiliğe bağlı casusların aksine, karşı-istihbarat araştırmacılarına takip edecek daha az iz bırakırlardı. Her

Sovyet elçiliği, daimî bir KGB istasyonu, ya da rezidentura barındırırdı, buralarda bir rezidentin (MI6 veya CIA jargonunda istasyon şefi) emri altında çalışan çeşitli resmi kisvelere bürünmüş birkaç KGB subayı bulunurdu. Batı karşı-istihbaratının karşı karşıya olduğu bir görev, hangi Sovyet görevlilerinin hakiki diplomat, hangilerinin aslında casus olduklarını çözmekti. İlgalleri izleyerek bulmak çok daha zordu.

Birinci Genel Direktörlük (BGD), KGB’de dış istihbarattan sorumlu olan bölümdü. Bunun bünyesindeki S (“Özel”) Direktörlüğü, illegalleri eğitir, yerleştirir ve yönetirdi. Vasili Gordievsky, S Direktörlüğü’ne resmen 1960’ta alındı.

KGB’nin, Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde bir ofisi vardı, burada potansiyel elemanları gözlemlemek için iki subayı çalışırdı. Vasili, S Direktörlüğü’ndeki amirlerine, yabancı dillerde yetenekli olan kardeşinin de aynı tür işte çalışmaya ilgi duyabileceğinden bahsetmişti.

1961’in başlarında Oleg Gordievsky, bir sohbet için davet edilmiş, ardından KGB’nin Dzerzhinsky Meydanı’ndaki genel merkezine yakın başka bir binaya gitmesi söylenmişti. Orada orta yaşlı bir kadın onunla kibarca Almanca mülakat yapmış ve sonunda lisanı kavrayışı konusunda onu kutlamıştı.

Gordievsky, Rus Elçiliğinde çevirmen olarak altı aylık iş tecrübesi atamasıyla Doğu Berlin’e gönderildiğinde üniversitedeki eğitimi sona ermek üzereydi. Yurt dışına ilk seyahatinin beklentisinden çok etkilenen Gordievsky’nin heyecanı, Doğu Almanya konusunda bilgilendirmek için S Direktörlüğü’ne çağırıldığında iyice artmıştı. Komünist yönetimindeki Alman Demokratik Cumhuriyeti, bir Sov-

yet uydusuydu fakat bu, onu KGB'nin dikkatinden muaf kılmıyordu. Vasili zaten orada bir illegal olarak yaşamaktaydı. Oleg, kardeşi ile temas kurmayı ve yeni, gayri resmi işvereni için birkaç "ufak görevi" yerine getirmeyi hemen kabul etti. Gordievsky, Doğu Berlin'e 12 Ağustos 1961'de vardı ve Karlshorst banliyösündeki KGB yerleşiminin içinde bulunan öğrenci yurduna gitti.

Önceki aylarda, Batı Berlin yoluyla Batıya kaçan Doğu Alman akını şiddetlenmişti. 1961'de 3,5 milyon Doğu Alman, yani kabaca toplam nüfusun yüzde yirmisi, komünist yönetimi altındaki topraklardan toplu göçe katılmıştı.

Gordievsky, ertesi sabah uyandığında Doğu Berlin'i buldozerler tarafından istila edilmiş halde buldu. Doğu Alman hükümeti, Moskova'nın yönlendirmesiyle, akını durdurmak üzere radikal önlemler alıyordu: Batıyı Doğu Berlin'den ve Doğu Almanya'nın geri kalanından koparmak için fiziki bir engel olan Berlin Duvarı yapılıyordu. "Anti-Faşist Koruma Duvarı", aslında Doğu Almanya'nın kendi vatandaşlarını hapsetmek için inşa ettiği bir hapis-hane çeperiydi. 240 kilometreden fazla beton ve tel ile sığınakları, araç geçişini önleyen hendekleri ve tel örgüleriyle Berlin Duvarı, Demir Perde'nin fiziki kanıtı ve insanoğlunun inşa etmiş olduğu en berbat yapılardan biriydi.

Gordievsky, korkuyla karışık bir şaşkınlıkla Doğu Alman işçilerin araç geçişini önlemek için sınır boyunca sokakları parçalayarak tahrip edişlerini, birliklerin kilometrelerce dikenli teli rulolarından açışlarını seyrediyordu. Bazı Doğu Almanlar, kaçış yollarının hızla kapandığını fark edip, barikatların üzerlerine tırmanarak veya sınırın bir kısmını oluşturan kanallarda yüzmeye kalkışarak özgürlük için gözü kara girişimlerde bulunuyorlardı. Do-

ğudan Batıya geçmeye kalkışanları vurmaları emredilmiş muhafızlar, sınırda sıra olmuşlardı. Yeni duvar, yirmi iki yaşındaki Gordievsky’de güçlü bir iz bırakmıştı: “Doğu Almanları sosyalist cennetlerinde tutabilen ve Batıya kaçışlarını durduran şey ancak gözetleme kulelerindeki silahlı muhafızlarla güçlendirilmiş fiziki bir engel olabilirdi.”

Fakat Berlin Duvarı’nın bir gecede inşa edilmiş olmasının Gordievsky’de yarattığı şok, KGB’nin emirlerini sadakatle yerine getirmesini engellememişti. Otoriteden korkmak içgüdüsel, itaat alışkanlığı içine işlemişti. S Direktörlüğü, eski bir KGB muhbiri olan bir Alman kadının ismini vermişti; Gordievsky’ye verilen talimat, kadının nabzını yoklayıp, bilgi vermeye devam etmeye hazırsa bağı kurmaktı. Kadının adresini yerel polis karakolu vasıtasıyla buldu. Kapıyı açan orta yaşlı kadın, genç bir adamın elinde bir demet çiçekle aniden gelmesinden etkilenmemiş görünüyordu. Bir fincan çay içtikten sonra kadın, KGB ile iş birliği yapmaya hazır olduğunu belirtti. Gordievsky, ilk KGB raporunu şevkle yazdı. Gerçekte ne olduğunu ancak aylar sonra idrak etti: “Sınanan o değildi, bendim.”

O Noel’de, sahte kimlikle Leipzig’de yaşayan Vasili ile bir araya geldi. Oleg, Berlin Duvarı’nın inşasındaki korkusunu Vasili’ye belli etmedi. Ağabeyi, bu tür ideolojik tereddütleri onaylamayacak bir KGB subayıydı. Tıpkı annelerinin gerçek duygularını kocasından saklamış olduğu gibi, kardeşler de sırlarını birbirlerinden gizliyorlardı: Vasili’nin Doğu Almanya’da ne yaptığına dair Oleg’in hiçbir fikri yoktu, Vasili’nin de Oleg’in aslında ne hissettiği hakkında hiçbir fikri yoktu. İki kardeş Noel Oratoryosu’nun Oleg’i çok duygulandıran bir performansını izlediler. Sadece onaylanmış bestecilerin dinlenebildiği, Bach’inkiler gibi, “sınıf düşmanı” kilise müziğinin yozlaşmış ve burju-

va görüldüğü ve yasaklandığı Rusya, burayla kıyaslandığında, “ruhsal bir çöl” olarak görünüyordu.

Gordievsky, Doğu Almanya’da geçirdiği birkaç aydan çok etkilenmişti: Avrupa’nın muhalif ideolojilere fiziki ve sembolik olarak bölünmesine tanık olmuştu; Moskova’da ona yasaklanan kültürel meyveleri tatmıştı ve casusluğa başlamıştı. “KGB’ye katılsam neler yapabileceğimin erken- den tadını almak heyecan vericiydi.”

Aslında zaten KGB’ye katılmıştı.

Moskova’ya döndüğünde Gordievsky’ye 31 Temmuz 1962’de KGB’de göreve başlamak üzere gelmesi söylendi. Neden çoktan sorgulamaya başlamış olduğu bir ideolojiyi zorla uygulatan bir kuruma giriyordu? KGB işi çekiciydi, yurt dışına seyahat vaadi sunuyordu. Aynı zamanda istekli- lydi de. KGB değişebilirdi. Kendisi değişebilirdi. Rusya değişebilirdi. Hem, maaş ve ayrıcalıklar da iyiydi.

Olga Gordievsky, küçük oğlunun da babasının ve ağa- beyinin ardından istihbarat teşkilatına gireceğini öğrenin- ce ümitsizliğe kapılmıştı. Bu sefer, rejime ve bunu sürdü- ren baskı vasıtasına olan öfkesini açıkça dile getirdi. Oleg, KGB’nin yurtiçi bölümünde değil, yurtdışı bölümünde, yabancı diller konuşan, beceri ve eğitim gerektiren komp- like işler yapan kişilerin çalıştığı seçkin bir dairede, Birinci Genel Direktörlük’te çalışacağına dikkat çekti. “Gerçek- ten KGB gibi değil,” dedi annesine. “Gerçekten istihbarat ve diplomatik işler.” Olga arkasını dönüp, odadan çıktı. Anton Gordievsky hiçbir şey söylemedi. Oleg, babasının tavrında bir gurur tespit edemedi. Yıllar sonra, Stalin’in baskısının tam ölçeğini anladığında Gordievsky, artık emekliliğe yaklaşmakta olan babasının, KGB’nin işlediği bu suçlardan ve zulümden utanıp utanmadığını ve KG-

B'nin işlerini oğluyla tartışmaktan korkmuş olup olmadığını merak etti. Ya da belki KGB'nin önemli bir üyesi olan Anton Gordievsky, oğlunu neyin içine girdiğine dair uarmaktan çok korkmuş, ikili hayatını korumaya çabalıyordu.

Sivil olarak geçirdiği son yaz mevsiminde Gordievsky, enstitünün Karadeniz kıyısındaki yaz kampında Standa Kaplan'a katılmıştı. Kaplan, Çekoslovakya'nın tüyler ürpertici istihbarat teşkilatı StB'ye katılmak üzere ülkesine dönmeden önce bir ay daha kalmaya karar vermişti. İki arkadaş, kısa süre sonra meslektaş olarak, Sovyet bloku lehine casusluk yaparken müttefik olacaktı. Bir ay boyunca çam ağaçlarının altında kamp yaptılar, her gün koştular, yüzdüler, güneşlendiler ve kadınlardan, müzikten ve politikadan konuştular. Kaplan, komünist sistemi giderek daha çok eleştiriyordu. Böyle tehlikeli sırlarını verdiği için Gordievsky'nin gururu okşanmıştı: "Aramızda bir anlayış, bir güven vardı."

Çekoslovakya'ya döndükten kısa süre sonra Kaplan, Gordievsky'ye bir mektup yazdı. Tanıştığı kızlar ve eğer arkadaşı ziyarete gelirse birlikte geçirecekleri güzel zaman ("Prag'daki bütün barları ve şarap mahzenlerini boşaltırız") hakkındaki gevezeliğin arasında Kaplan çok önemli bir ricada bulunuyordu: "Oleg, sende Pravda'nın, Yevtushenko'nun Stalin hakkındaki şiirinin bulunduğu bir sayısı var mıdır?" Söz konusu şiir, Rusya'nın en lafını esirgeme-yen ve itibarlı şairi Yevgeny Yevtushenko'nun, "Stalin'in Mirasçıları" adlı, Stalinizme doğrudan saldıran şiiriydi. Şiir, Sovyet hükümetinin Stalin'in "bir daha asla iktidara gelmemesini" garanti etmesine ilişkin bir talep ve önde gelenlerden bazılarının hâlâ, Stalinici gaddar geçmişi arzula-dıklarına dair bir uyarı niteliğindedi: "Geçmişten kastım, insanların refahının göz ardı edilmesi, asılsız suçlamalar,

masumların hapsedilmesi...‘Sana ne?’ diyor bazıları ama pasif kalamam. Bu dünyada Stalin’in mirasçıları dolaşırlar.” Şiir, Komünist Partinin resmî gazetesinde yayınlandığında sansasyon yaratmıştı ve Çekoslovakya’da da tekrar basılmıştı. “Bazı vatandaşlarımızda belli bir miktar hoşnutsuzlukla birlikte güçlü bir etki yarattı,” diye yazmıştı Kaplan, Gordievsky’ye. Çekçe çevirisini Rusça orijinaliyle karşılaştırmak istediğini söylüyordu. Oysa Kaplan, arkadaşına, suç ortaklığı için şifreli bir mesaj iletmekteydi, Yevtushenko’nun ifade ettiği duyguları paylaştıklarını, şair gibi Stalin’in mirası karşısında pasif kalmayacaklarını onaylıyordu.

KGB’nin seçkinleri eğittiği “Kızıl Bayrak” akademisi, Moskova’nın 80 km kuzeyinde, ormanın derinliklerindedir, kod adı Okul 101’dir. George Orwell’in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört romanındaki Oda 101’in ironik ve tamamen kasıtsız bir yansımasıydı. Parti, bodrumdaki işkence odasında mahkûmu en kötü kâbuslara maruz bırakarak direncini kırardı.

Gordievsky ve diğer 120 stajyer KGB subayı, burada, Sovyet casusluk yöntemlerinin ve tekniklerinin en derin sırlarını alacaklardı: istihbarat ve karşı-istihbarat, casus angaje etme, çalıştırma, legaller ve illegaller, ajanlar, çift taraflı ajanlar, silahlar, silahsız mücadele, izleme, gizli sanatlar ve bu garip işin dili. En önemli talimlerin bir kısmı, “kuru temizleme” veya KGB jargonunda *proverka* olarak bilinen izlenmenin algılanması ve atlatılmasıydı. Takip edildiğinizde bunu nasıl fark edeceğinizi ve izlenmekten kasıtlı değil de, tesadüfi görünecek şekilde nasıl kurtulacağınızı bilmeniz gerekirdi, çünkü açıkça “izlendiğinin farkında olan” bir hedef, muhtemelen eğitilmiş bir istihbarat ajanıdır. “İstihbarat subayının davranışları şüphe uyan-

dırmamalıdır,” diyordu KGB eğitimcileri. “Eğer bir izleme ekibi, bir yabancıнын bariz bir şekilde peşinden geleni kontrol ettiğini fark ederse daha gizli, daha ısrarlı ve daha ustalıklı çalışmak üzere uyarılmış olur.”

İzlenmeden veya izlenirken bile bir ajanla temas kurabilmek, her gizli operasyonun esasıdır. Batıda casusluk jargonunda fark edilmeden faaliyet gösteren bir subay ya da ajan için “karardı” denir. KGB öğrencileri, birbirini ardına yapılan testlerde, belli bir yerde özel bir kişiyle buluşmaya, bilgi almaya veya vermeye gönderilirlerdi, takip edilip edilmediklerini, nasıl takip edildiklerini belirlemeye, peşlerindeki kuyruktan belli etmeden kurtulmaya ve belirlenmiş olan yere kuru temizlemeden tertemiz çıkmış durumda ulaşmaya çalışırlardı. İzleme, KGB’nin Yedinci Direktörlüğünün sorumluluğuydu. Talimlerde, bir şüpheliyi gizlice takip etme sanatında son derece iyi eğitilmiş profesyonel izleyiciler yer alırlardı ve her günün sonunda stajyer öğrenci ile izleme ekibi notlarını karşılaştırırlardı. Proverka çok yorucu, rekabetçi, zaman alıcı ve gerilimliydi; Gordievsky, kendisini bu işte çok iyi buluyordu.

Oleg, bir “sinyal mevkiinin” nasıl düzenleneceğini, yani ilgisiz birine hiçbir şey ifade etmeyen ama bir casusa belli bir yer ve zamanda buluşulacağını anlatan ve umuma açık bir yere bırakılan gizli bir işaret –örneğin bir lamba direğine tebeşirle çizilen bir işaret– koymayı; “fırça temasını”, yani bir başka kişiye bir mesajın veya maddenin fark edilmeden fiziksel olarak nasıl verileceğini; “zulayı” yani doğrudan temas olmadan diğerinin alacağı bir mesajı veya nakit parayı belirli bir yere bırakmayı öğrenmişti. Ona kodlar ve şifreler, tanıtmaya sinyalleri, gizli yazışma, mikrodot ve fotoğraf hazırlama ve kılık değiştirme öğretilmişti. Ekonomi ve politika dersleri olduğu gibi, genç casusların Marksizm ve

Leninizme bağılıklarını güçlendirmek için ideolojik takviye dersleri de vardı. Oleg'in yoldaşı öğrencilerden birinin gözlemlediği gibi, "Bu klişeleşmiş formüller ve kavramların ayinsel bir büyü niteliği vardı, günlük ve saatlik sadakat yeminlerine benzer bir şeydi." Yurtdışında hizmet etmiş kıdemli subaylar, acemileri, burjuva kapitalizmini anlamaya ve onunla savaşmaya hazırlamak için Batı kültürü ve görgü kuralları üzerine konferanslar veriyorlardı.

Gordievsky, ilk casusluk ismini seçip aldı. Sovyet ve Batılı istihbarat teşkilatları, takma ad seçmek için aynı yöntemi kullanırlardı, bu ad gerçek isme yakın ve baş harfi aynı olmalıydı çünkü o zaman biri size gerçek isminizle hitap ederse, sizi yalnızca casusluk isminizle tanıyan biri yanlış duyduğunu farz edebilirdi. Gordievsky, "Guardiyetsev" ismini seçti. Bütün diğer öğrenciler gibi, KGB'ye sonsuza kadar sadakat yemini etti: "Kendimi, kanımın son damlasına kadar vatanımı savunmaya ve devlet sırlarını korumaya adanıyorum." Bunu tereddütsüz yaptı. Ayrıca, Komünist Partiye üye de oldu, bu diğer bir gerekli şarttı. Kuşkuları vardı –hem de pek çok– ama bu onun içten bir bağılılık ve samimiyetle KGB'ye ve Partiye katılmasına engel olmadı. Hem, KGB heyecan vericiydi. Bu yüzden, Okul 101'deki bir yıllık eğitim kursu, Orwell-vari kâbus olmaktan çok uzaktı, coşku ve beklenti dönemi. Yoldaşı acemiler, zekâları ve ideolojik uygunlukları yüzünden seçilmişlerdi ama ayrıca bütün istihbarat teşkilatlarına özgü macera ruhu da vardı. "KGB'de kariyer yapmayı seçtik çünkü onlar aksiyon olasılığı sunuyor." Gizlilik, sıkı bağlar oluşturur. Ailesinin bile Oleg'in nerede olduğuna, neler yaptığına dair pek fikirleri yoktu. "BGD'de hizmet vermek gizliydi ama devlet güvenliğinden sorumlu genç subayların çoğunluğunun açık hayaliydi. Sadece çok azı

bu şerefe layık olurdu,” diye yazmıştı hemen hemen Oleg ile aynı zamanlarda Okul 101’e devam edip, sonunda KGB generali olan Leonid Shebarshin. “İş, istihbarat subaylarını, kendi gelenekleri, disiplini, âdetleri ve özel mesleki dili ile benzersiz bir yoldaşlık içinde birleştirdi.” 1963 yazında Gordievsky, KGB camiası tarafından tam olarak kabul edilmişti. Anavatanı son nefesine ve son sırrına kadar savunmaya yemin ettiğinde, söylediklerinde ciddiydi.

Vasili Gordievsky, BGD’nin illegaller bölümü S Direktörlüğü için çok çalışıyordu. Ayrıca çok da içmeye başlamıştı, bu, işten sonra yıkılmadan büyük miktarda votka içme yeteneğini takdir eden bir teşkilat için ille de bir sakınca oluşturmuyordu. Bir illegaller uzmanı olarak farklı sahte isimlerle oradan oraya taşınıyor, diğer gizli ajanlara mesajlar ve para ileterek gizli şebekeye hizmet ediyordu. Vasili ne yaptığını küçük kardeşine asla söylememişti ama Mozambik, Vietnam, İsveç ve Güney Afrika gibi egzotik yerleri ima etmişti.

Oleg de yurt dışındaki bu gizli âlemde ağabeyinin izinden gitmeyi ümit ediyordu. Ama diğer illegaller için belgeler hazırlayacağı Moskova’daki S Direktörlüğü’ne gitmesi söylendi. Gordievsky, 20 Ağustos 1963’te, hayal kırıklığını gizlemeye çalışarak en iyi takımını giyip, göreve başlamak üzere Kremlin’in yanında bulunan KGB’nin genel merkezine, bir kısmı hapishane, bir kısmı arşiv olan bina kompleksine, Sovyet istihbaratının hareketli kalbine gitti. Bina kompleksinin merkezinde uğursuz Lubyanka bulunuyordu, aslında Tüm-Rusya Sigorta Şirketi için inşa edilmiş olan Neo-Barok bir saraydı, bodrum katı KGB’nin işkence hücrelerini barındırıyordu. KGB kontrol merkezi, KGB subayları arasında “Manastır” veya daha basitçe “Merkez” olarak bilinirdi.

Gordievsky, gizli görevle göz kamaştırıcı bir yabancı ülkeye gitmek yerine kendini, bir kürek mahkûmu gibi formlar doldurup kâğıtları karıştırırken buldu. Her illegalin, inandırıcı bir özgeçmişi olan sahte bir karaktere, tam bir biyografisi ve düzmece dokümantasyonu ile yeni bir kimliğe ihtiyacı vardı. Her illegal güçlü tutulmalı, görevlendirilmeli ve finanse edilmeliydi, bu da sinyal mevkilerinin, zulaların ve fırça temaslarının düzenlenmesi şeklinde karmaşık işler gerektiriyordu. İngiltere, illegallerin yerleştirilmesi açısından özellikle verimli bir yer olarak görünüyordu çünkü ülkede kimlik kartı sistemi de yoktu, merkezi sicil kayıt dairesi de. Batı Almanya, Amerika, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda asıl hedeflerdi. Almanya bölümünde görevlendirilen Oleg, var olmayan kişiler yaratıyordu. İki yıl boyunca, dışarıya sahte casuslar yollayıp, geri dönenleri karşıladığı ikili hayatlar âleminde yaşadı.

Merkez, yaşayan hayaletler, Sovyet casusluğunun bu nak kahramanları tarafından izleniyordu. S Direktörlüğünün koridorlarında Gordievsky, tarihteki en başarılı illegallerden biri olan "Gordon Lonsdale" takma adlı Konon Trofimovich Molody ile tanıştırmıştı. KGB, 1943'te, Gordon Arnold Lonsdale isimli Kanadalı ölmüş bir çocuğun kimliğinin üstüne oturup, Kuzey Amerika'da yetiştirilmiş, hatasız İngilizce konuşan Molody'ye vermişti. Molody/Lonsdale, 1954'te Londra'ya yerleşmiş, neşeli bir müzik kutusu ve balonlu sakız makinesi satıcısı pozunda Portland casus şebekesi denen ve deniz kuvvetlerine ait sırları toplayan muhbirler şebekesini oluşturmuştu. (Moskova'dan ayrılmadan önce bir KGB dışçisi, dışlerinde gereksiz birkaç delik oymuştu böylece Molody, sadece ağzını açıp, dışlarındaki KGB yapımı oyukları gösterince diğer Sovyet casuslarına kimliğini doğrulamış olacaktı.) Bir CIA kös-

tebeğinin ihbarı, Molody'nin tutuklanıp, dava esnasında İngiliz mahkemesi gerçek isminden hâlâ emin olamamasına rağmen, casusluktan mahkûm olmasına yol açmıştı. Gordievsky onunla tanıştığında Molody, Moskova'da casusluk suçlamasıyla tutuklanan bir İngiliz iş adamıyla değişim yapılması üzerine Moskova'ya yeni dönmüştü. Aynı şekilde bir başka efsane de Vilyam Genrikhovich Fisher, nam-ı diğer Rudolf Abel idi, o da ABD'de illegal olarak casusluk faaliyetlerini yürütüyordu ve 1962'de düşürülen U-2 uçağının pilotu Gary Powers ile değişimi yapılmadan önce otuz yıl hüküm giymişti.

Fakat yarı zamanlı çalışan en ünlü yaşlı Sovyet casusu, bir İngilizdi. Kim Philby, NKVD tarafından 1933'te angaje edilmiş, bir yandan KGB'yi bir sürü istihbaratla beslerken MI6 kademelerinde yükselmiş ve sonunda İngiliz hükümetinin derin ve daimî mahcubiyetine mal olarak Ocak 1963'te Sovyetler Birliği'nin safına geçmişti. Artık Moskova'da muhafızların eşlik ettiği konforlu bir dairede yaşıyordu. Bir KGB subayının dediği gibi, "sapına kadar İngiliz" idi, Times gazetesinin eski sayılarında kriket skorlarını okur, Oxford marmeladı yer ve kendinden geçene kadar içerdi. Philby, KGB'de bir efsane olarak saygı görürdü, Sovyet istihbaratı için, İngilizce konuşan subaylara eğitim kursu vermek, az rastlanan vakaları analiz etmek ve hatta Sovyet buz hokeyi takımını motive etmek gibi tek tük işler yapmaya devam ediyordu.

Molody ve Fisher gibi Philby de ünlü kişilere hayran olan genç casuslara konferanslar veriyordu. Fakat KGB casusluğundan sonra hayat hiç de mutlu değildi. Molody, kendini içkiye verdi ve bir mantar toplama gezisinde esrarengiz şekilde öldü. Fisher, büyük bir hayal kırıklığı içindeydi. Philby, kendini öldürmeye kalktı. Sonunda üçü de

Sovyet posta pullarında ünlü oldular.

Yakından bakmaya istekli olan biri için (ancak birkaç Rus bakardı), KGB efsanesi ve gerçeği arasındaki zıtlık apaçıktı. Merkez tertemiz, iyi aydınlatılmış, ahlak dışı bürokrasinin olduğu, aynı anda da acımasız, kılı kırk yaran, tutucu ve uluslararası suçların titiz bir dikkatle tasarlandığı bir yerdi. Daha ilk gününden beri Sovyet istihbaratı, ahlaki bir kısıtlama olmadan çalışırdı. KGB, istihbaratın toplanması ve analiz edilmesine ilaveten siyasi yardım, medya manipülasyonu, dezenformasyon, sahtecilik, gözdağı verme, adam kaçırma ve cinayet faaliyetlerini de organize ediyordu. On Üçüncü Direktörlük, ya da “Özel Görevler Direktörlüğü”, sabotaj ve suikastlarda uzmanlaşmıştı. SSCB’de eşcinsellik yasa dışıydı fakat eşcinseller, sonradan şantaj yapılabilecek eşcinsel yabancıları tuzağa düşürmeleri için işe alınırlardı. KGB, taviz vermeksizin ilkesizdi. Yine de erdemlilik taslayan, ikiyüzlü ve ahlakçı bir yerdi. Subayların mesai saatleri içinde içki içmeleri yasaktı, gerçi çoğu diğer tüm zamanlarda müthiş içerlerdi. KGB’de iş arkadaşlarının özel hayatları hakkında dedikodular, çoğu ofiste olduğu gibi ortalıkta dolanırdı ama Merkez’de skandal ve dedikodu, kariyerleri mahvedebilir, yaşamları sona erdirebilirdi. KGB, çalışanlarının ev içi düzenlerine müdahaleci bir ilgi gösterirdi çünkü Sovyetler Birliği’nde hiçbir hayat özel değildi. Subayların evlenmesi, çocuk yapması ve evli kalması beklenirdi. Bu konuda kontrol olduğu gibi akıllıca alınan bir tedbir de vardı: evli bir KGB subayının yurt dışındayken iltica etmesi pek olası değildi çünkü eşi ve ailesi rehine olarak tutulabilirlerdi.

Gordievsky, S Direktörlüğü’ne girdikten iki sene sonra, yurt dışında görevlendirilmiş çok gizli ajan olarak ağabeyinin ayak izinden gitmeyeceği sonucuna vardı. Oysa

Oleg'in illegal çalışma için reddedilmesinin esas sebebi, Vasili'nin kendisi olabilirdi: KGB mantığına göre, birden fazla aile bireyinin yurt dışında olması, özellikle de aynı ülkede olmaları, iltica etmelerine teşvik etmek olabilirdi.

Gordievsky, sıkılmış ve hüsrana uğramıştı. Macera ve heyecan vaat ediyor gibi görünen bir iş, aşırı derecede monoton çıkmıştı. Batılı gazetelerde okumuş olduğu Demir Perde dışındaki dünya, kışkırtıcı derecede erişilmez görünüyordu. O yüzden evlenmeye karar verdi. "Yurt dışına gitmek istiyordum ama KGB, evli olmayan erkekleri asla dışarı göndermezdi. Bir eş bulmak için acele ediyordum." Almanca dil becerisi olan bir kadın ideal olurdu çünkü o zaman birlikte Almanya'da görevlendirilebilirlerdi.

Yelena Akopian, Almanca öğretmeni olmak üzere eğitim görüyordu. Yirmi bir yaşındaydı, yarı Ermeniydi, zeki, koyu renk gözlü ve hazırcevap biriydi. Tek cümlede şakayla karışık aşağılamanın ustasıydı ki, Oleg bunu bir süre için çekici ve cazip bulmuştu. Ortak bir arkadaşın evinde tanışmışlardı. Aralarında çakan kıvılcım, tutkudan ziyade ortak emelleriyle ilgiliydi. Yelena da Oleg gibi, yurt dışına gitmeyi arzuluyordu, anne-babası ve beş kardeşiyle birlikte yaşadığı sıkışık dairenin sınırlarının ötesinde bir yaşam hayal ediyordu. Gordievsky'nin önceki birkaç ilişkisi kısa süreliydi ve onları memnun edici bulmamıştı. Yelena, modern Sovyet kadını görüntüsünü biraz veriyordu, kestirilemez espri anlayışıyla daha önce tanıştığı kız öğrenciler kadar klasik değildi. 1960'ların Rusya'sında kati surette kısıtlanmış bir terim olmasına rağmen kendisini feminist ilan etmişti. Oleg, kendine, onu sevdiğini söylüyordu. Nişanlandılar, sonradan Gordievsky, "her iki taraf da gerçekten pek düşünmeden veya kendi kendini incelemeyen karar verdi" diye düşünmüştü, birkaç ay sonra, pek ro-

mantik olmayan nedenlerle, tantana yapmadan evlendiler. Yelena, Oleg'in terfi ihtimalini artıracaktı ve Oleg de Yelena'nın Moskova'dan çıkış pasaportuydu. Bu, KGB mantık evliliği idi, gerçi hiçbiri bunu diğerine itiraf etmedi.

1965'in sonlarında Gordievsky'nin beklediği şans geldi. Danimarka'daki illegalleri yöneten makamda bir yer açılmıştı. Paravan işi, vize ve veraset işleriyle ilgili konsolosluk memurunun göreviydi; aslında S Direktörlüğünün faal saha çalışmasından sorumlu "N Alanı" (N, *nelegalniy*'i yani illegalleri ifade eder) için çalışacaktı.

Gordievsky'ye, Danimarka'daki gizli ajanlar şebekesini yönetme işi önerilmişti. Hevesle ve sevinçle kabul etti. Kim Philby'nin 1933'te KGB'ye alındıktan sonra gözlemlediği gibi: "Tereddüt etmedim. Seçkin bir güçte sicil önerisi iki kez düşünülmez."

2

GORMSSON AMCA

Oleg ve Yelena Gordievsky, Ocak 1966'da, parlak ve ayaz bir günde Kopenhag'a indiler ve bir peri masasına daldılar.

Bir MI6 subayının sonradan söylediği gibi, "Batı demokrasisinin Rus komünizminden üstünlüklerini göstermek için bir şehir seçecekseniz, Kopenhag'dan iyisini bulamazsınız."

Danimarka'nın başkenti güzel, temiz, modern, zengin ve Sovyet yaşamının kasvetli baskısından yeni çıkmış bir çift için neredeyse imkânsız derecede albeniliydi. Burada gösterişli arabalar, parlak ofis binaları, zarif tasarımcı mobilyaları ve fevkalâde dişleriyle gülümseyen İskandinavlar vardı. İnsanlarla dolu kafeler, egzotik yiyecekler servis eden aydınlık restoranlar ve şaşırtıcı çeşitlilikte mallar satan mağazalar vardı. Danlar, Gordievsky'nin aç gözlerine, sadece daha mutlu ve daha hayat dolu görünmekle kalmıyor, kültürel olarak da beslenmiş görünüyorlardı. Girdiği ilk kütüphanedeki kitapların sayısı onu hayrete düşürmüştü ama daha da şaşırtıcı olanı, istediği kadar kitap ödünç almasına ve kitapları içine koydukları plastik poşe-

tin kendisinde kalmasına izin vermeleri idi. Çok az polis varmış gibiydi.

Sovyet Elçiliği, şehrin kuzey kısmında, Kristianiagade üzerinde dış kaplamalı üç villadan oluşuyordu, kusursuz geniş bahçeler, bir spor merkezi ve sosyal kulübüyle bir Sovyet yerleşiminden ziyade büyük giriş kapısı olan bir otele benziyordu. Gordievskyler, yüksek tavanlı, ahşap yer döşemeli, hazır mutfaklı yeni yapılmış bir apartmana taşındılar. Oleg'e bir Volkswagen Beetle ve bağlantılarını ağırlaması için ayda \$700 avans tahsis edildi. Kopenhag, müzikle dolu gibi görünüyordu: Bach, Handel, Haydn, Telemann Sovyet Rusya'da duymasına asla izin verilmeyen bestecilerdi. Sıradan Sovyet vatandaşlarının yurt dışına çıkmalarına izin verilmemesinin çok iyi bir nedeni var diye düşündü: beyni tam olarak yıkanmış bir KGB subayından başka kim, böyle özgürlükleri tattıktan sonra orada kalma dürtüsüne karşı koyabilirdi ki?

Sovyet Elçiliğindeki yirmi resmi görevliden sadece altısı gerçek diplomattı, diğerleri KGB veya Sovyet askeri istihbarat teşkilatı GRU için çalışıyordu. Cana yakın ve insafli bir subay olan rezident, Leonid Zaitsev, emrinde çalışanların çoğunun beceriksiz, tembel veya sahtekâr ya da çoğunlukla üçü birden olduklarının farkında değilmiş gibi görünüyordu. Masraf hesaplarının üzerinde oynamaya, gerçek casusluk yapmaktan çok daha fazla enerji harcıyorlardı. KGB'nin esas sorumluluğu Danimarkalı kaynaklar kazanmaya çalışmak, muhbirler angaje etmek ve olası casusları hedeflemektir. Gordievsky, bunun, "yolsuzluğa davetiye çıkarmak" olduğunu hemen kavramıştı çünkü çoğu subay, Danlarla ilişkilerini uyduruyor, faturalar üzerinde oynuyor, raporlarını kafadan atarak düzenliyor ve ödeneklerini cebe indiriyorlardı. Merkez, Kopenhag'daki per-

sonelinden çok azının iyi Danca konuşuyorken bazılarının hiç konuşamıyor olması gibi bir anormalliği fark etmiş gibi görünmüyordu.

Gordievsky, diğerlerine benzemediğini göstermeye kararlıydı. İsveçcede zaten yeterliydi, Danca öğrenmeye koyuldu. Sabahları, konsolosluktaki paravan işine uygun şekilde vize başvurularını işlemekle geçiyordu; casusluk öğle arasında başlıyordu.

KGB'nin İskandinavya'daki illegaller şebekesi düzensizdi. Gordievsky'nin işinin çoğu idariydi: zula mevkilerine para veya mesaj bırakmak, sinyal mevkilerini gözlemek ve çoğuyla yüz yüze gelmediği veya ismen bilmediği gizli ajanlarla gizli temasları sürdürmektir. Bir illegal, belli bir park bankının altına portakal kabuğu bırakmışsa bu, "Tehlikedeyim," demektir, elma koçanı ise, "Yarın ülkeden ayrılıyorum," anlamına gelirdi. Bu karmaşık düzenlemeler bazen komediye dönerdi. Oleg, bir sinyal mevkiinde, umumi tuvaletin pencere denizliğine bükülmüş bir çivi bırakmıştı, bu illegale, önceden kararlaştırılmış zulaya bırakılan nakit parayı almasını belirtiyordu. Gizli ajanın, mesajın alındığını onaylayan cevap işareti, aynı yere bırakılan bira şişesi kapağıydı. İşaret mevkiine dönen Oleg, zencefilli bira şişesi kapağı buldu. Casus işaretleşmesinde zencefilli bira, normal birayla aynı sayılıyor muydu? Rezidenturadaki meslektaşlarıyla gece boyu yaptığı hararetli tartışmalardan sonra, casusun şişe kapakları arasında bir fark görmediği sonucuna vardı.

Danimarka'da doğumlar ve ölümler, Protestan Kilisesi tarafından kaydedilir ve büyük kütük defterlerine elle yazılırdı. Moskova'daki usta bir kalpazanın yardımıyla kilise kayıtlarını değiştirmek suretiyle, yeni kimliklerde-

ki herhangi bir rakamın sil baştan sahtesi yapılabilirdi. Oleg, kayıtlara erişim sağlamak için rahipleri kazanmaya çalışmaya başladı. “Bir ilki gerçekleştiriyordum,” demişti sonradan. Danimarka’nın kilise kayıtları, tamamen Oleg Gordievsky tarafından uydurulmuş birtakım Danlar içermektedir.

Bir yandan da muhbirler, ajanlar ve gizli kuryeler toplamaya da koyulmuştu. Zaitsev ona, “Bu, buradaki hayatımızın esas amacı,” demişti. Aylarca “Gornov” (annesinin kızlık soyadıydı) takma adıyla adam kazanmaya çalıştıktan sonra bir öğretmenle karısını, illegallerle mesaj alışverişi yapmak üzere “canlı posta kutusu” olarak faaliyet göstermeye ikna etti. Danimarkalı bir polisle arkadaş oldu fakat birkaç buluşmadan sonra adamı kendisi mi angaje etmekteydi yoksa tam tersi mi olmaktaydı şüphe etmeye başladı.

Kopenhag’a gelişinin bir yılı dolmadan diğerlerinden çok farklı tipte bir KGB subayı Gordievsky’ye katıldı. Babası Bolşevik gizli polis teşkilatı Çeka’da hizmet etmiş olan Mikhail Petrovich Lyubimov yıldızı parlayan, güler yüzlü ve çok zeki bir Ukraynalıydı. Lyubimov, Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü’nden Gordievsky’den dört yıl önce mezun olmuştu. Sonra da, KGB için “İngiliz Ulusal Karakteri ve Operasyonel İşlerde Kullanımı” başlıklı bir tez yazmıştı. 1957’de KGB emriyle, Moskova’daki Dünya Gençlik Festivalinde Amerikalı bir kızı baştan çıkarmıştı. Dört yıl sonra İngiltere’de basın ataşesi olarak görevlendirildiğinde sendikaların, öğrenci gruplarının ve İngiliz Müesses Nizamının (Yerleşik Düzeninin) içinden muhbirler ediniyordu. İngilizceyi, İngiliz İngilizcesine özgü sözlerle (What ho! –eski dilde, laubali bir selamlama ifadesi –, Pip pip! –Güle güle anlamında–), nağmeli bir üst sınıf

aksarıyla konuşuyordu, böylece Rus Bertie Wooster² konuşuyormuş gibi oluyordu. Lyubimov'un İngiliz olan her şeye, daha doğrusu İngiliz kültürünün hoşlandığı taraflarına, yani viskiye, puroya, krikete, centilmenler kulüplerine, özel dikim tüvit takımlara, bilardoya ve dedikoduya büyük merakı vardı. İngiliz istihbaratı, ona "Smiley Mike" (Güleryüzlü Mike) adını takmıştı. İngilizler düşmandı ama o, onlara bayılıyordu. 1965'te bir İngiliz şifre memurunu angaje etmeye çalışıp, başarısız olmuş ve istihbarat servisi hemen onu kendi saflarına almaya kalkışmıştı. İngiltere için casusluk yapma teklifini reddedince istenmeyen kişi ilan edilip, Moskova'ya geri gönderilmişti; dizginlenemez İngiliz hayranlığını söndüremeyen bir deneyimdi bu.

1966'nın sonunda, Lyubimov, Kopenhag'da siyasi istihbaratın (KGB terminolojisinde "PR Alanı") şefi olarak görevlendirildi.

Gordievsky'nin, Lyubimov'a hemen kanı kaynadı. "Önemli olan, kazanmak değil, oyunu oynamaktır," diye çıkış yaptı Lyubimov, lambrili kulüp odalarında Glenlivet'ini³ yudumlayıp, casusları nasıl angaje ettiği gibi İngiltere'deki hayatından öyküler anlatarak genç adamı eğlendirirken. Lyubimov, Gordievsky'yi himayesine almıştı, ondan bahsederken, "Mükemmel tarih bilgisiyle beni etkiledi. Bach ve Haydn seviyordu ki, bu saygı uyandırdı, özellikle de zamanlarını balık tutma gezilerine, alışverişe ve alabildikleri kadar maddi mallar toplamaya harcayan Danimarka'daki Sovyet topluluğunun kalanlarıyla kıyaslandığında," diyordu.

Tıpkı Lyubimov'un İngiltere'ye âşık olduğu gibi, Gor-

2 Bertie Wooster, İngiliz yazar P. G. Wodehouse'ın yarattığı komik kısa hikâyeler dizisi *Jeeves*'den kurgusal bir karakter. (Çev.)

3 Single-malt İskoç viskisi (Çev.)

dievsky de Danimarka'ya, halkına, parklarına, müziğine ve vatandaşlarının doğal kabul ettiği cinsel serbestlik dâhil, özgürlüğüne tutulmuştu. Danların cinselliğe karşı açık bir tutumları vardı, Avrupa standartlarından bile ileriydiler. Oleg, bir gün şehrin genelevlerinin bulunduğu mahalleyi ziyaret etti, bir heves pornografik dergiler, seks oyuncakları ve diğer erotik malzemeleri satan bir dükkâna girdi. Oradan eşcinsel pornosu içeren üç dergi alıp, Yelena'ya göstermek üzere eve götürdü. "Merakımı uyandırdı, eşcinsellerin ne yaptığı hakkında hiçbir fikrim yoktu." Dergileri şömine rafına koydu, Sovyet Rusya'da bulunmayan özgürlüğün açık sergisi olarak.

"Bir insan olarak canlanmıştım," diye yazmıştı. "O kadar çok güzellik, canlı müzik, mükemmel okullar, sıradan insanlar arasındaki o açıklık ve neşe vardı ki, geri dönüp baktığımda göz alabildiğine büyük, verimsiz Sovyetler Birliği toplama kampını ancak bir çeşit cehennem gibi görebiliyordum." Badminton oynamaya başladı ve oyunu sevdi, özellikle de oyunun aldatıcı esasından hoşlandı. "Badminton topu, uçuşunun son birkaç saniyesinde yavaşlıyor, oyuncuya aklını kullanıp, son anda vuruşunu değiştirme şansı veriyor." Son dakika vuruş değişikliği, Oleg'in kusursuz olduğu bir beceriydi. Klasik müzik konserlerine gidiyor, kütüphanelerden aldığı kitapları bir solukta okuyor ve Danimarka'nın her köşesini ziyaret ediyordu, bazen casusluk işi nedeniyle ama çoğunlukla da sırf bunu yapabilmenin zevki içindi.

Gordievsky, hayatında ilk kez, izlenmediğini hissediyordu. Oysa izleniyordu.

Danimarka Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatı, *Politiets Efterretningsjeneste*, kısaca PET, küçük ama çok etkiliydi.

Belirtilen görevi "Danimarka'nın özgür, demokratik ve güvenli bir ülke olarak korunmasına tehdit oluşturan operasyonlar ve faaliyetleri engellemek, soruşturmak ve onlarla mücadele etmektir." PET, Oleg Gordievsky'nin böyle bir tehdit oluşturabileceğinden fazlasıyla şüpheleniyordu, Kopenhag'a indiği andan itibaren gözleri, bu klasik müzik zevki olan genç Rus diplomatın üzerindeydi.

Danlar, Sovyet Elçiliği personelinin düzenli olarak izliyorlardı ama gece gündüz izleyecek kadar kaynakları yoktu. Elçiliğin içindeki bazı telefonlara dinleme cihazı konmuştu. Aynı anda KGB teknisyenleri de PET'in telsiz şebekesine başarılı bir şekilde sızmıştı, elçiliğin içindeki bir dinleme servisi Danimarkalı izleme ekipleri arasında gelip giden mesajları duyuyordu. Yelena Gordievsky de artık, kocası gibi KGB için çalışıyor, bu mesajları dinleyip, Rusçaya çeviriyordu. Sonuçta KGB, PET'in izleme arabalarının konumunu çoğunlukla çözebiliyor ve subaylarının ne zaman izlenmediğini saptayabiliyordu. Şüphelenilen her KGB subayının bir kod adı vardı: PET telsiz mesajlarında Gordievsky, Danimarka'nın onuncu yüzyıldaki bir kralı olan Harald "Mavidiş" Gormsson'a ithafen, "Gormsson Amca" olarak anılıyordu.

Danimarka güvenlik teşkilatının, Gordievsky'nin (Gornov, Guardiyetsev ve Gormsson Amca takma adlı) diplomatik maske altında çalışan bir KGB casusu olduğundan pek şüphesi yoktu.

Bir akşam, Oleg ve Yelena, polis arkadaşı ve eşi tarafından yemeğe davet edildiler. Onlar dışardayken PET dairelerine girip, dinleme cihazları yerleştirdi. Gordievsky, Danimarkalı çiftin bu davetinden biraz şüphelenmişti, bu yüzden Okul 101 eğitimi doğrultusunda, koridor kapısıyla

çerçevesinin arasına bir damla zamk sıkarak önlem almıştı. Yemekten döndüklerinde görünmez zamk mühür bozuktu. O andan sonra Gordievsky, evde söylediği her şeye dikkat etti.

Birbirlerini karşılıklı gizlice izleme, her iki tarafta da düzensiz ve bölük pörçüktü. Kuru temizleme sanatında eğitilmiş KGB subayları, Danimarkalıların radarından kaçmayı çoğu kez beceriyorlardı. Fakat Gordievsky ile meslektaşları, sık sık olduğu gibi, başarıyla “karardıklarını” sanıyorlardı ama hiç de öyle değildi.

Ya PET, Kopenhag’ın genelevler mahallesini gözlüyor ya da Danlar, Gordievsky’yi gizlice takip ediyorlardı çünkü seks shop’a girip eşcinsel pornosu içeren dergiler aldığını fark etmişlerdi. Eşcinsel pornosundan zevk alan evli bir Rus istihbarat subayı, kolay etkilenebilir, şantaj yapılabilecek sırları olan biri olabilirdi. Danimarka güvenlik teşkilatı dikkatli bir nota hazırlayıp, bu yararlı, ilginç bilgiyi seçilmiş müttefiklerine de aktardı. Batılı istihbarat dosyalarında, Gordievsky’nin isminin yanında ilk defa bir soru işareti belirdi.

Oleg Gordievsky, çok etkin bir KGB subayına dönüşüyordu. Lyubimov, “Kusursuz eğitimi, bilgiye açlığı, okuma sevgisi ve Lenin gibi, halk kütüphanelerini ziyaret edişinin sonucunda meslektaşları arasında, inkâr edilemez biçimde öne çıktı,” diye yazmıştı.

Ufkundaki yegâne kara bulut, kültürel iç dünyası gelişirken son hızla solmakta olan evliliğiydi. Az heyecanla başlayan bir ilişki, sürekli soğumaktaydı. Gordievsky çocuk istiyordu; Yelena ise kesinlikle istemiyordu. Görevlendirildikten bir sene sonra karısı, Moskova’dan ayrılmadan önce Oleg’e danışmadan bebek aldığını açıklamıştı.

Oleg, kendini aldatılmış hissetmiş ve çok öfkelenmişti. Şevkle yerinde duramayan Oleg, genç karısını, etraflarındaki yeni görüntü ve seslere karşı tuhaf bir biçimde pasif ve tepkisiz buluyordu. Evliliğinin “aşktan ziyade mantık evliliği” olduğunu ve “boşluk duygusunun” giderek güçlendiğini hissetmeye başlamıştı. Gordievsky, kadınlara karşı tutumunu, “saygılı” olarak tarif ederdi. Aslında, birçok Sovyet erkeği gibi, o da evlilik hakkında modası geçmiş fikirlere sahipti, karısının şikâyet etmeden yemek ve temizlik yapmasını bekliyordu. Kalifiye bir KGB çevirmeni olan Yelena, “bir kadının yapabileceği ev işinden daha iyi şeylerin” var olduğunda ısrar ediyordu. Oleg, Batı toplumunun yeni etkilerinin birçoğuna açık olabilirdi ama iş, kadınların özgürlüğüne gelince orada dur derdi; “Yelena’nın evcimenlik karşıtı eğilimleri” dediği şeyler, giderek artan hayal kırıklığının sebebi haline gelmişti. Oleg, Yelena’nın ondan utanıp, kendiliğinden daha çok yemek pişireceği umuduyla bir aşçılık kursuna gitti; Yelena ise ya hiç fark etmemişti ya da umursamamıştı. Karısının bir zamanlar esprili bulduğu tek cümlelik sert cevapları artık onu sadece sinirlendiriyordu. Gordievsky, haklı olduğunu düşündüğü zaman katı yürekli ve inatçı olabiliyordu. Hayal kırıklığını gidermek için her gün Kopenhag’ın parklarında saatlerce tek başına koşuyor, eve döndüğünde münakaşa edemeyecek kadar yorgun oluyordu.

Evlilikte çatlaklar belirmektesyken Sovyet Blokunda da depremesel çalkantılar gerçekleşmekteydi.

Ocak 1968’de Çekoslovakya Komünist Partisi’nin yenilikçi birinci sekreteri Alexander Dubček, ülkesini liberalleştirmek ve seyahat, serbest konuşma ve sansür konusundaki denetimleri hafifletmek suretiyle Sovyet boyunduruğunu gevşetmeye başlamıştı. Dubček’in “İnsani

Çehreli Sosyalizmi", gizli polisin yetkilerini sınırlandırmayı, Batıyla ilişkileri geliştirmeyi ve nihayetinde serbest seçimleri getirmeyi vaat ediyordu.

Gordievsky, bu olayları artan bir heyecanla gözlemliyordu. Çekoslovakya, Moskova'nın kontrolünü gevşetebilirse diğer Sovyet uyduları da ayak uydurabilirlerdi. Kopenhag'daki KGB rezidenturası içinde, Çek reformlarının önemi üzerindeki görüşler, keskin bir şekilde ayrılmıştı. Bazıları Moskova'nın, 1956'da Macaristan'da yapmış olduğu gibi, askeri müdahalede bulunacağını ileri sürüyordu. Gordievsky ve Lyubimov'un da dâhil olduğu diğerleri ise, Çek devriminin büyüyeceğinden eminlerdi. "Oleg ve ben, Sovyet tanklarının Prag'a girmeyeceğinden emindik," diye yazmıştı Lyubimov. "Bir kasa Tuborg'una iddiaya girdik." Olanlar, çoğunlukla politikayla çok alakasız olan Yelena'yı bile canlandırmış gibiydi. "Çekoslovakya'yı, liberal bir gelecek için tek umudumuz olarak görüyorduk," diye yazmıştı Gordievsky. "Sadece o ülke için değil, kendi ülkemiz için de."

Moskova Merkez'de KGB, Çeklerin reform deneyini, Soğuk Savaşın sonucunu Moskova'nın aleyhine değiştirme ihtimali olması açısından bizzat komünizmin varlığına bir tehdit olarak görüyordu. Sovyet birlikleri Çekoslovakya sınırında yığılmaya başladı. KGB, Kremlin'in işaretini beklememiş, Çek "karşı devrimiyle" küçük bir casus ordusu vasıtasıyla mücadele etmeye başlamıştı. Onlardan biri de Vasili Gordievsky idi.

Kardeşlerden biri Prag Baharının gelişmesini artan bir coşkuyla izlerken diğeri, onu daha başlangıçta bastırmaya yollanmıştı.

1968'in başında, KGB şefi Yuri Andropov'un, Çek re-

form hareketinin sabote edilmesi, “gerici” aydın çevrelere sızılması ve Prag Baharının önde gelen destekçilerinin kaçırılması emirleriyle otuzdan fazla illegal Çekoslovakya’ya sokulmuştu. Bu ajanların çoğu, Batılı turist görünümünde seyahat ediyorlardı çünkü Çek “provokatörlerin”, görünüşte sempatican yabancılara planlarını açıklamalarının daha olası olduğunu farz ediyorlardı. Hedefler aydınları, akademisyenleri, gazetecileri, öğrencileri ve Milan Kundera ile Václav Havel’in de aralarında bulunduğu yazarları içeriyordu. KGB’nin bir Varşova Paketi müttefikine karşı düzenlediği en geniş çaplı istihbarat operasyonuydu.

Vasili Gordievsky, Gromov adıyla sahte bir Batı Alman pasaportuyla seyahat ediyordu. Gordievsky kardeşlerin büyük olanı, KGB için adam kaçırmaktaki cesaretini çoktan ispat etmişti. Yevgeni Ushakov, yıllardır İsveç’te illegal olarak faaliyet gösteriyordu, ülkenin haritasını çıkarmış ve muhtemel bir Sovyet istilasını için ikincil ajanlar şebekesini istihdam etmişti. Fakat 1968’de, Merkez, FAUST kod adlı bu ajanda herkesi kendine düşman görme kompleksi oluştuğu ve yerinden uzaklaştırılması gerektiği kararına vardı. Nisan 1968’de Vasili Gordievsky, Ushakov’u ilaçla uyuşturarak, İsveç’ten başarıyla çıkarıp, Finlandiya yoluyla Moskova’ya getirdi. Ushakov, burada akıl hastanesine yatırıldı, sonra taburcu edildi ve KGB’den kovuldu. Vasili, “kusursuz hizmeti” nedeniyle KGB madalyasıyla ödüllendirildi.

Ertesi ay, Vasili ile KGB’den bir meslektaşı, Çek reform hareketinin, öncülük eden siyasi göçmen iki simasını, Václav Černý ile Jan Procházka’yı kaçırmak üzere harekete geçtiler. Ünlü bir edebiyat tarihçisi olan Profesör Černý, akademik özgürlüğü savunurken fikirlerini açıkça söylediği için komünist rejim tarafından Charles Üniversite-

si'nden kovulmuştu. Yazar ve film yapımcısı Procházka, resmi sansürü alenen topa tutmuş ve "ifade özgürlüğü" talep etmişti. Her ikisi de Batı Almanya'da yaşıyorlardı. KGB, ikilinin, "Çekoslovakya'daki sosyalizmin temellerini çökertmeye" adanmış "yasa dışı devlet karşıtı" bir grubun başı olduğuna (haksız yere) inanmıştı, bu yüzden bertaraf edilmeliydiler. Plan basitti: Vasili Gordievsky, Černý ve Procháza ile dost olacak, onları, Sovyet bir tetikçi tarafından yakında düzenlenecek olası bir suikast tehlikesi altında olduklarına ikna edecek ve "geçici bir saklanma yeri" sunacaktı. Kendi iradeleriyle gelmezlerse, "özel maddeler" kullanılarak etkisiz hale getirilip, KGB'nin Özel Harekât Dairesi ajanlarına devredilecekler, sınırdan diplomatik plakalı –diplomatik anlaşma uyarınca, böyle araçlar genellikle aramaya tabi tutulmazlardı– bir arabanın bagajında Doğu Almanya'ya geçirileceklerdi. Plan yürümedi. Gordievsky'nin ısrarlı tavsiyelerine rağmen Černý, "her zamankinden daha büyük bir tehlike içinde olduğuna" inanmayı reddetti; Procházka'ya bir koruma eşlik ediyordu ve sadece Çekçe konuşuyordu ki, Gordievsky hiç anlamıyordu. Çek muhalifleri kendisiyle gelmeye ikna etmek için iki hafta süren deneme ve başarısızlıktan sonra Gordievsky, kaçırma işini iptal etti.

Vasili Gordievsky, namı diğer Gromov, sınırı geçip Çekoslovakya'ya girdi ve orada turist kisvesi altında bulunan küçük ve çok iyi eğitilmiş Sovyet illegaller ve sabotajcılar grubuna katıldı. Görevleri, Çekoslovakya'da şiddet dolu bir karşı devrim patlak vermek üzereymiş gibi yanlış bir izlenim yaratma niyetiyle bir dizi "provokasyon faaliyeti" düzenlemektir. Batılı ülkelerin istihbarat teşkilatlarınca desteklenen Çek "sağcılarının" şiddet dolu bir darbe planladıkları hissini veren sahte karutlar yaydılar. Komünizmi

yıkma çağrısı yapan kışkırtıcı afişler uydurdular, “ABD’de imal edilmiştir” işareti taşıyan paketlere sarılmış silah zuaları yerleştirdiler, sonra bunlar “keşfedildiler” ve eli kulağındaki bir başkaldırının kanıtları olarak ifşa edildiler. Sovyet yetkililer, komünist hükümeti devralıp, emperyalist bir yardakçı hükümet kurma amaçlı “gizli Amerikan planını” keşfettiklerini bile iddia ettiler.

Gordievsky kardeşlerin büyüğü, KGB’nin Prag Baharını karalamak ve yıkmak için gösterdiği çabalarında ön plandaydı; babası gibi o da yapmakta olduğu şeylerin doğruluğunu asla sorgulamamıştı.

Oleg’in, ağabeyinin, bırakın yaptığı entrikaları, Çekoslovakya’da olduğundan bile haberi yoktu. Kardeşler o zaman da sonradan da bu konudan söz etmediler. Vasili kendi sırlarını koruyordu, Oleg de, gittikçe daha fazla olmak üzere, kendininkileri. Bahar bitip yaza girerken ve yeni bir Çekoslovakya’ya doğru gidiş hız kazanır gözüükürken Gordievsky, Moskova’nın asla askeri müdahaleye kalkışmayacağı konusunda ısrar ediyordu. “İstila edemezler,” demişti. “Buna cesaret edemezler.”

20 Ağustos 1968 gecesi, çoğunluğu Sovyet olmakla birlikte diğer Varşova Paktı ülkelerinden de birlikleri içeren 2.000 tank ve 200.000’den fazla askeri birlik Çekoslovak sınırlarından geçti. Sovyet ezici gücüne karşı koyma ümidi yoktu, Dubček halkından direnmemelerini istedi. Sabahleyin Çekoslovakya işgal edilmiş bir ülkeydi. Sovyetler Birliği, “Brejnev Doktrinini”, kesinlikle göstererek açıklamıştı: Ortodoks komünizmden vazgeçmeye veya yeniden şekillendirmeye kalkışan bir Varşova Paktı ülkesi, güç kullanarak safına geri döndürülecektir. Prag Baharı bitmişti ve yeni bir Sovyet kışı başlamıştı.

Gordievsky, dehşete düşmüş ve nefret etmişti. Danimarkalı kızgın protestocular, istilayı kınamak için Kopenhag'daki Sovyet elçiliğinin önünde toplandığında büyük bir utanç duydu. Berlin Duvarı'nın yapımına tanık olmak, yeterince sersemleticiydi ama Çekoslovakya'nın istila edilmesi, hizmet ettiği rejimin gerçek yüzü hakkında çok daha bariz bir kanıt sunuyordu. Komünist sistemden soğuma, büyük bir hızla, nefrete dönüştü: "Masum insanlara böyle acımasızca saldırılması, benim ondan yakıcı ve şiddetli bir düşmanlıkla nefret etmemi sağladı."

Elçilik lobisinin köşesindeki telefonda evde bulunan Yelena'yı aradı ve Prag Baharını ezdiği için küfürlü sözler yağmuru halinde Sovyetler Birliği'ne bela okudu. "Yaptılar. İnanılmaz." Ağlamak üzereydi. "Kalbim ağrıyordu," şeklinde hatırladı sonradan ama zihni berraktı.

Gordievsky, bir mesaj yolluyordu. Elçilik telefonlarının Danimarka güvenlik teşkilatı tarafından dinlendiğini biliyordu. PET, onun ev telefonunu da dinliyordu. Danimarka istihbaratı, karısıyla yaptığı bu yarı yıkıcı konuşmayı mutlaka duyar ve "Gormsson Amca'nın", görüldüğü gibi, KGB makinesinin sağlam bir dişlisi olmadığını kayda alırdı. Bu telefon görüşmesi, tam olarak öbür tarafa yansıma değildi. Daha ziyade bir ipucuydu, duygusal bir fırça temasıydı, Danların ve onların Batılı müttefiklerinin kendi hislerinden haberdar olmasını sağlama girişimiydi. Sonradan yazdığı gibi, "Batıya verilen ilk, kasıtlı sinyaldi."

Batı, sinyali kaçırmıştı. Gordievsky elini uzatmış ama kimse fark etmemişti. Danimarka güvenlik teşkilatının dinlediği ve işleme soktuğu materyal yağmuru arasında bu küçük ama önemli jest fark edilmeden geçip gitmişti.

Çekoslovakya'dan gelen korkunç haber unutulurken

Gordievsky'nin düşünceleri Stanislaw Kaplan'a, üniversitedeki lafını sakınmayan arkadaşına döndü. Sovyet tankları ülkesine girerken Standa ne hissetmişti?

Kaplan çileden çıkmıştı. Rusya'dan ayrıldıktan sonra, önce Prag'da İçişleri Bakanlığında çalışmış, sonra da Çek devlet istihbarat teşkilatı StB'ye katılmıştı. Karşıt görüşe sempatisi, itinayla gizlenmişti, Kaplan 1968'deki olayları ümitsiz bir dehşet içinde izlemiş ama hiçbir şey söylememişti. Prag Baharının bastırılması, kitlesel bir göçe sebep olmuştu, Sovyet istilasının ardından 300.000 kadar insan Çekoslovakya'dan kaçıyordu. Kaplan sırları toplamaya başladı ve gidenlere katılmaya hazırlandı.

Moskova'dan bir telgraf geldiğinde Gordievsky'nin Danimarka'daki görev süresi sonuna yaklaşıyordu. Mesaj şöyleydi: "Operasyon faaliyetlerini durdurun. Analizler yapmak üzere kalın fakat artık operasyon yapmayın." Moskova Merkezi, Danların, Yoldaş Gordievsky'ye zararlı seviyede bir ilgi gösterdikleri, muhtemelen onun bir KGB subayı olduğunu anladıkları sonucuna varmıştı. Telsiz dinlemeleri, oraya vardığından beri, Sovyet elçilik personelinin başka herhangi bir elemanından daha fazla, ortalama günaşırı takip edildiğini göstermişti. Moskova diplomatik bir hadise istemiyordu, bu yüzden Kopenhag'daki son günlerinde Gordievsky, Danimarka hakkında bir KGB el kitabı araştırmasında çalıştırılmaya başladı.

Gordievsky'nin kariyeri ve vicdanı bir yol ayrımına gelmişti. Çekoslovakya'daki olaylar karşısındaki öfkesi yatışmıştı ama henüz bir karara yaklaşan herhangi bir şeye bağlanmış değildi. KGB'den ayrılmak düşünülemezdi (muhtemelen de imkânsızdı) ama illegalleri çalıştırmaktan ayrılıp, daha ilginç ve o kadar kirli olmayan siyasi istih-

barat bölümünde Lyubimov'a katılabılıp katılamayacağını merak ediyordu.

Gordievsky, mesleki ve kişisel açıdan havanda su döv-
dü: konsoloslukla ilgili görevlerini yürüttü, Yelena ile
önemsiz şeyler için tartıştı, komünizme duyduğu gizli nef-
retini ve kendini Batı kültürüyle oburca besledi. Bir Batı
Alman diplomatın evindeki bir partide, fevkalade dostane
davranan ve bariz bir şekilde epey sarhoş olan genç bir
Danimarkalı adamla sohbet etmeye başladı. Danimarkalı, klasik
müzik hakkında çok bilgili görünüyordu. Bir barda devam
etmeyi önerdi. Gordievsky, eve gitmesi gerektiğini söyle-
yerek kibarca reddetti.

Genç adam, Danimarka istihbarat teşkilatının ajanıydı.
Sohbet, eşcinsel tuzağı girişiminin ilk hamlesiydi. Oleg'in
görünürdeki eşcinsel pornografisi zevkinden yola çıkan
Danlar, casusluğun en eski, en pis ve en etkili tekniklerin-
den birini, aşk tuzağını kurmuşlardı. PET, neden başarısız
olduğunu hiçbir zaman tam olarak anlayamadı. Çok iyi
düzeyde eğitilmiş KGB subayı, kalkıştıkları ayartmayı fark
etmiş miydi? Belki de sadece tuzaktaki yem zevkine uygun
değildi. Gerçek açıklama daha basitti. Gordievsky eşcinsel
değildi. Tavlamaya çalıştıklarını idrak etmemişti.

Kurgu hariç, casusluk nadiren tam olarak plana göre
yürürdü. Prag Baharının ardından Gordievsky, Batı istih-
baratına, fark etmedikleri örtülü bir mesaj göndermişti.
Danimarka istihbarat teşkilatı, yanlış bir ön kabule dayana-
rarak onu tuzağa düşürmeye kalkmış ve yanına bile yak-
laşmamıştı. Her iki taraf da bir yaklaşımda bulunmuş
ama hiçbirini bağlanmamıştı. Şimdi de Gordievsky ülkesine
dönüyordu.

Ocak 1970'te döndüğü Sovyetler Birliği, üç yıl önce bı-

raktığından daha da fazla baskıcı, paranoyak ve sönüktü. Brejnev döneminin komünist tutuculuğu, tüm rengi ve hayal gücünü yok etmiş gibiydi. Kendi anavatanı Gordievsky'yi itmişti: "Her şey ne kadar da pejmürde görünüyordu." Kuyruklar, kir, bunaltıcı bürokrasi, korku ve yolsuzluk, Danimarka'da bıraktığı parlak ve cömert dünya ile amansız bir tezat içindeydi. Her zaman her yerde propaganda vardı, yetkililer sırayla yaltakçı ve nobran oluyorlardı, herkes bir başkasını ispiyonluyordu; şehir, haşlanmış lahana ve tıkanmış kanalizasyon kokuyordu. Hiçbir şey düzgün çalışmıyordu. Hiç kimse gülmüyordu. Yabancılarla tesadüfi bir temas bile hemen şüphe uyandırıyordu. Fakat ruhunu kemiren müzik, her köşede hoparlörlerden haykıran, komünist çözümler için yazılmış duygusal vatanseverlik müziği ve Stalin'in tatsız, gürleyen ve kaçınılmaz sesiydi. Gordievsky, her gün bu "totaliter kakofoni" dediği şeyin saldırısı altında olduğunu hissediyordu.

Gordievsky, S Direktörlüğü'ne geri gönderildi, Yelena ise, yabancı diplomatları böcek yerleştiren, gizlice dinlemekle sorumlu olan On İkinci Bölümde iş buldu. Onu İskandinav elçiliklerini ve diplomatik personelini dinleyen birime atayıp, teğmenliğe yükselttiler. Evlilikleri artık, "iş ilişkisinden" biraz fazlasıydı, gerçi Doğu Moskova'da paylaştıkları sıkıcı dairede işlerinden hiç bahsetmiyorlar veya başka pek bir şey de tartışmıyorlardı.

Ertesi iki sene, Oleg'in deyişiyle, "iki arada, bir sonuca varmayan bir süreydi". Terfi etmiş ve daha iyi maaş almasına rağmen yaptığı iş, üç yıl önce bıraktığından çok farklı değildi, illegaller için kimlikler hazırlıyordu. Birleşik Devletler'de, Britanya'da veya İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinden birinde görevlendirilebilmek umuduyla İngilizce öğrenmek için başvurdu fakat Danimarkalıların onun

KGB subayı olduğunu tespit etmiş olmaları, dolayısıyla bir Batı ülkesinde görevlendirilmesinin olası olmaması nedeniyle bunun bir anlamı olmadığı cevabını aldı. Bir olasılık Fas idi. Pek hevesli olmayarak Fransızca öğrenmeye başladı. Moskova'nın silik uymacılığına batmış olan Gordievsky, akut kültürel geri çekilme belirtileri yaşıyordu. Huzursuzdu, küskündü, giderek yalnızlaşıyordu ve çıkmazdaydı.

1970'in ilkbaharında, genç bir İngiliz istihbarat subayı, Kanada'dan yeni gelmiş bir "kişisel dosyaya" göz gezdirdiyordu. Geoffrey Guscott, ince yapılı, gözlüklü, birkaç dil bilen, çok zeki ve azimli biriydi. James Bond'dan ziyade George Smiley' karakteri gibiydi, babacan bir üniversite öğretmeni görüntüsü vardı. Fakat bir dış görünüş hiç bu kadar yanıltıcı olamazdı. Bir meslektaşına göre, "muhtemelen tarihte Sovyet istihbaratında Guscott'dan başka hiç kimse daha fazla hasar yaratmamıştı."

On dört yaşında okulu bırakan bir matbaacının oğlu olarak Londra'nın güneydoğusunda büyüyen Guscott'un, onu MI6 subaylarından ayıran işçi sınıfı geçmişi vardı. Kazandığı bursla önce Dulwich College'a gitmiş, sonra da Cambridge'de Rusça ve Çekçe okumuştı. 1961'de mezun olduğunda, beklenmedik biçimde, Guscott'u Londra'da bir görüşmeye çağıran bir mektup gelmişti. Orada, İngiliz istihbaratının, deneyimlerini Viyana ve Madrid'de savaş zamanı casusu olarak tarif eden neşeli bir kıdemlisi ile buluşmuştu. "Seyahat özlemim vardı ve bana tam yapmak istediğim şey gibi görünüyordu," diye hatırlıyordu Guscott. Yirmi dört yaşındayken kendilerinin Gizli İstihbarat Teşkilatı (Secret Intelligence Service -SIS) dediği fakat ne-

4 (John Le Carré'in yarattığı kurgusal karakter, Soğuk Savaş dönemi İngiliz ajanı (Çev.)

redeyse başka herkesçe MI6 olarak anılan İngiliz dış istihbarat dairesine girdi.

1965'te, Guscott, reform dalgası yükselmeye başlarken Çekoslovakya'da görevlendirildi. Üç yıl boyunca Çek istihbarat teşkilatının bir subayı olan FREED (ÖZGÜR) kod adlı bir casusu çalıştırdı, 1968'deki Prag Baharı sırasında Londra'ya döndü, Çekoslovakya içinde ve dışında Çek görevlilerin angaje edilmesinden sorumluydu. Sovyet istilas, Çek masasını yoğun bir çalışma temposuna sokmuştu. "Elimizden geldiğince her fırsatı yakalamalıydık."

Guscott'un masasındaki DANICEK kod adlı dosya, yakın zamanda iltica eden Çek istihbarat servisinden Stanislaw Kaplan isimli bir subayla ilgiliydi. Kaplan, Prag Baharından kısa süre sonra Bulgaristan'a tatile gitmişti. Orada ortadan kaybolup, Fransa'da ortaya çıkmış ve Fransız istihbarat teşkilatına sığınmıştı. Kaplan, Kanada'ya yerleşmek istediğini söylemişti. Kanada istihbarat teşkilatı, MI6 ile yakın ilişki içerisindeydi, Londra, sığınmacıyı sorguya çekmek üzere bir subay gönderdi. Kanadalılar, Kaplan'ın iltica ettiğini kuşkusuz CIA'e bildirmişlerdi. Genç Çek subay, iş birliği yapmaya istekliydi. DANICEK dosyası, Guscott'un masasına gelene kadar kalınlığı birkaç santimi bulmuştu. Kaplan, zeki, açık sözlü ve "karşı cinsten hoşlanan bir kros koşucusu" olarak tarif ediliyordu. Çek istihbaratının işleyişi hakkında ve Moskova'da öğrenci olduğu yıllara ait yararlı bilgiler getirmişti. Âdet olduğu üzere, ilticacılara, Batı istihbaratına ilgi duyma ihtimali olan birini bilip, bilmediği sorulurdu. Kaplan'ın dosyası, çoğu Çekoslovak olan yüzlerce kişinin ismiyle doluydu. Fakat Kaplan'ın listelediği "şahısların" beşi Rus idi ve bunlardan biri öne çıkıyordu.

Kaplan, yakın arkadaşı, uzun mesafe koşucusu Oleg Gordievsky ile olan arkadaşlığını anlattı ve kaderinde KGB olsa da siyasi açıdan gözünün açıldığına dair belirgin işaretler gösterdiğini söyledi. Kruşçev Çözülmesi esnasında iki arkadaş, komünizmin kısıtlamalarını ele almışlardı: "Oleg'in gözü kapalı değildi, geçmişin korkularının farkında olan bir adamdı, Kaplan'dan pek farklı biri değildi."

Guscott, ismi eşleştirdiğinde Oleg Gordievsky'nin 1966'da konsolosluk görevlisi olarak Kopenhag'a gönderilmiş olduğunu buldu. PET ile MI6 arasında yakın ilişki vardı. Danimarka istihbaratının Gordievsky hakkındaki dosyası, neredeyse kesinlikle, muhtemelen illegallere destek sağlayan bir KGB subayı olduğunu gösteriyordu. Ona doğrudan bir şey yüklenemezdi ama birkaç izlemeden, profesyonel eğitim aldığını hissettirecek bir şekilde yakayı sıyırmıştı. Bir polis ve birkaç rahiple şüpheli temaslar kurmuştu. Evine yerleştirilen dinleme cihazı, evliliğinin yolunda gitmediğini ortaya çıkarmıştı. Bir seks shop'a girmesi ve eşcinsel pornosuna ilişkin dergiler alması, "beceriksizce bir şantaj girişimine" sebep olmuş ve sonuç alınamamıştı. Gordievsky, Ocak 1970'te Moskova'ya dönmüş ve Merkez'in ağzında kayıplara karışmıştı, tanrı bilir ne yapıyordu.

Guscott, Gordievsky'nin dosyasına, bu yetenekli, ele geçmez, bir zamanlar özgür düşünce fikirleri barındırmış olan, muhtemelen eşcinsel KGB subayı, Batı ülkelerinde yeniden görünürse ona yaklaşmaya değebileceğine dair not düştü. Oleg, "şüpheli kişi" olarak mimmendi ve SUN-BEAM (GÜNEŞ İŞİNİ) kod adı verildi.

Bu süre içinde, İngiltere'nin burnunun dibinde halletmesi gereken KGB casusları vardı.

24 Eylül 1971'de, İngiliz hükümeti, 105 Sovyet istihba-

rat subayını kovdu, tarihteki en geniş çaplı casus sınır dışı etme olayıydı. FOOT (AYAK) Operasyonu kod adlı kitle-sel tahliye, bir süredir hazırlanıyordu. Danlar gibi İngilizler de akredite Sovyet diplomatları, gazetecileri ve ticari temsilcileri yakından izliyorlardı ve hangilerinin gerçek diplomat, hangilerinin ajan olduğu hakkında net bir fikirleri vardı. KGB, casuslukta hiç olmadığı kadar küstahlaşmıştı ve İngiliz Güvenlik Teşkilatı MI5, misilleme yapmaya can atıyordu. Zemini hazırlayan olay, kendine Sovyet triko endüstrisinin temsilcisi süsü vermiş KGB subayı Oleg Lyalin'in saf değiştirmesiydi. Dolayısıyla komünist hırkalarının satışı şöyle dursun, Lyalin, KGB'nin On Üçüncü Bölümünün, Batı ile savaş halinde acil eylem planlarını hazırlamaktan sorumlu sabotaj bölümünün en kıdemli temsilcisiydi. MI5'in verdiği kod adı GOLDFINCH (SAKA KUŞU) idi, oysa kanarya gibi şakıdı: ifşa ettiği sırlar arasında Londra Metrosu'na su bastırmak, İngiliz sosyal hayatının önemli kişilerine suikast düzenlemek ve Yorkshire sahiline bir sabotaj ekibi indirmek gibi planlar vardı. Bu ifşaatlar, MI5'in beklediği bahaneyi sağlamıştı. Bilinen bütün casuslar kovuldu ve KGB'nin en büyük istasyonlarından biri bir gecede mahvoldu. KGB, gelecek yirmi yılı rezidenturayı eski gücüne kavuşturmak için harcayacaktı.

FOOT Operasyonu, Moskova'yı tamamen gafil avladı ve Birinci Genel Direktörlük'te (BGD) şaşkınlık yarattı. Dış istihbarattan sorumlu olan bu bölüm Moskova'nın dış çevre yolunun yakınında, Yasenevo'daki genel merkezlikle, Brejnev döneminde hızla genişlemiş, 1960'larda subay sayısı 3.000 iken 10.000'in üstüne çıkmıştı. Toplu sınır dışı olayı, büyük bir bozgun olarak görüldü. İngiltere ve İskandinavya'dan (bu iki bölge, KGB'nin departman yapısı içinde, tarihsel nedenlerle, Avustralya ve Yeni Zelanda ile

birlikte aynı bölümde toplanmıştı) sorumlu bölümün başı kovuldu ve yerine Dmitri Yakushin getirildi.

“Gri Kardinal”⁵ olarak bilinen Yakushin, doğuştan aristokrat olmakla birlikte fikren Bolşevikti, bir asilzadenin havasına sahip, kendini adanmış bir komünistti ve sesi basınçlı matkap sesine benziyordu. Savaş sırasında tank alanında savaşmış, sonra Sovyet Tarım Bakanlığında domuz yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış sonra da KGB’ye transfer edilmiş ve Amerika bölümünün başkan yardımcılığına yükselmişti. Çoğu kıdemli KGB subayının aksine, nadir kitapları toplayan, ne düşündüğünü dosdoğru ve yüksek sesle söyleyen, kültürlü bir adamdı. Gordievsky’nin Gri Kardinal ile ilk tanışması, son derece korkutucuydu.

Bir gece, gizlice BBC World Service radyosunu dinleyen Gordievsky, FOOT Operasyonu’nun devamında, Danimarka’nın, eski çalışma arkadaşları olan, diplomatik maske altında çalışan KGB subaylarından üçünü sınır dışı ettiğini öğrendi. Ertesi sabah, Danimarka bölümünde çalışan bir arkadaşına haberi verdi. Beş dakika sonra telefonu çaldı ve hatta sağır edici bir patlama yankılandı: “Yoldaş Gordievsky, eğer Danimarka’daki sözde sınır dışı edilmeler hakkında KGB’de rivayetler yaymakta ısrar ederseniz CEZALANDIRILACAKSINIZ!” Telefondaki, Yakushin idi.

Oleg, işten atılacağından korkmuştu. Oysa birkaç gün sonra BBC haberinin doğrulanmasının ardından, Gri Kardinal, onu ofisine çağırdı ve yüz desibel civarında bir sesle hemen konuya girdi. “Kopenhag’da birine ihtiyacım var. Orada ekibimizi yeniden oluşturmamız. Sen Danca konuşuyorsun... Benim bölümümde çalışmak ister miydin?” Gordievsky, kekeleyerek, daha çok istediği bir şey olmadı-

5 Gizli danışman, stratejileri arka plandan belirleyen danışman (Çev.)

ğını söyledi. “Sen o işi bana bırak,” diye kükredi Yakushin.

Fakat S Direktörlüğünün başı, sadece başka bir patron kapmaya çalıştı diye elemanını elde tutmaya kararlı bir patrondan beklenen adilikle, Oleg’in gitmesine izin vermedi.

Sorunlar sinir bozucu biçimde devam ediyordu, ta ki, onu KGB’ye aldırان ağabeyi Vasili Gordievsky, aniden ölüp Oleg’in terfiinin hızlanması radikal bir çare olana dek.

Vasili, yıllardır çok içiyordu. Güneydoğu Asya’da hepatite yakalanmış, doktorlar bir damla bile alkol almamasını tavsiye etmişlerdi ama o, devam etmişti, otuz dokuz yaşında ölene kadar da kendini içkiye vermişti. KGB ona, tam bir askeri cenaze töreni düzenledi. Üç KGB subayı, otomatik silahlarını ateşleyerek selamlarken ve bayrağa sarılı tabut, Moskova krematoryumunun zeminine indirilirken Gordievsky, “Vasiliko” dediği adam hakkında gerçekte ne kadar az şey bildiğini düşünüyordu. Katılan yüksek rütbeli KGB subaylarının sayısının huşu içinde bıraktığı, acı içinde birbirlerine sıkıca tutunmuş duran annesi ile kız kardeşi, daha da az şey biliyorlardı. Anton, KGB üniformasını giymiş, herkese, oğlunun ülkeye yaptığı hizmetlerden ötürü gurur duyduğunu anlatıyordu.

Oleg, gizemli ağabeyinden biraz korkuyordu. Vasili’nin Çekoslovakya’daki illegal faaliyetlerinden tamamıyla bihaberdi. Kardeşler, görünüşte yakınlardı ama gerçekte, büyük bir gizlilik uçurumuyla ayrılmışlardı. Vasili, çok sayıda madalyası olan bir KGB kahramanı olarak ölmüştü, Oleg’in popülaritesi de bu doğrultuda artmış, S Direktörlüğünden çıkıp, Yakushin’in İngiliz-İskandinav bölümüne geçme çabalarında küçük de olsa bir “ahlaki koz” sağlamıştı. “Şimdi ağabeyim, S Direktörlüğü için çalışmasının sonucu olarak öldüğü için patronun talebimi reddetmesi

zor olur.” İlegaller bölümü, büyük bir isteksizlikle gitmesine izin verdi. Sovyetler, Gordievsky’nin Sovyet elçiliğinin ikinci sekreteri olarak Kopenhag’a döneceğini beyan ederek Danimarka vizesine başvurdu; aslında, o artık, KGB’nin Birinci Direktörlüğünün siyasi istihbarat subayıydı, bu önceden Mikhail Lyubimov’un işgal ettiği makamdı.

Danlar, vize başvurusunu geri çevirebilirlerdi çünkü Oleg, şüphelendikleri bir KGB subayıydı. Onun yerine, geri dönmesine izin verilmesine ve yakından izlenmesine karar verdiler. Londra’yı da bilgilendirdiler.

Oleg’in cinsellik meselesi yine gündeme geldi. Görünen o ki, Gordievsky, iki yıl önce gösterilen eşcinsel yaklaşımı bildirmemişti. MI6’nın tahminine göre, bildirmiş olsaydı, muhtemelen ikinci bir kez yurt dışına yollanmazdı çünkü KGB’nin çarpık düşünce tarzına göre, Batı istihbaratçıları tarafından hedef alınan bir subay hemen şüpheli olarak yorumlanırdı. MI6, Oleg’in, pek fark edemediği baştan çıkarma girişimini gizlemeye karar verdiğini varsayıyordu. “Bu olayı kendine sakladığı varsayılmıştır,” diye yazmıştı bir MI6 subayı. Eğer Gordievsky, suç sayılan bir sırtı patronlarından saklamışsa ve Standa Kaplan da siyasi eğilimleri konusunda haklıysa, Rus’a bir yaklaşımda daha bulunmaya değerdı.

MI6 ve PET, bir hoş geldin resepsiyonu hazırladılar.

3

SUNBEAM (GÜNEŞ IŞINI)

Richard Bromhead, Kopenhag'daki adamımızdı ve bunu kimlerin bildiğine pek aldırmıyordu.

MI6'nun Danimarka'daki istasyon şefi, eski kafalı, devlet okulunda eğitim görmüş, neşeli ve içten bir İngiliz idi, hoşlandığı kişilerden "sevgili" diye, hoşlanmadıklarından ise "pisliğin teki" diye bahsederdi. Bromhead, şairlerle maceracıların soyundan geliyordu. Aile soylu fakat meteliksizdi. Marlborough College'a devam etmiş, sonra da Almanya'da, önceden İngiliz savaş esirlerinin tutulduğu bir kampta 250 Alman esirden sorumlu olarak ("Kumandan olimpik kürekçiydi. Cana yakın bir delikanlıydı. Çok eğlenmiştik.") askerliğini yapmıştı. Cambridge Üniversitesi'ne gitmiş, Rusça okumuş ve bitirdiği anda öğrendiği her kelimeyi unuttuğunu iddia etmişti. İş başvurusu Dışişleri Bakanlığı tarafından reddedilmiş, Londra'da köhne bir dairede kıt kanaat geçiniyordu. Bir arkadaşı, Koloni Bakanlığı'nda işe başvurmasını önerdiğinde Albert Memorial'ın resmini yapıyordu. ("Lefkoşa'ya gitmemi istediler. Dedim ki: 'Güzel. Nerede bu?'" Kıbrıs'ta, Vali Hugh Foot'un özel sekreteri oldu. ("Çok eğlenceliydi. Bahçede oturan bir MI6 subayı vardı, tatlı adamdı, beni işe aldı.") "Şirkete" resmen

katılınca ilk olarak Cenevre'deki BM'de, sonra da Atina'da ("Orada hemen devrim oldu. Ha, ha.") çok gizli göreve atandı. Nihayet 1970'te kırk iki yaşındayken kıdemli Mİ6 subayı olarak Kopenhag'a atandı. ("Irak'a gitmem gerekiyordu. Ne olduğunu tam olarak bilmiyorum.")

Uzun boylu, yakışıklı, tertemiz ısmarlama takımlar giyen, daima şaka yapmaya ve bir içkiye hazır olan Bromhead, Kopenhag'ın diplomatik parti çevrelerinde çabucak tanınan bir yüz haline geldi. Gizli işinden "aylak aylak dolanmak" olarak bahsediyordu.

Richard Bromhead, gerçekte olduğundan çok daha aptal görünmek için büyük çaba harcayan o İngilizlerden biriydi. Yaman bir istihbarat subayıydı.

Bromhead, Kopenhag'a geldiği günden itibaren Sovyet hasımlarının hayatlarını zindan etmeye başladı. Bu projede, PET'in başkan yardımcısı, şakacı bir avukat olan Jørn Bruun ile güçlerini birleştirmişlerdi. Bruun, "Blok –özellikle de Rus– diplomatlarını, gerçek bir maliyeti olmayan ve neredeyse fark edilemez şekillerde bilfiil rahatsız etmekten zevk alıyordu." Bromhead'in "muziplik operasyonları" adını verdiği bu operasyonlarda yardım etmeleri için en iyi subaylarından ikisini, Jens Eriksen ile Winter Clausen'i ona tahsis etti. "Jens, uzun sarı bıyığı olan, kısa boylu biriydi. Winter kocamandı, aşağı yukarı geniş bir kapı boyutundaydı. Onlara Asteriks ile Obeliks diyordum. Ziyadesiyle iyi geçiniyorduk."

Hedeflerinden biri, Bratsov isimli bilinen bir KGB subayıydı. Bu adam, ne zaman Kopenhag'ın bilinen büyük bir mağazasına giderken izlense Clausen, hoparlör sistemine el koyup, "KGB Ltd.'den Bay Bratsov, lütfen danışmaya geliniz," şeklinde anons yapardı. Bu tür üçüncü çağrıdan

sonra KGB, Bratsov'u Moskova'ya geri gönderdi. Bir diğer kurban, KGB istasyonundaki genç ve hevesli bir subaydı, Danimarkalı bir askeri inzibati angaje etmeye çalışmış ama inzibat durumu hemen PET'e bildirmişti. "Bu inzibat, Kopenhag'dan arabayla iki saat uzaktaki bir kasabada yaşıyordu. Rus'u arayıp, 'Hemen buraya gel, sana söyleyeceğim fazlasıyla önemli bir şey var,' demesini sağladık. Rus, arabayla evine geldiğinde inzibat, onu votka ve safsatayla doldurdu. Rus, epey sarhoş bir şekilde geri dönüp, KGB'ye uzun bir rapor sunmuş ve nihayet sabah altıda yatmıştı. Sonra inzibat saat dokuzda telefon edip, 'Hemen buraya gel, sana söyleyeceğim çok önemli bir şey var,' dedi. Sonunda Rus, sürmenaj olup, bıraktı. Ha ha. Bu Danlar süper."

Gordievsky'nin vizesi onaylandı. MI6, Bromhead'e, yeni gelene yaklaşması ve doğru zaman geldiğinde de ağızını araması talimatını verdi. PET gelişmelerden haberdar edilecekti ama Danimarka'da vakanın MI6 tarafından yönetileceği konusunda anlaşmaya varılmıştı.

Oleg ve Yelena Gordievsky, 11 Ekim 1972'de Kopenhag'a döndüler. Yuvaya dönüş gibi gelmişti. Obeliks lakaplı Danimarkalı azman gizli polis, onları varış salonundan itibaren tedbirli bir şekilde takip etti.

Gordievsky, siyasi istihbarat (PR) subayı olarak yeni rolünde, artık illegalleri yönetmeyecek, bilfiil gizli istihbarat toplayacak ve Batılı kurumları çökertmeye çalışacaktı. Bu, pratikte, casuslar, bağlantılar ve muhbirler arayıp bulması, dostluklarını kazanmaya çalışması, angaje etmesi ve denetlemesi demekti. Bunlar Danimarkalı devlet görevlileri, seçilmiş politikacılar, sendikacılar, diplomatlar, iş insanları, gazeteciler veya Sovyetler Birliği ile ilgili bilgilere erişim ayrıcalığı olan herhangi birisi olabilirdi. Hatta daha ideali,

Danimarka istihbaratında çalışan biri olabilirdi. Diğer Batılı ülkelerde olduğu gibi, birkaç Danimarkalı, Moskova'dan emir almaya hazır kendini adanmış komünistlerdi; diğerleri, para (bu kadar çok casusluğun çarklarını yağlayan yağ) karşılığında veya diğer ikna, baskı ya da teşvik yöntemleri vasıtasıyla istihbarat vermeye istekli olabilirdi. İlâveten PR Alanı subaylarının, kamuoyunu etkilemek için "aktif tedbirler" almaları, gerekli yerlerde dezenformasyon yaymaları, Moskova'ya sempati besleyen kanaat oluşturuşu kişileri kazanmaya çalışmaları ve basında Sovyetler Birliği'ni olumlu (çoğunlukla uydurma olsa da) gösteren makaleler çıkmasını sağlamaları beklenirdi. KGB, uzun süredir, karanlık "yalan haber" uydurma sanatında herkes-ten üstün olmuştu. KGB taksonomisine göre yabancı bağlantılar, önem sırasına göre sınıflandırılmıştı: en tepedeki "ajan", yani çoğunlukla ideolojik veya mali nedenlerle bilerek KGB için çalışan kişiydi; alttaki de "gizli bağlantı", yani Sovyet davasına sempati duyan, gizlice yardım etmek isteyen ama muhtemelen Sovyet elçiliğindeki dost canlısı adamın KGB'de çalıştığından haberi olmayan biriydi. Bir derece altında ise, Gordievsky'nin ikinci sekreter olarak paravan görevinde, işinin akışı içinde her halükârda karşılaşması beklenen daha açık birçok kaynak bulunurdu. Zar zor yaklaşılabilen ve sempatican olabilen bir gizli bağlantı ile ülkesine ihanet etmeye hazır bir casus arasında büyük bir uçurum vardı. Ama biri, diğerine dönüşebilirdi.

Gordievsky, Danimarka yaşamına ve kültürüne kolayca tekrar daldı. Mikhail Lyubimov, Moskova'ya dönmüş, İngiliz-İskandinav bölümünde üst düzey bir göreve gelmişti, Gordievsky de onun yerine geçti. İstihbarat işinin yeni biçimi heyecanlı ama moral bozucuydu; Danlar, casus olmak için fazla iyi, yıkıcı olmak için fazla dürüst ve

bunu söylemek için de fazla kibarlardı. Bir Danimarkalıyı angaje etme girişimi, her seferinde, delinmez bir nezaket duvarına tosluyordu. En ateşli Danimarkalı komünistler bile ihanete ayak diriyorlardı.

Ama istisnalar da vardı. Biri, Danimarka'nın Sosyalist Halk Partisi'nin lideri ve sonradan Avrupa Parlamentosu'nun üyesi olan Gert Petersen idi. Kod adı ZEUS olan ve KGB tarafından "gizli bağlantı" olarak sınıflandırılan Petersen, Danimarka'nın Dış Politika Komitesi'nden toplanan gizli askeri bilgileri veriyordu. Düzenli bilgi ediniyordu ve susamıştı. KGB'nin parasıyla içebildiği bira ve şnaps miktarı, Gordievsky'yi şaşırtmış ve daha ziyade etkilemişti.

Kopenhag'daki yeni rezident Alfred Mogilevchik, Gordievsky'yi yardımcısı olarak atadı. Mogilevchik ona, "Aklın, enerjin ve insanları idare etme yeteneğin var," dedi. "Ayrıca Danimarka'yı biliyorsun, dilini de konuşuyorsun. Başka neye ihtiyacım olur ki?". Gordievsky, binbaşılığa terfi ettirildi.

Gordievsky, mesleki açıdan, KGB rütbelerinde sorunsuzca yükseliyordu; içinde ise çalkantılar vardı. Moskova'da geçirdiği iki yıl, komünist rejimden soğumasını şiddetlendirmiş, Danimarka'ya dönmek Sovyet kültürsüzlüğünün, yozlaşmasının ve ikiye yüz lülüğün yarattığı bunalımını derinleştirmişti. Daha çok okumaya, Rusya'da sahip olmasına asla izin verilmeyecek kitapları toplamaya başladı. Bunlar Alexander Solzhenitsyn, Vladimir Maximov ve George Orwell'in eserleri ile Stalinizmin bütün dehşetini gözler önüne seren Batılı hikâyelerdi. Kaplan'ın Kanada'ya iltica ettiği haberi de sızmıştı. Arkadaşı, devlet sırlarını ifşa etmekten Çekoslovak askeri mahkemesinde gıyabında

yargılanıp, on iki yıl hapse mahkûm edilmişti. Gordievsky, çok şaşırmış, aynı zamanda da kendisinin Prag Baha-rından sonraki protesto çığlığını Batının kaydedip etmediğini de merak etmişti. Eğer ettilerse neden bir yanıt yoktu? Eğer Batılı istihbarat teşkilatları ağzını yoklamaya çalışırlarsa teklifi kabul mu edecekti, ret mi? Gordievsky, sonradan hazırlandığını ve karşı taraftan bir hareket beklediğini ileri sürdü oysa gerçek, neredeyse her zaman olduğu gibi, anılardan daha çetrefilliydi.

Diplomatik parti çevrelerinde Gordievsky, sık sık aynı uzun boylu, dost canlısı İngiliz'i görüyordu.

Richard Bromhead'de, Gordievsky'nin, Danimarkalıların vermiş olduğu iki fotoğrafı vardı, biri önceki görevi sırasında gizlice çekilmişti, diğeri ise vize başvurusundaki en yeni fotoğrafıydı.

"İncelediğim o yüz, sert ifadeliydi ama antipatik değildi. Görmüş geçirmiş ve ödün vermez görünüyordu, Londra'nın raporunda anlatılan koşullarda bile, nasıl olup da, eşcinsel olduğunun düşünölebildiğini anlayamadım. Bir bakıma, Batılı bir istihbarat subayının yaklaşmasının kolay olacağı bir adama benzemiyordu." Bromhead, kendi dönemindeki ve sınıfındaki diğerkleri gibi, eşcinsellerin, tespit edilmelerini kolaylaştıran belli bir biçimde davrandıklarına inanıyordu.

İlk yüz yüze karşılaşmaları Kopenhag'daki belediye binasında, Rådhus denen kırmızı tuğladan görkemli binada, bir sanat sergisinin açılışında gerçekleşti. Bromhead, bir Sovyet delegasyonunun da katılacağını biliyordu. Gerçek diplomatlarla casusların birbirine karıştığı "diplomatik öğlen yemeği kulübünün" bir müdavi olan Bromhead, birkaç Sovyet görevliyle tanışmıştı. "İrkutsk'tan gelmiş kısa boy-

lu, korkutucu bir adamla aram epey iyiydi, zavallı adam.” Bromhead, içinde Gordievsky’nin de bulunduğu bir grup Sovyet diplomatın arasında ufak tefek Irkutsklu’yu görüp, yavaşça yanlarına yanaştı. “Onları selamlarken, çok önem vermeden Oleg’i de genel selamlamanın içine katabildim. İsmi sormadım, o da kendiliğinden söylemedi.”

İki adam, sanat üzerine tereddütlü bir sohbeta daldılar. “Oleg konuştuğunda o sert ifadesi yok oldu,” diye yazmıştı Bromhead. “Gerçek mizahi yönüyle gülümsemeye hazırdı ki, çoğunlukla diğer KGB subaylarında bulunmayan bir özellikti. Yeni gelen bu adam, doğal ve gerçekten hayattan zevk alan biri gibiydi.”

Bromhead, hedefle temas kurulduğunu Londra’ya bildirdi. Esas sorun, iletişimdi. Bromhead, Rusçasının neredeyse tamamını unutmuştu; sadece çat pat Danca ve çok az Almanca –Alman savaş esirlerine emirler yağdırmak için kullandığı dil, bu şartlarda pek uygun değildi– konuşuyordu. Gordievsky, akıcı Almanca ve Danca konuşuyordu ama İngilizcesi hiç yoktu. “Yüzeysel düzeyde idare ettik,” dedi Bromhead.

Sovyet, İngiliz ve Amerikan elçilikleri, garip bir diplomatik üçgen halinde sırt sırta dayalıydılar, onları birbirlerinden bir mezarlık ayırıyordu. Soğuk Savaşın soğukluğuna rağmen Sovyet ve Batılı diplomatlar arasında hatırı sayılır bir sosyal ilişki vardı, Bromhead de sonraki birkaç haftada, Gordievsky’nin de katılacağı çeşitli partilere davet edilmenin yolunu bulmuştu. “Birkaç diplomatik resepsiyonda konukların kafalarının üzerinden başımızla selamlaştık.”

Rakip bir istihbarat subayını angaje etmek, komplike bir ikili dans gerektiriyordu. Çok aleni bir yaklaşım, Gordievsky’yi korkutup kaçırırdı ama çok üstü kapalı bir işaret de

gözden kaçırdı. MI6, Bromhead'in bu tür bir dans için gereken inceliğe sahip olup olmadığını merak ediyordu. "Çok girgindi ama biraz sakardı ve MI6'dan olduğunu tespit eden Sovyet Elçiliğinde iyi tanınıyordu." Bromhead, tipik olarak, sadece bir parti vermeyi kararlaştırdı ve başka birkaç Sovyet görevliyle birlikte Gordievsky'yi de davet etti. "PET, bir hanım badminton oyuncusunu getirdi. Düşünce, bu hanımla Gordievsky'nin ortak bir ilgi alanı olmasıydı." Lene Køppen, dünya tek kadınlar badminton şampiyonluğu yolunda olan bir dışçılık öğrencisiydi. Son derece güzeldi ve yem olarak kullanıldığından tamamen bihaberdi. Bir MI6 vaka subayının dediğine göre, yaklaşımın "ille de, cinsel olması gerekmezdi". Ama eğer Gordievsky, karşı cinse ilgi duyuyorsa ve badminton yatağa götürürse çok daha iyiydi. Ama olmadı. Gordievsky, iki içki içti, Køppen ile kısaca alakasız konulardan sohbet edip, partiden ayrıldı. Bromhead'in tahmin ettiği gibi, Rus, arkadaş canlısıydı ama sosyal, sportif ve cinsel açıdan ulaşılmaz çıkmıştı.

Londra'da ise Geoffrey Guscott artık Sovyet masasındaydı. SUNBEAM dosyasını, o tarihe kadar Batının en başarılı Sovyet casusu Oleg Penkovsky'nin vaka subayı olan kıdemli subay Mike Stokes ile müzakere etti. Penkovsky, KGB'nin askeri muadili olan GRU'da albaydı. 1960'tan başlayarak iki sene boyunca MI6 ve CIA tarafından müştereken çalıştırılmış, Moskova'daki vaka subaylarına bilimsel ve askeri istihbarat sağlamıştı, bu istihbarata, Küba'ya yerleştirilen Sovyet füzeleri de dâhildi; bu bilgi, Başkan John F. Kennedy'nin, Küba Füze Krizi esnasında üstünlük elde etmesini sağlamıştı. Penkovsky, Ekim 1962'de yakalanmış, tutuklanmış, KGB tarafından sorgulanmış ve Mayıs 1963'te idam edilmişti. Stokes, Sovyet casuslarının angaje edilmesi ve yönetilmesi konusunda çok bilgi sahibi

“ilham verici, devasa bir fiziksel varlıktı”. Stokes ile Guscott, birlikte iddialı bir entrika, yani Gordievsky’nin iyi niyetinin turnusol deneyini hazırladılar.

2 Kasım 1973 akşamı, Oleg ile Yelena akşam yemeğinden (neşesiz, neredeyse sessiz bir halde) yeni kalkmışlardı ki, dairenin kapısına kuvvetlice vuruldu. Gordievsky, üniversitedeki Çekoslovak arkadaşı Standa Kaplan’ı kapının önünde gülümserken buldu.

Gordievsky, afalladı, sonra da birden çok korktu.

“*Bozhe moi!* Aman Tanrım. Standa! Burada ne halt ediyorsun?”

El sıkıştılar ve Gordievsky, Kaplan’ı içeri aldı, o anda oyunun geri döndürülemez şekilde değişmekte olduğunu biliyordu. Kaplan, taraf değiştirmişti. Gordievsky’nin KGB komşularından biri, onu daireye girerken görmüşse, tek başına bu bile şüphe nedeniydi. Sonra, Yelena da vardı. Evlilikleri sağlam olsaydı bile, sadık bir KGB subayı olarak, kocasının bilinen bir hain ile karşılaştığını bildirmek zorunda hissedebilirdi.

Gordievsky, eski arkadaşına viski koydu ve onu Yelena ile tanıştırdı. Kaplan, artık, Kanadalı bir sigorta şirketinde çalıştığını açıkladı. Kopenhag’a Danimarkalı bir kız arkadaşını görmeye gelmişti, Oleg’in adını diplomatik listede bulunca, uzun zamandır görmediği arkadaşını ziyaret etmeyi istemişti. Kaplan, hiç değişmemiş gibiydi, aynı açık yüz, aynı kaygısız tavır. Ama viski bardağını tutan elindeki hafif titreme, onu ele veriyordu. Gordievsky, onun yalan söylediğini biliyordu. Kaplan, Batılı bir istihbarat teşkilatı tarafından yollanmıştı. Bu bir denemeydi, çok da tehlikeli bir deneme. Acaba bu, beş yıl önce Prag Baharının ezilmesinden sonra yaptığı telefon konuşmasının uzun süredir

beklediği cevabı mıydı? CIA mi? MI6 mı? PET mi?

Sohbet, kırık dökük ve gergindi. Kaplan, Çekoslovakya'dan nasıl kaçıp, Fransa yoluyla Kanada'ya ulaştığını anlattı. Gordievsky, müphem bir şeyler geveledi. Yelena, tedirgin görünüyordu. Birkaç dakika sonra Kaplan, bardağını boşaltıp, ayağa kalktı. "Bakın, sizi rahatsız ediyorum. Yarın öğle yemeği için buluşalım da, doğru dürüst konuşabilelim." Kaplan, şehir merkezindeki küçük bir restoranı önerdi.

Gordievsky, kapıyı kapayınca Yelena'ya dönüp, Kaplan'ın haber vermeden çıkagelmesinin ne kadar tuhaf olduğunu söyledi. Yelena bir şey demedi. "Kopenhag'da ortaya çıkması ne kadar komik bir rastlantı," dedi Oleg. Yelena'nın yüz ifadesinden ne düşündüğü anlaşılmıyordu fakat sezdiği biraz belli oluyordu.

Gordievsky, öğle yemeğine bilerek geç gitti, takip edilmediğine kanaat getirmişti. Zar zor uyumuştı. Kaplan, cam kenarındaki bir masada oturmuş bekliyordu. Daha rahatlamış görünüyordu. Eski günlerden konuştular. Yolun karşısında bir kafe masasına oturmuş yapılı bir turist rehber okuyordu. Mike Stokes izliyordu.

Kaplan'ın ziyareti, dakikası dakikasına planlanmış ve prova edilmişti. "Kaplan'ın onunla irtibata geçmesi için makul bir sebebe ihtiyacımız vardı," demişti Guscott. "Öte yandan, onun dinlenmekte olduğunu anlamasını istiyorduk."

Kaplan'a verilen talimatlar, taraf değiştirmesi, Batı'da yaşamanın getirdiği yeni mutluluklar ve Prag Baharı üzerine konuşmasıydı. Ve sonra da Gordievsky'nin tepkileriniölçecekti.

Gordievsky, incelenmekte olduğunu biliyordu. Kaplan,

Çekoslovakya'daki 1968 olaylarını hatırlarken omuzlarında gerginlik hissetti. Gordievsky, Sovyet istilasının şok gibi gelmiş olduğunu ancak fark etmişti. "Son derece dikkatli olmalıydım. Uçurumun kenarında yürüyordum." Kaplan, taraf değiştirmişini ayrıntılarını ve Kanada'daki yeni güzel hayatını anlattığında Gordievsky, aşikâr olmayan ama cesaret verici görünen bir şekilde, başıyla onayladı. "Olumlu sinyaller vermem gerekmesine rağmen durumun kontrolünü kaybetmemem gerektiğinin şart olduğunu düşünüyordum." Kendisini sınaması için Kaplan'ı kimin gönderdiği hakkında en ufak bir fikri yoktu, soracak da değildi.

Her tür flörtte aşırı hevesli görünmemek önemlidir. Oysa Gordievsky'nin ihtiyatı, sadece bir flörtleşme tekniğinden fazlaydı. Gerçi Batılı istihbaratların, 1968'de Çekoslovakya'daki olaylar üzerine telefondaki patlamasının ardından kendisiyle temas kurup kurmayacaklarını merak ediyordu ama ayartılmak istediğinden veya kendisiyle kimin flört etmekte olduğundan hâlâ tam olarak emin değildi.

Yemeğin sonunda, iki eski arkadaş el sıkıştılar ve Standa Kaplan, alışveriş yapan kalabalığın içinde gözden kayboldu. Belirleyici bir şey söylenmedi. Hiçbir açıklama yapılmadı veya vaat verilmedi. Ama görünmez bir çizgi aşılmıştı. Gordievsky, "Ona olumlu bir rapora koyacağı yeterli şeyleri verdiğimi biliyordum," diye düşünmüştü.

Stokes, bir Kopenhag otelinin odasında Standa Kaplan'dan bilgi alıp, sonuçları Geoffrey Guscott'a bildirmek üzere Londra'ya uçtu: Gordievsky, Kaplan'ın aniden ortaya çıkışına şaşırılmış ama korkmamış veya kızmamıştı; ilgili ve anlayışlı görünmüştü ve Çekoslovakya'daki Sovyet istilasına olan şaşkınlığını ifade etmişti. En önemlisi de, Gordievsky, suçu kanıtlanmış bir anti-komünist hain ile olan

beklenmedik karşılaşmasını KGB'ye bildireceğine dair bir belirti göstermemiştir. "Bu, çok ilginçti. Bu, duymak istediğimiz şeydi. Gordievsky, açıkça çok ihtiyatlıydı ama bu durumu bildirmediyse ilk büyük adımı atmış olur. Bizim piyasada olduğumuzu çok belli etmeden bu durumu açıklığa kavuşturmalıyız. Bir tesadüf düzenlemeliyiz."

Richard Bromhead'ın "kesinlikle karı donuyordu". Sabahın yedisidi, kar gece boyunca yağmıştı, sıcaklık eksi altı derecedi. Kopenhag'ın üzerinde çelik grisi bir şafak sökmeye çalışıyordu. SUNBEAM, en beceriksizce seçilmiş isim gibi görünüyordu. Art arda üç sabah bu "berbat saatte", bu MI6 subayı, kuzey banliyölerindeki kenarları ağaçlı, تنها sokakta, karısının ısıtma sistemi olmayan ufak arabasında oturmuş, buğulanmış ön camdan büyük beton binaya bakıyor ve soğuktan donup donmayacağını merak ediyordu.

Danimarkalıların izleme ekibi, Oleg Gordievsky'nin her sabah, bir banliyö spor kulübünde, Danimarkalı Genç Komünistler'in üyesi bir öğrenci olan Anna isimli bir genç kadınla badminton oynadığını saptamıştı. Bromhead, yeri belirlemiş ve kendi diplomatik plakalı Ford'u yerine karısının göze çarpmayan mavi Austin'i ile gitmeye karar vermişti. Doğruca kulübün kapısını gören bir noktaya park etmiş ve motoru kapatmıştı, yoksa egzozdan çıkan buhar dikkat çekebilirdi. İlk iki sabah, "Oleg ile kız sonunda 7:30 sıralarında görünmüşler, el sıkışıp, kendi arabalarına binmişlerdi. Kız, gençti, kısa koyu renk saçlıydı, atletik yapılı ve inceydi ama özellikle güzel değildi. Sevgiliymiş gibi görünmüyorlardı ama emin olamazdım. Sadece ortalıkta ihtiyatlı davranıyor olabilirlerdi."

Bu, sıfırın altındaki gözetleme nöbetinde Bromhead, beklemeye daha fazla dayanamayacağına karar verdi:

“Ayak parmaklarım tamamen dondu.” Oyunun bitmesi gereken anı yaklaşık olarak tahmin edip, kilitli olmayan ön kapıdan kulübe girdi. Resepsiyonda kimse yoktu. Oleg ile partneri, neredeyse kesin olarak, binada bulunan yegâne kişilerdi. Bromhead, onları badminton kortunun zemininde uygunsuz vaziyette bulursa alengirli bir durum olacağını düşündü.

İngiliz ajan, ortaya çıktığında Gordievsky, servis atışları arasındaydı. Bromhead’i anında tanıdı. Tüvit takım elbisesi ve ağır paltosuyla boş spor kompleksinde aykırı duruyordu ve şüphe götürmez bir şekilde İngiliz görünüyordu. Oleg, raketini kaldırarak selam verdi ve bitirmek üzere tekrar oyuna döndü.

Rus, onu gördüğüne şaşırılmış gibi görünmüyordu. “Belki de beni bekliyordu,” diye düşündü Bromhead. “Böyle deneyimli ve dikkatli bir subay, önceki günlerden birinde pekâlâ arabamı fark etmiş olabilirdi. Bir kez daha o dostça gülümseme. Sonra çok ciddi bir dikkatle oyuna devam.”

Aslında oynamaya devam ederken ve Bromhead onu izleyici bankına oturmuş gözlemlerken Gordievsky’nin aklı hızla çalışıyordu. Taşlar yerine oturuyordu: Kaplan’ın ziyareti, Bromhead’in evindeki parti ve son üç aydır katıldığı her sosyal etkinlikte cana yakın İngiliz yetkilinin de bulunuyor olması gerçeği. KGB, Bromhead’i “dışa dönük davranışlarıyla” ve “davet edilmiş olsa da olmasa da bütün elçilik partilerinde bulunmakla” ünlenen muhtemel bir istihbarat subayı olarak tanımlamıştı. İngiliz’in sabahın bu saatinde تنها badminton kortunda ortaya çıkmasının sadece tek bir anlamı olabilirdi: MI6, kendisini angaje etmeye çalışıyordu.

Oyun bitti, Anna duşlara doğru yollandı, Gordievsky

de boynuna sarılı bir havluyla elini uzatmış, dolanıyordu. İki istihbarat subayı, birbirlerini incelediler. "Oleg hiç gerginlik emaresi göstermedi," diye yazmıştı Bromhead. Gordievsky, genelde etrafına taşkın bir özgüven yayan İngiliz'in ilk defa çok ciddi görüldüğünü fark etti. Bromhead'ın aralara soktuğu bazı yersiz Fransızca sözcüklerle birlikte Rusça, Almanca ve Danca karışımı bir konuşma oldu.

"Benimle baş başa konuşabilir misin? Kulak misafirleri bulunmayacak bir yerde özel bir sohbet yapmak isterim."

"Gerçekten çok isterim," dedi Gordievsky.

"Sizin teşkilatınızın bir üyesiyle bu tür bir konuşma yapmak benim için çok ilginç olacak. Sanırım siz, benimle dürüstçe konuşacak birkaç kişiden birisiniz."

Bir çizgi daha aşılmıştı: Bromhead, Gordievsky'nin KGB subayı olduğunu bildiğini belli etmişti.

"Birlikte öğlen yemeği yiyebilir miyiz?" diye Bromhead devam etti.

"Evet, Tabii ki."

"Birbirimizle rastlaşmamız, sizin için benim için olduğundan daha zor olabilir, o yüzden uygun bulacağınız bir restoranı neden siz söylemiyorsunuz?"

Bromhead, Gordievsky'nin, kuytu, dikkat çekmeyen bir randevu yeri seçmesini bekliyordu. Ama o, üç gün sonra Sovyet Elçiliğinin olduğu ana yolun tam karşısındaki Østerport Hotel'deki restoranda buluşmalarını önerdi.

Bromhead, karısının yıpranmış arabasında dönerken sevinçli fakat aynı zamanda da huzursuzdu. Gordievsky, garip bir şekilde sakindi, yaklaşımdan rahatsız olmamış görünüyordu. Elçiliğine o kadar yakın bir restoran seçmişti ki, gizli bir mikrofon, konuşmalarını yolun karşısındaki

dinleyicilere aktarabilirdi. Sık sık otelde yemek yiyen Sovyet yetkililer tarafından fark edilebilirlerdi. Kendisinin, gönüllü bir angajmanın başlatıcısı değil hedefi olabileceği Bromhead'in kafasına dank etti. "Oleg'in davranışı ve restoran seçimi, beni, kendi oyunumda benimle oynadıklarına dair fazlasıyla şüpheye düşürmüştü. Her şey fazla kolay olmuştu. Ters giden bir şeyler var gibiydi."

Bromhead, elçiliğe dönünce MI6'nın genel merkezine hızlıca bir telgraf yazıp yolladı: "Tanrı aşkına! Sanırım o beni angaje etmeye çalışıyor."

Oysa Gordievsky, sadece kendine kılıf hazırlıyordu. O da elçiliğe dönüp, rezident Mogilevchik'e, "İngiliz elçiliğindeki şu adam beni öğle yemeğine davet etti. Ne yapmalıyım? Kabul mü etmeliyim?" Mesele, Moskova'ya aktarıldı ve Gri Kardinal Dmitri Yakushin'den anında anlayışlı bir cevap patladı: "EVET! Atılman olmalısın ve bir istihbarat subayından asla çekinmemelisin. Onunla neden buluşmayasın? SALDIRGAN BİR POZİSYON AL! İngiltere bizim çok ilgimizi çeken bir ülke." Bu, Gordievsky'nin sigorta poliçesiydi. İlerlemek için resmi izin almış olması nedeniyle artık, KGB'nin onun sadakatinden şüphe etmeyeceği rahatlığıyla MI6 ile "onaylanmış irtibatını" kurabilirdi.

İstihbaratta en eski hilelerden biri, "zoka" idi, bir taraf diğerine oyun oynayacağı zaman onu ifşa etmeden önce suç ortaklığına çeker, güvenini kazanırdı.

Bromhead, kendisinin bir KGB zokasının hedefi olup olmadığını merak ediyordu. Değilse, Gordievsky gerçekten de onu angaje etmeye mi çalışıyordu? Sovyetlerin ne kadar ileri gitmeye hazır olduklarını görmek için ilgileniyor gibi mi görünmeliydi? Gordievsky için tehlikeler çok daha bü-

yüktü. Kaplan'ın ziyareti ve ardından Bromhead'in yanaşması, bunların hepsi de özenle hazırlanmış bir komplonun parçası mıydı, sadece onu açığa çıkarmak için mi elini açık etmişti? Yakushin'in onayı biraz koruma sağlardı ama çok da değil. Eğer bir MI6 zokasını yutarsa KGB'deki kariyeri biterdi. Moskova'ya geri çağınılırdı. Kesinlikle kurban giderdi, geriye dönük olarak, KGB mantığına göre, karşı tarafın angaje etmeye kalkıştığı biri, ilk bakışta şüpheli biriydi.

Savaş sonrası dönemde, CIA'in karşı istihbaratının, paranoyaklığı herkesçe bilinen şefi James Jesus Angleton, casusluk oyununu, "aynaların vahşi ormanı" olarak tasvir etmişti. Zaten Gordievsky vakası da farklı yönlerde yansıyor ve kırılıyordu. Bromhead, hâlâ, Soğuk Savaş'ın farklı taraflarında olsalar da arkadaş istihbarat subayları arasında rastlantısal bir buluşma ayarlıyormuş gibi davranıyordu, bir yandan da kendisinin mi angaje edileceğini merak ediyordu. Gordievsky, kendi patronlarına, bunun İngiliz istihbaratının rastgele bir tahmini olduğunu, öğlen yemeğiyle sonuçlanan tesadüfi bir karşılaşma olduğunu iddia ediyordu, bir yandan da MI6'nun onu tongaya düşürmeyi planlamış olabildiğinden şüpheleniyordu.

Üç gün sonra, Bromhead, elçiliklerin arkasındaki mezarlıktan yürüyüp, işlek Dag Hammarskjölds Allé'den karşıya geçti ve Østerport Hotel'e girdi, restoranda "salonun ana girişini yakından izleyebileceği" bir yere sırtı cama dönük olarak oturdu. PET'e öğle yemeğinin olacağı bildirilmişti fakat Bromhead, Gordievsky fark edip de vazgeçmesin diye hiç izleme yapılmamasında ısrar etmişti.

"Restorandaki herkesi, hepsinin resimleri büromuzda dosyalanmış olan Sovyet Elçiliği personelinden birilerini fark eder miyim diye dikkatlice inceledim. Herkes, zarar-

sız Danimarkalı veya aynı derecede zararsız turist gibiydi. Arkama yaslanıp, Oleg'in gelip gelmeyeceğini düşündüm.

Gordievsky, yemek salonuna tam zamanında girdi.

Bromhead, "hiçbir özel gerginlik emaresi tespit etmedim, gerçi tarzı, doğal olarak, gergindi, harekete hazırdı. Beni hemen gördü. Hangi masayı ayırttığımı ona söylenmiş miydi? Aklım, alışlagelmiş casus telaşına dalarken merak ediyordum. Oleg, her zamanki gibi dostça gülümsedi ve yanıma geldi."

Østerport'un dört dörtlük İskandinav açık büfesine yumulurlarken Bromhead "ilk andan itibaren dostça bir hava" sezdi. Sohbet, dinden felsefeye ve müziğe akıp gidiyordu. Oleg, refakatçisinin ev ödevini iyi yapmış olduğunu ve "kendisinin ilgilendiği konulardan konuşma zahmetine girdiğini" aklının bir köşesine yazdı. Bromhead, KGB'nin yurt dışında çok fazla subay görevlendirmesinin ne kadar sıra dışı olduğunu söylediğinde Gordievsky, "müphem" bir cevap verdi. Rus, çoğunlukla Danca konuşuyordu; Bromhead ise Danca, Almanca ve Rusçanın muğlak bir karışımıyla cevap veriyordu, dilsel bir açık büfe gibiydi ve Gordievsky'yi güldürüyordu, gerçi eğlenmesinde "kötü niyet görünmüyordu". "Tamamen rahatlamış gibiydi ve her ikimizin de istihbarat subayı olduğunun açıkça farkındaydı."

Kahve ve şnaps servis edildiğinde Bromhead, kritik soruyu sordu. "Buluşmamız hakkında bir rapor sunmak zorunda mısınız?"

Cevap açıklayıcıydı: "Muhtemelen, evet, ama çok tarafsız bir rapor hazırlayacağım."

İşte, nihayet bu, gizli anlaşmanın ipucuydu; bacak tam olarak görünmediyse de ayak bileği bir an için gözük müştü.

Buna rağmen yemekten ayrıldığında Bromhead'in "ka-

fası her zamankinden daha karışıkı". Gordiesky, gerçeği bir dereceye kadar KGB'den sakladığının ipucunu vermişti. Fakat aynı zamanda, kendisinin av değil, avcı olduğunu düşünen biri gibi davranıyordu. Bromhead, MI6 genel merkezine bir bildiri yolladı: "Fazla kolay olmasından duyduğum korkuyu ve beni angaje etmek istediği için bana çok iyi davrandığına dair güçlü izlenimimi vurguladım."

Gordievsky de patronlarına geri bildirimde bulundu; uzun, yavan bir belgeydi, buluşmanın "ilginç" olduğu sonucu çıkıyordu ama "kendi girişiminin bariz önemini" vurgulamak üzere ayarlanmıştı. Gri Kardinal memnun olmuştu.

Derken çok olağandışı bir şey oldu: hiçbir şey olmadı.

Gordievsky dosyası kapandı. Sekiz ay boyunca hiçbir temas kurulmadı. Tam olarak ne sebeple böyle olduğu gizemini koruyor.

Geoffrey Guscott'un ifadesiyle: "Geriye dönüp bakınca düşünüyorsunuz: 'Dosyanın aylarca yok sayılması ne kadar kötü.' Danimarkalıların rapor etmesini bekliyorduk, Bromhead'in geri dönmesini bekliyorduk. Ama hiçbir şey olmadı. Bromhead, hedefi şaşırdı; başka iki, üç kişiyi izliyordu ve çok riskli bir girişimdi, asla gerçekleşmeyeceğini düşünüyorsunuz." Belki de Bromhead'in şüpheleri, frene niyet ettiğinden daha sıkı basmasına neden olmuştu. "Eğer çok üstüne giderseniz, çok acele ettirseniz aksi gidebilir," dedi Guscott. "İyi gidiyorsa, çok üstüne gitmediğiniz içindir." Bu vakada MI6 hiç üstüne gitmemişti.

Fakat uzun vadede işe yarayan bir "karmaşaydı". Bromhead'den hiç irtibatı yenileme çabası gelmeden haftalar geçince Gordievsky endişelendi, sonra umutsuzluğa kapıldı, sonra çok kızdı, sonunda da garip bir şekilde ken-

dini yeniden huzurlu hissetti. Bu duraksama ona düşünmesi için süre tanımıştı. Eğer bu bir zoka olsaydı MI6 çok daha hızlı harekete geçerdi. Bekleyecekti. KGB'ye Bromhead ile buluşmayı unutmaması için zaman verirdi. Aşkta olduğu gibi casuslukta da biraz uzak kalmak, biraz belirsizlik, tarafların birinde veya diğerindeki bariz soğuma, arzuları uyandırabilir. Østerport Hotel'deki yemeği takip eden sekiz moral bozucu ayda Gordievsky'nin hevesi artmıştı.

1 Ekim 1974'te uzun boylu İngiliz, şafak vaktinde badminton kortunda yine ortaya çıktı ve tekrar buluşmalarını önerdi. Bromhead'in aniden tekrar temas kurma nedeni, IRA'ya karşı operasyonları yönetmesi için gizli görevli olarak Kuzey İrlanda'da yeniden görevlendirilmiş olmasıydı. Birkaç ay içinde gidecekti. "Pek zaman kalmadı. Ben de artık kalan zamandan daha fazla kaybetmemeye karar verdim," diye sonradan yazmıştı Bromhead, yazısında zaman kaybettiğinin tamamen farkında olduğunu ima eden bir kıvraklık vardı. İskandinav Havayollarının işlettiği SAS Otelinde buluşmak üzere anlaştılar, burası Sovyet subayların kapısını hiç aşındırmadıkları yepyeni bir binaydı.

Oleg oraya vardığında Bromhead bar alanındaki bir köşe masada bekliyordu. İki PET ajanı Asteriks ile Obeliks, biraz daha erken gelmişlerdi, barın karşı ucunda oturuyorlar, bir palmye ağacının arkasından göze çarpmadan bakmaya çalışıyorlardı.

"Her zamanki dakiklığıyla saat 1'i vurduğunda Oleg kapıdan girdi. Seçtiğim köşede ışık loştı, Oleg bir an etrafına bakındı. Gözcüler pek dikkatini çekmesin diye hemen ayağa kalktım. O aşına gülümsemesiyle doğruca yanıma geldi."

Hava hemen değişmişti. "Gordievsky sonradan şöyle hatırlamıştı, "İnisiyatif ele alma zamanının geldiğini his-

setmiştim. Beklentiyle kaynıyordum. Bunu sezdi ve aynı-sını o da hissetti." İlk hamleyi Bromhead yaptı. MI6, ona, bunun flörtleşmekten fazlası olduğunu gösterme yetkisini vermişti: "İçkilerimiz geldikten sonra doğrudan konuya girdim."

"Siz KGB'densiniz. Birinci Direktörlüğün N Alanı için, bütün dünyadaki illegalleri yöneten en gizli departman için çalışmış olduğunuzu biliyoruz."

Gordievsky şaşkınlığını gizlemedi.

"Bildikleriniz hakkında bizimle konuşmaya hazır mısınız?"

Gordievsky cevap vermedi.

Bromhead devam etti. "Söyleyin bana, bölümünüzdeki PR Alanının temsilcisi, siyasi istihbarat toplamaktan ve ajanları yönetmekten sorumlu kişi kim?"

Bir duraksama oldu ama sonra Rus pişmiş kelle gibi sırttı.

"Benim."

Şimdi etkilenme sırası Bromhead'deydi.

"Dünya barışı vs. hakkında konuşma fikrini kafamda evirip çevirmiştim ama Oleg hakkındaki sezgim, bu tür dil dökmelere girişmememi söylüyordu. Fakat her şey hâlâ fazla kolaydı. Kuşkucu aklım, bu adamı görüldüğü gibi kabul edemezdi. İçgüdüm bana onun son derece iyi bir adam olduğunu, ona güvenebileceğimi söylüyordu. Öte yandan eğitimim ve KGB subaylarıyla ilgili deneyimlerim dikkat diye haykırıyordu."

Başka bir işaret konmuştu ve her ikisi de bunu biliyordu. "Birdenbire neredeyse iş arkadaşı olmuştuk," diye yazmıştı Gordievsky "Sonunda açık bir dille konuşmaya başlamıştık."

Şimdi Bromhead “kesin sınamayı” uyguluyordu.

“Benimle, güvenli bir yerde özel olarak buluşmaya hazır mısınız?”

Rus, başını salladı.

Sonra, görünmez bir ışığı sarıdan yeşile döndüren bir şey söyledi. “Sizinle buluştuğumdan kimsenin haberi yok.”

Oleg, ilk karşılaşmalarından sonra amirlerine bilgi vermiş ve bir rapor yazmıştı. Bu buluşma ise izinsizdi. KGB, Bromhead ile temas kurduğunu ve bunu gizlediğini keşfederse sonu kötü olurdu. MI6’yı, kimseye söylemediğine dair bilgilendirmekle, taraf değiştirmekte olduğunu netleştirmiş oluyor ve hayatını onların eline teslim etmiş oluyordu. Tarafını değiştirmişti.

“Bu, büyük bir adımdı,” diye hatırlıyordu Guscott sonradan. “Zina yaparken, ‘Karım burada olduğumu bilmiyor’, demekle eş değerdı.” Gordievsky, büyük bir rahatlama ve çalkalanan bir adrenalin dalgası içindeydi. Üç hafta sonra şehrin kenarındaki bir barda buluşmak üzere anlaşıldılar. Oradan önce Gordievsky ayrıldı. Bromhead de birkaç dakika sonra. Sonunda Danimarkalı iki gizli istihbarat subayı, saksı bitkisinin arkasından ortaya çıktılar.

Flörtleşme bitmişti: KGB’den Binbaşı Gordievsky, artık MI6 ile çalışıyordu. SUNBEAM yükselmiş, ilerliyordu.

Bir Kopenhag otelinin köşesinde, o boşalma anında, uzun süredir mayalanmış olan isyanın bütün parçaları bir araya gelmişti: babasının onaylamadığı suçlarına duyduğu kızgınlık; annesinin sessiz direnişini ve anneannesinin gizli dini inançlarını özümsemesi; içinde büyüdüğü sisteme olan nefreti ve Batı’da keşfettiği özgürlüklere olan sevgisi; Sovyetlerin Macaristan ve Çekoslovakya’da yaptığı

baskılara ve Berlin Duvarı'na duyduğu kaynayan öfkesi; kendi dramatik kaderinin, kültürel üstünlüğün ve daha iyi bir Rusya'ya olan iyimser inancının algısı. Oleg Gordievsky, o andan itibaren, her ikisi de gizli olup, birbirleriyle mücadele eden iki farklı ve paralel hayat yaşayacaktı. Ve kararlılık anı, kendi karakterinin özünde bulunan özel kuvvetle yaptığı şeyin tartışmasız biçimde doğru, hayatını geri dönülemez şekilde değiştirecek ahlaki bir görev ve haklı bir ihanet olduğuna dair sarsılmaz inancıyla geldi.

Bromhead'in raporu Londra'ya ulaşınca MI6'nun üst düzey subayları, teşkilatın İngiltere'nin güney kıyısında, Portsmouth yakınında bir Napolyon dönemi kalesi olan Fort Monckton'daki gizli eğitim üssünde bir konferans için toplandılar. Sabah saat 10:00'da küçük bir grup, Bromhead'in raporunu değerlendirmek ve bir eylem planına karar vermek için bir araya geldi. "Bunun bir provokasyon olup olmadığı sorusu defalarca gündeme geldi," demişti Geoffrey Guscott. Üst düzey bir KGB subayı, tanınan bir MI6 ajanıyla gizlice buluşarak hayatını tehlikeye atar mıydı? Öte yandan, KGB, kendi subaylarından birine kumpas kurmayı göze alır mıydı? Yoğun bir müzakereden sonra işi kararlılıkla sürdürmek konusunda hemfikir oldular. SUN-BEAM, gerçek olamayacak kadar iyi olabilirdi ama aynı zamanda kaçırılmayacak kadar da iyiydi.

Üç hafta sonra, Bromhead ile Gordievsky, karanlık ve neredeyse boş olan barda buluştular: her ikisi de yolda dikkatlice kuru temizleme yapmışlardı, ikisi de "kararmıştı". Ciddi ama duraksayan bir konuşmaydı. Ortak lisan eksikliği, önemli bir engeldi. İngiliz ve Rus ajan, bir anlayış oluşturdular; söyleneni tam olarak anlayamıyorlardı. Bromhead, kısa süre sonra Kopenhag'dan ayrılacağı için, ilerdeki buluşmaları idare etme sorumluluğunu bir mes-

lektaşına, Almancayı akıcı konuşan, dolayısıyla Gordievsky ile daha rahat konuşabilecek kıdemli bir istihbarat subayına devredecekti. Bromhead, buluşmaları için güvenli bir ev seçecek, girizgâh yapacak, sonra da çekilecekti.

Kopenhag'daki MI6 istasyonunun sekreteri, meskenlerin bulunduğu Charlottenlund banliyösündeki bir dairede oturuyordu. Mahalleye metroyla kolayca ulaşılabilirdi, sekreter de uygun zamanda ortadan kaybolacaktı. Bromhead, üç hafta sonra, akşam yedide dairenin yanındaki kasap dükkanının kapı aralığında buluşmayı önerdi. "Kapı aralığı, parlak sokak ışıklarından kaçınmak için elverişli bir gölge sağlıyordu. Ayrıca bu kapı aralığının yanına etraftan açıkça görülmeden bir gözcü dikmek zordu. Günün bu saatinde, orası تنها olurdu, bütün Danlar da rahat bir şekilde televizyonlarına dalarlardı."

Gordievsky, saat yedide dakikası dakikasına geldi. Birkaç dakika sonra Bromhead de görüldü. Sessiz bir el sıkışmadan sonra İngiliz, "Gel, sana yolu göstereyim," dedi. Güvenli daire ya da casusluk jargonundaki adıyla Gizli Faaliyet Tesisi "GFT" 180 metre ötedeydi fakat Bromhead, biri takip ediyorsa diye dolambaçlı bir yol kullandı. "Gece soğuktu, kar taneleri savruluyordu," diye hatırlıyordu Bromhead. İki adam da paltolarına sarınıp sarmalanmışlardı. Gordievsky sessizdi, düşüncelere dalmıştı: "Kaçılmaktan korkmuyordum ama artık işlerin ciddiye bindiğini biliyordum: bu, operasyonların gerçek başlangıcıydı. İlk defa düşman bölgesine giriyordum."

Bromhead, kapının kilidini açtı, Gordievsky'yi içeriye buyur etti ve ikisine de sert viski ile soda doldurdu.

Bromhead, "Ne kadar zamanın var?" diye sordu.

"Yarım saat kadar."

“Çıkagelmene çok şaşırdım. Benimle bu şekilde görüşmekle ciddi bir risk almış olmuyor musun?”

Gordievsky duraksadı ve “çok ölçülü bir şekilde” cevapladı: “Tehlikeli olabilir ama şu anda öyle olacağını sanmıyorum.”

Bromhead, acayip lisan karmaşası içinde, ertesi sabah Londra’ya uçacağını oradan da Belfast’a devam edeceğini dikkatlice açıkladı. Fakat üç hafta sonra dönecek, Gordievsky ile kasabın kapı aralığında buluşup, onu bu daireye getirecek ve yeni vaka subayıyla tanıştıracaktı. Küçük bir grup PET subayı ne olduğunu biliyordu fakat vaka yalnızca MI6 tarafından yönetilecekti. Bromhead, Gordievsky’ye, onun güvenliği için, varlığını İngiliz istihbaratı içinde sadece bir avuç insanın bileceğine ve bunların çoğunun onun gerçek ismini asla öğrenmeyeceklerine garanti verdi. İstihbarat dilinde, gizli bir operasyona ortak olan birine “aşılanmış” denirdi; vaka mümkün olan en az sayıda aşılanmış kapsayacaktı ve en sıkı güvenlik uygulamasıyla yürütülecekti çünkü PET’in veya MI6’nun içinde Moskova’ya bildirmeye hazır olan Sovyet casusları bulunabilirdi. İngiltere’nin en yakın müttefiki CIA bile “devre dışında” tutulacaktı. “Lehimize olan bu faktörlerle ilişkimizi sağlam temellere oturtabilir ve gerçek bir iş birliğini başlatabilirdik.”

Bromhead, Gordievsky’ye veda ederken MI6 ile dolap çevirerek hayatını tehlikeye atmaya hazır, gülümseyen, görünüşte soğukkanlı bu Rus KGB subayı hakkında ne kadar az şey bildiğini düşünüyordu. Para meselesi hiç gündeme gelmemişti. Ne de Oleg’in kendi güvenliği veya ailesinki ya da iltica etmek isteyip istemediği konuşulmuştu. Kültür ve müzik hakkında genel konuşmuşlar, politika-dan, ideolojiden veya Sovyet yönetimi altındaki yaşamdan

hiç bahsetmemişlerdi. Gordievsky'nin motivasyonu konu edilmemişti. "Bunu neden yaptığını ona hiç sormadım. Sadece zaman yoktu."

Bu sorular, ertesi sabah MI6'nın Londra'daki genel merkezine vardığında, hâlâ Bromhead'in kafasını kurcalıyordu. Sovyet Bloku bölümünün yöneticisi güvence veriyordu. "KGB işlerinde çok tecrübeli ve gerektiği şekilde tedbirliydi fakat bunun sonuna kadar yararlanılması gereken benzersiz bir durum olduğunu söyledi. Bir KGB subayı, 'gruba katılma' için bir İngiliz yaklaşımına ilk defa olumlu cevap veriyor." Sovyetler, gizli bilgilere erişimi olan birini zoka yapmayacak kadar fazla paranoyaktır dedi. "Tecrübeli bir KGB subayını asla ortaya çıkarmadılar...(Batılı) bir vaka subayıyla bir ilişkiye başlamayacağı konusunda kendilerinininkilere hiç güvenmediler."

MI6'nın patronları iyimserdi. SUNBEAM, çığır açan bir vaka çıkabilirdi. Gordievsky, içten görünüyordu. Rus casus, ne yapmakta olduğuna dair bir açıklama şöyle dursun, yararlı bir bilgi kıırtısı bile vermemişti.

Bir ajanı, bir vaka subayından diğerine devretmek, özellikle de casus yeni angaje edilmişse, komplike ve bazen de endişe verici bir süreçti. Ocak 1975'te, Kopenhag'dan ayrıldıktan üç hafta sonra Bromhead, mümkün olduğu kadar sessizce ve gizlice tekrar Danimarka'ya "sızdı": İsveç'te, PET subayı Winter Clausen tarafından karşılandığı Göteborg'a uçtu. Obeliks'in geniş sırttan cüssesinin yanında Volkswagen'in yolcu koltuğuna sıkışmış vaziyette, sınırı geçip Danimarka'ya girdi ve Kopenhag'ın Lyngby alışveriş bölgesindeki "uygun şekilde gayrişahsi bir banliyö otele" giriş yaptı.

Yeni yöneticisi Philip Hawkins, sahte pasaportla Lond-

ra'dan uçu. Bromhead, Gordievsky'ye "Ondan hoşlanacaksın," demişti. Bunun doğru olduğundan tam olarak emin değildi. "Ondan kesinlikle hoşlanmadım. Pisliğin teki." Bu ne doğrudu ne de adil. Hawkins, dava vekiliydi: sertti, titizdi ve Bromhead'e bir nebze bile benzemiyordu.

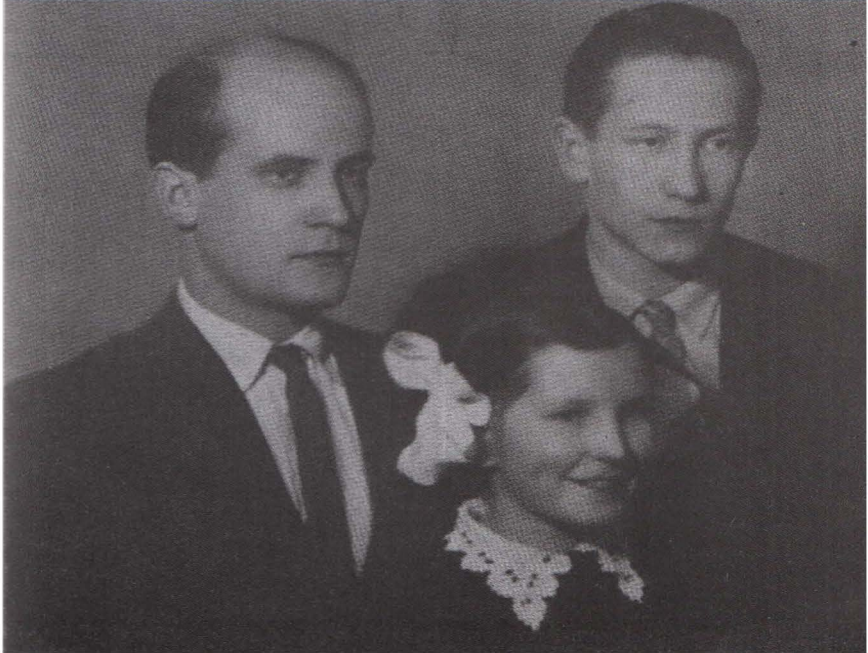
Bromhead, kasap dükkânında Gordievsky ile buluşunca ona, Hawkins'in beklemekte olduğu güvenli daireye kadar eşlik etti. Gordievsky, yeni vaka subayını inceledi. "Uzun boyluydu, güçlü bir fiziği vardı ve ondan anında tedirgin oldum." Hawkins, biçimsel ve daha katı bir Almanca konuşuyordu ve yeni casusunu, "düşmanca, neredeyse tehditkâr bir halde" gözlüyor gibiydi.

Bromhead, Gordievsky ile usulca tokalaşıp, yaptığı şey için teşekkür etti ve şans diledi. Arabayla uzaklaşırken Bromhead'in duyguları karışıktı: Rus casustan hoşlandığı ve takdir ettiği için üzüntü, KGB kumpası ihtimalinden dolayı kaygı ve vaka kendisi açısından bittiği için de derin bir rahatlama hissediyordu.

"Rolüm sona erdiği için son derece memnundum," diye yazmıştı Bromhead. "Kendi teşkilatıma, içine balıklama dalmaya kesin kararlı olduğu dipsiz bir 'heffalump' tuzağı' hazırlamış olabileceğim düşüncesinden kendimi bir türlü kurtaramıyordum."

1. (üstte) Bir KGB ailesi, Anton ve Olga Gordievsky, iki küçük çocukları, Marina ve Oleg (10 yaşlarında) ile.
2. (altta) Gordievsky kardeşler. Vasili, Marina ve Oleg, 1955 civarı.

3. (üstte) Moskova Uluslararası İlişkiler Enstitüsü atletizm takımı. Gordievsky en solda; Stanislaw "Standa" Kaplan sağdan ikinci. Geleceğin Çekoslovak istihbarat subayı Kaplan, Batı'ya iltica edecek ve eski üniversite arkadaşının angaje edilmesinde önemli bir rol oynayacaktı.

4. (altta) Karadeniz kıyılarında uzun mesafe koşucusu eğitimi.

5. Oleg Gordievsky, Moskova'daki seçkin Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde öğrenciyken. Buradayken KGB tarafından işe alınmıştı.

6. (sol üstte) Anton Gordievsky, daima giydiği KGB üniformasıyla. "Parti, her zaman haklıdır," diye ısrar ederdi.

7. (sağ üstte) Çok başarılı bir KGB "illegali" olan Vasili Gordievsky, Avrupa ve Afrika'da çalışmış, otuz dokuz yaşında ölene kadar kendini içkiye vermişti.

8. (altta) Lubyanka. Kısaca "Merkez" olarak bilinen KGB genel merkezi; kısmen hapishane, kısmen arşiv ve Sovyet istihbaratının kalbi.

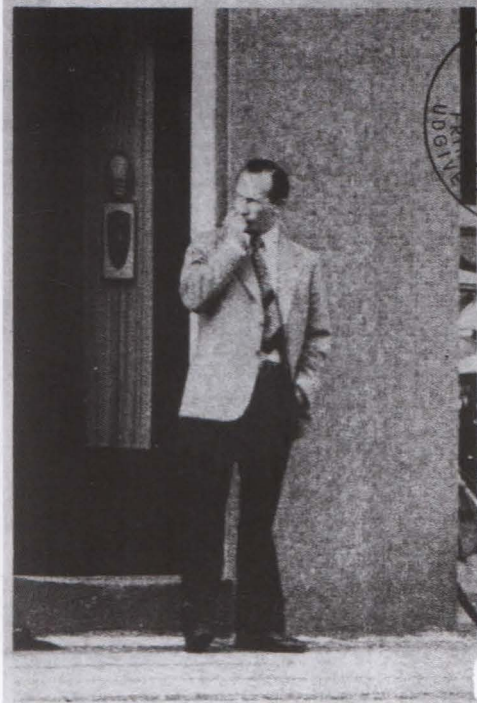
9. Oleg Gordievsky, KGB üniformasıyla: hırslı, sadık ve iyi eğitilmiş bir subay.

10. (üstte) Berlin Duvarı'nın yapılışı, Ağustos 1961. Doğu ile Batı arasına dikilen fiziksel engelin görünüşü, yirmi iki yaşındaki Gordievsky üzerinde derin bir iz bırakmıştı.

11. (altta) Prag Baharı, 1968. Tek başına bir protestocu, bir Sovyet tankına karşı koyuyor. 200.000 Sovyet askeri, reform hareketini bastırmak için Çekoslovakya'ya akın edince Gordievsky dehşete düşmüştü.

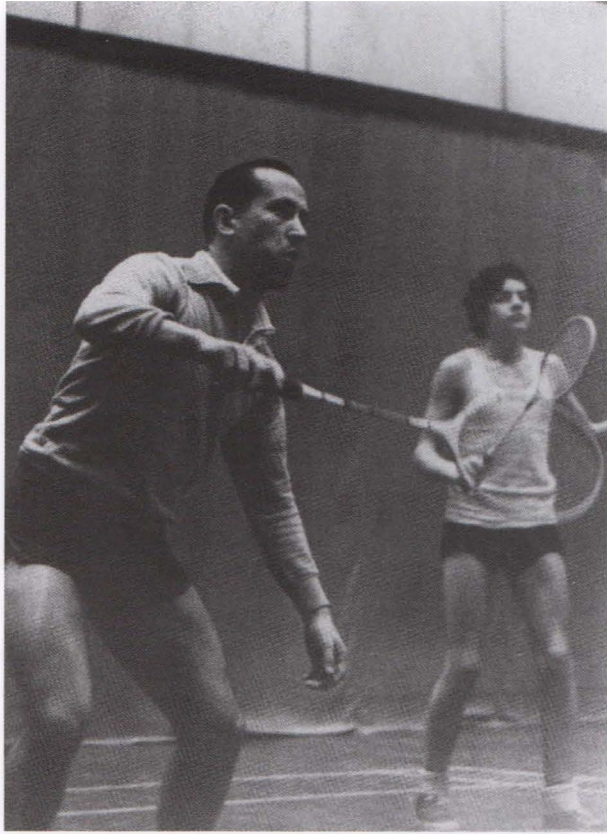

12. Gordievsky'nin, Kopenhag görevi sırasında, Danimarka istihbarat teşkilatının (PET) gizli izlemede çektiği fotoğrafları. Bu fotoğraflar, yıllarca SUNBEAM kod adlı Rus istihbarat subayının, MI6'nun elindeki yegâne resimleriydi.

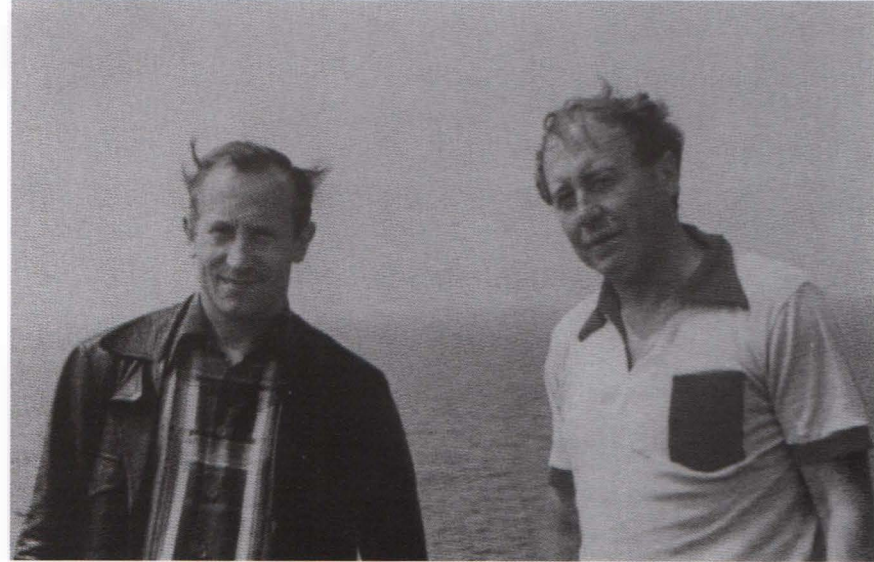
13. (üstte)

Kopenhag'da,
kimliği bilinme-
yen bir partnerle
birlikte çiftler
badminton maçı
yaparken. Mİ6,
KGB subayına, ilk
kez badminton
kortunda direkt
olarak yanaştı.

14. (altta) Baltık

kıyısında,
Kopenhag'daki
KGB rezidenti,
Gordievsky'nin
hamisi ve yakın
arkadaşı Mikhail
Lyubimov ile.

15. Danimarka'da Lyubimov (ayakta) ile birlikte seyahat ederken; Lyubimov'un karısı Tamara (solda); ve Gordievsky'nin ilk karısı Yelena (sağda). İskandinav casuslar.

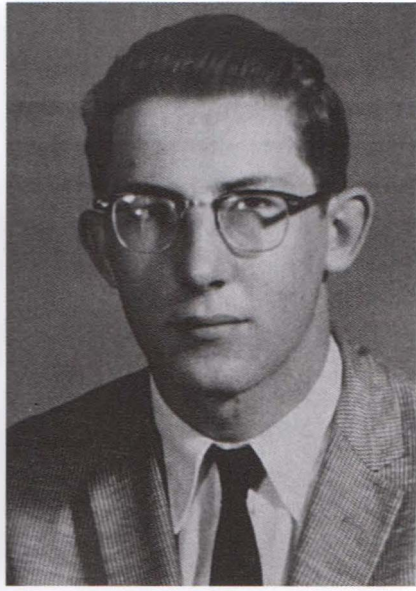

16. (üstte) Norveç İşçi Partisi'nin yükselen yıldızı Arne Treholt (solda), KGB'deki yöneticisi Gennadi "Timsah" Titov (ortada), elli dokuz kez çıktıkları öğlen yemeklerinden birine giderken.

17. (sol altta) İskandinav casus Stig Bergling, 1973'te Sovyet casusu olan İsveçli polis ve güvenlik teşkilatı subayı.
18. (sağ altta) İskandinav casus, Gunvor Galtung Haavik, GRETA kod adıyla KGB için otuz yıldan uzun süre casusluk yapan Norveç Dışişleri Bakanlığındaki göze çarpmayan sekreter. Burada, 1977'deki tutuklanmasının hemen ertesinde görülüyor.

I AM READY TO MEET
AT B ON 1 OCT.
I CANNOT READ
NORTH 13-19 SEPT.
IF YOU WILL
MEET AT B ON 1 OCT.
PLS SIGNAL NORTH 4
OF 20 SEPT TO CONF.
NO MESSAGE AT PIPE.
IF YOU CANNOT MEE,
1 OCT, SIGNAL NORTH AFTER
27 SEPT WITH MESSAGE AT
PIPE.

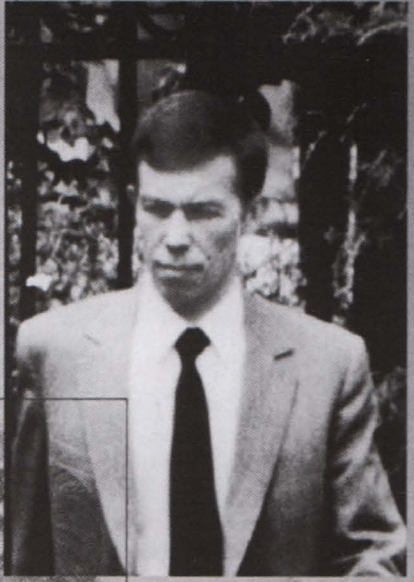
19. (sağ üstte) Aldrich Ames, CIA'e katıldığı sıralarda. Sonunda Sovyetler Birliği içindeki CIA casus ağının tamamını ele verecek ve birçok ajanı ölüme göndermiş olacaktı.

20. (sol üstte) Ames'ten KGB yöneticilerine, istihbarat bilgisi "zulası" ayarlamasıyla ilgili el yazısı bir not.

21. (altta) Ames, ikinci karısı Maria del Rosario Casas Dupuy ile. "Temiz hava gibiydi," demişti Ames. Ayrıca Rosario iddialı, gösterişli ve aşırı masraflıydı.

22. (üstte) Sergey Chuvakhin, Ames'in Washington D.C.'deki Sovyet Elçiliğinden ilk bağlantı noktası olarak seçtiği silah kontrol uzmanı. Ames, sonradan, "Para için yaptım," demişti

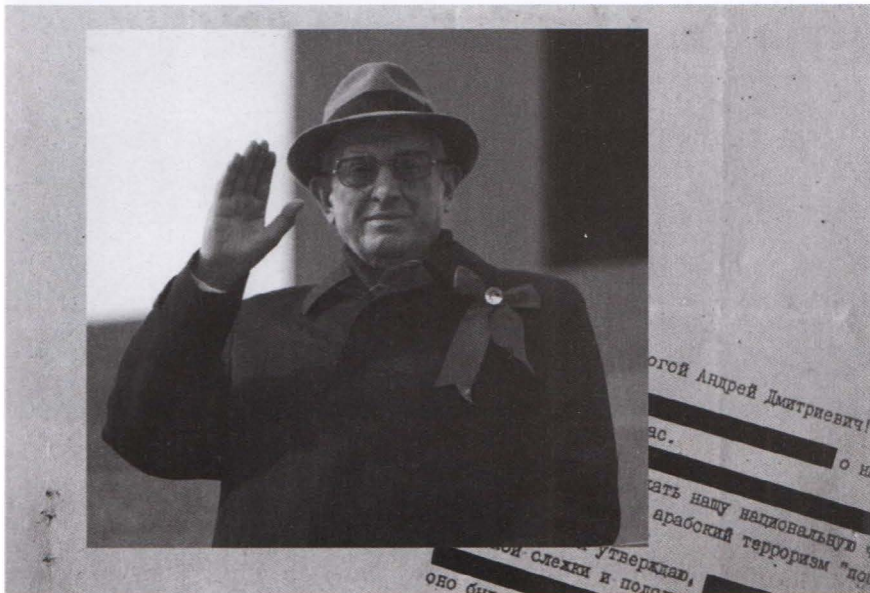
23. (altta) Albay Viktor Cherkashin, Sovyet Elçiliğindeki karşı istihbarat şefi ve Ames'in ilk yöneticisi.

24. (üstte) Vladimir Kryuchkov, Birinci Genel Direktörlüğün başı, sonradan KGB'nin başkanı oldu.

25. (altta) Yuri Andropov, paranoyası yüzünden Batının "ilk vuruşu" yapacağına dair delil talep ettiği Operasyon RYAN'ı başlatıp, dünyayı nükleer savaşın eşiğine getiren KGB başkanı. 1982'de Leonid Brejnev'in ardından Sovyetlerin lideri oldu.

26. (sağ üstte) KGB Karşı istihbarat kolu K Direktörlüğünün başı Albay Viktor Budanov. "KGB'deki en tehlikeli adam", Mayıs 1985'te Gordievsky'yi bizzat sorgulamıştı.

27. (solda) Nikolai Gribin, KGB'nin İngiliz- İskandinav bölümünün gitar çalan karizmatik müdürü ve Gordievsky'nin doğrudan amiri.

28. (sağ altta) Viktor Grushko, Birinci Genel Direktörlüğün başkan yardımcısı olan Ukraynalı ve Gordievsky'nin en kıdemli sorgucusu.

29. (üstte) Sinyal mevki.

30. Gordievsky'nin ikinci karısı Leyla Aliyeva. Kopenhag'da ilk tanıştıkları sıralarda çekilmiş bir fotoğrafı. İki KGB subayının kızı olan yirmi sekiz yaşındaki Leyla, o sırada Dünya Sağlık Örgütünde sekreter olarak çalışıyordu. 1979'da Moskova'da evlendiler.

YEŞİL MÜREKKEP VE MİKROFİLM

İnsan neden casusluk yapar? Neden sırlar âleminin tehlikeli alacakaranlığı için ailenin, dostların ve düzenli işin güvenliğinden vazgeçer? Özellikle, bir istihbarat servisine katılıp da sonra neden tarafını değiştirir?

Gordievsky'nin KGB'den gizli ilticasına en benzer durum, Cambridge'de eğitim görmüş bir İngiliz olup, KGB için gizlice çalışan bir MI6 subayı olarak aynı yolculuğu aksi yönde yapan Kim Philby vakası olabilir. Philby gibi, Gordievsky de büyük bir ideolojik dönüşüm geçirmişti, gerçi komünizm birini çekerken öbürkünü itmişti. Fakat Philby'nin dönüşümü, kapitalist Batı'ya karşı KGB için çalışmak niyetiyle kendisini 1940'ta MI6 tarafından işe aldirmayı başarmasından önce gerçekleşmişti; Gordievsky ise KGB'ye, bir gün ona ihanet edebileceğini asla aklına getirmeden sadık bir Sovyet vatandaşı olarak katılmıştı.

Casuslar birçok şekilde gelirler. Bazılarını ideoloji, siyaset veya vatanseverlik motive eder. Şaşırtıcı sayıda kişi tamahkârlıktan bu yolu seçer, maddi ödüller davetkâr olabilir. Başka bazıları ise kendilerini seks, şantaj, kibir, intikam, hayal kırıklığı ya da gizliliğin sunduğu kendine özgü üs-

tünlük sağlama çabası ve dostluk sebepleriyle casusluğun içine çekilmiş bulurlar. Bazıları ilkeli ve cesurdur. Bazıları ise açgözlü ve korkaktır.

Stalin'in istihbarat şeflerinden biri olan Pavel Sudoplatov, Batı ülkelerinde casus angaje etmeye çalışan subaylarına şu tavsiyeyi vermişti: "Kaderin veya doğanın darbesini yemiş –çirkin olduğu için aşağılık kompleksine kapılmış olanları, güç ve nüfuz peşinde olup da olumsuz koşullar tarafından bozguna uğratılmış olanları– insanları arayın. Hepsi de bizimle iş birliği yaptıklarında kendilerine özgü bir telafi bulurlar. Nüfuzlu ve güçlü bir organizasyona ait olma duygusu onlara, etraflarındaki yakışıklı ve başarılı kişilere karşı bir üstünlük hissi verir." KGB, yıllarca, casusluğun dört adet esas nedenini belirtmek için MICE (Money: Para, Ideology: İdeoloji, Coercion: Zorlama, Ego: Benlik) akronimini kullandı.

Fakat aynı zamanda romantizm de vardır, gizli bir ikinci hayat yaşama fırsatı vardır. Bazı casuslar hayalperestlerdir. Eski MI6 subayı ve gazeteci Malcolm Muggeridge şöyle yazmıştı: "Tecrübeme göre istihbarat ajanları, gazetecilerden bile daha büyük yalancılardır." Casusluk, zarar görmüş, yalnız ve tuhaf kişilerden fazlasını da çeker. Fakat bütün casuslar, fark edilmemiş nüfuza, o gizli telafiye, yani özel yetkileri amansızca kullanmaya hasretlerdir. Çoğunda bir dereceye kadar entelektüel züppelik, otobüs durağında yanınızda duran kişinin bilmediği şeyleri biliyor olmanın gizli duygusu vardır. Casusluk, kısmen hayal gücünün edimidir.

Birinin başka bir ülkenin çıkarına kendi ülkesinde casusluk yapma kararı, genellikle, mantıklı bir şekilde kavranmış dış dünyanın, casusun çoğunlukla farkında olma-

dığı iç dünyasıyla çatışmasından doğar. Philby kendini, salt ideolojik bir ajan, komünist davaya adanmış bir asker olarak tanımlardı; kabul etmediği şey ise, onu aynı zamanda narsizmi, yetersizliği, babasının etkisi ve etrafındakileri aldatma dürtüsünün de motive etmiş olduğuydu. Eddie Chapman, savaş zamanındaki dolandırıcı ve Ajan ZIG-ZAG olarak bilinen çift taraflı ajan, kendini vatansever bir kahraman (ki öyleydi) olarak tanımlıyordu ama aynı zamanda hırslı, fırsatçı ve dönekti, kod adının sebebi de buydu. Batıya, Küba Füze Krizi sırasında kritik önemde istihbarat sağlayan Rus casus Oleg Penkovsky, nükleer savaşı engellemeyi ummuştu ama aynı zamanda Londra'daki otel odasına getirilen fahişeleri ve çikolataları da istiyordu, ayrıca Kraliçe ile tanışmayı da talep etmişti.

Oleg Gordievsky'yi MI6'nın kollarına iten dış dünya siyasi ve ideolojiktir: Berlin Duvarı'nın yapılmasından ve Prag Baharının ezilmesinden son derece etkilenmiş ve soğumuştur; komünist propagandada yansıtılan sosyalist niranın koca bir yalan olduğunu bilecek kadar Batı edebiyatı okumuştur, kendi ülusunun gerçek tarihini biliyordu ve yeterince demokratik özgürlük görmüştü. Bir dogmaya kayıtsız şartsız boyun eğilen bir dünyada yetiştirilmişti. Bu ideolojiyi reddettiği zaman, inancından dönen birinin tüm şevkiyle ona saldırmaya kendini adanmış, komünizme babasının, ağabeyinin ve çağdaşlarının bağlı oldukları kadar derinden ve geri dönülmez şekilde karşı olmuştur. Sistemin bir varlığı olarak, KGB'nin insafsız zalimliğini ilk elden anlamıştı. Siyasi baskının yanı sıra kültürel açıdan da anti-entelektüelizm vardı: bir spor fanatiğinin tutkulu öfkesiyle, aslının yerine geçen Sovyet müziğinden ve Batının klasik melodilerinin sansürlenmesinden nefret ediyordu. Yaşamının farklı, daha iyi bir müziği olmasını istiyordu.

Fakat Oleg'i zorlayan iç dünyasının anlaşılması daha zordu. Romantizmden ve maceradan zevk alıyordu. İta-atkâr, suç yüklü KGB şakşakçısı babasına kesinlikle isyan ediyordu. Gizli dindar anneannesi, toplum kurallarına sessizce uymayan annesi ve otuz dokuz yaşında KGB'nin hizmetindeyken ölen ağabeyi, hepsinin de, onu başkaldırmaya iten etkileri olmuş olabilir. Bilgisiz, tembel, kazıklama peşindeki KGB fırsatçıları olan, siyasi manevralar ve dalkavuklukla terfi kazanmaya çalışan çoğu meslektaşına karşı pek saygı duymuyordu. Etrafındakilerin çoğundan daha zekiydi ve bunu biliyordu. O sıralarda karısıyla ilişkisi soğumuştur; yakın arkadaş olmakta zorlanıyordu. İntikam ve tatmin arıyordu ama sevgi de istiyordu.

Bütün casuslar sevildiklerini hissetmek isterler. Casusluktaki ve istihbarat işindeki en güçlü etkilerden biri (ve temel efsanelerinden biri), casus ile şefi, ajan ile yöneticisi arasındaki duygusal bağıdır. Casus, istendiğini, gizli bir topluluğun parçası olduğunu, ödüllendirildiğini, güvenildiğini ve üzerine titrendiğini hissetmek ister. Eddie Chapman, hem İngiliz hem de Alman vaka subaylarıyla yakın ilişkiler kurmuştu. Philby, KGB'nin ünlü karizmatik yetenek avcısı Arnold Deutsch tarafından angaje edilmişti. Philby onu, "size, hayatta sizden önemli bir şey yokmuş ve o anda sizinle konuşmaktan önemli bir şey olamazmış gibi bakan harika bir adam" diye tarif etmişti. Sevgi ve onaylanma açlığını kullanmak ve ustalıkla idare etmek, bir ajan yöneticisinin en önemli yeteneklerinden biridir. Yöneticisi ile olan bağının, mantık evliliğinden, siyasetten veya kazançtan daha derin bir şey, yalanların ve aldatmacanın arasında hakiki, kalıcı bir görüş birliği olduğunu hissetmeyen başarılı bir casus asla olmamıştır.

Gordievsky, yeni İngiliz vaka subayı Philip Haw-

kins'ten yayılan çeşitli duygular algılamıştı ama bunların arasında sevgi yoktu.

Eksantrik ve içi içine sığmayan Richard Bromhead, "son derece İngiliz" görünümüyle Gordievsky'ye hitap etmişti. Tam da Lyubimov'un coşkuyla tarif ettiği gibi İngiliz marifet gösterisi türündeydi. Hawkins, İskoçtu ve birkaç derece daha soğuktu. Dimdik, kırpık yulaf kurabiyesi gibi sert ve kırılıyordu. "Güler yüzlü ve nazik olmamanın, vakaya bir avukat gözüyle bakmanın vazifesi olduğunu düşünüyor-du," demişti bir meslektaş.ı.

Hawkins, savaş sırasında Alman esirleri sorgulamakla sorumluydu. Birkaç yıl boyunca birkaç ilticacı dâhil, Çek ve Sovyet vakalarla çalışmıştı. En önemlisi, KGB'nin içindeki bir casusu yönetme deneyimi vardı.

1967'de, Viyana'da yaşayan bir İngiliz kadın, İngiliz elçiliğini arayarak aldığı yeni pansiyonerin Batılı görüşleri kabul ediyor görünen ve komünizmi epey eleştiren bir Rus diplomat olduğunu bildirmişti. Kendisi ona kayak yapmayı öğretiyordu. Muhtemelen onunla yatıyordu da. MI6 ona, PENETRABLE (ETKİLENEBİLİR) kod adını verdi, soruşturma yapmaya başladı ve Batı Alman istihbarat teşkilatı BND'nin de onun peşinde olduğunu öğrendi, hatta bir KGB stajyeri olan PENETRABLE'a yaklaşımda bulunup olumlu cevap da almışlardı. PENETRABLE'ı, İngiliz-Batı Alman ortak ajanı olarak yönetmek üzere anlaşma sağlandı. İngiliz tarafındaki vaka subayı Philip Hawkins idi.

Bir meslektaş, "Philip, KGB'yi çok iyi bilirdi," dedi. "Şüpheli olmak için maaş alıyor. Gordievsky'yi yöneteceği aşikâr olan kişi oydu, Almanca konuşuyordu ve müsait durumdaydı." Ayrıca sinirli biriydi ve kaygılarını saldırganlık göstererek örterdi. Ona göre görevi, Oleg'in yalan

söyleyip söylemediğini, ne kadar ifşaatta bulunmaya hazır olduğunu ve karşılığında ne istediğini anlamaktı.

Hawkins, Gordievsky'yi oturttu ve mahkeme tarzı bir çapraz sorguya girişti.

“Rezidentiniz kim? İstasyonda kaç KGB subayı var?”

Gordievsky, hoş karşılanacağını, övüleceğini ve yapmakta olduğu önemli seçimden dolayı tebrik edileceğini ummuştı. Onun yerine, gözü korkutuluyor, sanki iş birliği yapan yeni casus değil de, düşman esiriymiş gibi sorgulanıyordu.

“Sorgulama bir müddet devam etti, ben de bundan hoşlanmadım,” dedi.

Gordievsky'nin aklından şu düşünce geçmişti: “İngiliz istihbarat teşkilatının gerçek mizacı bu olabilir.”

Sorgu bir an için durdu. Gordievsky, elini kaldırıp bir beyanda bulundu: İngiliz istihbaratı için ancak üç koşul altında çalışırdı.

“Birincisi, KGB istasyonundaki meslektaşlarımdan hiçbirine zarar vermek istemiyorum. İkincisi, gizlice fotoğrafımın çekilmesini veya sesimin kaydedilmesini istemiyorum. Üçüncüsü, para olmayacak. Batı için ideolojik sebepten çalışmak istiyorum, kazanç elde etme niyetiyle değil.”

Şimdi, aşağılanma sırası Hawkins'deydi. Zihinsel mahkemesinde, çapraz sorgu altındaki tanık kuralları belirlemezdi. İkinci koşul, tartışmalıydı. MI6, onu kaydetmeye karar vermişse Hawkins bunu bilemezdi çünkü tanımı gereği kaydetme gizli olurdu. Maddi karşılığı reddetmesi daha endişe vericiydi. Muhbirlerin hediye veya para kabul etmeye özendirilmesi casusluk tekniklerinin aksiyomuydu, gerçi daha fazla istemeyecekleri veya şüphe

çekebilecek abartılı masraflarla ayartılmayacakları kadar olmalıydı. Nakit para, casusun kendini değerli hissetmesini sağlar, verilen hizmet karşılığı ödeme prensibini koyar ve gerekirse, koz olarak kullanılabilir. Peki, Sovyet iş arkadaşlarını neden korumak istiyordu? Yoksa hâlâ KGB'ye sadık mıydı? Aslında, Gordievsky, kısmen kendini korumaktaydı: Danimarka KGB subaylarını kovmaya başlarsa, Merkez, içerde bir hain aramaya başlayabilir, sonunda da ona rastlardı.

Hawkins itiraz etti: "Artık istasyondaki pozisyonunu biliyoruz, biz ya da müttefiklerimiz birini ihraç etmeye karar vermeden önce iki değil, üç defa düşüneceğiz." Fakat Gordievsky kararlıydı: dost KGB subaylarının, onların ajanlarının ve illegallerin kimliklerini bildirmeyecekti, onlar rahat bırakılmalıydı. "Bu insanlar önemli değiller. İşmen ajanlar ama bir zarar vermiyorlar. Başlarının belaya girmesini istemem."

Hawkins, Gordievsky'nin koşullarını MI6'ya bildirmeye istemeyerek razı oldu ve çalışma şeklini açıkladı. Ayda bir kez Kopenhag'a gelecek ve uzun bir hafta sonu boyunca kalacaktı, bu süre içinde her biri en az iki saat sürecek iki buluşma gerçekleştirebilirlerdi. Buluşmalar, metro hatının sonunda bulunan sakin bir bölgede, şehrin Sovyet Elçiliğinin bulunduğu yere göre diğer kenarındaki kuzey banliyölerinden Ballerup'da, başka bir güvenli dairede (bu daireyi Danlar sağlıyordu ama bu Gordievsky'ye söylenmemişti) gerçekleşecekti. Gordievsky, trenle gelebilir veya arabayla gelirse biraz uzağa park ederdi. Elçilikteki iş arkadaşları tarafından orada görülme ihtimali çok düşüktü, eğer Sovyet gözetleme ekibi o civarda konuşlandırılmışsa muhtemelen Gordievsky bunu bilirdi. Danimarkalıların gözetleme ekibi daha çok sorundu. Gordievsky, kuşkula-

nılan bir KGB subayıydı ve geçmişte PET tarafından izlenmişti. Banliyöde gizli bir randevu yerine giderken görülürse, yüksek alarm zilleri çalardı. PET'te MI6'nın bir Sovyet ajanını yönettiğini bilenlerin sayısı altıyı geçmezdi, bunların da sadece birkaçı gerçek ismini biliyordu. Onlardan biri, Jørn Bruun idi, PET karşı istihbaratının başı ve Bromhead'in eski dostuydu. Bruun, adamlarının Gordievsky'yi İngiliz yöneticisiyle buluştuğu günlerde takip etmediklerine garanti verecekti. Sonunda Hawkins, bir acil telefon numarası, gizli mürekkep ve buluşmalar arasında acil mesaj yollayabileceği bir Londra adresi verdi.

İki adam da canları sıkkın vaziyette daireden ayrıldılar. Casusla vaka subayı arasındaki ilk irtibat mutlu etmemişti.

Yine de, sert ve somurtkan Hawkins'in atanması, bazı yönlerden iyi sonuçlanmıştı. Bir profesyoneldi, Gordievsky de öyleydi. Rus, işini ve Gordievsky'nin güvenliğini son derece ciddiye alan birinin ellerindeydi. Bromhead'in gözde deyişiyle, Hawkins, aylak aylak dolanmıyordu.

Aylık buluşmalar dizisi, Ballerup'da sıradan bir apartmanın üçüncü katındaki tek yatak odalı dairede böyle başlamıştı. Daire basit Danimarka mobilyalarıyla döşenmişti. Mutfak tam donanımlıydı. Kira, İngiliz ve Danimarka istihbarat teşkilatlarınca müştereken ödeniyordu. Yeni GFT'deki ilk buluşmadan birkaç gün önce, elektrik şirketi çalışanı kılığında iki PET teknisyeni, tavandaki lambalara ve elektrik prizlerine mikrofonlar yerleştirmiş ve yatak odasına giden süpürgeliklerin arkasından bağlantı hatları çekip, yatağın üstündeki bir panelin arkasına kurdukları bir ses kayıt cihazına bağlamışlardı. Gordievsky'nin ikinci şartı ihlal edilmişti.

Buluşmalar, başlangıçta gergindi sonra yavaş yavaş ra-

hatlamış ve zaman içinde son derece verimli hale gelmişti. Asabi bir şüpheli atmosferde başlayan şey, yavaşça, sevgiye değil, kıskanç bir karşılıklı saygıya dayanan son derece etkili bir ilişkiye dönüştü. Gordievsky, sevgi yerine, Hawkins'ın mesleki onayını kabullenmişti.

Birinin yalan söyleyip söylemediğini anlamanın en iyi yolu, ona cevabını zaten bildiğiniz bir soruyu sormaktır. Hawkins, KGB'nin yapısı konusunda çok bilgiliydi. Gordievsky, Moskova Merkez'in içinde yayılmış karmaşık bürokrasinin her bir direktörlüğünü ve alt bölümünü çarpıcı bir doğrulukla tarif etti. Bunların bazılarını Hawkins zaten biliyordu; çoğu şeyi, isimleri, görevleri, teknikleri, eğitim yöntemlerini, hatta çekişmeleri ve iç anlaşmazlıkları, terfileri ve rütbe indirmeleri bilmiyordu. Ayrıntıların düzeyi, Gordievsky'nin güvenilir olduğunu kanıtlıyordu: hiçbir "zoka" bu kadarını afişe etmeye cüret etmezdi. Hawkins'den bir kere bile MI6 hakkında bilgi istememiş veya çift taraflı bir ajanın düşman teşkilata sızma niyetiyle yapacağı hamlelerden hiçbirini yapmamıştı.

MI6'nun genel merkezindeki istihbarat şefleri, Gordievsky'nin iyi niyetine ikna olmuşlardı. "SUNBEAM gerçektir," diye karara varmıştı Guscott. "Dürüst oynuyordu."

Gordievsky, siyasi kanada geçmeden önce on yıl boyunca çalıştığı S Direktörlüğünün, illegaller bölümünün faaliyetlerini, Moskova'nın dünyanın her yerine sıradan siviller görünümünde casuslarını nasıl yerleştirdiğini, dakikası dakikasına açıklamaya başlayınca bu kanaat iki katına çıktı. Bu prosedür, sahte belge hazırlama, nüfus kütüklerindeki kayıtlarla oynama, köstebekleri saklama ve Sovyet illegaller ordusu ile irtibat, onların denetlenmesi ve finanse edilmesinde kullanılan karmaşık metodoloji dâhil, "sahte

kimlikler yaratmak için yapılan muazzam ve son derece çok yönlü faaliyetleri" içeriyordu.

Hawkins, her buluşmadan önce, yatak odasındaki paneli söküp, yeni bir kaset koyuyor ve ses kayıt cihazını açıyordu. Notlar alıyordu ama sonra kaydedilen her konuşmayı Almancadan İngilizceye çevirip yazıyordu. Ses kayıtlarının her bir saatini işlemek üç ya da dört katı zaman alıyordu. Sonuçta çıkan rapor, İngiliz Elçiliğindeki kıdemsiz bir MI6 subayına teslim ediliyordu. O da raporu kasetle birlikte aramalardan muaf olan diplomatik çanta içinde Londra'ya yolluyordu; bu, elçiliklerin, ev sahibi ülkenin müdahalesi olmadan kendi ülkeleri ile güvenli bir şekilde bilgi akışını sağlamaları için kullanılan yöntemdi ve uluslararası hukukun kabul görmüş bir parçasıydı. Raporlar, MI6'nın genel merkezinde hevesle bekleniyordu. İngiliz istihbaratı, hiç, KGB'nin bu kadar derininden bir casus kullanmamıştı. Gordievsky, eğitimli bir istihbarat subayı olarak, MI6'nun ne beklediğini tam olarak anlıyordu. Okul 101'de, büyük miktarda bilgiyi ezberlemenin teknikleri öğretilmişti. Hafıza yeteneği olağanüstüydü.

Ajan ile vaka subayı arasındaki ilişkiler yavaş yavaş iyileşti. Geniş bir çay masasının her iki tarafında saatlerce oturuyorlardı. Gordievsky, demli çay içiyor, ara sıra bira istiyordu. Hawkins bir şey içmiyordu. Gevezelik pek azdı. Gordievsky'ye bu gergin, "püriten Presbiteryen rahibi" tavırlı İskoç'tan hoşlanmak zor geliyordu ama saygı duyuyordu. "Şaka yapılacak rahat bir adam değildi ama çok çalışkandı, kendini işine adanmıştı, daima notlar alır, iyi hazırlanır ve iyi sorular sorardı." İngiliz vaka subayı, çoğunlukla bir soru talep listesiyle gelirdi, Rus onları ezberler ve bir sonraki buluşmadan önce cevaplarını bulmaya girişirdi. Bir gün Hawkins, Gordievsky'den Oleg'in açıkladığı

illegaller sistemi ile ilgili Almanca kapsamlı raporlarından birini gözden geçirmesini istedi. Rus etkilenmişti; belli ki, Hawkins Almanca stenoda ustaydı çünkü hiçbir ayrıntı atlanmamıştı. Ancak sonradan aklına geldi: MI6 daireyi dinliyor olmalıydı. Oleg, muhtemelen kendisinin de aynı şeyi yapacağını düşünerek sözün tutulmamasını mesele yapmamaya karar verdi.

“Benim içim daha rahattı,” diye yazmıştı Gordievsky. “Yeni rolüm, hayatıma bir anlam getirmişti.” Bu rolünün, sonunda Rusya’ya, Rusların özgürce yaşamasına, istediklerini okumalarına, Bach dinlemelerine izin veren demokrasiyi getirecek olan iyi ile kötü arasındaki Manişt mücadelede Sovyet sisteminin kuyusunu kazmaktan farksız olduğuna inanıyordu. KGB için çalıştığı günlük işinde, Dan bağlantılar edinmeye, Sovyet taraftarı gazeteciler için makaleler kaleme almaya ve genel olarak Kopenhag rezidenturasının baştan savma istihbarat toplama sistemine hizmet ediyordu. Daha enerjik görünüyordu, terfi ihtimali daha büyüktü ve önemli bilgilere erişimi artmıştı. Garip bir durumdu: KGB’ye, gerçekte Danimarka’nın çıkarlarını zedelemekten yeterliliğini ispat etmeye çalışıyordu; bir eliyle casus operasyonları düzenlerken diğeriyle onları bozuyordu, bunu her hamleyi Hawkins’e bildirerek; faydalı bilgileri ve dedikoduları yakalamak için gözünü kulağını dört açarak, ama çok meraklı gözükmeden yapıyordu.

Yelena, kocasının ne işler çevirdiğinden tamamen habersizdi. Gordievsky sonradan, “Bir casus, en yakını ve en sevdiğini bile aldatmak zorundadır,” diye yazmıştı. Oysa Yelena artık onun en yakını veya en sevdiği değildi. Aslında, Yelena’nın sadık bir KGB subayı olarak, gerçeği anlarsa onu satacağından emindi. Gordievsky, KGB’nin hainlere ne yaptığını biliyordu. Danimarka kanunlarını

veya uluslararası hukuku dikkate almaksızın Özel Harekât bölümünün ajanları tarafından tutuklanır, uyuşturulur, kimliğini gizlemek için bandajlara sarılı vaziyette bir sedyeye bağlanıp, sorgulanacağı, işkence göreceği, sonra da öldürüleceği Moskova'ya uçurulurdu. Acele idam hükmünün Rusça usturuplu ifadesi "*vysshaya mera*", yani "azami önlem" idi: hain bir odaya alınır, diz çöktürülür ve kafasının arkasından vurulurdu. KGB bazen daha yaratıcı olurdu. Penkovsky'nin canlı canlı yakıldığı ve olası döneklere uyarı olarak ölümünün filme alındığı söyleniyordu.

İkili hayatın baskısına ve zorunlu olarak içerdiği tehlikeye rağmen Gordievsky, hoşnuttu, Sovyet baskısına karşı tek başına kampanyasını sürdürüyordu. Derken âşık oldu.

Leyla Aliyeva, Kopenhag'daki Dünya Sağlık Örgütünde çalışan bir sekreterdi. Rus bir anne ile Azeri bir babanın kızıydı, uzun boyluydu, koyu renkli karışık saçları, uzun kirpiklerinin ardındaki koyu kahverengi gözleriyle dikkat çekiciydi. Yelena'nın aksine, çekingен ve saftı ama rahatladığında kahkahası yüksek ve bulaşıcıydı. Şarkı söylemeyi seviyordu. Leyla da Oleg gibi KGB neslinden gelmişti: babası Ali, emekli olup Moskova'ya gitmeden önce Azeri KGB'sinde tümgeneralliğe yükselmişti. Müslüman olarak yetiştirilen Leyla'nın korumalı bir çocukluğu olmuştu. O güne kadar olan birkaç erkek arkadaşı, ailesi tarafından dikkatle araştırılmıştı. Bir tasarım firmasında daktilograf olarak çalışmaya başlamış, sonra Komünist Gençlik Birliğinin gazetesinde gazetecilik yapmış, sonra da Sağlık Bakanlığı kanalıyla Dünya Sağlık Örgütünde bir sekreterlik işine başvurmuştu. Yabancı bir örgüt için yurtdışında iş arayan her Sovyet vatandaşı gibi, Leyla da, Kopenhag'a gitmesine izin verilmeden önce ideolojik güvenilirlik açısından etraflıca araştırılmıştı. Yirmi sekiz yaşındaydı,

Oleg'den on bir yaş küçüktü. Leyla, Danimarka'ya varışından kısa süre sonra, Moskova'da ne iş yaptığını soran Rus büyükelçisinin eşi tarafından bir resepsiyona davet edildi.

Leyla, "Gazeteciydim," diye cevapladı. "Ve Danimarka hakkında bir şey yazmak istiyorum."

"O zaman elçilikteki basın ataşesi Bay Gordievsky ile tanışmalısın."

İşte böylece, Oleg Gordievsky ile Leyla Aliyeva, Komünist Gençlik dergisi için Kopenhag'ın gecekondulu mahallesi hakkında bir makale üzerinde çalışmaya başladılar. Hiçbir zaman yayınlanmadı. Ama iş birlikleri hızla derinleşti.

"Leyla girişkendi, ilginçti, kendine özgüydü, espriliydi ve beğenilmek istiyordu. İlk bakışta âşık oldum; aşkımız çabucak alevlendi." Ebeveynlerinin kontrolcü gözetiminden kurtulmuş olan Leyla, kendini pervasızca yasak aşkın içine attı.

Leyla, "İlk görünümü, bana çok silik geldi," diye hatırladı. "Sokakta görseniz dikkatinizi çekmezdi. Ama onunla konuşmaya başladığımda çok şaşırdım. Çok fazla şey biliyordu. Muhteşem espri anlayışıyla çok ilgi çekiciydi. Yavaş yavaş ona âşık oldum."

Gordievsky için, Leyla'nın uysal kişiliği ve yapmacıksız sevimliliği, Yelena'nın aksi alaycılığından sonra ilaç gibi gelmişti. Oleg, insanlarla olan ilişkilerinde, sürekli kendi davranışlarını ve diğerlerinininkileri değerlendirerek hesaplamaya alışmıştı. Buna karşın Leyla, doğal, içi dışı bir ve teklifsizdi: Oleg, hayatında ilk kez, taparcasına sevildiğini hissediyordu. Gordievsky, genç sevgilisini, Rusya'da yasaklanmış fikirleri ve gerçekleri içeren yeni edebiyat dünyasıyla tanıştırdı. Leyla, Oleg'in teşvik etmesiyle Solzhenitsyn'in, Stalinizmin gaddarlığını anlatan *Gulag Takı-*

madaları ve *İlk Çember* adlı eserlerini okudu. "Bana kütüphanesinden kitaplar verdi, bu hakikat çağlayanı beni altüst etti. Beni eğitti." Leyla, hiç söylenmemiş olsa da, Gordievsky'nin KGB subayı olduğunu en başından beri biliyordu. Bu tür kitaplara olan ilgisinin, daha derin bir görüş ayrılığını gizliyor olabilmesi düşüncesi hiç aklına gelmemişti.

Fısıldanarak verilen randevularda, abartılı planlar yaptılar. Çocukları olmasını hayal ettiler. KGB, zinayı onaylamıyordu, boşanmaya daha da karşıydı. "Buluşmalarımız çok gizliydi. Zina kanıtı olabilecek bir fotoğraf, ona karşı kullanılırdı ve onu şiddetle cezalandırırlardı. Yirmi dört saat içinde sürgün edilirdi." Sabırlı olmalıydı. Fakat öte yandan Oleg, yavaş ve gizli bir flörte alışmıştı.

Gordievsky, her iki işinde de çok çalışıyordu. Çok badminton oynuyordu. Leyla, dairesini iki ev arkadaşıyla paylaşıyordu, Yelena ise çoğunlukla evdeydi, o yüzden Oleg ile Leyla gizli kaçamaklarda buluşuyorlardı, gizli kapaklı ve heyecan vericiydi. Fakat burada başka bir aldatma katmanı ve endişe vardı: artık Yelena'ya mesleki ve kişisel olmak üzere iki seviyede ihanet ediyordu. Herhangi birinin açığa çıkması felaket demektir. Çifte sadakatsizliğin izlerini hassasiyetle ve özenle örtüyordu. Birkaç günde bir, Leyla'ya örtülü bir mesaj yolluyor ve farklı Kopenhag otellerinde zina yapıyordu; dört haftada bir, sıkıcı bir Danimarka banliyösündeki sıradan daireye gidiyor ve vatan hainliği yapıyordu. Bir yıllık sürede, hem Sovyet izlemesinden hem de karısının şüphelerinden paçasını sıyırmak için bir kaçamak sistemi oluşturmuştu. Hem Leyla ile hem de MI6 ile ilişkileri derinleşiyordu. Kendini güvende hissediyordu. Oysa ki, aslında değildi.

Bir kış akşamında, Danimarkalı genç bir istihbarat su-

bayı, Ballerup'daki evine giderken, diplomatik yerleşimlerden uzakta bir ara sokağa park etmiş diplomatik plakalı bir araba gördü. Genç adam meraklıydı. Üstelik eğitilmiş ve hevesliydi de. Daha yakından inceleyince arabanın Sovyet Elçiliğine ait olduğunu fark etti. Sovyet diplomatı, hafta sonunda akşamın yedisinde banliyöde ne yapıyordu?

Kar, toz gibi yağıyordu ve arabadan uzaklaşan yönde taze ayak izleri vardı. PET subayı, yaklaşık 180 metre boyunca bir apartmana kadar izleri takip etti. O yaklaşırken Danimarkalı bir çift dışarı çıkıyordu ve nazik bir şekilde kapıyı onun için açık tuttular. Islak ayak izleri mermer zeminde merdivene doğru gidiyordu. İzleri, ikinci kattaki dairenin kapısına kadar takip etti. İçeriden kısık sesle yabancı dilde konuşmalar geliyordu. Adresi ve plaka numarasını not etti.

Ertesi sabah, Danimarka karşı istihbaratının başı Jørn Bruun'un masasına bir rapor geldi: KGB için çalıştığından kuşku edilen bir Sovyet diplomat, Ballerup'daki daireye kadar izlenmiş, şahsın bilinmeyen bir kişi veya kişilerle tespit edilemeyen bir yabancı dilde, muhtemelen Almanca konuştuğuna kulak misafiri olunmuştu: Rapor, "Burada şüpheli bir şey var," şeklinde sona eriyordu. "Bu konuda bir şey yapmalıyız."

Fakat Danimarkalı izleme mekanizması harekete geçmeden önce Bruun motoru kapattı. Rapor dosyadan çıkarıldı. İstekli genç subay, anlayışından ötürü takdir edildi, sonra da ipucunun peşine düşmeye neden değmeyeceğine dair muğlak bir açıklamayla savuşturuldu. Bir güvenlik teşkilatının, özeni yüzünden süregiden bir vakayı neredeyse berbat edecek olması ilk kez olmuyordu.

Gordievsky, açığa çıkmaya ne kadar yakınlaşmış oldu-

ğunu öğrenince sarsıldı. “Bu aksilik, sonraki etkileri geçmek bilmeyen bir şok yarattı,” dedi. Bundan böyle Balle-rup’a metroyla gidecekti.

Aylar geçtikçe isimleri vermeyi reddetme şartı da zayıfladı.

Verecek çok isim olduğundan değildi. Danimarka’daki Sovyet casus ve muhbir şebekesinin acınacak kadar küçük olduğunu açıkladı. Susamış politikacı Gert Petersen; ara sıra ilgi çekecek haberler veren göçmenlik dairesindeki şişman polis ve ülkenin çeşitli yerlerine yerleştirilmiş, Üçüncü Dünya Savaşının çıkmasını bekleyen birkaç illegal vardı. Oleg, Kopenhag’daki KGB subaylarının, gerçekten birileriyle buluşmak yerine masraflarına gerekçe göstermek amacıyla kaynaklar uydurmaya daha çok zaman harcadıklarını açıkladı. Bu rahatlatıcı haber PET’e iletili. Danlar, Gordievsky’nin ele verdiği birkaç casusu yok etmemek konusunda dikkatliydiler çünkü bu hemen KGB’nin içinde bir muhbir olduğunu gösterirdi. PET, onun yerine, bir avuç Danimarkalı KGB kaynağını göz hapsine alıp beklemeye karar verdi.

KGB’nin Danimarka’da adı anılmaya değer çok az casusu olsa da İskandinav komşuları için aynısı geçerli değildi.

Gunvor Galtung Haavik, Norveç Dışişleri Bakanlığında önemsiz bir çalışandı, eskiden hemşireydi, şimdi sekreter ve çevirmen olarak çalışıyordu ve emekliliği yaklaştı. Ufak tefek, iyi huylu ve oldukça çekingendi. Aynı zamanda, yüksek ücretli, otuz yıllık, kıdemli bir casustu, “uluslararası anlayışı güçlendirdiği” için –bunu bir bakıma, birkaç bin gizli belgeyi KGB’ye vererek sağlamıştı– gizlice Sovyet Dostluk Nişanı ile ödüllendirilmişti.

Haavik’in hikâyesi, klasik KGB manipülasyonu öykü-

süydü. Savaşın sonunda Norveç hâlâ Nazi işgali altındayken Bodø'daki askeri hastanede çalışıyordu, orada bir Rus savaş esirine, Vladimir Kozlov'a âşık olmuştu. Adam zaten evli olduğunu, Moskova'da bir ailesi olduğunu söylemeyi ihmal etmişti. Haavik, onun İsveç'e kaçmasına yardım etmişti. Savaştan sonra, akıcı Rusça konuştuğu için Norveç Dışişleri Bakanlığı onu işe almış, sonra da Norveç elçisinin sekreteri olarak Moskova'ya göndermişti. Orada, Kozlov ile aşk ilişkisi yeniden alevlendi. KGB yasak aşkın kokusunu almıştı, onlara buluşabilecekleri bir apartman dairesi sağladı: sonra da, eğer Haavik, onlar için casusluk yapmayı kabul etmezse zina ilişkisini Norveçlilere ifşa edip, Kozlov'u Sibirya'ya sürmekle tehdit etti. Haavik, sekiz yıl boyunca sürüyle çok gizli materyali Ruslara aktardı, tekrar Oslo'daki Dışişleri Bakanlığında görevlendirildikten sonra da buna devam etti. NATO'nun kuzey kanadı olan Norveç, yaklaşık 200 kilometrelik Kuzey Kutbu sınırını SSCB ile paylaşıyordu ve KGB tarafından "kuzeye giriş anahtarı" olarak görülüyordu. Soğuk Savaş, burada buz gibi bir gaddarlıkla sürüyordu. GRETA kod adlı Haavik, sekiz farklı KGB vaka subayıyla en az 270 kez buluşmuştu. Moskova'dan nakit para, Kozlov'dan da (ya da daha doğrusu, kendine Rus sevgilisi süsü veren KGB tarafından) mesajlar almaya devam ediyordu. Kolayca aldanan, kalbi kırık kız kurusu gözü korkutularak KGB ile iş birliği yapıyordu, oysa komünist bile değildi.

Arne Treholt, Haavik'in olmadığı kadar dikkat çekici ve göz kamaştırıcıydı. Sevilen bir Norveçli bakanın oğlu, önde gelen bir gazeteci ve Norveç'in güçlü İşçi Partisinin üyesiydi, gösterişliydi, yakışıklıydı ve solcu görüşlerinde sözünü esirgemezdi. Treholt hızlı gidiyordu. Norveçli televizyon yıldızı Kari Storækre ile evlenerek ünlü sicilini ci-

lalamıştı. New York Times, onu, “Norveç sosyal hayatının altın genç adamlarından biri,” olarak niteliyordu. Bazıları, onun sonunda başbakan olacağını düşünüyorlardı.

Fakat 1967’de Treholt’un Vietnam Savaşına karşı güçlü başkaldırısı KGB’nin dikkatini çekti. Ona, Sovyet Elçiliğinde konsolosluk görevlisi maskesi ile çalışan istihbarat subayı Yevgeny Belyayev yanaştı. Treholt, sonradan polise, Oslo’daki bir seks partisinden sonra “seks şantajı” yoluyla angaje edildiğini (akabinde geri aldığı bir ifadeydi) anlattı. Belyayev, Treholt’u bilgi karşılığında para kabul etmesi için teşvik etti ve 1971’de Helsinki’deki Coq d’Or restoranında onu, Oslo’daki yeni KGB rezidenti Gennadi Fyodorovich Titov ile tanıştırdı. Titov’un acımasızlığı, ona “Timsah” lakabını kazandırmıştı, oysa büyük yuvarlak gözlükleri ve badi badi yürüyüşüyle, özellikle kötü niyetli bir baykuşa daha çok benziyordu. Titov’un, “Birinci Direktörlükteki en kusursuz yağcı” olarak adı çıkmıştı. Treholt pohpohlanmayı seviyordu. Bedava öğlen yemeğini de seviyordu. Sonraki on yıl boyunca Titov ile birlikte KGB hesabına elli dokuz kere yemek yediler. “Muhteşem yemeklerdi,” diye hatırlıyordu Treholt birkaç yıl sonra, “Norveç’in politikasını ve uluslararası politikayı tartışırdık.”

Norveç, Gordievsky’nin yetki alanının dışındaydı ama KGB zihniyeti bütün İskandinav ülkelerini aynı kefeye koyuyordu, her istasyon bir dereceye kadar diğerlerinin faaliyetlerinden haberdardı. 1974’te, Moskova’da BGD’te İskandinav-İngiliz bölümünde çalışan Vadim Cherny isimli yeni bir KGB subayı Danimarka’ya tayin edildi. Cherny, vasat bir subay ve müzmin bir dedikoducuydu. Bir gün, KGB’nin, Norveç’in dışişlerinde görevli GRETA kod adlı bir kadın ajan çalıştırdığını ağızdan kaçırdı. Birkaç hafta sonra da, KGB’nin başka bir ajan, Norveç hükümetinin

içinden “daha da önemli” bir ajanı, “basın çevresinden gelen birini” angaje ettiğini anlattı.

Gordievsky, bu bilgiyi Hawkins’e iletti, o da MI6’ya ve PET’e bildirdi.

Bu çok değerli iki ipucu Norveç karşı-istihbaratına iletil-di. Kaynak, aşırı derecede kamufle edildi: Norveç’e, raporun güvenilir olduğu söylendi ama kimden veya nereden geldiği söylenmedi. “Bu, işinin akışı içinde Oleg’in bilmesi beklenen bir bilgi değildi ama topladığı malzemelerdi, o yüzden geriye doğru doğrudan onun izinin sürülemeyeceğine karar verdik.” Norveçliler minnettardı ve enikonu etekleri tutuşmuştu. Dışişleri Bakanlığındaki ağırbaşlı üst düzey sekreter Gunvor Haavik, bir süre zan altında kaldı. Gordievsky’nin uyarısı, önemli bir doğrulama sağlamıştı. Revaçta olan genç Arne Treholt, bilinen bir KGB ajanının yanında görüldükten sonra birdenbire radara girdi. Artık her ikisi de sıkı sıkıya izleniyordu.

Norveç bağlantısı, Gordievsky vakasının temel sorununun ve genel olarak casusluk açmazının örneklemişti: üstün nitelikli bir istihbarat, kaynağını riske atmadan nasıl kullanılmalı. Düşman kampının ta içindeki bir ajan, kendi kampınızdaki casusların maskesini düşürebilir. Ama onların hepsini tutuklar, etkisiz kılarsanız, diğer tarafı, onların kendi kamplarının içindeki casus konusunda uyarmış olursunuz ve kaynağınızı tehlikeye atarsınız. İngiliz istihbaratı, Gordievsky’yi yakmadan onun ortaya çıkardığı şeyden nasıl yararlanabilirdi?

MI6, en başından uzun oyunu oynamayı seçmişti. Gordievsky, hâlâ genç bir adamdı. Sağladığı bilgiler mükemmeldi, zamanla ve terfi ile daha da gelişecekti. Çok acele davranmak veya bilgi açlığı, durumu bozar ve Gordievsk-

y'yi yok edebilirdi. En önemlisi güvenlikti. Philby felaketi, İngiliz istihbaratına, içerden ihanetin tehlikelerini öğretmişti. MI6'da sırrı bilen aşılarmış ufak bir grup subaya sadece bilmeleri gerektiği kadarı söyleniyordu. PET'in içinde Gordievsky'nin varlığını bilenlerin sayısı çok daha azdı. Sağladığı bilgiler, tedbirli bir şekilde, müttefiklere, bazen araçlar veya "siluetler" kullanılarak, sanki başka yerden gelmiş gibi görünecek şekilde maskelenmiş ufak parçalar halinde veriliyordu. Gordievsky, sırları çuvalla ortaya döküyor ama MI6, Gordievsky'nin parmak izlerinin onların hiçbir yerinde bulunmamasını garantiye alıyordu.

CIA'e, SUNBEAM hakkında bilgi verilmemişti. Sözde 'özel ilişki', istihbarat dünyasında özellikle sıcağı ama yine de, 'bilmesi gereken' ilkesi her iki yönde de uygulanmaktaydı. İngiltere'nin KGB'nin en içinden bir casusu olduğunu CIA'in bilmesinin kesinlikle gerekmediği üzerinde hemfikir olunmuştu.

İstihbarat teşkilatları, subaylarının fazla rahatlamamalarını sağlamak için bir yerde süresiz olarak kalmalarını istemezdi; aynı şekilde ajan yöneticileri de, tarafsızlıklarını kaybetmemelerini veya tek bir vakaya ya da tek bir casusa çok fazla yatırım yapmamalarını sağlamak için rotasyona tabi olurlardı.

Bu ilke uyarınca, Kopenhag'daki KGB rezidenti Mogilevchik'in yerini, beklendiği gibi, Gordievsky'nin eski dostu, İskoç viskisi ve tüvit takım meraklısı, İngiliz hayranı, cana yakın Mikhail Lyubimov aldı. İki adam, hemen, dostluklarına kaldıkları yerden devam ettiler. Lyubimov ikinci evliliğini sürdürüyordu. İlk evliliğinin dağılması, KGB'deki kariyerinde geçici bir kesinti yaratmıştı ama şimdi yeniden yükselişteydi. Gordievsky, bu dünyevi zevklere düş-

kün ve dünyaya alaycı bakan 'güler yüzlü, teklifsiz' adama hayranlık besliyordu. Edebiyat, sanat, müzik ve casusluk konularını ele aldıkları sohbetler ederek ve içki içerek birlikte uzun akşamlar geçirdiler.

Lyubimov, himayesine almış olduğu arkadaşının çok başarılı olacağını görebiliyordu. Patronlar, Gordievsky'nin "becerikli ve çok bilgili" olduğunu ve işini çok iyi yaptığını düşünüyorlardı. "Oleg, kusursuz davranıyordu," diye yazmıştı Lyubimov. "İç çatışmalara hiçbir zaman dâhil olmadı, ne istesem karşılamaya daima hazırды, gerçek bir komünist gibi alçak gönüllüydü, yükselmek için çaba göstermiyordu...elçilik personelinde bazıları, ondan hoşlanmıyorlardı: ona 'kendini beğenmiş' diyorlardı, 'kendini zeki sanıyor'. Ama ben bunları kusur olarak görmüyordum. Çoğu kişi akıllı olduğunu düşünmez mi?" Lyubimov, ancak geçmişe bakınca bazı belirtiler olduğunu hatırlıyor. Gordievsky, diplomatik partilere gitmeyi büyük ölçüde durdurmuştu ve Lyubimov'dan başka KGB subayları ile seyrek sohbet ediyordu. Kendini, karşıt görüşlü edebiyata gömmüştü. "Dairesinde, ülkemizde yasaklanmış olan belli yazarların kitapları vardı, onun amiri olarak, o kitapları göz önünde tutmamasını tavsiye ettim." İki çift, sık sık birlikte akşam yemeği yiyorlardı, o anlarda Gordievsky fıkralar anlatıyor, biraz fazlaca içiyor ve mutlu evlilik gösterisi yapıyordu. Yelena'nın bir yorumu, Lyubimov'un hafızasında kalmıştı. "Aslında hiç dışa dönük değildir," demişti. "Size karşı samimi olduğunu sanmayın." Lyubimov, evliliğin şiddetli gerginlik içinde olduğunu biliyordu ve bu uyarıya hiç aldırmamıştı.

Ocak 1977'de bir akşam, her zamanki gibi Philip Hawkins ile buluşmak üzere güvenli eve gittiğinde onu, "Nick Venables" olarak tanıştırdığı gözlüklü, daha genç bir

adamla beklerken buldu. Hawkins, yakında yurt dışında bir görev üstleneceğini, bu adamın da kendi yerini alacağını açıkladı.

Yeni vaka subayı, Geoffrey Guscott idi, yedi sene önce Kaplan'ın dosyasını okuyup, Gordievsky'yi potansiyel hedef olarak mimleyen yetenekli adamdı. Guscott, Hawkins'in masa başı adamı olarak görev yapıyordu, dolayısıyla Gordievsky vakasının her yönüne aşinaydı. Fakat gergindi. "Onu idare edecek kadar çok şey bildiğimi sanıyordum ama hâlâ çok gençtim. MI6: 'Üstesinden gelirsin,' dedi. Ama ben o kadar emin değildim."

Gordievsky ile Guscott, birbirlerinden hemen hoşlandılar. İngiliz subay, akıcı Rusça konuşuyordu ve daha başından samimi hitap biçimini kullanmaya başladılar. İkisi de uzun mesafe koşucusuydu. Ama dahası, Hawkins'in aksine, Guscott, Oleg'e, sadece bilgi kaynağı olarak değil, birey olarak değer veriyor gibiydi. "Her şekilde ilham veren, daima neşeli, yaptığı hatalar için daima özür dileyen biri," olan Guscott, artık kendini tam zamanlı olarak, büyük bir gizlilikle vakaya adanmış kafa dengi biriydi. MI6'nın içinde sadece sekreteri ve bir üst amiri ne yaptığını biliyordu. SUNBEAM vakası vites yükseltmişti.

MI6, bir minyatür fotoğraf makinesi vermeyi önerdi, Gordievsky, bununla rezidenturada belgelerin resmini çekebilir, sonra da banyo edilmemiş filmi teslim edebilirdi. Oleg, bunu reddetti. Yakalanma riski çok yüksekti: "Yarı açık bir kapıdan atılan bakış, her şeyi bitirirdi." İngiliz yapımı bir mini kameranın varlığı, suçlayıcı kanıt olurdu. Oysa KGB istasyonundan belge kaçırmamanın başka bir yolu daha vardı.

Moskova'nın mesajları ve talimatı, diplomatik çantalar-

da uzun mikrofilm makaraları halinde gelirdi. Rezident ya da çoğunlukla şifre memurları, filmi şeritler halinde kesip, ilgili bölümlere veya “Alanlara”: (N) İllegaller, (PR) Siyasi, Karşı istihbarat (KR), Teknik (X), vs. dağıtırlardı. Her bir film parçası, bir düzine veya daha fazla mektup, bildiri veya başka belgeler içerebilirdi. Gordievsky, mikrofilm şeritlerini öğle tatilinde elçilikten dışarı kaçırabilirse Guscott’a iletebilir, o da kopyasını çıkarıp, geri verebilirdi. Tüm işlem, yarının saatten az sürerdi.

Guscott, Buckinghamshire’da etrafı ağaçlıklı park alanıyla, dikenli telden bir güvenlik kordonuyla ve bekçi kulübeleriyle çevrili bir yazlık konakta, Hanslope Park’ta bulunan MI6 teknik departmanına bir talep gönderdi. Hanslope, İngiliz istihbaratının en gizemli ve aşırı derecede korunan dış istasyonuydu (hâlâ da öyle). Savaş sırasında, Hanslope’daki bilim insanları, casuslar için hayret verici bir dizi teknik gereç üretmişlerdi, bunların arasında güvenli telsizler, görünmez mürekkep ve hatta sarımsak kokulu çikolata –bu, paraşütle işgal altındaki Fransa’ya inen casuslara, yere indiklerinde nefeslerinin, Fransız olduklarına inandıracak gibi kokmasını sağlamak için verilirdi– bile vardı. James Bond filmlerindeki teknik dâhi Q, gerçekten var olsaydı Hanslope Park’ta çalışırdı.

Guscott’un talebi hem basit hem de iddialıydı: bir mikrofilm şeridini gizlice ve süratle kopyalayabilecek küçük, portatif bir cihaza ihtiyacı vardı.

Sankt Annæ Plads, Kopenhag’ın merkezinde, kenarlarında sıralı ağaçları olan, Kraliyet Sarayı’na yakın bir şehir meydanıydı. Öğle tatilinde, özellikle de güzel havalarda, hınca hınç dolardı. 1977’de bir bahar günü, takım elbiseli, yapılı bir adam, parkın ucundaki telefon kulübesine girdi.

Numaraları çevirirken sırt çantalı bir turist adres sormak için durdu, sonra da yürüyüp gitti. O anda Gordievsky, Guscott'un ceket cebine bir mikrofilm rulosu sokuverdi. Jørn Bruun, PET'ten bir izleme ekibinin orada olmamasını sağlamıştı. MI6 istasyonundan kıdemsiz bir subay, yakındaki bir bankta oyalanıyordu.

Guscott, aceleyle PET'e ait yakındaki bir güvenli eve gidip, kendini üst kattaki yatak odasına kilitledi ve sırt çantasından bir çift ipek eldiven ile 15 cm uzunluğunda 7 santim genişliğinde, kabaca bir cep ajandası büyüklüğünde küçük, yassı bir kutu çıkardı. Perdeleri örttü, ışıkları söndürdü, mikrofilm şeridini açıp, bir ucunu küçük kutuya soktu ve çekerek içinden geçirdi.

"Karanlıkta katakulli yapmak, insanın avuçlarını terleten cinsten bir işti. Operasyonu zamanında tamamlamazsam iptal etmek zorunda olduğumu hep biliyordum. Mikrofilme zarar verseydim büyük sorun olurdu."

İlk fırça temasından tam otuz beş dakika sonra, iki adam, parkın diğer ucunda, iyi eğitilmiş bir izleme subayından başka kimsenin fark edemeyeceği bir fırça teması daha gerçekleştirdiler ve makara Gordievsky'nin cebine döndü.

KGB rezidenturasından MI6'ya belge akışı sağanağa döndü: başlangıçta sadece Moskova Merkez'den, alıcının bizzat Gordievsky olduğu PR Alanına gönderilen talimatları içerirken yavaş yavaş yelpaze genişledi ve öğle tatilinde mikrofilm şeritlerini sık sık masalarında veya evrak çantalarında bırakıp çıkan diğer subaylara gelenleri de içerdi.

Ödüller büyüktü ama riskler de öyle. Her çalınan materyal nakliyle Gordievsky, hayatını tehlikeye atmakta olduğunu biliyordu. Bir KGB subayı, beklenmedik şekil-

de yemekten erken dönebilir ve mikrofilm talimatlarının kayıp olduğunu fark edebilirdi ya da Gordievsky, görmemesi gereken materyalleri aşırken görülebilirdi. Elçiliğin dışındayken üzerinde mikrofilm bulunsaydı bu onun sonu olurdu. Guscott, her fırça temasının "aşırı gerilimli" olduğunu tehlikeyi kavrayarak gözlemliyordu.

Gordievsky'nin ödü patlıyordu ama azimliydi. Her temas, onu, bir kumarbazın başarılı hile telaşıyla huzursuz ediyordu, ama şansının devam edebileceğinden şüphe ediyordu. En soğuk havada bile, rezidenturaya korku ve heyecanla terden sıırılsıklam olmuş halde, iş arkadaşlarının ellerinin titrediğini fark etmeyeceklerini umarak dönüyordu. Temas alanları, bir park, bir hastane, bir otel tuvaleti, bir istasyon şeklinde kasten düzensiz bir dağılım izliyordu. Guscott, kopyalama işleminin araç içinde, ışık geçirmez kumaştan bir çanta kullanılarak yapılması gerekirse diye yakına bir araba park ediyordu.

Her önleme rağmen kazalar hesaplanamazdı. Bir seferinde, Guscott şehrin kuzeyindeki bir tren istasyonunda bir fırça teması ayarlamıştı. İstasyonun kafesinde cam kenarına oturmuş, Gordievsky'nin görünüp, yakındaki telefon kulübesinde telefon rehberinin altına mikrofilm rulosu bırakmasını beklerken kahvesini içiyordu. Rus, zamanında göründü, materyali bıraktı ve yürüyüp uzaklaştı fakat Guscott varmadan önce kulübeye bir adam girdi ve telefonda konuşmaya başladı. Adam birbiri ardınca jeton atıp, gevezelik ederken dakikalar hızla geçti. Filmi alıp, kopyalayıp, başka bir yerde bulunan ikinci temas noktasına götürmek için sadece otuz dakika süre vardı ve hızla geçiyordu. Guscott, kulübenin dışında oyalanıyor, gerçek bir endişe sergileyerek bir o ayağında, bir diğerinde zıplayıp duruyordu. Ama telefondaki adam görmezden geliyordu.

Adam nihayet telefonu kapattığında Guscott, hızla dalıp, ruloyu kaptı. Guscott, ikinci fırça teması noktasına vardığında kaybedecek bir dakikası bile kalmamıştı.

Gordievsky'nin, Lyubimov'un yardımcısı ve sırdaşı olarak, mikrofilmlerin birçoğuna erişimi vardı ve "şerit miktarı çok artmıştı". Sonunda, kod adlarının, operasyonların, talimatların ayrıntılarını kapsayan çok sayıda belge ve hatta elçiliğin derlediği Sovyetlerin Danimarka'daki diplomatik stratejisinin tam görünümünü veren 150 sayfalık araştırmanın tamamını da içeren yüzlerce belge alınmış, kopyası çıkarılmıştı. Bilgiler, Londra'da parçalara ayrılmış, görünümü değiştirilmiş, sonra da ulusal güvenliği etkiliyorsa MI5'e, bazen de yeterince önemliyse Dışişleri Bakanlığına olmak üzere parça parça dağıtılmıştı. İngiltere'nin müttefiklerinden sadece Danlar, SUNBEAM dosyalarından doğrudan istihbarat almıştı. Materyalin bir kısmı—yani Kuzey Kutbu'nda Sovyet casusluğuyla ilgili olanları—Dışişleri Bakanı David Owen'a ve Başbakan James Callaghan'a gösterilmişti. Bilgilerin nereden geldiği hiç kimseye söylenmemişti.

Guscott, Danimarka'ya daha sık uçuyor, daha uzun kalıyordu, her gelişinde üç günlüğüne Ballerup'daki daireye yerleşiyordu. İki casus, cuma günleri öğlen tatilinde mikrofilm değiş tokuşu yapıyor, cumartesi akşamları ve ertesi gün tekrar dairede buluşuyorlardı. Leyla ile romantik kaçamakları ve Guscott ile casusluk buluşmaları, Gordievsky'nin giderek daha uzun süreler evde olmaması demekti. Yelena'ya onu ilgilendirmeyen gizli bir KGB işi ile meşgul olduğunu söylemişti. Yelena inanmış olabilirdi de, olmayabilirdi de.

Gordievsky'nin iş birliği yapmak için koyduğu şartlar

önce hafiflemişti, sonra da buharlaştı. Rus, kaydedilmekte olduğunu biliyordu. İsimleri vermeme şartını bıraktı ve her KGB subayının, her illegalin ve her kaynağın ismini verdi. Sonunda para almaya da razı oldu. Guscott ona, acil durumlar için, İngiltere'nin minnettarlığının bir ölçüsü olarak "zaman zaman" bir Londra bankasında hesabına sterlin yatırılacağını söylemiş ve sonunda Birleşik Krallık'a iltica edebileceğinin onayını açıkça söylemese de belirtmişti. Gordievsky, casusluktan kazandıklarını asla harcamazdı ama yapılan jestin değerini bilip, parayı kabul etti.

Gordievsky, paradan çok daha değerliydi ve bunu göstermenin son derece sembolik bir başka şekli de vardı: o da, MI6'nın başkanından kişisel bir teşekkür mektubuydu.

İngiltere'nin en üst düzey casusu olan Maurice Oldfield, imzasını, yeşil mürekkeple 'C' olarak atardı. Bu, ilk olarak MI6'nın kurucusu Mansfield Cumming'in, gemi kaptanlarının yeşil mürekkeple yazma âdetini Kraliyet Donanmasından alıp, benimsediği bir uygulamaydı. Bu gelenek, o tarihten beri, bütün MI6 başkanları tarafından benimsemişti. Guscott, Gordievsky'ye Oldfield'den bir teşekkür ve tebrik mektubu tape etmişti, mektup krem rengi kalın mektup kağıdına İngilizce olarak yazılmış ve teşkilat başkanı tarafından süslü yeşil bir imza atılmıştı. Guscott, onu Rusçaya çevirdi ve buluştuklarında hem orijinali hem de çevirisini Gordievsky'ye verdi. Övgüyü okuyunca Gordievsky'nin yüzü aydınlandı. Ayrıldıklarında Guscott mektubu geri aldı: İngiltere'nin İstihbarat teşkilatı başkanından yeşil imzalı kişisel bir mektup, Oleg'in elinde bulunduracağı bir hatıra eşyası değildi. "Oleg'e, onu ciddiye aldığımıza ve karşılıklı olarak resmi bir ilişki oturttuğumuza dair güvence vermenin, kişisel bir bağlantı kurmanın ve ona, teşkilatın kendisiyle muhatap olduğunu göstermenin

bir yoluydu. Bütün bunlar onu sakinleştirdi ve vakarın olgunlaşmasına damgasını vurdu.” Bir sonraki buluşmada Gordievsky, Oldfield’a cevabını verdi. SUNBEAM ile ‘C’ arasındaki yazışmalar, başarılı casusluğun bağlı olduğu kişisel dokunuşun ispatı olarak MI6 arşivlerinde bulunmaktadır.

Gordievsky’nin mektubu, onun ahdiydi.

“Kararımın, sorumsuzluktan veya karakter dengesizliğinden kaynaklanmadığını önemle belirtmeliyim. Uzun bir manevi mücadele ve acı veren duygulardan önce başlamıştı ve ülkemdeki gelişmelerden duyduğum derin hayal kırıklığı ve kendi tecrübelerim, beni, demokrasinin ve bunun insanlığa getirdiğı hoşgörünün ülkem için yegâne yol, ki her şeye rağmen bu da Avrupalı yoldur, olduğu inancına getirdi. Mevcut rejim, Batılıların hiçbir zaman tam olarak kavrayamayacakları derecede demokrasinin karşı tezidir. Kişi bunu idrak ederse görüşlerinin cesaretini göstermeli ve köleliğin, özgürlük âlemine daha fazla el uzatmasını engellemek için bir şey yapmalıdır.”

Gunvor Haavik, 27 Ocak 1977 akşamı, KGB’deki yöneticisi, Aleksandr Prinsipalov ile bir buluşma ayarladı. Oslo’nun bir banliyösündeki karanlık kenar sokaktaki randevu yerine vardığında Rus onu bekliyordu. Üstlerine atlayan Norveç güvenlik teşkilatından üç subay da öyle. “Şiddetli bir mücadeleden” sonra Sovyet subay nihayet etkisiz hale getirildi ve cebinde, 2.000 kron bulundu, bu GRETA’ya yapılacak son ödemeydi. Haavik, direniş göstermedi. Başlangıçta sadece, Rus Kozlov ile olan aşk ilişkisini itiraf etti fakat sonra çözüldü: “Nasıl olduğunu artık anlatacağım. Yaklaşık otuz yıldır Rus casusuyum.” Casusluk ve vatan hainliğiyle suçlandı. Haavik, altı ay sonra hapiste, henüz

duruşması yapılamadan anı bir kalp krizinden öldü.

Bu durumun diplomatik yansıması, KGB rezidenti Gennadi Titov'un Oslo'dan sürülmesi şeklinde gelişti, bir de önemli bir ajanın Norveç'te tutuklandığı, çabucak Danimarka'daki KGB istasyonuna kaçırıldığı, subaylar arasında spekülasyon furyası başlattığı haberi vardı, onlardan biri olduğu takdirde korkutucuydu. Gordievsky, kadının tutuklanmasına açıkça kendisinin verdiği gizli bilginin yol açtığını düşünüyordu. Artık, vakayla bağlantılı herkes sorgulanacaktı. Eğer geveze Cherny, birkaç ay önce, Gordievsky ile GRETA hakkında yaptığı boş konuşmayı hatırlarsa ve bunu bildirecek kadar cesursa KGB'nin köstebek avcıları izini bulurlardı. Omzuna kimse dokunmadan haftalar geçince Gordievsky yavaş yavaş rahatladı fakat bu olay, aklını başına getiren bir uyarıydı: ilettiği bilgi doğrultusunda çok açık hareket edildiyse, onun felaketine sebep olurdu.

Yelena Gordievsky, kaçın kurasıydı. Kocasını bir iş çeviriyordu. Geceleri ve hafta sonlarında giderek daha fazla dışarda oluyor, mazeret olarak en kısa ve sert açıklamaları yapıyordu. Yelena, söylenmemiş olsa da, kocasının bir ilişki yaşamakta olduğunu biliyordu. Kocasını hiddetle suçladı; o inkâr etti ama ikna edici değildi. Evde bir dizi nahoş sahne yaşandı, sesler de yükselmişti, KGB komşuları kuşkusuz kulak misafiri olmuşlardı. Bu durumu, öfkeli bir sessizlik izledi. İlişki neredeyse ölmüştü ama ikisi de kapana kısılmışlardı. Gordievsky gibi, Yelena da KGB'deki kariyerinin bir skandalla zarar görmesini istemiyordu, o da Danimarka'da kalmak istiyordu. Ayrılık, her ikisini de ilk Moskova uçağına bindirirdi. KGB kurallarına uyarak evlenmişlerdi, aynı sebeple, en azından sözde evli kalmalıydı. Ama evlilik bitmişti.

Bir gün Guscott, Gordievsky'ye "aşırı stres" altında olup olmadığını sordu. Belli ki, Danimarkalı kulak misafirleri, evdeki hengameyi ve uçan tabak çanağı duymuşlar ve MI6'ya bildirmişlerdi. Oleg, vaka subayına, evliliğinin dağılmakta olmasına rağmen kendisinin öyle olmadığına dair güvence verdi. Fakat bu, artık kendi dostu olan kişiler tarafından dahi izlenmekte olduğuna dair bir başka hatırlatmaydı.

Leyla, duygusal bir limandı. Parçalanmış evliliğindeki asık suratlı barış durumlarıyla kıyaslandığında, onunla yaşadığı yasak aşk anları, otellerden birinde ele geçirilen yakalanmış ve aceleye getirilmiş anlar oldukları için çok daha tatlı geliyordu. "Kendimi kurtarır kurtarmaz evlenmeyi planlıyorduk," diye yazmıştı. Yelena egoist ve öfkeliyken Leyla sevgi dolu, nazik ve komikti. Doğma büyüme KGB'liydi. Babası Ali, yirmilerinin başlarındaiken memleketi Azerbaycan'ın kuzeybatısındaki Şeki'de KGB'ye alınmıştı. Annesi, Moskovalı yoksul bir ailenin yedi çocuğundan biriydi ve o da KGB'deydi, müstakbel kocasıyla, savaştan kısa süre sonra Moskova'daki eğitim kursunda tanışmıştı. Fakat Gordievsky, karısının aksine Leyla'nın kendisini gözlediği, incelediği hissine hiç kapılmamıştı. Kızın saflığı, Oleg'in yaşamının karmaşıklığının panzehriydi. Onu, daha önce kimseyi sevmediği gibi seviyordu. Ama aynı anda, MI6 ile de çalkantılı bir gizli ilişkisi vardı. Duygusal arzuları ile casusluğu, doğrudan çatışma içindelerdi. Boşanıp, yeniden evlenmek, sadece KGB'deki kariyerine zarar vermekle kalmaz, MI6 için daha değerli istihbarat elde etme olasılıklarını da zedelerdi. Aşk, çoğunlukla çıplak gerçeğin, dışavurumuyla, ruhun tutkulu gösterimiyle başlar. Leyla, genç ve güven doluydu, yakışıklı ve düşünceli sevgilisine tamamen inanıyordu. "Asla onu Yelena'dan çalışıyormuşum gibi hissetmedim. Evlilikleri bitmişti. Onu

taparcasına sevdim. Onu bir kaideye oturttum. O kusursuzdu.” Ama bilmediği şey, hiçbir zaman tamamen orada olmadığıydı. “Varlığımın ve düşüncelerimin yarısı, gizli kalmak zorundaydı.” Çifte hayatının, zihinlerin hakiki evliliğini imkânsız kılıp kılmayacağını merak ediyordu: “Özlemimi çektiğim yakın, sıcak ilişkiyi kurabilir miydim?”

Sonunda, Mikhail Lyubimov’a güvenip, Dünya Sağlık Örgütünden genç bir sekreterle ilişki yaşadığını ve onunla evlenmeyi umduğunu söyledi. Dostu ve patronu, anlayışlı ama gerçekçiydi. Lyubimov, kendi şahsi deneyiminden, KGB’deki bağnazlar durumu anlayınca himayesindeki dostunun, beklentilerinin ceremesini çekeceğini biliyordu. Kendi evliliği bittikten sonra Lyubimov’un rütbesi indirilmiş ve birkaç yıl boyunca göz ardı edilmişti. “Boşanmış bir Oleg, sıkıcı bir arka oda görevine mahkûm edilirdi,” diye yazmıştı. Rezident, patronlara, onun hakkında olumlu şeyler söyleyeceğine söz verdi.

Gordievsky ile Lyubimov daha da yakınlaştılar. 1977 yazında, bir hafta sonu tatili için birlikte Danimarka sahili- ni ziyaret ettiler. Bir öğleden sonra, plajdayken Lyubimov, 1960’ların Londra’sında genç bir KGB subayıyken sol kanttardan birkaç kişiyi nasıl kazandığını anlattı. Bunlardan biri de, Moskova’nın potansiyel “etki ajanı” olarak, Sovyet yanlısı fikirlerle beslenebilecek ve bunları konuşmalarında ve makalelerinde türetecek biri olarak gördüğü ateşli bir İşçi Partisi milletvekili Michael Foot idi. Bu isim, Gordievsky’ye bir şey ifade etmemişti.

Lyubimov, “can dostu” olabilirdi ama aynı zamanda baş bilgi kaynağıydı. Gordievsky’nin ondan topladığı her şey, KORIN kod adı altında şahsen rezidente hitaben gelen belgeler dâhil, MI6’ya iletiliyordu. Arkadaşlığı da bir iha-

netti. Lyubimov, sonradan düşünmüştü: "Oleg Gordievsky, beni düdüğü gibi çalışıyordu."

Guscott, her buluşmadan sonra Oldfield'a şahsen rapor ediyordu. Bu bilgilendirme seanslarının birinde, vaka subayı, Lyubimov'un, Kopenhag'ın yeni istasyon şefi tarafından nasıl "tavlandığını" ve çok samimi göründüklerini anlattı. "SUNBEAM, sonunda Danimarka'dan ayrılacak, dolayısıyla yerini alacak bir hedef aramalıyız. Lyubimov'dan daha iyi kim olabilir ki? İngilizlere çok hayran ve zaten bir kere kullanılmış. Ondan hoşlanırsınız. Aşırı derecede züppe, üst düzey birinden gelen yaklaşıma olumlu karşılık verebilir." Böylece radikal bir fikir doğmuştu. MI6'nın başkanı Maurice Oldfield, Kopenhag'a uçacak ve KGB'nin rezidentini şahsen angaje etmeye çalışacaktı. Karşı istihbaratın yöneticisi buna razı olmuyordu: C, aktif operasyonda riske atılamazdı, işler ters giderse, dikkatler Gordievsky'ye çekilirdi. "Plan bozuldu, Tanrıya şükür," dedi bir istihbarat subayı. "Bu delilikti."

Gordievsky, şöyle yazmıştı: "Artık totaliter bir rejim için çalışan şerefsiz bir adam olmadığım için rahatlama ve coşku duyuyordum." Yine de bu doğruluk, duygusal aldatmaca gerektiriyordu, erdemli bir amaç için sahtekârlıktı, kutsal bir ikiyüzlülüktü. İş arkadaşlarına ve patronlarına, ailesine, en iyi arkadaşına, uzaklaşmış olduğu eşine ve yeni sevgilisine yalan söylerken MI6'ya bulabildiği her gizli gerçeği anlatıyordu.

PLASTİK POŞET VE MARS ÇİKOLATA

Waterloo İstasyonundan pek uzak olmayan Lambeth'de, Westminster Road üzerinde, büyük, çirkin, yirmi iki katlı beton ve camdan inşa edilmiş ofis binası Century House bulunur. Tamamen alelade bir binaydı. Binaya girip çıkan kadın ve erkekler, bölgedeki diğer ofis çalışanlarına benzerdi. Fakat meraklı bir gözlemci, lobideki güvenlik görevlisinin, yönetmeliğin gerektirdiğinden daha kaslı ve çok daha tetikte olduğunu fark etmiş olabilirdi. Ayrıca, neden günün garip saatlerinde, binanın dışında o kadar çok telefon mühendisliği minibüsünün park etmiş olduğunu da merak etmiş olabilirdi. Çalışanların düzensiz saatlerde gelip gittiklerini görmüş ve yeraltı garajının önünde bulunan bodur elektrikli bariyerleri fark etmiş olabilirdi. Fakat meraklı gözlemci, orada bunları fark edecek kadar uzun süre oyalansaydı tutuklanabilirdi.

Century House, MI6'nın genel merkezi ve Londra'daki en gizli tesisiydi. Resmi olarak mevcut değildi, keza MI6 da öyle. O kadar göze çarpmayan ve kasten alelade bir yerdi ki, yeni gelenler çoğu zaman, yanlışlıkla, yanlış adrese gönderildiklerinden şüphe ederlerdi. "Teşkilatta işe alınanlar bile vardı," diye yazmıştı eski bir subay, "ama bir

ya da iki hafta orada çalışmayı tamamlamadan önce idrak etmezlerdi.” Halk, bu sıradan binanın gerçek amacından tamamen habersizdi, ne olduğunu bilen birkaç yetkili ve gazeteci de sessiz kalırlardı.

Sovyet Bloku kontrolörlüğü, on ikinci katın tamamını kaplıyordu. Bir köşesinde, P5 bölümünün, yani Moskova’daki MI6 istasyonu ile bağlantılı olarak Sovyet operasyonlarını ve ajanları yöneten ekibin işgal ettiği bir grup masa vardı. P5’te sadece üç kişi Gordievsky vakasını biliyordu. Bunlardan biri, Veronica Price idi.

Price, 1978’de kırk sekiz yaşındaydı, bekar, kendini teşkilata adanmış, enerjik, pratik, erkeklerden gelen en ufak saçmalığa katlanamayan tamı tamına bir İngiliz kadınıydı. Birinci Dünya Savaşı’nda ağır yaralanmış (ömrünün geri kalanı boyunca bedeninden şarapnel parçaları çıkmıştı) olan bir avukatın kızı olarak güçlü bir vatanperver dürüstlük kavramıyla yetişmişti, öte yandan eski bir aktris olan annesinden oyunculuk özelliğini de almıştı. “Avukat olmak istemiyordum. Seyahat etmek istiyordum.” Stenoda yetersizliği yüzünden Dışişleri Bakanlığına giremeyince MI6’da sekreter olmuştu. Polonya’da, Ürdün’de, Irak ve Meksika’da hizmet etmiş fakat Veronica Price’ın becerilerinin daktiloda yazı yazmanın ve dosyalamanın çok ilerisinde olduğunu keşfetmek, MI6’nın neredeyse yirmi yılını almıştı. 1972’de, İngiliz gizli servisinin ilk kadın subaylarından biri olmak için sınava girdi. Beş sene sonra, P5’in müdür yardımcılığına atandı. Her gün, Londra’nın çevre ilçelerinde dul annesi, kız kardeşi Jane, birkaç kedi ve geniş bir Çin porseleni koleksiyonuyla yaşadığı evinden Century House’a gidip geliyordu. Price, her şeyi hakkıyla yapmakta ısrarcıydı. Çok duyarlıydı, bir iş arkadaşının dediği gibi, “tamamen dürüsttü”. Problem çözmeyi sever-

di. 1978 ilkbaharında Veronica Price, Gordievsky vakasına aşılandı ve böylece kendini, MI6'nun daha önce hiç karşılaşmadığı bir problemle boğuşurken buldu: Bir casus, Sovyet Rusya'dan nasıl kaçırılır?

Birkaç hafta önce, Gordievsky, güvenli daireye vardığında yorgun ve endişeli görünüyordu.

"Nick, güvenliğimi düşünmem gerekiyor. İlk üç yıl, bu konuyu hiç düşünmedim ama yakında Moskova'ya döneceğim. Şüpheli altına girdiğim takdirde Sovyetler Birliği'nden kaçışımı düzenleyebilir misin? Oraya dönersem, oradan çıkabilmemin bir yolu var mı?"

Endişe verici rivayetler yayılmaya başlamıştı: Moskova Merkez, KGB'nin içinde bir casusun faaliyet gösterdiğinden şüpheleniyordu. Dedikodu, sızıntının Danimarka'dan veya İskandinavya'dan bile kaynaklandığını ima etmekteydi fakat sadece bir soruşturma iması bile korkudan titremeye yol açmaya yeterdi. Ya MI6'ya sızılmışsa? Ya Gordievsky'yi ifşa etmeye hazır başka bir Philby, İngiliz istihbaratında pusu kuruyorsa? Nihayetinde başka bir yurt dışı görev alacağının, hele de boşanırsa, garantisi yoktu, kendini sonsuza dek Sovyetler Birliği'nde kapana kısılmış halde bulabilirdi. Gordievsky, eğer ihtiyacı olursa, oradan çıkma ihtimali olduğunu bilmek istiyordu.

Rus casusu, Danimarka'dan gizlice kaçırmak çocuk oyuncağı sayılırdı, sadece acil telefona yapılacak bir arama, güvenli bir evde geçirilecek bir gece, bir sahte pasaport ve Londra'ya bir bilet yeterliydi. Oysa Moskova'dan bir kaçış planlayıp, düzenlemek, eğer KGB maskesini düşürdüyse, çok farklı bir ihtimaldi, muhtemelen de imkânsızdı.

Guscott'un cevabı, iç karartıcıydı. "Vaatte bulunamayız, kaçabileceğini yüzde yüz garanti edemeyiz."

Gordievsky, başarı ihtimalinin bundan çok daha düşük olduğunu biliyordu. "Tabii," dedi. "bu kesinlikle açık. Bana sadece imkânı söyle, her ihtimale karşı."

Sovyetler Birliği, aslında, aşırı derecede korunan sınırlarının ardında 280 milyon kişiyi hapseden, bir milyondan fazla KGB subayının ve muhbirin, bu insanların gardiyanı olarak davrandığı devasa bir hapishaneydi. Halk, sürekli gözaltındaydı ve toplumun hiçbir kesimi, KGB'nin kendisinden daha sıkı sıkıya gözlenmiyordu: Yedinci Direktörlük, sadece Moskova'da konuşlandırılmış 1.500 kadar elemanı ile dâhili gözetimden sorumluydu. Leonid Brejnev'in katı tarzdaki komünizm dönemindeki paranoya, neredeyse Stalin dönemindeki düzeye yaklaşmıştı, herkesin herkese karşı yarıştığı, telefonların gizlice dinlendiği, mektupların açıldığı, herkesin başka herkesi, her yerde her zaman ihbar etmesinin teşvik edildiği bir casus devleti yaratılmıştı. Sovyetlerin Afganistan'ı istilas ve sonucunda uluslararası gerilimde doğan ani yükseliş, KGB'nin yurt içindeki denetimini şiddetlendirmişti. "Gece boyu korku ve yalanlar sistemi için gün boyu ateşli bir coşku duyarmış gibi görünme çabası, Sovyet vatandaşının değişmez haliydi," diye yazar Robert Conquest.

Sovyetler Birliği'nin sınırından içeri sızmak, casus angaje etmek ve teması sürdürmek, aşırı zordu. Demir Perde gerisinde, gönüllü veya içeri sokulmuş birkaç ajan, uyarmadan veya bir açıklama yapmadan ortadan kaybolmuşlardı. Casusluk konusunda sürekli tetikte olan bir toplumda, bir gizli ajanın ortalama ömrü kısaydı. KGB ağı üstüne kapandı mı, aşırı hızlı kapanırdı. Fakat hizmet etmekte olan bir KGB subayı olarak, Gordievsky, güvenliğine gelecek eli kulağındaki bir tehdidin kokusunu alabilirdi, böylece acil kaçış girişimi için anca yetecek kadar bir zamanı alabilirdi.

Bu, tam da Veronica Price'ın zevk alacağı cinsten bir sorundu, o da zaten gizlice tahliye sanatında bir tür uzmandı. 1970'lerin ortalarında, INVISIBLE (GÖRÜNMEZ) operasyonunu, karı-koca Çek bilim insanı çiftin sınırdan Avusturya'ya kaçırılmasını düzenlemişti. Ayrıca, DISARRANGE (DÜZEN BOZAN) kod adlı Çek istihbarat subayını Macaristan'dan çıkarmıştı. Price, "Fakat Çeklerde ve Macarlarda KGB yoktu," demişti. "Rusya çok çok daha zordu," ve güvenliğe ulaşma mesafesi çok daha uzaktı. Ajanı kaybetmenin dışında, başarısız bir kaçış, Ruslara önemli bir propaganda silahı verirdi.

Bir imkân, deniz yoluydu. Price, bir kaçağın sahte belgeler kullanarak Rus limanlarının birinden kalkan bir yolcu gemisine veya ticari gemiye binebilme ihtimalini araştırmaya başladı. Fakat rıhtımlar ve limanlar, sınırlar ve havaalanları kadar ciddi ölçüde polis kontrolü altındaydı, ayrıca sahte belge hazırlamak da neredeyse imkânsızdı çünkü Rusların resmi kimlikleri, banknotlar gibi filigranlıydı, aynuları yapılamazdı. Bir deniz motoru, kaçak bir casusu, Karadeniz üzerinden Türkiye'ye veya Hazar Denizi üzerinden İran'a götürebilirdi ama Sovyet devriye gemileri tarafından yolunun kesilip, batırılması ihtimali büyüktü. Türkiye ve İran ile kara hudutları uzundu ve Moskova'dan yüzlerce kilometre uzaktaydı ve nöbetçiler, mayın tarlaları, elektrikli tel örgüler ve dikenli tellerle korunuyorlardı.

Diplomatik çanta, hassas malzemeleri sınırlardan geçirmek için kullanılabılırdi, bu malzemeler başta belgeler olmak üzere ilaç, silah ve muhtemelen insan da olabiliyordu. Diplomatik bagaj olarak işaretli bir paketi açmak, teknik olarak, Viyana Konvansiyonunu ihlal etmek demektir. Libya'lı teröristler, İngiltere'ye silahları bu yolla sokmuşlardı. Sovyetlerin kendisi, diplomatik çantanın tanımını genişlet-

meye kalkışmış, İsviçre'ye sevk edilecek sandıklarla dolu dokuz tonluk bir kamyonun aramadan muaf olmasını talep etmişti. İsviçre reddetmişti. 1984'te, Nijerya'nın yeni görevden alınmış başkanının kayınbiraderi olan Londra'daki kaçak bir diplomat, uyuşturulmuş ve gözü bağlı vaziyette tahta bir sandığa konmuş, üzeri "ekstra kargo" şeklinde etiketlenmiş, adres olarak Lagos'taki Uluslararası İlişkiler Bakanlığı verilmişti. Stansted Havaalanında gümrük memurları tarafından keşfedilip, serbest bırakılmıştı. Moskova'daki İngiliz elçiliğinden çıkan insan boyutundaki bir diplomatik çanta, arada kaynamazdı.

Her seçenek, imkânsız veya çılgınca riskli olması nedeniyle birer birer elendi.

Fakat uluslararası diplomasinin, muhtemelen Gordievs-ky'nin yararına kullanılabilecek başka bir geleneği de vardı.

Uzun bir geçmişi olan konvansiyona göre, elçilik personelinin kullandığı diplomatik plakalı arabalar, uluslararası sınırları geçerken, genellikle aramaya tabi değildir. Bu, diplomatik dokunulmazlığın, diplomatları, ev sahibi ülkenin kanunlarına göre soruşturulmaktan koruyan ve onlara güvenli geçiş hakkı veren bir uzantısıydı. Fakat bu bir sözleşmeydi, yasal bir kural değildi, Sovyet sınır muhafızları da şüphe uyandıran bir aracı aramakta pek tereddüt etmezlerdi. Yine de, bu, Rusya'yı çevreleyen güçlendirilmiş duvarda ufak bir gedikti: diplomatik bir arabanın içine saklanmış bir casus, muhtemelen Demir Perdedeki bu çatlaktan geçebilirdi.

Rusya'nın Finlandiya ile sınırı, Moskova'ya en yakın Doğu-Batı sınırıydı, gerçi yine de, Rus başkentinden arabayla on iki saatlik mesafedeydi. Batılı diplomatlar, dinlenmek ve hoşça vakit geçirmek için, alışveriş veya tıbbi

tedavi için düzenli olarak Finlandiya'ya giderlerdi. Genellikle arabayla seyahat ederlerdi, Rus sınır muhafızları, kontrol noktalarından geçen diplomatik araçlar görmeye alışkınlardı.

Fakat bir kaçağı arabaya bindirmek başka bir açmaz yaratıyordu. İngiliz elçiliği, konsolosluk ve tüm diplomatik ikametgâhlar, polis üniformalı KGB subayları tarafından güvenli bir şekilde korunuyordu. İçeri girmeye yeltenen bir Rus, durduruluyor, aranıyor ve sıkı bir şekilde sorgulanıyordu. Ayrıca İngiliz Elçiliğine ait arabalar, nereye gitseler peşlerinde her zaman KGB gözetleme ekibinin araçları oluyordu, diplomatik araçların bakım ve onarımını da KGB mekanikçileri yapıyordu, araçlara dinleme ve izleme cihazlarını, onların yerleştirdikleri sanılıyordu.

Veronica Price, soruna haftalarca her açıdan giriştikten sonra bir sürü koşula bağlı olan bir plan oluşturdu: eğer Gordievsky, Moskova'daki MI6 istasyonunu kaçması gerektiğine dair uyarırsa; eğer kendi imkânlarıyla Finlandiya sınırı yakınındaki randevu noktasına takip edilmeden gelmeyi başarabilirse; eğer bir MI6 subayının kullandığı diplomatik plakalı bir araç Gordievsky'yi arabaya bindirecek kadar uzun süre boyunca KGB izleme ekibinden kurtulabilirse; eğer Gordievsky, aracın içine emniyetli bir şekilde saklanabilirse ve eğer Sovyet sınır muhafızları, diplomatik konvansiyona bağlı kalıp, arama yapmadan geçmelerine izin verirlerse...o zaman Gordievsky, Finlandiya'ya kaçabilirdi. (ki, orada da Fin yetkililerce tutuklanabilir ve Rusya'ya geri gönderilebilirdi.)

Riskli girişimlerin en risklisiydi. Ama Veronica Price'ın bulabildiği en iyi olasılıktı. Bu da mevcut en iyi olasılık demekti.

Moskova'daki MI6 istasyonunun şefine, Fin sınırı yakınında bir kaçağın arabaya bindirilebileceği uygun bir randevu noktası bulması talimatı verildi. O da, Leningrad'dan arabayla sanki alışveriş gezisine çıkmış gibi Finlandiya'ya gitti ve arabaya alma noktası olarak işe yarayabilecek bir sığınma cebi tespit etti. Burası, sınıra yaklaşık altmış kilometre mesafedeydi ve Moskova'ya olan mesafeyi gösteren Kilometre levhası 836 yazan yol işaretinin yakındaydı. 16 km uzağındaki Milis karakolları (GAI akronimiyle bilinen Devlet Otomobil Denetim Kurulu), tüm trafik hareketlerini, özellikle de yabancı arabaları izlerdi. Sığınma cebi ikisinin arasındaydı, hemen hemen her ikisine de eşit mesafedeydi. Eğer MI6'nın Gordievsky'yi alacak olan arabası, peşinde KGB'nin olmadığı varsayılarak, birkaç dakika durursa bir sonraki milis karakolu, muhtemelen gecikmeyi fark etmezdi. Bölge sık ağaçlıydı ve sağa doğru yay çizen bir yol, tekrar otobana bağlanmadan önce ağaçların siper olup yoldan görünmesini engellediği D-şeklinde geniş bir ring oluşturunuyordu. Londra'daki sıra evler büyüklüğünde bir kaya, cebin girişini işaretliyordu. MI6 subayı, arabanın camından birkaç fotoğraf çekti, sonra da Moskova'ya doğru güneye yollandı. Eğer fark edilmiş olsaydı KGB, bir İngiliz diplomatın, hiçliğin ortasındaki bir kayanın resmini neden çekmek istediğini mutlaka merak ederdi.

Veronica Price'ın planı, Gordievsky'nin bir mesaj iletmek istediği veya kaçması gerektiği zaman bildireceği bir "sinyal mevki" de gerektiriyordu.

Moskova'daki İngiliz diplomatların birçoğu, buna iki subay ve bir sekreterden oluşan MI6 istasyonu da dâhildi, Kutz olarak bilinen ve Moskova Nehri'nin batısına giden geniş bir cadde olan Kutuzovsky Prospekt'te aynı blokta oturuyorlardı. Caddenin öbür tarafında, Sovyet Gotik ku-

lesi, Hotel Ukraine'in gölgesinde, otobüs tarifeleri, konser gösterilerinin programını ve Pravda'nın kopyalarını sergileyen bir dizi ilan panosunun yanında bir ekmekçi dükkânı vardı. Burası genellikle, gazeteleri okuyan insanlarla hınca hınç dolardı, ekmekçi dükkânına da karşıdaki iyi korunan apartman blokunda yaşayan yabancılar çok gelirdi.

Plan, Gordievsky Moskova'da olduğunda, MI6 istasyonundan birinin her salı akşam saat 7.30'da sinyal mevkiini "kontrol etmesini" öngörüyordu. Aslında bu nokta, apartman blokunun bazı kısımlarından görülebiliyordu; bir MI6 subayı, ekmek alma bahanesiyle oraya gidecek veya işten dönüş zamanını tamı tamına doğru anda oradan geçecek şekilde ayarlayacaktı.

Tahliye planı ancak bir şekilde, devreye sokulacaktı: Gordievsky, saat 7.30'da, ekmekçi dükkânının yanında elinde Safeway süpermarketinin plastik poşetiyle duruyor olmalı. Safeway poşetlerinin üzerinde büyük, kırmızı bir S harfi olurdu, bu, donuk renkli Moskova görünümünde hemen dikkat çeken bir logoydu. Gordievsky, Batı tarafında çalışıyor ve oturuyordu, böyle bir nesne taşıması özellikle dikkat çekecek bir şey değildi. Plastik poşetler, özellikle yabancı olanları değerliydi. İlave bir tanıtıcı işaret olarak, son zamanlarda aldığı gri, deri şapkayı takacak ve gri pantolon giyecekti. MI6 subayı, Gordievsky'yi hayati önemdeki Safeway poşetiyle ekmekçi dükkânının yanında beklerken görünce kaçış sinyalini aldığını bildirmek için elinde Harrods'ın yeşil poşetiyle, bir yandan çikolata, ya KitKat ya da Mars çikolata yiyerek yürüyüp, yanından geçecekti, bir subayın dediği gibi, "gerçekten kıt kanaat bir çareydi". Çikolata yiyen de gri pantolon ya da kadınsa gri etek giyecek veya gri atkı takacaktı ve kısa bir göz teması sağlayacak ama yürümeyi kesmeyecekti. "Gri, dikkat çek-

meyen bir renkti, dolayısıyla gözleyenlerin bir model oluşturmamasını engellemeye yarardı. Olumsuz tarafı ise, uzun Moskova kışının kasvetli karanlığında neredeyse görünmez olmasıydı.”

Kaçış sinyali kabul görünce, planın ikinci aşaması harekete geçirilecekti. Üç gün sonra Cuma öğleden sonra Gordievsky, Leningrad’a giden gece trenini yakalayacaktı. Yelena’nın da geleceğine dair bir ima yoktu. Rusya’nın ikinci büyük şehrine varınca herkesin bildiği gibi, Lenin’in, 1917 devrimini başlatmak üzere geldiği Finlandiya İstasyonu’na gitmek için bir taksiye binecekti. İstasyonda, Baltık Denizi kıyısındaki Zelenogorsk’a giden ilk trene binecekti. Oradan Fin sınırına giden bir otobüsü yakalayıp, sınır kenti Vyborg’un 25 km güneyinde ve sınırın kendisinden 42 km mesafede bulunan randevu noktasında veya yakınında inecekti. Sığınma cebinde, ağaçların altındaki çalılıklarda saklanıp, bekleyecekti.

Bu esnada, diplomatik bir araba kullanan iki MI6 subayı, Moskova’dan yola çıkıp, geceyi Leningrad’da geçirmiş olacaktı. Kesin zamanlamaları, Sovyet bürokrasisi belirliyor ve karmaşıktırdı: resmi seyahat izni, yola çıkmadan iki gün önce alınmalıydı ve diplomatik arabaya ihracat plakaları takılmak zorundaydı. Bu görevi yerine getiren garaj, sadece çarşamba ve cuma günleri açıktı. Gordievsky, sinyali salı günü verirse arabanın evrakları cuma öğleden sonra 1’de tamamlanabilir ve MI6 ekibi, cumartesi öğleden sonra tam 2.30’da randevu noktasında olmak üzere o gün daha sonra yola çıkabilirdi, tam dört günlük bir ara olurdu. Piknik yapmaya gider gibi, sığınma cebine gideceklerdi. Kenarı boşsa, subaylardan biri, arabanın kaportasını açacaktı: bu, Gordevsky’nin saklandığı yerden çıkması için bir işaretti. Hemen arabanın bagajına girecek-

ti, orada Sovyet sınırlarında konuşlandırıldıkları düşünülen kızıl ötesi kameraları ve ısı detektörlerini yanıltmak için uzay battaniyesiyle sarılacak ve sakinleştirici bir ilaç verilecekti. Sonra, sınırdan Finlandiya'ya geçirilecekti.

Kaçış planının kod adı PIMLICO idi.

Çoğu gizli serviste olduğu gibi, MI6'da da kod adları, teoride, resmi olarak onaylanmış bir listeden rasgele seçilip, tahsis edilirdi. Genellikle gerçek ve kasten ilham vermeyen, sönük kelimelerdi ki, neden bahsettiklerine dair ipucu vermesin. Fakat casuslar, sıklıkla, belli bir anlam yüklü veya gerçeğin üstü kapalı ya da üstü daha az kapalı ipuçlarını veren kelimeler seçmenin cazibesine direnemezlerdi. MI6'nun kod kelimelerinin sorumlusu, Ursula adlı (gerçek ismiydi) bir sekreterdi. "Ursula'ya telefon eder ve listede sıradaki ismi sorardınız. Ama isimden hoşlanmadıysanız, geri döner, daha iyi bir isim vermesi için uğraşırdınız. Ya da vakanın farklı açıları için bütün bir kod adı seti alır, içinden en beğendiğinizi seçerdiniz." Savaş sırasında Stalin'in (anlamı "çelik adam") MI5'teki kod adı GLYPTIC idi, anlamı taşa oyulmuş şekil idi; Almanlar, İngiltere için GOLFPLATZ, yani golf sahası kod adını kullanırlardı. Kod adları, üstü kapalı hakaret olarak bile kullanılabilirdi. Bir CIA telgrafı, MI6'nun Amerika'daki kod adının UPTIGHT (GERGİN) olduğunu kazara ortaya çıkarınca Century House'takiler biraz burunlarından solumuşlardı.

PIMLICO, kulağa özbeöz İngiliz gibi geliyordu ve İngiltere, eğer işler yolunda giderse, Gordievsky'nin sonunda gideceği yerdi.

Bir sonraki buluşmalarında, Guscott, PIMLICO'yu özetlerken Gordievsky kibarca dinledi, randevu noktasının fotoğraflarını inceledi ve Kutuzovsky Prospekt'teki kaçış

sinyali düzenlemelerini dikkatle dinledi.

Gordievsky, Veronica Price'ın kaçış planı üzerinde uzun uzun kafa yordu, sonra da tamamıyla uygulanabilir olduğunu bildirdi.

“Çok ilginç, yaratıcı bir kaçış planıydı fakat çok komp-
likeydi. Çok fazla ayrıntı ve sinyal mevkii için gerçekçi
olmayan şartlar vardı. Onu ciddiye almadım.” Planı ez-
berledi ve içinden, hiç hatırlamak zorunda kalmamak için
dua etti. Bu arada Century House'ta, kuşkucular, PIMLI-
CO'nun asla işe yaramayacağını söylüyorlardı. “Planı çok
ciddiye aldım,” diye hatırlıyordu Price. “Diğer birçokları
ciddiye almadılar.”

Haziran 1978'de, Mikhail Lyubimov, Kopenhag'daki
Sovyet Elçiliğinde bulunan ofisine kadar Gordievsky'ye
eşlik etti ve yakında Moskova'ya döneceğini söyledi. Dani-
marka'daki ikinci üç yıllık görevinin sona ermesi, sürpriz
değildi ama evliliği, kariyeri ve casusluğu açısından birta-
kım sorunlar doğuruyordu.

Artık, kocasının bir sekreterle olan uzun süreli ilişki-
sinden tamamen haberdar olan Yelena, Moskova'ya döner
dönmez boşanmaya razı olmuştu. Leyla'nın Dünya Sağlık
Örgütündeki işi de sonuna yaklaşıyordu, o da birkaç ay
içinde Rusya'ya dönecekti. Gordievsky, bir an önce ye-
niden evlenmek istiyordu fakat bir boşanmanın kariyeri
üzerindeki etkisi konusunda da yanılgıya düşmüyordu.
Gordievsky, KGB'de hızlı ve çok yükselmişti, şimdi kırk
yaşındayken, önemli bir terfi alması, Üçüncü Departma-
nın İskandinavya'dan sorumlu müdür yardımcılığı göre-
vine getirilmesi uygun görülüyordu. Fakat yol boyunca
rakipler ve düşmanlar edinmişti ve Moskova Merkez'deki
tutucu iftiracılar, bu başarılı insanı engellemek için bahane

arıyorlardı. "Üzerine gelecekler," diye uyardı Lyubimov, kendi deneyimlerine dayanarak konuşuyordu. "Seni sadece boşandığın için kınamakla kalmayıp, diplomatik bir görevdeyken yasak aşk yaşamakla suçlayacaklar." Rezident, Moskova'ya, Gordievsky'yi, "kusursuz iş yapan, doğru siyasi düşünceye sahip bir subay, her açıdan güçlü, iyi bir dil uzmanı ve rapor yazmakta yetenekli biri," şeklinde öven bir rapor yazdı. Lyubimov, ayrıca departman müdürüne, "etkisini azaltabileceğini" umut ederek Gordievsky'nin evlilik sorunlarını anlatan ve hoşgörüyü teşvik eden açıklayıcı bir mektup yazdı. Moskova Merkez'in acımasız ahlakçılığı göz önünde tutulursa, Gordievsky'nin uzun süre başının dertte olacağını ikisi de biliyordu.

Moskova'ya dönüşünün ufukta belirmesi ve mesleki geleceğinin belirsizliğiyle Gordievsky, bu fırsatı casusluk kariyerini sona erdirmek için kullanıp, saklanabilirdi. MI6, kaçıp kurtulabileceğini, Birleşik Krallık'ta herhangi bir yere iltica edebileceğini daima belirtmişti. Sovyet yaşamının sıkıcı mahrumiyetlerine ve baskısına dönmek yerine, anlaşılacağı üzere, Batıya iltica etmek ve mümkünse sevgilisini de yanında getirmek istediğine karar vermiş olabiliirdi. Fakat iltica etme imkânı, aklından geçmiyor gibiydi. Rusya'ya dönecek, İngiltere'ye olan yeni bulduğu bağlılığını gizlice besleyecek, yapabildiği kadar gizli bilgi toplayıp, uygun zamanı kollayacaktı.

"Moskova'da geçirdiğin zaman içerisinde amaçların neler?" diye sordu Guscott.

"Sovyet yönetiminin en gizli, en önemli esas unsurlarını keşfetmek istiyorum," diye cevapladı Gordievsky, "Sistemin nasıl işlediğini anlamak istiyorum. Her şeyi bulamayacağım çünkü Merkez Komite, sırları KGB'den bile

saklar. Ama elimden geldiği kadarını ortaya çıkaracağım.” Burada yatan Gordievsky’nin isyanının özüydü: istemediği sistem hakkında olabildiği kadar çok şeyi ortaya çıkarmak, hatta onu yok etmekte.

Uzun mesafe koşusu gibi, başarılı casusluk da sabır, dayanma gücü ve zamanlama gerektirir. Gordievsky’nin bir sonraki işi, muhtemelen Üçüncü Departman’da İngiltere ve İskandinavya’yı kapsayacaktı. KGB’yi içinden inceleyecek, İngiltere’ye ve Batı’ya yararı olabilecek ne bilgi varsa toplayacaktı. Boşanması ve yeniden evlenmesi hakkındaki velvele yatışınca muhtemelen, Lyubimov’un yaptığı gibi, KGB kademelerindeki yükselişine kaldığı yerden devam ederdi. Muhtemelen üç yıl gibi kısa bir sürede başka bir yurt dışı göreve giderdi. Bir sonraki tur sırasında hızını ayarlardı. Moskova’da ne meydana gelirse gelsin, bağlılığı devam ederdi. Yarışta kalacaktı.

KGB’nin derinindeki bir casus, Batılı her istihbarat teşkilatı için en büyük ödüldür. Oysa CIA’nun başkanı Richard Helms’in gözlemine göre, bir ajanın KGB’ye sızması, “Mars’a kalıcı bir casus yerleştirmek kadar ihtimal dışıydı.” Batının, “SSCB içinde adını anmaya değer çok az sayıda Sovyet ajanı vardı” bu da, “düşmanın uzun vadeli planları ve niyetleri hakkında güvenilir bir istihbaratın olmadığı” anlamına geliyordu. Artık, İngiliz istihbaratının, KGB içindeki adamlarını, onun rast geldiği her bilgiyi alarak sonuna kadar kullanma olanağı vardı.

Ama MI6, tersini yapmaya karar verdi.

Gordievsky’nin yöneticisi, istihbarat tarihinde neredeyse eşi benzeri olmayan bir öz disiplin ve özveri göstererek, Moskova’da kendileriyle bağlantıda kalmaya veya gizli bilgileri bildirmeye çalışmaya teşvik etmedi. Onun yerine,

Century House'un ajan yöneticileri, casuslarının dinlenmeye geçmesine izin vermeyi tercih ettiler. Moskova'ya dönünce Gordievsky tamamen rahat bırakılacaktı.

Mantık basit ve kusursuzdu: Rusya'da Gordievsky'yi Danimarka'da olduğu gibi idare etmek imkânsız olacaktı. Moskova'da güvenli ev yoktu, arkasını kollayacak yerli dost istihbarat teşkilatı yoktu, açığa çıkarsa gidebileceği bir yer yoktu. Gözetleme seviyesi çok yüksekti, her İngiliz diplomat –sadece şüpheli istihbarat subayları değil– sürekli izleniyordu. Sovyetler Birliği'nde ajan çalıştırmanın tarihi, aşırı istekli olmanın, neredeyse her zaman ölümcül olduğunu, Penkovsky'nin korkunç şekildeki ölümünde görüldüğü gibi, göstermişti. Er ya da geç (çoğunlukla da erkenden) casus, her şeyi gören devlet tarafından açığa çıkarılacak, yakalanacak ve yok edilecekti.

Bir MI6 subayının dediği gibi: "Oleg, tehlikeye atılmayacak kadar iyiydi. O kadar değerli bir şeye sahiptik ki, onu sınırlı kullanmalıydık. Sovyetler Birliği'nde temasa devam etmek, aşırı cazipti ama teşkilatın, bunu yeterli sıklıkta ve emniyetli bir şekilde yapabileceğimize güveni yoktu. Onu yakma ihtimalimiz fazlaydı."

Guscott, Gordievsky'ye, MI6'nın Moskova'da onunla iletişim kurmayacağını bildirdi. Gizli buluşmalar ayarlamak veya bilgileri almak gibi girişimler olmayacaktı. Ama Gordievsky, temas kurmak isterse kurabilirdi.

Her ayın üçüncü cumartesi sabah saat 11'de, MI6, Garden Ring Road'un hemen yanındaki Moskova Central Market'teki saatin altında oyalanması için bir subayını gönderecekti, burası bir yabancı'nın abes kaçmayacağı hareketli bir yerdi. Bu subay, yine gri kıyafetler giyecek ve Harrods poşeti taşıyacaktı. "Bunun iki amacı vardı: eğer

Oleg, onun çıkarlarını sürekli gözettiğimizden emin olmak istiyorsa bizi görebilir ama kendini göstermeyebilirdi. Fırça teması yapıp, fiziki bir mesaj iletmek isterse kendisini, gri şapka ve Safeway poşeti vasıtasıyla gösterebilirdi.”

Eğer şapka ve poşetle ortaya çıkmışsa fırça teması planı ikinci evreye geçerdi. Üç pazar günü sonra Kızıl Meydan’daki St. Basil Katedrali’ne gitmeli ve öğleden sonra saat tam 3’te binanın arkasındaki spiral merdivenden çıkmalıydı. Yine tanınma kolaylığı için gri şapka takıp, gri pantolon giymeliydi. Bir MI6 subayının da, muhtemelen bir kadın subay, gri bir atkı veya kıyafeti olmalı ve her iki elinde de gri bir şeyler taşımalıydı, o üst kattan inerken Oleg, dar alanda yazılı bir mesajı kadına geçirebilirdi.

Fırça teması ancak, Birleşik Krallık devlet yönetiminin içinde bir Sovyet casusu olması gibi, İngiltere’nin ulusal güvenliğine doğrudan etkisi olan bir bilgiyi açığa çıkardıysa başlatılmalıydı. MI6’nın bu mesajı cevaplamasının bir yolu yoktu.

Kaçması gerekiyorsa, bir salı akşamı saat 7:30’da Kutuzovsky Prospekt’teki ekmekçi dükkânında Safeway poşetiyle durmak suretiyle tahliye planını başlatabilirdi. MI6, bu mevkii, her hafta kontrol edecekti.

Planlar prova edildikten sonra, Guscott, Oleg’e, Sheakespeare *Sonelerinin* ciltli Oxford University Press baskısını verdi. Bu, bir Rus’un Batıdan dönerken alabileceği bir hatıra gibi görünüyordu. Aslında, ustaca yapılmış *diplomatik bir muhtıraydı*, Veronica Price’dan bir hediye idi. Arkadaki yan kâğıdın, yani arka kapağın iç kısmını kaplayan kâğıdın altında, küçük bir şeffaf tabaka vardı, bunun üzerinde PIMLICO operasyonu Rusça olarak yazılıydı: zamanlamaların ayrıntıları, tanınma kıyafeti, kaçış sinyalleri, 836

kilometre işaretinden sonraki randevu noktası ve önemli noktalar arasındaki mesafeler vardı. Gordievsky, kitabı, Moskova'daki dairesinde kitaplığına koymalıydı. Kaçmaya kalkışmadan önce hafızasını tazelemek için kitabı suya batırabilir, arkadaki kâğıdı soyup, plastik tabakayı çıkartabilirdi. İlave bir emniyet tedbiri olarak, yer isimleri Rusçadan Fransızcaya değiştirilmişti: Moskova "Paris" olmuştu, Leningrad "Marsilya", vs. Oleg henüz sınır yolundayken KGB, "kopyayı" bulsaydı, kesin kaçış rotasını açık etmeyebilirdi.

Guscott, son olarak bir Londra telefon numarası verdi. Gordievsky, kendini Sovyetler Birliği'nin dışında bulunduğu ve bunun güvenli olduğunu düşündüğünde bu numarayı arayacaktı. Birisi daima cevap verirdi. Rus, numarayı defterinin arkasına, ufak notlardan oluşan bir karmaşanın arasına yazdı.

Birkaç ay önce, Gordievsky, Guscott'a, İskandinav rivayetlerinden kopardığı önemli bir bilgi parçasını iletmmişti: KGB veya askeri GRU veya belki her ikisi de, İsveç'te önemli bir casusu angaje etmişlerdi. Ayrıntılar oldukça eksikti fakat köstebek, İsveç'in sivil veya askeri istihbarat teşkilatlarından birinde çalışıyor gibi görünüyordu. MI6, uyarıyı Danlarla müzakere etti, tedbirli soruşturmalar yapıldı. "Onu enelemek çok zaman almadı," demişti Guscott. "Kısa sürede adamı yakın bir kesinlikle tespit edecek kadar bilgi edindik." İsveç, önemli bir müttefikti ve İsveç istihbaratına Sovyetlerin sızmış olduğuna dair kanıt, paylaşmadan durulmayacak kadar önemliydi. Guscott, Gordievsky'ye, bu bilginin, kaynağı açığa çıkarılmadan Stockholm'e iletildiğini ve yakında o doğrultuda harekete geçileceğini açıkladı. Gordievsky, itiraz etmedi. "Şimdiye kadar, onu kaynağımız olarak koruduğumuza güvenmişti."

Gordievsky ile Guscott el sıkıştılar. Yirmi ay boyunca, ortaya çıkmadan ayda en az bir kez buluşup, yüzlerce gizli belge değiş tokuş etmişlerdi. “Bu, gerçek bir dostluktu, gerçek bir yakınlıktı,” demişti Guscott yıllar sonra. Fakat tuhaf bir dostluk türüydü, gizli sınırlar içinde gelişen bir dostluktu. Gordievsky, Nick Venables’ın gerçek ismini asla bilmedi. Casus ile yöneticisi, bir restoranda hiçbir zaman birlikte yemek yememişlerdi. “Onunla bir koşuya çıkmak isterdim ama yapamadık,” demişti Guscott. İlişkileri, tamamen, güvenli bir evin dört duvarı arasında, daima çalışan bir ses kaydedici eşliğinde yürümüştü. Bütün casus ilişkileri gibi, aldatma ve manipölasyonla uzlaşmış ve renklenmişti: Gordievsky, kötilediği bir siyasi rejimin altını oyuyordu ve arzuladığı itibarı kazanıyordu; Guscott, uzun vadeli, düşmanın kalesinin içinde derine nüfuz etmiş bir ajanı çalıştırıyordu. Fakat aynı zamanda her ikisi için de anlamı, bundan daha fazlaydı: onlarınki, gizliliğin, tehlikenin, sadakatin ve ihanetin içinde şekillenmiş yoğun bir duygusal bağıdı.

Gordievsky, Safeway poşetinin içinde Shakespeare *Sonelerinin* bir kopyasıyla birlikte güvenli evden son kez ayrıldı ve Danimarka gecesine doğru ilerledi. O andan itibaren ilişki uzaktan yürütülecekti. Gordievsky, Moskova’da, eğer isterse İngiliz istihbaratıyla iletişime geçebilecek ama MI6 onunla hiçbir şekilde bir temas başlatmayacaktı. İhtiyacı olursa kaçmaya çalışacak ama İngilizler, kaçış planını başlatamayacaklardı. Kendi başınydı. İngiliz istihbaratı sadece gözlemleyip, bekleyebilirdi.

Gordievsky, ne zaman sona ereceğini bilmeden yarışa hazır olduğunda, MI6 da hazır olurdu.

Moskova Merkez’de, Birinci Genel Direktörlüğün genel

merkezinde, Gordievsky, kendini Üçüncü Departmanın Müdürüne takdim etti, boşanıp, yeniden evlenmeyi planladığını açıkladı ve kariyerinin gözünün önünde pörsümesini izledi. Departmanın müdürü Viktor Grushko, kısa boylu, şişman bir Ukraynalıydı, neşeliydi, alaycıydı ve KGB'nin ahlaki kültürüne tamamen sadıktı. "Bu, her şeyi değiştirir," dedi Grushko.

Gözü yükseklerde olan Gordievsky, tam da Lyubimov'un tahmin ettiği gibi, pat diye yere indirilmişti. Departmanın müdür yardımcısı olmak yerine, güçlü bir ahlaki kınama kokusuyla birlikte personel bölümüne sürgün edilmişti. "Görevin sırasında ilişki yaşamışsın," demişti bazı kötü niyetli iş arkadaşları. "Çok amatörce." İş, önemsiz olduğu kadar zahmetliydi de. Sık sık gece nöbeti subayı pozisyonuna indiriliyordu. Hâlâ kıdemli subay olmasına rağmen, "belirli bir işlevi yoktu." Bir kez daha saplanıp kalmıştı.

Boşanma, duygusuz bir Sovyet yazışmasıyla sonuçlandı: hâkim, Yelena'ya hitaben: "Kocanız sizi boşuyor çünkü siz çocuk istemiyorsunuz ama o istiyor. Doğru mu?" diye sordu. Yelena geri pas attı: "Hiç te değil! Güzel bir kıza âşık oldu. Hepsi bu."

O zamana kadar Yelena yüzbaşılığa yükselmişti. Eski işine, elçilikleri gizlice dinleme işine geri döndü. Boşanmadaki mağdur taraf olduğu için KGB'deki kariyeri etkilenmemişti ama Gordievsky'yi asla affetmedi ve asla bir daha evlenmedi. KGB'deki kadın subaylar birlikte çay içmek için toplandıklarında eski kocasının sadakatsizliği konusunda esip, gürlerd: "Vefasız pislik, düzenbaz, ikiyüzlü bir adam. Her tür ihaneti yapabilir." Gordievsky'nin ihaneti hakkındaki dedikodular, KGB'nin alt kademelerinde

de çalkalanıyordu. Çoğu, Yelena'nın sözlerini, boşanmış bir kadının keskinliği olarak görüp önemsemiyordu. "Terk edilmiş bir kadından başka ne beklenebilir ki?" demişti Üçüncü Departmandaki bir iş arkadaşı. Ne ben ne de bir başkası, bu meseleyi rapor etmeyi düşünür." Ama belki de biri düşünmüştü.

Gordievsky'nin dönüşünden yaklaşık bir ay sonra, seksen iki yaşındaki babası öldü. Yakma törenine çok az sayıda yaşlı KGB subayı katıldı. Ailenin, otuzdan fazla akrabasının bulunduğu dairesinde, ölüyü beklerken Gordievsky, babasının Komünist Partiye ve Sovyetler Birliği'ne – kendisinin şimdi altını oymak için bilfiil komplo kurduğu bir ideolojiye ve siyasi sisteme– verdiği hizmetleri öven bir konuşma yaptı. Gordievsky, yıllar sonra, babasının ölümünün, annesi için bir "özgürleşme" olmuş olabileceğini düşünmüştü. Aslında, babasının ölümüyle gizlice özgürleşen kişi, Gordievsky'nin ta kendisiydi.

Anton Lavrentyevich, 1930'ların kıtlıklarında ve tasfiyelerinde gizli polis olarak neler yaptığını ailesine asla anlatmamıştı. Gordievsky, babasının Olga ile tanışmadan önce evli olduğunu, bu önceki gizli evliliğinden çocukları olmuş olabileceğini, adamın ölümünden ancak yıllar sonra öğrendi. Oleg de, babasına, Batıya olan yeni sadakati şöyle dursun, KGB için yaptığı işin mahiyetini bile asla anlatmamıştı. Yaşlı Stalinci, dehşete kapılır, ödü patlardı. Baba ile oğul arasındaki ilişkiyi kalbura çeviren yalanlar mezara kadar devam etmişti. Gordievsky, babasının temsil ettiği her şeyden –zalim bir ideolojiye körü körüne itaatten ve Homo Sovyetikus'un korkaklığından– gizlice tiksiniyordu. Fakat aynı zamanda yaşlı adamı sevmişti, ikisinde ortak bir özellik olan dik başlılığına saygı bile duymuştu. Baba ile oğul arasında, sevgi ve aldatma birlikte yürümüştü.

Gordievsky'nin yeniden evlenmesi, boşanması kadar hızlı ve etkili oldu. Leyla, Moskova'ya Ocak 1979'da döndü, düğün birkaç hafta sonra, evlendirme dairesinde yapıldı, arkasından anne-babasının dairesinde aile arasında bir yemek yendi. Olga, oğlunu bu kadar mutlu görmekten çok memnundu. Yelena'yı pek sevmemiş, gelinini boncuk gözlü, KGB kariyeri düşkününü biri olarak görmüştü. Çift, 103 Leninsky Prospekt'te KGB kooperatifinin sahip olduğu bir apartmanın sekizinci katındaki yeni bir daireye taşındılar. "İlişkimiz yakın ve sıcaktı," diye yazmıştı Gordievsky. "Daima özlemini duyduğum her şeydi." Bu evliliğin temelindeki aldatma, mobilya almak, kitap raflarını düzenlemek ve Danimarka'dan getirilen tabloları asmak gibi basit ev içi zevklerle maskeleniyordu. Oleg, Batının müziğini ve özgürlüklerini özlüyordu. Oysa Leyla, şikâyet etmeden veya sorgulamadan Sovyet yaşam tarzına dönmüştü: "Gerçek mutluluk, bütün gece kuyruğa girip, istediklerini almaktır," diyordu. Bir süre sonra hamile kaldı.

Gordievsky, Üçüncü Departmanın tarihçesini, yazarak çalıştırılıyordu, bu, Sovyet casusluğunun geçmişine ışık tutan, ama güncel operasyonlardan hiç bahsetmeyen, iş olmayan bir işti. Sadece bir kez, Norveç bölümündeki meslektaşının masasında, OLT -Treholt'un isminin ilk yarısı bir kâğıt parçasıyla örtülmüştü- harfleriyle biten başlığı olan bir dosya gözüne ilişmişti. Bu, Arne Treholt'un KGB ajanı olduğuna dair ilave bir delildi. İngilizler buna ilgi duyardı, diye düşünmüştü fakat onlara bildirmeye kalkışmanın riskine girmeye degecek kadar da değildi.

MI6 ile hiç temas kurmaya kalkışmadı. Kendi ülkesinde bir sürgün olarak gizli bağlılığını yalnız bir gururla destekledi. Rusya'nın tamamında, Gordievsky'nin hissettiklerini anlamış olan muhtemelen sadece bir adam vardı.

Kim Philby, yaşlanıyor olabilirdi, yalnız ve çoğunlukla sarhoş olabilirdi ama zihinsel açıdan eskisi kadar diri ydi. Bir casusun ikili hayatını, ortaya çıkmaktan nasıl kaçınılacağını, bir köstebeğin nasıl yakalanacağını, uzun süreli deneyim sahibi ilk elden başka kimse daha iyi anlayamazdı. KGB’de bir efsane karakter olarak kalmıştı. Gordievsky, Philby vakası hakkında Danca bir kitap getirmişti, İngiliz’den kitabı kendisi için imzalamasını rica etti. Kitap, şu yazıyla döndü: “İyi arkadaşım Oleg’e -Basılı gördüğün hiçbir şeye inanma! Kim Philby.” Ortak çok yönleri olmasına rağmen arkadaş değillerdi. Philby, otuz yıl boyunca MI6’nın içinden gizlice KGB’ye hizmet etmişti. Şimdi konforlu bir yarı-emeklilik yaşıyordu fakat ihanette uzmanlığı, Sovyet patronlarının tasarrufunda kalmıştı.

Gordievsky’nin dönüşünden kısa süre sonra, Merkez, Philby’den Gunvar Haavik vakasını değerlendirmesini ve nerede yanlış yapılmış olduğunu incelemesini istedi. Deneyimli Norveçli casus neden tutuklanmıştı? Philby, Haavik dosyalarını inceledi, sonra da uzun süren kariyerinde defalarca yaptığı gibi, doğru sonuca vardı: “Ajanı ele veren sızıntı, ancak KGB’nin içinden gelmiş olabilirdi.”

Viktor Grushko, Gordievsky de dâhil olmak üzere kıdemli subayları ofisine çağırdı. “KGB’de sızıntı olduğuna dair işaretler var,” dedi Grushko, Philby’nin Haavik vakasında vardığı titiz sonuçları açıklamadan önce. “Bu, özellikle endişe verici çünkü olayların örüntüsü, hainin şu an bu odada olduğunu belirtiyor. Burada, aramızda oturmakta olabilir.”

Gordievsky, bir korku sarsıntısı geçirdi ve pantolonunun cebinden bacağına şiddetle çimdikledi. Haavik’in uzun casusluk kariyeri boyunca bir düzineden fazla yöne-

ticisi olmuştu. Vakanın idaresiyle Gordievsky'nin hiç alakası olmamıştı, Norveç'ten de hiç sorumlu olmamıştı. Yine de, Guscott'a verdiği gizli bilginin doğrudan Haavik'in tutuklanmasına yol açtığından emindi, şimdi de yaşlı İngiliz casusun taraf değiştirmenin kokusunu iyi alması sayesinde şüphe bulutları tehlikeli bir şekilde yakınına sürükleniyordu. Mide bulantısının boğazına kadar yükseldiğini hissetti. Gizli bir şok halinde masasına dönerken, MI6'ya, kendisine tehdit olarak dönecek başka neler söylediğini düşünüyordu.

Stig Bergling, bir keresinde, gizli bir ajanın hayatını, "gri, siyah, beyaz, sis ve kahverengi kömür dumanıyla donuk," şeklinde tasvir etmişti. Bir İsveç polisi, istihbarat subayı ve Sovyet köstebeği olarak kendi hayatı parlak bir şekilde renkliydi.

Bergling, İsveç güvenlik teşkilatı SÄPO'nun ülkedeki şüpheli Sovyet ajanlarının faaliyetlerini izlemekle görevli gözetim birimine katılmadan önce polis olarak çalışmıştı. 1971'de, SÄPO ile İsveç Savunma Karargâhı arasındaki irtibatla görevlendirilmişti, İsveç'in askeri savunma olanaklarının da dâhil olduğu çok gizli bilgilere erişim imkânı kazanmıştı. İki yıl sonra, Lübnan'da BM gözlemcisi olarak çalışırken Beyrut'daki Sovyet askeri ataşesi ve GRU subayı olan Aleksander Nikiforov ile temas kurmuştu. 30 Kasım 1973'te, Sovyetlere ilk gizli belge zulasını \$3.500'a satmıştı.

Bergling, iki sebeple casusluk yapmıştı: çok sevdiği para ve amiri olan subayların hiç hoşlanmadığı buyurucu tavırları yüzünden. Sonraki dört sene boyunca Sovyetlere, İsveç'in savunma planlarını, silah sistemlerini, güvenlik kodlarını ve karşı-casusluk operasyonlarını ortaya çıkaran 14.700 belge vermiş ve Sovyet yöneticileriyle görünmez

mürekkep, mikrodot ve kısa dalga radyo kullanarak haberleşmişti. Üzerinde: “Rus istihbarat teşkilatına verilen bilginin parası,” yazan bir makbuz bile almıştı, bu da elbette, artık KGB tarafından yapılacak şantajla açık olması demektir. Bergling hayli aptaldı.

Sonra da, Gordievsky’nin, İsveç istihbaratının içindeki Sovyet ajanına dikkat çeken uyarısı geldi. MI6 karşı-istihbarat müdürü, Stockholm’e uçup, İsveç güvenlik teşkilatını, içlerinde bir casus olduğuna dair bilgilendirdi.

O zamana kadar Bergling, SÄPO’nun tahkikat dairesinin başkanı, İsveç ordusunda ihtiyat subayı ve gizli olarak da Sovyet askeri istihbaratında albay olmuştu.

İsveçli müfettişler onu kısırdılar. 12 Mart 1979’da İsveç’in emri üzerine Tel Aviv Havaalanında İsrail gizli servisi Shin Bet tarafından tutuklandı ve SÄPO’daki eski meslektaşlarına teslim edildi. Dokuz ay sonra casuslukla suçlanıp, ömür boyu hapse mahkûm edildi. Bergling, Sovyet yöneticilerinden ufak bir servet kazanmıştı. İsveç’in ulusal savunmasına verdiği zararı telafi etmek 29 milyon sterline mal olmuştu.

Gordievsky’nin ele verdiği Sovyet casusları birer birer toplandı. Sonuçta Batı muhtemelen daha emniyeteydi. Ama Gordievsky değildi. Üçüncü Departmanın içinde gelişmekte olan iç şüpheyle kariyeri durgun, fakat evliliği mutlu olan ve ilk çocuğunu bekleyen Gordievsky, bir kez daha, geçmişine ara vermeyi, MI6 ile bütün teması kesmeyi seçmiş olabilir, KGB’nin gerçeği hiçbir zaman keşfetmeyeceğini umarak yaşamının geri kalanında göze batmama ya çalışabilirdi. Bunun yerine tempoyu artırdı. Kariyerinin yeniden canlandırılmaya ihtiyacı vardı. Batıda, hatta belki de bizzat İngiltere’de görevlendirilmeyi sağlamalıydı.

İngilizce öğrenecekti.

KGB, en fazla iki dilde olmak üzere resmi yabancı dil kursunu geçen subayların maaşlarına yüzde 10 zam yapıyordu. Gordievsky, zaten Almanca, Danca ve İsveççe biliyordu. Yine de kaydoldu. Kırk bir yaşındaydı, KGB'nin dört yılda tamamlanmak üzere tasarlanan İngilizce kursundaki en yaşlı öğrenciydi, kursu iki yılda tamamladı.

Eğer KGB'deki meslektaşları daha yakından ilgilenselerdi, özendirici bir maddi yönü olmadığı halde Gordievsky'nin yeni bir lisan öğrenmek için neden böyle acele ettiğini ve neden birdenbire İngiltere'ye bu kadar ilgi duyduğunu merak ederlerdi.

Gordievsky, iki ciltlik Rusça-İngilizce sözlük aldı ve kendini İngiliz kültürüne –ya da Sovyet vatandaşlarının görmelerine izin verildiği kadarına– gömdü. Churchill'in yazdığı İkinci Dünya Savaşı'nın Tarihi'ni, Frederick Forsyth'in Çakalın Günü adlı romanını ve Fielding'in Tom Jones adlı eserini okudu. Birinci Genel Direktörlüğün beyin takımının başı olarak prestijli bir göreve gelmek için Kopenhag'dan dönen Mikhail Lyubimov, arkadaşının, İngiltere hakkında sohbet etmek ve bilgece tavsiyeler almak için ne kadar sık uğradığını hatırladı. Lyubimov, minnettar bırakmaktan, Londra kulüpleri ve İskoç viskisinin keyifleri hakkında güle oynaya ayrıntılı biçimde konuşmaktan zevk alıyordu. "Ne ironi ama!" diye yazmıştı Lyubimov sonradan. "Orada bir İngiliz casusuna İngiltere hakkında tavsiye veriyordum." Leyla da çalışmalarında yardımcı oluyor, geceleri İngilizce kelime dağarcığını test ediyor ve kendisi de dilin bir kısmını kavırıyordu. "Yeteneğini çok kıskanıyordum. Bir günde otuz kelime öğrenebiliyordu. Parlak zekâlıydı."

Gordievsky, Lyubimov'un tavsiyesiyle, Somerset Maugham'un romanlarını okumaya başladı. Birinci Dünya Savaşı sırasında bir İngiliz istihbarat subayı olan Maugham, romanında casusluğun ahlaki belirsizliğini ustalıkla bir şekilde yakalar. Gordievsky, özellikle Bolşevik Devrimi sırasında Rusya'ya gönderilen İngiliz ajan Ashenden'in karakterinden etkilenmişti: "Ashenden iyiliğe hayrandı fakat kötülüğe de şaşırmıyordu," diye yazmıştı Maugham. "İnsanlar bazen onun kalpsiz olduğunu düşünüyorlardı çünkü çoğunlukla başkalarına bağlanmaktan çok onlarla ilgileniyordu."

Gordievsky, İngilizcesini daha da geliştirmek için Philby'nin raporlarını çevirmeye yardım etti. Philby, kendi neslinin diğer devlet görevlileri gibi, üst sınıfa ait bürokratik İngilizcenin anlaşılması güç bir biçimiyle konuşuyor ve yazıyordu. Sesli harflerin uzatılarak söylendiği durgun ağır ağır konuşulan "Whitehall Mandarin" Rusçaya çevrilmesi son derece zor bir biçimdi ama İngiliz bürokratlarının anlaşılması güç lisanı için yararlı ilk okuma kitabını sağlamış oluyordu.

Üçüncü Departmanda İngiliz ve İskandinav bölümleri yan yana çalışırlardı. Gordievsky, İngiliz bölümüne transfer edilmesine yardım edebilecek biriyle dostluğunu ilerletmek için uğraşmaya başladı. Nisan 1980'de, Leyla ilk kızları Maria'yı doğurdu, gururlu baba da departman müdürü Viktor Grushko ile Lyubimov'a gelip, onunla birlikte kutlamaları için davet etti. "Benimle Grushko, kayınvalidesinin hazırladığı Azerbaycan lezzetlerinden oluşan akşam yemeğine davet edilmiştik," diye hatırlıyordu Lyubimov. "Kayınvalide, bize Çeka'da çalışmış olan kocasının

7 Whitehall: Londra'da hükümet dairelerinin bulunduğu semt, İngiliz hükümeti anlamında; Mandarin: Çincenin resmi ve edebi kullanım şekli.(Çev.)

gösterdiği yararlıkları anlattı. Gordievsky, Danimarka'dan aldığı tablolarla gösteriş yaptı."

Patronu yağlamaktaki sorun, patronların yola devam etme niyetinde olmalarıdır, bu da bir sürü yağın boşa gitmesi demektir.

Mikhail Lyubimov, aniden ve aşağılayıcı biçimde KG-B'den kovuldu. Gordievsky gibi o da, Merkez'in ahlakçılarıyla ters düşmüştü fakat onun günahı daha büyüktü: ikinci evliliğinin bitmesiyle başka bir subayın karısına âşık olmuş, sonra da bir sonraki atamasından önce bunu KG-B'ye bildirmemişti. Celp edilmeden ilişiği kesilmişti. Lyubimov, yararlı bir gizli bilgi kaynağıydı ama aynı zamanda bir hami, akıl hocası, müttefik ve yakın arkadaşı. Zapt edilemez Lyubimov, romancı olma, Rus Somerset Maugham'u olma niyetini beyan etti.

Viktor Grushko, BGD'ün başkan yardımcılığına yükseltildi, Üçüncü Departmanın başına Oslo'daki eski rezident ve Arne Treholt'un vaka subayı olan Gennadi Titov, "Timsah" getirildi. İngiliz-İskandinav bölümünün yeni müdürü Nikolai Gribin oldu, çekici bir kişiydi, 1976'da Kopenhag'da Gordievsky'nin emrinde çalışmıştı ama şimdi KGB hiyerarşisinde onu atlayıp, önüne geçmişti. Gribin ince, düzgün ve yakışıklıydı. Partilerdeki numarası, bir gitar kapıp, odadaki herkes ağlayana kadar hüznünlü Rus halk şarkıları tıngırdatmaktı. Son derece hırslıydı ve kıdemli subaylarla dostluğu ilerletmeyi sanat haline getirmişti. "Patronlar onun mükemmel bir dost olduğunu sanıyorlardı." Gordievsky ise, aksine, Gribin'i "tipik bir dalkavuk ve kariyer peşinde bir şerefsiz" olarak görüyordu. Ama desteğine ihtiyacı vardı. Gordievsky ona katlanıp, yağcılığa başladı.

1981 yazında Gordievsky final sınavından geçti. İngilizcesi, akıcı olmaktan uzaktı fakat en azından teorik olarak, İngiltere’de görevlendirilmek için yeterliydi. Eylül’de ikinci kızları Anna doğdu. Leyla, “mükemmel bir anne”, özenli ve sorumluluk sahibi bir eş çıkmıştı. “Evde harikaydı,” diye dile getiriyordu Oleg. Gordievsky artık bir skandal adamı değildi. Departmanın yıllık raporunu yazması istendiğinde erken bir eski haline dönme işareti geldi. Daha önemli toplantılara katılmaya başladı. Yine de, MI6 ile temaslarına kaldığı yerden devam etmesini haklı gösterecek kadar önemli sırlara erişim kazanıp kazanmayacağını merak ediyordu.

Century House’ta, SUNBEAM ekibi, tam da aynı mesele üzerinde düşünüyordu. Gordievsky’den tek bir fısıltı bile gelmeden üç yıl geçmişti. Kutuzovsky Prospekt’teki sinyal mevkii dikkatle gözleniyordu ve kaçış planı PIM-LICO Operasyonu, her daim hazır tutuluyordu. Kostümlü provası sahnelenmişti: istasyonun şefi ve karısı, arabayla kaçış yolunu kullanarak Helsinki’ye gitmişlerdi; Guscott ile Price, Finlandiya sınırının diğer tarafında onlarla buluşmuş, sonra da Norveç sınırına kadar kuzeye tüm yolu gitmişlerdi. Moskova’da her salı akşamı 7.30’da, hava nasıl olursa olsun, MI6 istasyonundan bir görevli ya da onların eşlerinden biri, ekmekçi dükkânının önündeki kaldırımı gözlerdi, bir Mars çikolata veya KitKat hazır bulunurdu ve elinde Safeway poşeti olan gri şapkalı bir adam beklenirdi. Her ayın üçüncü cumartesi günü Harrods poşeti taşıyan bir MI6 subayı, Central Market’teki saatin yanında, alışveriş yapıyormuş gibi, fırça teması sinyali için tetikte beklerdi. Bir subay, “Majestelerinin Hükümeti, bir kış domatesi için, muhtemelen Moskova’daki yegâne domates için bana hâlâ 10 sterlin borçlu,” diye hatırlıyordu.

Gordievsky, hiçbir zaman görünmedi.

O sene Guscott, MI6'nın İsveç'teki istasyon şefliğine atandı; bunun nedeni biraz da İsveççe konuşan Gordievsky'nin tekrar yurtdışına yollanırsa, bir ihtimal Stockholm'de ortaya çıkabilecek olmasıydı. Bu da asla olmadı. Vaka, hiç uyanma belirtisi göstermediği derin bir kış uykusuna dalmıştı.

Derken bir kalp atışı, açık bir yaşam belirtisi, her daim güvenilir Danimarka istihbarat teşkilatından geldi. Rus casusa ne olduğu PET'in de ilgisini çekiyordu. Düzenli olarak Moskova'yı ziyaret eden Danimarkalı bir diplomattan, bir sonraki gidişinde, çok iyi Danca konuşan sevimli Rus konsolosluk görevlisi Yoldaş Gordievsky hakkında gelişigüzel sorular sorması istendi. Gerçekten de, ziyaretçi Dan diplomatın da katıldığı bir sonraki resepsiyonda Gordievsky de vardı, kendinden emin ve sağlıklı görünüyordu. Danimarkalı diplomat, Gordievsky'nin yeniden evlendiğini ve artık iki kız çocuk babası olduğunu PET'e bildirdi. Doğrulan görölme, hızla MI6'ya iletili.

PET raporundaki en önemli ve SUNBEAM ekibinde bir heyecan dalgası yaratan unsur, Gordievsky'nin kokteyller ve kanepeler üzerinden söylediği tek bir cümlede barınıyordu.

Gordievsky, çalışılmış bir kayıtsızlıkla, Danimarkalı diplomata dönmüş ve "Artık İngilizce konuşmayı öğreniyorum," demişti.

AJAN BOOT (BOT)

Gennadi Titov'un bir sorunu vardı. Birinci Genel Direktörlüğün Üçüncü Departmanının müdürünün, Londra'daki Sovyet elçiliğinde bir KGB subayı açığı vardı ama bu boşluğu dolduracak kimse yoktu, en azından Gennadi Titov'a yaltaklanacağına güvenilebilen—iş için gerekli başlıca nitelik—biri yoktu.

Timsah, bütün büyük bürokrasilerde alışılmış olduğu gibi, himaye dağıtıp, sonra da himayesindeki kişinin kölesi olmasını bekleyen o insanlardan biriydi. Titov yontulmamış, entrikacı, üstlerine karşı yağcı, astlarına karşı küçümseyici biriydi. Gordievsky'nin tahminine göre, "KGB'deki en antipatik, en tutulmayan subaylardan biriydi", aynı zamanda en güçlülerinden de biriydi. Gunvor Haavik'in tutuklanmasının ardından Norveç'ten sınır dışı edildikten sonra usta istihbarat şefi itibarıyla Arne Treholt'u uzaktan yönetmeye, Viyana, Helsinki ve başka yerlerde muazzam öğlen yemeklerinde buluşmaya devam etmişti. 1977'de Moskova'ya dönünce, acımasız bir ofis politikası izleyerek, patronlarını pohpohlayıp, kafadarlarını önemli mevkilere atayarak hızla terfi etti. Gordievsky ondan çekiniyordu.

Merkez, 1971’de FOOT (AYAK) operasyonu kapsamında yüzden fazla KGB subayının sınır dışı edildiği tarihten bu yana, Londra istasyonunu eski haline döndürmeye çalışıyordu. Açığı dolduracak sayıda İngilizce konuşan yetenekli subay yoktu. KGB, 1930’larda İngiltere’nin müesses nizamına kapsamlı bir şekilde nüfuz etmiş, Philby ve Cambridge Beşlisi denen casusluk şebekesi vasıtasıyla muazzam zarar vermişti fakat bu başarıyı tekrar gösterememesi, derin bir hüsrana kaynağıydı. Ülkeye çeşitli illegaller sızmıştı, birkaç KGB subayı, gazeteci veya ticari temsilci olarak çalışıyordu fakat resmi diplomatik maske altında etkin bir şekilde faaliyet gösterebilecek casuslar kıtlı.

1981’in sonbaharında, KGB’nin İngiltere’deki PR Alanının müdür yardımcısı, yani görünüşte Londra’daki Sovyet Elçiliğindeki müsteşar Moskova’ya dönmüştü. Onun yerini alacak ilk aday, Dışişleri Bakanlığı tarafından reddedilmişti çünkü MI5, ondan gizli aktiviteleri yüzünden haklı olarak şüpheleniyordu. Herkesin istediği bu makamı doldurmak için KGB’nin, yurtdışı deneyimi olan, İngilizce konuşan, meşru bir diplomat siciline sahip ve İngilizler tarafından hemen veto edilmeyecek birine ihtiyacı vardı.

Gordievsky, kendisinin, yalnızca kendisinin kriterleri karşılıdığını dair imalarda bulunmaya başladı. İngiliz-İskandinav bölümünün başına yeni atanmış olan Nikolai Gribin destekliyordu fakat Titov, Londra’da kendi kölesini istiyordu, o zamana kadar Gordievsky, gerekli derecede yaranma göstermemişti. Ardından, Titov’un kendi adayını görevlendirme manevralarıyla yoğun bir yarışma dönemi geldi, bu sırada Gordievsky, doğru kombinasyon olduğunu umarak heves, dalkavukluk ve sahte bir tevazuun birleşimini sergiliyordu; çok bariz olmadan lobi yapıyor, rakipleri usulca kötülüyor ve Timsah’a köpekleri uçana

kadar yağ çekiyordu. Titov sonunda yumuşadı, gerçi İngilizlerin vize vereceğinden şüpheliydi. "Gordievsky, Batıda iyi tanınır", diyordu. "Onu kolayca reddedebilirler. Ama her halükârda bir deneyelim."

Gordievsky, abartılı bir minnettarlık gösterdi. İçten içe, yakında Timsah'tan alacağı ödün tadını çıkarıyordu. Leyla, terfi etmek üzere olan bir KGB subayının karısı olarak İngiltere'ye, kendi kafasında neredeyse efsanevi bir büyüleyiciliği olan ülkeye taşınma olasılığına fazlasıyla sevinmişti. İki küçük kız hızla büyüyordu: Maria, yeni yeni yürüyen sağlıklı bir çocuktü, enerjik ve bağımsızdı; Anna, ilk Rusça kelimelerini söylemeye daha yeni başlamıştı. Leyla, kendini, şık giyinmiş, İngilizce konuşan kızlarını Londra'da okula götürürken, geniş ve bereketli süpermarketlerden alışveriş yaparken ve antik şehri keşfederken hayal ediyordu. Sovyet propagandası, İngiltere'yi, ezilmiş işçiler ile açgözlü kapitalistlerin ülkesi olarak betimliyordu fakat Leyla'nın Danimarka'da geçirdiği süre, Leyla'yı Batıdaki yaşamın gerçekleriyle zaten tanıştırmıştı, ayrıca 1978'de, Dünya Sağlık Örgütü'nün bir konferansında Rus delegasyonunun bir üyesi olarak Londra'ya kısa bir ziyaret yapmıştı. Ortak bir maceraya atılan birçok çift gibi, yabancı bir ülkede yeni bir aile hayatı kurma olasılığı, onları daha da yakınlaştırdı: ikisi birlikte heyecanla, geniş sokaklar, sonsuz klasik müzik konserleri, nefis restoranlar ve mükemmel parklarla dolu bir yerin hayalini kuruyorlardı. Şehirde dolaşabilecekler, ne isterlerse okuyabilecekler ve yeni İngiliz arkadaşlar edinebileceklerdi. Gordievsky, Leyla'ya, Kopenhag'da tanıştığı İngilizleri tarif ediyordu: esprili, çok yönlü insanlar, kahkaha dolu, bonkör insanlar. Danimarka heyecan vericiydi ama Londra'da daha da mutlu olacaklarını söylemişti Gordievsky. Dört yıl önce ilk tanıştıkların-

da, başarılı bir KGB subayı olarak genç, güzel karısı ve büyümekte olan aileleriyle nasıl da dünyayı gezeceklerinin bir resmini çizmişti; şimdi de bu sözü yerine getiriyordu, Leyla onu gittikçe daha çok seviyordu. Fakat Gordievsky, Leyla ile paylaşmadığı sahneler de canlandırıyordu kafasında. Londra'daki KGB rezidenturası, dünyada en aktif olanlardan biriydi, en önemli sırlar elinden geçecekti. Güvenli olur olmaz MI6 ile yeniden temas kuracaktı. İngiltere'de, İngilizler için casusluk yapacak ve bir gün, belki kısa süre sonra, belki de yıllar sonra MI6'ya bittiğini söyleyecekti. O zaman iltica edebilirdi; nihayet ikili hayatını karısına açıklardı ve artık hep İngiltere'de kalırlardı. Bunu Leyla'ya söylememiştir.

Hem adam hem de karısı için Londra görevi, bir hayalin gerçekleşmesiydi; fakat hayalleri farklıydı.

Gordievsky, yeni bir diplomatik pasaport çıkarttı. Vize başvuru formu dolduruldu ve Moskova'daki İngiliz Elçiliğine gönderildi. Oradan da Londra'ya yollandı.

İki gün sonra, MI6'nun Sovyet bölümü müdürü James Spooner, Century House'taki masasında otururken kıdemsiz bir subay odaya girdi ve soluk soluğa haber verdi: "Şimdi önemli bir haber aldım." Kâğıdı müdüre verdi. "Biraz önce Moskova kanalıyla gelen bu vize başvurusuna bakın." Ekindeki yazı, Yoldaş Oleg Antonyevich Gordievsky'nin Sovyet Elçiliğine müsteşar olarak atandığını beyan ediyor ve İngiliz hükümetinin bir an önce diplomatik vize vermesini rica ediyordu.

Spooner kendinden geçti. Ama asla söyleyemezdi.

Bir doktor ile İskoç üst düzey bir sosyal görevlinin oğlu olan Spooner, okulda "özel yetenekli çocuklar" kulübüne dâhildi. Oxford Üniversitesi tarih bölümünden birincilikle

mezun olmuştu, Ortaçağ mimarisine merakı vardı. "Çok zekiydi, değerlendirmeleri fevkalade titizdi fakat gerçekte ne düşündüğünü anlamak zordu," demişti çağdaşlarından biri. Spooner, bir başka özel yetenekliler kulübü olan MI6'ya 1971'de katılmıştı. Bazı kişiler, teşkilatın ilerdeki başkanı olma potansiyeline sahip olduğunu öngörüyorlardı. Risk aldıkları ve önsezilerinin peşinden gittikleri için MI6'nın, macera dolu ve heyecan verici olduğu izlenimi vardı; Spooner ise tersiydi. İstihbarat işinin çetrefilliklerini, kanıtları toplayarak, olguları ince eleyip sık dokuyarak, sonuca ancak üzerinde düşünerek ve tekrar düşünerek varan akademisyen bir tarihçi gibi ele alırdı. (sonradan MI6'nın ilk resmi tarihçesini tamamlayacaktı) Spooner, acele karar veren biri değildi; karara daha ziyade, çok yavaş, adım adım ve titizlikle varırdı. 1981'de, henüz otuz iki yaşındaydı ama daha o zaman bile diplomatik maske altında Nairobi ve Moskova'da hizmet etmiş bir MI6 subayıydı. İyi derecede Rusça konuşuyordu ve kendini Rus kültürüne kaptırmıştı. Moskova'da olduğu süre içinde, KGB ona klasik bir "zoka" tuzağı kurmaya kalkışmıştı, bir Sovyet donanma subayı İngiltere için casusluk yapmayı önermişti. Bunun sonucunda Spooner'ın görevi kısa kesilmiş, Sovyet blokunun içindeki ve dışındaki Sovyet ajanlarını çalıştıran operasyon ekibinin, Veronica Price'ın da dâhil olduğu P5'in yönetimini üstlenmişti. Birçok açıdan KGB'deki emsali Gennadi Titov'un karşıt kutbuydu: ofis politikalarına alerjisi vardı, dalkavukluğa karşı bağışıklı ve katı bir şekilde profesyoneldi.

SUNBEAM dosyası, masasına gelen ilk dosyalardan biriydi.

Gordievsky'nin Moskova'da bulunduğu süre içerisinde iletişimsiz vaziyette ve profesyonel açıdan hareketsiz

olan dosya Araf'ta kalmıştı. "Temasa geçmemek kesinlikle doğruydu," dedi Spooner. "Stratejik karar oluşturma çok iyiydi. Uzun vadeli oynuyorduk. Ne olacağını elbette bilmiyorduk. Londra'ya geleceğini düşünmemiz için bir sebep yoktu."

Fakat artık Gordievsky, gruba alınıyordu,  senelik durgunluk ve belirsizlikten sonra James Spooner, Geoffrey Guscott, Veronica Price ve SUNBEAM ekibi harekete geiverdi. Spooner, Price'ı çağırdı ve vize başvurusunu gösterdi. "Gerçekten çok sevindim," dedi Price, bu onun çılgıncasına aşını heyecanlı olduğunun eşdeğeri bir ifadedi. "Bu harikaydı. Tam da umut ettiğimiz şeydi."

Price, "Gidip, düşünmeliyim," dedi Spooner'a.

"ok fazla düşünme," dedi Spooner. "Bunun C'ye ulaşması gerek."

Gordievsky'ye vize vermek, basit bir iş değildi. Prensip gereği, şüphelenilen bir KGB subayının İngiltere'ye girişi otomatikman engellenirdi. Normal şartlar altında, Dışışleri Bakanlığı, bir n soruşturma yapar ve Oleg'in Kopenhag'da iki kere görevlendirildiğini anlardı. Danlardan rutin bir bilgi talebi, dosyalarında onun, şüphelenilen bir istihbarat subayı olduğunu açık ederdi, vize de doğrudan reddedilirdi. Oysa bu şartlar normal değildi. MI6'nun, Gordievsky'nin vakit kaybetmeden ve sorular sorulmadan İngiltere'ye kabul edilmesine ihtiyaı vardı. G idaresine vizeyi vermeleri talimatı verilebilirdi ama bu şüpheleri doğurabilirdi çünkü Gordievsky'de farklı bir şeyler olduğunun sinyalinini verirdi. Bu sırrın MI6'dan dışarı sızmasına izin verilemezdi. Uyarılırsa PET memnuniyetle yardım ederdi. MI6, Dışışlerinin yakında sorular soracağını ylerse Danlar, kayıtlarla oynar, önce şüpheler olmasına rağ-

men Gordievsky'nin KGB olduğuna dair bir kanıtın var olmadığı cevabını verirlerdi. "Vizenin normal bir şekilde onaylanması için yeterli şüphe bırakmayı becerdik. Dedik ki: 'Evet, Danlar tarafından mimlenmişti ama tam olarak kesin değildi.'" Dışişleri ile Göç İdaresinin bildiği kadarıyla, Gordievsky, sadece bir Sovyet diplomatıydı, muhtemelen ürkütücüydü ama belki de değildi ve kesinlikle sorun etmeye değmezdi. İngiliz pasaport dairesinde diplomatik vizelerin verilmesi genellikle en az bir ay sürerdi; Gordievsky'nin İngiltere'ye akredite bir diplomat olarak giriş izni sadece yirmi iki günde çıktı.

Bu, Moskova'da şüphe çekecek kadar hızlı görüldü. "Sana bu kadar çabuk vize vermiş olmaları garip," dedi Rus Dışişleri Bakanlığından bir yetkili, Gordievsky pasaportunu almaya gittiğinde gizemli bir şekilde inceleyerek. "Kim olduğunu biliyor olmalılar; yurtdışında çok fazla bulundun. Başvurun içeri verildiğinde geri çevireceklerinden emindim. Son zamanlarda çok fazla vize talebini reddettiler. Kendini çok şanslı sayabilirsin." Keskin gözlü yetkili, muhtemelen şüphelerini kendine saklamıştı.

KGB bürokrasisi çok daha yavaştı. Üç ay sonra Gordievsky, hâlâ SSCB'den resmi çıkış iznini bekliyordu. KGB'nin iç soruşturma kanadı, K Direktörlüğü, Gordievsky'nin geçmişini araştırıyordu, bu da zaman alıyordu. Bir sorun olduğundan endişe etmeye başladı. Century House'ta da endişe düzeyi yükselmekteydi. Geoffrey Guscott, İsveç'teydi, Gordievsky'nin varışında derhal karşılamak için Londra'ya uçmak üzere hazır beklemesi söylenmişti. Ama gelmedi. Bir aksilik mi vardı?

Bekleme süresi haftalarca uzarken Gordievsky, KGB genel merkezindeki -eğer içinde değilseniz, dünyanın en

girilemez, en ketum yerlerinden biri– dosyaları inceleyerek zamanını verimli geçiriyordu. Moskova Merkez’deki güvenlik sistemi, hem karmaşık hem de derme çatmaydı. En gizli operasyon dosyaları, departman müdürünün ofisinde kilitli bir dolapta dururdu. Oysa diğer evraklar, çeşitli bölümlerin ofislerinde, bölümün işlerinin farklı taraflarını yöneten subayların kullandığı kişiye özel kasalarda tutulurdu. Her akşam, her subay, kasalarını ve dosya dolaplarını kilitler, anahtarları küçük bir tahta kutuya koyup, bir topak plastisin ile mühürler, üzerine kendi kişisel kaşesini basardı; antik belgelerdeki mum mühürler gibi. Sonra nöbetçi subay, kutuları toplayıp, Gennadi Titov’un ofisindeki başka bir kasaya koyardı. Kasanın anahtarı, yine küçük bir kutuya konur, aynı şekilde nöbetçi subayın kaşesiyle mühürlenir, sonra da Birinci Genel Direktörlüğün sekreterliğinin yirmi dört saat insan bulunan ofisine teslim edilirdi. Sistem çok vakit alır ve çok plastisin gerektirirdi.

Gordievsky’nin masası, İngiltere departmanının siyasi bölümünde, Oda 635’teydi. Üç büyük metal dolapta, KGB’nin Birleşik Krallık’ta ajan, potansiyel ajan veya gizli bağlantı olarak ilgilendiği kişilerin dosyaları bulunurdu. Oda 635’te sadece aktif dosyalar dururdu. Gereksiz materyaller, ana arşive gönderilirdi. Sicim ve plastisinle mühürlenmiş dosyalar, ikişer ikişer karton kutularda bulunur, bir rafta üç kutu olurdu. Bir dosyanın mührünü açmak için departman müdürünün imzası gerekirdi. İngiltere dolabında, “ajan” olarak sınıflandırılan altı kişinin ve “gizli bağlantı” olarak sınıflandırılan on iki kişinin dosyaları vardı.

Gordievsky, araştırmaya, KGB’nin İngiltere’deki güncel siyasi operasyonlarının resmini oluşturarak başladı. Departmanın müdür yardımcısı Dmitri Svetanko, çok incelediği için ona takılıyordu: “Okumaya çok zaman har-

cama, İngiltere'ye gidince neye benzediğini anlayacaksın." Gordievsky, çalışkanlığıyla ünlü olmasının şüpheleri telafi edeceği umuduyla araştırmalarına devam etti. Her gün bir dosyayı imzalar, mührünü kırar ve KGB'nin olta attığı veya kancasına taktığı başka bir Britanyalıyı keşfederdi.

Aslını söylemek gerekirse, bu insanlar casus değillerdi. PR Alanı, öncelikle siyasi nüfuz ve gizli bilgi peşindeydi; hedefindeki kişiler kanaat önderleri, politikacılar, gazeteciler ve yetkili makamlardaki diğer kişilerdi. Bunların bazıları, bilerek gizli bir şekilde, gizli olsun olmasın bilgi veren bilinçli "ajanlar" olarak düşünülüyorlardı; diğerleri, suç ortağı olduğunu çeşitli derecelerde bilen yararlı muhbirlerdi ve "gizli bağlantılar" şeklinde sınıflandırılmışlardı. Bazıları ikramlar, tatiller veya para kabul ediyorlardı. Diğerleri, sadece Sovyet davasının sempatizanlarıydılar, KGB'nin onları kullandığının farkında bile değillerdi. Çoğu, bir kod adına layık görüldüklerini ve KGB genel merkezinde kilitli bir çelik dolabın içinde haklarında bir dosya olduğunu bilseler hayrete düşerlerdi. Her şeye rağmen, bu kişiler, KGB istasyonunun Danimarka'da peşine düştüğü önemsiz kişilerden farklı kalibrede insanlardı. İngiltere, önemli bir hedefti. Bazı vakalar, onlarca yıl geriye gidiyordu. İsimlerden bir kısmı da çok şaşırtıcıydı.

Jack Jones, sendika hareketinin en saygı duyulan simalarından biriydi, İngiliz Başbakanı Gordon Brown tarafından, "dünyanın en mükemmel sendika başkanlarından biri" olarak tanımlanan mücadeleci bir sosyalistti. Aynı zamanda da KGB ajanıydı.

Liverpoolu eski bir liman işçisi olan Jones, İspanya İç Savaşı sırasında Cumhuriyetçilerin tarafında savaşmak için Uluslararası Tugaylar'a katılmıştı, 1969'a kadar, iki

milyondan fazla üyesiyle bir zamanlar Batı dünyasının en büyük sendikası olan Nakliye ve Genel İşçi Sendikaları'nın (TGWU) genel sekreterliğine yükselmiş ve neredeyse on sene boyunca bu pozisyonda kalmıştı. 1977'de yapılan bir kamuoyu yoklaması, oy verenlerin yüzde 54'ünün, Jones'un İngiltere'nin en güçlü insanı olduğunu ve başbakanından daha etkili olduğunu düşünüyorlardı. Güler yüzlü, açık sözlü ve uzlaşması zor Jack Jones, sendikaların kamuya mal olmuş yüzüydü. Kişisel dünyası, daha şaibe-liydi.

Jones, 1932'de Komünist Partiye katılmış ve üyeliğini en azından 1949'a kadar sürdürmüştü. Sovyet istihbaratı ona ilk olarak, İspanyol İç Savaşında aldığı yaralar iyileşirken yanaşmıştı. Londra'daki Komünist Parti genel merkezi-nin dinlenmesi operasyonu, MI5 raporuna göre, Jones'un, "sendikadaki mevkiinde kendisine gizli olarak verilmiş bilgileri, Parti yönetimine teslim etmeye hazır olduğunu" ortaya çıkarmıştı. KGB, Partinin Ulusal Yürütme Kuru-lu'nun ve uluslararası kurulun üyesi olması sıfatıyla elde ettiği, "İşçi Partisinin gizli belgelerini ve iş arkadaşları ile bağlantılar hakkındaki bilgileri verdiği zaman onu resmen ajan olarak kaydetmişti, 1964-1968 arasında kod adı DRIM idi ("Dream" -Rüya- kelimesinin Rus alfabesiyle yazılı-şıydı.) "Tatil masrafları" için bağış kabul ediyordu. KGB onu, "Downing Street 10 Numara'da neler olduğu hakkın-da, İşçi Partisinin başkanlığı ve sendika hareketi hakkında istihbarat" sağlayan 'çok disiplinli, yararlı bir ajan' olarak görüyordu. 1968'deki Prag Baharı, Jones'un KGB ile ilişki-sini kesmesine yol açmıştı ama dosyalar, o zamandan beri yıllar içinde ara sıra düzensiz temaslar olduğunu gösteri-yordu. Sendikadan 1978'de, soyluluk rütbesini elinin ter-

siyle iterek emekli olmuştu fakat solda güçlü bir şahsiyet olarak kalmıştı. Gordievsky, “dosyada KGB’nin onunla ilişkisini yeniden canlandırmayı istediğine dair belirgin göstergeler” fark etmişti.

İkinci bir dosya da, sol kanat İşçi Partisinden Parlamento Üyesi Bob Edwards’a ayrılmıştı. Edwards da eski bir liman işçisi, İspanya İç Savaşı gazisi, sendika lideri ve uzun süreli bir KGB ajanıydı. 1926’da SSCB’ye giden bir gençlik delegasyonuna liderlik ettiğinde Stalin ve Troçki ile tanışmıştı. Uzun bir siyasi kariyer aracılığıyla, yüksek dereceli sırlara erişim imkânıyla gönüllü bir muhbir çıkmıştı. MI5 sonradan “ele geçirdiği ne varsa KGB’ye verdiği şüphe olmadığı” sonucuna varmıştı. Gizli çalışmalarının karşılığında gizlice üçüncü en yüksek Sovyet nişanı olan Dostluk Nişanı ile ödüllendirilmişti. O zamanki vaka subayı, Gordievsky’nin Kopenhag’daki ilk patronu olan Leonid Zaitsev, madalyayı yedimeine konması için Moskova’ya götürmeden önce bizzat göstermek için Edwards ile Brüksel’de buluşmuştu.

Büyük balığa ilaveten küçük balıklar da vardı, bunlardan biri, emektar barış aktivisti, eski Parlamento Üyesi ve İşçi Partisi genel sekreteri olan Lord Fenner Brockway idi. Yıllarca KGB ile iş yaptıktan sonra bu “gizli bağlantı”, görünüşe bakılırsa, karşılığında pek değerli bir şey vermeden Sovyet istihbaratından hatırı sayılır ikramlar kabul etmişti. 1982’de doksan dört yaşındaydı. Bir başka dosya The Guardian gazetesindeki bir gazeteciyle, Richard Gott ile ilgiliydi. 1964’te Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde çalışırken Londra’daki Sovyet Elçiliğinden biri Gott’a yanaşmıştı, bu KGB ile birçok temasının ilkiydi. Casus âleminde temasından zevk almıştı. Sonradan, “Daha ziyade, Soğuk Savaşın casus hikâyelerini okuyan herkesin aşına

olduğu esrarengiz havadan zevk almıştım,” demişti. Temaslar 1970’lerde yeniden başlamıştı. KGB ona, RON kod adını vermişti. Sovyetlerin ödediği Viyana, Lefkoşa ve Atina gezilerini kabul etmişti. Gott, sonradan şöyle yazmıştı: “Diğer birçok gazeteci, diplomat ve politikacı gibi Soğuk Savaş döneminde Ruslarla öğle yemeği yedim...sadece kendimin ve partnerimin masrafları için kızıl altın aldım. O koşullar altında bu, kusurlu bir aptallıktı, gerçi aynı zamanda daha çok eğlenceli bir şakaya benziyordu.”

Bütün gizli servisler gibi, KGB de, gerçekler ayağına dolandığında hüsnü kuruntuya ve uydurmasyona yatkındı. Dosyalarda tanımlanan kişilerin birçoğu sadece, potansiyel Sovyet yanlısı olarak algılanan sol görüşlü kişilerdi. Nükleer Silahsızlanma Kampanyası, verimli bir angajman alanı olarak görülüyordu. “Birçoğu idealistlerdi,” diye yazmıştı Gordievsky, “çoğu farkında olmadan ‘yardım etmişlerdi.’” Her hedefe bir kod adı verilmişti. Ama bu onları casus yapmazdı. İstihbarat işinde çoğu zaman olduğu gibi, siyasi dosyalar aslında gazetelerden, bültenlerden kesilmiş kupürler gibi materyaller içerir, sonra da Londra’daki KGB’de gizli, dolayısıyla da önemli görünmeleri için süslenip, farklı kılınırlardı.

Oysa diğerlerinden farklı bir başka evrak dosyası daha vardı. Karton kutuda iki klasör bulunuyordu, biri üç yüz sayfa kalınlığındaydı, diğeri ise belki yarısı kadardı, eski sicimlerle bağlanmış ve plastisinle mühürlenmişlerdi. Dosya, BOOT (BOT) olarak etiketlenmiş, kapaktaki “ajan” kelimesinin üstüne çarpı konmuş, yerine “gizli bağlantı” ibaresi eklenmişti. Aralık 1981’de Gordievsky, mührü kırdı ve dosyayı ilk defa açtı. İlk sayfada resmi bir giriş notu vardı: “Ben, kıdemli operasyon subayı, Binbaşı Petrov, Ivan Alexeyevich, bu yazıyla birlikte, Birleşik Krallık va-

tandaşı Michael Foot ile ilgili olarak Boot (Bot) rumuzuyla bir dosya açıyorum.”

Ajan BOOT, yani Pek Saygıdeğer Michael Foot, yazar ve hatip, sol kanattan emektar Parlamento Üyesi, İşçi Partisi lideri ve gelecek seçimi İşçi Partisi kazanırsa İngiltere’nin başbakanı olacak olan kişiydi. Majestelerine Sadık Muhalefetin lideri, maaşlı bir KGB ajanıydı.

Gordievsky, Danimarka’dayken Mikhail Lyubimov’un, 1960’larda İşçi Partili gelecek vaat eden bir Parlamento Üyesini elde etmek için sarf ettiği gayretleri anlatışını hatırladı. Hatıratında, Lyubimov’un bilenlerin hatırlayacağı şekilde dirseğiyle sertçe dürterek, “Lyubimov ile Bot” şeklinde andığı angajmanını gerçekleştirdiği Londra barından bahseder. Gordievsky, Michael Foot’un, İngiltere’deki en ünlü politikacılardan biri haline geldiğini biliyordu. Sonraki on beş dakikada boyunca nabızı yükselerek dosyaya göz gezdirdi.

Michael Foot’un siyaset tarihinde alışılmamış bir yeri vardır. Sonraki yıllarda eğlence konusu biri haline gelmişti, darmadağınık görünümü, kabanı, kalın gözlükleri ve budaklı bastonu yüzünden “Worzel Gummidge”⁹ şeklinde alaya alınıyordu. Fakat yirmi yıl boyunca İşçi Partisinin sol kesiminde yükselen bir kişiliği, çok kültürlü bir yazar, etkili ve güzel konuşan bir sözcü, görüşlerinde coşkulu bir politikacıydı. İngiltere’nin en özel hayvanı haline, Milli Hazine haline dönüşmüştü. 1913’te doğmuş, kariyerine gazeteci olarak başlamış, sosyalist *Tribune* gazetesinin editörlüğünü yapmış ve 1945’te seçilerek Parlamento’ya girmişti. Hükümetteki ilk görevi 1974’te, Harold Wilson’ın başbakanlık döneminde Çalışma Bakanı olarak başladı.

9 Worzel Gummidge: İngiliz çocuk hikâyelerinin ve TV dizisinin kahramanı olan yürüyen ve konuşan bir korkuluk. (Çev.)

İşçi Partisi lideri James Callahan 1979'da Margaret Thatcher tarafından yenilip, on sekiz ay sonra istifa etti. Foot, 10 Kasım 1980'de İşçi Partisi lideri olarak seçildi. "Sosyalist görüşlerim her zaman olduğu kadar güçlü," demişti. İngiltere derin bir gerileme dönemindeydi. Thatcher, toplum tarafından beğenilmiyordu. Kamuoyu yoklaması, İşçi Partisini, Muhafazakârların yüzde on ilerisinde çıkarmıştı. Gelecek genel seçimler, Mayıs 1984'teydi ve Michael Foot'un kazanıp, başbakan olması olasılığı yüksekti.

BOOT dosyası açıklansaydı anında biterdi.

Binbaşı Petrov, kesinlikle mizah duygusu olan biriydi, kod adı seçerken Foot/Boot (Ayak/Bot) arasındaki sözcük oyununa karşı koyamamıştı. Fakat dosyanın geri kalanı şakaya gelmezdi. Dosya, Foot ile 1940'lardan, yani KGB'nin, onun "ilerleme gösteren biri" olduğuna karar verdiği zamandan beri süren yirmi yıllık ilişkinin yavaş yavaş nasıl geliştiğini, adım adım anlatıyordu. Foot ile *Tribune* gazetesinin ofisindeki ilk buluşmalarında diplomat pozundaki KGB subayları, cebine 10 sterlin sıkıştırmışlardı (günümüzde yaklaşık 250 sterlin eder). İtiraz etmemişti.

Dosyadaki bir sayfa, Foot'a yıllar içinde yapılan ödemeleri listeliyordu. Bu, tarih, tutar ve ödemeyi yapan subayın ismini içeren standart bir formdu. Gordievsky, rakamları taradı ve 1960'larda her biri 100 ve 150 sterlin olan on ila on dört sefer ödeme yapıldığını, dolayısıyla toplamda kabaca 1.500 sterlin ödendiğini, günümüzdeki değeriyle 37.000 sterlinden (49.000 dolardan) fazla ödendiğini tahmin etti. Paraya ne olduğu belli değildi. Lyubimov, sonradan Gordievsky'ye, Foot'un bir kısmını kendine ayırmış olabildiğinden şüphelendiğini söyledi fakat İşçi Partili Parlamento Üyesi, çıkarıcı biri değildi, para büyük olasılıkla, kalıcı ola-

rak iflas eden *Tribune*'un desteklenmesi için kullanılmıştı.

Başka bir sayfada, Ajan BOOT'u çalıştıran Londra rezidenturası dışındaki vaka subaylarının, gerçek isimleri ve kod adlarıyla, listesi verilmişti. Gordievsky, KORIN kod adıyla Lyubimov'u hemen fark etti. "Listeyi çabucak gözden geçirdim. Amaçlarımdan biri, tanıdığım başka birinin olup olmadığını görmek ve böyle bir adamı manipüle edebilen subayların kim olduğunu öğrenmekti." Ayrıca, Foot'un KGB ile görüştüğünde bahsettiği her kişinin ismini listeleyen beş sayfa uzunluğunda bir de fihrist vardı.

Buluşmalar kabaca ayda bir kez, sık sık Soho'daki Gay Husser restoranda öğle yemeği zamanında gerçekleşmişti. Her randevu, dikkatle planlanıyordu. Moskova, üç gün önce konuşulması gereken konunun ana hatlarını yolluyordu. Sonuç raporu, Moskova Merkez'e yollanmadan önce, Londra'daki PR Alanının şefi, sonra da rezident tarafından okunuyordu. Her aşamada gelişmekte olan vakanın bir değerlendirmesi bulunuyordu.

Gordievsky, birkaç raporu ayrıntılarıyla okuyup, altı tane başka rapora da hızla göz gezdirdi. "Bu raporların diliyle, tarzıyla ve ilişkiyle alakalı aksettirdikleri şeylerle ilgileniyordum, beklediğimden daha iyilerdi. Raporlar sadece çok yaratıcı olmakla kalmayıp, anlaşılabilir ve güzel yazılmışlardı. Bu, çok gelişmiş bir ilişkiydi, her iki tarafın da aynı duyguları paylaştığı, sırdaş olduğu bir ilişkiydi, samimiyetle konuşmuşlar, gerçek bilgiyle doymuş sürüyle ayrıntı anlatılmış." Lyubimov, Foot'u çalıştırma ve ödeme yapma konusunda özellikle maharetliymiş. "Mikhail Petrovich, parayı bir zarfa koyup, onun cebine koyarmış; onun böyle ikna edici bir şekilde yapabildiği zarif yöntemleri vardı."

Karşılığında KGB ne almıştı? Gordievsky, şöyle hatırlıyordu: "Foot, İşçi hareketi hakkında rahatça bilgi vermiş. Hangi politikacıların ve sendika başkanlarının Sovyet yanlısı olduğunu söylemiş, hatta hangi sendika liderlerine Sovyet finansmanı ile Karadeniz tatilleri hediye edeceklerini de önermiş. Nükleer Silahsızlanma Kampanyasının önde gelen destekçilerinden olan Foot, nükleer silahlarla ilgili münazaralar hakkında bildiklerini de söylemiş. Bunun üzerine KGB de ona, İngiltere'nin silahsızlanmasını teşvik eden ve Foot'un düzeltip, gerçek kaynağına atıfta bulunmadan *Tribune*'da yayınlatabileceği makale müsveddeleri vermiş. Foot, 1956'da Sovyetlerin Macaristan'ı istilasını konusunda KGB'ye karşı çıkmamış, üst düzeyde hoş karşılandığı Sovyetler Birliği'ni oldukça sık ziyaret etmiş."

Foot, son derece bilgiliydi. İşçi Partisi içindeki entrikalar ve partinin diğer sıcak gündem maddelerine yönelik tutumu hakkında ayrıntılar veriyordu: Vietnam Savaşı, Kennedy suikastının askeri ve siyasi sonuçları, Diego Garcia Adasının ABD üssü haline gelişi ve Kore Savaşının çözülmemiş sorunlarının çözümü kavuşturulması için 1954'te yapılan Cenevre Konferansı. Foot, Sovyetlere siyasi bilgi vermek açısından benzersiz bir konumdaydı ve Sovyet yaklaşımını da çabuk kavırıyordu. Manipülasyon, usta- ca yapılıyordu. "Michael Foot'a şöyle söyleniyordu: 'Mr. Foot, analizcilerimiz, halkın falan filan şeylerden haberdar olmasının yararlı olacağı sonucuna vardılar.' Sonra subay şöyle derdi: 'Bir miktar materyal hazırladım... bunu alın ve isterseniz kullanın.' Kendi gazetesinde ve diğer gazetelerde ileride neyin yayınlanmasının iyi olacağını müzakere ediyorlardı." Foot'a ham Sovyet propagandası servis edildiği hiçbir zaman itiraf edilmemişti.

BOOT, KGB'nin tanımına tam olarak uymayan kendine

has bir ajandı. Sovyet görevlileriyle buluşmalarını saklamıyordu (gerçi ilan da etmiyordu), halka mal olmuş bir kişi olduğu için bunların gizli saklı bir şekilde düzenlenmesi de imkânsızdı. O, bir “kanaat oluşturunuydu”, dolayısıyla bir ajandan (casusluğa özgü bir terim) ziyade etki ajanıydı (mesleki bir terim). Foot, KGB’nin, kendisini ajan olarak sınıflandırdığını bilemezdi, bu dâhili bir tanımdı. Hiç devlet sırrı sızdırmamıştı (o sıralarda bunlara erişimi de yoktu). Kuşkusuz, *Tribune*’u desteklemek için Sovyet bağışlarını kabul etmekle, ilerici bir siyasete ve barış davasına hizmet ettiğine inanıyordu. Hatta muhataplarının ona bilgi verip, ondan aldıklarını da Moskova’ya bildiren KGB subayları olduklarını bile bilmiyor olabilirdi. Eğer öyleyse, şaşırtıcı derecede saftı.

1968’de BOOT vakası vites değiştirdi. Foot, Prag Baharının ardından Moskova’yı şiddetle eleştirdi. Hyde Park’taki bir protesto toplantısında fikrini şöyle belirtmişti: “Rusların eylemleri, sosyalizm için en kötü tehditlerden birinin bizzat Kremlin’den geldiğini doğruluyor.” Bir daha el değiştiren para hiç olmadı. BOOT, “ajan” kategorisinden “gizli bağlantı” kategorisine indirildi. Buluşmaların sıklığı azaldı ve Foot, İşçi Partisi başkanlığına adaylığını koyana kadar tamamen kesildi. Fakat KGB’nin 1981’deki bakış açısıyla, dosya açık kalmıştı, yeniden canlandırılabilirdi.

BOOT dosyası, Gordievsky’de şüphe bırakmadı: “KGB, Michael Foot’u 1968’e kadar fiilen ajan olarak görmüş. Bizden doğrudan para almış, bu da bizim onu vicdanımız rahat biçimde, ajan olarak görmemiz demektir. Eğer bir ajan para alırsa bu çok iyidir; ilişkideki pekiştirici unsurdur.”

Foot, yasaları ihlal etmemişti. Sovyet casusu değildi. Vatanına ihanet etmemişti. Fakat yönlendirilmiş ve bir düş-

man güce, totaliter bir diktatörlüğe bilgi sağlarken gizlice para kabul etmişti. Eğer KGB ile ilişkisi, siyasi rakiplerince (kendi partisinin içindekiler kadar dışındakiler tarafından da) keşfedilseydi kariyeri anında mahvolurdu, İşçi Partisi başsız kalırdı ve İngiltere'nin siyasetini yeniden yazacak bir skandalı ateşlerdi. En azından Foot'un gelecek seçimi kaybetmesini kesinleştirdi.

Lenin, çoğunlukla, türettiği "faydalı aptal" terimiyle övülür, Rusçası *poleznyı durak* olan bu terim, bir propagandayı farkında olmadan veya manipülatörün kastettiği amaçları desteklemeden yayan kişi anlamındadır.

Michael Foot, KGB için faydalıydı ve tamamen aptaldı.

Gordievsky, BOOT dosyalarını Aralık 1981'de okudu. Ertesi ay, onları tekrar okuyup, mümkün olduğu kadarını ezberledi.

Departman müdür yardımcısı Dmitri Svetanko, Gordievsky'nin hâlâ İngiliz vakalarının tarihçesine gömülmüş olduğunu görünce, özellikle de kendisi buna zahmet etmemesini söylemiş olduğu için hayret etmişti.

Birdenbire, "Ne yapıyorsun?" diye sordu.

"Dosyaları okuyorum," dedi Gordievsky, kulağa gerçekçi gelmesini umarak.

"Gerçekten gerekli buluyor musun?"

"Layıkıyla hazırlıklı olmam gerektiğini düşündüm."

Svetanko, etkilenmemişti. "Bu dosyaları okumak yerine neden yararlı bir makale yazmıyorsun?" diye çıkıştı ve ofisten çıktı.

2 Nisan 1982'de Arjantin, İngiltere'nin Güney Atlas Okyanusu'ndaki ileri karakolu Falkland Adaları'nı zapt etti. Muhalefetin lideri ve barış havarisi Michael Foot bile, Ar-

jantin'in saldırısı karşısında "laf değil eylem" çağrısı yaptı. Margaret Thatcher, istilacıları püskürtmek için bir özel görev kuvveti gönderdi. Moskova Merkez'de, Falkland Savaşı, İngiliz-karşıtı bir hiddet dalgasının kabarmasına neden oldu. Thatcher, Sovyetler Birliği'nde zaten nefret edilen biriydi; Falkland çatışması, İngilizlerin emperyalist kibrinin başka bir örneği idi. "KGB'nin düşmanlığı neredeyse istedik bir haldeydi," diye hatırlıyordu Gordievsky. Meslektaşları, İngiltere'nin, gözü pek, küçük Arjantin tarafından yenileceğine inanmışlardı.

İngiltere savaştaydı, Gordievsky, KGB'nin içinde tek başına İngiltere'nin tarafındaydı. Acaba gizli bağlılık yemini ettiği ülkeye gidebilecek miydi?

Nihayet KGB Beşinci Departmanı, Gordievsky'ye İngiltere'ye gidebilmesi için her şey uygun onayını verdi. 28 Haziran 1982'de, Leyla ve artık biri iki yaşında, diğeri dokuz aylık olan kızlarıyla birlikte Aeroflot'un Londra uçağına bindi. Yola çıktığı için rahatlamıştı, MI6 ile yeniden temas kurmak için can atıyordu ama geleceğı hâlâ belirsizdi. İngiltere için yaptığı çalışma başarılı olursa sonunda iltica etmek zorunda kalıp, Rusya'ya bir daha asla dönemeyebilirdi. Annesini ve kız kardeşini bir daha asla göremeyebilirdi. Eğer açığa çıkmışsa kesinlikle dönebilirdi ama KGB gözetimi altında sorgulanmaya ve infaz edilmeye dönerdi. Uçak havalanırken Gordievsky'nin aklı, KGB arşivlerindeki dört aylık gizli yoğun çalışmasının sonucunda birikmiş zihinsel yükü doluydu. Açığa çıkardıklarını not almak aşırı tehlikeli olurdu. Onun yerine, kafasında, İngiltere'deki her bir PR Alanı ajanının, Londra'daki Sovyet Elçiliğinde bulunan her KGB casusunun ismini taşıyordu; "Beşinci Adamın" kimliğinin, yani Kim Philby'nin sürgündeki faaliyetlerinin kanıtlarını ve Norveçli Arne Treholt'un Mos-

kova için casusluk yaptığının ilave delillerini götürüyordu. Ve her şeyden önemlisi, BOOT dosyalarının, Michael Foot hakkındaki KGB dosyasının ezberlemiş olduğu ayrıntılarını –İngiliz istihbaratı için sürpriz bir hediye ve patlamaya son derece hazır bir öbek siyasi patlayıcı– götürüyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

7 GÜVENLİ EV

Dışarıda, Aldrich Ames, sadece sıradan mutsuz bir CIA görevlisiydi. Çok fazla içiyordu. Evliliği, yavaş ve dikkat çekmeyen bir şekilde çökmekteydi. Asla yeterli parası olmamıştı. İşi, Soğuk Savaşın eşiğinde Mexico City’de Sovyet ajanı angaje etmeye çalışmaktı, işi şaşırtıcı biçimde renksizdi ve Virginia, Langley’deki CIA Genel Merkezinden sürekli gelen rahatsız edici talep yağmuruna yol açacak kadar da verimsizdi. Ames, kendisine az değer verildiğini, düşük ücret aldığını ve cinsel dürtülerinin az olduğunu düşünüyordu. Son zamanlarda, Noel partisinde sarhoş olmak, bir kasayı kilitlemeyi unutmak ve bir Sovyet ajanın resimlerinin bulunduğu evrak çantasını trende unutmak gibi sebeplerle birkaç kınama almıştı. Fakat iş sicilinde daima vasat, kesinlikle ikinci sınıf ve başıboş birinden başka bir şey olduğuna dair bir kayıt yoktu. Kalın gözlüğü, kendinden emin gözükmeyen bıyığıyla, ince, uzun boylu Ames’i bir grubun içinde fark etmek zordu, kalabalıkta ise görünmez oluyordu. Ames’de özel hiçbir şey yoktu, belki de sorun zaten buydu.

Rick Ames’in içinde merhametsiz, öfkeli bir yozlaştırıcı şüphencilik vardı, o kadar yavaş ilerliyordu ki, kimse fark

etmemişti, Ames'in kendisi bile.

Bir zamanlar Ames'in büyük hayalleri vardı. 1941'de, River Falls, Wisconsin'de doğmuştu, çocukluğu, mısır gevreği kutularının üzerinde bunalım, alkolizm ve sessiz umutsuzluk paylarını örtbas edecek şekilde tasvir edilen türde huzurlu banliyö yaşamı rüyası gibi görünen 1950'lerin tipik çocukluğu şeklinde geçmişti. Babası, iş hayatına bir kolejde öğretim görevlisi olarak başlamış, Birmanya'da CIA için, ABD hükümetinin gizlice finanse ettiği Birmanca yayınlara para aktararak çalışmakla sonlanmıştı. Ames, çocukken Leslie Charteris'in, baş karakterinin Simon Temp-lar, "Aziz" olduğu polisiyelerini okur ve kendini, "cesur ve güler yüzlü İngiliz maceraperest" olarak hayal ederdi. Casus gibi görünmek için trençkot giyerdi ve sihir numaraları çalışırdı. İnsanları aptal yerine koymayı seviyordu.

Ames, zekiydi, hayal gücü kuvvetliydi ama gerçekler asla umutlarıyla aynı düzeyde olmuyordu veya hak ettiğini düşündüğü şeyleri vermiyordu. Chicago Üniversitesi'ni başarısız olduğu için bırakmak zorunda kalıp, bir süreliğine yarı zamanlı aktör olarak çalıştı. Otoriteye sinirleniyordu. "Ondan yapmak istemediği bir şey istenirse tartışmazdı, o işi yapmazdı, o kadar," diyor bir çağdaşı. Sonunda güçlükle bir üniversite diploması aldı ve babasının tavsiyesiyle CIA'ye sürüklendi. "Yalan söylemek kötü bir şey oğlum ama daha iyi bir şeye hizmet ediyorsa sorun değil," demişti babası, miktarı giderek artan Bourbon bardağının ardından.

CIA'in Subay Eğitim Kursu, istihbarat toplama işinin karmaşık ve zorlu dünyasında, vatanperverlikle göreve sadakat duygusunu uyandırmayı amaçlıyordu. Fakat başka etkileri de olabiliyordu. Ames, ahlakın her yöne çeki-

lebilir olduğunu öğrenmişti; Birleşik Devletler'in yasaları, diğer ülkelerinkinden ağır basardı; açgözlü bir casus, ideolojiye önem verenden daha değerliydi çünkü "onları paraya bir kez bağladınız mı, elinizde tutmak ve onlarla oynamak daha kolay olur." Ames, ajan angaje etmenin, "bir insanın zayıf noktasını tespit edebilme yetisine" bağlı olduğuna inanıyordu. Bir adamın zayıf yönünü öğrenince onu kapana kısıtıp, kullanabilirdiniz. İhanet günah değil, operasyonel bir araçtı. "Casusluğun özü, güveni kötüye kullanmaktır," demişti Ames. Ama yanılıyordu. Başarılı bir şekilde ajan çalıştırmanın özü, güvenin korunması, bir bağlılığın yerine diğer birinin geçmesi ve daha fazla sadakattir.

Ames, Doğu ile Batı arasındaki casusluk savaşının merkezi Türkiye'de görevlendirildi ve Ankara'daki Sovyet ajanlarını angaje ederek eğitimini uygulamaya sokmaya başladı. Ames, "bir hedefe odaklanma, ilişki kurma, kendine ve ajana amaçladığı durumu işleme yetisine sahip doğal bir istihbarat şefi olduğuna" karar vermişti. Oysa patronları, performansını ancak "yeterli" buluyorlardı. Prag Baharından sonra, bir gecede "68'i hatırla" sloganıyla –Türk halkının Sovyet istilasına büyük öfke duyduğu izlenimini vermek için– yüzlerce poster yapıştırması talimatını aldı. O ise, posterleri çöpe atıp, içmeye gitti.

1972'de Washington'a dönen Ames, Rusça eğitim kursu aldı ve sonraki dört yılını, Sovyet-Doğu Avrupa Departmanında çalışarak geçirdi. Bindiği gemi, mutlu bir gemi değildi. Richard Nixon'ın 1972'deki Watergate soygununun federal soruşturmasını engellemek için CIA'i kullandığının ortaya çıkması, teşkilatın içinde kriz yarattı ve o tarihten önceki yirmi yıl boyunca teşkilatın faaliyetleri üzerine bir dizi soruşturmayı başlattı. "Aile mücevherleri" olarak bilinen sonuca ilişkin raporlar gazetecilerin telefon-

larının dinlenmesi, soygunlar, suikast komploları, insanlar üzerinde yapılan deneyler, mafya ile gizli anlaşmalar ve yurt içinde sivillerin sistematik olarak gizlice izlenmesi gibi CIA'in tüzüğünün çok dışında olduğu halde tekrarlanan yasa dışı aleyhte eylemleri belirledi. CIA'in orkide yetiştiricisi, sıska karşı istihbarat şefi, James Angleton, Kim Philby'nin tüm Batı İstihbaratına kitlesel bir sızma operasyonu düzenlediğine dair saplantılı ve hatalı inancına dayanan dâhili köstebek avlarıyla CIA'i neredeyse yok ediyordu. Sonunda Angleton, 1974'te ardında derin bir paranoya mirası bırakarak emekli olmaya zorlandı. CIA, casus savaşında da geride kalmıştı: "Angleton ile karşı istihbarat personelinin aşırı gayretkeşliği yüzünden, SSCB'de adını anmaya değer çok az sayıda Sovyet ajanımız vardı," demişti Ames ile hemen hemen aynı zamanda CIA tarafından işe alınan ve ilerleyip teşkilatın başına geçen Robert M. Gates. Teşkilat, ertesi on yıl içinde toptan reform geçirecekti fakat Ames, teşkilata en kötü durumundayken, morali bozuk, karışık ve büyük ölçüde güvenilmez olduğu sırada katılmıştı.

1976'da Sovyet ajanları angaje etmek için New York'a taşındı, sonra da 1981'de Mexico City'de görevlendirildi. CIA, içtiğinin, ayrıca kaytarma ve yakınma eğiliminin farkına varmıştı fakat kovulacağına dair bir ima hiç olmamıştı. CIA'deki yaklaşık yirmi yılın ardından teşkilatın işleyişini anlamıştı ama kariyeri hiç ilerlemiyordu, bunun için de kendinden başka herkesi suçluyordu. Meksika'daki ajan angaje etme girişimleri az sonuç vermişti, meslektaşlarının çoğunu ve bütün amirlerini salaklar olarak görüyordu. "Yaptıklarımın çoğu işe yaramadı," diye kabul etmişti. Ames, akran bir istihbarat subayı olan Nancy Segebarth ile hızla ve pek düşünmeden evlenmişti. Evliliği, Gordievsky'nin ilk evliliği gibi, soğuk ve çocuksuz sonuçlanmıştı.

Nan, onunla Mexico City'ye gelmemiştir. Pek hoşlanmadığı birkaç kadınla tatmin edici olmayan ilişkiler yaşadı.

1982 ortalarında batağa saplanmaktaydı: düş kırıklığına uğramış, yalnız, hırçın ve tatminsiz bir haldeydi ama düşüşünü durdurmak için fazla tembel ve fazla ayyaştı. Derken hayatına Rosario girdi ve ışıklar yandı.

Maria del Rosario Casas Dupuy, Kolombiya elçiliğinde kültür ataşesiydi. Fransız kökenli, yoksullaşmış aristokrat bir Kolombiyalı ailede doğan Rosario, yirmi dokuz yaşında, iyi eğitilmiş, cilveli, hayat dolu, koyu renk kıvrıkcık saçlı, parlak gülümlü bir kadındı. "Sigara dumanından havasız kalmış odaya giren temiz hava gibiydi," demişti Mexico City'de çalışan bir Dışişleri Bakanlığı görevlisi. Ayrıca toy, yoksul ve hırslıydı. Bir zamanlar ailesinin geniş arazileri varmış. En iyi özel okullarda eğitim görmüş, Avrupa ve ABD'de okumuştur. Kolombiya'nın elit tabakasının bir üyesiydi. Fakat aile iflas etmişti. "Servet sahibi insanların bulunduğu bir ortamda büyüdüm," demişti bir keresinde. "Ama bizde hiç yoktu." Rosario, bunu düzeltmek niyetindeydi.

Rick Ames ile diplomatik bir akşam yemeğinde tanışmıştı. Yere oturup, şevkle modern edebiyat üzerine konuşmuşlar, sonra da Ames'in dairesine gitmişlerdi. Rosario, Ames'in normal bir Amerikalı diplomat olduğunu, dolayısıyla mantıken muhtemelen zengin olduğunu düşünmüştü. Rick, onu "zeki ve güzel" bulmuş ve çabucak ona âşık olduğuna karar vermişti. "Aramızdaki seks harikaydı," demişti.

Yeni Amerikalı sevgilisinin evli, meteliksiz bir CIA ajanı olduğunu anlayınca Rosario'nun hevesi azaldı. "Bu şerefsizlerle ne yapıyorsun?" diye sordu. "Zamanını, yeteneklerini niye boşa harcıyorsun?" Ames, en kısa zamanda Nan'den boşanıp, Rosario ile evleneceğine söz verdi. Sonra

da birlikte ABD’de yeni bir hayata başlayıp, “sonsuzla dek mutlu yaşayacaklardı”. Cüzi bir CIA maaşı alan bir adam için bu masraflı bir vaatti: Nan’dan boşanmak, büyük ihtimalle pahalıya patlayacaktı, müsrif zevkleriyle Rosario’yu almak da iflasa götürebilirdi. Rosario’ya CIA’dan ayrılacağını, başka bir işe başlayacağını söyledi fakat kırk bir yaşında böyle bir şey yapacak ne isteği ne de enerjisi vardı. Bunun yerine Rick Ames’in huzursuz aklında, CIA’daki düşük maaşlı ve tatmin edici olmayan işini çok daha kazançlı kılacak bir plan oluşmaktaydı.

Aldrich Ames, kazançlı bir gelecek için planlar yaparken, dünyanın öbür tarafında siperli deri kep takmış, tıknaz bir adam, Londra’da, Kensington Palace Gardens 13 Numaradaki Sovyet Elçiliğinden gizlice çıkıp, Notting Hill Gate’e doğru batıya yollandı. Birkaç yüz metre sonra aynı yoldan geri dönüp, bir sokaktan sağa döndü, derken hızlıca sola başka bir yola dönüp, bir dakika sonra bir yan kapıdan geçti. Sonunda bir yan sokakta kırmızı bir telefon kulübesine girip ağır kapısını kapadı ve dört sene önce Kopenhag’da kendisine verilmiş olan numarayı çevirdi.

Rusça “Merhaba! Londra’ya hoş geldin,” dedi Geoffrey Guscott’un kaydedilmiş sesi. “Aradığın için çok teşekkür ederiz. Seni görmek için sabırsızlanıyoruz. Bu arada birkaç gün dinlen ve yerleş. Temmuz başında temasta olalım.” Kayıt, 4 Temmuz akşamı aramasını rica ediyordu. Guscott’un sesi, “son derece güven vericiydi”.

MI6, Oleg Gordievsky’yi sekiz yıldır çalıştırıyordu; artık KGB’nin Londra istasyonuna yerleştirilmiş gayretli ve deneyimli bir casusu vardı, acele davranıp da vakayı patlatamazdı.

Oleg ile ailesi, Kensington High Street’de tamamen

Sovyet Elçiliği personelinin yaşadığı bir binadaki iki yatak odalı dairelerine çabucak yerleştiler. Leyla, yabancısı olduğu yeni muhitinden büyülenmişti, oysa Gordievsky, beklenmedik bir hayal kırıklığı sızısı hissediyordu. İngiltere, Richard Bromhead tarafından angaje edildiği günden beri onun amacı olmuştu ve orası, hayalinde, gerçekte asla uyuşamayan bir çekicilik ve incelik havası taşıyordu. Londra, Kopenhag'dan çok daha pisti, Moskova'dan çok da temiz değildi. "Her şeyin çok daha düzenli ve daha çekici olacağını zannediyordum." Yine de, sadece Birleşik Krallık'a gelmiş olmak bile, hem benim hem de İngiliz istihbaratı için güçlü bir zafer," diye düşündü. MI6 geldiğini kesinlikle bilirdi fakat o, temas kurmadan önce, olur da KGB onu gözlem altında tutuyorsa diye, birkaç gün beklemişti.

Gordievsky, varışının ertesinde sabah, Sovyet Elçiliğine olan 400 metreyi yürüdü, yepyeni geçiş iznini kapı görevlisine gösterdi ve ona KGB rezidenturasına kadar eşlik edildi. Rezidentura, en üst katta bulunan sıkışık, dumanlı, güvensizlikle katlaşmış, güçlendirilmiş bir kapalı alandı, duygusuz ve ahenksiz bir isim olan Guk adıyla anılan sapa-lantı derecesinde şüpheli bir şefin hükmü altındaydı.

General Arkadi Vasilyevich Guk, görünürde Sovyet Elçiliğindeki Birinci Sekreterdi ama aslında KGB rezidenti-ydi, İngiltere'ye iki sene önce gelmiş ve benimsemeyi reddetmeyi ilke edinmişti. Son derece bilgisiz, vahşice hırslı ve sıklıkla sarhoş olan Guk, her tür kültürel alakayı entelektüellik taslamak gibi görüp, umursamıyordu, bütün kitapları, filmleri, oyunları, resmi ve müziği tamamen reddediyordu. KGB'nin karşı istihbarat (KR) direktörlüğünde sivrilmesinin nedeni Baltık devletlerinde, Sovyet yönetimine muhalif milliyetçileri yok etmesiydi. Suikastın ustası ve savunucusuydu, Stalin'in kızı ve New York'taki Yahudi

Savunma Birliği'nin başkanı gibi Batıya kaçan dönemleri öldürmeyi önermesiyle övünmekten hoşlanıyordu. Çok miktarda ama sadece Rus yemekleri yiyor ve çok az İngilizce konuşuyordu. Londra'ya gelmeden önce, Moskova'da kent sel KGB istasyonunun şefiydi. Mikhail Lyubimov'un aksine İngiltere'den ve İngilizlerden nefret ediyordu. Ama en çok da, kendisinin küçümsediği her şeyi temsil eden eğitilmiş, hafif züppe bir diplomat olan Sovyet Büyükelçisi Viktor Popov'dan nefret ediyordu. KGB şefi, zamanının çoğunu, ofisinde kapalı kapılar ardında votka ve peş peşe sigara içerek, Popov'dan şikâyet edip, onun kuyusunu kazmak için çeşitli yollar düşünerek geçiriyordu. Moskova'ya yolladığı bilgilerin çoğu, yalnızca Moskova'nın önlenmesi güç komplo teorilerini besleyecek zekice düzenlenmiş uydurmalarıydı. Mart 1981'de merkez solda oluşan yeni gruplaşmanın, Sosyal Demokrat Parti'nin, CIA tarafından oluşturulduğu fikri gibi uydurmalarıydı. Gordievsky, yeni patronunu, "vasat beyinli, aşâğılık kurnazlık kapasitesi bol olan devasa, şişmiş bir insan topağı" olarak özetlemişti.

Daha zeki fakat aynı zamanda daha tehditkâr olanı, karşı istihbaratın şefi ve Guk'un başlıca sırdaşı Leonid Yefremovitch Nikitenko idi. Yakışıklıydı, öyle hissettiğinde çekiciydi ve acımasızdı. Çukura kaçmış, sarımsı gözlelerinden pek bir şey kaçmazdı. Nikitenko, ilk zamanlarda, Londra'da ilerlemenin yolunun Guk'un istediğini vermek olduğuna karar vermişti fakat becerikli bir istihbarat subayıydı, sistemliydi, hilekârdı ve Londra'da üç yıllık deneyimden sonra İngiliz istihbaratının yöntemleri hakkında çok şey öğrenmişti. "Bunun gibi bir iş daha yok," diyordu Nikitenko, MI5 ve MI6 ile mücadele ettiği işini düşünerek. "Bizler politikacıyız, askeriz. Ve hepsinden önemlisi, harika bir sahneye çıkmış aktörleriz. İstihbarat işinden daha

iyi bir iş düşünemiyorum.” Gordievsky’ye sorun çıkaracak biri olacaksa o da, Nikitenko idi.

PR Alanının şefi, Gordievsky’nin en yakın amiri, Igor Fyodorovich Titov (Gennadi ile alakası yoktu), saç dökülen, peş peşe sigara içen, Batılı porno dergilere –bunları Soho’dan alıp, KGB’deki yakın arkadaşlarına hediye olarak diplomatik çanta içinde Moskova’ya gönderiyordu– doyurulamaz bir düşkünlüğü olan son derece disiplinli bir amirdi. Titov, elçiliğin resmi diplomatik personeli değildi, haftalık Rusça *New Times*’ın muhabiri olarak gazeteci maskesi altında çalışıyordu. Gordievsky, Titov’u Moskova’da tanımıştı ve “çok kötü bir adam” olduğunu düşünüyordu.

Üç patron, Gordievsky’yi, rezidentin ofisinde bekliyorlardı. Soğuk bir şekilde el sıkıp, kalıplaşmış bir selam verdiler. Guk, yeni gelene karşı, kültürlü görüldüğü için hemen cephe aldı. Nikitenko, hiç kimseye güvenmemek üzere eğitilmiş bir adamın ihtiyatıyla onu inceledi. Titov, yeni astını, potansiyel bir rakip olarak gördü. KGB, son derece kabilevarî bir topluluktur: Guk da Nikitenko da KR Alanının ürünleriydi, kökleşmiş bir karşı istihbarat zihniyeti vardı, dolayısıyla içgüdüsel olarak, zar zor yeterli olduğu “bir işi almak için her şeyi yapan biri” olan yeni geleni tehdit olarak gördüler.

Paranoya, propagandadan, cehaletten, gizlilikten ve korkudan kaynaklanıyordu. KGB Londra istasyonu, 1982’de, dünyadaki en paranoyak yerlerden biriydi, büyük ölçüde kuruntuya dayalı kuşatma mantığı aşılanmış bir teşkilattı. KGB Moskova’daki yabancı diplomatları gözetlemeye çok fazla zaman ve efor harcadığı için MI5 ile MI6’nın da Londra’da aynı şeyi yaptığını zannediyorlardı. Aslında Güvenlik Teşkilatının şüpheli KGB subaylarını kesinlikle gözlüyor ve

takip ediyor olmasına rağmen, izleme Rusların düşündüğü yoğunluğun yanına bile yaklaşamazdı.

Yine de, KGB, Sovyet Elçiliğinin tamamının devasa ve aralıksız bir dinleme girişiminin hedefi olduğuna ve bu gizli incelemenin görünmez olması gerçeğinin, İngilizlerin bu işte çok iyi olduklarını doğruladığına inanıyordu. Bitişikteki Nepal ve Mısır Elçiliklerinin “dinleme yerleri” oldukları varsayılıyordu, subayların bitişik duvarların yanında konuşmaları yasaklanmıştı; görünmeyen casusların tele objektiflerle, binaya giren çıkan herkesi izledikleri düşünülüyordu; İngilizlerin, elçiliğin altına dinleme cihazları yerleştirmek için Kensington Palace Gardens’ın altına özel bir tünel inşa ettikleri söylenmişti; elektrikli daktilolar, yazarken çıkan tıkırtıların duyulup, deşifre edilebileceği ileri sürülerek yasaklanmıştı, manuel daktiloların kullanımından bile, tuş vuruşları bir şeyleri açık ederse diye vazgeçilmişti; her duvarda İSİMLERİ VE TARİHLERİ YÜKSEK SESLE SÖYLEMEYİN uyarısının bulunduğu duyurular vardı; Guk’un ofisininki hariç bütün pencerelere tuğla örülmüştü, orada minyatür radyo hoparlörlerinden teybe kaydedilmiş Rus müziği çift camlı pencerelerin arasına yayılıyor, bu gerçeküstü atmosfere katkıda bulunan tuhaf boğuk bir nağme yayıyordu. Bütün gizli konuşmalar, bodrumdaki metal kaplamalı, penceresiz, bütün sene boyunca rutubetli, yazın da kavuran bir odada yapılıyordu. Ofisleri orta katta bulunan Büyükelçi Popov, KGB’nin onun konuşmalarını dinlemek için tavanına dinleme cihazları yerleştirdiğine inanıyordu (muhtemelen haklıydı). Guk’un kişisel saplantısı, Londra Metrosu sistemiydi, oraya hiç girmemişti çünkü metro istasyonlarındaki belli reklam panolarının, KGB’nin her hareketini MI5’in izleyebildiği çift taraflı aynalar içerdiğine inanıyordu. Guk, her

yere kendi fildişi renkli Mercedes'i ile gidiyordu.

Gordievsky, kendini, Londra'nın geri kalanından tecrit etmiş, minyatür bir Stalinci devletin, sürekli güvensizliğin, dar görüşlü çekememezliklerin ve dedikoduculuğun hâkim olduğu bir dünyanın içinde çalışır halde buldu. "Kıskançlık, kötü düşünmek, alçakça saldırılar, entrikalar, suçlamalar, bütün bunlar Moskova'daki Merkez'in kız okulu gibi görünmesini sağlayacak bir ölçekteydi."

KGB istasyonu, çalışmak için gerçekten berbat bir yerdi. Fakat o zaman KGB, Gordievsky'nin kafasında asıl işvereni değildi.

4 Temmuz 1982'de Gordievsky, MI6'nın numarasını, başka bir telefon kulübesinden tekrar aradı. Önceden alarına geçirilmiş olan santral, aramayı derhal on ikinci kattaki bir masaya yönlendirdi. Bu sefer, telefona bizzat Geoffrey Guscott cevap verdi. Konuşmaları sevinçli ama canlı ve gerçekçiydi: ertesi gün öğleden sonra saat 3'te, Rus casusların pusuda beklemesi ihtimalinin hiç olmadığı düşünülen bir yerde bir randevu önerildi.

Sloane Street'deki Holiday Inn'in, Londra'nın en sıkıcı oteli olması iddiası doğrudu. Yegâne ayrıcalığı, yılda bir yapılan Yılın En Zayıfı yarışmasına ev sahipliği yapmasıydı.

Gordievsky, kararlaştırılan saatte iki tarafa açılır kapıyı kapılardan girdi ve lobide Guscott'u fark etti. Yanında, ellili yaşlarının başında, derli toplu sarı saçları, uygun ayakkabılarıyla zarif bir kadın oturuyordu. Veronica Price, beş yıldır bu vaka üzerinde çalışıyordu ama Gordievsky'yi sadece bulanık fotoğraflardan ve pasaportundaki şipşak resminden görmüştü. Guscott'u hafifçe dürtüp, fısıldadı: "İşte orada!" Guscott, kırk üç yaşındaki Gordievsky'nin aradan geçen yıllarda yaşlanmış olacağını düşünüyordu

fakat o, zinde görünüyordu. İngiliz yöneticisini görünce, Rus'un yüzünden "hafif bir gülümseme" geçti. Guscott ile Price, ayağa kalkıp, göz kontağı kurmadan, koridordan otelin arkasına doğru yürüdüler. Gordievsky, anlaştıkları gibi, onları takip ederek arka kapıdan geçip, asfalt yoldan karşıya geçti ve bir merdiven çıkarak otelin birinci kattaki garajına ulaştı. Yüzü sevinçle parlayan Guscott, arka kapısı açık bir arabanın yanında bekliyordu. Price, önceki gece, hızlı bir kaçış için, arabayı merdiven boşluğunun kapısının yanına, çıkış rampasının yakınına park etmişti. Araba, özellikle birilerini almak amacıyla satın alınmış, plakası MI6'yla ilişkilendirilemeyecek bir Ford'du.

Ancak casus güvenli bir şekilde arabaya binince karşılıklı selamlaştılar. Price, hafif trafikte arabayı güvenle sürerken arkada oturan Guscott ile Gordievsky, iki eski dost, Rusça konuşarak bu sürede gelişen ailevî haberleri öğreniyorlardı. Guscott, yurt dışından Londra'ya Gordievsky'yi karşılamak, gelecek planları yapmak ve onu yeni bir vaka subayına devretmek için döndüğünü açıkladı. Rus, başını salladı. Harrods'ın, Victoria and Albert Müzesinin önünden geçtiler, Hyde Park'ın karşısına geçip, Bayswater'da yeni bir apartman blokunun ön avlusuna döndüler ve bir yeraltı garajına girdiler.

Veronica, doğru güvenli evi bulmadan önce ilgisiz emlak komisyoncularıyla Batı Londra'da keşif yaparak haftalar harcamıştı. Modern bir blokun üçüncü katındaki tek yatak odalı dairenin sokaktan görülmesini, ağaçlardan oluşan bir paravan engelliyordu. Garajın çıkışı doğrudan binanın içine götürüyordu: Gordievsky'yi takip etmeye kalkan biri, arabasının içeri girdiğini görebilir fakat hangi daireye girdiğini söyleyemezdi. Arka bahçenin kapısı bir yan sokağa çıkıyordu, böylece binanın arkasından Ken-

sington Palace Gardens'a bir acil kaçış rotası sunuyordu. Daire, Gordievsky'nin başka KGB subayları tarafından rastlantısal olarak görülmesi ihtimalini azaltacak kadar Sovyet Elçiliğinden uzakta ama arabayla oraya gelmesi, park edip, vaka subayıyla görüşüp geri dönmesi, hepsinin de iki saat içinde tamamlanması için yeterince yakındı. Yakındaki bir şarküteri, yiyecek desteği sağlayabilirdi. Price ısrar etmişti: "Dairenin hoş bir atmosferi, belli bir statüsü olmalıydı. Brixton'daki külüstür bir yer olmazdı." Zevkli, modern mobilyalarla döşenmişti. Dinleme cihazları da yerleştirilmişti.

Oturma odasında oturduklarında Price, oradan oraya koşuşturarak çay hazırladı. Kadın vaka subayları, KGB'de neredeyse hiç bilinmiyordu, Gordievsky, Price gibi bir kadınla hiç tanışmamıştı. "Price'a hemen ısındı," diye gözlemlemişti Guscott. "Oleg, kadınlardan anlıyordu." Bu, onun geleneksel İngiliz çayı ile de ilk deneyimiydi. Price, kendi yaşındaki ve sınıfındaki birçok kişi gibi, çayı kutusal, vatanperver bir ritüel olarak görüyordu. Guscott, onu, "Jean" diye tanıştırdı. Gordievsky, kadının yüzünün "bütün İngiliz edep ve onurunu kapsıyor gibi görüldüğünü" düşündü.

Guscott, harekât planını ana hatlarıyla özetledi. Eğer Oleg kabul ederse MI6 vaka subaylarıyla ayda bir kez, öğle yemeği arasında, bu dairede buluşacaktı. KGB istasyonu, öğle yemeği süresinde, subaylar bağlantılarını (daha doğrusu kendilerini) yedirip içirmeye gittiklerinde boşalırdı. Gordievsky'nin yokluğu fark edilmezdi.

Guscott, ona, Kensington High Street ile Holland Park arasında bulunan bir evin anahtarını verdi. Bu, onun sığınağıydı, tehlikeyi sezdiği anda ailesi ile veya yalnız başına

gizlenebileceği bir yerdi. Bir buluşmayı iptal etmek isterse, acilen bir MI6 subayını görmek isterse veya herhangi bir tür acil yardıma ihtiyacı olursa İngiltere'ye vardığında aradığı numaraya telefon etmeliydi. Santralda yirmi dört saat insan vardı, bir operatör aramayı hangi ekip görev başındaysa onlara yönlendirecekti.

Guscott, önemli bir güvence daha verdi. Moskova'dan kaçış planı PIMLICO, Oleg Londra'da olduğu sürece hazır tutulacaktı. KGB, tatil izni hakkı konusunda cömertti, subaylar kışın dört hafta, yazın da altı haftaya kadar dönüşümlü olarak yıllık izne çıkarlardı. Acilen geri de çağırılabilirdi. O ne zaman Moskova'da olursa MI6 subayları, Kutuzovsky Prospekt üzerindeki ekmekçi dükkânındaki ve Central Market'taki sinyal mevkilerini kontrol etmeye, Safeway poşeti taşıyan bir adama göz kulak olmaya devam edeceklerdi. Casus ülkede olmadığı zaman bile bunu yapacaklardı. KGB, Moskova'daki bütün İngiliz diplomatlarını yakından izliyor ve gözetleme görevlileri Hotel Ukraine'in tepesinden ve yabancıların oturduğu apartmanın damından bütün hareketlerini izlerken oturdukları daireleri de dinliyorlardı. Rutinden en ufak bir sapma, fark edilebilirdi; Gordievsky Moskova'dayken düzenli olarak ekmekçinin önünden yürüyerek geçtilerse, o yokken bunu yapmazlar ve döndüğünde tekrar yapmaya başlarsa bağlantı fark edilebilirdi. Her geliş gidişinin öncesi ve sonrasında birkaç hafta boyunca MI6, alanı gözlemeye devam edecekti. Katı yöntemler, PIMLICO Operasyonu prosedürlerinin aylarca veya yıllarca sürdürülmesini gerektiriyordu.

Vaka, yeni bir aşamaya girmişti o yüzden yeni bir kod adı verildi: SUNBEAM, NOCTON (Lincolnshire'da bir köy) oldu.

MI6, Londra'da konumlanmış bir KGB casusunu daha önce hiç çalıştırmamıştı, durum özellikle, kardeş teşkilatı MI5'in oluşturduğu tehdit gibi yeni zorluklar doğurmuştu. Güvenlik Teşkilatı, Londra'daki bütün şüpheli KGB subaylarının hareketlerini izlemekten sorumluydu. MI5'in A4 Bölümü, yani "Gözcüler" olarak bilinen izleme ekibi, Gordievsky'nin Bayswater'da şüpheli bir yerde gizli bir toplantıya katıldığını fark etseydi kesinlikle soruştururdu. Fakat Gordievsky'nin takibe alınmaması için bir açık sipariş vermek, açıkça onun korunduğunu gösterirdi. Her iki şekilde de vakanın güvenliği kaçınılmaz şekilde riske atılmış olabilirdi. İngiltere'de, bu öneme haiz hiçbir operasyon Güvenlik Teşkilatına bilgi vermeden yürütülememişti. Bu yüzden vakayı MI5 ile birlikte yönetme ve MI5'in genel müdürünün dâhil olduğu sadece bir avuç üst düzey subayının da "aşılmasına" karar verildi: bu şekilde, MI6'nın Gordievsky'nin takibe alındığı zamanlardan bilgisi olur, böylece toplantıların, Gözcüler gözlemezken yapılması kesinleşirdi.

MI6 ile MI5 arasındaki bu iş birliğinin eşi benzeri görülmemişti. İngiliz istihbaratının iki kolu, her konuda anlaşamazlardı, beklendiği gibi, casusları yakalama görevi ile onları çalıştırma işinin bağdaşabilir olması gerekmezdi, bazen örtüşür, ara sıra da uyuşmazlık içinde olurdu. İki istihbarat teşkilatının gelenekleri, davranış kuralları ve teknikleri farklıydı. Rekabet yoğun ve çoğunlukla da zarar vericiydi. Tarihsel açıdan, MI6'daki bazı kişiler, yurt içi Güvenlik Teşkilatını, hayal gücü ve şevkten yoksun polis ekibinin bir gömlek üstü görme eğilimindelerdi; buna karşılık MI5, dış istihbarat subaylarını, tuhaf özel okul mace-racıları olarak görüyordu. Her biri, diğerine "sızıntılı" gözüyle bakıyordu. MI5'in, MI6 subayı Kim Philby'yi uzun

süre araştırması karşılıklı şüpheyi derinleştirip, düpedüz husumete dönüştürmüştü. Fakat NOCTON amacıyla birlikte çalışıyor olacaklardı; MI6, Gordievsky'yi günden güne çalıştıracaktı; MI5'ten seçilmiş az sayıda kişi gelişmelerden güncel olarak haberdar edilecek ve vakanın güvenlik yönüyle ilgilenecekti. Gizlilik grubunu MI6'nın dışında genişletme kararı, geleneklerde kayda değer bir açılma ve kumar demekti. MI6 ile MI5 arasında paylaşılan Gordievsky ile ilgili bilgilere LAMPAD (Yunan mitolojisinde ölümler diyarındaki su perileri) kod adı verildi. MI6'da çok çok az kişi NOCTON'u biliyordu; MI5'te çok daha azı LAMPAD'ı biliyordu; her ikisini de bilen MI6 ve MI5 personelinin Venn diyagramı on iki kişiyi geçmezdi.

Koşullar üzerinde anlaşılması ve çay sofrasının toplanmasıyla Gordievsky öne eğilip, dört yıldır biriken sırları, Moskova'da toplanıp, ezberlenen bilgileri, isimleri, tarihleri, yerleri, planları, ajanları ve illegalleri birer birer dökmeğe başladı. Guscott, aceleyle notlar çiziktirdi, sadece ara sıra bir konuya açıklık getirmek için araya girdi. Oysa Gordievsky'nin biraz hatırlatmaya ihtiyacı vardı. Adım adım, kucak kucak, ezberlediği gerçeklerin olağanüstü haznesinin altından girip, üstünden çıktı. İlk toplantı Gordievsky'nin hafızasının yalnızca yüzeyini sıyırmıştı ama zaman geçtikçe ve o rahatladıkça sırlar ondan kontrollü, katartik bir çağlayan gibi döküldü.

Herkes, bir olay ne kadar sık hatırlanırsa gerçeğe o kadar yakınlaşılacağı düşüncesiyle hatıralarını tekrar tekrar sayıp döker. Bu her zaman doğru değildir. Çoğu kişi, geçmişin bir yorumunu anlatır, sonra ya ona bağlı kalır ya da ona kendi düşüncelerini katarak süsler. Gordievsky'nin hafıza gücü farklıydı. Tam olarak tutarlı değildi, ilerleyen ve genişleyen türdendi. "Her toplantıda giderek daha çok

ayrıntı ekledi, bildiklerimizi yavaş yavaş takviye etti,” dedi Veronica Price. Fotoğrafik bir hafıza, tek, kesin siyah-be-yaz bir imajı kaydeder; Gordievsky’nin hafızası puantilist¹⁰ bir resim gibiydi, bir dizi nokta birleştirilip, doldurulduğunda canlı renkleri olan kocaman bir tablo oluşturuyordu. “Oleg’in tanrı vergisi harika bir konuşmaları hatırlama yeteneği vardı. Zamanlamayı, içeriği, ifade tarzını hatırlıyordu...yönlendirilemezdi.” Gece nöbeti görevindeyken diğer subaylarla yaptığı konuşmaları bile ezberlemişti. Çok iyi eğitilmiş bir istihbarat subayı olarak, neyin ilgi çekebileceğini, neyin fazlalık olduğunu biliyordu. Bilgi, paketlenmiş, analiz edilmiş hazır vaziyette geldi. “Keskin bir kavrayışı vardı, ne anlama geldiğini çok iyi anlıyordu, bu da onu diğerlerinden ayırıyordu.”

Buluşmalar, örüntü kümeleri halindeydi, ilk başta ayda bir, sonra iki haftada bir iken sonunda her hafta gerçekleşmeye başladı. Rus, ne zaman güvenli eve gelse Guscott ile Price, sıcak karşılama ve hafif bir öğlen yemeği ile onu bekliyorlardı. “Hâlâ kültür şoku yaşıyordu ve özünde düşman olan bir KGB istasyonunda çalışıyordu,” diye hatırlıyordu Guscott. “Onda depolanmış bilgi yığınları vardı. Esas amacımız, vazgeçme niyeti olmadığından emin olmaktı. Ona güvence vermeye çok istekliydik.”

1 Eylül 1982’de Gordievsky güvenli eve gittiğinde Price ve Guscott’un yanında bekleyen üçüncü bir kişi olduğunu, düzgün giyimli, delici bakışlı, dökülmekte olan koyu renk saçlı genç bir adam olduğunu gördü. Guscott onu, Rusça olarak, “Jack” adıyla tanıştırdı. Gordievsky ile James Spooner ilk kez el sıkıştılar. Hemen yakınlık oluşmuştu.

James Spooner’ın akıcı Rusçası ve yönetim becerile-

10 Resimde noktacılık tekniği. (Çev.)

ri, onun, Guscott Stockholm'e döndüğünde vakayı idare etmek için en iyi aday olmasını sağlıyordu. NOCTON'u yönetmek isteyip istemeyeceği sorulduğu sırada Almanya'da yeni görev almak üzereydi. "Evet demek iki dakikamı aldı." Ajan ve yöneticisi, birbirlerini değerlendirdiler.

"Özenle bilgilendirildim, Gordievsky tam olarak beklediğim gibiydi," demişti Spooner. "Genç, enerjik, uyanık, disiplinli, odaklanmış." Bunlar, Spooner'ın kendisini tarif etmek için kullanılabilecek kelimelerdi. Her iki adam da yetişkin hayatları boyunca istihbarata batmışlardı; ikisi de casusluk yöntemlerine tarihin prizmasından geçirerek bakıyorlardı; hem mecazi olarak hem de fiilen aynı dili konuşuyorlardı.

"Ondan asla şüphem olmadı. Bir an bile," demişti Spooner. "Açıklaması zor ama sadece neye güvenip, neye güvenmeyeceğinizi biliyorsunuz, işte. Yargı gücünüzü kullanıyorsunuz. Oleg, tamamen güvenilir, dürüst biriydi ve doğru nedenler tarafından harekete geçirilmişti."

Gordievsky, Spooner'ı hemen "birinci sınıf bir istihbarat subayı ama aynı zamanda gerçekten iyi kalpli, duygu ve hassasiyet dolu, hem kişisel olarak hem de etik ilkelelerinde dürüst biri" olarak kabul etti. Sonradan onu, "en iyi bakıcımdı" diye tarif etmişti.

İngiltere, Gordievsky'ye hâlâ "farklı ve yabancı" geliyordu fakat toplantılar birbirini izledikçe MI6 ile düzenli temas, bir düzene oturdu. Bayswater'daki daire, Guk'un KGB rezidenturası içindeki paranoyakça düşmanlıklardan ve kaba iç çatışmalardan bir kaçış, bir sığınak sağlıyordu. Veronica yerel mezeciden bir yemek hazırlıyordu, bu genellikle piknik yiyeceklerinden, ara sıra da ringa ve pancar turşusu gibi Rus lezzetleri ile bir ya da iki şişe biradan

oluşuyordu. Spooner, daima sehpanın üzerine bir ses kaydedici koyuyordu, bu, olur da gizli dinlenme teknolojisi arızalanırsa diye bir yedekti fakat aynı zamanda profesyonelliğin bir ifadesi olarak odaktı. Toplantılar en fazla iki saat sürüyordu, her toplantının sonunda bir sonraki için ayarlama yapıyorlardı. Sonra Spooner bilgi alışverişini yazıp İngilizceye çevirir ve tam bir rapor hazırlardı. Çoğunlukla gece geç vakte kadar ve Century House'da dikkat çekmemek için evden çalışırdı: gerçekte ne iş çevirdiğini MI6'daki iş arkadaşlarından gizlemek için sık sık başka ülkeye seyahat etmesini gerektiren yurtdışındaki bir vaka üzerinde çalıştığı söylenmişti. Hazırladığı kopya, çeşitli "müşteriler" –her biri sadece tek bir konu alanıyla ilgilenen standart MI6 uzmanlığı– için özel raporların çıkarılacağı bir maden ocağı haline gelirdi. Bir toplantıdan yirmi rapor çıkabilirdi, bunların bazıları da sadece bir cümle olabilirdi. NOCTON ürününü derleyip düzenleme, analiz etme, ayırma, kimliğini gizleme ve dağıtımını yapma sorumlulukları, MI6'nın içinde, yetenekli bir Soğuk Savaş uzmanının yönettiği özel bir birime düşmüştü.

Gordievsky, hafızasını sistematik bir şekilde kazıyor, hatırlıyor, aratıyor ve biriktiriyordu. Üç ay boyunca sorguya çekildikten sonra anılarını her detaya varıncaya kadar taramıştı. Sonuç, MI6 tarihinde en geniş tek "operasyonel yüklemeydi", KGB'nin içyüzünün anlaşılmasını sağlayan şaşırtıcı titizlikte ve en kapsamlı açılandı: geçmiş, güncel hali ve gelecek planlarıydı.

Gordievsky, MI6 tarihinin bütün şeytanlarını birer birer çıkarmıştı. Kim Philby'nin, hâlâ KGB için çalıştığını ama kesinlikle CIA'in James Angleton'nın hayal ettiği gibi her şeyi gören bir deha olarak değil, yarı zamanlı analist olarak çalıştığını açıkladı. İngiltere Müesses Nizamı, yıllarca

Philby gibi başka bir casusun da kademeleri içinde pusuda beklediğinden endişe etmişti. Bu sırada tabloid gazeteler, durmak bilmeden "Beşinci Adam" denen kişinin peşine düşmüşler, bir sürü adayı belirlemiş, süreç içinde birçok kariyeri ve yaşamı enkaz haline getirmişlerdi. Hain bir MI5 subayı ve *Spycatcher*'ın yazarı olan Peter Wright, MI5'in çok zarar verici bir dizi iç soruşturmayı harekete geçiren eski başkanı Roger Hollis'in KGB köstebeği olduğunu saplantı haline getirmişti. Gordievsky, Hollis'in ismini temiz çıkararak bu komplo teorisini gömdü. Beşinci Adamın, 1964'te Sovyet ajanı olduğunu itiraf eden eski MI6 subayı John Cairncross olduğunu doğruladı. Gordievsky, İngilizlerin kendilerini bir kuruntuya düğümlemlerle bağladıkları gülünç manzaranın Merkez'de, şaşırtıcı bir eğlence yarattığını ve hatta KGB'nin bir komplo ihtimalinden şüphelenmesini sağlayacak kadar garip görüldüğünü açıkladı. Bizat Gennadi Titov'un, cadı avını anlatan başka bir İngiliz gazetesini okuyup, "Neden Roger Hollis'i konuşuyorlar? O kadar saçma ki, anlayamıyorum, bu bize yönelik özel bir İngiliz oyunu olmalı," dediğini anlattı.

Gordievsky'nin KGB arşivlerindeki araştırması başka gizemleri de çözmüştü. 1946'da keşfedilen ama kimliği asla resmen tespit edilemeyen ELLI kod adlı Sovyet casusu, savaştan önce Cambridge Üniversitesi'nde komünist davaya angaje edilmiş olan eski bir istihbarat subayı Leo Long idi. İngiltere'nin savaş zamanındaki atom bombası araştırmasında çalışan İtalyan nükleer fizikçi Bruno Pontecorvo, 1950'de SSCB'ye iltica etmeden önce yedi sene boyunca KGB'ye gönüllü olarak hizmet etmişti. Gordievsky, Norveçli casus Arne Treholt'un hâlâ aktif olduğunu da ortaya çıkarabilmişti. Treholt, Birleşmiş Milletler'de Norveç delegasyonunun bir üyesi olarak New York'ta bulunmuş-

tu, şimdi de Norveç'e dönmüş, birçok hassas materyale erişebildiği ve –KGB'ye aktardığı– Joint Staff College'da okuyordu. Norveç güvenlik teşkilatı, Gordievsky'nin 1974'teki ilk ihbarından beri Treholt'u izliyordu ama henüz üstüne atılmamıştı, bunun nedeni kısmen İngilizlerin Treholt'un tutuklanmasının, şüpheleri, kimliğini Norveçlilere bildir-medikleri kendi kaynaklarının üzerine çekmesinden duydukları korkuydu. Artık Treholt'un boynundaki ilmek sıkılmaya başlamıştı.

Ufak bir grup, üst düzey MI6 subayı, NOCTON'un vaka subaylarından sorgulamanın ilk sonuçlarını dinlemek için Century House'ta toplandılar. Bunlar, hislerini açığa vuran, duygusal insanlar değillerdi fakat odada bir "heyecan ve beklenti" havası vardı. Ekâbirler, İngiltere'deki geniş KGB ajanı şebekesini, müesses nizamı içinden yok etmek için sinsice girmeye çalışan Cambridge Beşlisi gibi komünist casusları öğrenmeyi bekliyorlardı. 1982'de KGB'nin o güne kadarki en etkili durumunda olduğu varsayıyordu. Gordievsky, öyle olmadığını ispat etti.

KGB'nin İngiltere'de sadece bir avuç ajanının, bağlantısının ve illegalinin olduğunu, hiçbirinin de ciddi bir tehdit oluşturmadığını öğrenmek, hem rahatlama hem de hayal kırıklığı yaratmıştı. Gordievsky, KGB arşivlerindeki aktif dosyaların sendika lideri Jack Jones ve İşçi Partili Parlamento Üyesi Bob Edwards ile ilgili olduğunu ortaya çıkarmıştı. *Guardian*'da çalışan gazeteci Richard Gott ve yaşlı barış aktivisti Fenner Brockway gibi, para veya ağırlama kabul etmiş olan sempatizan "bağlantıları" belirlemişti. Fakat casus avcıları, büyük av yolunda peşine düşmeye değer pek bir şey bulamamışlardı. Özel tek bir endişe kaynağı vardı: belli ki, Gordievsky, GCHQ'da, İngiliz istihbaratının iletişim ve sinyaller istihbaratıyla ilgili bölümünde analist

olarak çalışan ve daha yeni tutuklanan Sovyet casusu Geoffrey Prime'ı hiç duymamıştı. Eğer Gordievsky, bütün dosyaları görmüşse, neden aralarında 1968'de SSCB için casusluk yapmaya başlayan Prime için de bir tane yoktu? Cevap basitti: Prime, KGB karşı istihbaratı tarafından çalıştırılıyordu, İngiltere-İskandinavya bölümü tarafından değil.

Gordievsky'nin, KGB'nin Londra, İskandinavya ve Moskova operasyonlarını ayrıntılı bir şekilde tasviri, Sovyet düşmanın, üç metrelik bir efsanevi dev olmayıp, kusurlu, beceriksiz ve yetersiz olduğunu kanıtlamıştı. 1970'lerin KGB'si, belli ki, bir nesil öncesinde olduğu gibi değildi. Pek çok kendini adanmış ajanın angaje edildiği 1930'ların ideolojik coşkusunun yerini, çok farklı türden casuslar oluşturan dehşete düşmüş bir riayet almıştı. Büyüklüğü, yeterli finansmanı ve acımasızlığı devam ediyordu ve hâlâ en parlak ve en iyi adaylardan bir kısmını davet edebiliyordu. Fakat artık kademelerinde fırsatçılar, dalkavuklar ve hayal gücü pek küçük olan kariyer peşindeki tembeller de bulunuyordu. KGB, hâlâ tehlikeli bir düşmandı fakat artık kırılganlıkları ve kusurları açığa çıkmıştı. KGB'nin zayıflama dönemine girmekte olduğu aynı sırada yeni hayat ve azim, Batı istihbaratını canlandırmaya başlıyordu. MI6, 1950'ler ve 1960'ların zayıflatan casus skandalları esnasında takındığı savunucu sinikliğinden çıkıyordu.

Teşkilatta bir güven ve heyecan çalkantısı dolanıyordu. Bu KGB yenilebilirdi.

Fakat Gordievsky hazinesinin, İngiliz istihbarat ve güvenlik amirlerinin kabullenmekte zorlandığı bir tarafı vardı.

Michael Foot'un KGB ile cilveleşmesi uzak geçmişte kalmıştı. Gordievsky, ajan BOOT'un önemini abartmama-

ya özen göstermişti, Geoffrey Guscott'un da vaka değerlendirmesi açıktı: Foot, uzun zaman önce sadece "dezenformasyon amacıyla" kullanılmıştı; genel kabul görmüş anlamda casus veya "bilinçli ajan" değildi. Fakat 1980'den beri ülkenin liderliği için Margaret Thatcher'a meydan okuyan İşçi Partisi muhalefетinin lideriydi. Gelecek genel seçimlerde başbakan olabilir, bu konumunu en azından 1984'e kadar sürdürebilirdi. Eğer KGB ile önceki finansal ilişkisi ortaya çıkarılırsa, Foot'un itibarını mahveder, kazanma şansını bitirir ve muhtemelen tarihin akışını değiştirirdi. Birçokları onun zaten tehlikeli derecede sol görüşlü olduğunu düşünüyorlardı fakat KGB ile temasları, ideolojik konumuna büsbütün kötü niyetli bir iz ekleyecekti. Hakikat, Foot'un ziyadesiyle saf ve budala görünmesini sağlamak için yeterince aleyhindeydi. Oysa seçimin en civcivli zamanında olgunlaşmış, ücretli bir KGB casusu olarak görünmesi sağlanabilirdi.

"Bu bilginin hassasiyeti ve parti politikası nedeniyle kullanılmasını önleme gereği açısından endişeliydik," dedi Spooner. "Ülkede derin bir ideolojik ayrım vardı fakat bu bilgiyi siyasi ana görüşün dışında tutmamız gerektiğini biliyorduk. Büyük ölçüde yanlış yorumlamaya açık olan bilgiyi bir süre için elimizde tutuyorduk."

Foot hakkındaki bilgilerin açığa çıkmasının ulusal güvenlik için önemli çıkarımları vardı. MI6, kanıtı MI5'in genel müdürü John Jones'a ilettili. Güvenlik Teşkilatı, bir sonraki hamleye karar vermeliydi. "Onların tercihiydi."

Sir Robert Armstrong kabine sekreteri olarak kamu görevlilerinin üst düzey yöneticisi, başbakanın kıdemli politika danışmanı ve istihbarat servislerinin ve onların hükümetle ilişkilerinin denetiminin resmi sorumlusuydu. Siyasi

olarak tarafsız ve Whitehall dürüstlüğünün vücut bulmuş hali olan Armstrong, hem Harold Wilson hem de Edward Heath yönetimlerinde baş özel sekreter olarak hizmet etmişti. Thatcher'ın en güvendiği danışmanlarından biriydi. Ama bu, ona her şeyi söylediği anlamına gelmezdi.

MI5'in genel müdürü, Armstrong'a, Michael Foot'un, bir zamanlar KGB'nin ücretli bağlantısı Ajan BOOT olduğunu söyledi. Bilginin başbakana ileilmeyecek kadar politik açıdan fazla kışkırtıcı olduğu konusunda hemfikir oldular.

Yıllar sonra bu olay sorulduğunda Armstrong, en zarif hükümet geleneğiyle temkinli ve donuktu: "Michael Foot'un, İşçi Partisinin lideri olmadan önce KGB ile temasları olduğunun düşünüldüğünü ve *Tribune*'un Moskova'dan, muhtemelen KGB'den finansal destek aldığına inanıldığını biliyordum...Gordievsky bunu teyit etmişti. Bunun ne kadarının dışişleri bakanlığına veya başbakana bildirildiğini bilmiyorum."

Armstrong, sonradan kendini, İngiliz hükümetinin, Peter Wright'ın açığa vurucu biyografisinin yayınlanmasını durdurmak için kalkıştığı başarısız girişimin, yani "Spycatcher davasının" en önemli tanığı olarak buldu. "Economical with the truth"¹¹deyimini o icat etmişti. Michael Foot hakkındaki gerçeği aktarırken kesinlikle en ekonomik şekilde davranmış olduğu görülüyor. Margaret Thatcher'a veya diğer üst düzey danışmanlarına söylememiştir; kamu görevlilerinden, Muhafazakâr Partiden veya İşçi Partisinden kimseye söylememiştir. Amerikalılara veya İngiltere'nin müttefiklerinden birine de söylememiştir. Hiç kimseye söylememiştir.

11 Tüm doğruyu söylememek. (Çev.)

Patlamamış bombayı kimseye iletmeyen kabine sekreteri, onu cebine koyup, Foot'un seçimi kaybedeceği ve problemin kendini etkisiz hale getireceği umuduyla orada saklamıştı. Veronica Price, lafını sakınmazdı: "Onu gömdük," dedi. Öyle olsa bile, MI6'nın içinde, Michael Foot'un seçimi kazanması durumunda çıkacak olası anayasal sonuçlar üzerine tartışmalar vardı: KGB ile geçmişî olan bir siyasetçi İngiltere'nin başbakanı olursa kraliçeye bilgi verilmesi gerektiği üzerinde anlaşıldı.

Gordievsky'nin yüklediklerinin içinde BOOT dosyalarından daha tehlikeli ilave bir unsur, dünyayı sadece değiştirme değil, imha etme potansiyeline sahip bir KGB sırrı vardı.

1982'de, Soğuk Savaş, nükleer savaşın gerçek bir olasılık olarak görüldüğü noktaya doğru ısınıyordu. Gordievsky, Kremlin'in, Batının nükleer butona basmak üzere olduğuna, yanlış ama tamamen ciddi olarak inandığını ortaya çıkarmıştı.

8 OPERASYON RYAN

Mayıs 1981’de, KGB’nin başkanı Yuri Andropov, üst düzey subaylarını, ürkütücü bir duyuru yapmak üzere gizli bir oturumda topladı: Amerika ilk nükleer vuruşu yapmayı ve Sovyetler Birliği’ni imha etmeyi planlıyordu.

Yirmi yıldan uzun süredir Doğu ile Batı arasındaki bir nükleer savaş, karşılıklı kesin imha tehdidiyle, bu tür bir çatışma durumunda kimin başlattığına bakmaksızın her iki tarafın da yok edileceği vaadiyle uzak tutuluyordu. Fakat 1970’lerin sonunda Batı, nükleer silahlanma yarışında mesafe kaydetmeye başladı ve uluslararası ilişkilerdeki gergin yumuşama, Kremlin’in, bir nükleer önünü alma saldırısıyla yenileceği ve yok edileceğinden korktuğu farklı bir psikolojik meydan okumaya dönüştü. 1981 başında KGB, yeni geliştirilmiş bir bilgisayar programını kullanarak jeopolitik durumun analizini yaptı ve “dünya kuvvetlerinin oranının” Batının lehine ilerlediği sonucuna vardı. Sovyetlerin Afganistan’ı işgali pahalıya mal oluyordu, Küba Sovyet fonlarını tüketiyordu, CIA SSCB’ye karşı agresif bir gizli faaliyet yürütüyordu ve ABD önemli bir askeri takviye gerçekleştiriyordu: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş kaybediyor gibi görünüyordu ve Kremlin, yıllarca

maç yapmaktan yorulmuş bir boksör gibi, beklenmedik anda gelen o tek, sert yumruğun yarışmayı bitirebileceğinden korkuyordu.

KGB başkanının, SSCB'nin beklenmedik bir nükleer saldırıya açık olduğu şeklindeki kanaati, muhtemelen ulusal jeopolitik analizden ziyade Andropov'un kişisel deneyimiyle ilgiliydi. 1956'da Macaristan'daki Sovyet büyükelçisi olarak, görünüşte güçlü bir rejimin ne kadar çabuk devrilebildiğine tanık olmuştu. Macaristan Ayaklanmasını bastırmakta önemli bir rol oynamıştı. On iki yıl sonra Andropov, Prag Baharını bastırmak için yine "aşırı tedbirlerle" baskı yapmıştı. "Budapeşte Kasabının", silahlı güce ve KGB baskısına sarsılmaz bir inancı vardı. Romanya gizli polisinin başkanı, onu "SSCB'nin yönetimine Komünist Partinin yerine KGB'yi geçiren adam" şeklinde tarif ediyordu. Yeni kurulan Reagan yönetiminin kendine güvenli ve dik kafalı duruşu, yaklaşmakta olan tehdidi vurgulayacak gibi görünüyordu.

Bu nedenle her gerçek paranoyak gibi Andropov da korkularını doğrulayacak kanıt bulmayı amaçladı.

Operasyon RYAN ("nükleer füze saldırısı" ifadesinin Rusçası olan *Raketno-Yadernoye Napadeniye* ifadesinin baş harflerinden oluşan kısa adı) Sovyetlerin barış döneminde faaliyete geçirilen en büyük istihbarat operasyonuydu. Andropov, yanında bulunan Sovyet lideri Leonid Brejnev ile birlikte afallamış KGB'li dinleyicilerine, ABD ile NATO'nun "nükleer savaşa bilfiil hazırlanmakta olduklarını" duyurdu. KGB'nin görevi, Sovyetler Birliği'nin gafil avlanmaması için bu saldırının eli kulağında olduğuna ve erken uyarı vereceğine dair işaretler bulmaktı. Dolaylı olarak, yaklaşan bir saldırının kanıtı bulunabilirse önünü alma vu-

ruşunu bizzat Sovyetler Birliği yapabilirdi. Andropov'un, Sovyetlerin uydu devletlerindeki özgürlüğü yok etme deneyimi, onu en iyi savunma yönteminin saldırı olduğuna inandırmıştı. Bir ilk saldırı korkusu, ilk saldırıya yol açma tehlikesinin belirtisiydi.

Operasyon RYAN, Andropov'un ateşli hayal gücünde doğmuştu. Sürekli büyümüş, KGB ve GRU içinde bir istihbarat saplantısına dönüşerek yayılmıştı, binlerce çalışma saati harcanmış ve süper güçler arasındaki gerilimi korutucu düzeylere çıkarmıştı. RYAN'ın kendi kaçınılmaz düsturu bile vardı: *"Ne Prozerot!-Sakın Kaçırma!"* Kasım 1981'de, ilk Ryan talimatları, ABD, Batı Avrupa, Japonya ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki KGB saha istasyonlarına gönderilmişti. 1982 başında tüm rezidenturalara, RYAN'ı en yüksek öncelik yapmaları emredilmişti. Gordievsky Londra'ya varana kadar operasyon, çoktan kendini yürüten bir ivme yakalamıştı. Oysa derin bir yanlış anlamaya dayanıyordu. Amerika bir ilk vuruşa hazırlanmıyordu. KGB, planlanan saldırının kanutunu didik didik aramıştı ama MI5'in onaylı tarih gözlemcilerinin ileri sürdüğü gibi: *"Böyle planlar yoktu."*

Operasyon RYAN'ı başlatmakla Andropov, istihbaratın birinci kuralını ihlal etmişti: zaten inandığın bir şeyin doğrulanmasını asla isteme. Hitler, D-Day (Normandiya Çıkartması) işgal kuvvetlerinin Calais'e çıkacaklarından emindi, casuslarının (Müttefik kuvvetlerin içindeki çift taraflı ajanların yardımıyla) ona söyledikleri buydu, böylece Normandiya çıkartmasının başarısı garantilenmişti. Tony Blair ile George W. Bush, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğuna inanıyorlardı, bu da onların istihbarat teşkilatlarının beklendiği gibi çıkardıkları sonuçtu. Ukala ve despot Yuri Andropov, KGB'deki kölelerinin,

eli kulağında bir nükleer saldırının kanıtını bulacaklarına tamamen inanmıştı. Böylece yaptıkları da buydu.

Gordievsky'ye Moskova'dan ayrılmadan önce Operasyon RYAN konusunda bilgi verilmişti. KGB'nin bu etki alanı geniş politika girişimi MI6'ya açıklanınca Century House'taki Sovyet uzmanları, ilk önce rapora şüphecilikle yaklaştılar. Kremlin'in yaşlıları, Batı ahlakını, gerçekten de Amerika ile NATO'nun ilk saldırıyı yapabileceğine inancak kadar yanlış mı anlamışlardı? Bu, kesinlikle üst düzey bir KGB kaçığının etrafı telaşa veren safsatası mıydı? Yoksa Batıyı, geri adım atmaya ve askeri takviyesini azaltmaya ikna etmek için kasıtlı ve daha kötü niyetli bir yanlış bilgi miydi? İstihbarat camiası şüpheliydi. James Spooner merak ediyordu: Merkez, sahiden de "gerçek dünyadan bu kadar mı habersizdi?"

Fakat Kasım 1982'de, Andropov, Leonid Brejnev'den sonraki Sovyet lideri oldu, böylece Komünist Parti genel sekreteri olarak seçilen ilk KGB başkanı oldu. Kısa süre sonra, rezidenturalara RYAN'ın "artık özellikle ciddi önem taşıdığı" ve "özel bir aciliyet derecesi kazandığı" bilgisi verildi. Beklendiği gibi, KGB Londra istasyonuna, Arkadi Guk'a ("Yermakov" takma adına) hitaben, "kesinlikle kişisel" ve "çok gizli" ibareleriyle bir telgraf ulaştı. Gordievsky onu, cebinde taşıyarak elçilik dışına kaçırıp, Spooner'a teslim etti.

RYAN'a ilişkin "SSCB'ye Yapılacak Nükleer Füze Saldırısının NATO Hazırlıklarını Ortaya Çıkarmak İçin Daimî Operasyonel Görev" başlıklı detaylı plan, KGB'yi Batının yapacağı bir saldırının hazırlıkları konusunda uyaracak çeşitli göstergelere ait tüm ayrıntılardı. Bu belge, Sovyetlerin ilk saldırı korkularının gerçek olduğunun, geçerli ve

büyümekte olduğunu ispatıydı. Şöyle ifade edilmekteydi: "Görevin amacı, RYAN için baş düşman (ABD) tarafından yapılmakta olan hazırlık planlarını ortaya çıkarmak için rezidenturanın sistematik biçimde çalıştığını görmek ve SSCB'ye karşı nükleer silah kullanmak için alınan bir kararın veya nükleer bir füze saldırısı için yapılacak acil hazırlıkların göstergelerinin aralıksız olarak gözlenmesinin düzenlenmesidir." Belgede, olası bir saldırının, mantıklıdan saçmaya kadar değişen yirmi göstergesi listelenmişti. KGB subaylarına, garip bir biçimde, kilise liderleri ile başlıca bankacıları da içeren "kilit nükleer karar mercilerinin" yakından izlenmesi emrediliyordu. Böyle bir kararın alınabileceği binalar, nükleer cephanelikler, askeri tesisler, tahliye yolları ve bomba sığınakları sıkı bir şekilde gözlenmeliydi. Aciliyet durumu için hükümet, ordu, istihbarat ve sivil savunma örgütlerinin içinden ajanlar angaje edilmeliydi. Subaylar, önemli hükümet binalarında geceleri kaç ışık yandığını saymaya teşvik ediliyordu çünkü saldırıya hazırlık niteliğinde gece geç saatlere kadar çalışırlardı. Hükümet binalarının otoparklarındaki arabalar da sayılmalıydı: örneğin, Pentagon'un otoparkındaki ani rağbet bir saldırı hazırlığını gösterebilirdi. Hastaneler gözlenmeliydi çünkü düşman, ilk vuruşuna karşılık misilleme bekleyebilir ve acil durumlar için önlem alabilirdi. Benzer biçimde kesimhaneler de sıkı gözlenmeliydi: eğer mezbahalarda kesilen hayvan sayısı hızla artmışsa bu, Batının Armageddon'dan önce hamburger istiflediğini gösterebilirdi.

En garip emir, "kan bankalarında bulundurulmuş kan miktarının izlenmesi" ve hükümet kan satın alıyor ve plazma stokluyorsa bildirilmesi idi. "RYAN için hazırlıkların başlamakta olduğuna dair önemli bir işaret, bağışçılardan kan satın alımının artması ve ona ödenen paradır. ...birkaç

bin kan bağışçısı kabul merkezinin yerini ve kan fiyatını öğrenin ve değişiklikleri kaydedin...eğer kan bağışçısı kabul merkezlerinin sayısında ve ödenen fiyatlarda beklenmedik ani bir artış varsa hemen Merkez'e bildirin."

Batıda, kan tabii ki, halktan bireyler tarafından bağışlanıyordu. Yegâne ödeme, bir kurabiye, bazen de bir bardak meyve suyuydu. Gelgelelim, Kremlin, kapitalizmin Batı yaşamının her yanına nüfuz ettiğini varsayıyor, "kan bankasının" aslında kanın alınıp satıldığı bir banka olduğunu sanıyordu. KGB'nin dış istasyonlarından hiç kimse, bu temel yanlış anlamaya dikkat çekmeye cesaret etmemişti. Korkak ve hiyerarşik bir teşkilatta kendi cehaletinizi açık etmekten daha tehlikeli olan yegâne şey, patronun aptallığına dikkat çekmektir.

Gordievsky ile iş arkadaşları, ilk başta bu garip alışveriş listesindeki talepleri önemsememişler, Operasyon RYAN'ı Merkez'in eksik bilgilendirilmiş, anlamsız angaryalarının başka bir örneği olarak görmüşlerdi. Sezgileri daha kuvvetli ve daha tecrübeli KGB subayları, NATO veya ABD tarafından başlatılacak beklenmedik bir saldırı şöyle dursun, Batıda bir nükleer savaş iştahı olmadığını biliyorlardı. Guk'un kendisi de, sadece "Merkez'in taleplerini destekler" görünüyor, aslında "saçma" olduklarını düşünüyordu. Ama Sovyet istihbarat âleminde itaat, sağduyudan daha güçlüydü, dünyanın her tarafındaki KGB istasyonları düşmanca planların kanıtlarını aramaya başladılar. Ve kaçınılmaz olarak da bulmaya başladılar. Hemen hemen her insan davranışı, eğer yeterince yoğun bir şekilde irdelenirse şüpheli görünmeye başlayabilir: Dışişleri Bakanlığında yanık bırakılmış bir ışık, Savunma Bakanlığının otoparkındaki boş yer sıkıntısı, potansiyel olarak mücadeleci bir piskopos. SSCB'ye var olmayan bir saldırı planının

“kanıtları” birikirken Kremlin’in korktuğu şeyi doğrular göründü, Merkez’de paranoya arttı ve ispat için yeni taleplere yol açtı. Efsaneler, bu şekilde kendi kendine varlıklarını sürdürürler. Gordievsky buna, “istihbarat toplama ve değerlendirmenin, dış istasyonların endişe verici bilgileri buna inanmasalar bile bildirmek zorunda hissetmeleriyle oluşan kısır döngüsü,” diyordu.

Takip eden aylar boyunca Operasyon RYAN, KG-B’nin yegâne önemli meşguliyeti haline geldi. Bu sırada, Reagan yönetiminin söylemleri, Kremlin’in, Amerika’nın orantısız nükleer savaşa giden saldırgan yolda ilerlediğine dair inancını kuvvetlendiriyordu. 1983 başında, Reagan, Sovyetler Birliği’ni “şeytan imparatorluğu” şeklinde adlandırdı. Pershing II orta menzilli balistik füzelerin Batı Almanya’da konuşlandırılmak üzere olması, Sovyetlerin korkularını artırdı. Bu silahların, “çok ani ilk vuruşu yapabilme” yeteneği vardı ve füze sığınakları gibi zor Sovyet hedeflerini, hiçbir uyarı vermeden dört dakika gibi kısa bir sürede vurabilirdi. Moskova’ya uçuş süresinin yaklaşık altı dakika olduğu tahmin ediliyordu. KGB, saldırıya ilişkin yeterli uyarı verebilirse, Moskova’ya “misilleme tedbirleri alması için elzem olan önce davranma süresini”, başka bir deyişle, ilk vuruş süresini sağlayabilirdi. Ronald Reagan, Mart ayında, bu tür bir misillemeyi her halükârda etkisiz hale getirmekle tehdit ettiği bir resmi duyuru yaptı: Amerika’nın “Yıldız Savaşları” olarak bilinen Stratejik Savunma Girişimi, gelen Sovyet füzelerini düşürebilecek bir kalkan oluşturacak uzay tabanlı silahların ve uyduların kullanılmasını planlıyordu. Bu, Batıyı, zarar görmez duruma getiriyor ve ABD’nin, misillemekten korkmadan bir saldırı başlatmasını mümkün kılıyordu. Andropov, öfkeyle Washington’ı, “bir nükleer saldırıyı, savaşı kazan-

mak umuduyla en iyi ne şekilde başlatacağını icat etmekle ve Washington'ın eylemlerinin bütün dünyayı tehlikeye atmakta olmasıyla" suçladı. RYAN programı genişletildi: Andropov ve KGB'deki itaatkâr astları için bu, Sovyetlerin beka meselesiydi.

MI6 ilk başta RYAN'ı, KGB'nin yetersizliğinin ümit verici ilave bir kanıtı olarak yorumlamıştı: kendini hayali bir kumpas arayışına adanmış bir teşkilatın daha etkili casusluk yapmaya pek zamanı kalmazdı. Fakat zaman geçtikçe ve her iki tarafta kızgın söylemler arttıkça, Kremlin'in korkularının, sadece zaman kaybı bir kuruntu olarak göz ardı edilemeyeceği açıklığa kavuştu. Yakında çıkacak bir çatışmadan korkan bir devletin ilk saldırıyı yapması giderek daha olası hale geliyordu. RYAN, Soğuk Savaşın karşı karşıyalığının ne kadar istikrarsız hale geldiğini en empatik şekilde gösterdi. Washington'ın savaş yanlısı duruşu, nükleer Armageddon ile son bulabilecek bir Sovyet rivayetini besliyordu. Buna rağmen Amerikalı dış politika analistleri, Sovyetlerin uyarı ifadelerini, propaganda uğruna kasıtlı abartmalar, uzun süreli karşılıklı blöfleşme oyununun bir parçası olarak görüp, önemsemiyorlardı. Oysa Andropov, ABD'nin nükleer savaş başlatmayı planladığı konusunda ısrar ettiğinde ciddiydi ve Rus casus sayesinde İngilizler bunu biliyorlardı.

Amerika'ya, Kremlin'in korkularının, her ne kadar cehaletten ve paranoyadan kaynaklanıyor olsa da, samimi olduğu anlatılmalıydı.

İngiliz ve Amerikan istihbarat teşkilatları arasındaki ilişki biraz, büyük ve küçük kardeşler arasındaki ilişkiye benziyordu: yakın ama rekabetçi, arkadaşça ama kıskanç, birbirlerini destekleyici ama ağız dalaşına yatkın. Hem

İngiltere hem de Amerika, geçmişte komünist ajanların yüksek seviyede içlerine sızmasını yaşamış ve her ikisi de ötekinin güvenilir olmayabileceğine dair bitmek bilmeyen şüpheyi dert etmişlerdi. Kabul edilmiş anlaşmalar uyarınca, yakalanan sinyallerin istihbaratı birleştiriliyordu fakat insan kaynaklardan alınan bilgiler daha tedbirli şekilde paylaşılıyordu. Amerika'nın, İngilizlerin haklarında hiçbir şey bilmedikleri casusları vardı, bunun tersi de geçerliydi. Bu kaynaklardan alınan "ürün", "bilmesi gerekli" temelinde sunuluyordu, gerekliliğin tanımı da değişkendi.

Gordievsky'nin Operasyon RYAN hakkındaki ifşaatları, CIA'e yararlı olacak şekilde fakat tüm doğru söylenmeden iletilmişti. O zamana kadar NOCTON materyalleri, sadece MI6 ve MI5 içindeki "aşılınmış" istihbarat okuyucularına, özel bir amaç için PET'e ve Başbakanlık Ofisine, Kabine Ofisi ile Dışişleri Bakanlığına dağıtılmıştı. ABD'nin istihbarat camiasını da içermek için dağıtım grubunu genişletme kararı, vakada kritik bir durum yaratıyordu. MI6, materyalin dünyanın hangi kısmından geldiğini veya kimin sağladığını söylemedi. Kaynak özenle kamufle edildi ve hafife alındı, istihbarat, menşeyi gizleyecek şekilde paketlenildi. "Şeritli, değiştirilmiş materyalin, normal CX (bir istihbarat raporu) olarak iletilmesi kararı verilmişti. Kaynağı gizlemeliydik. Londra'da olmayan orta kademedede bir görevliden geldiğini söyledik. Mümkün olduğu kadar kişiliğiz görünmesini sağlamalıydık." Fakat Amerikalılar, duyduklarının gerçekliğinden ve güvenilirliğinden hiç şüphe duymamışlardı: bu, en yüksek derecede, güvenilir ve değerli bir bilgiydi. MI6, CIA'e, istihbaratın KGB'nin içinden gelmiş olduğunu söylemedi. Ama muhtemelen gerekmiyordu.

Yirminci yüzyılın en önemli istihbarat paylaşımlarından biri böyle başlamıştı.

MI6, yavaşça, dikkatlice, gösterişsiz bir gurur ve bastırılmış bir tantanayla Amerika'yı Gordievsky'nin sırlarıyla damla damla beslemeye başladı. İngiliz istihbaratı, insan ajanlar çalıştırıyor olmasından dolayı uzun zamandır kendisiyle gurur duyuyordu. Amerika'nın parası ve teknolojik gücü olabilirdi ama İngilizler, insanları anlıyorlardı veya buna inanmaktan hoşlanıyorlardı. Gordievsky vakası, hafif bir İngiliz kasıntılılığıyla sunulmuş ve Philby yıllarının hâlâ devam eden utancını, bir ölçüde, telafi etmişti. Amerikan istihbarat camiası etkilenmiş, merakı uyanmış ve müteşekkirdi ama küçük kardeşinin patronluk taslamasına çok hafif de olsa sinirlenmişti. CIA, neye ihtiyacı olduğuna ve neyi bilmesi gerekmediğine başka örgütlerin karar vermesine alışık değildi.

Sonunda, Gordievsky'nin casusluk ganimeti miktar ve ayrıntı açısından arttıkça istihbarat kendine, Amerikan hükümetinin en üst seviyesinde yer buldu ve bizzat Oval Ofis'teki politikaları etkiledi. Fakat Amerikalı istihbarat subaylarından çok ufak bir grup, İngilizlerin, yüksek mevkilerde bir Sovyet köstebeği olduğunu biliyordu: onlardan biri de Aldrich Ames idi.

Ames'in CIA kariyeri, Meksika'dan döndükten sonra düzelmişti. Rosario ile birlikte Washington'ın banliyösü Falls Church, Virginia'da yuva kurmuşlardı, düzensiz iş siciline rağmen 1983'te, CIA'in Sovyet Operasyonları kısmının karşı istihbarat kolunun şefliğine terfi etmişti. Ames, CIA basamaklarını hâlâ tırmanmaktaydı ama artan mesleki tatminsizliğini durduracak kadar hızla değildi. Rosario, onunla evlenmeyi kabul etmişti ama boşanma, iflasa götürecektik kadar pahalıya patlayacaktı. Ames, yeni bir kredi kartı çıkarttı ve yeni mobilya alarak \$5.000 borcun altına girdi. Rosario, hayal kırıklığına uğramış, sızlanıyor ve sık

sık Kolombiya'ya eve telefon açıyordu. Sadece telefon faturaları ayda \$400 tutuyordu. Daire dardı. Ames, bakımsız, eski bir Volvo kullanıyordu.

Ames'in düşünce tarzına göre, yılda \$45.000 maaş, her gün elinden geçen sırların değeri göz önüne alındığında, son derece değersizdi. Reagan'ın enerjik, yeni CIA Direktörü Bill Casey yönetiminde, Sovyet bölümü, yeni bir şekle kavuşmuştu, artık Demir Perde gerisinde yirmi kadar casus çalıştırıyorlardı. Ames, hepsinin kimliklerini biliyordu. CIA'in, telefon dinlemek için Moskova dışına gizli hat çektiğini ve büyük miktarda istihbarat sızdığını biliyordu. Teknik departmandaki çocukların, Trans-Sibirya Demiryolundan geçen nükleer savaş başlıkları taşıyan trenlerden bilgi toplamak için bir yük konteynerini uyarladıklarını biliyordu. Sonunda, MI6'nın, İngilizlerin kimliğini sakladığı, muhtemelen KGB'nin içinde, yüksek mevkide bir ajanı olduğu sırrını bilenlere de dâhil edilmişti. Ames, bu sırları ve daha birçoklarını biliyordu. Fakat çeşitli Washington barlarında yavaş yavaş Bourbonunu içerken, hepsinden önemlisi, iflas ettiğini biliyordu. Ve yeni bir araba istiyordu.

İngiltere'de altı ay geçirdikten sonra Gordievsky'nin çiftte yaşamı, keyifli bir rutine oturmuştu. Kocasının gizli faaliyetlerinden tamamen bihaber olan Leyla, yeni yuvasını keşfetmekten mutluydu. Kızları, bir gecede küçük İngiliz kızları olmuşlar, bebekleriyle İngilizce konuşuyorlardı. Oleg, Londra'nın parklarını ve barlarını, egzotik, baharatlı kokularıyla Kensington'daki küçük Ortadoğu restoranlarını seviyordu. Yelena'nın aksine Leyla, yemek pişirmeyi seviyordu ve İngiliz dükkânlarında bulunan geniş çaplı malzeme çeşitliliğini şaşkınlıkla bildirmeye asla ara vermiyordu. Günlük ev işleri ve çocuk büyütme tamamen Leyla'ya bırakılmıştı: şikâyet etmek şöyle dursun, sık sık, bir

süre için yurtdışında yaşayabildiği için ne kadar şanslı olduğunu söylüyordu. Moskova'daki ailesini ve arkadaşlarını özliyordu ama kısa süre sonra döneceklerini biliyordu çünkü Sovyetlerin diplomatik görevlendirmeleri nadiren üç yıldan uzun sürerdi. Leyla ne zaman sıla hasreti çekse Oleg konuyu değiştirmeye çalışırdı. Günün birinde, İngiltere için casusluk yaptığını ve asla geri dönmeyeceklerini söylemek zorunda kalacağını biliyordu. Ama onu neden şimdiden strese ve tehlikeye maruz bıraksın ki? Leyla iyi bir Rus eş, diyordu kendine ve yalanını açığa vurma zamanı geldiğinde, şoka girip, bir süre mutsuz olsa da, bunu kabulleneceğini biliyordu. Ama gerçeği er ya da geç öğrenmek zorundaydı. Geç öğrenmesi daha uygun seçenek gibi görünüyordu.

Kendilerini, İngiliz başkentinin sanatsal hayatına daldırdılar, klasik müzik konserlerine, galeri açılışlarına, tiyatro gösterilerine gittiler. Batı için casusluk yapmasının, döneclik değil, kültürel bir muhalif davranış olduğuna inanıyordu: "Tıpkı müzikle direnen besteci Shostakovich, kelimelerle direnen yazar Solzhenitsyn gibi, KGB görevlisi olan ben de, kendi istihbarat dünyam aracılığıyla etki edebilirdim." O da sırlarla direniyordu.

Her sabah Holland Park'ta koşardı. Ve hemen her hafta, MI5 gözcülerinin başka yerde olduklarının bilindiği, önceden belirlenmemiş farklı bir günde, iş arkadaşlarına, öğlen yemeğinde bir bağlantısıyla buluşacağını söyleyip, arabasına atlar, Bayswater'daki güvenli eve giderdi. Yeraltı garajında, diplomatik plakaları gizlemek için arabanın üzerine plastik bir örtü örterdi.

Merkez artık, talimatları mikrofilmle yollamıyordu, o yüzden Gordievsky, her buluşmadan önce, bazen yıgın-

lar halinde fiziksel belge kaçıyordu. Kâğıtları tedbirli bir şekilde katlayıp, cebine sıkıştırmadan önce ofis boşalana kadar bekliyordu. İçinden seçmesi gereken bir sürü evrak vardı. Merkez'deki çeşitli departmanlar, Londra'daki rezidenturanın birçok personelinden talepte bulunmak için yarışıyorlardı: elçilik içinde yirmi üç kişi vardı, başka sekiz kişi Sovyet ticaret delegasyonunda gizli görevliydi, ilave dört kişi kendilerine gazeteci süsü vermişlerdi, ayrıca illegaller ve GRU tarafından görevlendirilmiş on beş askeri istihbarat subayından oluşan başka bir ekip de vardı. "Merkez, büyük miktarda bilgi ürettiyordu, herhangi birini iletmekte serbesttim."

Gordievsky daireye girince, Veronica Price yemek hazırlarken ve asil bir çekiciliği olan son derece liyakatli MI6 sekreteri Sarah Page, yatak odasında belgelerin fotoğrafını çekerken Spooner, ondan bilgileri alıyordu. Gordievsky'nin hafızasını kazmayı tamamladıktan sonra, güncel operasyonlara ağırlık veriliyordu. "Çabucak güncel konulara geliyorduk," dedi Spooner. "Araya giren dönemde olup biten her şey hakkında bize son gelişmeleri bildiriyordu: olaylar, talimatlar, ziyaretler, yerel etkinlikler, rezidenturadaki iş arkadaşlarıyla yapılan sohbetler." Eğitimli bir gözlemci olan Oleg, yararlı olabilecek, her şeyi ve herhangi bir şeyi aklının bir köşesine yazıyordu: Merkez'den gelen talimatlar, en son RYAN talepleri ve raporları, illegallerin faaliyetleri ve kimliklerine ilişkin ipuçları, kazanmaya çalışılan hedef kişiler, ajan angaje edilmesi ve personel değişiklikleri. Ama dedikoduları, söylentileri ve meslektaşlarının ne düşündükleri, ne dolaplar çevirdikleri, mesai saatlerinden sonra ne yaptıkları, ne kadar içtikleri, kiminle yattıkları, kiminle yatmak istedikleri gibi konuları açığa çıkaran ilgi çekecek haberleri de getiriyordu. "Siz, KGB re-

zidenturasının açıktan mensubusunuz,” demişti Gordievsky, Spooner’a.

Veronica Price, zaman zaman Gordievsky aniden Moskova’ya çağırılır da kaçması gerekirse diye PIMLICO Operasyonunun ayrıntılarını tekrar gözden geçirirdi. Tahliye planı, ilk tasarlanışından sonra bir takım önemli değişikliklere uğramıştı. Gordievsky, artık iki küçük çocuğu olan evli bir adamdı. Bu yüzden MI6, bir değil, iki kaçış arabası sağlamalıydı; her birinin bagajına bir yetişkin ile bir çocuk saklanacaktı ve kızlara güçlü bir uyku verici ilaç enjekte edilecek ve böylece uyuyacaklar ve yaşayacakları travma daha aza indirgenmiş olacaktı. Tahliye anında kendi kızlarını uyuşturması gerekebileceği zamana hazırlık olarak Veronica Price iğne yapma alıştırmaları yapması için ona bir enjektör ve bir portakal verdi. Her birkaç ayda bir kızlarını tartacak, ağırlıkları Moskova’daki MI6 istasyonuna bildirilecek ve bekleyen enjektörlerdeki dozaj, ona göre ayarlanacaktı.

Vaka kendi ritmini oluşturmuştu, yine de sonu gelmez bir gerilim vardı. Güvenli evdeki bir toplantıdan sonra Oleg, yakındaki Connaught Street’den arabasını almaya gitti (Bir kerelik yeraltı garajına park etmemeye karar vermişti). Tam kaldırımından inmek üzereyken, Guk’un fildişi rengi Mercedes’inin yoldan ona doğru inmekte olduğunu, direksiyonda da şişman rezidentin oturduğunu görüp, çok korktu. Fark edildiğini düşünen Gordievsky’den ter boşandı ve derhal, elçilikten bu kadar uzak bir mesken bölgesinde ne yaptığını açıklamak için sebepler uydurmaya başladı. Fakat görünüşe göre, Guk onu görmemişti.

Güven grubuna sadece üç siyasetçi dâhil edildi. Margaret Thatcher, NOCTON vakasına 23 Aralık 1982’de, Gordievsky’nin İngiltere’ye varışından tam altı ay sonra

aşılandı. Ham istihbarat, “kırmızı ceket” olarak bilinen kırmızı dosyaya konur ve anahtarı sadece başbakanda, başbakanın dış işler danışmanında ve özel sekreterinde bulunan kilitli mavi bir kutuya yerleştirilirdi. Thatcher’a, MI6’nın Londra’daki KGB istasyonunun içinde bir ajan olduğu bilgisi verildi. İsmi bilmiyordu. İçişleri Bakanı William Whitelaw, bir ay sonra bilgilendirildi. Kabineden bilen yegâne diğer bakan dışişleri bakanıydı. NOCTON materyalleri, özellikle de Operasyon RYAN ile ilgili olanlar, şu bilgiyi aldığı anda Geoffrey Howe üzerinde güçlü bir etki yaratmıştı: “Sovyet yönetimi, kendi propagandasının esas kısmına gerçekten inanmış. ‘Batının’ onları yıkmak için plan yaptığına ve buna ulaşmak için her yola başvurabileceğine dair gerçek bir korkuları var.”

Fakat Gordievsky’nin MI6 için yaptığı casusluk güçlü bir şekilde iyiye giderken KGB için yaptığı işi açmaza giriyordu. Guk ile Nikitenko, rezident ile yardımcısı, açıkça düşmanca davranıyorlardı. Birincil amiri Igor Titov, devamlı soğuk davranıyordu. Fakat bütün iş arkadaşları paranoyak kültürsüzler değillerdi. Bazıları son derece akıllıydı. Otuzlarındaki bir PR alanı subayı olan Maksim Parshikov, Leningradlı bir sanatçının oğluydu ve Gordievsky ile birçok ortak kültürel zevki vardı. Siyasi bölümde komşu masalarda çalışırken bir yandan da Radyo 3’te klasik müzik dinliyorlardı. Parshikov, meslektaşını “onu diğerlerinden ayıran bir eğitim ve kültür düzeyiyle, uyusulabilir ve zeki” bulmuştu. Parshikov soğuk aldığı anda Gordievsky onu, bir İngiliz eczanesinde yeni keşfettiği burun damlası Otrivin ile tanıştırmıştı. “Bizi klasik müzik sevgimiz ve Otrivin birleştirdi,” diye yazmıştı Parshikov. Bununla birlikte Gordievsky’nin içsel kaygısını sezmişti: “Bana ve Oleg’e yakın olan diğerlerine göre, Londra’daki ilk aylarında ya-

şamında önemli ve tedirgin edici bir şeylerin olduğu barizdi; son derece gergin ve baskı altında görünüyordu.” Yeni adamda farklı bir şey, gergin bir kayıtsızlık vardı. Parshikov şöyle diyordu:

“Rezidenturanın liderleri daha ilk baştan, ondan hoşlanmamışlardı. Alışıldığı gibi içmiyordu, fazla entelektüeldi, ‘bizden biri’ değildi. Bir Sovyet bayramını kutlamak için elçiliğin küçük bir salonunda verilen tipik bir parti hayal edin. Her şey olması gerektiği gibidir: masada sandviçler ve meyveler, erkekler için votka ve viski ile birkaç hanımefendi için de bir şişe şarap bulunur. Rezident ile başlayarak birer birer şerefe kadeh kaldırılır. Gordievsky, gönüllü olarak uşak rolünü üstlenir, nazik bir şekilde, her boş bardağı doldururdu, içinde sadece kırmızı şarap bulunan kendi kadehi hariç. Hiçbir zaman gerçekten arkadaşlık etmedi. Bazıları bunu tuhaf buldular. Ama ben: boş ver, çeşitli kademelerde değişik insanlarla karşılaşsın, diye düşündüm. Bir subayın karısı Gordievsky’ye katlanamıyordu. Hoşlanmamasının nedenini açıklayamıyordu ama Oleg’in bir şekilde ‘yanlış’, ‘yapmacık’, ‘ikiyüzlü’ olduğunu düşünüyordu.”

Parshikov, kötölemeye aldırış etmezdi. “Rezidenturadaki kibar iş arkadaşşıma kara çalmakla uğraşamayacak kadar tembeldim.” Parshikov, Gordievsky’nin esas sorununun, işteki başarısız giden performansı olduğunu düşünüyordu. İngilizcesi hâlâ yetersizdi. Öğlen yemeğine belli bir düzende çıkıyor ama çok az yeni bilgiyle dönüyordu. Gelişinden aylar sonra, dedikoduya meraklı rezidenturada Oleg’in işle ilgili olmayan bir şeyler çevirdiği anlamına gelecek fısıltı kampanyası başlamıştı.

Gordievsky, bocalamakta olduğunu biliyordu. PR Ala-

nundaki selefinden miras olarak birkaç bağlantı almıştı fakat bunlar yararlı bir istihbarat sağlamıyorlardı. Merkez'in ajan olarak belirlediği Avrupalı bir diplomatla temas kurdu ve "zengin yemekler yemeye hazır olmasına rağmen en ufak ilgi çekecek bir şey anlatmadığını" gördü. Muhtemel bir angajman için belirlenen başka biri, Edinburgh Leith'in İşçi Partili Parlamento Üyesi, eski sendika kurucusu Ron Brown idi, KGB'nin dikkatini, Afganistan, Arnavutluk ve Kuzey Kore'deki komünist yönetimleri lafını sakınmadan desteklediği için çekmişti. Kabadayı davranışları yüzünden parlamento yetkilileriyle sık sık başı derde giriyordu ve sonunda metresinin iç çamaşırını çalıp, dairesine zarar verdiği için İşçi Partisinden atılacaktı. Leith'de doğan Brown'ın İskoç aksanı, yulaf lapası kadar yoğundu. Kendisi renkli, neşeli bir kişilikti ve Rusların kulağı için neredeyse tamamen anlaşılmazdı. BBC'nin benimsenmiş İngilizce telaffuzunu takip etmekte bile yeterince zorlanan Gordievsky, birkaç sefer Brown'ı yemeğe götürmüş, İskoç yerel aksanıyla çağıldarken o, akıllıca kafa sallayarak, on kelimeden ancak birini anlayarak oturmuştu. "Bütün anladığım, Arapça veya Japonca konuşmakta olduğuydu." Rezidenturaya dönünce, İskoç'un söylediğini düşündüğü şeylere dayanan tamamen uydurmaca bir rapor yazmıştı. Brown, çok gizli sırlar sızdırıyor olabilirdi; fakat aynı ölçüde futboldan bahsediyor da olabilirdi. Brown'ın suçluluğu veya masumiyeti, nüfuz edilemez İskoç aksanının arkasında sonsuza kadar gizli kalacak tarihsel bir gizemdir.

Eski bağlantıları canlandırmak ve pekiştirmek, yenilerini bulmaya çalışmak kadar sinir bozucuydu. Bob Edwards seksenine yaklaşmıştı, en yaşlı parlamento üyesiydi, eski günlerden konuşmayı seven ama yeniler hakkında ortaya çıkaracağı pek bir şeyi olmayan tövbe etmemiş bir KGB

dostuydu. Gordievsky, eski sendika lideri Jack Jones ile de yeniden bağlantı kurmuş, adamın dairesinde buluşmuşlardı. Uzun süre önce emekli olan Jones, öğle yemeklerini ve ara sıra nakit ödemeleri memnuniyetle kabul ederdi ama muhbir olarak "kesinlikle faydasızdı". Merkez, sık sık, doğru yaklaşımla Sovyetler için casusluk yapabilecekleri inancıyla, Nükleer Silahsızlanma Kampanyasının kampanya lideri Joan Ruddock ve yayıncı Melvyn Bragg gibi öne çıkan "ilericileri" belirliyordu. KGB, bunda başka şeylerde de sıklıkla olduğu gibi, yanılıyordu. Gordievsky, haftalarca İşçi Partisi, barış hareketi, İngiliz Komünist Partisi ve sendika gruplarının etrafında dolanmış, yeni bağlantılar kazanmaya çalışıp, başarısız olmuştu. Altı ayın sonunda gayretlerinin karşılığı olarak gösterecek çok az şeyi vardı.

Rezidenturanın baş analisti, Guk'un kafadarlarından biriydi, Gordievsky'nin işi hakkında iğneleyici konuşuyordu ve yeni gelenin yetersiz ve başarısız biri olduğundan şikâyet etmeye başlamıştı. Gordievsky, Parshikov'a, yıllık izinde Moskova'ya dönmekten çekindiğini, "yetersiz performansından ötürü eleştirileceğinden" korktuğunu söylemişti. Merkez anlayışsızdı: "Paniklemeyi bırak, çalışmaya devam et."

Gordievsky'nin başı dertteydi: rezident ondan hoşlanmıyordu, elçilikte tutulmuyordu ve yeni bir görevde, yeni bir dilde ve yeni bir şehirde izlenim yaratmak için çabalıyordu. Ayrıca İngilizler için de bilgi toplamakla çok meşguldü, KGB'deki günlük işleri için yeterli zamanı yoktu.

Gordievsky'nin günlük işlerindeki problemler, MI6'yı beklenmedik ve endişelendirici bir açmazla soktu. Eğer eve gönderilirse Batının en önemli casus vakası, tam da dünyayı değiştirecek önemde istihbarat üretirken durma nok-

tasına gelirdi. Vaka, Gordievsky'nin mesleki ilerlemesine bağlıydı çünkü KGB'nin gözünde ne kadar başarılı olursa o kadar yükselme olasılığı olur ve yararlı materyallere erişimi o kadar fazla olurdu. KGB kariyerinin desteklenmeye ihtiyacı vardı: MI6, bunu iki emsalsiz yolla gerçekleştirmeye karar verdi: casusun ev ödevini onun yerine kendileri yapacaklardı ve engel teşkil edenlerden kurtulacaklardı.

MI6'nın Sovyet bölümü içindeki NOCTON biriminde genç bir subay olan Martin Shawford'a Gordievsky'nin iş arkadaşları ve patronlarının gözünde iyi görünmesini sağlama görevi verildi. Rusça konuşan ve Moskova'daki bir görevden yeni dönen Shawford, siyasi raporlama işini ele aldı: Gordievsky'nin kendisi yapmış gibi gösterip, KGB'ye yollayacağı bilgiler hazırlamaya başladı: Merkez'i, Gordievsky'nin siyasi istihbarat toplamakta uzman olduğuna ikna edecek kadar iyi ama Sovyetlere gerçekten yararlı olabilecek kadar da iyi olmayan bilgilerdi. Casusluk jargonunda bu, "yem" olarak bilinirdi, bir ajanın samimiyetini kanıtlamak amacıyla düşmana verilebilecek hacimli, doyurucu ama besleyici bir değeri olmayan gerçek ama önemli bir zarar vermeyecek bilgilerdi. İngiliz istihbaratı, İkinci Dünya Savaşı sırasında yem hazırlamakta uzman olmuştu, dikkatle denetlenmiş büyük miktarda bilgi çift taraflı ajanlar vasıtasıyla Alman yöneticilerine aktarılırdı: bunların bazıları doğru, bazıları yarı doğru, bazıları da düzmece ama öyle oldukları saptanamayacak bilgilerdi. Shawford, gazete ve dergiler gibi açık kaynaklarda, Gordievsky'nin bağlantılarından veya başka kaynaklardan toplayıp, öğrenebileceği yararlı bilgiler aradı: bunlar Güney Afrika'da Apartheid sistemindeki (ırk ayrımı) son durum, İngiltere-Amerika ilişkilerinin durumu veya Muhafazakâr Partiden, konferanslarında toplanan parti içi dedikodular

gibi konuların özetleriydi. Bunlar, biraz hayal gücünün de yardımıyla, toplanmış istihbarat gibi görünebilirlerdi. “Yokluğunu, toplantılarını, vs. gerekçelendirmek için rezidenturaya bildireceği materyale ihtiyacımız vardı. Güvenilirliğini artırmak ve hareketlerine gerekçe göstermek önemliydi. Tanındığı insanlardan ne tür dedikodular toplayabileceğini biliyorduk.” MI6’nın verilmesine müsaade edilebilir materyal talepleri öyleydi ki, MI5’in vakadan sorumlu departmanı K6, ayak uydurmak için çırpınıyordu. “Bu, Gordievsky vakasının tarihinde teşkilatlar arasındaki yegâne sürtüşmeye sebep oldu.” Shawford, her hafta dörtte üç sayfa uzunluğunda bir özet hazırlıyor, Gordievsky bunu rezidenturaya götürüp, KGB lisanına çeviriyor, kendinden birkaç detay ekliyor ve patronlarına teslim ediyordu. Kopya çektiği MI6’nın orijinal kağıdını lime lime edip, tuvalete atıyordu.

Fakat Oleg’i yemlerle beslemek kariyer beklentilerini büyütmenin sadece bir yoluydu. Amirlerini, iyi çalıştığına ikna etmek için Gordievsky’nin, gerçek ama değersiz bilgiler verebilecek gerçek kişilerle tanışmaya ihtiyacı vardı. İsmi belli bir kaynak olmaksızın bir sürü bilgi temin etmek sonunda şüpheleri davet ederdi. Gordievsky’ye kendi “gizli bağlantıları” gerekiyordu. Böylece MI6, ona birilerini verdi.

MI5’in içindeki K4 Departmanı, Sovyet hedeflere karşı onların kimliklerini saptayıp, gözleyerek, gizlice takip ederek ve mümkün olduğunda İngiltere’de aktif durumdaki casusları –KGB ve GRU subaylarını, onların angaje ettiği kişileri ve illegalleri– etkisiz hale getirerek karşı-casusluğu yönetiyordu. Bu, sık sık, “erişim ajanlarının” kullanılmasını da kapsıyordu, bu kişiler sivil hayattan olup, şüphelenilen bir casusla temas kurabilecek, güvenini kazanabile-

cek, konuşturabilecek, bilgi alabilecek ve sempatzanmış, angaje edilmeye müsaitmiş gibi görünebilen birileri olurdu. Eğer casus kendini açığa çıkarırsa, bir illegalse tutuklanır, İngiltere’de diplomatik maske altında bulunuyorsa ihraç edilirdi. Fakat bu tür bir operasyonun esas amacı bir casusu suç ortaklığına çekip, rüşvet veya tehdit yoluyla Sovyetler Birliği’ne karşı casusluk yaptırmaktı. “Güdümlü bağlantı” olarak da bilinen bu erişim ajanları, görünmeyen casusluk savaşında yardım etmesi için K4 tarafından gizlice angaje edilen sıradan adamlar ve kadınlardı. Onlar aslında zokalardı; onlar ayrıca, doğası gereği, bir Sovyet istihbarat subayının angaje etmek isteyeceği türden insanlardı. 1980’lerin başında K4, aynı anda Sovyet hedeflere karşı düzinelerce vaka çalıştırıyor, gizli erişim ajanlarının başarılarını kullanıyordu.

Dikkat çekici, uzun boylu, koyu renk saçlı Rosemary Spencer, Westminster’in göbeğinde, 32 Smith Square’de bulunan Muhafazakâr Partinin kalbi olan Merkez Ofisinde tanıdık bir simaydı. Kırk iki yaşındaki Miss Spencer, araştırma departmanının uluslararası bölümünde çalışıyordu ve Falkland Savaşı’na ilişkin Franks Raporunun düzenlenmesine yardım etmişti. İnsanlar, anlayışsız bir şekilde, parti ile evli olduğunu söylüyorlardı. Neşeli, zeki, muhtemelen oldukça yalnız ve tam da KGB’nin, subaylarının angaje etmelerini isteyeceği türden siyasi müesses nizamın epey bilgi sahibi bir üyesiydi. Muhafazakâr Partili iş arkadaşları, araştırma departmanındaki bu neşeli bekâr kadının, aslında MI5’in gizli ajanı olduğunu öğrenseler şoke olurlardı.

Gordievsky, Rosemary Spencer ile ilk defa Westminster’deki bir partide karşılaştı. Tanışmaları tesadüfi değildi. Gordievsky’ye, neşeli bir Muhafazakâr Parti araştırmacısını araması söylenmişti. Kadın, kendine Rus diplomatı süsü

vermiş bir KGB subayının ona yaklaşabileceği, eğer böyle bir şey olursa onun da ilişkiyi teşvik etmesi konusunda uyarılmıştı. Öğle yemeği için buluştular. Gordievsky en çekici halindeydi. Oleg, kadının MI5 erişim ajanı olduğunu biliyordu. Kadın da onun KGB olduğunu biliyordu. Ama onun aslında MI6 için çalıştığını bilmiyordu. Yine öğlen yemeğine çıktılar. Sonra yine çıktılar. Rosemary'nin MI5'teki yöneticisi, hangi bilgileri verebileceğini söyledi, çok hassas olan hiçbir şey söylenmeyecek, işiyle ilgili ilgi çekici noktalar, Muhafazakâr Partinin iç dedikodularından ufak parçalar ve yem parçaları söylenebilirdi. Gordievsky'nin yazdığı rapor, Rosemary'nin ona anlattıklarının yanı sıra MI6'nun verdiği, çevresi geniş bir Muhafazakâr Parti üyesinin ona anlatmış olabileceği bilgileri de içeriyordu. Beklendiği gibi, KGB etkilendi: Gordievsky, Muhafazakâr Parti Merkez Ofisinin içinden bir kaynağı, sonunda gizli bağlantıya veya hatta bir ajana dönüşebilecek olan bir kaynağı kazanma yolundaydı.

Gordievsky ile Spencer arasındaki ilişki, sağlam bir arkadaşlık haline geldi ama aynı zamanda bir aldatmaca ilişkisiydi. Kadın onu kandırdığını sanıyordu; Oleg ise kadının öyle düşünmesine izin vererek onu kandırıyordu. Kadını, KGB'deki pozisyonunu iyileştirmek için kullanıyordu. Kadın ise, Sovyetler Birliği'ne ağır bir darbe indirdiğini düşünüyordu. İşte burada, casusluğun doğasında bulunan başka bir karma kandırmaca vardı: her ikisi de gizli ajan olan İngiliz Muhafazakâr Parti araştırmacısı ile Rus Sovyet diplomatı arasındaki arkadaşlık. İkisi de birbirine, gerçek bir yakınlık duyarak yalan söylüyorlardı.

KGB rezidenturasında Gordievsky'nin çıtası hızla yükseldi. Guk bile ona ısınıyor gibiydi. Merkez'e giden raporlar, rezident tarafından imzalanıyordu, Gordievsky'nin

çalışması, Guk'un iyi görünmesini sağlamaya başlamıştı. Parshikov, Gordievsky'nin davranışlarında bariz bir değişim olduğunu fark etmişti. "Ekibe alışmaya, insanlarla ilişki kurmaya başlamıştı." Daha kendine güvenli ve rahatlamış görünüyordu. Gordievsky'nin başarısını takdir etmeyen tek kişi, amiri Igor Titov idi. PR Alanının şefi, astırı daima tehdit olarak görmüştü, Gordievsky'nin bilgili raporları ve bir sürü yeni kaynağı, astlarının terfi olanaklarına taş koyma azmini iki katına çıkardı. Gordievsky, yükselme yolundaydı. Ama Titov engel oluyordu. O yüzden MI6 onu yerinden etti.

Mart 1983'te, Igor Titov, İngiltere'de istenmeyen kişi ilan edildi ve ülkeyi hemen terk etmesi emredildi. Gordievsky'ye, patronunu kapı dışarı etme planı, önceden bildirilmişti. Şüpheleri saptırmak için iki GRU subayı da, casuslukta kabul gören bir lisan-ı münasiple, "faaliyetlerinin diplomatik statüleriyle uyumsuz" olduğu gerekçesiyle aynı zamanda sınır dışı edildiler. Titov, çileden çıkmıştı. "Ben casus değilim," diye yalan attı gazetecilere. KGB istasyonunda az sayıda kişi, gideceği için üzölmüştü, daha azı da şaşırmıştı. Önceki aylarda, Batı ölkelerinde bir casus sınır dışı etme rüzgârı esmişti ve Titov'un aktif bir KGB subayı olduğunu gösteren yeterli kanıtlar vardı.

Titov'un saf dışı bırakılmasıyla Gordievsky, onun varisi olarak siyasi istihbaratın başına geçecek en bariz adaydı. Yarbay rütbesine yükseltildi.

MI6'nın, casusunu KGB rütbelerinde yükseltmek için yaptığı dalavere mükemmel işlemişti. 1983 ortasına kadar, işini kaybetme tehlikesi olan tutulmayan bir fiyaskodan, ajan angaje etmekte ve istihbarat toplamakta çabucak gelişen izlenimiyle rezidenturanın yükselen yıldızı haline gel-

mişti. Onun uydurulmuş yükselişi, tek bir şüphe titreşimi çıkarmadan başarılmıştı. Parshikov'un gözlemlediği gibi, "Her şey gayet doğal görünüyordu."

Rezidenturada siyasi istihbaratın şefi olarak Gordievsky'nin artık, PR Alanı dosyalarına erişimi vardı ve MI6'nın şüphelendiği konuları doğrulayabiliyordu: Sovyetlerin İngiliz müesses nizamına nüfuz etme düzeyi ancak, "angaje edilmiş ajan" (çoğu çok yaşlı) olarak sınıflandırılmış olan altı kişi ve "gizli bağlantı" (çoğu çok önemsiz) olarak sınıflandırılmış bir düzine kadar kişiyle acınacak haldeydi. Birçoğu sadece "kâğıt üstünde ajandı", yani "Moskova'ya subayların çalışıyor gösterilmesi için kayıtlarda tutulan isimlerdi". Gizlenmiş, yeni bir Philby yoktu. Daha da iyisi, Gordievsky'nin yeni pozisyonu ona, diğer departmanların veya alanların işlerine ilişkin bilgi de veriyordu: X Alanı (bilimsel ve teknik alan), N Alanı (illegaller) ve KR Alanı (karşı istihbarat ve güvenlik). Gordievsky, KGB'nin sırlarını parça parça ortaya çıkarıp, MI6'ya aktarıyordu.

Nihayet, Leyla KGB istasyonuna yarı zamanlı eleman olarak girince bir bilgi kaynağı daha kullanıma girdi. Arkadi Guk'un başka bir sekretere daha ihtiyacı vardı. Leyla hızlı ve yetenekli bir daktilograftı. Ona, çocukları sabah yuvaya bırakıp rezidenturada işe gelmesi söylendi. Bundan böyle Guk'un raporlarını tape edecekti. Leyla, rezidente hayranlık duyuyordu. "Bir tavus kuşuydu. KGB generali olmak gerçekten önemli bir şeydi. Asla soru sormadım, sadece tape etmem söylenenleri yazdım." Akşam yemeğinden sonra gününün nasıl geçtiğini, patronu için yazdığı raporları ve sekreterler arasındaki dedikoduları anlatırken kocasının nasıl dikkatle dinlediğini fark etmemişti.

Parshikov, yeni yükselen patronunun ne kadar mutlu

ve ne kadar cömert olduğunu fark etmişti. “Beyler, ağırlama masraflarından para harcayın,” demişti astlarına. “Bu sene, bağlantılar için ağırlama ve hediye masrafından çok az harcadık. Harcamazsanız seneye ödeneği kısırlar.” Bu, harcamalar üzerinde oynama yapmak için çağırıydı ve iş arkadaşlarının bu çağırışı ikiletmeye niyetleri yoktu.

Gordievsky, güvenli ve mutlu hissetmekte haklıydı. Rütbece yükseliyordu. Pozisyonu güvendedeydi. İstihbarat ganimeti, düzenli olarak İngiliz başbakanının masasına iniyordu ve sevmediği komünist sisteme içerden saldırıyordu. Ters gidecek ne olabilirdi ki?

3 Nisan 1983, Paskalya Gününde, Arkadi Guk, 42 Holland Park’taki dairesine dönünce mektup kutusundan içeri atılmış bir zarf buldu. İçinde çok gizli bir belge vardı. Titov ile iki GRU subayının önceki ay sınır dışı edilme vakalarını, üçünün Sovyet istihbarat subayları olduğunun nasıl belirlendiğine dair ayrıntılarıyla özetleyen MI5 yasal dava özetiydi. Ekindeki bir notta, notun yazarı, daha fazla sır vermeyi öneriyor ve kendisiyle nasıl temasa geçileceğine dair ayrıntılı açıklamalar veriyordu. Stalin’in eski takma adlarından biri olan “Koba” şeklinde imzalanmıştı.

İngiliz istihbaratının içinden biri, Sovyetler Birliği için casusluk yapmayı teklif ediyordu.

9 KOBİ

Arkadi Guk, her yerde tehditler ve komplolar algılamıştı: Londra'daki KGB rezidenti, bunların varlığını, kendi Sovyet meslektaşlarının zihinlerinde, Londra Metro-su'ndaki reklam panolarının ardında ve İngiliz istihbaratının görünmez entrikalarında sezmişti.

Koba'dan gelen mektup, kuşkucu zihnini, bir çılgınlığa sevk etmişti. Mektuptaki talimatlar, detaylı ve açıktı: Guk işbirliği yapmaya istekli olduğunu göstermek için Piccadilly Metro istasyonunda, Piccadilly hattının üç ve dört numaralı platformlarından çıkan merdivenin sağ taraftaki tırabzanının en üstüne tek bir raptiye iliştermeliydi; Koba, sinyalin alındığını doğrulamak için Oxford Street'ten çıkılan Adam and Eve Court üzerinde sıra halindeki beş telefon kulübesinden ortadaki kulübenin telefon kablosunun etrafına bir parça mavi yapışkan bant saracaktı; sonra zılayı yapacak, gizli bilgi içeren film bir teneke kutu içinde, Oxford Street'te Academy Cinema'nın erkekler tuvaletinde rezervuar kapağının altına bantlanmış olacaktı.

Teklifi kabul etmek için Guk'un 25 Nisan'a kadar, yani yirmi iki gün süresi vardı.

Rezident, sıra dışı mektuba bir göz attı ve onun bir bitki¹² ve MI5'in bir "zokası" olması gerektiğine, kendisini tuzağa düşürmek, KGB'yi utandırmak ve kendisini sınır dışı etmeleri için tasarlanan kasıtlı bir kışkırtma olduğuna karar verdi. Dolayısıyla boş verdi.

Guk, haklı olarak, evinin MI5'in gözetiminde olduğunu varsayıyordu. İngiliz istihbaratının içindeki gerçek bir casus, bunu kesinlikle bilirdi, dolayısıyla, Guk'un kapısına bir paket bırakarak fark edilme riskini göze almazdı. Koba'nın MI5'in izleme programına erişimi olabildiği ve bu yüzden teslimatı, gözcülerin görevde olmadığı Paskalya Günü gece yarısından sonra yapmayı tercih etmiş olacağı fikri aklına gelmemişti.

Guk, paketi dosyalayıp, kaldırdı, bu kadar bariz bir numaraya engel olduğu için kendini tebrik etti.

Ama Koba, göz ardı edilmeyi kabul etmedi. İki aylık sessizlikten sonra, 12 Haziran'da, gece yarısında Guk'un mektup kutusundan lap diye ikinci bir paket düştü. Bu, daha da ilginçti: iki sayfalık bir MI5 belgesi Londra'daki bütün Sovyet istihbarat subaylarının tam listesini veriyordu; her casus, "tam olarak belirlendi", az çok belirlendi" veya "KGB istasyonundan olduğu şüphesi altında" şeklinde sınıflandırılmıştı. Ekindeki notta bir kez daha ilave gizli bilgi sağlamayı teklif ediyordu ve yeni bir sinyalleşme sistemi ile zula öneriyordu: Guk temas kurmak isterse 2 veya 4 Temmuz'da fildişi Mercedes'ini öğlen tatili sırasında Hanover Square'in kuzey tarafındaki parkmetrelerin önüne park edecekti. Sinyali aldıysa mektubu yazan, 23 Temmuz'da, Batı Londra'da Greenford'daki Horsenden Lane'e paralel giden patika üzerinde gölgeliği olmayan, bir yana

12 Bulunduğu yere istihbarat toplamak için yerleştirilmiş, görüldüğü gibi olmayan kişi (Çev.)

yatık kırık bir lamba direğinin dibine, içinde film bulunan yeşil bir Carlsberg bira kutusu koyacaktı. Guk, bira kutusunu ve içindekini aldığı için Euston İstasyonunun yanındaki Melton Street'te James's Gardens'ın birinci girişinin sağdaki kapı sövesinin dibine bir parça portakal kabuğu bırakacaktı. Mesaj, yine Koba tarafından imzalanmıştı.

Guk, karşı istihbarat şefi Leonid Nikitenko'yu elçilikteki çatı odasına çağırdı, kapalı kapılar ardında aralıksız votka ve sigara içerek bu esrarı ince eleyip, sık dokudular. Guk, hâlâ bu yaklaşımın beceriksizce bir tertip olduğunda ısrar ediyordu. Hizmetini vermeye kendiliğinden gönüllü olan casus, "kendi gelen" olarak bilinir ve angaje etmek üzere seçilen birinden daha çok şüphelidir. Belge, KGB'nin zaten bildiği şeyleri ifşa ediyordu, bilgi doğru ama yararsızdı: diğer bir ifadeyle yemdi. Guk'un, doğrulayabileceği bilgileri Koba'nın bilerek vermesinin iyi niyetini göstermek amaçlı olduğu yine aklına gelmemişti. Nikitenko, bunun MI5'in kışkırtması olduğuna pek inanmıyordu. Belge sahibi görünüyordu, rezidentura'nın "muharebe düzeninin" Güvenlik Teşkilatı tarafından hazırlanmış tam şemasıydı. Kesinlikle doğrudu. Sinyal mevki ve zulanın casusluk teknikleri, yakalanmak istemeyen birinin göstergesi olacak kadar karmaşıktı. Teklif, Nikitenko'nu sarı gözlerine hakiki görünmüştü fakat patronuyla ters düşmeyecek kadar fazlasıyla tedbirli ve hırslıydı. Merkez'e danışıldı ve emir geldi: bir şey yapma, ne çıkacağını gör.

Gordievsky, "istasyonda sıra dışı bir şeyin tezgâhlanmakta olduğunu" sezmişti. Guk ile Nikitenko, sürekli ortadan kaybolup, özel toplantılar yapıyorlar ve Moskova'ya acil telgraflar gönderip, duruyorlardı. Rezident, en komplocu görünümünü takınmıştı. Paranoyak gizliliğe batmış

biri için Guk, şaşırtıcı şekilde boşboğaz olabiliyordu. Ayrıca yüksekte atıyordu. 17 Haziran sabahında, Gordievsky'yi ofisine çağırды, kapıyı kapadı ve abartılı bir şekilde sordu: "Olağanüstü bir şey görmek ister misin?"

Sonra iki sayfa fotokopiyi masasında ona doğru itti. "Bozhe Moi!" diye yavaşça mırıldandı Gordievsky. "Aman Tanrım! Nereden geldi bunlar?"

KGB subaylarının isimlerini taradı ve kendi ismine geldi. Kendisi, "az çok belirlendi" şeklinde sınıflandırılmıştı. İmaları hemen kavramıştı: bu listeyi kim derlediyse, kendisinin KGB ajanı olduğundan emin değildi ve bunu ileten kişi, İngiltere için gizlice casusluk yaptığını bilemezdi çünkü eğer bilseydi kendisinin açığa çıkmaması için Gordievsky'yi Guk'a söylerdi. Koba'nın sırlara erişimi olduğu kesindi ama Gordievsky'nin çift taraflı ajan olduğunu bilmiyordu. Henüz.

"Son derece doğru," dedi, belgeyi geri verirken.

"Evet," dedi Guk. "İyi iş çıkarmışlar."

Rapor subayı yardımcısı Slava Mishustin, belgeyi çevirmek için yardım istediğinde Gordievsky, daha yakından baktı. Mishustin, İngilizlerin KGB personeli hakkında "bu kadar kusursuz bilgi" toplamalarına hayret etmişti. Bu bilginin nereden geldiğine dair Gordievsky'nin gayet iyi bir fikri vardı.

Fakat telaşlanmaktan ziyade şaşırmıştı. 42 Holland Park'a gelen gece yarısı teslimatlarının gerçek tekliften daha çok kışkırtma gibi görüldüğünde Guk ile aynı fikirde olma eğilimindeydi. İngiliz istihbaratı bir iş çeviriyor olmalıydı. Fakat eğer İngilizler, bir zokaya kalkışıyorlarsa Spooner neden onu uyarmamıştı? MI5, KGB'nin, İngiltere'de çalışan subaylarının hepsini doğru olarak belirlediğini bilmesini ister miydi?

Öğlen arasında sessizce çıkıp, acil numarayı aradı. Veronica Price anında cevap verdi. "Neler oluyor?" diye sordu Gordievsky, Guk'un evine gelen esrarengiz teslimatı ve gördüğü belgeleri tarif etmeden önce. Veronica, bir an sessiz kaldı. Sonra, "Oleg, buluşmalıyız," dedi.

Bir saat sonra Gordievsky görüldüğünde James Spooner ile Veronica Price bekliyorlardı.

"Bunu yapmayacağınızı biliyordum ama biri bizimle uğraşıyor," dedi.

Sonra Spooner'ın yüzündeki ifadeyi gördü. "Aman Tanrım! Gerçek mi?"

Veronica, "Bildiğimiz kadarıyla sürmekte olan bir kışkırtma operasyonu yok" dedi.

Gordievsky, sonradan MI6'nın tepkisini, "klasik şekilde soğukkanlı" olarak tarif etmişti. Gerçekte, İngiliz istihbaratından birinin Sovyetler için casusluk yapmaya gönüllü olması, durumdan haberdar olan birkaç kişide, korkunç bir déjà vu dalgasıyla birlikte büyük şaşkınlık yaratmıştı. Philby, Hollis ve geçmişteki diğer casus skandallarında olduğu gibi, İngiliz istihbaratı, şimdi içinde bir köstebek avı başlatmalı ve haini arayıp bulmalıydı. Köstebek, soruşturmanın duyumunu alırsa KGB rezidenturasının içinden birinin İngilizleri uyardığını anlayabilirdi, o zaman Gordievsky tehlikede olurdu. "Kendi gelen", belli ki, gizli materyallere erişimi ve casusluk teknikleri hakkında bilgisi olan iyi bir konumdaydı. Daha zararlı sırlar Sovyetlere iletilmeden önce durdurulmalıydı. MI5 ve MI6'da birkaç bin kişi çalışıyordu. Koba onların arasından biriydi.

Fakat şimdi başlayan avda İngiliz istihbaratının ağır basan bir avantajı vardı.

Casus, her kimse, Gordievsky'nin çift taraflı ajan oldu-

ğunu bilmiyordu. Koba, NOCTON ekibinin bir parçası olsaydı, Gordievsky'nin bunu hemen MI6'ya bildireceğini bildiğinden asla böyle bir yaklaşımda bulunmazdı, aynen şimdi olduğu gibi. İlk hamlesi, Gordievsky'yi Guk'a açık edip, kendini garantiye almak olurdu. Böyle bir şey olmamıştı. Bu yüzden hain arayışı, yalnızca Gordievsky sırrını bilen ve tamamen güvenilen subaylarla yürütülmeliydi. Köstebek avına, ELMEN (Avusturya Tirollerinde bir belediye) adı verildi.

Gordievsky vakasına aşılarmış olan bir avuç MI5 personeli, MI5'in karşı istihbarat bölümü K'nun müdürü John Deverell önderliğinde içerdeki köstebeği bulmaktan sorumluydu. İnceleme yaparken Deverell'in ofisinin dışında, gizli bir teşkilatın gizli bir departmanının gizli bir odasında MI5'in geri kalanından ayrı olarak kapanıp, çalışıyorlardı. "Ekip dışından kimse sıra dışı bir şey fark etmemişti." ELMEN ekibi kendilerine "Nadgers" ismini takmıştı. Bu argo terim, bilinmeyen anlaşılması zor bir terimdir fakat 1950'lerin BBC radyosunda kayda alınıp, yayınlanan komedi programı *The Goon Show*'un yaratıcısı ve yazarı Spike Milligan tarafından belirsiz bir ıstırapı veya hastalığı ifade etmek için icat edilmiştir. "Oooff, fena nadgers oldum," gibi. Bu terim ayrıca, argoda "testisler" anlamına gelir.

Eliza Manningham-Buller, bir partide angaje edildikten sonra 1974'te Güvenlik Teşkilatına katılmıştı. İş zaten onun DNA'sında vardı: eski başsavcı olan babası, MI6'daki çift taraflı ajan George Blake'in de dâhil olduğu İkinci Dünya Savaşı sırasındaki casusları soruşturmuştu. Annesi, işgal altındaki Fransa'ya inen ve mesajları İngiltere'ye geri yollamak için Direnişçiler tarafından kullanılan posta güvercinlerini eğitmişti. Tümöyle güvenilir ve ketum olduğu için seçilip, başlangıçta Gordievsky vakasına aşılarmış ve

ufak LAMPAD ekibine sokulmuştu, Gordievsky'nin Danimarka'dan gelen ürünlerini analiz ediyor ve MI6 ile birlikte hareket ediyordu. 1983'te MI5'in personel departmanındaydı, casus aramak için ideal bir konumdaydı.

Manningham-Buller, 2002'de, erkeklerin hâkimiyetindeki rekabetçi bir dünyanın zirvesine yükselerek MI5'in Genel Müdürü oldu. "Olduğundan mutlu görünme" tavrı aldatıcıydı: tok sözlü, kendine güvenli ve son derece zeki idi. MI5'in içindeki cinsel ayrımcılığa ve ön yargılara rağmen "kısmetim" dediği teşkilata son derece sadıktı ve İngiliz istihbaratının içinde başka bir hainin daha çıkmasına çok şaşırılmıştı. "Kariyerimdeki en fırtınalı dönemlerden biriydi, özellikle kim olduğunu bilmediğiniz ilk günlerinde, çünkü asansöre binerdiniz, etrafınıza bakar, merak ederdiniz." Meslektaşları arasında şüphe uyandırmamak için Nadgers, sık sık mesai saatinden sonra, Manningham-Buller'ın annesine ait Inner Temple'daki dairede toplanırlardı. Ekipten birinin karnı burnundaydı. Doğmamış bebeğe "Küçük Nadger" ismini takmışlardı.

Bir istihbarat teşkilatı için içlerinde kimliği bilinmeyen bir hain avından daha üzücü ve zayıf düşüren bir süreç daha yoktur. Philby'nin MI6'nın özgüvenine verdiği hasar, KGB için casusluk yapmakla uğrattığı herhangi bir zarardan çok daha büyük ve kalıcıydı. Bir köstebek sadece güvensizliği kışkırtmakla kalmaz, bizzat güvenin uyumunu da baltalar.

Manningham-Buller ile Nadger arkadaşları, personel dosyalarını getirip, olası hainler listesini eleyerek azaltmaya başladılar. Üç Sovyet casusunun sınır dışı edilmesi vakasını özetleyen MI5 belgesi, Dışişlerine, İçişlerine ve Downing Street 10 Numara'ya verilmişti. Tüm Sovyet is-

tihbarat subaylarını listeleyen şema, MI5'in Sovyet karşı istihbarat bölümü K4 tarafından hazırlanmış ve elli kopyası bu gizli dünyanın çeşitli departmanlarına yollanmıştı. Köstebek avcıları, her iki belgeye de erişimi olan herkesi saptamakla başladılar.

Araştırma, Oleg Gordievsky ve ailesi Haziran sonunda Moskova'ya uçtuklarında son hızla devam ediyordu. Oleg, pek tatil havasında değildi ama yıllık iznini kullanmaması, hemen şüphe uyandırırdu. Risk çok büyüktü. Koba hâlâ serbestti; her an Gordievsky'nin faaliyetlerini keşfedip, Guk'a açık edebilirdi. O henüz Moskova'dayken böyle bir şey olursa Gordievsky, geri dönemeyebilirdi. Moskova'daki MI6 istasyonu, temasa geçmeye veya kaçış sinyali uçurmaya ihtiyacı olursa diye alarma geçirildi.

Bu sırada Nadgers, İngiliz istihbaratı içindeki varlığı, geri dönüp bakıldığında, komik olmayan bir şaka gibi görünen bir adama giderek yaklaşmaktaydı.

Michael John Bettany, yalnız, mutsuz ve dengesizdi. Oxford Üniversitesi'nde kolejin avlusunda kaz adımlarıyla yürür ve Hitler'in söylevlerini gramofonda yüksek sesle çalardı. Tüvit takımlar, kalın ve sağlam ayakkabılar giyer, pipo içerdi. "Banka müdürü gibi giyinir, Alman Hücum Kıtası askeri olmanın hayalini kurardı," demişti bir okul arkadaşı. Bir keresinde bir partiden sonra kendini yakmıştı, kızların hiç çekici bulmadığı kısa fırça bıyık bırakmıştı. Kuzeyli aksanını değiştirip, üst sınıfın kullandığı ağır ağır konuşma tarzına geçmişti. Sonraki bir soruşturma, onu "dikkate değer derecede aşağılık ve güvensizlik duygusu olan bir adam" olarak tarif ediyordu. Dikkate değer güvensizlik duygusu, Güvenlik Teşkilatının bir subayı için ideal bir nitelik değildir, buna rağmen henüz Oxford'day-

ken acemi olarak kullanılmaya başlamış ve 1975'te MI5'e katılmıştı.

Resmi bir göreve başlatma sürecinden sonra derin bir uca, Kuzey İrlanda'da terörle mücadeleye yollanmıştı. Bettany'nin kendisi bile, bir Katolik olarak, o işe uygun olup olmadığını sorgulamıştı. Şüpheleri geçersiz kılındı. Bu, amansız bir işti, karmaşık ve son derece tehlikeliydi: bu iş, IRA içinde ajan çalıştırmak, telefonları dinlemek, düşmanca ortamların olduğu barlarda nahoş insanlarla konuşmak, yanlış bir hamlenin Belfast'ın arka sokaklarında kafaya kurşun yemek anlamına geldiğini bilmektir. İş, Bettany'yi sarsıntıya uğratmıştı, zaten işte iyi de değildi. Babası 1977'de öldü, annesi de bir sene sonra. Çifte kayba rağmen Belfast'taki görev süresi uzatıldı. Eliza Manningham-Buller onun dosyasını incelerken dehşete düştü: "Bettany'yi olduğu hale biz getirmişiz. Kuzey İrlanda'yı hiç atlatamamış." Kendisine ait olmayan bir aksana, gardıroba ve imaja sahip, ailesi, dostları, aşkı veya oturmuş görüşleri olmayan, bir amaç arayan ve tamamen uyumsuz bir iş yapan adamın biriydi. "Hakiki değildi," dedi Manningham-Buller. İstihbarat işinin alışılmamış stresi ve gizliliği, onu gerçeklikten daha da uzaklaştırmış olabilir. Bettany, başka bir iş alanı seçmiş olsaydı muhtemelen sıradan ve kanaatkâr bir hayat sürmüş olurdu.

Londra'ya dönünce, MI5'in Birleşik Krallık'taki Sovyet casusluğunu analiz eden ve onunla mücadele eden K4 bölümüne Aralık 1982'de, transfer edilmeden önce iki yılını eğitim departmanında geçirmişti. Büyük plastik bir Meryem Ana heykelciği, birkaç Rus ikonası, bir çekmece dolusu Nazi savaş madalyası ve geniş çaplı bir pornografik koleksiyonuyla birlikte yalnız yaşıyordu. İçine kapanık ve tek başınaydı, MI5 personelinin kadınları kendisiyle

yatmaları için defalarca ikna etmeye uğraşmış ama başarısız olmuştu. Ara sıra partilerde, sarhoş vaziyette, "Yanlış taraf için çalışıyorum," ve "Emekli olduğumda gelip beni daçamda"¹³ görün," diye bağırdığına kulak misafiri olunmuştu. Guk'a ilk teslimatı yapmadan altı ay önce Bettany, Londra, West End'de ayakta duramayacak kadar sarhoş vaziyette kaldırırında otururken bulunmuştu. Umuma açık yerde sarhoş olmaktan gözaltına alındığında polise şöyle bağırmıştı: "Beni tutuklayamazsınız. Ben casusum." 10 Sterlin ceza yemişti. MI5, istifa sunmasını kabul etmemişti. Bu bir hataydı.

Michael Bettany'nin, devlet sırlarının bir metre yakınına bile yaklaşmasına izin verilmemeliydi. Buna rağmen otuz iki yaşına geldiğinde sekiz yıldır Güvenlik Teşkilatında çalışıyordu ve MI5'in Sovyet karşı istihbarat bölümünde orta seviyede bir subay rütbesine yükselmişti.

Raydan çıkmakta olduğuna dair bariz işaretler fark edilmiş ama görmezden gelinmişti. Katolik inancı, birdenbire buharlaşmıştı. 1983'te günde bir şişe sert içki içiyordu, bir yönetici, alkol tüketimini kesmesi için ona "dost tavsiyesi" verdi. Başka bir işlem yapılmadı.

Bu sırada Bettany'nin kendisi gerekli adımları atmaktaydı. Gizli belgelerin içeriklerini ezberlemeye ve el yazısıyla notlar almaya başladı. Sonra onları, Londra'nın güney banliyölerindeki yarı müstakil evinde tape ediyor ve fotoğraflarını çekiyordu. Gece nöbetinde olduğu zamanlarda MI5'e bir fotoğraf makinesi götürüyor, bulabildiği her dosyayı fotoğraflıyordu. Onu hiç kimse aramıyordu. İş arkadaşları ona, John La Carré'in kurgu istihbarat şefinin ismini takmışlar, Smiley (Gülen yüz) diyorlardı, ama onda

13 Rus kır evi (Çev.)

“bir üstünlük ve kibirlilik havası” olduğunu da fark etmişlerdi. Birçok casus gibi Bettany de, yanında oturan casusun bildiğinden daha büyük bir sırrı bilmek ve saklamak istiyordu.

K4’te dört subay vardı. Bunlardan ikisi Gordievsky vakasına aşılanmıştı. Bettany aşılanmamıştı ama hem gerçekten hem de mecazen, teşkilattaki en büyük sırrın, yani KG-B’nin Londra rezidenturasının içinde bir MI6 casusunun bulunması sırrının tam yanı başında oturuyordu.

Bettany sonradan, 1982’de Marksizm’i benimsemiş olduğunu iddia etti ve KGB için çalışma isteğinin salt ideolojik görüşlerinden kaynaklandığında ısrar etti. Uzun ve öz-gerekçeli bir tezde, eylemlerini, siyasi eziyetin, garip bir kırgınlık karışımının, komplo teorisinin, haklı bir öfkenin parlak renklerine boyadı. Thatcher hükümetini, “Reagan yönetiminin saldırgan ve başına buyruk siyasetine köle gibi bağlı olmakla” ve “zaten çok büyük servet sahibi olanlara daha büyük servetler kazandırmak için” işsizliği kasten artırmakla suçladı. Dünya barışı peşinde hareket ettiğini iddia edip, “sadece Sovyet yönetimini ve partiyi devirmekle kalmayıp, SSCB’de toplumun bütün dokusunu da imha etmek için kötü niyetli ve ahlak dışı yöntemler kullandığı” için MI5’ i eleştirdi. Şatafatlı devrimci söylemi benimsedi: “Her yerdeki yoldaşları, tarihsel olarak kaçınılmaz olan zaferin peşinde azimlerini canlandırmaya ve gayretlerini iki katına çıkarmaya çağırıyorum.”

Bettany’nin Marksist politikası, nağmeli aksanı kadar yapaydı. Asla Philby kalıbında kendini adanmış bir komünist değildi. Sovyetler Birliği’ne, Komünizmin kaçınılmaz ilerleyişine veya ezilen proleterya özel bir yakınlık duyduğuna dair pek az belirti vardı. Tedbirsiz bir anında ken-

dini ele verdi: “Olayları etkilemeye büyük ölçüde ihtiyaç duyuyordum.” Bettany para, devrim veya dünya barışı istemiyordu; ilgi istiyordu.

Bu da, KGB onu umursamayınca daha da çok inciten şeydi.

Guk’un mektup kutusuna attığı ilk teslimatına hiçbir karşılık almayınca Bettany fazlasıyla şaşırmıştı. Piccadilly istasyonuna birkaç kez gitmiş ama tırabzana iliştirilmiş bir raptiye görünmeyince zula veya sinyal mevki seçiminin Sovyet Elçiliğine fazla yakın olduğunu düşünmüştü. İkinci talimat listesi, Londra’nın merkezinin dışındaydı, sinyal tarihi olarak birkaç hafta ilerisini önermişti ve K4’teki en gizli yeni belgeleri vermişti. Bettany bekledi, endişelendi ve içti.

Geriye dönüp, bakıldığında Bettany, yıllar önce risk olarak saptanmış olmalıydı. Fakat dünyanın en güçlü casus teşkilatları –CIA, MI6 ve KGB– hepsi de farklı zamanlarda, yakından incelendiğinde son derece şüpheli olarak göze çarpan insanlar tarafından içerden ihanete açık olmuşlardı. İstihbarat teşkilatları, parlak bir sezgi ve soğukkanlı bir yeterlilikle ünlüdür fakat adayları sıkı bir güvenlik incelemesinden geçirmelerine rağmen herhangi bir başka büyük kuruluş gibi, yanlış türde insanları işe alıp, tutmaları da olasıdır. Bunlar Soğuk Savaşın her iki tarafında da, çok içki içilen işlerdi, subaylar ve ajanlar stresten kaçıp, gerçeğin alkolün getirebildiği bulanıklığının içine sığınarlardı. Ajan ile yöneticisi arasındaki özellikle çaba gerektiren ilişki, çoğunlukla, içkinin kısıtlamaları kaldırıcı, keyifli etkisiyle pophohlanır. Hükümetin diğer bölümlerinin aksine güvenlik teşkilatları, Winston Churchill’in “tırbuşon kafalar” dediği hayal gücü kuvvetli kişileri işe alma eğiliminde olurlar. Eğer muhtemel ihanetin işaretleri zekilik, eksantriklik ve

çok içmeye yatkınlık olsaydı, savaş zamanı ve sonrasında İngiltere ve Amerika'daki casusların yarısı şüpheli olurlardı. Fakat bu açıdan KGB farklıydı çünkü ayyaşlığı da özgünlüğü de uygun görmüyordu. Gordievsky'nin ihaneti görünmezdi çünkü ayıktı ve görünüşte kurallara uyan biriydi; Bettany fark edilmemişti çünkü onun gibi değildi.

Bu sırada Nadger ekibi, köstebek avını üç şüpheliye kadar daraltmıştı, Bettany listenin en tepesindeydi. Fakat onu gözlem altına almak sorun yaratırdı. Bettany, A4 gözleme ekiplerini iyi tanır ve takip edildiğinde bunu fark edecek şekilde eğitilmişti; gözcülerden birini tanırsa oyun bitirilmeliydi. Ayrıca gözcüler de Bettany'yi tanıyorlardı, meslektaşlarının gözlendiğini MI5'te başkalarına sızdırmaya karşı koyamayabilirlerdi. MI5'in çalışanlarını kullanmak yerine Bettany'nin hiçbirini tanımadığı MI6'nun NOCTON ekibini görevlendirmeye karar verildi. MI5'in genel müdürü, MI5 operasyonunda MI6 subaylarının kullanılması veto etti. Deverell, emri yok saydı. Gordievsky vakasındaki MI6 subayları, Bettany'yi takip edecek ve ihanet ederken yakalamaya çalışacaklardı.

Bettany'ye PUCK kod adı verildi, Nadgers arasında beğenilmeyen bir seçenektir. "Shakespeare bağlantısı, ekibin bütün üyeleri için çok uygunsuz bulundu, ayrıca kelimenin kendisi, iyi bilinen bir Anglo-Saxon küfrüne –Fuck– fazla yakındı."

4 Temmuz sabahında, yırtık pırtık giysiler içinde, saç başı dağınık bir çiftin, Güney Londra banliyölerinde, Victoria Road'un sonunda rasgele yayıldıkları görülebiliyordu. Biri, MI6'nun Sovyet bloku operasyonları bölümü P5'in şefi Simon Brown, diğeri de Gordievsky'nin kaçış planı-

14 Shakespeare'in Bir Yaz Gecesi Rüyası adlı eserindeki afacan bir cin ve soy-tarı (Çev.)

nun mimarı Veronica Price idi. İncilerinden twinsetlerine –birbirine eş hırka kazak takımına– kadar tam bir Home Counties¹⁵ sakini olan Veronica Price, bu tür bir manevraya uygun değildi. “Temizlikçinin şapkasını ödünç aldım,” dedi, kılıkclarını değiştirirken.

Saat 8:05’te Bettany, 5 Numaradan çıktı, kapının önünde durup, sokağın aşağısına ve yukarısına baktı. “O anda, adamın o olduğunu biliyordum,” dedi Brown. “Suçlu değilse ve izlendiğine dair işaretleri aramıyorsa bunu kimse yapmaz.” Sefil tiplere ikinci bir kez dönüp bakmadı. Ne Coulsdon Town’dan 8:36 trenine binerken vagonun biraz aşağısındaki hamile kadını fark etti; ne de Victoria İstasyonundan Curzon Street’deki MI5 binasına kadar olan on dakikalık yürüyüş esnasında peşine takılan kelleşen adamı fark etti. O gün Bettany, iki saatlik öğlen tatiline çıktı ama bir noktada öğlen kalabalığının arasında kayboldu. MI5, Bettany’nin, sonunda rezidentin top oynamaya istekli olduğunu göstermek için arabasını kuzey tarafına park edeceği –ki, Guk öyle bir şey yapmamıştı– Hanover Square’i kontrol etmeye gidip gitmediğinden emin olamadı.

Hüsrana uğrayan ve giderek kaygıları artan Bettany, KGB’yi iş birliğine ikna etmek için bir çaba daha göstermeye karar verdi. 10 Temmuz’da gece yarısından sonra, Guk’un mektup kutusuna üçüncü bir mektup attı: bu, önceki paketlerin alınıp alınmadığına ve Sovyetlerin cevabının ne olabileceğine dair bir işaret istiyordu. 11 Temmuz, sabah saat 8.05’te Sovyet Elçiliğinin santralını arayıp, Guk’u ismen isteyecekti. Rezident, Koba’nın sır hazinesiyle ilgilenip, ilgilenmediğini özel bir biçimdeki sözlerle cevaplayıp, sinyal vermeliydi.

15 Londra’nın etrafını çevreleyen tarihi ilçelerin tamamı (Çev.)

MI5'in, neden Guk'un evini sıkı izlemeye alıp, casusu üçüncü teslimatını yaparken belirlemedikleri gizemini koruyor. O sırada Gordievsky Moskova'daydı, İngiliz dostlarına bu son yaklaşımı ihbar edecek durumda değildi. Fakat Bettany her halükârda, şiddetli zihinsel gerginlik ve muhtemelen bir tür ruhsal çöküş durumunu düşündüren çeşitli yollarla kendisinin suçlu olduğunu gösteriyordu: 7 Temmuz'da meslektaşlarıyla, onlara "saplantılı" gelen bir tutumla Guk'u tartıştı ve KGB rezidentinin MI5 tarafından angaje edilmesini önerdi; ertesi gün, KGB emsalsiz bir kaynak bile sunmuş olsa reddedeceklerini söyledi; belli KGB subayları hakkında garip sorular sormaya ve kendi yetki alanı dışındaki dosyalara ilgi göstermeye başladı. Kim Philby'nin de dâhil olduğu geçmişteki casusların motivasyonları hakkında uzun uzun konuştu.

11 Temmuz sabahında, halka açık bir telefonda Sovyet Elçiliğini aradı, kendini "Bay Koba" olarak tanıttı ve Guk ile konuşmak istedi; KGB istasyonunun şefi, telefonu açmadı. Bettany, KGB şefine üç kez değerli hediye vermişti; Guk, her seferinde bulup da bunamıştı. İstihbarat tarihinde, boşa harcanan böyle fırsatların birkaç benzer örneği vardı.

Üç gün sonra Bettany, MI5'teki bir meslektaşına, "Sence, bir İngiliz istihbarat subayı, Guk'un evinin kapısından içeri bir mektup atsa tepkisi nasıl olur?" diye sordu. Bu son noktaydı: Koba, Michael Bettany idi.

Fakat Bettany'ye karşı kanıtlar ikinci derecedendi. Telefonu dinlenmiş ama bir sonuç çıkmamıştı. Evi üstünkörü aranmış, suçlayıcı bir şey ortaya çıkmamıştı. Bettany, izlerini profesyonel bir yeterlilikle örtüyordu. Başarılı bir soruşturma için MI5'in onu ya ihaneti sırasında suçüstü yakalaması ya da bir itiraf almayı garanti etmesi gerekiyordu.

Gordievsky ailesi, tatilden 10 Ağustos'ta döndü. Dönüşünden sonra Bayswater'daki güvenli evde yaptıkları ilk toplantıda Gordievsky'ye, artık ellerinde belli bir şüpheli olmasına rağmen MI5'teki casusun henüz tutuklanmadığını söylediler. KGB rezidenturasına dönünce, yokluğunda gizemli Koba zokası konusunda bir ilerleme olup olmadığıyla ilgili öylesine sorular sordu ama yeni bir şey öğrenemedi. KGB için bağlantılar kazandığı, MI6 için istihbarat topladığı normal rutinine kaldığı yerden devam etmeye çalıştı ama İngiliz istihbaratının içinde bir yerlerde hâlâ serbest dolaşan bir casus olduğunu bilerek odaklanmak zordu. Bu kişinin, Guk'a ilk mektubunu yollamadan önce Gordievsky'nin İngiltere için casusluk yaptığından haberinin olmadığı açıktı. Fakat bu, dört aydan uzun süre önceydi. Koba bu arada gerçeği öğrenmiş miydi? Guk onu anjaje etmeye razı olmuş muydu ve KGB'deki meslektaşları, şimdi kendisini gözleyip, hata yapmasını mı bekliyorlardı? Casusun yakalanmadığı her gün tehlike artıyordu. Kızları okuldan aldı, Leyla'yı dışarı yemeğe götürdü, Bach dinledi, kitaplarını okudu, kaygısı durmadan çoğalırken soğukkanlı görünmeye çalışıyordu: casus onu yakalamadan MI6'daki dostları isimsiz casusu yakalayacaklar mıydı?

Bu sırada Bettany, belli ki, Guk'dan cevap beklemekten bıkmış, yasa dışı mallarını başka bir yere götürmeye karar vermişti. Ofiste, Viyana'ya tatile gitmeyi düşündüğünü ağzından kaçırdı. Viyana, çok büyük KGB rezidenturası ile Soğuk Savaşın casusluk merkezlerinden biriydi. İşteki dolabı aranınca, FOOT Operasyonu kapsamında İngiltere'den sınır dışı edilen, şimdi de Avusturya'da yaşamakta olan bir KGB subayına ilişkin evraklar ortaya çıktı. Görünüşe bakılırsa Bettany, kirişi kırmak üzereydi.

MI5, onu tutuklayıp, itiraf almaya çalışmaya karar verdi. Bu büyük bir kumardı. Bettany her şeyi inkâr eder ve teşkilattan istifa ederse ülkeyi terk etmesi yasal olarak engellenemezdi. Bettany için yapılan COE kod adlı yüzleşme planı, geri tepebilirdi. “Başarıyı garanti edemeyiz,” diye uyardı MI6, Bettany kartlarını doğru oynarsa “günün sonunda basıp gideceğine, istediğini yapmakta serbest olacağına” dikkat çekti. Her şeyden önemlisi, Bettany’nin yakalanmasının izi, Gordievsky’ye kadar sürülememeliydi.

15 Eylül’de Bettany, ortaya çıkan acil bir karşı istihbarat vakasını görüşmek üzere MI5’in Gower Street’teki genel merkezinde toplantıya çağrıldı. Oraya ulaştığında, bunun yerine en üst kattaki bir daireye alındı ve John Deverell ile Eliza Manningham-Buller onun hakkındaki delilleri – teslimat yaparken görüldüğünü ki, aslında görülmemiştir, ima etmek niyetiyle Guk’un ön kapısının fotoğrafları dâhil – önüne serdiler. Bettany şok olmuştu ve görünür şekilde endişeliydi ama kendini kontrol ediyordu. Varsayımsal olarak bu teorik casusun ne yapmış olması gerektiği hakkında konuştu fakat kendisinin bir şey yapmış olduğunu hiçbir surette söylemedi. İtiraf etmekle ilgilenmeyeceğini belirtti, örtülü bir ikrardı, pek itiraf sayılmazdı. Suçunu kabul etmiş olsa bile delil kabul edilebilir değildi çünkü tutuklanmamıştı ve bir avukatı da yoktu. MI5, her şeyi anlatsın, sonra tutuklansın ve hakları okunduktan sonra tekrar itiraf alınsın istiyordu. Ama anlatmadı.

Dinleme cihazları konuşmayı, toplaşıp her kelimeyi yakalamak için boynunu uzatmış üst düzey MI5 ve MI6 subaylarının bulunduğu izleme odasına naklen yayınlıyordu: “Bir şeyi kabul etmekten sakınma çabalarını dinlemek, acı verici bir deneyimdi,” dedi içlerinden biri. Bettany, dengesiz olabilirdi ama aptal değildi. “Bettany’nin blöf

yaparak işin içinden sıyrılacağı konusunda çok gerçek bir korkumuz vardı”, akşam olduğunda herkes bitap düşmüştü ve yakında bir ilerleme görünmüyordu. Bettany, geceyi dairede geçirmeye razı oldu, gerçi MI5’in yasal olarak onu alıkoyma hakkı yoktu. Öğlen yemeği yemeyi reddetmiş, şimdi akşam yemeğini de geri çevirmişti. Bir şişe viski isteyip, durmadan içti. O, MI5’in topladığı “bir sürü delil” için gerçek olduğunu kabul etmeden takdirlerini ifade ederken Manningham-Buller ile diğer iki bakıcı da, “ara sıra samimiyetsiz sorular sorarak” anlayışlı bir şekilde dinliyorlardı. Bir noktada İngilizlerden “siz”, Ruslardan da “biz” diye bahsetmeye başladı. KGB subaylarını izlendiklerine dair uyarmak istediğini kabul etti. Ama itiraf etmedi. Nihayet sabaha karşı 3’te yatağa düştü.

Ertesi sabah, Manningham-Buller ona kahvaltı hazırladı, onu da yemedi. Uykusuz, akşamdan kalma, aç ve hırçın olan Bettany, itiraf etmeye hiç niyeti olmadığını duyurdu. Fakat sonra aniden varsayımsal konuşmayı bırakıp, birinci tekil şahıs olarak konuşmaya başladı. Eski Soğuk Savaş casuslarından sempatiyle, ilk isimleriyle “Kim (Philby) ve George (Blake)” diye bahsetmeye başladı.

Bettany, 11:42’de sorguculara dönüp: “Sanırım her şeyi itiraf etmeliyim. K Müdürüne itirafta bulunmak istediğimi söyleyin,” dediğinde Deverell, odanın dışındaydı. O kadar uzun süre inatla direnip, sonra birden boyun eğmek, fevri Bettany’nin karakterine tamamen uygun bir şeydi. Bir saat içinde Rochester polis karakolunda, tam bir itirafta bulunuyordu.

Victoria Road 5 Numaranın daha yoğun bir şekilde aranması, casusluğunun kanıtını ortaya çıkardı: bir Philips elektrikli tıraş makinesi kutusunun içinde Viyana’da

temas kurmaya niyetlendiği KGB subaylarının detayları vardı; kömürlükteki bir moloz yığının altında fotoğrafla ilgili malzemeler bulundu; çamaşır dolabında gizli materyallerin tab edilmemiş filmleri vardı; bir sıra bardağın altında çok gizli materyale ilişkin el yazısıyla alınmış notlar bulunuyordu; tape edilmiş notlar bir yastığın içine dikilmişti. Bettany, tuhaf bir biçimde pişmandı: “Teşkilatı kötü bir duruma soktum, niyetim bu değildi.”

İngiliz casus kurumunda bir köstebeğin daha açığa çıkarılması, Güvenlik Teşkilatının zaferi olarak tanımlandı. Margaret Thatcher, MI5’in genel müdürünü, “vakanın ne kadar iyi bir şekilde üstesinden geldiği” konusunda tebrik etti. Nadgers, Gordievsky’ye “ona ne kadar sıcak baktıklarını” vurgulayan kişisel bir mesaj gönderdiler. Gordievsky de Spooner vasıtasıyla, MI5 subaylarına bir gün şahsen teşekkür etmeyi ümit ettiğini söyleyen bir mesajla cevap verdi: “Böyle bir günün gelip gelmeyeceğini bilmiyorum; belki de gelmez. Ama yine de bu fikrin bir yere kaydedilmesini isterim: onlar, kelimenin en doğrudan anlamıyla demokrasinin savunucuları olduklarına dair inancımı vurguladılar.”

Margaret Thatcher, İngiliz casusun yakalanmasında Gordievsky’nin rolünden haberdar olan yegâne kabine üyesiydi. İngiliz istihbaratının içinde ise, sadece Nadgers gerçekte neler olduğunu biliyordu. Çılgına dönen basın da, Bettany’nin ihaneti hakkındaki ipucunun “elektronik istihbarattan” (yani telefon dinlemelerinden) geldiğini veya bizzat Rusların, Güvenlik Teşkilatına aralarındaki casusu söylediklerini ima eden bir takım sağduyulu dezenformasyon yayıldı. Gazetenin biri, yanlış bir şekilde, şöyle haber yapmıştı: “Londra’daki Ruslar, Bettany’nin onlara yaklaşmasından bıktıkları ve onun klasik bir ajan provo-

katör olduğuna inandıkları için MI5'e Bettany'nin zamanını boşa harcadığını söylemişler. MI5 o zaman Bettany'yi soruşturmaya başlamış." MI5, içerde başka bir casus daha olması ihtimaline karşı ve dikkati gerçek kaynaktan saptırmak amacıyla dosyalara koymak üzere, Bettany'nin yaklaşımı hakkındaki sızıntının Sovyet Elçiliğindeki normal bir diplomattan geldiğini öne süren uydurma bir rapor hazırladı. Sovyetler her şeyi inkâr ettiler ve KGB casusluğu hakkında konuşmanın, "Sovyet-İngiliz ilişkilerinin normal gelişimine zarar verme amaçlı" utanmazca uydurulmuş propaganda olduğunda ısrar ettiler. KGB istasyonunda Guk, bütün bu maskaralığın, kendisini mahcup etmek için MI5 tarafından düzenlendiği inancına sadık kaldı. (Aksine inanmak, şaşırtıcı oranda hata yaptığını kabul etmek olurdu.) Gordievsky, Bettany'nin açığa çıkmasının gerçek kaynağı konusunda bir şüphe belirtisi tespit etmedi: "Guk'un veya Nikitenko'nun beni 'Koba' ile ilişkilendirdiklerini hiç sanmıyorum."

Bütün spekülasyonların ve sansasyonel Bettany vakasına adanmış tomarla gazete kağıdının arasında gerçek: yani Brixton Hapishanesinde Devlet Sırları Kanunu'nu on kere ihlal etme suçundan yargılanmayı bekleyen adamı oraya gönderenin Oleg Gordievsky olduğu gerçeği bir kere bile su yüzüne çıkmadı.

MR. COLLINS VE MRS. THATCHER

Rus casusa Demir Leydinin zaafı vardı.

Margaret Thatcher, Oleg Gordievsky ile hiç tanışmamıştı. İsmi bilmiyordu, ondan açıklanamayacak şekilde ısrarla "Mr. Collins" olarak bahsediyordu. Rus elçiliğinin içinden casusluk yaptığını biliyor, yaşadığı kişisel gerginlik için kaygılanıyor ve "her an oradan kaçabileceğini" ve iltica edebileceğini dile getiriyordu. Başbakan, o an gelirse, o ve ailesiyle tam anlamıyla ilgilenilmesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Rus ajanın, sadece "istihbarat yu-murtlayan" biri olmadığını, son derece tehlikeli koşullar altında özgürlük için çalışan yarı hayali, kahraman bir kişi olduğunu söylüyordu. Gordievsky'nin raporları, özel sekreteri tarafından "Çok Gizli ve Kişisel" ve "UK Eyes A"¹⁶i-baresiyle iletilirdi, bu da, o belgenin diğer ülkelerle paylaşılmayacağı anlamına gelirdi. Başbakan, onları açgözlüce tüketti: "Kelime kelime okur, notlar ekler, sorular sorar ve kâğıtlar, üzerlerinde onun izleriyle, bazı yerlerin altı çizilmiş olarak, ünlemler ve yorumlarla geri dönerdi." Biyografisini yazan Charles Moore'un deyişiyle, Thatcher'ın, "özünde gizlilikten ve casusluğun romantizminden

16 Sadece Birleşik Krallık'taki ilgililerin görmesi için. (Çev.)

heyecanlanması vaki değildi,” fakat Rus’un emsalsiz değerli siyasi iç görü sunmakta olduğunun da bilincindeydi: “Gordievsky’nin gönderileri, Sovyet başkanlığının Batı olgularına ve doğrusunu söylemek gerekirse, kendisine nasıl tepki verdiğini, başka hiçbir belgenin yapamadığı kadar iyi iletliyordu.” Casusun, Kremlin’in düşünce tarzına açtığı pencereden büyük bir merak ve minnettarlıkla bakıyordu. “Muhtemelen hiçbir İngiliz başbakanı, bir İngiliz ajanı vakasını Mrs. Thatcher’ın Gordievsky’ye adadığı kadar kişisel ilgiyle izlememiştir.”

İngiliz istihbaratı, Koba’yı aradığı sırada KGB, Thatcher’ın 1983 genel seçimlerini kaybetmesini garantilemek için çok çalışıyordu. Kremlin’in gözünde Thatcher, “Demir Leydi” idi –Sovyet ordu gazetesinin hakaret amacıyla uydurduğu bir takma addı fakat o çok eğlenmişti– ve KGB, 1979’da iktidara geldiğinden beri onun kuyusunu kazmak için taraftar solcu gazeteciler kanalıyla olumsuz makaleler yayınlamak dâhil, “etkin önlemler” örgütlüyordu. KGB’nin solda hâlâ bağlantıları vardı ve Moskova, seçimi, liderinin sonuçta hâlâ KGB dosyalarında “gizli bağlantı” olarak görüldüğü İşçi Partisi lehine etkileyebileceği yanılgısına sadık kalmıştı. Modern zamanların entrikacı bir habercisi olarak Moskova, demokratik bir seçimi kendi adayının lehine döndürmek için kirli oyunlar yapmaya ve gizli müdahalede bulunmaya hazırды.

İşçi Partisi kazansaydı Gordievsky kendini tamamen tuhaf bir pozisyonda, yani KGB sırlarını, başbakanının bir zamanlar KGB’den gönüllü olarak para kabul ettiği bir hükümete veren pozisyonda bulurdu. Sonunda, Michael Foot’un evvelden Ajan BOOT olarak cisimleşmesi, son derece gizli tutulan bir sır olarak kaldı; KGB’nin, seçimin yönünü değiştirme çabalarının hiç etkisi olmadı ve önceki sene

elde edilen Falkland zaferiyle de desteklenen Margaret Thatcher, 9 Haziran'da seçimleri ezici çoğunlukla kazandı. Ülkeyi idare etmek için yeni bir yetkiyle silahlandırılan ve Gordievsky'nin sağladığı Kremlin psikolojisinin içyüzüyle gizlice donatılan Thatcher, gözünü Soğuk Savaşa dikti. Gördüğü şey, son derece endişe vericiydi.

1983'ün ikinci yarısında, Doğu ile Batı, Reagancı söylemler ile Sovyet paranoyasının ölümcül olabilecek birleşiminin ittiği silahlı ve belki de çözümü zor bir çatışmaya doğru ilerliyor gibiydi. Parlamentodaki her iki kamaraya konuşan Amerikan başkanı, "Marksizm ve Leninizm'i tarihin küllerinde bırakmaya" söz verdi. ABD'nin askeri takviyesi, beraberinde Sovyet hava sahasını delme ve gizli deniz harekâtlarının da dâhil olduğu, NATO'nun Rus askeri üslerine ne kadar yakın olduğunu gösteren bir dizi psikolojik hareketle birlikte hızla devam ediyordu. Bunlar, Rusların kaygılarını canlandırmak için planlanmışlardı, başarılı da oldular: KGB istasyonları, ABD'nin ve NATO'nun sürpriz bir nükleer saldırı için hazırlık yaptıklarına dair delil bulmaları için emir bombardımanına tutulurken RYAN programı vites yükseltti. Ağustos'ta, Birinci Genel Direktörlüğün müdürü (sonradan KGB'nin başına geçti) Vladimir Kryuchkov, rezidenturalara, "nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlı sabotaj ekiplerinin Sovyetler Birliği'ne gizlice sızması" gibi, savaş hazırlıklarını izlemeleri talimatını verdi. Görev duygusuyla şüpheli faaliyetleri KGB'ye bildiren istasyonlarından övgüyle bahsedildi; bunu yapmayanlar şiddetle eleştirildi ve düzelmeleri söylendi. Guk, "SSCB'ye sürpriz bir nükleer füze saldırısı hazırlığına ilişkin ABD ve NATO'nun özel planlarını" ortaya çıkarma gayretlerindeki eksikliklerini kabul etmek zorunda bırakıldı. Gordievsky, Operasyon RYAN'ı "zırva" gördüğü için ciddiye almadı

fakat MI6'ya bildirdikleri, şüpheyi yer bırakmıyordu: Sovyet başkanlığı, hakikaten korku içindeydi, kendini savaşa hazırlıyordu ve bekasının, bir önünü alma saldırısına bağlı olabileceğine inanacak kadar panikleydi, bu Japon Denizi üzerindeki trajik kazanın ardından önemli ölçüde kötüye giden bir durumdu.

1 Eylül 1983 gününün ilk saatlerinde, bir Sovyet avcı uçağı, Sovyet hava sahasının içine giren Kore Hava Yolları'na ait bir 747'yi vurup, düşürdü, 269 yolcu ve mürettebat öldü. KAL 007 numaralı uçuşun düşürülmesi, Doğu-Batı ilişkilerini yeni bir tehlikeli boyuta getirdi. Moskova ilk başta, vurma olayındaki rolünü inkâr etti fakat sonra yolcu uçağının bir casus uçak olduğunu ve Sovyet hava sahasını, ABD'nin kışkırtmasıyla kasten ihlal ettiğini iddia etti. Ronald Reagan, "Kore Hava Yolları katliamını", "barbarlık ve insanlık dışı gaddarlık" olarak kınayarak yurt içi ve uluslararası zorbalığı körükleyip, sonradan ABD'li bir yetkilinin dediği gibi, "tamamen kendini üstün görme mutluluğunun" tadını çıkardı. Kongre, savunma harcamalarında ilave bir artışa razı oldu. Moskova'ya gelince, Batının KAL 007 olayındaki öfkesini, bir saldırıya hazırlık için uydurulmuş ahlaki isteri olarak yorumladı. Kremlin, özür dilemek yerine CIA'i "canice kışkırtma eylemiyle" suçladı. KGB'nin Londra istasyonuna, Sovyet ajanlarını ve vatandaşlarını muhtemel saldırılara karşı koruma, suçu Amerika'ya atma ve Moskova'nın komplo teorilerini destekleyecek bilgi toplama talimatlarını içeren çok acil "yıldırım" telgraf yağmuru başladı. KGB'nin Londra istasyonu, sonradan Merkez tarafından "Güney Kore yolcu uçağı hakkındaki Sovyet karşıtı kampanyayı engelleme gayretlerinden dolayı" takdir edildi. Yetersiz ve yıpranmış –bu son hastalığı olacaktı– Andropov, "Amerika'nın acımasız militarist psi-

kozu" diyerek sert tepki gösterdi. Gordievsky, telgrafları elçilikten kaçırıp, MI6'ya verdi.

KAL 007'nin düşürülmesi, biri Koreli, diğeri Rus iki pilotun sıradan insani yetersizliklerinin sonucuydu. Fakat Gordievsky'nin MI6'ya verdiği rapor, yükselen gerilimin ve karşılıklı idrak eksikliğinin baskısı altında sıradan bir trajedinin, nasıl da olağanüstü tehlikeli siyasi bir durumu körüklediğini açıkça göstermişti.

Bu şiddetli güvensizlik, yanlış anlaşma ve saldırganlık telaşına, Soğuk Savaşı gerçek savaşın eşiğine getiren bir olay da katıldı.

ABLE ARCHER 83, NATO'nun 2-11 Kasım 1983 arasında düzenlenen ve nükleer bir saldırıyla son bulan, tırmanmakta olan bir çekişmenin simülasyonunun yapıldığı bir savaş oyununun kod adıydı. Bu tür askeri kostümlü provalar, geçmişte her iki tarafça da defalarca yapılmıştı. ABLE ARCHER, şifreli haberleşme kanalıyla mevzilendirilen ve koordine edilen ABD ve Batı Avrupa'daki diğer NATO üyelerinden 40.000 birliği kapsıyordu. Komutanlık, eğitim tatbikatını, Turuncu Kuvvetlerin (Varşova Paketi ülkeleri) Finlandiya, Norveç ve sonunda Yunanistan'ı istila etmeden önce birliklerini Yugoslavya'ya göndermesinin ardından Mavi Kuvvetlerin (NATO) müttefiklerini savunması şeklinde tasarlamıştı. NATO'nun, nükleer atış izni prosedürlerinin alıştırmasını yapmasını sağlayacak şekilde hayal ürünü çekişme şiddetlenince konvansiyonel savaş, kızışarak kimyasal ve nükleer silahları da içeren bir savaşa dönüşecek gibiydi. Gerçek hiçbir silah mevzilendirilmemişti. Bu, eğitim çalışmasıydı fakat KAL 007 olayını takip eden ateşli ortamda Kremlin'de ortalığı telaşa veren kişiler, çok daha kötü niyetli bir şey gördüler: gerçeğin –

yani Andropov'un öngördüğü, Operasyon RYAN'ın üç yıldan uzun süredir kanıtlarını aradığı türden nükleer bir ilk vuruş için yapılan hazırlıkların- üstünü örtme amaçlı bir numarayı fark ettiler. NATO, tam da KGB'nin tespit etmeye giriştiği anda gerçekçi bir nükleer saldırının simülasyonunu başlatmıştı. ABLE ARCHER'in eşi görülmemiş çeşitli özellikleri, Sovyetlerin bunun bir oyundan fazlası olduğuna dair şüphelerini pekiştirdi: bunlar, ABD ve İngiltere arasında bir ay önceki gizli haberleşme patlaması (aslında ABD'nin Grenada'yı işgaline tepkiydi); Batılı liderlerin ilk baştaki katılımı ve Avrupa'daki ABD üslerine farklı örüntüde subay intikalleriydi. Kabine sekreteri Sir Robert Armstrong, sonradan Mrs. Thatcher'a, Sovyetlerin çok büyük telaşla karşılık verdiklerini çünkü "tatbikatın, önemli bir Sovyet bayramında gerçekleştiğini ve sadece savaş oyunu gibi değil, gerçek bir askeri faaliyet ve uyarılar biçiminde yapıldığını" bildirdi.

5 Kasım'da Merkez'den, Londra rezidenturasına, ABD ve NATO'nun ilk vuruşu başlatmaya karar verdiklerinde, füzelerinin yedi ila on gün boyunca havada olacaklarını uyan bir telgraf geldi. Guk'a, tüm kilit mevkilerde olabilecek herhangi bir "sıra dışı faaliyeti" tespit etmek için acil bir keşif yürütmesi emrediliyordu. Bu kilit mevkiler: nükleer üsler, haberleşme merkezleri, hükümet sığınakları ve en önemlisi, yetkililerin savaşa hazırlanmak için "basına bilgi vermeden" çılgınca çalışacakları Downing Street 10 Numara'ydı. KGB'nin bir talimatında kendilerinin en önemli önceliği olarak subaylarına, "siyasi, ekonomik ve askeri elitlerin" ailelerini Londra'dan tahliye ettiklerine dair kanıtları izlemeleri emrediliyordu.

Gordievsky'nin MI6'ya verdiği bu telgraf, Sovyetlerin tatbikata, alışılmadık ve çok endişelendirici bir şekilde

karşılık vermekte olduklarına dair Batının eline geçen ilk göstergeydi. İki (belki de üç) gün sonra KGB rezidentu-ralarına yollanan ikinci bir yıldırım telgraf, hatalı olarak, Amerikan üslerinin alarma geçirildiğini bildiriyordu. Merkez, çeşitli açıklamalar veriyordu, "bunlardan biri, nükleer ilk vuruşun geri sayımının ABLE ARCHER maskesi altında başlamış olduğuydu." (Aslında üsler sadece, Beyrut'ta Amerikalı askeri personele yapılan terör saldırısından sonra güvenliği sıkılaştırıyorlardı.) Gordievsky'nin verdiği istihbarat Batının tatbikatı durdurması için çok geç gelmişti. Sovyetler Birliği, o zamana kadar kendi nükleer cephaneliğini hazırlamaya başlamıştı: Doğu Almanya ve Polonya'daki uçaklar nükleer silahlarla donatılmıştı, Batı Avrupa'yı hedef alan yetmiş kadar SS-20 füzesi yüksek alarm durumuna getirilmişti ve nükleer balistik füzeler taşıyan Sovyet denizaltıları, tespit edilmekten kaçınmak için kuzey kutup buzunun altına mevzilendirilmişti. CIA, Baltık Devletleri ve Çekoslovakya'da askeri faaliyetler olduğunu bildirdi. Bazı analistler, Sovyetler Birliği'nin, KABF (Kıtalar Arası Balistik Füze) silolarını gerçekten fırlatmaya hazır duruma getirdiklerine fakat son anda durdurduklarına inanıyorlardı.

11 Kasım'da ABLE ARCHER, tam zamanında bitti, iki taraf yavaşça silahlarını indirdiler ve halkın fark etmediği gereksiz ve korkutucu bir Meksika açmazı sona erdi.

Dünyanın savaşa ne kadar yaklaştığı konusunda tarihçiler anlaşıyorlar. MI5'in onaylı tarihi, ABLE ARCHER'ı, "1962 Küba Füze Krizinden sonraki en tehlikeli an" olarak tarif eder. Diğerleri, Moskova'nın bunun sadece tatbikat olduğunu başından beri bildiğini ve Sovyetlerin nükleer savaş hazırlıklarının sadece benzer türden bir gölge boksu olduğunu ileri sürerler. Gordievsky ise soğukkanlıydı:

“Bunun, Moskova’da giderek artan paranoyanın başka bir rahatsız edici yansıması olduğunu, başka göstergeler olmadığı için de önemli bir endişe sebebi olmadığını düşündüm.”

Oysa İngiliz hükümetinin içinde Gordievsky’nin raporlarını ve Moskova’dan gelen bir dizi telgrafı okuyanlar, nükleer facianın kıl payı önlendiğine inanıyorlardı. İngiltere Dışişleri Bakanı Geoffrey Howe’un ifadesiyle: “Gordievsky, bizde, Rusların gerçek bir nükleer saldırıdan görülmemiş derecede ve sahici bir korku duyduklarına dair şüphe bırakmadı. NATO, Ruslar’ın bunun sadece bir tatbikat olduğundan emin olmaları amacıyla tatbikatın bazı yönlerini bilerek değiştirdi.” Aslında standart uygulamadan sapmakla NATO, kötü niyet izlenimini artırmış olabilirdi. Ortak İstihbarat Komitesi’nin sonraki bir raporu şöyle sonuçlanmıştı: “En azından bir takım Sovyet yetkililerinin/subaylarının ABLE ARCHER’ı, tehdit oluşturuyor şeklinde yanlış yorumlamış olmaları ihtimalini önemsememizle edemeyiz.”

Margaret Thatcher, çok endişeliydi. Sovyetlerin korkuları ile Reagancı söylemlerin birleşimi, nükleer savaşla sonuçlanabilirdi ama Amerika, kısmen kendisinin de yaratmış olduğu durumdan tam olarak haberdar değildi. Bir şeyler yapılmalıydı, “Sovyetlerin, Batının niyetlerini yanlış hesap ederek aşırı tepki göstermesiyle doğan tehlikenin bertaraf edilmesi” emrini verdi. Dışişleri, “sürpriz bir NATO saldırısı konusunda Sovyetlerin olası yanlış anlamaları sorunu için Amerikalılara nasıl bir yaklaşımda bulunulması gerektiğini acilen dikkate almalı.” MI6, “Gordievsky’nin ifşaatlarını Amerikalılarla paylaşmayı” kabul etti. NOCTON materyallerinin dağıtımı, bir vites daha yükseldi: MI6, CIA’e, KGB’nin, savaş oyununu, savaş çık-

masına kasıtlı bir giriş olarak düşündüğünü ayrıntılarıyla anlattı.

Kremlin'in ABLE ARCHER esnasında nükleer bir saldırı yapılacağına hakikaten inandığı söylendiğinde "Buna nasıl inanabildiler, anlamıyorum," dedi Ronald Reagan, "ama bu üzerinde düşünülecek bir şey."

Aslına bakılırsa, ABD başkanı, nükleer kıyamet olasılığını hatırı sayılır ölçüde düşünmüştü. Bir ay öncesinde, bir nükleer saldırıda tahrip olan bir Orta Batı Amerikan şehri hakkındaki *The Day After* adlı filmi izledikten sonra morali çok bozulmuştu. ABLE ARCHER'dan kısa süre sonra, Pentagon'un nükleer bir savaşın "fevkalade dehşet verici" etkisini betimleyen bir brifingine katılmıştı. Amerika böyle bir savaşı kazanmış bile olsaydı, muhtemelen 150 milyon Amerikalı hayatını kaybederdi. Reagan, brifingi "en ayıltıcı deneyim" olarak tarif etmişti. O gece günlüğüne şunları yazdı: "sanırım, Sovyetler. . . saldırıya uğrayacakları konusunda o kadar paranoyaklar ki, ...onlara, burada hiç kimsenin böyle bir şey yapma niyetinde olmadığını anlatmalıyız."

Reagan da Thatcher da, Soğuk Savaşı, barışçıl Batı demokrasisine karşı bir komünist tehdit olarak algılamışlardı: Gordievsky sayesinde Sovyetlerin kaygısının, dünya için Sovyet saldırısından daha büyük bir tehlike ifade ettiğinin artık farkındalardı. Reagan, anılarında şöyle yazmış: "Üç yıl bana Ruslar hakkında şaşırtıcı bir şey öğretti: Sovyet hiyerarşisinin tepesindeki birçok kişi, Amerika'dan ve Amerikalılardan sahiden korkuyorlar...birçok Sovyet yetkilinin bizden sadece düşman olduğumuz için değil, onlara bir ilk vuruşla nükleer silahlar yağdırabilecek potansiyel saldırganlar olduğumuz için korktuklarını idrak etmeye başladım."

ABLE ARCHER, bir dönüm noktasına, tansiyonun yavaş fakat algılanabilir şekilde düşmesine sebep olan, Batı halkının ve medyasının fark etmediği Soğuk Savaşın korutucu bir karşılıklı meydan okuma anına işaret etti. Reagan yönetimi Sovyet karşıtı söylemlerini yumuşatmaya başladı. Thatcher, Moskova'ya elini uzatmaya azmetti. "'Şeytan imparatorluğu' söyleminin ilerisine geçmenin ve Batının Soğuk Savaşı nasıl bitirebileceğini düşünmenin zamanının geldiğini sezmişti," dedi kıdemli bir danışmanı. Kremlin'in paranoyası, özellikle 1984'te Andropov'un ölümünden sonra azalmaya başladı, KGB subaylarına nükleer hazırlıklara ilişkin işaretler için tetikte kalmaları söylenmesine rağmen Operasyon RYAN'ın hızı azalmaya başladı.

Bundan Gordievsky de kısmen sorumluydu. O zamana kadar sırları, ABD'ye çok dikkatle seçilmiş kırıntılar halinde azar azar verilmişti; o günden itibaren onun istihbarat ganimeti, çok daha büyük parçalar halinde CIA ile paylaşılacaktı, gerçi yine dikkatle kamufle edilecekti. ABLE ARCHER sırasında Sovyetlerin telaşına ilişkin bilginin, "önemli NATO tatbikatlarını izlemekle görevli bir Çekoslovak istihbarat subayından" geldiği söylenmişti. Gordievsky, MI6'nun, istihbaratını CIA ile paylaşmasından memnundu. İngiliz yöneticilerinden biri, "Bunu Oleg istedi," dedi, "Bir etki yaratmak istiyordu." Ve yarattı da.

CIA'ın SSCB'de birkaç casusu vardı ama hiçbir kaynağı, "Sovyet psikolojisinin gerçek içyüzüne" ilişkin bu tür bilgi verememiş ve "bir önünü alma saldırısının her an gerçekleşebileceği ihtimalinin yarattığı gerçek tedirginliği açığa vuran orijinal belgeler" sağlayamamıştı. CIA'de istihbarat genel müdür yardımcısı Robert Gates, Gordievsky'nin istihbaratına dayalı raporları okudu ve teşkilatın bir püf noktasını gözden kaçırdığını fark etti: "Rapora ilk tepkim,

önemli bir istihbarat başarısızlığımızın olmuş olabileceğiydi ve bunun da ötesinde ABLE ARCHER hakkındaki en korkutucu şeyin, bir nükleer savaşın eşiğine gelmiş olmamız ve bundan haberimizin bile olmamasıydı. ABLE ARCHER korkusuna dair birkaç sene sonra yazılmış dahili CIA gizli yazışması olan özete göre, "Gordievsky'nin bilgileri Başkan Reagan için bir aydınlanma anıydı...ancak Gordievsky'nin MI6 kanalıyla Washington'ı zamanında uyar-mış olması, işlerin fazla ileri gitmesini engellemişti."

ABLE ARCHER'dan sonra Gordievsky'nin siyasi raporlarının özü, Ronald Reagan'a düzenli bir özet biçiminde açıkça tek bir ajandan akarak iletildi. Önemi-ni sonradan anlayan Gates şöyle yazmıştı: "Sovyetler Birliği'ndeki kaynaklarımız, askeri ve askeri Ar-Ge ile ilgili bilgi sağ-lanlardandı. Gordievsky'nin bize verdikleri, başkanlığın düşünceleri hakkındaydı; bu tür bilgi, bulunmaz Hint ku-maşı gibiydi." Reagan, okuduklarından "çok etkilenmişti", bu bilgilerin Sovyet sisteminin derinlerindeki bir yerinde hayatını tehlikeye atan bir kişiden geldiğini biliyordu. MI6'dan gelen bilgiler CIA'de, yeniden paketlenip, Oval Ofis'e gönderilmeden önce "çok sıkı önlemler altında bası-lı kopyadan okuyan yalnızca çok ufak bir grubun gördüğü yücelerin yücesi muamelesi" görüyordu. Gordievsky'nin istihbaratı, "Reagan'ın, sadece tansiyonu düşürmek için değil, Soğuk Savaş bitirmek için de daha büyük çaba gös-terilmesi gerektiği kanısını" destekliyordu. CIA, minnet-tardı ama hüsrana da uğramıştı, bu istikrarlı sır akışının nereden gelebildiği konusunda son derece meraklıydı.

Casuslar, marifetleri için savurgan isteklerde bulunma eğilimindedirler oysa casusluğun gerçeği, sıklıkla kısa sü-ren farklar yaratmalarıdır. Siyasetçiler, gizli bilgiyi çok de-ğerli sayarlar çünkü bilinmeyendir ki, bu onu ille de, açıkça

erişilebilen bilgiden daha güvenilir yapmaz ve çoğunlukla da daha az güvenilirdir. Eğer düşmanın sizin tarafınızda casusları, sizin de onun tarafında casuslarınız varsa, dünya biraz daha emniyetli olabilir fakat esasen başladığınız yerde, sır dolu ve niteliği belirlenemez, “Bildiğimi bildiğini biliyorum” çeşitliliğinde bir yerde bitirirsiniz.

Yine de çok nadiren casusların tarihte derin bir etkisi olur. Enigma şifresinin kırılması, İkinci Dünya Savaşı’nı en az bir yıl kısaltmıştır. Başarılı casusluk ve stratejik yanıltma Müttefiklerin Sicilya’yı işgali ve D-Day çıkartmalarına zemin sağlamıştır. Sovyetlerin 1930’larda ve 1940’larda Batılı istihbaratların içine sızması, Stalin’e, Batı ile başa çıkma yollarında önemli üstünlükler sağlamıştır.

Dünyayı değiştiren casuslar panteonu küçük ve seçkindir, Oleg Gordievsky de bunun içindedir: o, KGB’nin iç çalışmalarını, tarihin en önemli dönemecinde açtı, sadece Sovyet istihbaratının yapmakta olduğu şeyleri (ve yapmadığı şeyleri) ortaya çıkarmakla kalmayıp, Kremlin’in ne düşündüğünü ve planladığını da açığa çıkararak Batının Sovyetler Birliği hakkındaki düşünüş şeklini değiştirdi. Ülkesine ihanet ederek hayatını tehlikeye attı ve dünyayı biraz daha güvenli bir hale getirdi. CIA’nın gizli bir dâhili inceleme yazısının belirttiği gibi, ABLE ARCHER korkusu, “Soğuk Savaşın son ani kriziydi.”

14 Şubat 1984’te, Yuri Andropov’un cenazesi için Kızıl Meydanı binlerce kişi doldurmuştu. Çeşitli ulusların ileri gelenlerinin arasında Margaret Thatcher da vardı, şık bir matem elbisesi giymişti, Moskova soğğunun etkisini azaltmak için mantosunun altına kısırdığı sıcak su torbası yüzünden her zamankinden biraz daha toplu görünüyordu. Başkan Yardımcısı George Bush’a, cenazenin

Doğu-Batı ilişkileri için “beklenmedik bir lütuf” olduğunu söyledi. Bir marifet gösterisi sergiledi. Cenaze esnasında diğer Batılı liderler kayıtsızca çene çalarken ve hatta taşıyıcılar Andropov’un tabutunu düşürdüklerinde kıs kıs gülerken o, başından sonuna kadar uygun şekilde ağırbaşlı bir halde durdu. KGB’nin silah olduğunu düşündüğü şeyler yüzünden cepleri şişkin, iri yarı İngiliz koruma görevlisi, Kremlin’deki resepsiyona kadar onun arkasından gelip, başbakana değiştirmesi için bir çift topuklu ayakkabı çıkarıp veriverdi. Thatcher, Andropov’un halefi yaşlı ve hasta Konstantin Chernenko ile kırk dakika konuşup, ona “temel silahsızlanma anlaşmalarını güvenceye almak için bir şansları, belki de son şansları olduğunu” söyledi. Chernenko, ona komünist geçmişin antik, yaşayan bir fosili gibi gelmişti. Eve dönerken uçakta yardımcılarına, “Tanrı aşkına, araştırıp, bana genç bir Rus bulun,” dedi. Aslında görevliler, Sovyet tarafında muhatap olarak amaca uygun gelen birini belirlemişlerdi, bu kişi Politbüro’da Mikhail Gorbachev adlı yükselen bir yıldızdı.

Thatcher, rolünü kusursuz bir şekilde oynamıştı. Cenazeden önce, James Spooner, Gordievsky’ye, Thatcher’ın nasıl görünmesi gerektiği konusunda ipuçları sordu: o, adaba uygun ve samimi olmasını tavsiye etti ama Rusların alıngan ve savunucu oldukları konusunda da uyardı. “Oleg, Thatcher’ın nasıl davranması gerektiğine dair tam bir bilgilendirme yaptı,” dedi vakadan gelen “ürünleri” analiz edip, dağıtmakla sorumlu MI6 subayı. “Hitabet kürsüsünde siyah bir elbise giymiş, kürk şapka takmıştı ve çok ciddi görünüyordu. Ayartıcı bir performanstı. Psikolojilerinin içyüzünü kavramıştı. Oleg olmasaydı çok daha sert olurdu. Oleg sayesinde elini en iyi ne şekilde oynayacağını biliyordu. Onlar da farkına vardılar.”

Londra'daki Sovyet Elçiliğinde, Büyükelçi Popov, bir toplantıyla KGB grubu dâhil, elçilik personeline Mrs. Thatcher'ın cenazeye katılımının Moskova'da son derece iyi karşılandığını söyledi. "Başbakanın duruma hassasiyeti ve hayranlık uyandırıcı politik aklı, anlamlı bir izlenim bıraktı," dedi Popov. "Mrs. Thatcher, ev sahiplerini memnun etmek için zahmete girdi."

Burada kusursuz bir istihbarat dolaşımı vardı: Gordievsky, başbakanı, Sovyetlere nasıl karşılık vermesi gerektiği konusunda bilgilendiriyor, sonra da Sovyetlerin bu davranışa tepkisini geri bildiriyordu. Casuslar genellikle durumlar hakkında bilgi verir ve bunları analiz etmek için bilgiyi alana bırakırlardı; Gordievsky, benzersiz derinlemesine inceleme yeteneğiyle, KGB'nin ne düşündüğünü, umduğunu ve neyden korktuğunu Batı için yorumlayabiliyordu. "Bu, Oleg'in katkısının esasıydı," demişti MI6 analisti, "Ötekilerin aklının, mantığının, akılcılığının içine girmek."

Gordievsky'nin casusluğu hem olumlu hem de olumsuzdu: olumlu türünde önemli sırlar, ön uyarılar ve iç görüş sağlıyordu; olumsuz fakat eşit derecede yararlı türünde ise, İngiltere'deki KGB istasyonunun genellikle, orayı yöneten adam kadar umutsuz, hantal, etkisiz ve yalancı olduğunun güvencesini sunuyordu. Arkadi Guk, Merkez'deki patronlarını hor görüyordu ama taleplerini, ne kadar saçma olurlarsa olsunlar, yerine getirmek için koşturuyordu. Rezident, BBC'de, Greenham Common'da¹⁷ bir cruise füzesi tatbikatı yapıldığını duyunca aceleyle, test hakkında önceden bilgisi olduğunu belirten bir rapor uydurdu. İngiltere'de nükleer karşıtı kitlesel gösteriler gerçekleştiğinde

17 Berkshire, İngiltere'de 1943-93 arasında kullanılan Kraliyet Hava Kuvvetleri üssü (Çev.)

Guk, yalan olduğu halde, KGB'nin "etkin önlemlerinin" bu protestoları kışkırttığına ısrar ederek övgü bekledi. Londra'da biri ticaret delegasyonunun bir üyesi, diğeri de bir görevlinin karısı olan iki Sovyet vatandaşının intiharı, Guk'un şüphelerini coşturdu. Naaşları, zehirlenmiş olma ihtimallerinin saptanması emirleriyle birlikte Moskova'ya gönderdi, KGB bilim insanları itaatkâr biçimde doğruladılar, oysa biri kendini asmış, kadın da kendini balkondan atmıştı. Gordievsky, bu durumda, "Sovyet paranoyasının kendi nevrozlarını nasıl beslediğinin bir belirtisi daha" diye düşünmüştü. KGB rezidenti, Bettany vakasındaki kendi yetersizliğinin üzerini, hepsinin İngiliz istihbaratının düzenlediği ayrıntılı bir tezgâh olduğuna dair Moskova'yı ikna ederek özenle örttü.

Guk, sırlarını kıskançlıkla koruyordu, yine de Gordievsky elçilik içi dedikodulardan siyasi ve ulusal öneme haiz bilgilere kadar değişen şaşırtıcı miktarda yararlı bilgi toplayabiliyordu. KGB, İngiltere'de birkaç illegal çalıştırıyor ve N Alanı rezidentura içinde yarı bağımsız çalışıyor olsa da Gordievsky, yeraltı casus şebekesi hakkında ne zaman bilgi toparlasa MI5'e ihbar ediyordu. 1984-85 yıllarındaki madenci grevi zirvedeyken Gordievsky, Ulusal Maden İşçileri Sendikası'nın mali destek istemek için Moskova ile temas kurduğunu öğrendi. KGB, madencileri finanse etmeyi kabul etmemişti. Bizzat Gordievsky, KGB'deki meslektaşlarına, endüstriyel eylemleri finanse ediyor görünmenin Moskova için "sakıncalı ve verimsiz" olacağını söyledi. Fakat Sovyet Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi aksini düşünüyordu ve Sovyet Dış Ticaret Bankası'ndan 1 milyon dolardan fazla tutarın transfer edilmesini onayladı (sonunda İsviçre'deki alıcı banka şüphelendi ve transfer asla gerçekleşmedi). Thatcher, madencileri "içi-

mizdeki düşman" şeklinde kötüledi, bu kesinlikle, dışardaki düşmanın onların grevini finanse etmeye hazırlandığının öğrenilmesiyle pekişmiş olan bir ön yargıydı.

Gordievsky'nin casusluk radarı, Moskova'dan uzaktaki başka düşmanları da toplayabiliyordu. 17 Nisan 1984'te, Yvonne Fletcher adlı bir kadın polis memuru, Londra'nın merkezinde, St James Square'deki Libya Halk Bürosu'ndan açılan makineli tüfek atışıyla öldürüldü. Ertesi gün KGB rezidenturası, Merkez'den "ateş açılmasının, bizzat Kaddafi tarafından emredildiğine dair güvenilir bilgi" aktaran ve "Libya istihbaratının Doğu Berlin'deki istasyonundan deneyimli bir tetikçinin atışa nezaret etmek üzere Londra'ya uçmuş olduğunu" bildiren bir telgraf aldı. Gordievsky, telgrafı hemen MI6'ya iletti, bu da güçlü bir karşılık verilmesi görüşünü pekiştirdi. Thatcher hükümeti, Libya ile diplomatik ilişkileri kesti, Kaddafi'nin haydutlarını sınır dışı etti ve Libya terörizmini İngiltere'den sildi.

İstihbarat bazen yavaş olgunlaşır. Gordievsky, MI6'yı Arne Treholt'un casusluk faaliyetleri hakkında ilk olarak 1974'te uyarmıştı fakat Norveç güvenlik teşkilatının harekete geçmesi, kısmen kaynağı korumak için de olsa, on yıl almıştı. Bu süre içerisinde Norveç solunun çekici yıldızı, Norveç Dışişleri Bakanlığı'nda basın bölümünün başına yükselmişti. 1984 başında Gordievsky'ye Norveçlilerin baskın yapmaya hazır oldukları söylendi. İtirazı olup olmadığı soruldu: ilk ihbarı o sağladığı için Treholt tutuklanırsa Gordievsky'nin güvenliğine gölge düşürülebilirdi. Gordievsky tereddüt etmedi: "Elbette. NATO'ya ve Norveç'e ihanet ediyordu, dolayısıyla onu tabii ki, en kısa zamanda tutuklamalısınız."

Treholt, 20 Ocak 1984'te Norveç karşı istihbaratının şefi

tarafından Oslo havaalanında gözaltına alındı. O sırada, geçen on üç yıl boyunca kendisinin KGB yöneticisi ve öğlen yemeği arkadaşı olan Gennadi "Timsah" Titov ile buluşmak üzere Viyana'ya yola koyulduğu sanılıyordu. Evrak çantasında altmış beş kadar gizli belge bulundu. Bir diğer sekiz yüz belge evinde bulundu. İlk başta casusluk yaptığını inkâr etti ama Titov ile birlikte çekilen bir fotoğrafı gösterildiğinde şiddetle kustu, sonra da, "Ne diyebilirim ki?" dedi.

Titov, kendisine bir anlaşma öneren Norveç istihbarat teşkilatı tarafından da engellendi: taraf değiştirmeyi veya Batıya iltica etmeyi kabul ederse ona yarım milyon dolar ödenecekti. Reddetti ve ülkeden kovuldu.

Davada Treholt, Oslo, Viyana, Helsinki, New York ve Atina'daki Sovyet ve Iraklı ajanlara gizli bilgileri vererek Norveç'e "onarılamaz zararlar" vermekle suçlandı. KGB'den 81.000 dolar almakla itham edildi. Gazeteler onu, "Quisling'den sonraki en büyük hain" olarak nitelendirdiler. Quisling, savaş zamanında Nazi iş birlikçisiydi, adı İngilizceye vatan haini anlamında bir kelime olarak yerleşti. Yargıç, Treholt'un, "kendi önemi hakkında gerçekçi olmayan, abartılı fikirler beslediğini" gözlemlemişti. Vatan hainliğinden suçlu bulunup, yirmi yıl hapse mahkûm oldu.

1984 yazının sonlarında James Spooner başka bir göreve atandı ve vaka subayı olarak yerine serseri kılığında Bettan-y'yi takip eden, Sovyet bölümü P5'in şefi, Rusça konuşan Simon Brown geldi. Brown, NOCTON vakasına, 1979'da Moskova'da istasyon şefi olduğu sırada dâhil edilmişti, kaçış operasyonu PIMLICO kapsamında sinyal mevkilerini izlemek onun sorumluluğuydu. Gordievsky'nin Spooner ile deneyimlediği hemen oluşmuş kişisel kimyanın aynısı

yoktu. İlk karşılaşmaları sırasında Veronica, öğlen yemeği için kereviz getirmiş ve çaydanlığı ısıtmaya başlamıştı. Brown gergindi. "Akıcı Rusça konuşamazsam benim aptal olduğumu düşünecek sandım. Sonra bandı geri sarıp dinlediğimde korktuğum başıma geldi, tek duyabildiğim, çaydanlığın düdüğünün ötüşü ve bir adamın katır kutur kereviz yemesiydi." MI6 sekreteri Sarah Page, bu toplantılarda sessiz, soğukkanlı ve güven verici haliyle daima bulunurdu: "Sakinleştirici varlığı bir parça rahatsız edici ortamları insancıl hale getirmek ve rahatlatmakta çok çok faydalı olurdu."

Bu sırada Gordievsky, gündelik işine devam ediyordu: bir kısmı gerçek Sovyet sempatizanları olan, diğerleri ise Rosemary Spencer gibi faydalı yemler atan siyasi bağlantılar kazanmaya çalışıyordu. Muhafazakâr Parti Merkez Ofisindeki araştırmacı, Gordievsky'nin aslında İngiliz istihbaratı için çalışan çift taraflı ajan olduğundan, kendisinin de MI5 tarafından ona bilgi vermesi için kullanıldığından haberi olmayan yegâne güdümlü erişim ajanı değildi. Londra Büyük Şehir Konseyi'nde Finchley'den Muhafazakâr Parti üyesi ve Chelsea Muhafazakâr Birlik eski başkanı Nevil Beale, bir diğerydi. Gordievsky'ye gizli olmayan, sıkıcı ama resmi bilgi elde etme becerisinin kanıtları olan konsey evraklarını getiriyordu.

Merkez, sık sık, çoğu da tamamen elverişsiz ve mümkün görünmeyen olası ajan adayı önerileriyle geliyordu. 1984'te Merkez'den, Gordievsky'ye, eski Ajan BOOT, Michael Foot ile yeniden bağlantı kurmasını emreden kişisel bir telgraf geldi. Ezici seçim yenilgisinden sonra İşçi Partisi liderliğinden inmiş ama Parlamento üyesi ve solda önde gelen bir kişilik olarak kalmıştı. Telgraf, Foot'un 1960'lardan beri KGB ile hiç ilişkisi olmamasına rağmen "bağlan-

tıyı yeniden kurmanın yararlı olabileceğini” belirtiyordu. MI6’nın çalıştırdığı bir casusun İngiltere’nin en kıdemli siyasi kişiliklerinden birini angaje etmeye çalıştığı ortaya çıkarsa çarpıcı kötü etkisi olurdu. “Ağırdan al,” diye tavsiye verdi MI6. “Mümkünse bundan sıyrıl.” Gordievsky, Merkez’e, “Foot ile bir partide konuşmanın bir yolunu bulacağını, geçmiş temaslarının bilgisini “usul usul” açık edeceğini ve ilgisini öğrenmek için nabzını yoklayacağını belirten bir mesaj gönderdi. Sonra da hiçbir şey yapmadı ve Merkez’in bu fikri unutacağını umarak bekledi; Merkez unuttu ama bir süreliğine.

İlk iki yılda NOCTON vakası, bazıları sadece birkaç cümlelik, diğerleri ise birkaç sayfa uzunluğunda binlerce ayrı istihbarat ve karşı istihbarat raporu üretti. Bunlar ayrıca –MI5’e, Margaret Thatcher’a, Whitehall ile Dışişleri Bakanlığının bazı bölümlerine ve giderek artan şekilde CIA’e– bölüştürülüp, dağıtıldılar. Diğer seçilmiş müttefikler, ara sıra karşı istihbaratla ilgili ipuçları aldılar, ama sadece önemli çıkarlar tehlikedeyken. CIA, özel, “ayrıcalıklı ülke” kategorisindeydi.

MI6, Gordievsky’den son derece memnundu, KGB de öyle. Moskova’daki patronlar, PR Alanının şefi olarak ürettiği sürekli bilgi akışından etkilenmişlerdi; MI6, ona, KGB’nin tok ve hoşnut kalması için yemlerin arasında yeterli ilginç bilgiler de sağlıyordu; kendi casusluk kariyerini yüz kızartıcı bir sona getirmek üzere olduğundan habersiz olan Guk bile, başarılı astından memnundu.

Michael Bettany’nin mahkemesi, 11 Nisan 1984’te, Old Bailey’de ¹⁸mahkeme pencerelerinin kamufle edilmesi, kalabalık bir polis gücünün bulunması, duruşmalar sırasın-

18 İngiltere ve Galler’in Merkez Ceza Mahkemesi, adını bulunduğu sokaktan almıştır. (Çev.)

da danışmak gerekirse diye MI5 Genel Merkezine bağlı ses bozucu telefon hattı dâhil, olabilecek en sıkı güvenlik önlemleri altında başladı. Kanıtlar o kadar gizliydi ki, halkın ve gazetecilerin alınmadığı duruşmanın büyük bir bölümü kapalı oturum şeklinde gerçekleşti. Bettany, ince çizgili bir takım elbise giymiş, puantiyeli kravat takmıştı. Motivasyonunun, “saf ve ideolojik olduğu – eşcinsel değildi– şantajla maruz kalmamıştı, kâr amacıyla yapmamıştı” konusunda ısrar etti.

Beş gün süren davanın ardından yirmi üç yıl hapse mahkûm edildi.

İhaneti davranış biçiminiz yapmışsınız,” dedi Yüksek Mahkeme Başkanı Lord Lane kararı açıklarken. “Bana göre birçok yönden çocuksu olduğunuz gayet belli. Hem dik kafalı hem de tehlikeli olduğunuz da bence açık. Ruslara isimleri ifşa etmekte tereddüt etmezsiniz ki, bu neredeyse kesin olarak birden fazla kişinin ölümüne yol açardı.”

Basın, Bettany’nin kendini komünist casus şeklinde tanımlamasını kabul etmişti çünkü “kademeli ama nihayetinde baskın bir siyasi dönüşüm” geçirmiş bir adamı anlamak daha kolaydı. Gazeteler, Bettany’de görmek istedikleri şeyi gördüler: “Tüvitli budala, aşağılık bir vatan haini haline geldi,” diye bağırıyordu *The Sun*. “İstihbaratın soğuk savaşı asla hafiflemez,” demişti *The Times*. *The Daily Telegraph*, onun eşcinsel olduğunu, dolayısıyla güvenilmez olduğunu ima etmeye çalışarak kendini homofobik bir çıkmaza sürüklemişti. “Bettany, gösterişli, eşcinsel kolej ahalisinin arkadaşlığından zevk almış görünüyor.” Sol eğilimli *Guardian*, en anlayışlıydı: “Kendi aklınca, MI5’teki pozisyonunu kullanarak İngiltere ile Batılı Müttefiklerin, yeni bir dünya savaşına doğru tökezlemelerini durdurma-

ya çalışıyordu.” Washington’da Amerikan müesses nizamı, İngiliz istihbaratının yeniden dâhili casusluğun ağına düşüş şekline kızdı (ve sessizce kıs kıs güldüler). “Başkan gerçekten telaşlandı,” dedi Beyaz Saray sözcüsü. CIA’den bir kaynak *Daily Express’e*: “İngiliz istihbarat camiasındaki güvenlikten yine endişelenmeliyiz.” -diyordu. Güvenlik Komisyonu tarafından açılan sonraki bir soruşturmanın konusu, MI5’in dengesiz Bettany’nin teşkil ettiği tehlikeyi fark edememekle suçlanmasıydı. *Times’a* göre, acaba MI5 ile MI6’yı tek bir istihbarat teşkilatı olarak birleştirmenin zamanı gelmiş miydi: “Ne de olsa KGB hem yurt içinde hem de yurt dışında çalışıyor.”

Gazetelerin hiçbirinin tahmin etmediği şey, MI5’in suçu kanıtlanmış ilk haininin KGB’nin içindeki bir MI6 casusu tarafından açığa çıkarılmış olduğuydu. Gordievsky, İngiltere’yi bir istihbarat faciasından kurtarmış ve bir kez daha kendi mesleki yükselişinin yolunu açmıştı.

Arkadi Guk, mahkemedeki ifadede KGB istasyonunun şefi olarak tanımlanmıştı. Cüsseli Rus general, kelebek gözlüklü karısıyla birlikte Kensington’daki evinden çıkar-ken fotoğraflanmıştı. Resmi, ön sayfalarda “Casus Guk” manşetinin altına konmuştu ve kendisinden “KGB’nin, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri, sayesinde Güvenlik Teşkilatının içine sızabileceği ajanı angaje etmek için yakaladığı ilk fırsatı geri çeviren” beceriksiz Sovyet casusu olarak bahsediliyordu. Guk, aslında ilgiden keyif alıyormuş gibi görünüyordu ve “bir film yıldızı gibi dolaşıyordu.”

Bu durum, ondan kurtulmak için mükemmel bir fırsattı, böylece Gordievsky’nin KGB hiyerarşisinde daha da yükselmesinin ve gizli materyallere erişiminin artmasının yolu açılırdı. MI6, Guk’un derhal sınır dışı edilmesini talep

etti. Whitehall'ın başka bir diplomatik hırgüre pek isteği yoktu. MI6'nın Karşı İstihbarat ve Güvenlik (DCIS) bölümünün yeni direktörü Christopher Curwen, rezidentten kurtulmak için ikinci bir fırsat olmayacağına dikkat çekti: "Guk, KGB'nin ajan çalıştırma faaliyetlerine doğrudan dâhil olmamak konusunda daima çok dikkatliydi, muhtemelen gelecekte daha da dikkatli olacaktır." MI5'ten bazı kişiler de, eğer Guk'a yol verilirse Moskova'da yakın zamanda görevlendirilen yeni güvenlik subayının, kısasa kısas stratejisiyle kesinlikle kovulacağını belirterek bu hamleye karşı çıktılar. Fakat MI6, bu bedeli ödemeye degeceğini söyleyerek ısrar etti. Guk yoldan çekilince, Nikitenko da görev süresinin sonuna yaklaştığı için sonunda Gordievsky, Londra'daki KGB rezidenti olarak görevi devralabilirdi. "Çıkarlar çok büyük," dedi kıdemli bir yetkili. "KGB'nin bu ülkeye karşı yapacağı operasyonların hepsine, gerçekten hepsine erişme şansından farksız." Mrs. Thatcher'ın Dışişlerine göndermesi için, Guk'un kim olduğu resmen açığa çıktığından kovulması gerektiğini belirten bir mektup taslağı hazırlandı. Esprili bir şekilde Guk, "Gouk" şeklinde yazılmıştı. Bu, İngiliz gazeteleri arasında sadece *Daily Telegraph*'ın yazış şekliydi. Mrs. Thatcher da *Telegraph* okuyucusuydu. Dışişlerine verilen ipucu örtülüydü: başbakan Rus casus şefini sabah gazetesinde okumuş ve onun kovulmasını istemişti, bu yüzden Dışişleri sınır dışı etmeyi engellemeye devam ederse başbakan üstüne alınırdı. Taktik tuttu.

14 Mayıs 1984'te Guk, "diplomatik statüsüyle bağdaşmayan faaliyetleri" nedeniyle *istenmeyen kişi* ilan edildi ve tası tarağı toplayıp, İngiltere'yi terk etmesi için bir hafta süre tanındı. Beklendiği gibi, Sovyetler, MI5'in yeni atanan görevlisini derhal Moskova'dan kovdu.

Guk'un gidişinden önceki akşam, elçilikte yiyecek ve içkinin bol olduğu, ayrılan rezidentin onuruna yapılan konuşmaların birbiri ardınca geldiği bir veda partisi düzenlendi. Konuşma sırası Gordievsky'ye gelince bol keseden pohpohladı. "Bir miktar fazla rahat ve hafifçe riyakâr gibi gelmiş olmalıyım." Guk sonra yalpalayıp, mırıldanmıştı. "Büyükelçiden çok şey öğrenmişsin." Büyükelçinin riyakâr nutuklar çekme hüneri, elçilikte sürekli tekrarlanan bir espriydi. Epey sarhoş olmasına rağmen Guk, astının, gidişinden memnun olduğunu sezmişti. Ertesi gün General Guk, Moskova'ya uçtu ve tam bir bilinmezliğin içinde gözden kayboldu. Kendine dikkat çekerek KGB'yi utan-dırmıştı. Bu, olağanüstü beceriksizliğinden çok daha affedilmez bir şeydi.

Leonid Nikitenko rezident vekili olarak adlandırıldı ve bu atamayı kalıcı hale getirmek için hemen manevralara başladı. Gordievsky, onun yardımcısı oldu, KGB istasyonunun telgraflarına ve dosyalarına erişimi arttı. MI6 birdenbire taze istihbarata gark oldu. Artık en büyük ödüle ulaşılabilirdi: rezidentin yerine geçmek için gerekli manevraları yapabilirse istasyonun tüm sır hazinesi çantada keklikti. Tek engel Nikitenko idi.

Leonid Nikitenko, KGB'deki en akıllı adamlardan biriydi ve işini bir yetenek olarak gören birkaç kişiden biriydi. KGB'nin karşı istihbarat bölümü, K Direktörlüğünü yönetmeye devam edecekti. Onunla tanışan bir CIA subayı onu, "ayı gibi geniş göğüslü, hayat dolu bir adam... casus oyununun dramatik yönünü seviyordu ve bu konuda iyi olduğuna şüphe yoktu. Bu gizli evrende o, evindeydi ve her anından zevk alıyordu, kendisi için kurduğu sahnede kendi yazdığı rolü oynayan bir aktördü." İngiltere'de bulunduğu dört yıldan sonra sarı gözlü karşı istihbarat suba-

yının, Moskova'ya geri döndürülmesi için geç kalınmıştı fakat Nikitenko gözünü, rezidentin gıpta edilen rolüne dikmişti. KGB'de yurt dışı görevi genellikle üç yıl sürerdi fakat bazen Merkez, bir atamayı uzatmaya hazır olurdu, o yüzden Nikitenko, o iş için en iyisi olduğunu kanıtlamak; ya da daha doğrusu, Gordievsky'nin en iyisi olmadığını göstermek amacıyla gayretli bir kampanya başlattı. İki adam birbirlerinden hiçbir zaman hoşlanmamışlardı: şimdi Guk'un halefi olmak için bir savaş başlamıştı, ilan edilmemiş olduğu için gittikçe şiddetlenen bir savaş.

MI6, yine müdahale edip, Nikitenko'yu istenmeyen kişi ilan ettirerek Gordievsky'ye en tepeye giden yolu açmalı mı diye düşünüyordu. Zincirleme etki çalışıyordu: vaka subayları, bu terimi vakanın kod adıyla sözcük oyunu yapıp, "NOCTON etkisi" olarak değiştirmişlerdi. Strateji, çok çekiciydi. Gordievsky, en tepe pozisyona yükseltilebilirse Londra'daki görev süresi, maksimum sonuç verirdi, görev süresinin sonunda da iltica edebilirdi. Fakat biraz tartıştıktan sonra Nikitenko'yu sınır dışı etmenin fazla büyük bir adım olduğuna ve "muhtemelen ters tepeceğine" karar verildi. Kısa süre içinde art arda iki KGB subayını saf dışı etmek, o zamanın ateşli atmosferi göz önünde tutulduğunda, olağan bir durumdu; ama Gordievsky'nin en yakın üç amirinin uzaklaştırılması, bir yöntem gibi görünebilirdi.

Gordievsky'nin en yakın çalışma arkadaşı Maksim Parshikov, arkadaşının "havaya girmiş görüldüğünü" fark etmişti. "Oleg, rezident yardımcılığına terfi ettirildiği andan itibaren yumuşamış, özgürleşmiş gibiydi, daha sakin ve doğal davranıyordu." Bazıları, kendini dev aynasında gördüğünü düşünüyordu. Dostu ve eski çalışma arkadaşı Mikhail Lyubimov, Moskova'ya dönmüş, işten çıktıktan sonra yazar olarak yeni bir kariyer yapmaya çalışıyordu. "Onun-

la mektuplaştık, hemen cevap vermediği için üzülmüştüm, bazen benim iki mektubuma karşılık tek bir tane yazıyordu; güç insanı şımartır, Londra'daki rezident yardımcısı önemli biridir." Bir yandan ikinci bir terfi için planlar yaparken aynı anda iki gizli iş yürüten eski arkadaşının ne kadar meşgul olduğuna dair Lyubimov'un hiçbir fikri yoktu.

Aile, mutlu bir şekilde Londra'ya yerleşmişti. Kızlar hızla büyüyorlardı, akıcı İngilizce konuşuyorlar ve İngiliz Kilisesi Okuluna gidiyorlardı. Yüzyıl önce, bizzat Karl Marx, kendi çocuklarının İngiltere'deki hayata ne kadar çabuk uyum sağladığını görünce şaşırmişti: "Değerli Shakespeare'lerinin ülkesini terk etme fikri, onları korkuttu; iliklerine kadar İngiliz oldular," demişti Mrs. Marx. Gordievsky de benzer şekilde şaşırmişti, kendini iki küçük İngiliz kızının babası olarak görmekten mutluydu. Leyla da İngiliz yaşamının tadına giderek daha çok varıyordu. İngilizcesi gelişmişti ama İngiliz arkadaşlar edinmesi zordu çünkü eşlerin, İngiliz vatandaşlarıyla tek başlarına görüşmeleri yasaktı. İş arkadaşlarının arasında daima gergin olan Gordievsky'nin aksine, KGB cemiyetindeki diğerleriyle kolayca kaynaşmış, diğer elçilik personelinin eşleriyle çaylar içip mutlu mutlu dedikodu yapıyordu. Bir keresinde, "KGB subayları ailesinde büyüdüm," demişti. "Babam KGB subayydı, annem KGB subayydı. Gençliğimi geçirdiğim mahallede neredeyse herkesi KGB işe almıştı. Bütün arkadaşlarımın ve sınıf arkadaşlarımın babaları KGB subayydı. Dolayısıyla KGB'yi asla canavar olarak veya korkunç bir şeyle ilişkili olarak düşünmedim. Bütün hayatım, günlük hayatım oydu." Kocasının hızlı yükselişiyle gurur duyuyordu ve rezidentin yerine geçme arzusunu destekliyordu. Çoğunlukla kafası meşgul görünüyor ve ara sıra sanki başka bir dünyaya kilitlenmiş gibi yoğun bir şekilde gözü uzaklara

dalıyordu. Sürekli tırnaklarını yiyordu. Bazı günler özellikle heyecanlı, stresten gergin görünüyordu. Leyla bu durumu, önemli işinin baskısına bağlıyordu.

Gordievsky, Leyla'nın engellemesi olmamasını, canlılığını ve aile hayatına bağlılığını seviyordu. Saf sevimliliği, maddeci kuşkusunun olmaması, içinde yaşadığı dalavere-nin çarpıtmaları için panzehirdi. Onları birbirlerinden ayıran ve sadece kendisinin bildiği yalanlara rağmen kendini ona hiç bu kadar yakın hissetmemişti. "Çok mutlu bir evliliğim var," diye düşünüyordu. Zaman zaman, Leyla'nın sırrına ortak olmasına izin verip, evliliklerini dürüst ve eksiksiz kılacak bir suç ortaklığına çekebilir miydi merak ediyordu. Eninde sonunda, İngiltere'ye iltica ettiği zaman anlayacaktı. MI6, onu, karısının o an geldiğinde, nasıl tepki vereceğine dair hafiften yokladığında son derece kararlıydı: "Kabul edecektir. O, iyi bir eş."

Zaman zaman, Leyla'nın önünde Moskova'yı açıkça eleştirirdi. Bir keresinde, biraz fazla ileri gitmiş, komünist rejimi, "kötü, yanlış, suçlu" şeklinde nitelendirmişti.

Leyla onu, "Saçma sapan konuşmayı bırak," diye terslemişti. "Boş laf bunlar, bu konuda bir şey yapamazsın, o zaman o konuda konuşmanın ne manası var?"

Sinirlenen Gordievsky karşı ateş açmıştı. "Belki de bir şey yapabilirim. Belki bir gün, bu konuda bir şey yapabil-diğimi görürsün."

Tam zamanında kendini dizginlemişti. "Durdum. Devam edersem ona daha fazlasını anlatacağımı veya bir ipucu vereceğimi biliyordum."

Sonradan düşünmüştü: "Anlamazdı. Kimse anlamazdı. Hiç kimse. Asla başka birine anlatmadım. İmkânsızdı. Kesinlikle imkânsız. Sıkıntı vericiydi. Çok sıkıntılıydı." Evli-

liğinin kalbinde gizli bir yalnızlık vardı.

Gordievsky, karısını çılgınca seviyordu ama bu gerçek konusunda ona güvenemezdi. Leyla hâlâ KGB idi. Ama kendisi değildi.

O yaz tatil için Moskova'dayken Oleg, geleceği konusunda "üst düzey görüşmeler" için Birinci Genel Direktörlüğün genel merkezine çağrıldı. Danimarka'da tanıştığı, gitar çalan, kariyeri parlak çocuk Nikolai Gribin, şimdi İngiliz İskandinav bölümünü yönetiyordu, "tam bir samimiyet abidesiydi" ve iki terfi olasılığı öne sürdü: Moskova'ya dönüp, departmanın müdür yardımcısı olmak veya Londra'da rezident olmak. Gordievsky, nazik fakat kesin bir şekilde ikinci işi tercih ettiğini belirtti. Gribin sabırlı olmasını tavsiye etti: "Birisi, istasyon şefi pozisyonuna ne kadar yakınlaşırsa tehlike o kadar büyük, ayak oyunları o kadar fazla olur." Fakat Gordievsky'ye tam desteğini vereceğine de söz verdi.

Sohbet, politikaya gelince Gribin, komünist gök kubbe de parlayan Mikhail Gorbachev isimli yeni bir yıldızdan heyecanla bahsetti. Bir biçerdöver operatörünün oğlu olan Gorbachev, komünist hiyerarşi içinde hızla yükselmiş, elli yaşından önce Politbüro'nun asil üyesi olmuştu. Ölmek üzere olan Chernenko'nun olası halefi olarak ismi çok geçiyordu. Gribin, KGB'nin, "Gorbachev'in gelecek için en iyi seçim olduğu sonucuna vardığını" açıkladı.

Margaret Thatcher da aynı sonuca varmıştı.

Gorbachev, Thatcher'ın beklediği enerjik Rus lider gibi tanımlanıyordu: Sovyet hükümetlerinin bağınaz yaşlı yöneticilerinin tersine, bir yenilikçi, Sovyet blokunun dışını da görmüş vizyon sahibi bir adamdı. Dışişleri Bakanlığı, antenlerini çıkardı ve 1984 yazında Gorbachev, Aralık ayında

İngiltere'yi ziyaret etmesi için yapılan daveti kabul etti. Mrs. Thatcher'ın özel sekreteri Charles Powell, başbakana, bu ziyaretin "Sovyet liderlerinin gelecek kuşağının aklına girmeye çalışmak için benzersiz bir fırsat" sunduğunu söyledi.

Bu, Gordievsky için de bir fırsattı. Rezidenturadaki siyasi istihbaratın başı olarak Gorbachev'in ne beklemesi gerektiği konusunda Moskova'yı bilgilendirme sorumluluğu ondaydı; bir İngiliz ajanı olarak da MI6'yı Rusların ziyaret hazırlıkları konusunda bilgilendirecekti. İstihbarat tarihinde eşi benzeri olmayan bir şekilde, bir casus, her iki taraf için de casusluk yapmak ve her iki tarafa da rapor etmek yoluyla, iki dünya lideri arasındaki toplantıyı şekillendirmek, hatta koreografisini oluşturmak durumundaydı: Gordievsky, Gorbachev'e, Thatcher'a söylemesi gereken şeyler için tavsiyede bulunabilir, aynı anda Thatcher'a Gorbachev'e söyleyebileceği şeyleri önerebilirdi. Toplantı iyi giderse, Gordievsky'nin, rezidentin makamını garantileme şansı artardı; istihbaratta düşüşü bu getirirdi.

Zamanını bekleyen Sovyet liderinin Londra'ya gelecek olması, Londra'daki KGB istasyonunu hazırlık telaşına soktu. Moskova'dan, İngiliz hayatının her yönüyle, siyasi, askeri, teknolojik ve ekonomik yönleriyle ilgili detaylı bilgi talep eden talimatlar yağdı. Devam eden madenci grevi özel ilgi alanıydı: Kazanurlar mıydı? Nasıl finanse ediliyorlardı? Grevler, Sovyetler Birliği'nde tabii ki, yasaktı. Merkez, Gorbachev'in İngiliz ev sahiplerinden beklemesi gerekenler ve İngiliz istihbaratının planlamış olabileceği nahoş sürprizler konusunda tüm ayrıntılarıyla bilgi istiyordu. Kruşçev, 1956'da Londra'yı ziyaret ettiğinde MI6 oteline böcek yerleştirip, telefon konuşmalarını dinlemiş ve hatta geldiği Sovyet kruvazörünün gövdesini incelemesi için balık adam göndermişti.

Her iki tarafta da güvensizlik mirası derinleşmişti. Gorbachev, kendini adanmış bir parti üyesiydi, Sovyet sisteminin bir eseri idi; Thatcher, ahlaka aykırı ve baskıcı olarak kınadığı bir felsefe olan komünizmin katı bir muhalifiydi. “Kremlin’in vicdanı var mı?” diye sormuştu bir sene önce ABD’deki Winston Churchill Vakfında yaptığı konuşmada. “Yaşamın amacı nedir diye hiç kendilerine soruyorlar mıdır? Bütün bunlar ne için? ... Hayır. Öğretileri vicdandan yoksun, iyi ve kötünün telkinlerinden muaf.” Tarih, Gorbachev’i liberal bir ilerici olarak şekillendirmişti. *Glasnost* (açıklık) ve *perestroika*’nın (yeniden yapılanma) müstakbel mimarı, Sovyetler Birliği’ni dönüştürecek, onu parçalarına ayıracak olan hareket kuvvetlerini başlatacaktı. Fakat 1984’te bunun pek azı görünebiliyordu. Thatcher ile Gorbachev, uçsuz bucaksız bir siyasi ve kültürel körfezin karşı taraflarında duruyorlardı. Başarılı bir toplantı hiçbir şekilde garanti edilemezdi; uzlaşma biraz hassas bir diplomasi ve el altından maharetle yönetme gerektiriyordu.

KGB, İngiltere ziyaretini, Gorbachev’in elini güçlendirmek için bir fırsat olarak görüyordu. Gribin Gordievsky’ye, “Bize olabilecek en iyi bilgilendirmeyi gönder,” dedi. “Böylelikle o, sanki üstün bir zekâya sahipmiş gibi görünür.”

Gordievsky ile ekibi çalışmaya koyuldular. “Gerçekten kolları sıvamıştık,” diye hatırladı Maksim Parshikov, “İngiliz politikalarının öncelikli olarak önemli bütün hususları ve tüm İngiliz katılımcılar hakkındaki ayrıntılar üzerine etraflı bilgi notları hazırladık.” Gordievsky, Moskova’daki KGB’ye göndermesi için Nikitenko’ya vereceği her şeyi, MI6’ya da verdi. Dahası, İngiliz istihbaratı, Gordievsky’ye Moskova’ya göndereceği raporlara katacağı bilgiler de sağladı: tartışılacak konular; muhtemel anlaşma ve maddencilerin grevi gibi anlaşmazlık konuları, ilgili şahsiyet-

lerle nasıl etkileşimde olunması gerektiğine dair ipuçları. İngiliz istihbarat teşkilatı, yaklaşan toplantılar için fiilen gündemi belirliyor ve her iki tarafı da bilgilendiriyordu.

Mikhail ve Raisa Gorbachev, 15 Aralık 1984'te, sekiz gün sürecek ziyaret için Londra'ya vardılar. Alışveriş ve gezme için zaman vardı, hatta Marx'ın *Das Kapital*'i yazdığı British Library'ye içten bir kutsal yolculuk yapmaya da yeterdi. Fakat ziyaret, esas itibariyle, süresi uzatılmış bir diplomatik girişimdi çünkü Soğuk Savaş hasımları başbakanın Chequers'daki kır evinde yapılan bir dizi toplantıda dikkatlice birbirlerinin nabızlarını yokluyorlardı. Gorbachev, her akşam, "ertesi günkü toplantının gidişatına ilişkin bir tahmini de içeren" üç dört sayfalık detaylı bir ön rapor istiyordu. Bu bilgi KGB'de yoktu. Ama MI6'da vardı. İki ekibin bir noktada buluşmasını garantilemek için mükemmel bir fırsattı, bir yandan da Gordievsky'nin değerini Moskova'daki patronlarına gösterirdi. MI6, Dışişleri Bakanlığının Bakan Geoffrey Howe için hazırladığı Gorbachev ve ekibiyle gündeme getireceği konuları listeleyen brifing belgesini elde ediyordu. Bu sonra Gordievsky'ye veriliyordu, o da hızla KGB istasyonuna koşup, apar topar Rusçaya çevirip, tape ediyor, günlük bildiriye eklemesi için rapor subayına teslim ediyordu.

Nikitenko okuyunca "Evet," dedi. "Bu tam da ihtiyacımız olan şey."

Geoffrey Howe'un Dışişleri Bakanlığı brifingi, Mikhail Gorbachev'in KGB brifingi haline gelmişti. "Harfi harfine öyle gitti."

Gorbachev'in İngiltere ziyareti, ses getiren bir başarıydı. Bütün ideolojik farklılıklarına rağmen Thatcher ile Gorbachev, aynı frekansta görünüyorlardı. Elbette gergin anlar da

vardı: Thatcher, ziyaretçisine, serbest girişimin iyi taraflarını anlatmıştı; Gorbachev, "Sovyet sisteminin üstün olduğu" ısrar etmiş ve Thatcher'ı, Sovyet halkının ne kadar "mutlu" yaşadığını kendi gözleriyle görmesi için davet etmişti. Fizikçi Anton Sakharov dâhil, muhaliflerin kaderi ve silahlanma yarışı konusunda dalaşmışlardı. Özellikle gergin bir teatide Thatcher, SSCB'yi madencilere finans sağlamakla suçlamış, Gorbachev bunu inkâr etmişti. "Sovyetler Birliği, Madenciler Sendikasına hiç para aktarmadı," demişti, Sovyet delegasyonunun üyesi olan propaganda şefine yan yan bakmadan önce "bildiğim kadarıyla," diye eklemişti. Bu yalandı, Mrs. Thatcher da bunu biliyordu. Ekim ayında bizzat Gorbachev, grev yapan madencilere \$1,4 milyon sağlamak için yapılan planı şahsen imzalamıştı.

Fakat bütün söz düellolarına rağmen iki lider, anlaşmışlardı. Neredeyse aynı senaryodan çalışıyormuş gibiydiler, bir bakıma zaten öyleydi. Gorbachev için günlük KGB briefingi, "pasajların altı minnettarlığını veya memnuniyetini göstermek üzere altı çizilmiş olarak" geri geliyordu. Onları dikkatle okuyordu. MI6 analisti, "Her iki tarafı da biz bilgilendiriyorduk," dedi. "Yeni bir şey yapıyorduk, ilişkileri yürütmek ve yeni imkânlar açmak için bilgiyi saptırmaya değil, gerçekten kullanmaya çalışıyorduk. Tarihin dönüm noktasında inanılmaz saatler boyunca çalışan bir avuç kişiydik."

Gözlemciler, "Elle tutulur bir insani kimyanın iş başında" olduğunu belirttiler. Müzakerelerinin sonunda Gorbachev, "gerçekten çok memnun" olduğunu beyan etti. Thatcher da aynı şekilde hissediyordu: "Kişiliği karnından konuşan, kalın kafalı, sıradan bir Sovyet *apparatçik*'inkinden¹⁹ daha farklı olamazdı. Gordievsky, "hevesli Moskova geri bildirimini" MI6'ya rapor etti.

19 Komünist Parti üyesi sadık Rus bürokrat. (Çev.)

Mrs. Thatcher, Reagan'a yolladığı bir notta şöyle yazmıştı: "Onu, kesinlikle iş yapılabilir bir adam olarak gördüm. Aslında ondan oldukça hoşlandım; Sovyet sistemine sadık olduğuna kuşku yok fakat dinlemeye ve kararını vermek için gerçek bir diyaloga girmeye hazır." Bu ifade, ziyaretin dikkat çekici sloganı ve Chernenko ölüp, nihayet Mart 1985'te yerine Gorbachev, yani "iş yapılabilir bir adam" geçtiğinde ortaya çıkacak olan daha coşkulu bir liderliğin stenosu haline geldi.

İşteki atılım, bir dereceye kadar, Gordievsky tarafından gerçekleştirilmişti.

Merkez memnundu. KGB'nin öncelikli lider adayı Gorbachev, devlet adamı niteliklerini ispat etmişti, Londra'daki rezidentura kendini aşmıştı. Nikitenko, geziyi çok iyi idare ettiği için özel övgü aldı. Fakat övgünün çoğu, birçok İngiliz kaynağından topladığı bilgilere dayalı böylesine detaylı ve bilgi dolu brifingleri oluşturan siyasi istihbaratın becerikli şefi Gordievsky'ye yaradı. Gordievsky, artık, rezident pozisyonu yarışının favorisiydi.

Hal böyleyken, hem KGB hem MI6 için iyi yapılan bir işin memnuniyetinin arasında ufak bir kaygı parçası Gordievsky'nin aklına yerleşmişti.

Gorbachev ziyaretinin ortasında Nikitenko, yardımcısını çağırmıştı. Vekil rezident, önündeki masaya, üzerine düşülmüş notların da bulunduğu Gorbachev'e yollanan bilgilendirme raporlarını koydu.

KGB'nin karşı istihbarat uzmanı, sabit sarı bakışlarıyla Gordievsky'nin dikkatini çekti. "Hımm. Geoffrey Howe hakkında çok güzel bir rapor," dedi Nikitenko ve bir an için sustu. "Dışişleri Bakanlığı belgesi gibi geliyor."

11 RUS RULETİ

CIA'in Sovyet bölümünün şefi Burton Gerber, Sovyetler Birliği ile casusluk savaşındaki geniş operasyon deneyimiyle KGB konusunda uzmandı. Doğma büyüme Ohiolu, ince, uzun boylu, dürüst ve kendinden emin Gerber, geçmişin paranoyasından zarar görmemiş yeni kuşak Amerikalı istihbarat subaylarından biriydi. Gerber Kuralları dediği, Batı için casusluk yapma tekliflerinin hepsinin ciddiye alınmasını ve her ipucunun ardına düşülmesi gerektiğini kabul eden kuralları oluşturmuştu. Sıra dışı hobilerinden biri, kurtları incelemektir ve Gerber'in KGB avını avlama biçiminde açıkça kurnazca bir şey vardı. 1980'de CIA istasyon şefi olarak Moskova'ya atanan Gerber, teşkilatın en önemli bölümünün, yani Demir Perde gerisinde casuslar çalıştıran bölümünün yönetimini üstlenmek üzere 1983 başında Washington'a dönmüştü. O casuslardan çok sayıda vardı. Önceki on yılın belirsizliği, CIA direktörü Bill Casey'nin yönetimi altında, özellikle askeri alanda yoğun faaliyetlerin ve önemli başarıların yolunu açmıştı. Teşkilatın, Sovyetler Birliği'nde devam etmekte olan yüzden fazla gizli operasyonu ve GRU'nun, Kremlin'in, ordu teşkilatının ve bilim kurumlarının içlerinde olmak üzere en az yir-

mi faal casusu vardı, bu her zamankinden daha fazlaydı. CIA'in casus şebekesi, birkaç KGB subayını da içeriyordu fakat hiçbiri, MI6'ya ilk elden, birinci sınıf materyal sağlayan o gizemli ajanın kalibresinde değildi.

SSCB hakkında casusluk yapmak konusunda Gerber'in bilmediği şeyleri, önemli bir istisna dışında, bilmeye değmezdi: İngiltere'nin KGB casusunun kimliğini bilmiyordu. Bu da onu rahatsız ediyordu.

Gerber, MI6'nın verdiği materyali görmüştü ve hem etkilenmiş hem de merakı uyanmıştı. Bütün istihbarat işinin psikolojik doyumu, düşmanlarınızdan daha fazlasını ama aynı zamanda müttefiklerinizden de daha fazlasını bilmeye dayanırdı. Langley'den bakıldığında herkesi kapsayan küresel görüşe göre, CIA'in bilmek istediği herhangi bir şeyi ve her şeyi bilmeye hakkı vardı.

Anglo-Amerikan istihbarat ilişkisi yakın ve karşılıklı destekleyici bir ilişkiydi ama eşit değildi. Çok büyük miktarda kaynağı ve dünya çapındaki ajan şebekesiyle CIA, istihbarat toplama yeteneğinde sadece KGB ile aşık atardı. CIA, müttefikleriyle ancak, Amerika'nın çıkarlarına hizmet ettiği zaman bilgi paylaşırdı, gerçi bütün istihbarat teşkilatlarında olduğu gibi kaynaklar kesin olarak korunurdu. İstihbarat paylaşımı, iki yönlü bir sokaktı ama bazı CIA subaylarının düşüncesine göre, Amerika'nın her şeyi bilmeye hakkı vardı. MI6, en yüksek nitelikte istihbarat sağlıyordu fakat CIA, bilginin nereden geldiğini bilmek istediğini ne kadar sık ima etmiş olursa olsun İngilizler, sınır bozucu ve inatçı bir kibarlıkla söylemeyi reddediyorlardı.

İpuçları daha kolay çözülür hale gelmişti. Londra'daki CIA istasyon şefi Bill Graver, bir Noel partisinde MI6'nın Sovyet bloku deneticisini yandan gelip sıkıştırmıştı. "Beni

yakalayıp, duvara yapıştırdı ve dedi ki: 'Bana bu kaynak hakkında bir şeyler daha anlatabilir misin? Bu bilginin güvenilir olduğunu garantilemek istiyoruz, çünkü gerçekten süper.'"

İngiliz subay kafasını hayır anlamında sallamış ve "Sana kim olduğunu söylemeyeceğim ama ona güvenimizin tam olduğuna ve istihbaratının doğruluğunu onaylama yetkisine sahip olduğuna dair güvence verebiliriz."

Yaklaşık aynı sıralarda MI6, CIA'den bir iyilik istedi. İngiliz istihbaratındaki üst düzey subaylar, yıllardır Hanslope'daki teknik departmanın, etkili bir gizli fotoğraf makinesi yapması için kulis yapıyorlardı ama MI6'nun yönetim kurulu, masraf sebebiyle reddediyordu. MI6 hâlâ eski moda Minox fotoğraf makinesi kullanıyordu. Oysa CIA, İsviçreli bir saat imalatçısını ustaca yapılmış minyatür bir fotoğraf makinesi geliştirmesi için işe almıştı. Makine sıradan bir Bic çakmağın içinde saklıydı, 111/4 inç uzunluğunda bir iplik ve bir toplu iğne ile birlikte kullanıldığında mükemmel fotoğraflar çekebiliyordu. İplik, çakmağın altına bir parça çikletle yapıştırılıyordu; sondaki iğne, belgenin üzerine düz olarak konumlandırıldığında ideal odak uzunluğunu ölçüyor, çakmağın tepesindeki butona basınca objektif kapağı kapanıyordu. İğne ve iplik yaka klapasının altına saklanabilirdi. Çakmak, tamamen hilesiz görünüyordu. Sigara bile yakıyordu. Bu, Gordievsky için ideal bir fotoğraf makinesi olurdu. İltica etme zamanı geldiğinde, çakmağı elçiliğe götürür, fotoğraf açısından konuşursak, "kasayı boşaltırdı". Bill Casey'e kadar ulaşan bir kararla CIA, sonunda MI6'ya bu makinelerden bir tane vermeye razı oldu fakat onu teslim etmeden önce CIA ile MI6 arasında ilginç bir alışveriş gerçekleşti.

CIA: Bunu belirli bir amaç için mi istiyorsunuz?

MI6: İçerde adamımız var.

CIA: İstihbaratı biz de alır mıyız?

MI6: Şart değil. Bu garanti edilemez.

MI6 taleplere, dil dökmeye veya rüşvete karşılık vermiyordu, Gerber hüsrana uğramıştı. İngilizlerin elinde çok iyi biri vardı ve onu saklıyorlardı. CIA'nın ABLE ARCHER korkusu için yaptığı sonraki değerlendirmesinin de ortaya koyduğu gibi: "(CIA'e) ulaşan bilgi... öncelikle İngiliz istihbaratından gelmiş ve parça parça, eksik ve muğlak. Üstelik İngilizler, kaynağın kimliğini saklamışlardı... ve iyi niyeti bağımsız olarak saptanamadı." Bu istihbarat, ta başkana kadar çıkmıştı: nereden geldiğini bilmemek utanç vericiydi.

Ve böylece Gerber, yukarıdan gelen onayla tedbirli bir casus avı başlattı. 1985 başında, bir CIA araştırmacısına, İngilizlerin süper casusunun kimliğini açığa çıkarmaya girişmesi talimatını verdi. MI6, ne olup bittiğini hiçbir şekilde anlamamalıydı. Gerber bunu, güvene ihanet olarak görmüyordu, bir müttefik hakkında casusluk yapmak da sayılmazdı; daha ziyade önceki sorunları halletmek, ihtiyatlı ve haklı bir çapraz kontrol olduğunu düşünüyordu.

Aldrich Ames, CIA'nın Sovyet karşı istihbarat şefiydi. Sonunda Sovyet bölümünün yönetimini devralan CIA subayı Milton Bearden şöyle yazmıştı: "Burton Gerber, İngilizlerin kaynağının kimliğini tespit etmeye azmetmişti, karşı istihbaratın Sovyet ve Doğu Avrupa şefi Aldrich Ames'e bunu çözme görevini verdi." Gerber, sonradan Ames'den dedektiflik işini bizzat kendisinin değil, "bu tür inceleme yapmakta yetenekli" ismi bilinmeyen başka bir subayın yapmasını istediğini söylemişti. Bu subay, karşı istihbarat şefi Ames ile yan yana çalışıyor olacaktı.

Ames'in görev unvanı kulağa etkileyici geliyordu fakat Sovyet departmanının casusların kökünü kazırmaktan ve hangi operasyonların içinin sızılmaya yatkın olduğunun değerlendirilmesinden sorumlu bölümü, Casey'nin CIA'inde, gizli işlerin döndüğü, "yeteneği az olan uyumsuzların bulunduğu bir çöplüktü".

Ames, kırk üç yaşında, dişleri kötü, içki sorunu ve masraflı bir nişanlısı olan silik bir devlet bürokratıydı. Her gün Falls Church'deki kiralık küçük dairesinden çıkar, işe gidip gelenlerin trafiğinde boğuşarak Langley'e gidip, masasına oturur, "geleceği hakkında karanlık düşüncelere daldardı". Ames, 47.000 dolarlık bir borç içindeydi. Banka soyma hayali kuruyordu. Bir dahili değerlendirme, onun "kişisel hijyen konularındaki ihmeline" dikkat çekmişti. Öğlen yemeği, daima sıvıydı ve uzun sürüyordu. Rosario, "bol serbest zamanını Rick'in parasını harcamakla" geçiriyor ve yeterli para olmadığından şikâyet ediyordu. Kariyeri durmuştu. Bu onun son terfii olacaktı. CIA, onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Patronu Burton Gerber'e de içermişti çünkü Rosario'yu teşkilatın hesabından New York'a götürdüğü için onu azarlamıştı. Muhtemelen teşkilat, Ames'in kötüye gitmekte olduğunu fark etmiş olmalıydı fakat MI5'teki Bettany'de olduğu gibi, sadece davranışlarındaki gariplik, alkol fazlalığı ve düzensiz iş sicili kendi içlerinde, şüphe sebebi değildi. Ames, CIA'deki mobilyaların bir parçasıydı, bakımsız ama tanıdık.

Ames'in konumu ve kıdemi, Moskova'yı hedefleyen bütün operasyonların dosyalarına erişim imkânı veriyordu. Fakat CIA'e dolaylı olarak değerli istihbarat yollayan, kimliğini bilmediği bir Sovyet casus, İngilizlerin yönettiği yüksek rütbeli bir ajan vardı.

Sovyetlerin muazzam devlet aygıtının içinde tek bir casusu aramak, göz korkutucu bir görevdi. Sherlock Holmes'un deyişiyle: "İmkânsız olanı elediniz miydi, geriye ne kaldıysa, ne kadar ihtimal dışı görünürse görünsün, hakikat o olmalıdır." Şimdi CIA'in yapmaya çalıştığı da buydu. Kolay değildi ama her casus bir iz bırakır. CIA dedektifleri, geçmiş üç yıl boyunca gizemli İngiliz ajanının sağladığı bilgiyi baştan sona taramaya başlayıp, eleme ve bilinen gerçeklere dayalı tahmin yöntemleriyle adamın (ya da bir ihtimal kadının) tam yerini saptamaya çalıştılar.

Sondaj, muhtemelen benzer bir şekilde yürümüştü.

MI6'nın Operasyon RYAN hakkında sağlamış olduğu ayrıntıların, kaynağın bir KGB subayı olduğunu ve materyalin orta kademe bir görevliden gelmiş olduğu söylenmesine rağmen, niteliği üst düzey bir makamdan geldiğini akla getiriyordu. Raporlamanın düzenli oluşu, bu kişinin MI6 ile sık sık buluştuğunu ima ediyordu, bu da onun Sovyetler Birliği'nin dışında, muhtemelen İngiltere'de bulunduğunu gösterirdi, bu da "İngiltere hakkında bilgiye vakıf" görüldüğü gerçeğiyle pekişen bir önseziydi. Münferit bir casusun yeri, ürettiği bilgilerle olduğu kadar üretmedikleriyle de saptanabilirdi. İngilizler tarafından verilen bilgiler, teknik veya askeri konuları pek az, buna karşın birinci sınıf siyasi istihbaratı çok miktarda içeriyordu. Demek ki, ihtimal, casusun Birinci Genel Direktörlüğün PR Alanında çalışıyor olmasıydı. KGB içindeki bir ajan, kuşkusuz, Sovyetler için çalışan birkaç Batılı casusu ihbar etmiştir. Peki, Sovyetler son zamanlarda nerelerde ajan kaybettiler? Norveç'te Haavik ve Treholt vardı. İsveç'te Bergling. Fakat bir Sovyet casusu, son zamanlarda Michael Bettany'nin çok reklam olan tutuklanması ve yargılanmasıyla en çarpıcı şekilde İngiltere'de açığa çıkmıştı.

CIA, KGB'nun yapısını derinlemesine anlamıştı. BGD'nin Üçüncü Departmanı, İskandinavya ve İngiltere'yi bir grupta topluyordu. Örüntü, bu departmandan birini işaret ediyor gibi görünüyordu.

CIA'nın bilinen ve şüphelenilen KGB ajanları veri tabanı, böyle sadece tek bir kişinin, Haavik ve Bergling yakalandığında İskandinavya'da ve Treholt ile Bettany tutuklandığında İngiltere'de olduğunu gösterdi: 1970'lerin başında Danimarka'da radara giren kırk altı yaşındaki Sovyet diplomat. Çapraz başvuru, Oleg'in ismini CIA'in Standa Kaplan hakkındaki dosyasında tespit etti. Daha yakından bir bakış, Danların bu adamı, muhtemel bir KGB subayı olarak saptadıklarını ortaya çıkardı fakat İngilizler, ona 1981'de, kendi kurallarını doğrudan ihlal edecek şekilde *gerçek* diplomat olarak vize vermişlerdi. İngilizler, son zamanlarda rezident Arkadi Guk dâhil, birkaç KGB subayını da sınır dışı etmişlerdi. Kendi casusları için kasten yukarı giden yolu mu temizliyorlardı? Son olarak, CIA'in Danimarka'dan gelen 1970'lerdeki kayıtları, "Danimarkalı bir istihbarat subayının, 1974'te, o Kopenhag'da görevdeyken MI6'nun bir KGB subayını angaje ettiğini ağzından kaçırdığını" ortaya çıkardı. Londra'daki CIA istasyonuna gönderilen bir telgraf, Oleg Gordievsky'nin profile uyduğunu pekiştirdi.

Mart'ta Burton Gerber, İngiltere'nin uzun süredir gizlediği casusun kimliğini bildiğinden emindi.

CIA, MI6 karşısında küçük ama tatminkâr bir zafer kazanmıştı. İngilizler, Amerikalıların bilmediği bir şeyi bildiklerini sanıyorlardı; ama artık CIA, MI6'nun bildiklerini bilmediği bir şeyi biliyordu. Oyun böyle oynanır. Oleg Gordievsky'ye rasgele bir CIA kod adı olarak TICKLE (GI-

CIK) verildi, zararsız bir uluslararası rekabete yakışan belirsiz bir etiketti.

Gordievsky, Londra'da, kuşkulu bir huzursuzlukla karışık artan bir heyecanla Moskova'dan haber bekliyordu. Rezident'in yerine geçmek için avantajlı konumdaydı ama Merkez, her zamanki gibi, ağırdan alıyordu. Gordievsky'nin Gorbachev'in ziyareti sırasındaki alışılmadık derecede çok bilgili brifingleri hakkında Nikitenko'nun kötü niyetli yorumları aklından çıkmıyor, elini yeterince gizlemediği için kendi kendini topa tutuyordu.

Ocak ayında, "üst düzey bir brifing" için Moskova'ya uçuşu talimatı geldi.

Çağrı, İngiliz istihbaratında bir fikir çatışmasını tetikledi. Nikitenko'nun üstü kapalı tehdidi dikkate alındığında, bazıları bir tuzak olmasından korkmuşlardı. Oleg'i gruba kabul edip, iltica etmesini ayarlamak gereken an bu muydu? Casus, mertçe davranmıştı. Birkaçı, Rusya'ya dönmesine izin vermenin fazla büyük bir risk olduğunu öne sürdüler. "Burada olası bir talih kuşu vardı. Ama işler ters giderse sadece kıdemli bir ajanı kaybetmekle kalmazdık. Şimdiye kadar çok sınırlı dolaşımı olan sahipsiz bir hazinenin üstünde oturuyorduk çünkü bunları Oleg'i riske atma ihtimali olmadan tam olarak kullanamaz ve paylaşamazdık."

Fakat artık ödüle erişilebilirdi, Oleg de kendinden emindi. Moskova'dan tehlike sinyalleri gelmemişti. Çağrı, muhtemelen, Nikitenko ile yaptığı iktidar kavgasını kazandığının kanıtıydı. "Çok endişeli değildik, o da değildi," diye hatırlıyordu Simon Brown. "Onaylanmasındaki yavaşlık, bizi endişelendirmişti ama onun görüşü, muhtemelen kabul edildiği yönündeydi."

Yine de Gordievsky'ye bırakma fırsatı sunuldu. "Ona, –

çekilmek istersen çekilebilirsin— dedik ve söylediğimizde ciddiydik. Çekilseydi bizim için üzücü bir hayal kırıklığı olurdu. O da bizim kadar hevesliydi. Büyük bir tehlike görmüyordu.”

Yola çıkmadan önceki son toplantılarında Veronica Price, PIMLICO Operasyonunun dikkatle, adım adım provasını yaptı.

BGD'nin Moskova'daki genel merkezine vardığında, bölümün başı Nikolai Gribin tarafından candan karşılandı ve “Guk'un yerine geçecek en iyi aday olarak seçildiği” söylendi. Resmi duyuru, yıl içinde daha sonra yapılacaktı. Birkaç gün sonra, KGB'nin dahili bir konferansında “Londra'ya atanan rezident Yoldaş Gordievsky” olarak tanıştırıldı. Atamanın KGB'deki meslektaşlara zamanından önce açıklanmış olmasından dolayı Gribin'in tepesi atmıştı ama Gordievsky rahatlamış ve sevinmişti: terfi haberi ortaya çıkmıştı.

Memnuniyeti, bir meslektaşının, teknik ve teknolojik casuslukla ilgili departmanı X Alanında bir KGB albayı olan Vladimir Vetrov'un akıbetini öğrenince birazcık azalmıştı. Vetrov, Paris'te birkaç yıl çalıştıktan sonra Fransız istihbarat teşkilatı için casusluk yapmaya başlamıştı. FAREWELL (ELVEDA) kod adlı casus, 4.000'den fazla belge ve bilgi sağlayarak kırk yedi KGB subayının Fransa'dan atılmasına sebep olmuştu. 1982'de Moskova'ya dönen Vetrov, park edilmiş bir arabanın içinde kız arkadaşıyla şiddetli bir kavgaya tutuşmuştu. Gürültü patırtıyı duyan bir polis muavini cama vurunca, casusluktan tutuklanmak üzere olduğunu sanan Vetrov, polisi bıçaklayıp öldürmüştü. Hapisteyken, tutuklanmasından önce “önemli bir şeye” bulaştığını dikkatsizce açık etmişti. Bunun üzerine yapılan

soruşturma, ihanetinin boyutunu ortaya çıkardı. Talihsiz bir şekilde isimlendirilen ELVEDA, 23 Ocak'ta Gordievsky'nin Londra'ya uçmasından birkaç gün önce idam edildi. Vetrov, kendi sonunu getiren canı bir manyaktı ama onun idamı, Batı için casusluk yaparken yakalanan KGB'deki hainlere ne olduğunu hatırlatıyordu.

Ocak 1985 sonunda Gordievsky Londra'ya atanmasının haberiyle döndüğünde MI6'daki sevinç sınırsızdı; ya da son derece gizli olmasaydı öyle olurdu. Bayswater'daki güvenli evde yapılan toplantılar, yeni bir öncelik ve heyecan kazandı. Burada eşi benzeri görülmemiş başarılı bir iş vardı: casusları yakında, oradaki her bir sırra erişim imkânıyla Londra'daki KGB istasyonunun yönetimini devralacaktı. Bundan sonra, kuşkusuz, daha da yükselecekti. Tekrar terfi edeceğine ve KGB generali olabileceğine dair işaretler vardı. Otuz altı sene önce, Kim Philby, Washington, D.C.'deki MI6 istasyonunun şefi olmuş, Batının güç merkezindeki bir KGB casusuydu. Şimdi de MI6, KGB'nin, bir zamanlar kendisine yapmış olduğunu KGB'ye yapıyordu. Çark dönmüştü. Olasılıklar sınırsız görünüyordu.

Gordievsky, atamasının resmi onayını, sevinçten havalara uçmuş bir sersemlikle bekliyordu. Arkadaşının davranışındaki bir değişiklik, belirgin bir şekilde garip olduğu için Maksim Parshikov'un dikkatini çekti: "Grileşen seyrek saçları birdenbire sarı-kızıl bir renk almıştı." Gordievsky'nin saç modeli, bir gecede Sovyet tuz-biber tarzından punk-egzotik tarzına değişmişti. İş arkadaşları, baş başayken kıs kıs gülüyorlardı. "Genç bir metres mi ortaya çıkmıştı? Ya da, tanrı korusun ama Oleg, Londra'daki KGB rezidenti görevini devralmadan beş dakika önce ansızın eşcinsel mi olmuştu?" Parshikov, saçına ne olduğunu temkinli bir şekilde sorunca Oleg, biraz utanarak, şampuan ye-

rine yanlışlıkla karısının saç boyasını kullanmış olduğunu anlattı, bu en inandırıcı olmayan açıklamaydı çünkü Leyla'nın koyu renk buklelerinin rengi, Gordievsky'nin şaşırtıcı koyu sarı tonundan epey farklıydı. "Şampuan hatası' düzenli bir hal alınca sormayı bıraktık." Parshikov, "Herkesin kendi acayıpliğine hakkı vardır," dedi.

Nikitenko'ya Moskova'ya dönmek için hazırlanması talimatı verilmişti. Bir astının İngiltere'de sadece üç yıllık bir deneyimle onu atlayıp, yükselmesine öfkelenmişti, tebrik ederken özellikle samimiyetsizdi. Gordievsky, Nisan sonuna kadar rezident görevini resmen devralmayacaktı; bu geçici sürede Nikitenko, mümkün olduğu kadar yardımcı olmayarak ve kaba davranarak, üstlerinin kulaklarına zehir damlatarak ve dinleyen herkese yeni atanan kişiyi kötüleyerek zahmete giriyordu. Daha endişelendiricisi, beklemedeki rezidentin görme hakkı olan telgrafları vermeyi reddediyordu. Bunun, sadece küçük bir intikam olabileceğini söylemişti Gordievsky kendi kendine ama Nikitenko'nun tutumundan, tilkinin uzanamadığı üzüme koruk demesinden daha kötü kokular geliyordu.

Gordievsky ile NOCTON ekibi için durum tuhaf bir belirsizliğe girdi. Nikitenko nihayet KGB genel merkezinde karşı istihbarat bölümündeki yeni görevini devralmak üzere ayrıldığında Gordievsky, KGB'nin kasasının anahtarını alacak, MI6'da ektiğini bereketiyle biçecekti.

Gordievsky'nin rezident görevini üstlenmesinden on iki gün önce, Aldrich Ames, KGB'ye hizmetlerini sundu.

Ames kavgacıydı. Nefesi kokuyordu, işi de berbattı. CIA'in ona yeterince değer vermediğini düşünüyordu. Fakat sonradan eylemleri için daha basit bir açıklama yapacaktı: "Para için yaptım." Rosario'nun Neiman Marcus'a

yaptığı alışveriş gezilerinin ve Palm restoranındaki akşam yemeklerinin bedelini ödemesi gerekiyordu. Tek yatak odalı dairesinden taşınmak, eski karısına borcunu ödemek, pahalı bir düğün yapmak ve tek ödemede kendi arabasına sahip olmak istiyordu. Ames, hak ettiği Amerikan rüyasını satın almak için Amerika'yı KGB'ye satmaya karar verdi. Gordievsky, parayla asla ilgilenmemişti. Ames ise, başka hiçbir şeyle ilgilenmiyordu.

Ames, Nisan başında, Sovyet Elçiliğinden Sergey Dmitriyevich Chuvakhin isimli bir yetkiliye telefon edip, buluşmayı önerdi. Chuvakhin, elçilikte çalışan kırk KGB subayından biri değildi. Silah kontrol uzmanıydı ve CIA için kazanılabilecek mantıklı bir hedef olarak düşünülen "ilgi duyulan kişiydi". Ames, iş arkadaşlarına, Rus yetkilinin olası bağlantı olarak nabzını yoklayacağını söyledi. Buluşma, hem CIA hem de FBI tarafından "onaylandı". Chuvakhin, 16 Nisan'da öğleden sonra 4.00'te Washington, DC Sixteenth Street'teki Sovyet elçiliğinden pek uzak olmayan Mayflower Hotel'in barında içki içmek için buluşmayı kabul etti.

Ames, gergindi. Mayflower'ın barında beklerken bir vodka martini içti, sonra iki tane daha içti. Bir saat sonra, Chuvakhin hâlâ ortada yoktu, Ames, dediği gibi "doğaçlama yapmaya" karar verdi: kararsızca Connecticut Avenue'dan yukarı doğru Sovyet Elçiliğine yürüdü, Chuvakhin'e vermeye niyetlendiği paketi resepsiyon görevlisine verip, çıktı.

Küçük paket, Washington'daki KGB rezidenti General Stanislav Androsov'a hitaben hazırlanmıştı. İçinde bir zarf daha vardı, bunun üzerinde Androsov'un takma adı "Kronin" yazıyordu. El yazısı bir notta şunlar yazılıydı: "Ben Aldrich H. Ames, CIA'de Sovyet karşı istihbarat bölüm şefiyim. Andy Robinson takma adıyla New York'ta çalış-

tım. \$50.000'a ihtiyacım var, bu para karşılığında, şu anda Sovyetler Birliği'nde edinmekte olduğumuz üç ajana ilişkin bilgileri veriyorum." Sıraladığı isimlerin hepsi de, Sovyetlerin CIA'e "zoka tuzağı kurduğu", olası ajan pozunda olup gerçekte KGB'nin yerleştirdiği "bitki" kişilerdi. Ames sonradan, "Onlar gerçek hain değillerdi," demişti. Onları ifşa etmekle, kendi kendine, kimseye zarar vermediğini veya bir CIA operasyonunu bozmadığını söylüyordu. Zarfta ayrıca CIA dâhili telefon rehberinden yırtılmış bir sayfa da vardı, Ames'in isminin altı sarı keçeli kalemle çizilmişti.

Ames, yaklaşımını, ciddiyetini ispatlayacak dört farklı unsuru içerecek şekilde düzenlemişti: hiçbir provokatörün meydana çıkarmadığı güncel operasyonlar hakkında bilgi; New York'ta çalıştığı zamandan KGB'nin bildiği eski takma adı; rezidentin gizli takma adının bilgisi ve kendi kimliğinin ve işinin kanıtı. Bunlar, Sovyetlerin ilgisini muhakkak çekerdi ve para gelmeye başladırı.

İki hafta sonra, 28 Nisan 1985'te Oleg Gordievsky, Londra rezidenti oldu, Londra'daki en üst düzey KGB subayıydı. Nikitenko'nun devir teslimi tuhaftı. Gelenek olarak, ayrılan KGB istasyon şefi, içinde önemli gizli bilgilerin olduğu kilitli bir evrak çantası bırakırdı. Nikitenko, güvenli bir şekilde uçakta Moskova'ya giderken Oleg, çantayı açtı. Sadece bir tane kahverengi zarf, zarfın içinde de iki sayfa vardı: Michael Bettany'nin iki sene önce Guk'un mektup kutusuna attığı ve içeriklerinin her İngiliz gazetesinde yayınlandığı mektupların fotokopileri. Şaka mıydı bu? Guk'un beceriksizliğini ima eden yadigâr mıydı? Bir uyarı mıydı? Yoksa Nikitenko, uğursuz bir mesaj mı yol-luyordu? "Bana güvenmediği, hâlâ gizli olan bir şeyi bana bırakamayacağını düşündüğü için miydi?" Ama hal böyleyse neden imalı bir uyarı bırakmıştı ki? Nikitenko büyük

ihtimalle, sadece göz koyduğu işi kapan rakibinin istikrarını bozmaya çalışmıştı.

MI6 da şaşırmıştı: “Saray mücevherleri bekliyorduk ama almadık. Hükümet üyeleri arasında uzun süredir KGB ajanı olan biri varsa öğrenmek veya başka Bettany’ler varsa bulmak istiyorduk ama olmadı. Bir rahatlamaydı ama hayal kırıklığıyla karıştı.” Gordievsky, rezidentura dosyalarını okumaya ve MI6 için kesinlikle taze istihbarat madeni çıkacak bilgiler toplamaya başladı.

KGB, Ames’in tahmin ettiği gibi, giriş tekliflerine karşılık vermeyi ağırdan aldı ama sonra hevesle cevap verdi. Mayıs başında Chuvakhin Ames’i aradı ve sıradan bir şekilde, 15 Mayıs’ta Sovyet Elçiliğinde bir araya gelip, bir şey içer, sonra da yerel bir restoranda öğle yemeğiyle devam ederiz” şeklinde öneride bulundu. Aslında Chuvakhin, hevesli de ilgisiz de değildi. Gerçek bir silah kontrol uzmanıydı, şüpheli ve tehlikeli bir casus oyununun içine sürüklenme arzusu hiç yoktu. Ames ile temas kurup, bir buluşma ayarlaması talimatı verildiğinde, “Bu kirli işi sizin çocuklardan biri yapsın,” dedi. KGB, hızla onun yanlış anladığı noktayı düzeltti: Ames, onu seçmişti, Chuvakhin istese de istemese de bu oyunu oynayacaktı.

KGB, önceki üç hafta boyunca meşguldü. Ames’in mektubu, hemen Sovyet Elçiliğindeki karşı istihbaratın şefi Albay Viktor Cherkashin’e verilmişti. Önemi kavrayan Cherkashin, yoğun bir şekilde şifrelenmiş “anlık yayın” ile Birinci Genel Direktörlüğün müdürü Kryuchkov’a ilettiler, o da Askeri Endüstri Komisyonu’ndan 50.000 dolar nakit çekilmesi için hemen yetki veren KGB’nin başkanı Viktor Chebrikov’u görmeye gitti. KGB, hantal bir yaratıktı ama gerektiği zaman hızlı hareket edebiliyordu.

15 Mayıs Çarşamba günü Ames, önerildiği gibi Sovyet Elçiliğinde yeniden ortaya çıktı, CIA ve FBI'a, askeri uzmanı kazanmak amaçlı önceki çabalarının peşini bırakmamak için gittiğini bildirmişti. "Ne yaptığımı biliyordum. Bunu yürütmeye kararlıyım," demişti. Chuvakhin, Ames ile elçiliğin lobisinde buluştu ve onu KGB subayı Cherkashin ile tanıştırdı, sonra Cherkashin onu bodrum kattaki küçük bir konferans odasına götürdü. Tek bir kelime edilmedi. Odanın dinleniyor olabileceğini gösteren el kol hareketleri yaptıktan sonra gülümseyen Cherkashin, Ames'e bir not verdi: "Teklifinizi kabul ediyoruz ve bundan çok memnunuz. Chuvakhin'i müzakerelerimiz için aracı olarak kullanmanızı istiyoruz. Size parayı verebilir ve yemekte sizinle birlikte olacak." Ames, notun arkasına şöyle yazdı: "Tamam. Çok teşekkür ederim."

Ama hepsi bu değildi.

Her vaka subayının, yeni angaje ettiği casusa sormak zorunda olduğu bir soru vardı: Teşkilatımıza herhangi bir sızma olup olmadığını biliyor musunuz? Sizin tarafın, bizim teşkilatımızın içinde sizi ele verebilecek bir casusu var mı? Bu soru, Gordievsky'ye İngiltere için casusluk yapmayı kabul ettiği anda sorulmuştu. Cherkashin iyi eğitimliydi. Ames'e, KGB'nin içinde onun taraf değiştirmeyi önerdiğini öğrenip, CIA'e bildirecek bir casusun varlığından haberi olup olmadığını sormaması akla sığmazdı. Ames de bu soruyu bekliyordu. İki bizzat elçiliğin içinde olmak üzere bir düzineden fazla bu tür ajan olduğunu biliyordu; bir de İngilizlerin çalıştırdığı hepsinden üst düzeyde biri vardı.

Ames, sonradan, Gordievsky'yi o aşamada ismen belirtmediğini iddia etmişti. CIA kayıtlarındaki her Sovyet ajanını sistematik olarak ele vermesi, daha bir aydan önce

gerçekleşmezdi. 2005'te yayınlanan anılarında Cherkashin, Gordievsky hakkındaki önemli ihbarın Ames'den değil, "Washington'da yerleşik bir İngiliz gazeteci" olan belirsiz bir muhbirden geldiğini ileri sürmüştü. CIA, bunu, KGB'nin iyi görünmesi için uydurulmuş "tüm belirtilerinin (aynen) sahte ipuçları olduğu" bir dezenformasyon olarak görüp aldırış etmemişti.

Gordievsky vakasını inceleyen istihbarat analistlerinin çoğu, Ames'in, Ruslarla ilk temasları sırasında bir noktada, KGB'nin içinde İngiliz istihbaratının çalıştırdığı üst düzeyde bir köstebek bulunduğunu açığa vurmuş olduğu konusunda hemfikirdir. O anda, özellikle araştırmayı şahsen kendisi yürütmüyorsa Gordievsky'nin ismini bilmeye-bilirdi. Ama TICKLE kod adlı bir MI6 casusunun kimliğinin tespiti amacıyla yapılan araştırmanın devam ettiğini muhakkak biliyordu ve büyük ihtimalle, Sovyet Elçiliğinin bodrumunda yapılan tek kelime konuşmadıkları toplantıda bu bilgiyi bir kâğıda karalayıp uyarı mesajı vermişti. Henüz bir isim söylememiş olsa da bu, K Direktörlüğünün av köpeklerini salması için yeterli olmuştur.

Ames, yeraltı toplantısından çıktığında Chuvakhin lobi bekliyordu. "Haydi yemeğe gidelim," dedi.

İki adam, Joe and Mo's restoranında köşedeki bir masaya oturup, konuşmaya ve içmeye başladılar. Bu "uzun, sarhoş" yemekte tam olarak ne dendiği belirsizdir. Ames, sonradan mantıksızca, silah kontrolünden bahsettiklerini iddia etmişti. Üçüncü ile dördüncü martiniler arasında bir anda Ames'in, İngilizlerin KGB'nin içinde bir casus çalıştırdığını doğrulamış olması mümkündür. Ama sonradan, "Hafızam biraz bulanıktır," diye kabul etmişti.

Yemeğin sonunda, Ames'ten oldukça az içmiş olan

Chuvakhin, ona, kâğıt dolu plastik bir alışveriş poşeti verdi. FBI'ın yönlendirilmiş bir mikrofonla dinliyor olması ihtimaline karşı, "Burada, ilginç bulacağınızı düşündüğüm bir takım basın bildirileri var," dedi. Adamlar el sıkıştı ve Rus aceleyle elçiliğe döndü. Alkolün, sisteminde çalkanmakta olmasına rağmen Ames, arabasına binip, eve doğru yol aldı. George Washington Parkway üzerinde, yüksektен Potomac'e bakan manzaralı bir sapakta park edip, poşeti açtı: dibinde, elçiliğin çeşitli kâğıt parçalarının altında, küçük bir tuğla boyutunda sarılmış dikdörtgen bir paket vardı. Bir köşesini yırttı. Ames, "hepten coştı". İçinde beş yüz tane \$100'lık banknot vardı.

Amerikalı, parasını saymaktayken Sovyet Elçiliğinde Chuvakhin, Cherkashin'i bilgilendiriyordu, bir KGB subayı da, bizzat Chebrikov'a hitaben başka bir "anlık" şifreli telgraf oluşturunuyordu.

Ames eve varana kadar, KGB tarihindeki en büyük insan avlarından biri başlamıştı.

16 Mayıs Perşembe günü, Ames'in Cherkashin ile ilk buluşmasının ertesi günü, Londra'daki yeni atanmış rezidentin masasına Moskova'dan acil bir telgraf ulaştı.

Onu okurken Gordievsky, korkunun soğuk dikenini hissetti.

"Rezident olarak atanmanızı teyit etmek için Yoldaş Mikhailov ve Alyoshin ile önemli konuları müzakere etmek üzere acilen iki gün içinde Moskova'ya geliniz." Bunlar, KGB başkanı Viktor Chebrikov ile Birinci Genel Direktörlüğün müdürü Vladimir Kryuchkov'un takma adlarıydı. Davet, KGB'nin zirvesinden gelmişti.

Gordievsky, sekreterine bir randevusu olduğunu söyleyip, en yakın telefon kulübesine koştu ve MI6'daki yöneti-

cisine acil toplantı çağrısında bulundu.

Gordievsky, birkaç saat sonra ulaştığında Simon Brown, Bayswater'daki güvenli evde bekliyordu. "Endişeli görünüyordu," diye hatırladı Brown. "Endişeli olduğu apaçıktı ama paniklememişti."

Sonraki kırk sekiz saatte Gordievsky ve MI6 davete cevap verip, Moskova'ya dönmeli mi yoksa vakayı sonlandırıp, ailesiyle birlikte saklanmalı mı, buna karar veremilirdi.

"Oleg, artıları ve eksileri prova etmeye başlamıştı: anlık açıklaması bunun olağan dışı olduğuydu ama hemen ve mutlaka şüphelenmeyi gerektirecek kadar da olağan dışı değildi. Geri çağırmanın türlü türlü mantıklı sebebi olabilirdi."

Moskova, atandığından beri garip bir şekilde sessizdi. Gordievsky, en azından Gribin'den bir tebrik notu beklemişti, daha da endişe verici olanı ise, rezidenturanın şifreli haberleşme kodlarını içeren çok önemli telgrafı hâlâ almamış olmasıydı. Öte yandan, KGB'deki iş arkadaşları, hiçbir şüphelenme emaresi göstermemişlerdi ve onu memnun etmeye hevesli görünüyorlardı.

Gordievsky, acaba gereksiz yere mi endişeleniyordu: belki de Guk'un işiyle birlikte selefinin paranoyasını da miras olarak almıştı.

Birden fazla MI6 subayı, durumu, kumarbazın ikilemine benzettiler. "Koca bir yığın fiş biriktirmişsin. Hepsini ruletin son dönüşünde mi bahse koyarsın? Yoksa kazandıklarını toplayıp, masadan kalkar mısın?" İhtimalleri hesaplamak kolay iş değildi ve riskler aşırı yüksekti: kazanırsa KGB'nin en içerdeki sırlarına erişim sağlayarak muazzam bir servet getirirdi; ama bahsi kaybetmek, Gordievsky'nin

sonsuz dek kaybedilmiş olması demekti veya aylarca kaderi kesinleşmemiş halde ortadan kaybolabilirdi. İstihbarat deposundan hiçbir şey kullanılamaz ve bu sırada iyice yayılabilirdi. Gordievsky için ise, eninde sonunda kendi yok oluşu demekti.

Mesajın havasında bir gariplik vardı, hem buyurucu hem de kibardı. KGB geleneğine göre, rezidentleri bizzat başkan atardı, özellikle de Birleşik Krallık gibi hedef ülkelerdekileri. Ocak ayında, iş Oleg'e verildiğinde Chebrikov, Moskova dışındaydı dolayısıyla bu, resmi onaydan, KGB'nin en yüksek yetkilisinin görevi törensel bir şekilde vermesinden başka bir şey olmayabilirdi. Belki de KGB tarafından tam olarak "kutsanmamış" olması, Nikitenko'nun bıraktığı bilgi eksikliğini ve şifre kodlarını alamamış olmasını açıklardı. KGB, onun ihanetinden şüphelendiyse, neden derhal dönmesini söylemeyip, iki gün süre vermişlerdi? Belki de derhal geri çağırmakla korkutmamaya çalışıyorlardı. Ama casus olduğunu biliyorlarsa neden onu Rusya'ya sürüklemeleri için On Üçüncü Departmanının haydutlarını, adam kaçırma uzmanlarını yollamamışlardı? Ve bu her zamanki gibi sadece iş ise neden önceden ikaz edilmemişti? Gordievsky, yeni rolü konusunda üç ay önce tam olarak bilgilendirilmişti. Daha fazla ne müzakeresi gerekiyordu? Bunu bu kadar önemli ve acil yapan neydi ki, anlamı telgrafta açık edilemiyordu? Davet, KGB'nin başkanından gelmişti: bu ya korkutucuydu ya da Gordievsky'nin artık adam yerine konduğunun göstergesiydi.

Brown, kendini KGB'nin yerine koyup, onlar gibi düşünmeye çalıştı. "Biliyor olsalardı yüzde yüz, bu şekilde davranmazlar, ona kaçabilmesi için vakit tanıma riskini almazlardı. Doğru anı kollar, uzun süre oynar, onu yemler ve beklerlerdi. Onu daha profesyonel bir şekilde geri götür-

rebilirlerdi. Annesi ölmüş gibi veya herhangi bir numara yapabilirlerdi.”

Toplantı, kesin bir sonuca varmadan bitti. Gordievsky, ertesi akşam, 17 Mayıs Cuma akşamı, güvenli evde tekrar toplanmayı kabul etti. Bu sırada Moskova’ya Pazar günkü uçuştan bilet ayırtacak ve ters bir şey olabileceğine dair hiç ipucu vermeyecekti.

Maksim Parshikov, bir öğlen yemeği randevusu için arabasıyla elçilikten çıkıyordu ki, Gordievsky, “kendini arabanın yoluna atıp, açık camdan heyecanla: ‘Moskova’ya çağırıldım. Öğlen tatilinden sonra gel de konuşalım,” dedi.” İki saat sonra Parshikov, yeni rezidenti ofisinde gergin bir halde volta atarken buldu. Gordievsky, Chebrikov’un nihai onayını almak üzere geri çağırıldığını açıkladı. Bu, aslında anormal bir şey değildi ama yapılaş şekli garipti: “Kimse beni önceden uyarmak için şahsi bir mektup yollamadı. Ama hiçbir neden de yok: birkaç günlüğüne gidip, ne olduğunu öğreneceğim. Yokluğumda vekilim sensin. Sıkı dur ve ben dönene kadar bir şey yapma.”

Century House’da, “başkan ve ekâbir meclisi” C’nin ofisinde durumu görüşmek için toplanmışlardı: yeni atanan başkan Chris Curwen, MI5’ten John Deverell, Sovyet Bloku bölümünün deneticisi ve Gordievsky’nin vaka subayı Brown. Telaşın manası yoktu. MI6’dan bazıları sonradan, ciddi endişe duyduklarını öne sürmüşlerdi ama o zamanki casuslar, başka herkes gibi, derslerini aldıklarını, aynı hatayı yapmayacaklarını ileri sürerlerdi. Vaka, zafere eşikindeydi, vakaya en yakın olan subaylar Veronica Price ve Simon Brown, fişi çekmek için açık bir sebep göremiyorlardı. Deverell, KGB’nin casusu keşfettiğine dair bir gösterge bulmadığını bildirdi. “Geri dönmesinin onun için

güvenli olup olmadığını gerçekten söyleyemeyeceğimize karar verdik,” dedi Sovyet Bloku deneticisi. Son kararın Gordievsky’nin kendisine bırakılması konusunda anlaşıldı. Moskova’ya dönmeye zorlanmazdı ama pes etmeye de teşvik edilmezdi. Durumun öyle olacağını önceden anlayan bir MI6 subayı, “Bu, sorumluluktan kaçmaktır” diye ısrar etmişti, “hayatı tehlikedeydi, biz onu korumalıydık.”

Kumarda başarılı olmanın anahtarı önsezidir, oyuncunun hamleleri tahmin etmesini ve rakibinin aklını okumasını sağlayan altıncı histir. Ya KGB bir şey biliyorsa?

Aslında Moskova çok az şey biliyordu.

Karşı istihbarat bölümü K Direktörlüğünün başı Albay Viktor Budanov, genel kanıya göre, “KGB’deki en tehlikeli adamdı.” 1980’lerde, Doğu Almanya’da hizmet etmişti, o zamanlarda emrindeki KGB subaylarından biri, genç Vladimir Putin’di. K Direktörlüğündeki rolü, “anormal gelişmeleri” araştırmak, Birinci Genel Direktörlüğün çeşitli istihbarat bölümlerindeki güvenliği muhafaza etmek, rütbelerdeki yolsuzluğu ortadan kaldırmak ve casusların kökünü kazıydı. Kendini adanmış bir komünistti, sıksa ve kuruydu, bir tilkinin yüzüne ve iyi eğitilmiş bir avukatın aklına sahipti. İşine yaklaşımı sistemli ve kılı kırk yaran cinstendi. Kendini, bir cezalandırma aracı olarak değil, kuralları uygulamak için çalışan bir dedektif olarak görüyordu. “Biz kanun hükmüne daima tam anlamıyla uyduk, en azından benim, Sovyetler Birliği’nde KGB’nin istihbarat ve karşı istihbarat bölümlerinde çalıştığım dönemlerde. Sovyetler Birliği sınırları içinde yürürlükte olan yasaları ihlal edecek hiçbir operasyon başlatmadım.” Casusu, delil ve çıkarımla yakalardı.

Budanov, üstleri tarafından, KGB’de üst düzey bir kös-

tebek olduğuna dair bilgilendirilmişti. Henüz ismi yoktu ama yeri belliydi. Hain, İngiliz istihbaratı tarafından çalıştırılıyorsa Londra rezidenturasının içinden biri olabilirdi. Deneyimli bir karşı istihbarat subayı olan Leonid Nikitenko, Londra'dan ayrılmadan önce, Gordievsky'nin güvenilirliğini sorgulayan eleştiri niteliğinde bir dizi rapor göndermişti. Ames'in uyarısı, Nikitenko'nun doğrulanmamış şüpheleriyle birleşince yeni rezidenti gösteriyor olabilirdi. Gordievsky bir şüpheliydi ama tek şüpheli o değildi. Bir diğeri Nikitenko'nun kendisiydi. Üçüncüsü Parshikov'du, gerçi henüz geri çağrılmamıştı. Başkaları da vardı. MI6'nın dünya çapında erişimi vardı, köstebek herhangi bir yerde olabilirdi. Budanov, Gordievsky'nin hain olduğunu kesin olarak bilmiyordu; ama Moskova'ya döner dönmez suçluluğu veya masumiyeti, kaçma riski olmadan meydana çıkarılabılırdi.

Ertesi sabah, 17 Mayıs Cuma sabahı, Merkez'den Gordievsky'ye hitaben ikinci bir acil telgraf ve bir güvence ölçüsü geldi. "Moskova gezinizle ilgili olarak, lütfen İngiltere ve İngilizlerin sorunlarıyla ilgili konuşmanız gerektiğini unutmayın, bu yüzden bu konuya özgü görüşmeler için bol miktarda gerçek durum bilgisi içerecek şekilde iyi hazırlanın." Bu daha ziyade, her zamanki gibi aşırı miktarda bilgi talep eden normal bir toplantıya benziyordu. Henüz üç aydır iktidarda olan Gorbachev, geçen seneki başarılı ziyaretinden sonra İngiltere'ye yoğun ilgi gösteriyordu. Chebrikov, protokole uyma konusundaki titizliğiyle bilirdi. Belki de endişelenecek bir şey yoktu.

O akşam Gordievsky ile yöneticileri, bir kez daha güvenli evde buluştular. Veronica Price, somon füme ve tahıllı ekmek sundu. Ses kayıt cihazı çalışıyordu.

Simon Brown, durumu açıkladı. MI6, Oleg'in geri çağrılmasının olağan dışı bir durum olduğunu sezdiren bir istihbarat almamıştı. Ama eğer Gordievsky şimdi iltica etmek isterse bunu yapmakta serbestti, kendisi ve ailesi korunacaklar ve hayatlarının geri kalanı boyunca bakılacaklardı. Eğer devam etmeye karar verirse, İngiltere ona ebediyen borçlu olacaktı. Vaka bir yol ayrımındaydı. Şimdi bırakırsa, zaten edinmiş oldukları kazançları toplayıp bankaya yollanırlardı. Ama eğer Moskova'dan, bizzat KG-B'nin başkanı tarafından rezident olarak kutsanmış vaziyette dönerse şansları daha da açılırdı.

Brown sonradan şöyle dile getirmişti: "Gitmemeye karar verseydi kararından döndürülmeyecekti, bunu denemezdik. Sanırım samimi olduğumuzu anlamıştı. Mümkün olduğu kadar tarafsız olmaya çalışmıştım."

Vaka subayı bir açıklamayla bitirdi: "Bunun kötü göründüğünü düşünüyorsan şimdi dur. Eninde sonunda bu senin kararın olmak zorunda. Ama geri dönersen, işler de ters giderse tahliye planını uygulayacağız."

İki insanın aynı sözleri dinleyip, tamamen farklı şeyler duymaları gayet mümkündür. Bu da o anlardan biriydi. Brown, Oleg'e bir çıkış yolu sunduğunu düşünüyordu oysa bu sırada bulunmaz bir fırsatı heba edebileceğini hatırlatıyordu. Gordievsky, kendisine Moskova'ya dönmesi için talimat verdiğini düşünüyordu. Vaka subayının, yeterince faydalı olduğunu, artık onurlu bir şekilde çekilmesini söylediğini duymayı umuyordu. Oysa Brown, ona emredildiği gibi, hiç yön göstermedi. Karar Gordievsky'ye bırakıldı.

Uzun dakikalar boyunca Rus, kambur, hareketsiz, tamamen sessiz vaziyette oturmuş, belli ki, düşüncelere dal-

mıştı. Derken konuştu: “Eşikte duruyoruz, şimdi durmak, görevi ve şimdiye kadar yaptığım her şeyi ihmal etmek olur. Risk var ama kontrollü ve almaya hazır olduğum bir risk. Moskova’ya gideceğim.”

Bir MI6 subayının belirttiği gibi: “Oleg, devam etmesini istediğimizi biliyordu ve tehlikeye dair açık belirtiler olmadığından buna cesurca razı oldu.”

Kaçış planının mimarı Veronica Price, artık işini çok ciddiye alıyordu.

Gordievsky ile birlikte PIMLICO Operasyonunun tüm düzenlemelerinin üzerinden geçti. Gordievsky, randevu noktasının fotoğraflarını bir kez daha inceledi. Bu resimler, kışın, sığınma cebinin girişindeki büyük kayanın kara göğüs gerdiği günlerde çekilmişti. Acaba ağaçlar yapraklanmışken orayı tanıyabilecek miydi?

Gordievsky’nin İngiltere’de bulunduğu süre boyunca kaçış planı hazır tutulmuştu. Moskova’da görevlendirilen her yeni MI6 subayı, ayrıntılar hakkında titizlikle bilgilendirilmiş, PIMLICO isimli bir casusun fotoğrafı gösterilmiş (ama gerçek ismi hiç söylenmemişti), ve fırça teması, arabaya alma noktası ve tahliye prosedürleri, kaçışın ve tanıtma sinyallerinin karmaşık pandomiminin antrenmanı yaptırılmıştı. Subaylar ve eşleri, İngiltere’den ayrılmadan önce Guilford yakınlarındaki bir ormana götürülmüş, bu isimsiz casus ile ailesini kurtarmanın neleri içerdiğini tam olarak anlayabilmelerini sağlamak için bir arabanın bagajına binip inme egzersizi yaptırılmıştı. Görevin başlangıcında her subaya, rota, randevu noktası ve sınır geçişi hakkında bilgilenmeleri için İngiltere’den Rusya’ya Finlandiya üzerinden arabayla gitmeleri emredilmişti. Simon Brown, ilk defa 1979’da sınır karakolundan arabayla geçtiğinde

bariyerin üstüne tünemiş yedi tane saksağan görmüş ve hemen saksağan saymakla ilgili eski anaokulu tekerlemesini hatırlamıştı: “Yedi, asla söylenmeyecek sır için.”

MI6 ekibine, Gordievsky’nin Moskova’da olduğu zamanlarda ve gelmesinden birkaç hafta öncesi ile gitmesinden birkaç hafta sonrası boyunca Kutuzovsky Prospekt’teki sinyal mevkiini, haftada bir değil, her akşam gözlemleri talimatı verilmişti. Salı geceleri sinyal vermek için en uygun zamandı çünkü tahliye ekibi, ancak o andan dört gün sonra, cumartesi öğleden sonra randevu noktasına yetişebilirdi. Fakat acil bir durumda ekip, herhangi bir gün harekete geçebilirdi: örneğin sinyal cuma verilirse tahliye, plakaları veren garajın açık olduğu zamanların kısıtlı olması yüzünden ertesi salı gerçekleşecek demektir. Subaylardan biri, bunun İngiliz casuslarına yüklediği fazladan yükün etkili bir açıklamasını yapmıştı: “Yılda sayısı tam olarak öngörülemeyen haftalarca, her gece saat altı sıralarında, otobüs tarifesıyla konser programının birlikte bulunduğu ilan panosunun oradaki ekmekçi dükkânını kontrol etmek zorundaydık, PIMLICO’nun görünmesini, daima korkuyla bekliyorduk. En kötüsü kış aylarıydı: yürümekten başka bir yolla kontrol edemeyeceğiniz kadar karanlık ve sisli olurdu; kaldırımlardan kazınan kar o kadar yüksek bir yığın oluştururdu ki, otuz metreden fazla mesafeden birini zor tanıyabilirdiniz. Ve bir eş, haftada kaç kez, o gün ekmek almayı unuttuğunu söyleyip, “Lütfen, rica etsem eksi yirmi beş derecede çıkıp, kalan son bayat ekmeği alır mısın?” şeklinde yalvarabilir ki?

PIMLICO Operasyonuna hazırlanmak, MI6 istasyonunun en önemli görevlerinden biriydi: sık sık orada olmayan bir casusu kurtarmaya adanan bir kaçış planıydı, orada olabileceği bir zaman için hazır ve nazır olmaktı. Her

MI6 subayı, dairesinde gri bir pantolonu, yeşil bir Harrods poşetini ve bir yığın KitKat ile Mars Çikolatasını hazır tutuyordu.

Planda ilave bir geliştirme yapıldı. Gordievsky, Moskova'ya vardıktan sonra başının belada olduğunu anlarsa Londra'yı alarma geçirebilirdi: Londra'daki ev telefonundan Leyla'yı arayıp, çocukların okulda nasıl olduklarını sormalıydı. Telefon hattına ilave bağlantı yapılmıştı, MI5 dinlemede olacaktı. Uyarı araması gelirse MI6'ya söylenecek, onlar da Moskova ekibini tam alarma geçireceklerdi.

Son olarak Veronica Price ona iki küçük paket verdi. Birinde haplar vardı. "Bunlar senin tetikte beklemene yardımcı olabilirler," dedi. Diğeri, St.James's'in tütüncüsü James J. Fox'tan alınmış küçük bir kese enfiyeydi. Arabanın bagajına binerken kendi üstüne serperse sınırdaki madde arama köpeklerini, bu koku sayesinde başından savabilirdi, ayrıca KGB'nin onun giysilerine veya ayakkabılarına sıkılmış olabilecekleri bir kimyasalın kokusunu da değiştirebilirdi. Londra'da çalışan bir grup MI6 subayı, Oleg'i dikkat çekmeden İngiltere'ye götürmek için sınırın Finlandiya tarafındaki gözden uzak bir randevu noktasında bekliyor olacaktı. Eğer o an gelirse, onu bizzat karşılamak için orada olacağını söyledi Veronica.

O akşam Gordievsky, Leyla'ya, "üst düzey müzakereler" için Moskova'ya gideceğini ve birkaç gün içinde Londra'ya döneceğini söyledi. Gergin ve sabırsız görünüyordu. "Rezident olarak onaylanacaktı. Ben de heyecanlıydım." Leyla, kocasının tırnaklarının dibine kadar yenmiş olduklarını fark etti.

18 Mayıs 1985, cumartesi günü, üç başkentte yoğun casusluk günüydü.

Washington'da Aldrich Ames, banka hesabına nakit \$9.000 yatırdı. Rosario'ya o paranın eski bir arkadaştan aldığı borç olduğunu söyledi. İhanetinin sarhoşluğu yavaş yavaş azalmaya, gerçek dank etmeye başlamıştı: CIA'in casuslarından biri, KGB'ye yaklaştığını öğrenebilir ve onu açığa çıkarabilirdi.

Moskova'da KGB, Gordievsky'nin gelişine hazırlanıyordu.

Viktor Budanov, Oleg'in Leninsky Prospekt'teki dairesini etraflıca aratmış ama bir sürü şaibeli Batı edebiyatı eserinin haricinde suçlayıcı bir şey bulunmamıştı. Shakespeare *Sonelerinin* güzel baskısı ilgi çekmemişti. Telefon da dâhil olmak üzere bütün daireye, K Direktörlüğünün teknisyenleri tarafından görünmeyecek şekilde dinleme cihazları yerleştirilmişti. Kameralar, aydınlatma armatürlerinin içine gizlenmişti. Çıkarken KGB çilingiri, apartmanın ön kapısını dikkatlice kilitlemişti.

Bu sırada Budanov, Gordievsky'nin personel dosyasını derinlemesine incelemekteydi. Bir boşanma haricinde sivil görünüşte lekesizdi: seçkin KGB subaylarından birinin oğlu, bir diğerinin kardeşiymiş, bir KGB generalinin kızıyla evliydi, çalışkanlığı ve yeteneğiyle yükselmiş olan kendini adanmış bir parti üyesiydi. Buna rağmen biraz yakından bakınca Yoldaş Gordievsky'nin başka bir yönü ortaya çıkıyordu. KGB soruşturma dosyası asla duyurulmayacaktı, o yüzden soruşturmacıların ne bildiklerini ve tam ne zaman olduğunu söylemek imkânsızdı.

Fakat Budanov'un üzerinde kafa yoracağı pek çok şey vardı: Gordievsky'nin üniversite yıllarında Çek bir ilticacı ile olan yakın arkadaşlığı; yasaklanmış edebiyat dâhil, Batı kültürüne olan merakı; eski karısının, onun iki yüzlü

bir sahtekâr olduğuna dair iddiası; Londra'daki görevine başlamadan önce arşivdeki bütün İngilizlerle ilgili dosyaları çıkartıp, okuması ve İngiltere vizesinin şüphe çekici bir hızla verilmiş olması.

Kendisinden önce CIA'in yaptığı gibi, Budanov da tipik örnekleri aradı. KGB, İskandinavya'daki birkaç değerli ajanını: Haavik, Treholt ve Bergling'i kaybetmişti. Gordievsky Danimarka'dayken bu ajanları öğrenip, Batı istihbaratını bilgilendirmiş olabilir miydi? Sonra Michael Bettany de vardı. Gordievsky'nin İngiliz'in KGB için casusluk yapma konusundaki garip teklifinden haberdar edilmiş olabileceğini Nikitenko doğrulayabilirdi. İngiltere, Bettany'yi dikkat çekici bir hızla yakalamıştı.

İnceleyince Gordievsky'nin iş sicili de bir takım ilginç işaretleri öne çıkarıyordu. İngiltere'deki görevinin ilk birkaç ayında icraatları o kadar kötüydü ki, onun geri gönderilmesi konuşulmuştu. Fakat sonra bağlantılarının çeşitliliği, istihbarat raporlarının derinliği ve niteliği gibi, önemli derecede gelişme kaydetmişti. İngiliz hükümetinin, Igor Titov'u ve Arkadi Guk'u art arda sınır dışı etme kararı o zaman önemsiz görünmüştü ama artık değildi. Budanov, özellikle Gordievsky'nin Gorbachev'in ziyaretleri sırasındaki raporlarının sanki Dışişleri Bakanlığı'nın brifinglelerinden kopyalanmış gibi görünmesi dâhil, Nikitenko'nun önceki şüphelerini de öğrenmiş olabilirdi.

Dosyaların derinlerinde başka bir potansiyel ipucu daha vardı. 1973'te, Danimarka'daki ikinci görevi sırasında, Gordievsky'nin İngiliz istihbaratıyla doğrudan bir teması olmuştu. Bilinen bir MI6 subayı olan Richard Bromhead, ona yanaşmış ve öğlen yemeğine davet etmişti. Gordievsky, doğru prosedürü izlemiş, rezidentini bilgilendirip, bir

Kopenhag otelinde İngiliz ile buluşmadan önce resmi izin almıştı. O zamanki raporları, temasın bir sonuç vermediğini gösteriyordu. Peki, öyle miydi? Bromhead, on bir sene önce Gordievsky'yi angaje etmiş miydi?

İkinci derece kanıtlar kesinlikle aleyhindeydi. Budanov, sonradan *Pravda* ile yaptığı bir röportajda, Gordievsky'yi "KGB'nin Birinci Genel Direktörlüğü'nde çalışan yüzlerce subayın arasından ben tespit ettim," diye böbürlenmişti. Fakat bu aşamada henüz kesin kanıt yoktu: aklı yasalara uyma konusunda aşırı titiz olduğu için ancak casusun suçüstü yakalanması veya tam bir itiraf durumunda, tercihen de bu sırayla gerçekleşmesi halinde içine sinerdi.

Londra'da, Century House'un on ikinci katındaki NOCTON ekibi, heyecanlı ve gergindi.

"Kaygı ve büyük oranda sorumluluk vardı," demişti Simon Brown. "Ölümüne gittiğini peşinen kabul etmiş olabildik. Bunun doğru karar olduğunu düşünüyordum. Aksi takdirde, kabul etmemesi için ikna etmeye çalışırdım. Hesaplanmış bir risk gibi, kontrollü bir kumar gibi geliyordu. Ama o zaman baştan beri riskler almaktaydık. Bu, o işin doğasında vardı."

Yola çıkmadan önce Gordievsky'nin KGB için tamamlaması gereken bir görevi vardı: İngiltere'ye yeni gelmiş olan DARİO kod adıyla faaliyet gösterecek bir illegal ajan için bir zula hazırlamalıydı. Genellikle İngiltere'deki illegallerin operasyonlarını rezidenturadaki bir N Aları subayı yürütürdü fakat bu seferki, istasyonun yeni şefinin şahsen yürütmesini gerektirecek kadar önemliydi.

Moskova, Mart ayında, DARİO'ya aktarılması için izi sürülemez 20'lik banknotlar halinde 8.000 sterlin göndermişti.

Nakit para, illegale, geldiğinde kolayca elden verilebilirdi ama KGB, daha ayrıntılı bir plan yapılabildiği hallerde basitliği asla tercih etmezdi. GROUND (ZEMİN) Operasyonu, aşırı karışık bir örnekti.

İlk önce rezidenturanın teknik departmanı, içine paranın gizleneceği delik bir suni tuğla yaptı. DARIO, almaya hazır olduğunu bildirmek için Amerikan Elçiliğinin yanındaki Audley Square'in güney tarafında bir lamba direğine mavi tebeşirle işaret koyacaktı. Gordievsky'ye, para dolu tuğlayı, plastik bir poşet içinde, Bloomsbury'de bir park olan Coram's Fields'in kuzey tarafında, bir patika ile yüksek bir çitin arasında kalan bir çim şeridine koyması söylenmişti. DARIO, sorunsuzca aldığını bildirmek için Sudbury Hill'de Ballot Box barının yanındaki beton kolonun tepesine bir çiklet topağı yapıştıracaktı.

Gordievsky, operasyonun ayrıntılarını Brown'a anlattı, o da bunları MI5'e ilette.

18 Mayıs Cumartesi akşamı, Gordievsky, kızlarını, Coram's Fields'de oynamaya götürdü. Akşam saat 7.45'te tuğla ile poşeti bıraktı. Çevredeki insanlar, bebeğini bebek arabasıyla gezdiren bir kadın ile bisikletinin zincirini kurcalayan bir bisikletçiydi. Kadın, MI5'in en üst düzey gözetleme uzmanlarından biriydi. Bebek arabasında gizlenmiş bir fotoğraf makinesi vardı. Bisikletçi ise, K Bölümünün müdürü John Deverell'di. Birkaç dakika sonra hızla yürüyen bir adam görüldü. Poşeti almak için eğildiğinde ancak yüzünün resminin çekilebileceği kadar durakladı. Hızla kuzeye doğru giderken Deverell takip etti fakat sonra adam King's Cross Metro istasyonuna daldı. Deverell hızla bisikletini zincirle bağlayıp, asansöre koştu ama çok geç kalmıştı: adam kalabalığın içinde kaybolmuştu. MI5,

kuzeybatı Londra'daki sıradan barın yanındaki beton kolona kimin çiklet yapıştırdığını tespit etmeyi de başaramadı. DARIO, iyi eğitilmişti. Gordievsky, Moskova'ya, GROUND Operasyonunun başarıyla tamamlandığını bildiren bir telgraf çekti. Böyle hassas bir görevi yürütmesine izin verilmiş olmasının esas sebebi, aslında ona hâlâ güvenildiğinin düşünülmesiydi.

Tüymek için hâlâ zamanı vardı. Ona rağmen, pazar öğleden sonra, karısını ve kızlarını öptü. Bir daha hiçbirini göremeyebileceğini biliyordu. Göstermemeye çalışıyordu ama Leyla'yı biraz daha uzun öptü, Anna ile Maria'ya daha sıkı sarıldı. Sonra bir taksiye atlayıp, Heathrow'un yolunu tuttu.

19 Mayıs, öğleden sonra saat 4.00'te, Gordievsky, büyük bir cesaretle, Aeroflot'un Moskova uçağına bindi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 KEDİ İLE FARE

Moskova’da Gordievsky, yanılmış olabileceğine dua ederek kilitleri bir kez daha kontrol etti. Ama hayır, üçüncü kilit, asla kullanmadığı ve anahtarının bile olmadığı yassı sürgü kilitlenmişti. KGB, ne çevirdiğini anlamıştı. “Buraya kadar,” diye düşündü, sırtından korku terleri süzülürken. “Yakında ölü bir adam olacağım.” KGB’nin uygun gördüğü bir anda tutuklanacak, ağzından zorla son sır da alınincaya kadar sorgulanacak, sonra da öldürülecekti, kafasında bir infazcının kurşunuyla, isimsiz bir mezarda biten “en büyük cezayı” alacaktı.

Fakat dehşet dolu düşünceleri kafasında yarışıp, savrulurken Gordievsky’nin eğitimi devreye girmeye başladı. K Direktörlüğü, casusluğunun tam ölçüsünü ortaya çıkarmış olsaydı evinin kapısına asla ulaşamazdı: havaalanında tutuklanır, şimdi de Lubyanka’nın bodrumundaki hücrelerden birinde olurdu. KGB, herkesi gizlice dinlerdi. Belki de dairesine girilmesi rutin bir araştırmaydı. Açıkçası, eğer şüphe altındaysa araştırmacılar onu henüz enseleyememişler demekti.

KGB, manevi baskısıyla çelişkili biçimde yasalara har-

fiyen uyan bir teşkilattı. Gordievsky, artık bir KGB albayıydı. İhanet şüphesiyle kolay kolay gözaltına alınamazdı. Albaylara işkence etmenin katı kuralları vardı. 1936-38 arasında çok fazla masumun can verdiği temizliklerin gölgesi hâlâ yok olmamıştı. 1985'te delil toplanması, yargılama yapılması ve usulüne uygun mahkûmiyet kararının çıkması gerekiyordu. KGB soruşturmacısı Viktor Budanov, tam olarak, MI5'in Michael Bettany vakasında yaptığını ve her etkin karşı istihbarat teşkilatının yaptığını yapıyordu: üstüne atlamadan önce şüpheliyi gözetliyor, dinliyor, bir hata yapmasını veya yöneticisiyle temas kurmasını bekliyordu. Fark şuydu: Bettany gözetim altında olduğunu bilmiyordu, Gordievsky biliyordu. Ya da bildiğini zannediyordu.

Ama yine de daireye girmesi gerekiyordu. Bloкта oturanlardan biri, alet takımı olan bir KGB çilingiriydi ve anahtarını kaybetmiş bir komşusu olan yoldaş subaya memnuniyetle yardım ederdi. Daireye girer girmez KGB ziyaretinin başka kanıtlarını da tedbirli bir şekilde aramaya çalıştı. Daireye muhakkak dinleme cihazları yerleştirilmişti. Teknisyenler, kameralar yerleştirdilerse, böcek aramak gibi şüpheli işaretler yakalamak için davranışlarını dikkatle izliyor olurlardı. O andan itibaren, her kelimesinin duyulduğunu, her hareketinin gözlemlendiğini, her telefon konuşmasının kaydedildiğini varsaymak zorundaydı. Sanki sıra dışı bir şey yokmuş gibi davranmalıydı. Sakin, rahat ve kendine güvenli görünmeliydi; aslında hiç de öyle değildi. Daire derli toplu görünüyordu. Ecza dolabında, üstü folyoyla kapalı bir ıslak mendil kutusu buldu. Biri si kapağı parmağıyla itmiş olmalıydı. "Leyla olabilirdi," dedi kendine. Delik yıllardır orada olabilirdi. Ya da etrafta ipucu arayan bir KGB araştırmacısı olabilirdi. Yatağının altındaki bir kutuda Sovyet sansürünün tahrikçi kabul

ettiği yazarların: Orwell, Solzhenitsyn ve Maksimov'un kitapları vardı. Lyubimov, bir keresinde ona, bu kitapları açık raflarda sergilemenin riskli olacağını söylemişti. Kutu karıştırılmamış gibi görünüyordu. Gordievsky, kitaplığa göz gezdirince Shakespeare *Sonelerinin* Oxford University Press baskısının hâlâ yerinde durduğunu fark etti, anlaşılan ona dokunulmamıştı.

Patronunu evinden aradığında Gribin'in tavrı garip geldi. "Sesinde bir sıcaklık veya coşku yoktu."

Gece, korkular ve sorular kafasında dönüp dururken pek uyuyamamıştı. "Bana kim ihanet etti? KGB ne kadar biliyordu?"

Ertesi sabah Merkez'in yolunu tuttu. Herhangi bir izleme tespit etmedi, aslında bu bir anlam ifade etmezdi. Gribin, onu Üçüncü Departmanda karşıladı. Tavrı hemen hemen normal görünüyordu ama tam olarak değil. "Hazırlanmaya başlasan iyi olur," dedi Gribin. "İki büyük patron, bir görüşme için seni çağıracaklar." Chebrikov ile Kryuchkov'un yeni Londra rezidentinden ne öğrenmeyi bekleyebilecekleri konusunda havadan sudan konuştular. Gordievsky, emredildiği gibi, İngiltere'nin ekonomisi, ABD ile ilişkileri, bilim ve teknolojiadaki gelişmeleri hakkında kapsamlı notlar getirdiğini söyledi. Gribin kafa salayarak onayladı.

Bir saat sonra, Birinci Genel Direktörlüğün o zaman ki müdür yardımcısı Viktor Grushko'nun ofisine çağrıldı. Genellikle çok cana yakın olan Ukraynalı, gergin ve "amansızca meraklı" görünüyordu.

"Michael Bettany'den ne haber?" diye sordu. "Ne de olsa, sanki delikanlı bir adammış ve bizimle gerçekten iş birliği yapmayı istemiş gibi görünüyor. İkinci bir Philby olabilirdi."

Gordievsky, "Elbette öyleydi," diye cevapladı. "Philby'den çok daha iyi olurdu, çok daha değerli biriydi." (Aşırı abartı.)

Peki ama nasıl böyle bir hata yaptık?" diye bastırıldı Grushko. "Başından beri gerçek değil miydi?"

"Sanırım öyleydi. Yoldaş Guk'un neden kabul etmediğini anlayamıyorum."

Grushko devam etmeden önce bir duraklama oldu:

"Guk sınır dışı edildi. Oysa Bettany konusunda bir şey yapmamıştı. Temas bile kurmamıştı. Peki, onu neden attılar?"

Grushko'nun yüz ifadesindeki bir şey, Gordievsky'nin midesini hoplattı.

"Sanırım, onun hatası, daima Mercedes'i ile ortalıkta dolanıp, KGB ile övünerek ve generali oynayarak çok fazla KGB görevlisi gibi davranmasıydı. İngilizler bundan hoşlanmadılar."

Konu kapandı.

Birkaç dakika sonra Grushko, Gordievsky'yi havaalanında karşılamakla görevlendirilen subayı çağırdı ve yetersizliğinden ötürü azarladı. "Ne oldu? Gordievsky'yi karşılayıp, eve götürmen gerekiyordu. Neredeydin?" Adam, kekeleyerek, havaalanının yanlışı kısmına gitmiş olduğunu söyledi. Mizansen gizlice düzenlenmiş gibi görünüyordu. KGB, vardığında yaptığı hareketleri izlemek için karşılamaya kasten mi birini göndermemişti?

Gordievsky, ofisine dönüp, notlarını kurcalayarak beledi. KGB patronu çağırırsa bu, onun güvende olduğunu gösterirdi, karşı istihbarat bölümünden biri omzuna vurursa bu, onun sonu demekti. Hiçbiri olmadı. Endişe dolu

bir akşam daha, korku dolu düşüncelerle dolu bir gece daha geçirmek üzere eve gitti. Ertesi gün yine aynıydı. Gordievsky, içindeki korku olmasaydı sıkılabilirdi. Üçüncü gün Gribin, işten erken çıkacağını söyledi ve arabasıyla götürmeyi teklif etti.

Gordievsky, "Ya bir çağrı gelir de ben çıkmış olursam?" diye sordu.

"Sana bu gece çağrı yollamalarına imkân yok," dedi Gribin.

Trafikte yavaş yavaş ilerlerken Gordievsky, mümkün olduğunca kayıtsız şekilde, Londra'da önemli çalışmalar yapılması gerektiğini söyledi.

"Beni Moskova'da alıkoyacak bir şey yoksa o işlerle ilgilenmek için geri dönmek isterim. Yaklaşmakta olan önemli bir NATO toplantısı var ve yasama yılı sona eriyor. Bazı adamlarımın bağlantılarını çalıştırmak için yönlendirilmeye ihtiyaçları var..."

Gribin, biraz fazla hafife alarak elini salladı. "Aman, saçmalık! İnsanlar çoğunlukla, bir seferde aylarca uzakta kalabilirler. Hiç kimse vazgeçilmez değildir."

Ertesi gün, bir sonraki gün gibi aynı iç çalkantısı ve dış saçmalıkların karışımıyla geçti. Gordievsky ile KGB, diğerinin hata yapmasını beklerken, ayak uydurmuş gibi göründükleri garip bir aldatıcı dans devam ediyordu. Gerginlik aralıksız devam ediyordu ve paylaşılmıyordu. Bir izlenme saptayamıyordu, yine de altıncı hissi ona, gözlerle kulakların her yerde, her köşede, her gölgede olduğunu söylüyordu. Büyük Birader onu izliyordu; ya da daha açık olmak gerekirse, otobüs durağındaki adam, sokaktaki komşu, semaveriyle duran lobideki matruşka onu izliyordu. Belki de böyle değildi. Günler, olaysız geçerken

Gordievsky, korkularının hayal ürünü olduğundan şüphe etmeye başladı. Derken hayali olmadıklarının delili geldi.

Üçüncü Departmanın koridorunda, S Direktörlüğünden (illegaller şebekesinden sorumlu) Boris Bocharov isimli bir meslektaşıyla karşılaştı. Bocharov, ona seslendi: "Oleg, İngiltere’de ne oluyor? Neden bütün illegaller çıkarıldı?" Oleg, şaşkınlığını gizlemeye çalıştı. Gizli görevdeki casuslardan feragat etme emri, sadece bir anlama gelirdi: KGB, Birleşik Krallık’ta tehlikeye girdiğini biliyordu ve illegaller şebekesini acilen dağıtıyordu. Nakit para dolu tuğlayı alan DARIO, Londra’da gizli görevli casus olarak bir haftadan az kalmıştı. Kimliği hiç belirlenmemişti.

Gordievsky’nin masasında, üzerinde "Mr. Grushko’ya özel" yazılı garip bir paket duruyordu. Londra rezidenturasından diplomatik çanta içinde gelmişti, Gordievsky artık Londra rezidenti olduğu için memurlar, mantıken onun ilk alıcı olduğunu varsaymışlardı. Elleri titreyerek paketi salladı, içinden kuru bir şıngırtı ve bir kemer tokasının tıngırtısı duyuldu. Bu, kesinlikle, Londra’daki masasının üzerinde bıraktığı, bir takım önemli kâğıtlar içeren kendi çantasıydı. KGB, delil topluyordu. "Sakin ol," dedi kendine. "Normal davran". Paketi Grushko’nun ofisine yollayıp, masasına döndü.

"İnsanlar, topçu ateşi başladığını duyunca askerlerin bir tür paniğe girdiğini söylerler. Bana olan da buydu. Kaçış planını bile hatırlayamıyordum. Ama sonra düşündüm: 'Plan zaten güvenilir değil. Onu unutmalıyım ve sadece en-
seme yiyeceğim kurşunu beklemeliyim.' Felce uğramıştım."

O akşam, Kensington’daki dairesini aradı. Telefonu Leyla açtı. Hem Londra’daki hem de Moskova’daki kayıt cihazları çalıştırıldı.

“Çocukların okulu nasıl gidiyor?” diye sordu, net bir şekilde telaffuz ederek.

Sıra dışı bir şey fark etmeyen Leyla, kızların iyi gittiklerini söyledi. Birkaç dakika sohbet ettiler, sonra Gordievsky kapattı.

Gribin, tamamen yapmacık bir sempatiklikle, Gordievsky’yi, hafta sonunu geçirmek üzere daçasına davet etti. Belli ki, ağzından bir şey kaçırırsa diye astına sıkıca yapışması emredilmişti. Gordievsky, Moskova’ya döndüğünden beri henüz annesi ile kız kardeşi Marina’yı ziyaret etmediğini açıklayarak daveti kibarca reddetti. Gribin, buluşmaları için ısrarcıydı ve kendisiyle eşinin Gordievsky’yi evinde ziyaret edeceklerini bildirdi. Birkaç saat boyunca, sahte mermer tablalı bir çay masasının etrafında oturup, Londra’daki hayattan bahsettiler, kızlarının nasıl büyüdüğünü ve ana dilleri gibi İngilizce konuştuklarını anlattı. Kızı Maria, İsa’nın duasının İngilizcesini bile öğrenmişti. Rasgele bir dinleyici için, Gordievsky, eski ve yakın bir meslektaşına, dostça içilen bir fincan çay eşliğinde dış görevin zevkli yönlerini anlatan gururlu bir baba gibi gelebilirdi. Aslında acımasız, onaylanmamış, psikolojik bir yumruklaşma cereyan ediyordu.

27 Mayıs Pazartesi sabahında, Gordievsky, uykusuzluk ve gerilimden dağılmıştı. Evden çıkmadan önce, Veronica Price’ın verdiği, öğrencilerin çoğunlukla ders çalışmak için sabahlayacakları gecelerde uyanık kalmak için aldıkları reçetesiz, kafein bazlı uyarıcı haplardan bir tane yuttu. Merkez’e vardığında kendini daha iyi hissediyordu, bitkinliği azalmıştı.

Ofisinden departman müdürünün ofisine direkt bağlı telefon çaldığında masasına oturalı ancak birkaç dakika olmuştu.

Gordievsky'nin içinde, ufak bir umut kabardı. Belki de, KGB şefleriyle uzun süredir beklenen toplantının eli kulağındaydı. Hatta Viktor Grushko'yu duyunca, "Patronlar mı?" diye sordu.

"Henüz değil," dedi Grushko, sakince. Seninle İngiltere'ye üst düzey ajan girişi için görüşmek isteyen iki kişi var." Toplantı yerinin, binanın dışında olacağını ekledi. Bu, çok alışılmadık bir şeydi.

Gordievsky, artan bir endişeyle evrak çantasını masasında bırakıp, lobiye indi. Bir dakika sonra Grushko göründü ve onu kaldırımın kenarına park etmiş bir arabaya götürdü. Şoför, arka kapılardan fırladı, bir buçuk kilometre gittikten sonra Birinci Genel Direktörlüğün ziyaretçilerinin ve konuklarının kalması için kullanılan yüksek duvarlı bir sitenin yanında durdu. Grushko, arkadaşça sohbet ederek Gordievsky'yi, tehlikesiz görünen, alçak kazık çitle çevrili ve görünüşe göre koruması olmayan bir bungalova götürdü. Hava sıcak ve boğucuydu ama içerisi serin ve havadardı. Yatak odaları, yeni mobilyalarla seyrek ama zarif döşenmiş ortadaki ana odadan başlıyordu. Kapıda iki kâhya duruyordu, biri ellili yaşlarda bir erkek, diğeri ise daha genç bir kadındı. İkisi de Gordievsky'yi, sanki o, yabancı bir ileri gelenmiş gibi, büyük bir hürmetle selamladılar.

Oturtuldukları zaman Grushko, bir şişe çıkarttı. "Bak, Ermeni brendisi aldım," dedi neşeyle ve iki bardağa doldurdu. İçtiler. Hizmetkârlar, tabaklarını koydular ve içinde sandviçler, peynir, jambon ve kırmızı somon havyanı olan bir servis tabağı getirdiler.

O anda odaya iki adam girdi. Gordievsky, ikisini de tanımadı. Koyu renk takım giymiş olanı daha yaşlıydı, çok içki ve sigara içenlere özgü, kalın derili ve buruşuk bir yüzü

vardı. Daha genç olanı, daha uzun boyluydu, keskin hatlı, uzun bir yüzü vardı. İkisi de gülümsemedi. Grushko onları tanıştırmadı, yalnızca, "Bu iki kişi, seninle, İngiltere'de çok önemli bir ajanın nasıl çalıştırılacağını konuşmak istiyorlar," dedi. Gordievsky'nin kaygısı bir kademe daha yükseldi: "Bu saçmalık. İngiltere'de önemli bir ajan yok. Bütün bunların başka bir sebebi olmalı," diye düşündüm." Grushko, kaygısızca devam etti. "Haydi, önce yemek yiyelim," dedi sanki keyifli bir iş yemeğine ev sahipliği yapıyormuş gibi. Erkek hizmetkâr, biraz daha brendi doldurdu. Adamlar bardaklarını boşalttılar, Gordievsky de ayak uydurdu. Bir şişe daha geldi. Bir tur daha içkiler kondu ve içildi. Yabancılar, pek konuşmadılar. Yaşlı olanı peş peşe sigara içti.

Derken Gordievsky, şaşırtıcı bir anilikle gerçek dünyadan kopup, kendi kendini çok uzaktan görüntüyü kırıp, bükken bir lensin içinden, yarı bilinçli halde gözlüyormuş gibi gördüğü sanrılı bir hayal dünyasına düştüğünü hissetti.

Gordievsky'nin brendisine bir tür gerçek serumu, muhtemelen KGB'nin ürettiği ve SP-117 olarak bilinen psikotrop bir ilaç katılmıştı. Bu ilaç, sodyum tiyopentalin hızlı etki eden barbitürat-anestezik içeren bir formuydu, kısıtlamaları kaldırıp, dili çözmek için tasarlanmış tatsız, kokusuz, renksiz bir kimyasal kokteyldi. Görevli diğer üç adamın bardaklarını birinci şişeden doldururken Gordievsky'nin bardağı, el altından, başka bir şişeden doldurulmuştu.

Adamlardan yaşlı olanı, KGB'nin iç karşı istihbarattan sorumlu kısmı olan K Direktörlüğünün başı General Sergei Golubev'di. Diğeri ise, KGB'nin en üst düzey soruşturmacısı Albay Viktor Budanov'du.

Sorular sormaya başladılar, Gordievsky kendini, onları cevaplarırken buldu, ne söylediğinin ancak belli belirsiz far-

kındaydı. Yine de beyrinin bir kısmı kendisinin farkındaydı ve savunmacıydı. Kendine, “tetikte kal,” diyordu. Gordievsky şimdi, ilaçlı brendi pususunun içinden ter ve korkunun zehirli atmosferinde hayatı için mücadele ediyordu. KGB’nin bazen sırları açığa çıkarmak için fiziksel işkence yerine ilaçlar kullandığını duymuştu ama sinir sistemine yapılan bu ani kimyasal saldırıya tamamen hazırlıksızdı.

Gordievsky, sonraki beş saat boyunca neler olduğunu asla açıklayamadı. Yine de, çatırdayan bir kâbusun farmakolojik bir sisin içinde bir araya gelen yarı anımsanmış kırık dökük parçalarını hatırladı: aniden canlanan sahneler, kelimelerden ve ifadelerden kopan parçalar, sorgucularının beliren suratları.

Herkesin içinden Kim Philby, hâlâ Moskova’da sürgünde yaşayan yaşlı İngiliz casus, imdadına yetişti. KGB’deki öğrencilere, “Asla itiraf etmeyin,” tavsiyesi vermişti. Psikoaktif ilaç, üzerindeki hâkimiyetini kurarken Philby’nin sözleri geri gelmişti: “Ben de Philby gibi her şeyi inkâr ediyordum, İnkâr, inkâr, inkâr. Bu içgüdüsel.”

Budanov ile Golubev, edebiyattan, Orwell ile Solzhenitsyn’den konuşmak istiyorlar gibiydi. “Neden bütün bu Sovyet karşıtı kitapları aldın?” diye sordular. “Yasadışı olduğunu bildiğin bu şeyleri yurtdışından getirmek için diplomatik statünü bilerek kullandın.”

“Hayır, hayır,” dediğini duydu Gordievsky. “Siyasi istihbarat subayı olarak bu tür kitaplar okumam gerekiyordu; bana gerekli geçmişi verdiler.”

Birdenbire yanında, sırttan Grushko belirdi. “Aferin Oleg! Mükemmel sohbet ediyorsun. Devam et! Anlat onlara her şeyi.” Sonra yine gitti ve iki sorgucusu onu bir kez daha sıkıştırdılar.

“İngiliz ajanı olduğunu biliyoruz. Suçuna ilişkin su götürmez kanıtımız var. İtiraf et! *Priznaysya!*”

“Hayır! İtiraf edecek bir şeyim yok.” Çökmüş ve tere batmış bir halde bilinci bir gelip, bir gidiyordu.

Budanov, dik kafalı bir çocuğa kullanılabilecek yatıştırıcı bir sesle: “Birkaç dakika önce gayet güzel itiraf ettin. Şimdi lütfen üzerinden bir daha geç ve söylediğini teyit et. Tekrar itiraf et!”

“Hiçbir şey yapmadım,” diye savundu, boğulmakta olan bir adam gibi yalanına yapışarak.

Bir seferinde, ayağa fırlayıp, yalpalayarak banyoya koştuğunu ve lavaboya kustuğunu hatırladı. İki hizmetkâr, odanın bir köşesinden ona öfkeyle gözlerini dikmiş bakıyorlardı, bütün hürmetleri yok olmuştu. Su istedi ve gömleğinin önüne döke saça açgözlü bir şekilde içti. Grushko bir an için oradaydı sonrasında gitmişti. Sorgucular, dönüşümlü olarak bir avutucu bir suçlayıcı oluyorlardı. Bazen onu nazikçe azarlıyorlardı: “Sen, bir komünist olarak, nasıl olur da kızının İsa’nın Duasını okuyabilmesinden gurur duyarsın?” Hemen sonrasında, casusların ve ilticacıların isimlerini, kod adlarıyla sayıp dökerek onu tuzağa düşürmeye çalışıyorlardı. “Vladimir Vetrov’a ne diyorsun?” Budanov, Fransız istihbaratı ile iş birliği yaptığı için bir sene önce idam edilen KGB subayıyla ilgili olarak, “Onun hakkında ne düşünüyorsun?” diye sordu.

Gordievsky, “Neden bahsettiğinizi bilmiyorum,” dedi.

Sonra Golubev, kozunu oynadı. “Kopenhag’da seni kimin angaje ettiğini biliyoruz,” diye hırladı. “Richard Bromhead’di.”

“Saçmalık! Bu doğru değil.”

“Ama onun hakkında bir rapor yazdın.”

“Elbette, onunla bir kez buluştum ve toplantının raporunu yazdım. Ama asla özellikle bana odaklanmadı. Herkesle konuşurdu o...”

Budanov, başka bir yöntem denedi: “Karına ettiğin telefon, İngiliz istihbarat teşkilatına yolladığın bir sinyaldi. Bunu kabul et.”

“Hayır,” diye ısrar etti. İnkâr, inkâr, inkâr.

İrade gücünün zayıflamakta olduğunu hisseden Gordievsky, bir meydan okuma kıvılcımını yakaladı ve iki KGB sorgucusuna, Stalin’in gizli polisinden daha iyi olmadıklarını, masum insanlardan yalan itiraflar kopardıklarını söyledi.

İlk brendi yudumundan beş saat sonra, aniden odadaki ışık kararmaya başladı. Gordievsky, ölümcül bir bitkinliğin kendisini içine çektiğini hissetti, başı geriye düştü ve casus, karanlığa düştü.

Gordievsky, sabah güneşi pencereden girerken temiz bir yatakta uyandı, üzerinde sadece iç çamaşırları vardı. Ağzı kupkuruydu, başında daha önce hiç yaşamadığı kadar acımasızca şiddetli bir ağrı vardı. İlk anda nerede olduğuna, neler olduğuna dair hiç fikri yoktu. Ama sonra yavaş yavaş, parçalar halinde ve artan bir dehşet duygusuyla, bir önceki günün bazı olayları geri dönmeye başladı. Yatakta doğrulurken mide bulantısı dalga halinde vurdu. “Bittim ben,” diye düşündü. “Her şeyi biliyorlar.”

Fakat bu sonuca karşı çıkan aşıkâr bir gerçek, KGB’nin tam olarak her şeyi bilmediğini sezdiriyordu: hâlâ hayat-taydı.

Erkek hizmetkâr, bir kez daha saygılı bir tavırla kahve

getirdi. Gordievsky, fincan fincan içti. Başı hâlâ zonkluyordu. Kapının yanına düzgünce asılmış takımını giydi. İki sorgucu yine ortaya çıktıklarında ayakkabılarını giymeye çalışıyordu. Gordievsky, kendini hazırladı. Kahve de ilaçlı mıydı? Yine bu kimyasal sisin içine düşmek üzere miydi? Ama hayır. Sis kaplı beyni o anda daha netti.

İki adam, ona meraklı meraklı baktılar.

“Bize çok kaba davrandın Yoldaş Gordievsky,” dedi genç olanı. “Bizi, 1937’nin, Büyük Terör’ün ruhunu canlandırmakla suçladın.”

Gordievsky şaşırmıştı. Sorgucularının, avını tuzağa düşürmüş, şimdi de öldürecek avcılarının muzaffer edasıyla kasılmalarını bekliyordu. Onun yerine, mağdur ve hüsrana uğramış görünüyorlardı. Şaşkınlığından sonra Gordievsky ani bir berraklık ve ufak bir umut dalgası hissetti: iki sorgucunun istediklerini alamadıklarını idrak etti.

“Kaba davrandıysam özür dilerim,” diye kekeledi. “Hatırlamıyorum.”

Sıkıntılı bir sessizlik oldu. Budanov, yine konuştu. “Sizi eve götürmek üzere bir araba geliyor.”

Gordievsky, bir saat sonra, kendini darmadağın ve kafası karışık halde Leninsky Prospekt’teki apartmanın önünde buldu; bir kez daha kapıda kaldı, anahtarlarını ofisteki masasında bırakmıştı, bu yüzden çilingir komşu onu bir kez daha içeri sokmak zorunda kaldı. O sırada kuşluk vaktiydi. İzlendiğinin her zamankinden daha çok bilincinde olan Gordievsky, bir koltuğa çöktü ve önceki gecenin olaylarını hatırlamaya çalıştı.

Sorgucuları, Richard Bromhead’i biliyorlar gibiydi. Leyla’yı aramasının İngiliz istihbaratına uyarı olduğunu da kavramış gibi görünüyorlardı. Ama belli ki, casuslu-

ğunun tam boyutunu henüz bilmiyorlardı. Suçunun itirafı için öfkeli sorularına rağmen inkârlarına bağlı kaldığından emindi. Gerçek serumu, düzgün çalışmamıştı. Belki de o sabah yuttuğu tek bir uyarıcı hap, sodyum tiyopentalin tam etkisini gidermişti, bu, Veronica Price'ın bu hapları ona verirken asla öngörmediği rastlantısal bir yan etkiydi. Öyle olsa bile, hâlâ güvenilir olduğuna dair kalıcı umudu artık buharlaşmıştı. KGB peşindeydi. Sorgucular geri gelecekti.

İlaçların sonraki etkileri azalınca mide bulantısının yerini sürekli artan bir panik duygusu aldı. İkinci sıralarında artık gerilimi daha fazla kaldıramaz hale geldi. Grushko'yu ofisten arayıp, normal bir sesle konuşmaya çalıştı.

“Bu arkadaşlara kaba davrandıysam özür dilerim ama onlar da pek gariplerdi,” dedi.

“Hayır, hayır,” dedi Grushko, “Onlar dört dörtlük adamlardır.”

Ardından departmanının başı olan Gribin'i aradı.

“Çok acayip bir şey oldu, çok endişeliyim,” dedi Gordievsky. Küçük bungalova götürülüşünü, iki yabancıyla karşılaştığını sonra da kendinden geçmiş olduğunu anlattı. Sorgulama hakkında hiçbir şey hatırlamıyormuş gibi davrandı.

Gribin, yumuşak bir şekilde yalan söyleyerek, “Dert etme eski dost,” dedi. “Önemli bir şey olmadığına eminim.”

Bu arada Londra'da, Leyla, kocasının neden bir daha aramadığını merak etmeye başlamıştı. Derken açıklama geldi. 28 Mayıs sabahı, elçilikten bir görevli, haber vermeden eve geldi. Oleg'in hastalanmış olduğunu, ufak bir kalp sorunu yaşadığını açıkladı. “Çok ciddi bir şey değil ama derhal kızlarla birlikte Moskova'ya dönmelisiniz. Elçilik

şoförü sizi almaya gelecek. Rezidentin eşi olarak first-class'ta uçacaksınız. Yanınıza sadece el bagajı alın çünkü çok kısa süre içinde hep birlikte Londra'ya döneceksiniz." Görevli salonda beklerken Leyla aceleyle bavul hazırladı. "Elbette Oleg için endişeleniyordum. Neden iyi olduğunu söyleyip, beni rahatlatmak için kendisi aramamıştı? Bu garipti." Belki de kalp sorunu, görevlinin söylediğinden daha ciddiydi. Kızlar, Moskova'ya sürpriz bir tatile gidecekleri için heyecanlanmışlardı. Elçilik arabası geldiğinde hepsi ön kapıdaydılar.

Neredeyse uykusuz geçen bir geceden sonra Gordievsky giyindi, iki uyarıcı hap daha yuttu ve bunun sadece bir diğer çalışma günü olduğunu varsayarak ama son günü olabileceğini de bilerek Merkez'in yolunu tuttu. Telefon çalıp da, yine Grushko'nun ofisine çağrıldığında masasına oturalı sadece birkaç dakika olmuştu.

Orada, büyük bir masanın etrafına dizilmiş KGB mahkemesi bekliyordu. Grushko'nun bir tarafında ifadeşiz bir suratla Gribin, diğer tarafında da K Direktörlüğünün şefi Golubev oturuyordu. Gordievsky'ye oturması söylenmedi.

Şimdi de casusluk tiyatrosunun dikkate değer bir piyesi ortaya çıkıyordu.

"Bizi yıllardır aldatmakta olduğunu gayet iyi biliyoruz," dedi Grushko, kararı açıklayan bir yargıç gibi. "Buna rağmen KGB'de kalabileceğine karar verdik. Londra'daki görevin sonlandırıldı. Operasyonlarla ilgisi olmayan bir departmana geçmek zorundasın. Hakkın olan tatile çıkmalsın. Evindeki Sovyet karşıtı edebiyat, Birinci Genel Direktörlüğün kütüphanesine teslim edilmeli. Unutma, önümüzdeki birkaç günde ve sonsuza kadar Londra'ya telefon etmeyeceksin."

Grushko durakladı sonra da neredeyse komplocu bir tonda: "Senin hakkındaki bilgiyi aldığımız kaynağın ne kadar alışılmamış olduğunu bilseydin," dedi.

Gordievsky afalladı, bir an için nutku tutuldu. Sahnenin tuhaflığı kendisinin dramatik bir performans göstermesini gerektiriyordu. Ancak yarısı sahte olan bir şaşkınlık havası takınarak konuştu: "Pazartesi günü olanlar için çok üzgünüm. Sanırım, içkide veya yiyeceklerde bir sorun vardı... Kötü bir günümdeydim. Kendimi kötü hissediyordum."

Sorgucu Golubev, o anda uyanmış gibiydi, gerçek üstü bir şekilde savundu: "Saçma. Yiyecekte hiçbir sorun yoktu. Lezzetliydi. Somon havyarlı sandviçler mükemmeldi, jambonlular da öyle."

Gordievsky, acaba yine halüsinasyon mu görüyorum diye düşündü. Kendisi burada ihanetle suçlanıyordu, baş soruşturmacı ise, KGB sandviçlerinin kalitesini savunuyordu.

Gordievsky, Grushko'ya hitaben: "Viktor Fyodorovich, sizi uzun süredir aldatmamla ilgili söylediklerinize gelince, neden bahsettiğinizi gerçekten anlamıyorum. Ama kararınız ne olursa olsun, bir subay ve beyefendi gibi kabul edeceğim."

Sonra da, mağdur masumiyet ve askere yakışır bir onur saçarak döndü ve yürüyüp çıktı.

Gordievsky, masasına dönünce başının döndüğünü hissetti. Bir düşman istihbarat teşkilatı için çalışmakla suçlanmıştı. KGB subayları, çok daha azı için vurulmuşlardı. Buna rağmen onu hâlâ çalıştırıyorlar ve tatile çıkmasını söylüyorlardı.

Bir dakika sonra odasına Gribin girdi. Grushko'nun ofisindeki acayip mizansen sırasında tek bir laf söylememişti.

Şimdi ise Gordievsky'ye üzgün üzgün bakıyordu.

"Sana ne diyebilirim, eski dost?"

Gordievsky bir tuzak sezdi.

"Kolya, bütün bunların ne için olduğunu tam olarak bilmiyorum ama parti liderleri hakkında eleştirel bir şey söylerken birinin kulak misafiri olmuş olabileceğinden şüpheleniyorum ve şimdi de büyük bir entrika dönüyor."

"Sadece bu olsaydı," dedi Gribin. "Sadece mikrofonların kaydettiği bir patavatsızlık meselesi olsaydı. Ama korkarım ki, bundan çok, çok daha kötü bir şey."

Gordievsky yeni bir şaşkınlık ifadesi takındı. "Ne diyebilirim ki?"

Gribin ona sertçe baktı: "Soğukkanlılıkla katlanmaya çalış." Bu, idam cezası gibi gelmişti.

Eve dönünce Gordievsky, olan bitenden bir anlam çıkarmaya çalıştı. KGB'de merhamet bulunmazdı. Gerçeğin bir parçasını bile bilselerdi sonunu getirirlerdi. Ama henüz Lubyanka'nın bodrumunda olmadığı gerçeği, ancak, soruşturmacılarda suçuna dair henüz kesin bir delil olmadığı anlamına gelebilirdi. "O an için, KGB'nin ne bulduğunu ya da neyi bulamadığını söyleyemezdim; ama aslında ölüm cezamnın, ilave araştırmalar boyunca askıya alınmış olsa bile, ilan edilmiş olduğu açıktı." KGB uzun bir oyun oynuyordu. "Benimle oynamaya karar verdiler," diye düşündü. "Kedinin fareyle oynadığı gibi." Eninde sonunda kedi, oyundan sıkılır, ya farenin ödünü patlatır ya da onu öldürürdü.

Viktor Budanov'un ispat etmek zorunda olduğu bir konu vardı. Gordievsky, kendisini Veronica'nın uyarıcı hapının kurtardığını düşünüyordu. Ama aslında, sorgu-

lamanın ortasında soruşturmacıları Stalin'in katillerine benzeten cüretkâr yorumu, neden hâlâ hayatta olduğunu açıklayabilirdi. Budanov, bu imaya öfkelenmişti. Kanıt istiyordu. Gordievsky'nin güvende olduğunu düşünmesine izin verecek ama onu, çökene, itiraf edene veya MI6 ile temasa geçmeye çalışana kadar gözetim altında tutacaktı, Budanov işte o anda üstüne çullanacaktı. Acele etmek için sebep yoktu çünkü adamın kaçacağı bir yer yoktu. Şimdiye kadar şüphelenilen hiçbir casus, KGB gözetimi altındayken Sovyet Birliği'nin dışına kaçamamıştı. Normalde, bir şüpheliyi izlemek için Yedinci Direktörlük kendi personelini kullanırdı ama bu vakada BGD'ten bir ekibin kullanılması konusunda anlaşmışlardı. Grushko ısrarcıydı: bu, kendi departmanının problemi olduğu için kendi departmanı çözmeliydi ve direktörlüğün dışında neler olduğunu bilen ne kadar az kişi olursa o kadar iyiydi (diğer şeylerin arasında Grushko'nun da kariyeri için). Gözcüler, Gordievsky'nin tanıyabileceği kişilerden olamazdı, o yüzden Çin departmanından bir gözetleme ekibi geçici olarak görevlendirildi: onlara şüphelinin kim olduğu veya ne yapmasından şüphelenildiği tam olarak söylenmedi; sadece onu takip etmeleri, hareketlerini bildirmeleri ve onu gözden kaybetmemeleri söylendi. Gordievsky'nin ailesi Moskova'ya varır varmaz, firar etmeye kalkışma ihtimali daha da azdı. Leyla ile kızlar, rehine olarak tutulacaklardı. Gordievsky'nin dairesine iş saatlerinde ikinci bir haneye tecavüz gerçekleştirildi, kıyafetlerine ve ayakkabılarına yine çıplak gözle görülmeyen ama özel gözlüklerle görülebilen ve uyarlanmış bir Geiger sayacıyla izi takip edilebilen radyoaktif toz püskürtüldü. Gordievsky artık nereye gitse, radyoaktif bir iz bırakacaktı.

Budanov, gerçek ilacının işe yaramamasından hayal

kırıklığına uğramıştı, gerçi Gordievsky sorgu esnasında neler söylendiğini hatırlamıyor gibi görünüyordu. Soruşturma, planlandığı gibi ilerliyordu.

Londra'da artık NOCTON ekibinin etekleri tutuşmuştu. "Çok uzun iki haftaydı," dedi Simon Brown. MI5, Gordievsky'nin Moskova'dan karısını aradığını bildirdi ama konuşma tam olarak kaydedilememişti ve gizli dinlemeler, en önemlisi Gordievsky'nin, kızlarının okulundan söz edip etmediğini fark edememişlerdi. Gordievsky, başının belada olduğuna dair sinyal vermiş miydi? "Kesin bir sonuç çıkaracak kadar delil yoktu." MI5 dinleme ekibiyle ilişkiyi kuran kıdemli MI6 subayına, Gordievsky'nin tehlikeye dikkat çekmesinin nasıl olup da atlanabildiği sorulduğunda Horatius'tan bir alıntıyla cevap verdi: *Indignor quandoque bonus dormitat Homerus*, bu çoğunlukla "Hatasız kul olmaz" diye çevrilir. En iyi eğitimli uzmanlar bile hazırlıksız yakalanabilirler.

Derken bir şok geldi. Güvenlik Teşkilatı, Leyla Gordievsky ile iki çocuğu için Moskova'ya bilet ayırtıldığını bildirdi. "Bunu duyduğumda kanım dondu," diye hatırlıyordu Brown. Gordievsky'nin ailesinin aniden çağırılmasının ancak tek bir anlamı olabilirdi: Oleg, KGB'nin elindeydi ve müdahale etmek imkânsızdı. "Onların gidişini önlemek, onun ölüm fermanını imzalamak demekti."

MI6'nın Moskova istasyonuna, PIMLICO Operasyonunun devreye girmesi için tetikte olunması talimatıyla acil telgraf çekildi. Ama Londra ekibi son derece kötümserdi ve vakanın bittiğine dair yaygın bir tahmin vardı. "Aile, Moskova'ya döndürüldüğü an Gordievsky'nin tutuklanmış olması kesin görünmüştü. Kaçış, son derece ihtimal dışı görünüyordu." Casus keşfedilmişti. Ama nasıl? Ters giden neydi?

Brown şöyle hatırlıyordu: "Berbat bir dönemdi. Bütün NOCTON ekibi şoktaydı. İşe gitmeyi bıraktım çünkü herkes ortada zombi gibi dolanıyordu."

"Zaman geçtikçe kendimi, durumu korkunç biçimde ters anladığımıza ve Oleg'in öldüğüne inandırdım."

Bütün MI6 subayları arasından Veronica Price, Gordievsky'e duygusal olarak en yakın olardı. 1978'den beri, onu korumak, Veronica'nın en acil görevi, gündelik kaygısı olmuştu. Tavrı faal ve ciddiydi fakat son derece endişeliydi. "Planlarla ilgili yapabileceğimiz her şeyi yaptığımızı düşünüyordum," dedi. "Artık, Moskova'dakilerin üstlenmesine bağlı." Price sıkıntılı süreci hoş karşılamıyordu. Korumacısı olduğu kişi, özel sorumluluğu kaybolmuştu ama Price, onun bulunacağından ve kurtarılacağından emindi.

Price'a, Rusya-Finlandiya sınırında yaz mevsimi başında sivrisineklerin berbat olduğu söylenmişti. O yüzden bir sinek kovucu aldı.

Sonradan kont olan Vikont Roy Ascot, MI6 Moskova istasyonunun şefiydi ve muhtemelen İngiltere'nin çıkardığı en aristokrat casustu. Büyük büyükbabası, İngiltere başbakanı olmuştu. İsmi aldığı baba tarafından büyükbabası, bilim insanı ve avukattı, kendi kuşağının en parlaklarından biriydi ve Birinci Dünya Savaşı'nda öldürülmüştü. Babası, ikinci kont, koloni yöneticisiydi. İnsanlar, aristokrasiye ya dalkavukluk ederler ya da ciddiye almazlar. Sosyetik olmak casusluk için gayet iyi bir maskedir, Vikont Ascot da fevkalade iyi bir casustu. 1980'de MI6'ya katıldıktan sonra Rusça öğrenmiş ve 1983'te otuz bir yaşındayken Moskova'da görevlendirilmişti.

İngiltere'den ayrılmadan önce Ascot ile karısı Caroline, PIMLICO hakkında bilgilendirilmişlerdi. Görevli subayla-

rın eşleri de MI6 istasyonunun ilave, ücretsiz eklentileri olarak düşünülür, gerektiğinde de üst seviyede sırlar verilir. Bir mimarın kızı olan Vikontes Ascot, bilgili, yaratıcı ve sarsılmaz biçimde ketum biriydi. Ascotlara Gordievsky'nin bir fotoğrafı gösterilmiş ve fırça teması ile tahliye planlarının tatbikatları yaptırılmıştı. Bizzat Veronica Price onlara Gordievsky'yi tarif etmişti, ismini, nerede olabileceğini veya ne yaptığını hiç açığa vurmamıştı. Herkes ondan PIMLICO diye bahsediyordu. "Veronica John le Carré'nin kitaplarından fırlamış gibiydi. Yüzünde, tavrında ve duruşunda adamı, açıkça bir kahraman olarak betimliyordu. Ona hayranlık duyuyor ve onda benzersiz bir şey olduğunu düşünüyordu. Bize: 'PIMLICO, kesinlikle olağanüstü biri,' dedi."

Moskova görevlerinin önceki iki yılı boyunca Ascotlar, kaçış rotasına ve randevu noktasına aşina olmak için defalarca arabayla Helsinki'ye gidip gelmişlerdi. Moskova'dan sadece beş kişi kaçış planını biliyordu: Ascot ile karısı; kısa süre sonra istasyon şefi görevini Ascot'tan devralacak deneyimli bir subay olan yardımcısı Arthur Gee ile karısı Rachel; bir de MI6 sekreteri Violet Chapman. Beşi de, Kutuzovsky Prospekt'te yabancıların ikamet ettiği bir sitede oturuyorlardı. Her ay, subaylardan biri Central Market'e gidip, Safeway poşeti taşıyan bir adam var mı diye bakıyordu. Gordievsky'nin eve dönüp iznini kullandığı süre içinde ve birkaç hafta öncesi ile sonrasında, içlerinden biri, her halükârda, caddenin karşı tarafındaki ekmekçi dükkânının dışında bulunan sinyal mevkiini kontrol ediyordu. Aralarındaki rotasyon kasten düzensizdi. Aslında Violet, dairesinin dışındaki merdiven boşluğundan sinyal mevkiini görebiliyordu. Ascot ile Gee, kendi sıraları geldiğinde mevkii, yürüyerek veya arabayla eve dönerken gözlüyorlardı. "Yaratıcı bir şekilde farklı yollar denemeliydik ki,

bizi izlediklerini ve dinlediklerini bildiğimiz kişilerin saptayabileceği bir model oluşmasın. Bu manevranın zamanlaması için gerekli olan suni bir şekilde başlatılıp, suni bir şekilde bitirilen konuşmaların sayısını tasavvur edebilirsiniz.” Ekip, tanıtma sinyali vermek için çikolata stokunu hazır bulunduruyordu. “Çok sayıda yenmemiş, bayat çikolata paltolarımızın ceplerinde, el çantalarımızda ve torpido gözlerinde birikiyordu.” Ascot, artık KitKat’tan ömrü boyunca tiksinti duymaya başlamıştı.

Ascot, kaçış planını ezbere biliyordu ve üzerinde pek düşünmemişti. “Karmaşık bir plandı ve her şeyin ne kadar entipüften olduğunu biliyorduk. Gerçekleşmesi pek muhtemel görünmüyordu.” Operasyon PIMLICO, en fazla dört kişinin, iki yetişkin ile iki küçük kız çocuğunun tahliyesini hesaba katıyordu. Ascot’un altı yaşın altında üç çocuğu vardı: onların arabanın arka koltuğunda sessizce oturmalarını sağlamak bile yeterince zordu. Bir bagaja tıkmaya verecekleri tepkinin düşüncesi bile korkunçtu. Casus, sınıra ulaşacak kadar uzun süre izleyenlerden kurtulmayı başarsa bile ki, imkânsız gibiydi, MI6 subaylarının KGB’yi başlarından savıp, yakalanmadan randevu noktasına ulaşma ihtimali, onun hesabına göre, neredeyse tam olarak sıfırdı.

“KGB, kesinlikle her yerde peşimizdeydi.” Diplomatların arabaları ve telefonları gibi, evleri de dinleniyordu. KGB, üst katı işgal etmişti: “Yukarı katta oturup, bizi dinleyenleri her akşam Kızıl Haç kutularının içinde bantları taşırken görürdünüz.” Gizli kameraların varlığına dair güçlü şüpheleri de vardı. Caroline ne zaman alışverişe gitse, KGB üç arabalık bir konvoyla hazır bulunuyordu. Ascot’un kendisine bazen beş araba eşlik ediyordu. Şüphelendikleri MI6 subaylarının arabalarına, Gordievsky’nin

kıyafetlerine, ayakkabılarına püskürttükleri radyoaktif tozdan sıkıyorlardı. İngiltere için casusluk yaptığından şüphelendikleri kişilerin üstlerinde o tozdan çıkarsa bu, temas ettiklerinin kanıtı olurdu. KGB ayrıca, bazen casus olduğundan şüphelendikleri kişilerin ayakkabılarına, insanların algılayamadığı ama madde arama köpeklerinin kolayca izini takip edebildikleri bir kimyasal püskürtüyordu. Her MI6 subayı, aynı ayakkabıdan iki çift bulundururdu, böylece gerekli olduğunda spreyleneceği çifti giyerdi. Diğer çift, elçilikte, istasyonun içinde plastik bir poşette kapalı vaziyette tutulurdu. Bunlar "köpek-yaklaştırmaz" ayakkabılardı. Karı-kocanın evde haberleşmesinin tek yolu, yatakta, çarşafın altında birbirlerine notlar vermektir. Bunlar genellikle çözünemeyen mürekkep kullanılarak dolma kalemle tuvalet kâğıdına yazılır, sonra da tuvalete atılıp, sifon çekilirdi. "Sürekli izleniyorduk. Hiç mahremiyet yoktu, hiçbir zaman, hiçbir yerde. Çok yorucu ve oldukça stresliydi." Elçilikte bile, bir konuşmaya kulak misafiri olunmayacak tek yer, bodrumdaki "güvenli konuşma odasıydı", "boş bir alanda etrafı gürültüyle sarılmış bir tür portakabindi."²⁰

Tempo değişikliğinin ilk işareti, 20 Mayıs Pazartesi günü, PIMLICO'nun yüksek alarm konumunda olduğunu bildiren bir telgrafla geldi. "Bir şeylerin ters gittiğini hissettik," diye yazmıştı Ascot. Bu hisse direnmeye çalıştık ama önceki üç yılın birçok haftasının aksine, her gece gerçek olabileceğini hissettik." Leyla ile kızların ayrılmasından iki hafta sonra, Londra'dan gelen bir mesaj, sinyal mevkiinin daha da büyük bir dikkatle gözlenmesini ısrarla tavsiye ediyordu. "Telgraflarda 'Endişelenecek bir şey yok' yazı-

20 Geçici süre ofis veya dersane olarak kullanılabilecek mobil odacık veya binalar yapan bir İngiliz markası. (Çev.)

yordu" diye hatırlıyordu Ascot, "Demek ki, kesinlikle en-
dişelenecek bir şey vardı."

Karısı ve çocukları Moskova'ya vardıklarında Gordievsky onları havaalanında bekliyordu. KGB de öyle. Leyla'nın keyfi yerindeydi. Londra'da uçağa binerken Leyla ile kızlara bir Aeroflot görevlisi eşlik etmişti, bir diğeri de onları Moskova'da karşılamış ve first-class kabininden çıkarken eşlik etmişti. Çabucak pasaport kuyruğunun en önüne götürülmüşlerdi. Rezidentin eşi olmanın avantajları vardı. Gordievsky'yi varıştaki bariyerlerin orada beklerken görünce rahatladı. "Harika. O iyi," diye düşündü.

Gordievsky'nin bitkin yüzüne ve kötü yüz ifadesine bir bakış, bu halini değiştirdi. "Berbat, stresli ve gergin görünüyordu." Oleg arabada açıkladı: "Başım büyük belada. İngiltere'ye dönemeyiz."

Leyla şaşkına döndü. "Neden dönemeyiz?"

Gordievsky, derin bir nefes aldı ve yalan söyledi:

"Bana karşı kurulmuş bir komplo var, herkes bunu konuşuyor ama ben masumum. Perde arkasında bana karşı bir kumpas geliyor. Birçok başvuran için iyi bir pozisyon olan rezident olarak ben atandığım için belli kişiler bana zarar vermeye çalışıyorlar. Çok zor bir durumdayım. Benim hakkımda duyabileceğin şeylere inanma. Benim bir suçum yok. Ben dürüst bir subayım, Sovyet vatandaşıyım ve sadığım."

Leyla, KGB'nin içinde büyümüştü, Merkez'in etrafında esen kötü niyetli dedikodulara ve entrikalara aşinaydı. Kocas, teşkilat içinde hızla yükselmişti, dolayısıyla sins ve kıskanç meslektaşları elbette, onun açığını ararlardı. İlk şoktan sonra Leyla'nın olağan iyimserliği yeniden ortaya çıkmıştı. "Ben deneyimli, pragmatik ve gerçekçiyimdir.

Bazen saf olabilirim. Kabullendim, onun karısıydım.” Ona karşı kurulan kumpas durulur, kariyeri, önceden olduğu gibi, yine rayına otururdu. Rahatlamaya çalışmalı ve krizin bitmesini beklemeliydi. Her şey düzelirdi.

Leyla, havaalanından beri peşlerinde olan KGB arabasını fark etmemişti. Gordievsky de göstermedi.

Diplomatik pasaportunu bırakmasının emredildiğini ve artık süresiz olarak izinli olduğunu karısına söylemedi. Batı edebiyatı kitaplarının kutusuna el konduğunu ve Sovyet karşıtı edebiyat eserlerine sahip olduğunu kabul eden bir belge imzalamasının emredildiğini de belli etmedi. Gizli mikrofonlar ve Leyla’nın iyiliği için, maskaralığa devam edip, kendisine kurulan mesnetsiz kumpastan ve adaletsizlikten yüksek sesle şikâyet etti: “Bir KGB albayına bu şekilde muamele etmek, büyük hakaret.” Leyla, meslektaşlarının artık onunla göz göze gelmediğini ve bütün gün boş bir masada oturduğunu bilmiyordu. Oleg ona, dairelerinin dinlendiğini ya da KGB tarafından yirmi dört saat izlendiklerini söylememişti. Ona hiçbir şey anlatmamıştı, o da kocasına inanmıştı.

Fakat Leyla, kocasının şiddetli bir psikolojik gerilim altında olduğunu görebiliyordu. Çukura kaçmış, kan çanağına dönmüş gözleriyle berbat görünüyordu. Küba romu içmeye başlamıştı, her gece uyuyana kadar kendini uyuşturuyordu. Sigaraya yeniden başlamış, öfkeli sinirlerini sakinleştirmeye çalışıyordu. İki hafta içinde altı kilo vermişti. Leyla, onu, bir aile dostu olan doktorun görmesini sağladı, kadın stetoskopundan duyduklarına şok olmuştu. Doktor, “Senin neyin var böyle?” diye sordu. “Kalp atışların düzensiz. Korkuyorsun. Seni bu kadar korkutan ne?” Reçeteye yatıştırıcılar yazdı. “Kafese tıkılmış bir hayvan gibiydi,”

diye hatırladı Leyla. "Benim görevim onu sakinleştirmektir. 'Ben senin kayanım,' dedim. 'Endişelenme. İstiyorsan iç. Benim için sakıncası yok.'"

Geceleyin, rom sarhoşu, paniğe uğramış Gordievsky, kısıtlı seçenekleri üzerine kafa yoruyordu. Leyla'ya söylemeli miydi? MI6 ile temasa geçmeli miydi? Kaçış planını devreye sokup, kaçmaya kalkışabilir miydi? Peki, bunu yaparsa Leyla ile kızları da almalı mıydı? Öte yandan uyuşturulmuş haldeki sorguyu atlatmış ve tutuklanmamıştı. KGB, sahiden de geri adım mı atıyordu? Onu tutuklayacak kanıtları hâlâ yoksa o zaman kaçış girişimi aptalca ve erken olurdu. Bitkin bir halde, bir kararın yanına bile yaklaşmadan, başı zonklayarak, kalp çarpıntısıyla uyanırdı.

Onu, bir mola vermeye ikna eden, annesiydi. KGB üyeliğinin birçok avantajından biri de, çeşitli sağlık kaplıcalarına ve tatil merkezlerine giriş imkânıydı. Bunların en seçkinlerinden biri, KGB'nin başkanı Andropov'un, "Komünist Parti ve Sovyet yönetiminin liderlerinin dinlenmesi ve tedavisi" için 1971'de Moskova'nın 100 km güneyinde, Semyonovskoye'de yaptırdığı sanatoryumdu. Her şey yolunda numarasını hâlâ sürdüren KGB yetkilileri, Gordievsky'ye spada kalması için iki hafta izin verdiler.

Gitmeden önce, şimdi geçimini yazarlık yaparak sağlamaya çalışan eski dostu ve eski Kopenhag rezidenti Mikhail Lyubimov'u aradı. "Ben döndüm. Temelli olarak görünüyorum," dedi Gordievsky, pürüzlü bir sesle. Buluşmak üzere anlaştılar. "Görünüşünden tamamen şoka uğramıştım," diye yazmıştı Lyubimov. "Ölü gibi solgun ve sinirliydi, telaşlı hareketler yapıyordu ve karmakarışık konuşuyordu. Sorunlarını, Londra'daki evinde Solzhenitsyn'in ve diğer siyasi göçmenlerin bazı kitaplarının bulunduğu, bunun

rezidenturadaki düşmanları tarafından rapor edildiğini ve bu durumun Moskova'da ciddi bir sorun haline geldiğini söyleyerek açıkladı." Daima neşeli olan Lyubimov, onu neşelendirmeye çalışmıştı: "Boş ver, arkadaş. Neden KGB'den ayrılıp, kitap yazmayasın? Tarihe hep düşkün oldun ve iyi bir aklın var." Ama Gordievsky, avutulabilecek gibi değildi, bardak bardak votka içiyordu. ("Yeni bir hadise," olarak Lyubimov'un dikkatini çekmişti. "Daima, onun KGB'de içki içmeyen az sayıda kişiden biri olduğunu düşünmüştüm.") Gordievsky, "sinir sistemini düzeltmek" için bir sağlık çiftliğine gideceğini söyledi. Sonra da yalpalayarak Moskova gecesine karıştı. Lyubimov, eski dostunun ruh hali konusunda o kadar endişelenmişti ki, arasının hâlâ iyi olduğu Nikolai Gribin'i aradı. "Oleg'in nesi var? Eskiden olduğu gibi değil. Onu bu hale getirecek ne oldu?" Gribin, "başarısız bir rezidentin tedavi edilebileceği, KGB'nin Semyonovskoye'deki tatil yeri hakkında bir şeyler mırıldandı" ve ekledi: "yakında orada olacak." Sonra da telefonu kapattı.

Gidiş günü yaklaştıkça Gordievsky, bir karara vardı. Sanatoryuma gitmek için ayrılmadan önce, Central Market'te, bir mesaj vermek istediğini belirten bir sinyal uçuracaktı. Üç pazar sonra, döndüğünde St. Basil's'deki fırça teması noktasına gidecekti. Henüz MI6'ya nasıl bir mesaj yollayacağına karar vermemişti. Sadece delirmeden önce temas kurması gerektiğini biliyordu.

Bu sırada KGB soruşturmacıları, gözlüyor, araştırıyor, dosyaları tarıyor, Gordievsky'nin çalışmış olduğu herkesle görüşüyor, suçunu kanıtlayıp, kaderini belirleyecek ipuçlarını arıyorlardı.

13 Haziran 1985'te, Aldrich Ames, casusluk tarihindeki

en çarpıcı vatan hainliği eylemlerinden birini gerçekleştirdi: Batı istihbaratı için Sovyetler Birliği aleyhine casusluk yapan en az yirmi beş kişinin ismini verdi.

KGB'den aldığı ilk ödemedен sonraki ay içinde Ames, vahşice mantıklı bir karara vardı. CIA'in Sovyet istihbaratının içindeki birçok casusu, ne iş çevirdiğini öğrenip, onu ifşa edebilirdi. Demek ki, kendini korumasının yegâne yolu, ona ihanet edebilecek her ajanı, KGB'ye ifşa etmeliydi, böylece Ruslar hepsini kaldırabilirler ve grubu idam ederlerdi. "O zaman tehlike oluşturmazlardı." Ames, ismini verdiği her kişinin ölüm fermanını imzalamakta olduğunu biliyordu ama bunun kendisinin güvende ve zengin olmasının tek yolu olduğu sonucunu çıkarmıştı.

"13 Haziran listemde bulunan kişilerin hepsi de aldıkları riskleri biliyorlardı. İçlerinden biri beni öğrenmiş olsaydı CIA'e söylerdi, ben de tutuklanıp, hapse atılırdım...Kişisel bir şey değildi. Oyunun oynanış biçimi buydu."

O öğleden sonra, Ames, popüler bir Georgetown restoranı olan Chadwick's'te Sergey Chuvakhin ile buluşup, içinde üç kilo ağırlığında istihbarat raporları bulunan bir alışveriş poşeti verdi, bunlar önceki haftalarda toplanmış olan ve sonradan hiç de romantik olmayan bir şekilde "büyük çöplük" olarak anılan büyük bir sırlar hazinesiydi, içinde gizli telgraflar, iç yazışmalar ve ajan raporları vardı. Bu bir "casusluk ansiklopedisi, ABD için çalışan her Sovyet istihbarat subayının kimliğini ele veren bir kim kimdir" idi. Ve ilk buluşmalarında neredeyse kesin olarak ima ettiği İngiltere için çalışan biri de vardı. Ve bir isim vermişti: bu kişi, CIA'in üç ay önce yerini belirlediği ve TICKLE kod adını verdiği MI6'nın casusu Oleg Gordievsky idi. Burton Gerber, Ames'in bu ismi "şans eseri" bulduğunu iddia et-

mişti. Kısa süre sonra Gerber'in yardımcısı olan Milton Bearden, dedektiflik işini bizzat Ames'in yapmış olduğunu iddia etti.

Ames'in zengin istihbarat madeni, hızla Moskova'ya iletildi ve muazzam bir temizlik operasyonu başladı. Ames'in kimliğini bildirdiği en az on casus, KGB'nin ellerinde can verdi ve yüzden fazla istihbarat operasyonu tehlikeye atıldı. Büyük çöplükten az sonra Ames, Chuvakhin kanalıyla Moskova'dan bir mesaj aldı: "Tebrikler, artık bir milyonersiniz!"

Bu, Budanov'un beklemekte olduğu kanıttı, Gordievsky'nin ihanetinin doğrudan CIA'den gelen kesin kanıtıydı. Yine de, KGB henüz üstüne atılmamıştı. Neden olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, rehavet, dikkatsizlik ve aşırı hırsın bir bileşimi en olası açıklama gibi görünüyor: karşı istihbarat direktörlüğünün aklı, Ames'in belirlediği iki düzine casusu toplamakla meşguldü; Budanov, hâlâ Gordievsky'yi MI6 ile suçüstü yakalayıp, İngiltere'nin azami utanç duymasını sağlamak istiyordu.

Her halükârda, sürekli gözetim altında olan Gordievsky'nin kaçması mümkün değildi.

Ayın üçüncü cumartesi, 15 Haziran 1985 sabahı, gri pantolon giymiş, Danimarka'dan getirdiği gri deri kepi takmış olan Gordievsky, elinde bir Safeway poşetiyle evden çıktı. En yakın alışveriş merkezine kadar, izlenmekten kurtulmanın ilk kuralı olarak, peşindekine bakmamaya özen göstererek 400 metre kadar yürüdü. Yirmi üç sene önce Okul 101'de öğrendiği dersleri hatırlıyordu. Bir eczaneye girip, raflarda bir şey arıyormuş gibi görünerek gelişigüzel bir şekilde camdan dışarı baktı. Sonra merdivenlerden sokağın manzarasını görmesini sağlayan ikinci

kattaki bir tasarruf bankasına; sonra da kalabalık bir yiyecek dükkanına girdi. Sonra iki apartman bloku arasındaki uzun ve dar bir geçitten yürüyüp, köşeyi döndü, bloklardan birinin içine dalıp, ortak merdivenlerden iki kat çıktı ve sokağa göz gezdirdi. İzlemenin emaresi yoktu ama bu, olmadığı anlamına gelmezdi. Yürümeye devam etti, otobüse binip iki durak gitti, indi, taksi çağırdı, kız kardeşi Marina'nın kocasıyla birlikte oturduğu apartman blokuna dolambaçlı bir rota izleyerek gitti. Ana merdivenden çıkıp, dairesinin kapısını çalmadan geçti, sonra arka merdivenden indi, Metroya girip, doğuya gitti, tren değiştirdi, karşı platforma geçip, tekrar batıya döndü. Sonunda Central Market'e vardı.

Saat 11.00'de saatin altında yerini aldı, bir arkadaşını bekliyormuş gibi yaptı. Meydan cumartesi sabahı alışveriş yapanlarla hınca hınç doluydu ama Harrods poşeti taşıyan birini görmedi. On dakika sonra ayrıldı. Acaba MI6, üç pazar sonra fırça teması yapma ihtiyacı olduğunu gösteren sinyali fark etmiş miydi? Sinyalin alınıp alınmadığını anlamak için iki hafta daha beklemek zorunda kalacaktı.

İki gün sonra Gordievsky, kendini, Rusya'nın en lüks resmî tatil yerlerinden birindeki ferah odasında Lopasnaya Nehri'ne yukarıdan bakarken buldu. Ama bir oda arkadaşı olduğunu da keşfetti, altmışlı yaşlarının ortalarındaki adam, onu gittiği her yerde takip ediyordu. Konukların birçoğu belli ki, casus ve gözleyip, dinlemeleri için yerleştirilen ispiyoncuymuştu. Gordievsky, Safeway poşetini bavuluna koymuştu. Bu, kısmen batıl inançtı, kaçış sinyalinden ayrı kalmak istememesiydi ama aynı zamanda da pratik bir önlemdi: sinyal mevkiine aceleyle ulaşması gerekebilirdi. Bir öğleden sonra, oda arkadaşını kıymetli alışveriş poşetini incelerken buldu. "Neden yabancı bir plastik po-

şetin var?" diye sordu adam. Gordievsky, poşeti adamdan çekip, aldı. "Dükkânlarda ne zaman satın almaya değer bir şey bulabileceğini asla bilemezsin," diye tersledi.

Ertesi gün, ormanda koşu yaparken, ağaçların altındaki çalılıkların içine saklanmış gözetleme subaylarını fark etti, onu fark edince aceleyle arkalarını dönüp, işermiş gibi yaptılar. Semyonovskoye sanatoryumu, aslında, KGB'nin Gordievsky'yi yakından izlediği ve gardını düşürmesini beklediği aşırı konforlu bir hapishaneydi.

Sanatoryumun, harita kitaplarını da içeren güzel bir kütüphanesi vardı. Gizlice Rusya ve Finlandiya arasındaki sınır bölgesini inceledi, çevre yolları ezberlemeye çalıştı. Her gün koşup, formunu kuvvetlendirdi. Kaçışı ne kadar çok düşünürse, o kadar elverişsiz görünüyordu. Yavaş yavaş, korkunun felç edici sisinin içinden adım adım bir karara varıyordu: "Başka seçenek yok. Çıkmazsam öleceğim. Tatildeki bir ölü kadar iyiyim.

13 KURU TEMİZLEMECİ

Gordievsky, Semyonovskoye sanatoryumundan dinçleşmiş, endişeli ama aynı zamanda Rusya'ya döndüğünden beri ilk defa, kararlı bir halde döndü: kaçmalıydı. İlk önce St. Basil's'deki fırça teması mevkiinde yazılı bir mesaj vererek kendisinin ne işler çevirdiğini KGB'nin anladığı konusunda İngiliz dostlarını uyaracak sonra da PIMLICO kaçış sinyalinin uçuşunu, kaçacak. Başarı ihtimali hızla azalıyordu. MI6'nun içinden bir köstebeğin ihanetine uğradıysa KGB pusu kurardı. Belki tam da bu hamleyi yapmasını bekliyorlar ve bir tuzak hazırlıyorlardı. Ama en azından denerken ölürdü, gözetleme ve şüphenin cehennemi ağına düşmüş vaziyette soruşturmacıların içeri girmesini daha fazla bekleyemezdi.

Kendi hayatını tehlikeye atmak, kararın daha kolay olan kısmıydı. Peki ya ailesi? Leyla ile kızlarını da birlikte götürmeye çalışmalı mıydı yoksa onları arkasında mı bırakmalıydı? On'yıllık casusluğu boyunca birçok zor seçim yapmıştı ama hiçbirini uzaktan bu kadar acı verici değildi: sadakati, sağduyu ile yarıştıran bir karardı, sağ kalımla sevgi arasında yapılan bir seçimdi.

Kendini, artık beş ve üç yaşlarında olan kızlarını dikkatle incelerken, onları hafızasına kazırken buldu: artık Masha olarak bilinen Maria, çok hareketli ve parlaktı, babası gibi doğuştan atletti; tombul, küçük Anna'nın hayvanlar ve böcekler çok ilgisini çekiyordu. Gece, kızların yataklarında İngilizce konuştuklarını duydu: "Buradan hoşlanmıyorum," dedi Masha küçük kardeşine. "Artık Londra'ya dönelim." Kaçmaya çalışırken onları da yanına almayı gözü keser miydi? Kocasının içsel çalkantısını hisseden ama gerçek nedeninden habersiz olan Leyla, kayınvalidesine, Oleg'in işteki sorunun tetiklediği bir tür kriz yaşadığını söyledi. Daima pratik olan Olga Gordievsky, onu küçük planlarla, evle ilgili bambaşka işlerle, arabanın tamiriyle uğraştırarak dikkatini dağıtmasını öğütledi. Leyla, açıklama yapması için baskı yapmıyor veya içtiği için serzenişte bulunmuyordu ama bu konu onu çok telaşlandırıyordu. Leyla'nın, sevdiği adamın paylaşamadığı bir tür özel içsel cehennemden geçmesiyle ilgili hoşgörölü endişesi ve içgüdüsel algısı, Oleg'in gözünde büyüyen kararı, daha da dayanılmaz hale getiriyordu.

Leyla ile kızların da kaçış planına dâhil edilmesi başarısızlık ihtimalini artırıyor. Gordievsky, izlenmekten yakayı sıyırmak için eğitilmişti, oysa bundan kurtulamıyorlardı. Dört kişilik bir aile, tek başına seyahat eden bir adamdan çok daha fazla dikkat çekerti. Kızları, ne kadar çok uyuşturulmuş olsalar da arabanın bagajında uyanabilirler; ağlayabilir veya havasızlıktan boğulabilirlerdi; kesinlikle dehşete kapılırlardı. Yakalanırlarsa masum Leyla, casuslukta kendisinin suç ortağı olarak düşünülür ve ona göre muamele görürdü. Sorguya çekilir, hapsedilir veya daha da kötüsü, kesinlikle sürgüne gönderilirdi. Kızları, toplumdan dışlanır, parya olurlardı. Kendisi bu yolu seç-

mişti ama onlar seçmemişlerdi. Onları böyle bir tehlikeye atmaya ne hakkı vardı? Gordievsky, hırçın bir baba ve güç beğenen bir eştı ama ailesine çok düşkün biriydi. Ailesini terk etme düşüncesi, o kadar acı veriyordu ki, nefes darlığı çekiyor, fiziksel acıdan iki büklüm oluyordu. Kaçmayı becerebilirse belki de İngilizler eninde sonunda ailenin Batıya gitmesine izin vermesi için Kremlin'i ikna edebilirlerdi. Casus değişimleri, Soğuk Savaş aritmetiğinin oturmuş bir parçasıydı. Fakat bu olsa bile, yıllar sürebilirdi. Ailesini bir daha asla göremeyebilirdi. Belki de sonucu ne olursa olsun, tehlikeye aldirmeden aile olarak birlikte kaçmayı göze almak daha iyiydi. En azından birlikte başarılı ya da başarısız olurlardı.

Fakat bu düşünceye giren bir şüphe kurdu vardı. Casuslar güvenle iş yaparlardı. Gordievsky, casusluğunda ömür boyu sadakati, şüpheyi, inancı ve güveni algılama becerisi geliştirmişti. Leyla'yı seviyordu ama ona tam olarak güvenmiyordu; hatta kalbinin bir köşesinde ondan korkuyordu.

Bir KGB generalinin kızı olarak çocukluğundan beri propagandanın içine giren Leyla, kayıtsız şartsız sadık bir Sovyet vatandaşıydı. Batının yaşam tarzına maruz kalmaktan keyif almıştı ama asla Oleg kadar içine gömülmemişti. Siyasi sorumluluğunu evliliğe olan sadakatinin üstünde tutar mıydı? Bütün totaliter kültürlerde, bireyin, kişisel refahından önce toplum çıkarlarına saygı göstermesi teşvik edilirdi: Nazi Almanya'sından Komünist Rusya'ya, Kızıl Kmerler yönetimi altındaki Kamboçya'ya ve günümüzdeki Kuzey Kore'ye kadar, çoğunluğun iyiliği için yakınınız-dakine ihanet etme isteği, kendini adanmış yurttaşlığın ve ideolojik saflığın en üstün belirtisiydi. Kendini Leyla'ya açık ederse karısı ondan vazgeçer miydi? Ona kaçış pla-

nını anlatır da kendisiyle gelmesini isterse reddeder miydi? Onu ihbar eder miydi? Bu, ideoloji ile politikanın insan içgüdüsünü ne kadar yozlaştırdığının belirtisiydi ki, Gordievsky, karısının sevgisinin komünizminden daha güçlü mü yoksa tersi mi olduğu konusunda emin olamıyordu. Bir turnusol testi yapmaya kalkıştı.

Bir akşam, dairelerinin balkonunda, mikrofonlardan uzakta, klasik bir KGB “zokası” ile kendi karısının sadakati konusunda nabız yokladı.

“Londra’yı sevmiştin, değil mi?” diye sordu.

Leyla, İngiltere’deki hayatlarının fevkalâde olduğunu kabul etti. Edgware Road’daki Ortadoğu kafelerini, parkları ve müziği çoktan özlemişti.

Oleg, devam etti: “Nasıl da kızların İngiliz okuluna gitmelerini istediğini söylemiştin, biliyorsun?”

Leyla kafa sallayarak onayladı, konunun nereye gideceğini merak ediyordu.

“Burada düşmanlarım var. Bizi bir daha asla Londra’ya yollamayacaklar. Ama bir fikrim var: tatilde Azerbaycan’a, aileni ziyarete gidebiliriz, sonra da dağları aşıp, Türkiye’ye geçeriz. Kaçıp, İngiltere’ye dönebiliriz. Ne dersin Leyla? Kaçalım mı?”

Azerbaycan ile Türkiye arasında on sekiz kilometrelik, dar ve yoğun şekilde asker konuşlandırılmış bir sınır vardı. Gordievsky’nin, elbette, gerçek niyeti oradan geçmek değildi. Bu bir testti. “Bu fikre tepkisini ölçmek istemiştim.” Eğer kabul etseydi, bir dereceye kadar Sovyet yasasına karşı koyup, onunla kaçmaya istekli olduğunun işareti olurdu. O zaman ona PIMLICO planını anlatabilir ve kaçma ihtiyacının gerçek nedenini açık edebilirdi. Reddetseydi ve Oleg ortadan kaybolduktan sonra sorguya çe-

kilseydi, kaçış rotası konusunda yanlış bir ipucu vermiş ve avcıları Azeri-Türk sınırına yollamış olurdu.

Leyla, ona sanki çıldırmış gibi baktı, "Aptal olma."

Oleg, konuyu hemen kapattı. İçinde korkunç bir düşünce kök saldı. "Kalbim o kadar ağrıyordu ki, bunu düşünmeye katlanamıyordum." Karısının sadakatine güvenilemezdi, onu aldatmaya devam etmek zorundaydı.

Bu vargı yanlıştı. Yıllar sonra Leyla'ya, kaçış planını bilseydi, yetkililere söyler miydi diye sorulduğunda, "Bırakırdım, kaçsın," demişti. "Oleg, ahlaki seçimini yapmış, en azından bunun için saygıyı hak ediyor. İster iyi görülsün ister kötü, adam hayattaki seçimini yapmış, çünkü bunu gerekli görmüş. İçinde bulunduğu ölümcül tehlikeyi bilerek onu ölüme göndermenin günahını vicdanımda taşıyamazdım." Yine de, kaçma girişiminde ona katılmaya hazır olup, olmadığını söylememişti. Hâlâ balkondayken Oleg ona tekrar: "Bir komplo var, insanlar rezident olarak atanmamı çok kıskanıyorlar. Ama bana bir şey olursa sana söylenenlere inanma. Ben onurlu bir subayım, onurlu bir Rus subayıyım ve yanlış bir şey yapmadım." Leyla ona inanmıştı.

Gordievsky, hiç iç-gözlem yapmamıştı ama gece, Leyla yanında güzel güzel uyurken ne tür bir insana dönüştüğünü ve "çifte hayatının, duygusal gelişimini güçlü bir şekilde engellemiş" olup olmadığını düşünüyordu. Gerçekte kim olduğunu Leyla'ya hiç söylememişti. "Bu, kaçınılmaz olarak, hiçbir zaman için normal şartlarda olabileceğimiz kadar yakınlaşmamış olmamız demekti: yaşamımın esas özelliğini ondan daima sakladım. Birinin eşini düşünsel olarak aldatması fiziksel olarak aldatmasından daha mı az yoksa daha mı çok hainliktir? Bunu kim söyleyebilir?"

Ama kararını vermişti. "Ağır basan önceliğim, postumu

kurtarmak.” Tek başına kaçmaya kalkışacaktı. En azından bu şekilde Leyla, KGB’ye, hiçbir şey bilmediğini, dürüstçe söyleyebilir diye düşündü.

Ailesini geride bırakma kararı, ya muazzam bir özveri ya da bencilce kendini koruma davranışydı veya her ikisi de geçerliydi. Kendi kendine başka seçeneği olmadığını söyledi, bu da berbat tercihler yapmak zorunda kaldığımızda hepimizin kendine söylediği şeydi.

Leyla’nın babası, yaşlı KGB generalinin, Azerbaycan’da, Hazar Denizi kıyılarında Leyla’nın çocukluğunda tatillerini geçirdiği bir daçası vardı. Leyla ile kızların, uzun yaz tatili için oraya, Azeri ailesinin yanına gitmesine karar verildi. Masha ile Anna, büyükbabalarının daçasında yüzerek ve güneşte oynayarak bir ay geçirme olasılığına heyecanlanmışlardı.

Gordievsky’nin ailesinden ayrılması, özellikle Leyla ile kızların bunun anlamı hakkında hiçbir fikirleri olmaması yüzünden acıydı. Hayatının en hüzünlü anı, hareketli bir süpermarketin kapısında can sıkıcı bir koşturmaca içinde cereyan etti. Leyla’nın dikkati dağınıktı, kıyafet ve güneye yapacakları tren yolculuğu için diğer son dakika gerekliliklerini almak için koşturuyordu. Kızlar, onlara sarılama-dan mağazanın içinde çoktan kaybolmuşlardı. Leyla onu hızlıca yanağından öpüp, neşeyle el salladı. “Bu biraz daha sevecen olabilirdi,” dedi, yarısı da kendineydi, en iyi ihtimalle ayrılıkla, en kötü ihtimalle de tutuklanması, itibarsızlaşması ve idamıyla bitecek bir kaçıışı gerçekleştirmek üzere olan bir adamın serzenişiydi. Leyla onu duymadı. Arkasına dönüp bakmadan kızlarının ardında mağazanın içinde gözden kayboldu. Ve Gordievsky’nin kalbinin bir parçası koptu.

Gordievsky, 30 Haziran Pazar günü, üç saat boyunca kuru temizleme yaptıktan sonra, bitkin ve gerilimden kas-katı halde, Rus turistlerle dolup, taşan Kızıl Meydan'a vardı.

Lenin Müzesi'nde bodrumdaki tuvaletlere gidip, kendini bir kabine kilitledi ve cebinden bir kalem ile zarf çıkardı. Elleri titreyerek zarfı açınca büyük harflerle şöyle yazdı:

CİDDİ ŞÜPHE ALTINDAYIM VE BAŞIM BÜYÜK BELADA, EN KISA ZAMANDA TAHLİYE GEREK. RADYO-AKTİF TOZA VE ARABA KAZALARINA DİKKAT EDİN.

Gordievsky, üzerine casus tozu sıkıldığından şüpheleniyordu. KGB'nin, failleri açığa çıkmak zorunda bırakmak için casusluk operasyonuna karışmış olabilecek arabalara çarpmak gibi adi bir tekniği vardı.

Son bir atlatma hareketi olarak Kızıl Meydan'ın yan kısmında bulunan muazzam çok katlı mağaza GUM'a girip, merdivenlerden bir aşağı bir yukarı inip çıkarak, bir reyon-dan diğerine geçerek bölümler arasında hızla dolaştı. Onu gören biri, aşırı heyecanlı ama son derece kararsız bir müşteri olduğunu –ya da peşindeki bir kuyruktan kurtulmaya çalıştığını– düşünürdü.

Fırça teması planında bir kusur olduğunu ancak o an fark etti. Şapkası vasıtasıyla tanınması gerekiyordu ama erkeklerin St. Basil's'de şapka takmalarına izin verilmiyordu. (Komünist Rusya'da din yasaklanmıştı fakat dini saygı işaretleri, acayip bir şekilde hâlâ görülüyordu.) Bu aksaklık, kısa bir süre sonra, öğleden sonra saat 3'e birkaç dakika kala büyük katedrale girip, merdivenlere yöneldiğinde yersiz hale geldi, yol büyük bir parmaklıkla kapalıydı, üzerinde şöyle yazıyordu: **ÜST KATLAR DEKORASYON ÇALIŞMALARI İÇİN KAPALIDIR.**

Mesajını iletmesi gereken merdiven kovası bantla ka-

patılmıştı. Şaşkına dönmüş, gömleği, adrenalin ve korku yüzünden terden sırlıslıklam olmuştu, gri kıyafet giymiş hanımefendinin hâlâ orada oyalanıp oyalanmadığını merak ederek katedralin içine hayran kalmış gibi yapıp, etrafına bakındı. Kalabalığın içinde bu tarife uyan biri yoktu. İnsanlar dönüp, ona bakıyor gibiydiler. Metroda cebindeki zarfı dikkatle paramparça etti, her parçayı birer birer hamur olana kadar çiğneyip, tükürdü. Ayrıldığından üç saat sonra, çaresizliğin eşiğine gelmiş halde eve vardı, KGB'nin izleme ekibinin onu ne zaman kaybedip, yeniden bulduklarını merak ediyordu, tabii eğer kaybettilerse.

Fırça teması başarısız olmuştu. Moskova'daki MI6 ekibi, 15 Haziran'da Central Market'ta uçurduğu sinyali almamıştı.

Sebebi basitti. MI6, St. Basil's'in üst katının yenilenme için kapalı olduğunu biliyordu. "Central Market sinyalini uçurmadan önce St. Basil's mevkiini kontrol edip, oranın umutsuz olduğunu anlayacağı varsayımına göre çalışmak zorundaydık."

Yıllar sonra Ascot, kaçırılan sinyali bir nimet olarak görmüştü: "Tanrı'ya şükür. Kızıl Meydan, KGB ile dolu, fırça teması için berbat bir yer. O buluşma yerini yasaklamaya çalıştım. Hepimiz yakalanmış olurduk."

KGB bekledi ve izledi.

Londra'da MI6, casuslarına ne olduğunu anlamaya çalışıyordu, umutları azalıyordu.

MI6, kaçış sinyali mevkiini kontrol etmeye devam ediyordu. Her akşam 7:30'da Ascot, Gee veya sekreter Violet, ekmekçi dükkânının dışındaki kaldırıma, bazen yayan bazen de arabayla gidiyorlardı (sinyal zamanı, normalde işten dönüş anıyla çıkışacak şekilde seçilmişti). Yiyebilecek-

lerinden çok daha fazla ekmek alıyorlardı. Eğer içlerinden biri, Safeway poşeti taşıyan bir adamı fark ederse Ascot'ı arayıp, tenis ile ilgili bir mesaj bırakması üzerinde anlaşmışlardı: bu, aralarında PIMLICO'nun başlamış olduğunu bildiren sinyal olacaktı.

Şehrin öbür tarafında Gordievsky, hayatının nasıl bu hale geldiğini düşünüyordu: bir halk düşmanı, ailesini terk etmek üzere olan, çok fazla içen, reçeteli yatıştırıcıları yutup duran, muhtemelen intihar sayılan bir planı harekete geçirmek için cesaretini toplayan biri. Mikhail Lyubimov'u bir kez daha ziyaret etti, adam Gordievsky'nin davranışlarındaki değişikliğe bir kez daha şaşırdı. "Öncekinden çok daha kötü görünüyordu, evrak çantasından gergin bir şekilde, bir şişe ihracata üretilen Stolichnaya çıkarıp, titreyen elleriyle kendine içki doldurdu." Bu, Lyubimov'a dokunmuş ve üzmüştü, onu gelip, kalması için Zvenigorod'daki daçasına davet etti. "Sohbet edip, rahatlayabiliriz." Lyubimov, eski dostunun intiharın eşiğinde olabileceğini düşünerek ayrıldı.

Eve döndüğünde, sorular Gordievsky'nin tükenmiş ve sarhoş zihninde sekiyordu. Fırça teması neden yapılamadı? MI6 onu terk mi etmişti? KGB neden hâlâ onunla oynuyordu? Ona kim ihanet etmişti? Kaçabilir miydi?

William Shakespeare'in hayattaki soruların çoğuna bir cevabı vardır. İngiliz dilinin en büyük yazarı, *Hamlet*'te hayatın zorlukları kahredici geldiğinde kader ve cesaretin doğası üzerine kafa yormuştur. "Kederler geldiğinde, tek tek gelmezler, müfreze halinde gelirler."

15 Temmuz 1985'te Oleg Gordievsky, Shakespeare Sonelerini eline aldı.

Bir yığın çamaşırı, mutfak evyesinde suya bastırıp, bı-

rakmıştı, şimdi de kitabı, bu çamaşırların altına, sabunlu suyun içine ustaca sokuverdi.

Dairede, gizli kameralar tarafından görünmeyeceğinden emin olduğu tek yer, koridorun ucundaki küçük sandık odasıydı. Gordievsky, odanın içinde mum ışığında, arka kapaktaki ıslak sayfayı soyup, içindeki ince şeffaf tabakayı çıkardı ve kaçış talimatlarını okudu: "Paris'ten" Marsilya'ya" tren, mesafeler, 836 Kilometre İşareti. Ertesi gün, yani salı günü sinyali uçurursa ve sinyalin alındığı bildirilirse cumartesi günü onu alabilirlerdi. Talimatların çok aşına oluşu rahatlatıcıydı. Suya batmış *Soneleri* çöp bacasına attı. O gece uyurken, komodinin üzerindeki teneke tepside, bir gazetenin altında talimatlar, yanında da bir kutu kibrit vardı. KGB gece baskın yaparsa muhtemelen mahkûm edici kanıtı yok edecek kadar zamanı olurdu.

Ertesi sabah, 16 Temmuz Salı sabahı, karanlık sandık odasında kaçış planını son kez okudu, sonra da şeffaf tabakanın keskin bir parlamayla alev alışını seyretti. Telefon çaldı. Arayan Leyla'nın babası, emekli KGB generali Ali Aliyev'di. Yaşlı adam, damadının işte sorunları olduğunu biliyordu, kızı babasından, aile daçada kalırken Gordievsky ile ilgilenmesini istemişti. Aliyev, "Bu akşam yedide yemeğe gel," dedi. "Sarmısaklı tavuk pişireceğim."

Gordievsky hızla düşündü. Akşam 7.00 daveti, kaçış sinyali zamanıyla çakışıyordu. Böcek takılı telefonu dinleyen KGB'li kulak misafirleri, daveti reddederse şüphelenirlerdi; kabul ederse, şansına, onu, tam zamanında Kutuzovsky Prospekt'teki sinyal mevkiinde izlenmeyeceği şekilde kayınpederinin şehrin dış mahallerinde, Davitkova'daki evinin orada bekliyor olacaktı. "Teşekkür ederim," dedi, "Sabırsızla bekleyeceğim."

Gordievsky, MI6 ile randevusunda, KGB bekliyor olsa bile, şık görünmek istiyordu. Takım elbise giyip, kravat taktı, muhtemelen radyoaktif olan ayakkabılarını giydi ve Danimarka'dan aldığı deri kepinin aldı. Sonra çalışma masasının çekmecesinden kendine özgü parlak kırmızı logosu olan Safeway poşetini aldı.

Telefon yine çaldı. Arayan Mikhail Lyubimov'du, gelecek hafta daçasına gelip, birkaç gün kalması için ısrar ediyordu. Gordievsky, yine hızla düşünüp, daveti kabul etti. Pazartesi günü Zvenigorod'a 11.13'te varan treni yakalayıp, son vagona seyahat edeceğini söyledi. Telefonunun yanındaki deftere, "Zvenigorod 11.13" yazdı. Bu da KGB için bir diğer sahte izdi. Ertesi pazartesi ya hapiste ya İngiltere'de, ya da ölü olacaktı.

Öğleden sonra saat 4.00'te evden çıktı ve sonraki iki saat kırk beş dakika boyunca o zamana kadarki en titiz kuru temizleme operasyonunu yürüttü: dükkânlar, otobüsler, Metro trenleri, apartman bloklarına girip çıkmalar, Safeway poşetini doldurmak için bazı yiyecekler almak üzere durmalar, kuyruğunu düzenli bir şekilde başından savarak, kendisine ayak uydurmasını imkânsız kılacak şekilde hızlı ve düzensiz biçimde ama bariz olmaması için o kadar da hızlı gitmeden ilerledi. Ancak en maharetli iz sürücüler, onu bu sahte labirentte takip etmiş olabilirlerdi. Saat 6.45'te Kievsky Metro istasyonundan çıktı. Kendisini takip eden birini tespit etmedi. "Kararmıştı" ya da öyle olmasını çok hevesle ümit ediyordu.

16 Temmuz Salı, mükemmel bir yaz akşamıydı, açık ve parlaktı. Ekmekçi dükkânına doğru yavaşça yürüdü ve bir paket sigara alarak vakit öldürdü. 7.30 sinyalinden on dakika önce, ekmekçinin dışındaki kaldırımın kenarında

yerini aldı. Caddenin yoğun trafiğinin içinde Politbüro ve KGB'nin merkez üyelerini taşıyan birçok resmi limuzin de vardı. Bir sigara yaktı. Birden kaldırımın kenarı, durmak için aptalca dikkat çekici bir yer olarak görüldü. Boş boş dolanan, ilan panolarını ve otobüs tarifelerini okuyan veya okuyormuş gibi yapan çok fazla insan vardı. Orası, şüphe çekecek kadar kalabalık gözüktü. KGB'nin gözde aracı, siyah bir Volga, trafikten çıkıp, kaldırımın üzerine çıktı. Koyu renk takım elbiseli iki adam arabadan atladılar. Gordievsky irkildi. Şoför dikkatle ona bakıyor gibiydi. İki adam, dükkânlara girip, ufak bir kasayla dışarı çıktılar: rutin nakit tahsilatıydı. Yeniden nefes almaya çalıştı. Bir sigara daha yaktı.

Sinyal mevkiini gözleme sırası Arthur Gee'deydi ama trafik yavaş ilerliyordu.

Roy ve Caroline Ascot, eski bir diplomat olan Rus tanıdıklarıyla yemeğe çıkıyorlardı. Saablarının içinde Kutuzovsky Prospekt'e çıkıp, doğuya yöneldiklerinde, bir izleme arabası her zamanki gibi arkalarında yerini aldı. KGB araçlarını fark etmek kolaydı: KGB'nin oto yıkamacısının fırçaları, bilinmeyen bir nedenle, kaportanın ortasındaki bir noktaya tam olarak erişemiyordu, dolayısıyla her arabanın önünde üçgen şeklinde kirden bir işaret kalıyordu. Ascot, geniş caddenin karşı tarafına baktı ve dondu kaldı: ekmekçi dükkânının önünde, "donuk renkli Sovyet alışveriş poşetlerinin arasındaki işaret ateşi gibi" kırmızı, belirgin desenli poşet taşıyan bir adam duruyordu. Saat 7.40'tı. Gordievsky'nin talimatları, mevkide yarım saatten fazla kalmamayı gerektiriyordu.

"Arthur, onu gözünden kaçırdı," diye düşündü Ascot, alçak sesle küfrederek. "Yüreğim ağzıma geldi." Caroline'ı

dürtüp, yolun karşısını işaret etti ve ön panelin üzerine PIMLICO'yu belirtmek için *P* harfinin şeklini çizdi. Caroline, koltuğunda dönüp, bakmadı: “Ne kastettiğini tam olarak anlamıştım.”

Arabayı döndürüp, tanıtma sinyalinin vermeye karar vermek için on saniyesi vardı. Torpido gözünde KitKat'lar vardı. Ama KGB zaten tamponunun dibindeydi, herhangi bir davranış değişikliği anında şüphe uyandırır. KGB, telefon dinlemesi sayesinde yemeğe çıkacaklarını bilirdi: birdenbire U-dönüşü yapıp, arabadan fırlayarak kaldırımında yürürken çikolata yemek, KGB'yi doğrudan PIMLICO'ya götürürdü. “Yola devam ettim, sanki dünya başıma yıkılmıştı, haklı sebeplerle yanlış şeyi yapmıştım.” Yemek berbat geçti. Ev sahipleri, bütün akşamı, “Stalin'in ne kadar mükemmel olduğunu anlatarak” geçiren sabit fikirli komünist bir aparatçıktı. Ascot'un bütün düşünebildiği, elinde çikolata olan bir adamı boşu boşuna bekleyen Saffeway poşetli casustu.

Aslında, Ascot, Kutuzovsky üzerinde arabayla doğruya doğru giderken Arthur Gee, Ford Sierra'sıyla ekmekçi dükkânının önünden geçiyordu, biraz yavaşladı ve kaldırımını gözleriyle taradı. Ortalarda boş boş dolanan çok fazla insan vardı, bir hafta içi günü için her zamankinden dikkat çekecek kadar fazlaydı. Ve işte orada, kaldırımın kenarında, siperlikli kep takmış, farklı bir alışveriş poşeti taşıyan bir adamın durduğuna neredeyse emindi. Poşet, büyük kırmızı bir S ile bezenmiş miydi, ondan tam emin olamamıştı.

Adrenalini yükselen Gee, arabayı sürmeye devam etti, caddenin sonunda U-dönüş yapıp, siteye girdi ve arabayı garaja park etti. Telaşlı gözükmemeye çalışarak asansöre

binip, daireye çıktı, evrak çantasını bırakıp, yüksek sesle Rachel'a seslendi: "Ekmek almam lazım."

Rachel, ne olduğunu hemen anlamıştı. "Zaten tonlarca ekmeğimiz vardı."

Gee, hızla gri pantolonunu giydi, Harrods poşetini aldı ve mutfaktaki çekmecedен bir Mars çikolatası kaptı. Saat 7.45'ti.

Asansörün inişi sonsuza kadar sürmüştü. Koşma dürtüsüyle mücadele ederek yeraltı geçidine yürüdü. Adam gitmişti. Acaba adamı bir şekilde tanıyabilir miydi çünkü PIMLICO'nun sadece bir Danimarka banliyösündeki kasap dükkânının önünde çekilmiş kumlu bir fotoğrafını görmüştü. "Birini gördüğümден çok emindim," diye hatırladı Gee. Ekmekçinin önünde kuyruğa girdi, bir yandan da, her zamankinden çok daha kalabalık görünen sokaktan gözünü ayırmıyordu. Bir eli cebindeki Harrods poşetinin üzerinde olan Gee, bir kez daha geçmeye karar verdi. Derken onu gördü.

Safeway poşeti taşıyan orta boylu bir adam, bir dükkânın gölgesinde duruyordu. Sigara içiyordu. Gee bir an için tereddüt etti. Veronica, onun sigara içen biri olduğundan hiç söz etmemişti, bu onun ihmal edeceği türden bir ayrıntı değildi.

Gordievsky, aynı anda Gee'yi fark etti. Tam gideceği anda kaldırımın kenarından geri çekildi. Dikkatini ilk çeken, adamın gri pantolonu veya cebinden Harrods poşetini çıkarışı, bir çikolata çıkarıp, siyah kâğıdını yırtma şekli değildi. Onun davranış biçimiydi. Gordievsky'nin açlık çeken gözleri için, ağzındakini çiğneyerek ona doğru yürüyen adam tamamen, şüphe götürmez bir şekilde bir İngiliz gibi görünüyordu.

İkisinin gözleri, saniyeden kısa süre için birbirine kilitlendi. Gordievsky, kendisinin, "Evet! Benim!" diye "sessizce bağırıldığını" duydu. Gee, bilerek Mars'tan bir ısırık daha aldı, yavaşça uzaklara bakıp, yürümeye devam etti.

İki adam da, sinyalin uçurulduğunu ve alındığının onaylandığını net bir şekilde biliyorlardı.

General Aliyev, Gordievsky, nihayet yaklaşık iki saatlik gecikmeden sonra terli ve mahcup bir şekilde vardığında sinirliydi. Özel sarmısaklı tavuğu fazla pişmişti. Buna rağmen damadı, garip bir şekilde, "sevinçliydi" ve yanık yemeği zevkle silip süpürdü.

Roy ve Caroline Ascot, işkence gibi akşam yemeği partisinden beş izleme arabası eşliğinde gece yarısı civarında döndüler. Telefonun yanında dadıdan bir not vardı, Arthur Gee arayıp, bir mesaj bırakmıştı.

Alman tenisçi Boris Becker, Wimbledon'ı ilk kez on yedi yaşındayken kazanmıştı. Mesajda: "Hafta içinde gelip, tenis maçının videosunu izlemek ister misin?" yazıyordu.

Ascot, sırtarak mesajı karısına gösterdi. Gee, nihayet kaçış sinyalini almıştı. "Onu gördüğü için rahatlamıştım. Ama bu, Armageddon'un gelişi gibiydi."

PIMLICO, başlatılmıştı.

KGB izleme ekibi, Gordievsky'yi iki kez kaybetmişti. Her iki durumda da kısa süre içinde aniden tekrar ortaya çıkmıştı ama artık onların, daha dikkatli olacaklarını biliyordu, tabii eğer işlerinde iyilerse. Garip ama, iyi değillerdi.

Yedinci Direktörlüğün deneyimli uzmanlarının yerine Birinci Genel Direktörlüğün içinden bir izleme ekibi kullanma kararı, ofis içi politikası nedeniyle alınmıştı. Viktor Grushko, Gordievsky'nin ihanet hikâyesinin yaygınlaşma-

sını istememişti. BGD'nin müdür yardımcısı, utanç verici ve muhtemelen zarar verecek olan bu sorunu kendi içlerinde çözmeye kararlıydı. Oysa şüpheliyi izleme görevinin verildiği ekip, Çinli diplomatların etrafında dolanmaya alışık, bu da pek hayal gücü ve uzmanlık gerektirmeyen can sıkıcı bir işti. Gordievsky'nin kim olduğunu veya ne yaptığını bilmiyorlardı; takip ettikleri kişinin eğitilmiş bir casus ve tehlikeli bir hain olduğundan bihaber diler. O yüzden, Gordievsky onları kaybettiğinde tesadüfen olduğunu sanmışlardı. Başarısızlığı kabul etmek, KGB'de kariyeri geliştiren bir hamle değildi. O yüzden, avlarının, hem de iki kez ortadan yok olduğunu bildirmek yerine yeniden ortaya çıktığında rahatlayıp, çenelerini kapalı tuttular.

17 Temmuz Çarşamba sabahı, Gordievsky, evden çıktı, izlenme-karşıtı el kitabında yazan her numarayı deneyerek, tren bileti almak için Komsomolskaya Meydanı'ndaki Leningrad İstasyonuna gitti. Bankadan üç yüz ruble nakit çekerken, KGB hesabını denetliyor mu diye merak ediyordu. Bir alışveriş merkezinden geçerek, ikişer binalık üç blok halinde düzenlenmiş yakındaki bir sosyal konut alanına girip, yüksek apartmanların arasındaki dar yaya yolundan geçti. Patikanın sonundaki köşeyi dönüp, en yakın merdivene kadar 27 metre hızla koştu ve bir kat çıktı. Merdiven sahanlığının penceresinden bakınca ceket giymiş kravat takmış şişman bir adamın hızla koşarak belirdiğini sonra da durup, yaya yolunun aşağısına ve yukarısına doğru telaşla bakındığını gördü. Gordievsky, gölgeye sindi. Adam, yaka mikrofonuna konuştu ve koşmaya devam etti. Bir dakika sonra, KGB'nin başka bir gözde aracı olan bej bir Lada yaya yolundan hızlıca zangırdayarak geldi: önde oturan adam da kadın da bir mikrofona konuşuyorlardı. Gordievsky, yeni bir dehşet fırtınasını

bastırdı. KGB'nin kendisini takip ettiğini biliyordu. Ama saklandıkları yerden açığa çıktıklarını ilk defa görüyordu. Muhtemelen klasik KGB izleme modelini uyguluyorlardı: binanın önünde bir araba, diğer ikisi destek için yakında, her arabada ikişer subay, telsizle bağlantı kuruluyor, gerekli olduğunda yaya olarak takip eden biri, bir diğeri de yolun kenarında. Gordievsky, beş dakika bekledi, sonra inip, hızlıca ana yola yürüdü, bir otobüse, sonra taksiye, sonra Metroya bindi ve sonunda Leningrad İstasyonuna ulaştı. Orada, 19 Temmuz Cuma akşamına, Leningrad'a giden 5.30 gece treninde sahte isimle dördüncü mevki bilet ayırttı ve nakit olarak ödedi. Eve vardığında bej Lada'nın sokağın biraz aşağısına park etmiş olduğunu gördü.

Simon Brown izindeydi. Gordievsky'nin vaka subayı, bu ümitsiz durumu hâlâ güçlkle kabul ediyordu: İngiliz istihbaratının angaje etmiş olduğu gelmiş geçmiş en etkili ajanlardan biri, görünen o ki, Moskova'ya doğrudan KGB'nin tuzağına yollanmıştı. Kaçınılmaz olarak sorular soruluyordu: Gordievsky, nasıl keşfedilmişti? MI6'nun içinde başka bir köstebek mi vardı? İçerden ihanete uğramanın bilindik, ağır korkusu bir kez daha içini kemirmeye başladı. Gordievsky'ye gelince, şimdi kesinlikle bir KGB hücresinde çürümekteydi, tabii çoktan ölmemişse. Ajan ile vaka subayı arasındaki ilişki, özel bir profesyonel ve duygusal karışımdır. İyi bir ajan yöneticisi, psikolojik istikrar, mali destek, cesaretlendirme, umut ve garip bir sevgi türü sağlar; ama aynı zamanda koruma da verir. Casus angaje etme ve çalıştırma bir özen gösterme yükümlülüğü taşır, casusun güvenliğinin daima ilk sırada olacağının ve risklerin ödüllerden ağır basmayacağını üstü kapalı taahhüdüdür. Her vaka subayı bu anlaşmanın yükünü hisseder, duyarlı bir adam olan Brown da, bunu çoğundan daha yoğun bir

şekilde hissediyordu. Her şeyi doğru yapmıştı ama durum ters gitmişti ve sonuçta sorumluluk ondaydı. Brown, Gordievsky'nin başına neler geldiğini çok düşünmemeye çalıştı ama pek başka bir şey de düşünemedi. Bir ajan kaybetmek, derin bir ihanet gibi hissettirebilir.

Sovyet operasyonları bölümü P5'in başı, 17 Temmuz Çarşamba günü sabah 7.30'da telefon çaldığında, Century House'taki ofisindeydi. Moskova ofisi, gece, Dışişlerinin kablosuz haberleşme trafiğinin düzenli akışının içine gizlenmiş çift şifreli bir telgraf yollamıştı. Şöyle okunuyordu: PIMLICO UÇTU. YOĞUN İZ (izleme). TAHLİYE BAŞLAMAKTA. BİLGİLENDİRİN. P5, hızla aşağı, C'nin ofisine koştu. Cristopher Curwen, vaka hakkında tam olarak bilgilendirilmişti ama bir an için ürkmüş göründü.

"Bir planımız var mı?" diye sordu.

"Evet efendim," dedi P5. "Planımız var."

Brown, kafasını dağıtmak için bahçede, güneşin altında oturuyordu ki, P5'ten telefon geldi: "Sanırım, bir uğrasanız iyi olur." Sesi normaldi.

Telefonu kapattıktan bir an sonra Brown anladı: "Günlerden Çarşamba idi. Bu, salı günü bir şey olmuş demektir. Kaçış sinyali olmalıydı. Ümidim birden yükseldi." Gordievsky hâlâ hayatta olabilirdi.

Guilford'dan Londra'ya tren yolculuğu sonsuza kadar sürmüş gibi gelmişti. Brown, on ikinci kata vardığında ekibi, hararetli hazırlıklar koşuşturmasının içinde buldu.

"Birdenbire aralıksız bir hal aldı," diye hatırlıyordu Brown.

Aceleyle yapılan bir dizi toplantıdan sonra Martin Shawford, ön hazırlıkları yapmak, oradaki MI6 istasyonuy-

la temasa geçmek, araçlar kiralamak ve Fin sınırı yakınındaki randevu noktasında keşif yapmak üzere Helsinki'ye uçmadan önce, Danimarka istihbarat teşkilatını uyarmak ve planları koordine etmek için Kopenhag'a uçtu.

Gordievsky ile ailesinin, Rus sınırından başarıyla kaçıldığı varsayıldığında kaçış planının ikinci aşaması başlayacaktı çünkü Finlandiya'ya ulaşmış olması, Gordievsky'nin güvende olduğu anlamına gelmezdi. Ascot'un gözlemlediği gibi: "Finlerin, Sovyetler Birliği'nden kaçıp da ellerine düşen herhangi bir kaçağı KGB'ye teslim edeceklerine dair Ruslarla anlaşmaları vardı." "Finlandizasyon" terimi, güçlü bir komşusu tarafından korkutularak teslim alınan küçük bir devletin, teoride egemenliğini korumakla birlikte fiilen esaret altında olması demekti. Finlandiya, Soğuk Savaşta resmi olarak tarafsızdı ama Sovyetler Birliği, ülkede kontrol koşullarından birçoğunu elinde tutuyordu: Finlandiya, NATO'ya katılamazdı veya Batılı birliklerin ya da onların silah sistemlerinin topraklarına girmesine izin veremezdi; Sovyet karşıtı kitaplar ve filmler yasaklanmıştı. Finler, "Finlandizasyon" terimine çok içerliyorlardı fakat bu terim tarafsız olmak zorunda bırakılan, Batılı gibi görünmeye hevesli olup, Sovyetler Birliği ile arasını açamayan ve açmak istemeyen bir ülkenin durumunu isabetli bir şekilde ifade ediyordu. Fin karikatürist Kari Suomalainen, bir keresinde ülkesinin nahoş durumunu, "Batı'ya arkasını dönmeden Doğu'ya boyun eğme sanatı" şeklinde tarif etmişti.

Birkaç ay önce, MI6'nun Sovyet bloku deneticisi, Finlandiya Güvenlik Teşkilatı'nın (SUPO olarak bilinir) şefi Seppo Tiitinen ile buluşmak için Finlandiya'ya gitmişti. MI6'dan gelen ziyaretçi, varsayımsal bir soru yöneltmişti: "Eğer, Finlandiya'dan geçirmemiz gereken bir ilticamız olsaydı, sanırım bunu sizi işe karıştırmadan yapmamızı

tercih ederdiniz?" Tiitinen'in cevabı: "Çok haklısınız. Bize sonradan anlatın."

Finler, önceden hiçbir şey bilmek istemiyorlardı, eğer Gordievsky, Finlandiya'da Fin yetkililer tarafından yakalanırsa, Sovyetler Birliği'ne döndürülmesi neredeyse kesindi. Yakalanmamışsa ama Sovyetler onun orada olduğunu öğrenirlerse, Finler, onu yakalamaları için yoğun baskı altında kalırlardı. Yakalamadılarsa KGB, işi yapması için rahatlıkla bir Spetsnaz özel kuvvetler ekibini gönderebilirdi. Sovyetlerin, Finlandiya'nın havaalanlarını izlediği biliniyordu, o yüzden aileyi Helsinki'den uçakla çıkarmak bir seçenek değildi.

Onun yerine, iki araba, kaçakları Finlandiya'nın kuzeyine 1.300 km uzağa götürecekti: arabalardan birini Veronica ile Simon, diğerini ise Danimarkalı iki istihbarat subayı, on yıl önce Michael Bromhead ile çalışan ve "Asteriks" olarak bilinen Jens Eriksen ile ortağı Björn Larsen kullanacaktı. Tromsø'nun güneydoğusunda, uzaktaki Karigasniemi sınırı geçişinde Norveç'e ve dolayısıyla NATO topraklarına gireceklerdi. Ekip, onları alması için orada, bir askeri C-130 Hercules uçağını görevlendirip görevlendirmeme konusunda düşünüp, tartışmışlar ama Norveç'ten tarifeli bir uçakla uçmanın daha az dikkat çekeceğine karar vermişlerdi. Avrupa'nın Kuzey Kutup Dairesinin içinde kalan en kuzeyindeki şehri, Hammerfest'ten Oslo'ya uçup, Londra'ya giden başka bir ticari uçuşa geçeceklerdi. Danlar, başından beri vakanın ayrılmaz parçasıydılar, iki PET subayı diğer kaçış arabasını kullanacaklar ve tahliye ekibine Hammerfest'e kadar eşlik edeceklerdi. "Bu kısmen nezakettendi ama bizim Norveç'e girmek için Danimarka korumasına ihtiyacımız da olabilirdi: olur da, bir çıkmaza girersek bize İskandinavyalı birisi yardım eder."

Veronica Price, içinde Gordievsky ve ailesi için Hanssen ismiyle hazırlanmış dört sahte Danimarka pasaportunun bulunduğu PIMLICO işaretli ayakkabı kutusunu yeniden aldı. Sivrisinek kovucusunu, temiz kıyafetleri ve tıraş takımını valize koydu. Gordievsky kesinlikle tıraş olma ihtiyacı duyardı. Moskova ekibinin lastik patlamaları ihtimaline karşı iyi durumda yedek lastik getirmeyi unutmayacağını ümit etti. Bu da kaçış planının içindeydi.

NOCTON ekibi (artık PIMLICO olarak yeniden adlandırılmıştı), yaklaşık iki aydır ümitsiz, durgun ve kaygılı vaziyette beklemişti. Şimdi heyecanlılardı ve birdenbire yine hareketli bir tempoda çalışıyorlardı.

“Ruh halinde tam bir değişiklik vardı,” diye hatırlıyordu Brown. “Gerçeküstü bir duyguydu. Bu, yıllardır alıştığını yaptığımız bir şeydi. Şimdi hepimiz de şunu düşünüyorduk: Tanrım, bunu gerçekten yapmak zorundayız... Acaba işe yarayacak mı?”

Moskova’daki elçiliğin güvenli konuşma odasında MI6 istasyonunun personeli, amatör tiyatro gösterisinin provası için toplandı.

İki diplomatik arabayla yapılacak Finlandiya yolculuğu için, dinlemede olan KGB’nin inanacağı göstermelik bir hikâye gerekiyordu. İşleri daha karmaşıklaştıran şey, yeni İngiliz Büyükelçisi Sir Bryan Cartledge’in Perşembe günü Moskova’ya gelmesi ve ertesi akşam elçilikte onun şerefine bir kokteyl resepsiyonunun düzenlenecek olmasıydı. İki arabanın, cumartesi öğleden sonra tam 2.30’ da Finlandiya sınırının güneyindeki randevu noktasında olmaları gerekiyordu ama Cartledge’in sözde üst düzey iki diplomatı olan Ascot ile Gee onun gelişi şerefine kadeh kaldırmak için orada bulunmazlarsa bu hemen KGB’de kuşku uyandırır-

dı. İnandırıcı bir acil duruma ihtiyaçları vardı. Gee, evden çıkmadan önce karısına, tuvalet kâğıdına yazılmış bir not verdi: "Hastalanmak zorunda kalacaksın," yazıyordu.

Hikâye şöyleydi: Rachel Gee'nin sırtında aniden şiddetli bir ağrı oluşacaktı. Hayli zinde bir hanımefendi olmasına rağmen geçmişte astım geçirmiş ve başka sağlık sorunları da olmuştu, bu, her şeyi duyan KGB'nin bildiği bir gerçektir. Kocasıyla birlikte bir uzmana görünmek için arabayla Helsinki'ye gitmeye karar verdiler. Rachel'ın en yakın arkadaşı Caroline Ascot, kocası ile kendisinin de onlarla birlikte gitmelerini, böylece "bir hafta sonu tatili" yapmalarını önerecekti. İki çift, iki ayrı arabayla gidip, aynı zamanda Fin başkentinde biraz alışveriş de yapmaya karar vereceklerdi. Ascotlar, on beş aylık kızları Florence'ı da götürecek, diğer iki çocuklarını dadıyla bırakacaklardı. "Bebeği almamızın daha iyi bir görüntü vereceğine karar verdik." Cuma günü, büyükelçinin kokteyl partisine katılacaklar ondan sonra hemen yola çıkıp, gece boyu Leningrad'a gidecekler, sonra da Finlandiya sınırını geçip, cumartesi öğleden sonra geç saatte doktor randevusu için Helsinki'ye gideceklerdi.

Oyun, dört oyuncunun da rollerini oynamalarıyla başladı. Rachel Gee, evde, KGB'nin gizli mikrofonları için, belindeki keskin acıdan şikâyet etmeye başladı. Gün ilerledikçe şikâyetlerinin sesi giderek yükseliyordu. "Bütün imkânları sağladım," dedi. Arkadaşı Caroline Ascot, gelip, bir yardımını olur mu diye baktı. "Ben çok fazla inliyordum, Caroline da çok fazla yazık sana diyordu," diye hatırlıyordu Rachel. Acı içindeki bir kadın taklidi o kadar inandırıcıydı ki, o sırada onları ziyaret edeceği tutan kayınvalidesi paniğe kapıldı. Gee, annesini, mikrofonlardan uzaklaştırmak için yürüyüşe çıkarıp, Rachel'ın aslında rahatsız olmadığını açıkladı. "Rachel harika bir oyuncuydu," dedi

Ascot. Arthur Gee, dinlenen telefonda Finlandiya'daki bir doktor arkadaşını arayıp, tıbbi tavsiye istedi. Bir hava yolunun numarasını da arayıp, uçuşlar hakkında bilgi aldı ama bunları, ücretleri sebebiyle reddetti. Rachel, Finlandiya'ya arabayla gideceğini söyleyince "Neden biz de gelmiyoruz?" dedi Caroline. Sahne artık, Ascotların dairesine geçmişti. Caroline kocasına, zavallı Rachel'a yardım etmek ve biraz da alışveriş yapmak için bebeği de yanlarına alıp, gece boyu Finlandiya'ya arabayla gideceklerini söyleyince Ascot, sonunda yolculuğa razı olmadan önce –"Aman Tanrım, ne kadar sıkıcı. Gerçekten gitmek zorunda mıyız? Yeni büyükelçi geliyor. Yapacak bir sürü işim var..."– şeklinde aşırı isteksizlik gösterisi sergiledi.

Rus arşivlerinde bir yerde bulunan bu bir dizi gizli dinlemeye ait deşifre metni bir araya getirildiğinde, MI6 tarafından tamamen KGB yararına sahnelenen küçük, ilginç bir melodram oluşturur.

Ascot ile Gee, bütün bu maskaralık zaman kaybı mıydı, kaçış planı başarısızlığa mahkûm mu diye düşünüyorlardı. "Doğru gelmeyen bir şey var gibi," dedi Gee. Her ikisi de, salı akşamı, sinyal mevkiinde, çok sayıda araba ve boş boş dolanan yaya ile aşırı derecede yüksek düzeyde hareketlilik varmış gibi görüldüğünü fark etmişlerdi, bu muhtemelen izlemenin artırıldığını gösteriyordu. Eğer KGB, Finlandiya sınırına kadar yol boyu onları yakın takipte tutarsa fark edilmeden sığınma cebine geçip, kaçakları arabaya almak mümkün olmaz, operasyon başarısız olurdu. Gee, Safeway poşeti taşıyan adamın gerçekten PIMLICO olduğundan bile emin değildi. Belki de KGB, kaçış planını ortaya çıkarmış ve gerçek PIMLICO gözaltındayken oraya bir dublör göndermişti.

Elçilik ile diplomatik sitenin etrafındaki izleme de daha yoğun görünüyordu. Gee, "Korkum, hepsinin bir tuzak olmasıydı," dedi. KGB, kendi gösterisini sergilemekte olabiliirdi: MI6'yı açığa çıkacakları bir tuzağa çekmeye, iki subayı "uygunsuz faaliyetleri" nedeniyle açığa çıkarmaya, İngiliz hükümetini utandıracak şiddetli bir diplomatik patlamaya ve İngiliz-Sovyet ilişkilerinin çok önemli bir anda engellenmesine yol açacaktı. "Bir pusuya gitmekte olsaydık bile, her halükârda görevi sürdürmekten başka bir seçeneğimiz olmadığını biliyordum. Kaçış sinyali uçurulmuştu." Ascot, PIMLICO'nun kim olduğunu hâlâ bilmiyordu ama Londra artık, onun bir KGB albayı, uzun süredir kendi ajanları olduğunu ve bu muazzam riski almaya değer bir kişi olduğunu açıklamaya karar vermişti. "Moral yükselten bir şeydi," diye yazmıştı Ascot.

KGB, artan aktiviteyi fark edip, şüphelenirse diye Londra ile Moskova arasında gidip gelen telgraf sayısı minimumda tutulmasına rağmen MI6 istasyonu, Century House'ı hazırlıkların son gelişmelerinden haberdar ediyordu.

Londra'da da, PIMLICO'nun başladığından haberdar edilen ufak grubun içinde endişe vardı. "Bunun çok tehlikeli olduğunu söyleyen sesler vardı. Ters giderse İngiliz-Sovyet ilişkilerini tamamen altüst eder." Dışişleri Bakanı Geoffrey ve İngiltere'nin yeni atanmış Moskova Büyükelçisi Sir Bryan Cartledge'in de dâhil olduğu birkaç üst düzey Dışişleri yetkilisi, kaçış planı konusunda son derece kuşkululardı.

Cartledge, 18 Temmuz Perşembe günü Rusya'da olacaktı. Ona, PIMLICO hakkında iki ay önce bilgi verilmişti fakat uygulanması ihtimalinin son derece düşük olduğu söylenmişti. Şimdi de, varışından iki gün sonra MI6'nın,

üst düzey bir KGB subayını, bir arabanın bagajında Rusya'dan kaçırmayı planladığı söyleniyordu. MI6, tahliye operasyonunun titizlikle planlanmış ve prova edilmiş olduğunu açıkladı ama aynı zamanda çok riskliydi ve başarılı olsa da olmasa da önemli diplomatik sonuçları olacaktı. Akademisyen bir aile şeceresine sahip tecrübeli bir diplomat olan Sir Bryan, Macaristan'da ilk büyükelçilik görevini almadan önce İsveç, İran ve Rusya'da hizmet etmişti. Moskova'ya büyükelçi olarak atanması, kariyerinin en yüksek noktasıydı. Mutlu değildi. "Zavallı Bryan Cartledge," diye hatırlıyordu Ascot. "Tam yeni bir işe başladığında eline bu patlamaya hazır bomba verilmişti. Son büyükelçiliğinin heba olmakta olduğunu gördü." Eğer kaçış ekibi suçüstü yakalanırsa, yeni büyükelçinin, güven mektubunu daha Kremlin'e sunmadan önce *istenmeyen kişi* ilan edilebilmesi ihtimali bile vardı ki, bu aşağılayıcı bir diplomatik ilk olurdu. Yeni büyükelçi, güçlü bir itirazda bulundu ve operasyonun iptal edilmesi gerektiğini öne sürdü.

Dışişleri Bakanlığında bir toplantı yapıldı. Toplantıda MI6'nın başkanı Christopher Curwen, yardımcısı P5 ve Sovyet Bloku deneticisinden oluşan MI6 delegasyonu ile Bryan Cartledge ve müsteşar yardımcısı David Goodall'un dâhil olduğu dışişleri yetkilileri hazır bulundular. Orada bulunanlardan birine göre Goodall, "korkunç bir telaşa kapılmış", sürekli, "ne yapacağız?" diye tekrarlayıp durmuş, Cartledge ise hâlâ öfkeliymiş: "Kesinlikle kahrolası bir felaket. Yarın, Moskova'ya gitmek üzere yola çıkacağım ve bir hafta sonra yine döneceğim," diyormuş. MI6'nın başkan yardımcısı, son derece kararlıymış: "Buna devam etmezsek, teşkilat bir daha asla başını dik tutamaz," diyormuş.

O anda, toplantıya, Downing Street'ten yolun karşısına

geçip, gelen kabine sekreteri Sir Robert Armstrong katıldı. Deri evrak çantasını, gürültüyle masaya çarptı: "Başbakanın, bu adamı kurtarmanın karşı konulmaz bir ahlaki görevimiz olduğunu düşüneneğinden oldukça eminim," dedi. Münakaşayı, bu bitirdi. Dışişleri grubu, bir anma töreninden yeni dönmüş olan Dışişleri Bakanını bilgilendirmek için yollanırken Sir Bryan Cartledge, "darağacına gitmekte olan bir adam gibi" görünüyordu. Howe, tereddütte kalmıştı. "Ya ters giderse?" diye sordu. "Ya araba aranır mı?" Yeni büyükelçi, şimdi onun sayesinde konuşuyordu: "Büyük bir provokasyon olduğunu söyleriz. Herifi arabanın bagajına tıkmışlar deriz."

"Hımm," dedi Howe, şüpheyile. "Sanırım öyle..."

Yine de, operasyon PIMLICO için en üst seviyede yetki alınması gerekiyordu. Kaçış planı için Mrs. Thatcher'ın, şahsi onay damgasını basması gerekiyordu. Ama başbakan, kraliçe ile birlikte İskoçya'daydı.

Gordievsky, kaçmak üzere olan birinin yapmayacağı türden şeyler yapıyormuş gibi görünerek hazırlıklarını yaptı. Ayrıntılara özen göstermek, korkuyu uzak tutmaya yarıyordu. Artık bir görevi vardı, yalnızca bir av değildi, yeniden bir profesyoneldi. Kaderi artık yeniden kendi el-lerindeydi.

Perşembe günü zamanının büyük bir kısmını, kız kardeşi Marina ile ailesinin oturdukları bir Moskova apartmanında geçirdi. Tatlı ve saf biri olan Marina, hayattaki tek ağabeyinin casus olduğunu öğrenseydi tek kelimeyle dehşete kapılırdı. Dul annesini de ziyaret etti. Olga artık yetmiş sekizindeydi ve nahifti. Oysa çocukluk yılları boyunca annesi, babasının ürkekliğinin ve uymacılığının aksine sessiz bir direniş ruhunu simgelemişti. Bütün aile fertlerinin

içinden Gordievsky'nin yaptıklarını anlaması en olası kişi dul annesiydi. Onu asla ihbar etmezdi ama her anne gibi, gireceği yoldan caydırmaya da çalışırdı. Annesine sarıldı ve kaçış başarılı olsa da olmasa da onu muhtemelen bir daha asla göremeyeceğini bilerek hiçbir şey demedi. Eve dönünce ertesi hafta başında yine bir buluşma ayarlaması için Marina'yı aradı. Hafta sonundan sonra hâlâ Moskova'da olacağı numarasını sürdürecektir sahte bir iz bırakmıştı. İlerisi için de birçok plan ve randevu ayarladı, KGB'nin dikkatini yapmak üzere olduğu şeyden başka yöne ne kadar çekerse o kadar iyiydi. Ailesini ve arkadaşlarını yanıltmaca olarak kullanıyor olmak, kendini çıkarıcı hissettiriyordu ama onu asla affetmeseler de kesinlikle anlarlardı.

Derken Gordievsky, son derece gözü kara ve çok da komik bir şey yaptı.

Mikhail Lyubimov'u arayıp, ertesi hafta onun daçasına kalmaya geleceğini teyit etti. Lyubimov, iple çektiğini söyledi. Yeni kız arkadaşı, Tanya da orada olacaktı. Gordievsky'yi, pazartesi günü, 11.13'te Zvenigorod İstasyonunda karşılayacaklardı.

Gordievsky, konuyu değiştirdi.

"Somerset Maugham'dan 'Mr. Harrington's Washing' adlı öyküyü okudun mu?"

Bu, Ashenden serisindeki kısa hikâyelerden biriydi. Onu, Maugham'ın eserleriyle on yıl önce ikisi de Danimarka'dayken Lyubimov tanıştırmıştı. Gordievsky, arkadaşında yazarın bütün eserlerinin olduğunu biliyordu.

"Çok güzel. Tekrar okumalısın," dedi Gordievsky. Dördüncü ciltte. Bir bak, ne kastettiğimi anlayacaksın."

Biraz daha gevezelik edip, telefonu kapadılar.

Gordievsky, Lyubimov'a, şifreli bir veda mesajı ve muğlak bir edebi ipucu vermişti: "Mr. Harrington's Washing", devrim Rusya'sından Finlandiya yoluyla kaçan bir İngiliz casusunun öyküsüydü.

Maugham'un 1917'de geçen kısa hikâyesinde, İngiliz gizli ajan Ashenden, Rusya'daki bir görev için Trans-Sibirya Ekspresi ile seyahat etmektedir. Yolculuk esnasında kompartımanı, sevimli bir çenebaz olmasına rağmen kızdıracak derecede kılı kırk yaran Amerikalı iş adamı Mr. Harrington ile paylaşmaktadır. Devrim, ülkeyi içine çektiği için Ashenden, Harrington'ı devrim kuvvetleri kuşatmadan önce kuzeye giden trene binmeye teşvik eder. Fakat Amerikalı, otel çamaşırhanesinin henüz geri vermediği kıyafetlerini almadan ayrılmayacağını söyleyerek reddeder. Yıkanmış çamaşırlarını yeni geri alan Harrington, sokakta devrimci güruh tarafından vurularak öldürülür. Hikâye, risk –"insan her zaman hayatını feda etmeyi çarpım tablosunu öğrenmekten daha kolay bulmuştur"– ve zamanunda gitmek üzerinedir. Ashenden trene biner ve Finlandiya yoluyla kaçır.

KGB'deki kulak misafirlerinin yirminci yüzyıl başı İngiliz edebiyatı konusunda bilgili olmaları hiç mümkün görünmüyordu ve ipucunu yirmi dört saatten kısa sürede çözmeleri daha da ihtimal dışıydı. Ama bu, yine de belaya davetiye çıkarmaktı.

İsyanı daima, kısmen kültürel, Sovyet Rusya'nın kültür ve sanata karşı duyarsızlığına bir başkaldırıydı. Batı edebiyatından üstü kapalı bir ipucu bırakmak, giderayak söylediği içtihatlı bir laftı, kendi kültürel üstünlüğünün gösterisiydi. Kaçsa da kaçmasa da KGB, sonradan telefon konuşmalarının kaset çözümünü tarayacaklar ve kendile-

riyle alay ettiğini anlayacaklardı: ondan gittikçe nefret edecekler ama belki aynı zamanda hayranlık da duyacaklardı.

Kraliçe ile birlikte kalmak üzere Balmoral'a yaptığı yıllık ziyareti, Margaret Thatcher'ın, en az hoşlandığı başbakanlık görevlerinden biriydi. Başbakanların, her yaz İskoçya'daki kraliyet şatosunda konuk olarak birkaç gün geçirme geleneği için Thatcher "can sıkıcı bir zaman kaybı" demişti. Kraliçe'nin Thatcher'a ayıracak pek zamanı da yoktu, orta sınıf aksanıyla "1950'lerden kalma kabul edilmiş Royal Shakespeare telaffuzu" şeklinde alay ediyordu.²¹ Thatcher, ana şatoda kalmak yerine arazideki kulübede kalıyor, kraliyetin gaydalar, lastik çizmeler ve corgi cinsi köpeklerle dolu dünyasından mümkün olduğu kadar uzakta, günlerini tek bir sekreter ve resmi evrak dolu kırmızı kutularıyla geçiriyordu.

18 Temmuz Perşembe Christopher Curwen, Downing Street 10 Numara'da Thatcher'ın özel sekreteri Charles Powell'ı görmek üzere acil bir randevu aldı. Orada, özel bir toplantı odasında, C, Operasyon PIMLICO'nun başlatıldığını açıklayıp, başbakanın şahsi yetkilendirmesini rica etti.

Charles Powell, Thatcher'ın en güvendiği danışmanıydı, Thatcher hükümetinin en gizli sırlarına vakıftı. NOCTON vakası hakkında bilgilendirilen bir avuç yetkiliden biriydi, sonradan kaçma girişimini, "duyduğum en gizli sır" olarak tarif etmişti. "Mr. Collins" dediği kişinin gerçek ismi ne ona ne de Thatcher'a söylenmişti. Powell, Thatcher'ın onay vereceğinden emindi ama kaçış planı "telefon-da konuşulmayacak kadar aşırı riskliydi." Thatcher'ın bizzat kendisi yetki vermeliydi ve bunu ondan sadece Powell

21 Royal Shakespeare Company yarı Kraliyet Shakespeare Kumpanyası, merkezi onun doğduğu şehir olan Stratford Upon Avon'da bulunan Shakespeare oyunlarını sergileyen tiyatro. (Çev.)

isteyebilirdi. "Yaptığım şeyi, 10 Numara'da herhangi birine anlatamazdım."

O gün, öğleden sonra Powell, nereye gittiğini söylemeden Downing Street'ten ayrılıp, Heathrow'a giden bir trene atladı, kendisinin ayırtmış olduğu Aberdeen uçağına bindi. ("O kadar gizliydi ki, sonradan masraflarımın parasını almakta sorun yaşadım.") Sonra bir araba kiralayıp, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında batıya doğru gitti. 1852'den beri kraliyet ailesinin yazlık ikametgâhı olan Balmoral Şatosu, İskoçya bozkırlarında 20.000 hektarlık alanda kurulmuş kuleciklerle süslü muazzam bir granit yığındı; İskoçya'nın kasvetli ve rutubetli akşamında bulması zordu. Zaman ilerliyordu, Powell, sonunda küçük kiralık arabasının içinde şatonun heybetli kapılarına yaklaşıp durduğunda yorgun ve endişeliydi.

Kapıcı kulübesindeki kraliyet hizmetkârı, telefonda, kraliyetle alakalı önemli bir mesele üzerinde üst düzey bir tartışma sürdürüyordu: Kraliçe, *Dad's Army* seyretmek için ana kraliçenin video kayıt cihazını ödünç almak istiyordu. Ayarlamak zordu.

Powell, konuşmanın arasına girmeye çalıştıysa da soğuk bir bakışla susturuldu. Soğuk bakışlar, kraliyet hizmetkârı okulunda öğretilir.

Sonraki yirmi dakika boyunca Powell, ayağını yere vurarak saatine bakıp dururken hizmetkâr kraliyet video kaydedicisinin, tam nerede olduğu ve şatoda bulunduğu odadan diğerine taşınması hakkında görüşmeye devam etti. Nihayet problem çözüldü. Powell, kim olduğunu ve başbakanı acilen görmesi gerektiğini açıkladı. Bir başka uzun gecikmeden sonra, kraliçenin sırlarının baş bekçisi olan özel sekreteri Sir Philip Moore'un –sonradan Wol-

vercote Baronu Moore, GCB, GCVO, CMG, QSO ve PC²² olacaktı– huzuruna götürüldü. Moore, müzmin şekilde temkinli ve protokole kararlılıkla uyan bir saray adamıydı. Emekli olunca maiyet lordu olacaktı. Acele ettirilmekten hoşlanmazdı.

“Mrs. Thatcher’ı niçin görmek istiyorsunuz?” diye sordu.

“Söyleyemem,” dedi Powell. “Bu bir sır.”

Moore’un adap duygusu incinmişti. “Burada niçin bulunduklarını bilmediğimiz kişilerin Balmoral mülkünün etrafında dolanmalarına izin veremeyiz.”

“Vermek zorundasınız çünkü başbakanı görmem gerekiyor. Şimdi.”

“Onu neden görmek istiyorsunuz?”

“Bunu size söyleyemem.”

“Bana söylemek zorundasınız.”

“Değilim.”

“Başbakan, ona söyleyeceğiniz şeyi Kraliçeye söyleyecek, Majesteleri de bana söyleyecek. O yüzden lütfen işinizi bana söyleyin.”

“Hayır. Başbakan, Kraliçeye söylemek isterse, Kraliçe de size söylemek isterse buna onlar karar verir. Ama ben size söyleyemem.”

Kraliçenin adamı öfkelenmişti. Eğer özel sekreterse-niz, başka bir özel sekreterin sizden daha özel olmasından daha sinir edici bir şey olamazdı.

Powell ayağa kalktı. “Gidip, başbakanı arayacağım.”

Moore, kabul edilemez bir terbiyesizlik gösterisine tanık olmuş bir adamın dargın edasıyla bir uşak çağırdı. Uşak, Powell’ı bir yan kapıdan çıkarıp, nemli bahçeye sok-

22 Britanya’nın çeşitli şövalyelik nişanları. (Çev.)

tu ve patikadan aşağı, "bir tür bahçe kulübesine" götürdü.

Margaret Thatcher, yatakta arkasına dayanmıştı, etrafı kâğıtlarla çevriliydi.

"Beni görünce çok şaşırdı."

Durumu açıklamak, Powell'ın birkaç dakikasını aldı, Thatcher'ın PIMLICO Operasyonuna yetki vermesi ise daha kısa sürdü. İsimsiz casus, büyük bir kişisel tehlike-yi göze alarak başbakanlığında can alıcı bir rol oynamıştı. "Ajanımıza verdiğimiz sözleri tutmalıyız," dedi.

Powell, sonradan şöyle açıklamıştı: "Mrs. Thatcher, ona çok hayranlık duyuyordu, gerçi bu, bazı prensipleriyle – hainlerden nefret ederdi–ters düşüyordu. Ama o farklıydı. O, farklı bir gruptaydı. Başbakan, rejime kafa tutanlara çok saygı duyardı."

"Mr. Collins", her kim ise, Batıya önemli bir hizmet sundu, şimdi de büyük bir tehlike içinde, İngiltere, onu kurtarmak için diplomatik sonuçları ne olursa olsun elinden gelen her şeyi yapmalı.

Mrs. Thatcher'ın bilmediği –ve hiç öğrenmediği– şey, zaten başlamış olan bir operasyonu onaylamış olmasıydı. Kaçış girişimini onaylamayı reddetseydi, randevu yerinde bekleyen kimse olmayacağını Gordievsky'ye bildirmenin bir yolu yoktu. Terk edilmiş olurdu.

PIMLICO, durdurulamazdı.

Harita: OPERASYON PIMLICO 1985

31. (üstte) Leyla ve iki kızı, 1982’de, Londra’ya geldiklerinden kısa süre sonra Trafalgar Square’de, National Gallery’nin dışındaki bir kafede.

32. (altta) Kensington Palace Gardens No:13’teki Sovyet Elçiliği KGB Londra istasyonu, yani rezidentura, en üst katta bulunuyordu ve yeryüzündeki en paranoyak yerlerden biriydi.

33. Gordievsky'nin kızları Maria ve Anna. Aile Londra'ya yerleşmiş, mutlu bir şekilde yaşıyordu, kızlar büyüyorlar, akıcı İngilizce konuşuyor ve İngiliz Kilisesi okuluna devam ediyorlardı.

34. (üstte) Michael Bettany, Londra'daki KGB'ye yanaşıp, Stalin'in takma adı "Koba" kod adıyla Sovyetler için casusluk yapmayı teklif eden MI5 subayı.

35. (altta) Eliza Manningham-Buller, İngiliz Güvenlik Teşkilatı'nın içindeki casusu tespit etmeye çalışan "Nadgers" takma adlı MI5-MI6 gizli görev ekibinin önemli bir üyesi. 2002'de MI5'in genel müdürü oldu.

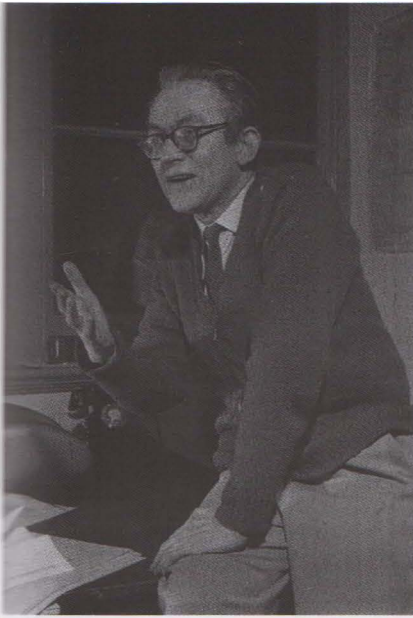
36. General Arkadi Guk (sağda). KGB rezidenti, karısı ve korumasıyla. Gordievsky, onu, "vasat beyinli, aşağılık kurnazlık kapasitesi bol, insan topağı" olarak tarif ediyordu.

37. (sol altta) Guk'un Holland Park 42 numaradaki evi. 3 Nisan 1983'te Bettany, mektup kutusundan içeri, çok gizli bir MI5 belgesi ile KGB'ye daha fazla istihbarat ifşa etme önerisini içeren bir paket attı. Guk, bunu "provokasyon" olarak nitelendirip, göz ardı etti.

38. (sağ altta) Century House, 1994'e kadar MI6'nın genel merkeziydi; sıradan bir bina olmakla birlikte Londra'daki en gizli tesisti.

39. Michael Foot, İşçi Partili Parlamento Üyesi, partinin gelecekteki lideri ve BOOT (BOT) kod adlı bir KGB bağlantısı.
40. (sol üstte) Jack Jones, İngiliz Başbakanı Gordon Brown, onu "dünyanın en mükemmel sendika liderlerinden biri" olarak tarif etmişti. O da bir KGB ajanıydı.
- 41.(altta) Oleg Gordievsky, Edinburg'dan İşçi Partili Parlamento Üyesi Ron Brown (ortada) ve gelecek parti başkanı olacak olan Jeremy Corbyn ile de tanışan Çekoslovak casus Jan Sarcocy (sağda) ile birlikte. Gordievsky, birkaç sefer Brown'ı KGB için angaje etmeye çalışmış ama onun İskoç aksarını tamamen anlaşılmaz bulmuştu.

42. (üstte) KAL 007 uçuş numaralı uçağın bir Sovyet savaş uçağı tarafından düşürülmesi, yaygın protestolara yol açmış ve Soğuk Savaş gerilimini yeni bir seviyeye yükseltmişti.

43. (altta) Margaret Thatcher, 14 Şubat 1984'te Moskova'da Yuri Andropov'un cenazesine katılıyor. İngiltere başbakanı, kısmen Gordievsky tarafından yazılan bir senaryoya göre "uygun şekilde ağırbaşlı" rolünü oynamıştı.

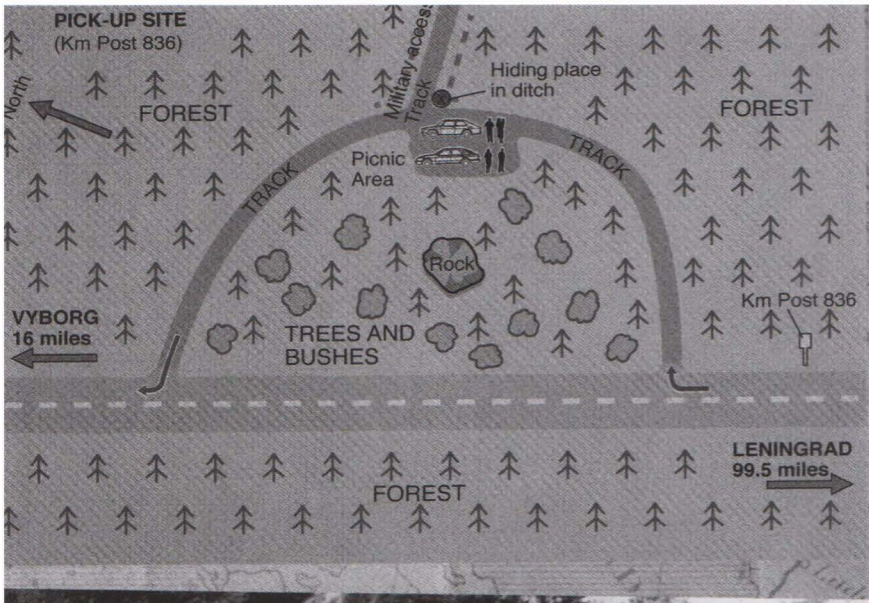
44. (üstte) Gelecekteki Sovyet lideri Mikhail Gorbachev, Aralık 1984'te Chequers'da Thatcher ile buluşuyor. Thatcher, sonradan onu, "iş yapılabilecek bir adam" olarak tanımlamıştı.
45. (sol altta) Michael Lyubimov, tüvit giyen, pipo içen, İngiliz-hayranı KGB subayı. Onu çift taraflı ajan olarak angaje etmeye çalışan MI5 ona "Smiley Mike" (Güler yüzlü Mike) adını takmıştı.
46. (sağ altta) Kabine sekreteri Sir Robert Armstrong. İstihbarat teşkilatlarını denetlemekten de sorumludur. Thatcher'a, İşçi Partili rakibi Michael Foot'un, bir zamanlar KGB'nin maaşlı ajanı olduğunu söylememeye karar vermişti.

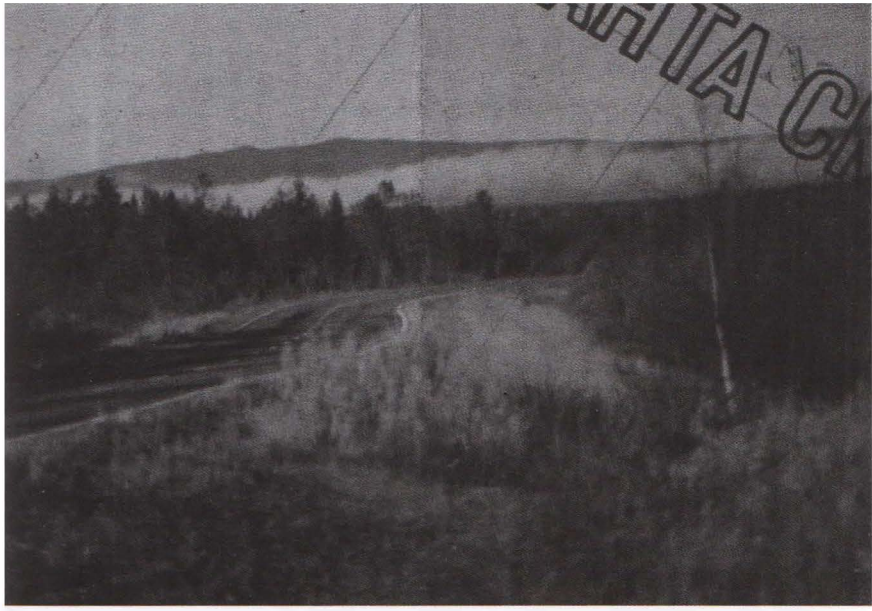
47. Kutuzovsky Prospekt'teki sinyal mevkiinin Hotel Ukraine'in önünden çekilen görüntüsü. Fırın, resmin solunda, ağaçların arasından görülebilir.

48. (üstte) Kızıl Meydan'da St. Basil Katedrali. Oleg Gordievsky, burada, MI6'ya, kaçış planı PIMLICO Operasyonunun hemen başlatılmasını talep eden bir mesaj iletmeye çalışmıştı. "Fırça teması" gerçekleşmemişti.
49. (sol altta) Bir Safeway süpermarket çantası. Gordievsky, kaçış sinyali 16 Haziran 1985 Salı günü akşam 19.30'da Kutuzovsky Prospekt'teki sinyal mevkiinde verdi.
50. (sağ altta) Sinyalin alındığını göstermek için bir MI6 subayı, Gordievsky'nin önünden yürüyerek geçecek, kısa bir göz kontağı sağlayacak ve Mars çikolata yiyecekti.

51. (üstte) Vyborg'un güneyindeki randevu noktası, MI6 kaçış ekibi Gordievsky'yi buradan alıp, Fin sınırından geçirmeye çalışacaktı.
52. (altta) Kaçış arabalarından biri, MI6 subayı Vikont Roy Ascot'un kullandığı Saab.

53. (üstte) Özgürlüğe giden yol: Kaçış rotasında kuzeye doğru giderken çekilen keşif fotoğrafı.

54. (altta) MI6 tahliye ekibi, kaçak casusu Finlandiya'ya geçirdikten birkaç saat sonra Norveç yolunda hatıra fotoğrafı için durmuşlar. Soldan sağa: Gordievsky, MI6 subayları Simon Brown ile Veronica Price ve Danimarkalı istihbarat subayı Jens Eriksen.

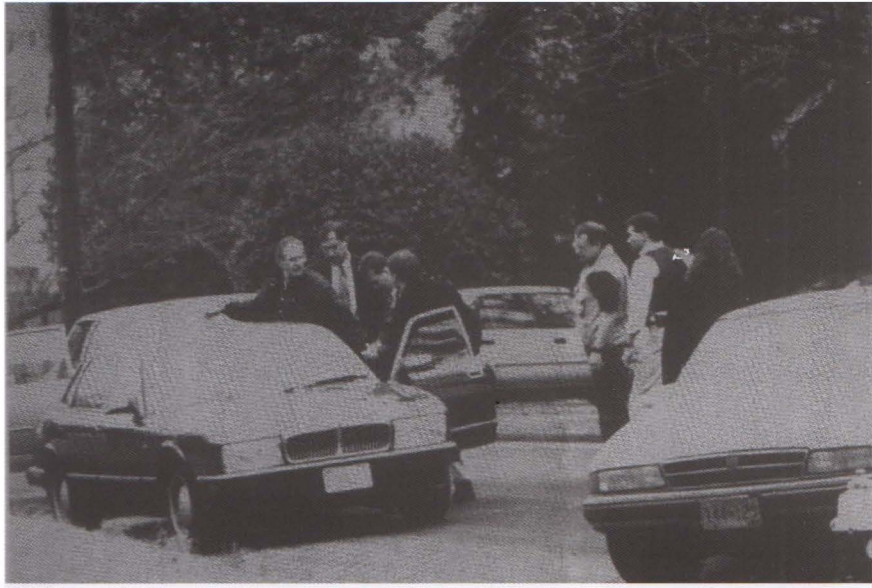

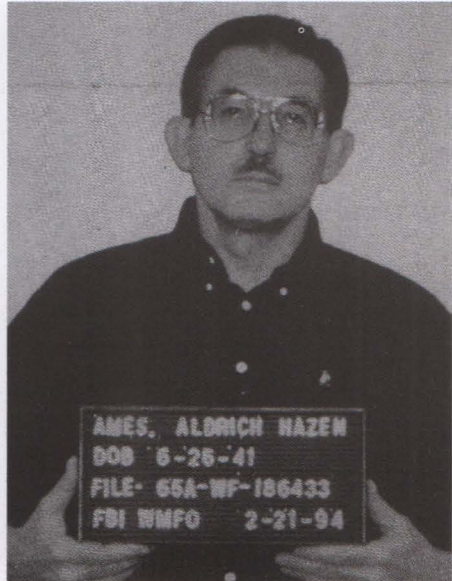
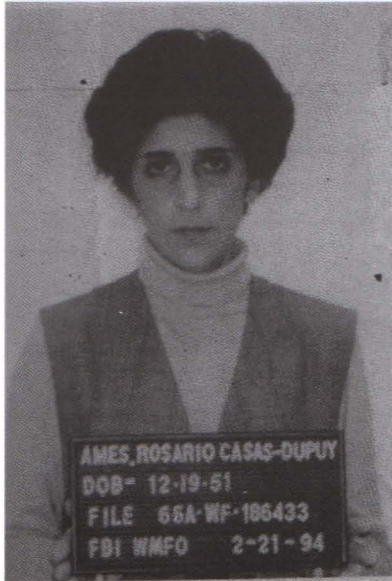
55. (üstte) Rusya ile Finlandiya arasında, Vyborg sınırında, üç askeri sınır bariyerinden biri.

56. (altta) PIMLICO'nun sonrasında sınır dışı edilen MI6 subaylarından birinin arabasının ön camından çektiği manzara. KGB arabalarından oluşan bir konvoyun eşlik ettiği İngiliz arabaları, üç ay önce Gordievsky'yi aldıkları randevu noktasından geçiyorlar.

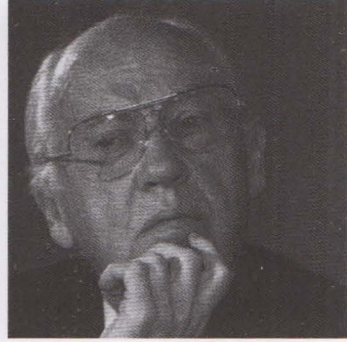
57. (üstte) Aldrich Ames'in, KGB için casusluk yapmaya başladıktan on sene sonra, 21 Şubat 1994'te tutuklanması. "Büyük bir hata yapıyorsunuz!" diye ısrar ediyordu. "Yanlış adamı alınış olmalısınız!"
58. (altta) Rosario ve Rick Ames'in tutuklanma fotoğrafları. Rosario, cezasını tamamladıktan sonra serbest bırakıldı, fakat Rick, mahkûm 40087-083, halen Indiana'daki Terre Haute'de Federal Correctional Institution'da hapis yatmaktadır.

59. (üstte) Gordievsky, zorunlu ayrılıktan altı sene sonra İngiltere’de helikopterle gelen ailesini karşılarken.

60. (altta) Yeniden bir araya gelen Gordievskylar, Londra’da poz veriyorlar. Fakat sonra evlilik hızla dağıldı.

61. (sol üstte) Gordievsky, 1987'de Oval Ofis'te Ronald Reagan ile birlikte. "Sizi biliyoruz," demişti Reagan, "Batı için yaptıklarınıza minnettarız."
62. (sol altta) 2007'de kraliçenin doğum günü şereflerinde Gordievsky'ye, "Birleşik Krallığın güvenliği için yaptığı hizmetlerden" ötürü Seçkin St. Michael ve St. George Nişanı (CMG) verildi.
63. (sağ altta) CIA direktörü Bill Casey, kaçışından birkaç hafta sonra Gordievsky ile buluşmak için İngiltere'ye uçmuştu.

64. Emekli casus Oleg Gordievsky, halen hayatta. İngiltere’de, sıradan bir banliyö sokağında, Rusya’dan kaçtıktan kısa süre sonra taşındığı güvenli bir evde takma bir isimle yaşıyor.

14 19 TEMMUZ, CUMA

Sabah 10:00, İngiliz Elçiliği, Moskova

Yola çıkış zamanı yaklaştıkça Roy Ascot'un tırmanan heyecanı, artan korkusuyla yarışıyordu. Gecenin büyük kısmını dua ederek geçirmişti. "Ne kadar hazırlanmış olursak olalım, operasyon boyunca bize ancak duaların destek olacağından oldukça emindim." MI6, daha önce kimseyi Rus sınırından kaçırmaya kalkışmamıştı. PIMLICO, tek başına randevu noktasına ulaşacak olsaydı bile zaten yeterince zor olacaktı ama eğer beklendiği gibi, karısıyla iki çocuğunu da getirirse başarı ihtimali son derece az olacaktı. "'Bu adam öldürülecek. Bu plan işlemez. Bütün bu işin ne kadar uydurma olduğunu hepimiz biliyorduk. Bir vaadi yerine getiriyorduk ve yürümeyecek bir işe girdiğimizi bildiğimiz halde bunu yapmak zorundaydık. Başarı ihtimalimizi en fazla yüzde yirmi görüyorum,' diye düşünmüştüm."

Century House'tan bir telgraf geldi. Londra'daki patronlar, elçilik yönetiminde "sallantılı bir duruma dair işaretler" sezmişlerdi ve "gücü pekiştirmek için" bir mesaj oluşturmuşlardı. Şöyle yazıyordu: "Başbakan, bu operas-

yonu bizzat onayladı ve bunu başarıyla yürütme becerinize güveninin tam olduğunu ifade etti. Burada hepimiz tamamen arkanızdayız ve başaracağınıza güveniyoruz.” Ascot, “Londra’dan gelen en üst düzey yetkinin devam ettiğini” ispatlamak için mesajı Cartledge’e gösterdi.

Derken potansiyel olarak ölümcül bir engel çıktı. Yabancı diplomatların Sovyetler Birliği’nden arabayla çıkmaları için resmi izin ve özel plakalar gerekiyordu. Plaka işini yapan resmi garaj, Cuma günleri öğlen kapatıyordu. Gee’nin Ford’unun plakaları sorunsuz takılmıştı ama Ascot’un Saab’ı bir notla geri gönderilmişti: “Üzgünüz. Bu arabaya plaka veremeyiz çünkü eşinizin ehliyeti yok.” Caroline’ın ehliyeti, bir ay önce çalınan el çantasındaydı, yenisini çıkarmak için İngiliz ehliyetini konsolosluk yetkililerine göndermişti. Bu henüz geri gönderilmemişti ve Sovyet ehliyeti çıkarılmamıştı. Diplomatların tek başına araba kullanmalarına izin verilmiyordu; Ascot, geçerli bir Sovyet ehliyetine sahip ikinci bir şoför olmadan resmi plakaları alamazdı; bu plakalar olmadan da Sovyetler Birliği’nden çıkamazlardı. PIMLICO, Rus bürokrasisinin küçük ama yerinden oynatılamayacak bir kayasına saplanıp kalmak üzereydi. Saat 11.00’de, trafik yetkilileri, hafta sonu tatiline girmeden bir saat önce, Sovyet Dışişleri Bakanlığından, içinde Caroline’ın İngiliz ehliyeti ile yeni Sovyet ehliyetinin bulunduğu bir zarf ulaştığında Ascot hâlâ bir çözüm bulmak için kafa patlatıyordu. “Arabamıza plakaların zamanında takılması için bir saat vaktimiz vardı. Buna, bu inanılmaz şansa inanmadım.” Ama Ascot, ikinci kez düşününce, ehliyetin beklenmedik şekilde tam zamanında ulaşması gerçekten mutlu bir tesadüf mü, yoksa bir KGB tuzağının parçası mı diye endişelenmişti: “Seyahat etmek için son engeli de kaldırmıştık ama hepsi

fazlasıyla tam zamanında olmuş gibi görünüyordu.”

Sabah 11.00, Leninsky Prospekt, Moskova

Gordievsky, bütün sabahı, evi baştan aşağı temizleyerek geçirdi. Kısa süre sonra KGB, her tarafını didik didik arayacak, yer döşemelerini sökecek, kütüphanesini sayfa sayfa yok edecek ve bütün mobilyaları en ufak parçasına kadar sökecekti. Fakat garip bir gurur, tahrip etmek üzere geldiklerinde evinin “düzgün” görünmesi gerektiğine karar vermesini sağlamıştı: bulaşıkları yıkadı, tabak çanağı topladı, çamaşırlarını lavaboda yıkayıp, kurumaları için astı. Tezgâhın üstüne birkaç günlük ev masraflarını karşılaması için Leyla’ya 220 ruble para bıraktı. Bu küçük bir jestti... Ama neyin jesti? Onları hâlâ önemseydiğinin jesti mi? Özür mü? Pişmanlık mı? KGB, ona muhakkak el koyar ya da çalardı. Yine de, dairenin titiz temizliği gibi, belki de hakkında kendisinin farkına vardığından daha çok söylenen bir şeyin mesajını iletliyordu: Gordievsky, iyi bir adam olarak düşünölmek ve çok kapsamlı bir şekilde aldatmış olduğu KGB’nin kendisine saygı duymasını istiyordu. Kendisini haklı çıkaracak bir not, Sovyetler Birliği’ne ihanetine ilişkin bir açıklama bırakmadı. Onu yakalarlarsa, KGB bunların hepsini itiraf ettirirdi ve bu sefer, gerçek serumu kadar yumuşak bir yöntemle de yapmazlardı. Ter-temiz bir daire ve bir sürü yıkanmış çamaşır bırakıyordu. Mr. Harrington gibi, çamaşırlarını yıkamadan kaçmazdı.

Gordievsky, sonra KGB izleme ekibini dördüncü ve son kez başından savmak için hazırlandı. Zamanlama çok önemliydi. Eğer çok erkenden evden ayrılıp, gözcüleri savuşturursa sonunda ne yaptığını fark edip, alarm verebilirlerdi. Ama çok geç çıkarsa kuru temizlemesini tamamlayamayabilir ve istasyona vardığında KGB, hâlâ ensesinde olurdu.

Yeterince az eşyayla bir çanta hazırladı: ince bir ceket, Danimarka'dan aldığı deri şapka, yatıştırıcı ilaçlar ve Finlandiya sınırını da kapsayan Sovyet basımı mini bir yol atlası, bu şüphesiz hatalı bir haritaydı çünkü orası, askeri açıdan hassas bölgeydi.

Enfiyeyi almayı unutmuştu.

Sabah 11.00, Vaalimaa Motel, Finlandiya

PIMLICO Operasyonunun Finlandiya ayağı, programa göre ilerliyordu. Ekip, sınıra on altı kilometre mesafedeki bir motelde toplandı. Sahte pasaportla seyahat eden Veronica Price ile Simon Brown, bir önceki akşam Helsinki'ye varmışlar ve geceyi bir havaalanı otelinde geçirmişlerdi. İki PET subayı Eriksen ile Larsen'den birkaç dakika önce motelin otoparkına vardıklarında Finlandiya'daki işleri koordine etmekle görevli genç MI6 subayı Martin Shawford onları bekliyordu. Tesadüfen bütün arabalar, havaalanındaki aynı araba kiralama şirketinden kiralanmıştı, Shawford'ın korktuğu başına gelmiş, birbirinin eşi üç araba: ardışık plakalı, parlak kırmızı, yepyeni üç Volvo otoparkta yan yana park etmişti. "Bir kongre toplantısı gibi görünüyorduk. Daha dikkat çekici olamazdık." Ertesi günden önce en azından arabalardan biri değiştirilmeliydi.

Sınırın Finlandiya tarafındaki randevu noktası, Veronica Price planı ilk şekillendirdiğinde seçilmişti. Sınır geçiş noktasının sekiz kilometre kuzeybatısında ormanlık bir yol, sağa dönüp, ormanın içine gidiyordu. Bir buçuk kilometre ileride solda, tomruk kamyonlarının dönüş yaptığı etrafı ağaçlarla çevrili, ana yoldan gözükmeyen bir açıklık vardı: bu nokta, sınıra, Oleg ile ailesinin araba bagajlarında sıkışık halde gerekenden bir dakika bile uzun kalmamalarını sağlayacak kadar yakın ama sınır güvenlik bölgesinden de yeterince uzaktı.

Birleşik MI6-PET ekibi, randevu noktasının etrafındaki bölgede adamakıllı keşif yaptı. Finlandiya'nın çam ormanları her tarafta aralıksız uzanıyordu. Görünürde hiç ev yoktu. Kaçış ekibiyle burada buluşacaklar, kaçakları hızlıca MI6 arabalarından çıkarıp, kiralık Fin arabalarına bindirecek, sonra da iki gruba ayrılacaklardı. Finlandiya ekibi, yaklaşık on altı kilometre sonra ormandaki ikinci bir randevu noktasında tekrar bir araya gelecekti, burada kaçakların sağlığını kontrol edecek, kıyafetlerini değiştirecek ve böcek yerleştirilmiş diplomatik arabalarda olduğu gibi kulak misafiri korkusu olmadan rahatça konuşabileceklerdi. Bu esnada Moskova ekibi, Helsinki yolunu tutacak ve ilk benzin istasyonunda bekleyecekti. Kaçış ekibi, Fin-Norveç sınırına kadar uzun kuzey yolculuğuna burada başlayacaktı: Leyla ile çocuklardan biri, Danların arabasında, Gordievsky ile öbür kızı Brown ve Veronica'nın arabasında seyahat edeceklerdi. Shawford, MI6 Moskova ekibiyle benzin istasyonunda tekrar buluşup, Ascot ile Gee'yi bilgilendirecek ve pompa alanındaki kamuya açık telefon kulübesinden önemli bir arama yapacaktı.

Arama, otomatik olarak, Century House'ta P5 ekibiyle birlikte bekleyen Sovyet Bloku deneticisine aktarılacaktı. Benzin istasyonundaki telefon, KGB veya Fin istihbaratı tarafından dinleniyor olabilirdi, o yüzden PIMLICO'nun sonucu, üstü kapalı bir dille bildirilmeliydi. Gordievsky ve ailesi, dışarıda ve güvenderse Shawford, balık tutma tatilinin başarılı geçtiğini söyleyecekti. Ama kaçış başarısız olmuşsa hiçbir şey tutamadığını söyleyecekti.

Randevu bölgesini etrafıca kontrol eden ekip, Helsinki'ye döndü, parlak kırmızı Volvo filolarındaki arabalardan birini başka model bir arabayla değiştirip, farklı otellere dağıldılar.

12.00, Kutuzovsky Prospekt, Moskova

Caroline Ascot ve Rachel Gee, diplomatik dairelerinde eşyalarını topladılar. Kişisel giyim eşyası alamazlardı çünkü bagajlardaki boşluk PIMLICO ile ailesinin sığması için gerekliydi. O yüzden, içine yastık koyunca gerçekçi bir şekilde şişkin görünen, boşaltınca da katlanabilen birkaç boş seyahat çantası hazırladılar. İlk olarak yedi sene önce toparlanan kaçış kiti, İngiliz elçiliğinin kasasından alındı. Su şişeleri ve çocuklar için “akıtmayan bardaklar” (sıkışık bagajın içinde bunlardan içmek kızlar için daha kolaydı), içine işlemek için iki büyük boş şişe ve hipotermi veya efor durumunda ısı kaybını düşürmek için kullanılan türden ısı yansıtan ince plastik kaplamalı dört adet uzay battaniyesi. Sovyet sınırındaki ısı sensörlerinin ve kızılötesi kameraların gizlenmiş bir bedeni tespit edebildiği düşünülüyordu ama MI6’dan kimse bu teknolojinin nasıl çalıştığından ya da gerçekten var olup olmadığından emin değildi. Kaçaklar, battaniyeleri üstlerine çekmeden önce, üstlerinde sadece iç çamaşırları kalana kadar soyunmalılardı; bagajların içi sıcak olurdu, vücut ısıları ne kadar düşük olursa madde arama köpeklerini ve ısı sensörlerini çekme ihtimali o kadar az olurdu.

Caroline, bir piknik sepeti, battaniyeler, sandviçler ve patates cipsi hazırladı, sığınma cebinde kamuflaj olarak serebilirlerdi. Kaçakların saklandıkları yerden çıkmaları zaman alabilirdi. Randevuya gecikebilirlerdi. Cepte başkaları da olabilirdi, bariz bir amacı olmayan dört yabancıнын sahneye çıkması onlarda şüphe uyandırabilirdi. İki çiftin, yoldan sapmalarının masum bir açıklaması olmalıydı, bir İngiliz pikniği de mükemmel bir bahane olurdu. Caroline, Florence için de kıyafetlerini, bebek mamasını ve yedek bezleri koyduğu bir seyahat çantası hazırladı. Rachel

Gee, iki küçük çocuğu ile kayınvalidesini, parka götürdü. Sık sık durup, sanki ağrısı varmış gibi, belini tutuyordu. Gösterisi o kadar inandırıcıydı ki, Gee'nin annesi oğluna, "Rachel'ın hasta olmadığına emin misin? Bana hiç iyi görünmüyor, bilirsin işte," dedi.

Öğleden sonra 3.00, İngiliz Elçiliği, Moskova

Elçilikteki birkaç askeri uzmandan biri olan donanma ataşesinin yardımcısı, Finlandiya'ya yaptığı bir geziden Moskova'ya dönerken bilmeden işleri bozmuştu: Vyborg'da, KGB sınır muhafızları tarafından hem giderken, hem de dönüşte Sovyetler Birliği'ne girerken sorgulandığını bildirdi. Muhafızlar, bütün diplomatik kurallara aykırı bir şekilde, arabasını aramak istemişler, ataşe de itiraz etmemiş. Ascot, "Aptal adam, içine köpek sokmalarına izin vermiş," diye burnundan soluyordu. Eğer sınır yetkilileri, İngiltere'nin diplomatik araçlarını aramak için köpekleri kullanarak konvansiyonu ihlal ediyorlarsa kaçış planı batarı. Bagaja tıklıp, vücut ısıları yükselmiş dört kişi dışarı güçlü bir koku verirdi. Ataşe, bilmeden, olabilecek en kötü zamanda tehlikeli bir emsal oluşturmuştu.

Ascot aceleyle, büyükelçinin ağzından Dışişleri Bakanlığına, ataşenin arabasının arandığından şikâyet edip, İngiltere'nin diplomatik dokunulmazlığının ihlal edildiği konusunda ısrar eden bir diplomatik protesto notası düzenledi. Nota yollanmadı fakat Ascot, yollanmış gibi görünen bir kopyasını ve Viyana Konvansiyonunun ilgili maddelerinin Rusça çevirisini aldı. Eğer sınırda KGB, arabaları aramaya kalkarsa, tehdit edercesine sahte mektubu sallayacaktı. Ama işe yarayacağının garantisi yoktu: sınır muhafızları, arabaların bagajında ne olduğunu görmek isterlerse onları hiçbir resmi protesto durdurmazdı.

Son bir evrak işi daha vardı. MI6 sekreteri Violet, kaçış talimatlarını daktiloyla çözünebilir kâğıda yazdı. KGB onları tutuklarsa not, "suda veya, en rahatsız edicisi, birinin ağzında eriyebilirdi. Olağanüstü aciliyet durumunda, MI6 ekibinin üyeleri, PIMLICO Operasyonunu yiyebilirlerdi.

Öğleden sonra 4.00, Leninsky Prospekt, Moskova

Gordievsky, ince yeşil bir süveter, soluk yeşil fitilli kadife pantolon ve radyoaktif toz veya köpekleri uyara-
cak başka bir kimyasalın bulaşmanmış olması umuduyla dolabın arkasından seçtiği eski kahverengi ayakkabıları giydi. Kıyafeti, muhtemelen kapıcının (ve KGB gözcülerinin) koşuya gittiğini zannetmesine yetecek kadar yeşil eşofmanına benziyordu. Dairesinin ön kapısını kilitledi. KGB, birkaç saat sonra onu yine açıyor olacaktı. "Kapıyı, sadece evimin ve eşyalarımın değil, ailemin ve hayatımın da üzerine kapıyordum." Yanına hiç hatıra fotoğrafı veya duygusal yadigârlar almadı. Annesine veya kız kardeşine veda telefonu açmadı, gerçi muhtemelen onları bir daha asla göremeyeceğini biliyordu. Bir açıklama veya savunma notu bırakmadı. Hayatının en sıra dışı gününde sıra dışı görünebilecek hiçbir şey yapmadı. Lobiden geçerken kapıcı dönüp, bakmadı. Moskova'nın öbür tarafında, Leningrad İstasyonuna gitmek ve peşindeki kuyruktan son kez kurtulmak için tam bir buçuk saati vardı.

Önceki kuru temizleme koşularında yakındaki alışveriş bölgesine doğru giderdi. Bu sefer caddenin karşısına geçip, öbür tarafta cadde boyunca devam eden ağaçlık alana girdi. Yoldan görünmeyecek yere gelince koşmaya başlayıp, neredeyse depara kalkana kadar hızını durmadan giderek arttırdı. Şişko KGB izleme subayı ona asla yetişemezdi. Parkın sonunda, yolun karşısına geçti, ters yöne gitti, son-

ra karşı taraftaki dükkânlara girdi. Plastik çantalar, kolaylıkla ayırt edilecek kadar nadir olduğu için suni deriden bir valiz alıp, birkaç eşyasını içine doldurdu ve arka girişin yanına bıraktı. Sonra izlemeden kurtulma menüsünün tamamını, sistemli ve titiz bir şekilde uyguladı: Tam kapısı kapanırken bir Metro trenine atlamak, iki durak sonra inmek, bir sonraki trenin gelişini bekleyip, kapılar kapanmadan önce platformdaki her yolcunun binmesini beklemek, sonra da karşı yöndeki bir treni yakalamak; bir sokakta sinmek, ters yöne gidip, aynı şeyi iki kez yapmak, bir dükkânın ön girişinden girip, arkadakinden çıkmak.

Leningrad istasyonu, ağzına kadar insan ve polis doluydu. Şans eseri, 157 ülkeden 26.000 genç solcu, ertesi hafta başlayacak olan ve “anti-emperyalist dayanışma, barış ve dostluk” şöleni olarak ilan edilen On İkinci Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali için Moskova’ya akıyordu. Kalabalık bir toplantıda Gorbachev onlara, “Burada, yüce Lenin’in ana yurdunda, gençlerimizin insanlık, barış ve sosyalizmin asil ideallerine ne kadar bağlı olduklarını açıkça derinden hissedeceksiniz,” diye seslenecekti. Festival ziyaretçilerinin çoğu, Lenin için değil, müzik için gelmişlerdi. Katılan müzisyenler arasında, Sovyet taraftarı, Demir Perde gerisine yerleşmiş Amerika doğumlu şarkıcı Dean Reed, İngiliz pop müzik ikilisi Everything But the Girl ve Bob Dylan da –Sovyet şair Andrei Voznesensky tarafından davet edilmişti– vardı. Gençlik temsilcilerinin birçoğu, Finlandiya yoluyla İskandinavya’dan geliyorlardı. Gordievsky, istasyonda devriye gezen çevik kuvveti görünce telaşa kapıldı ama sonra kendini rahatlatmaya çalıştı. Kuzey sınırını geçen bu kadar insan olduğu için muhafızlar, diğer yöne giden diplomatik arabalarla çok ilgilenemeyecek kadar fazla meşgul olabilirlerdi. Bir büfeden ekmek ve sosis aldı. Bildiği kadarıyla onu takip eden biri yoktu.

Leningrad'a giden gece treni, ağırlıklı olarak dördüncü mevki yataklı vagonlardan oluşuyordu, her vagonda koridora açılan altı yataklı kompartımanlar vardı. Gordievsky'nin yeri en üst yataktaydı. Temiz çarşafı alıp, yatağını yaptı. Tatili sırasında para kazanmak için çalışan bir öğrenci olan kadın kondüktör, ona özel ilgi gösteriyor gibi görünmemiştir. Tren tam olarak 5.30'da hareket etti. Gordievsky, birkaç saat boyunca yatağında uzanıp, kısıtlı akşam yemeğini çiğneyip, sakin kalmaya çalışırken altındaki komşu yolcular birlikte çapraz bulmaca çözüyorlardı. İki yatıştırıcı hap yuttu ve birkaç dakika içinde zihinsel yorgunluk, korku ve kimyasalların oluşturduğu derin bir uykuya daldı.

Akşam 7.00, İngiliz Elçiliği, Moskova

Büyükelçinin hoş geldin kokteyl partisi, büyük bir başarıydı. Bir önceki gece varmış olan Sir Bryan Cartledge, MI6 takımının tek bir kelimesini bile hatırlayamadıkları kısa bir konuşma yaptı. Rachel, evde kalmış, gizli mikrofonlar için inliyor ve ara sıra "garip bir şekilde hıçkırarak ağlıyordu". Avizelerin altında bir saat diplomatik gevezelik yaptıktan sonra iki istihbarat subayı, Rachel'ı Finlandiya'da doktora götürmek için gece boyu arabayla Leningrad'a yolculuk yapacaklarını açıklayarak özür dilediler. Partide bulunanlardan sadece büyükelçi, ortaelçi David Ratford ve MI6 sekreteri Violet Chapman yolculuklarının gerçek amacını biliyordu. Parti bitince Violet, PIMLICO "ilaç paketini" elçilikteki MI6 kasasından alıp, Ascot'a teslim etti, içinde yetişkinler için sakinleştirici ve korkmuş iki küçük kızı yatıştırmak için bir çift enjektör vardı.

Bu sırada Kutuzovsky Prospekt'te, erkekler arabaları yüklerken Rachel, çocukların uyuduğu yatak odasına gi-

dip, onlara iyi geceler öpücüğü verdi. Onları bir daha ne zaman göreceğini merak ediyordu. “Yakalanırsak,” diye düşündü, “çok uzun süre mahsur kalırız.” Gee, sırtı kas-katı ve aksayarak yürüyen karısını Ford Sierra’ya götürüp, ön koltuğa oturttu.

Gece 11.15 sularında iki arabalık konvoy, geniş caddeye çıkıp, kuzeye yöneldi, Gee Ford’unda başı çekiyor, Ascot Saab’ında takip ediyordu. Her iki çift de Helsinki’ye kadar yapacakları uzun yolculuk için bir sürü müzik kaseti getirmişlerdi.

Tek bir KGB izleme arabası, onlara şehrin dış mahallelerinde, Sokol’a kadar eşlik etmiş, sonra da ayrılmıştı. Geniş otobana girdiklerinde Ascot ve Gee, onları takip eden bariz bir izleme arabası tespit edemediler. Bunun ille de rahatlatıcı olması gerekmezdi. Kuyruk araba, KGB’nin yegâne araç izleme yöntemi değildi. Her ana yol boyunca düzenli aralıklarla yerleştirilmiş Devlet Otomobil Denetim Noktaları (GAI noktaları) vardı, bunlar gözlem altındaki bir araç geçtiğinde kaydeder, telsizle bir sonraki noktaya bildirir, eğer gerekirse görüş açısı dışındaki bir izleme arabasıyla teması sürdürürlerdi.

Arabaların içindeki atmosfer, gergin ve başka bir dünyaya ait gibiydi. Arabalara dinleme cihazı takılı olduğu, sesin kaydedildiği veya görünmeyen telsizli bir arabaya iletildiği varsayıldığı için rol yapmaya ara verilemezdi. Gösterinin, ikinci perdesi, mobil perdesi başlıyordu. Rachel, ağrıyan sırtından şikâyet etti. Ascot, tam da yeni büyükelçinin geldiği sırada küçük bebekle yüzlerce kilometre araba yolculuğu yapmak zorunda olmaktan yakındı. Kimse kaçıştan ya da hepsinin de o anda Leningrad’a doğru trende geldiğini umdukları adamdan bahsetmedi.

“Bu bir tuzak olmalı,” diye düşüncelere daldı Gee, Rachel uykuya dalarken. “Herhalde bu yanımıza kalmayacak.”

20 Temmuz, Cumartesi

Sabah 3.30, Moskova-Leningrad treni

Gordievsky, en alttaki yatakta, delice bir baş ağrısıyla uyandı, uzun ve düşsel bir an boyunca nerede olduğunu bilemedi. Genç bir adam, üstteki yataktan, yüzünde garip bir ifadeyle ona bakıyordu: “Düşün,” dedi. Yatıştırıcılar onu o kadar derin bir uykuya daldırmışlardı ki, tren ani bir fren yapınca yataktan yuvarlanıp yere düşmüş, düşerken de şakağını kesmişti. Süveteri kana bulanmıştı. Biraz hava almak için sendeleyerek koridora çıktı. Yandaki kompartımanında Kazakistan’dan bir grup genç kadın neşeyle konuşuyorlardı. Sohbeta katılmak için ağzını açtı ama açtığı anda kadınlardan biri, dehşetle irkildi: “Bana bir kelime edersen çılgık atarım.” Ancak o zaman nasıl görüldüğünü fark etti: darmadağın, üstü başı kanlı ve ayağının üzerinde duramaz haldeydi. Geri dönüp, çantasını kaptı ve koridorun sonuna çekildi. Trenin Leningrad’a varmasına daha bir saatten fazla vardı. Diğer yolcular onu sarhoş diye bildirirler miydi? Gidip kondüktörü buldu, kadına beş ruble verip, “Yardımanız için teşekkür ederim,” dedi, oysa sadece çarşaflarını vermek dışında bir şey yapmamıştı. Kadın ona ayıplama belirtisi gibi görünen tuhaf bir bakış attı. Ama parayı da cebe attı. Tren açılmakta olan karanlığın içinde takırdamaya devam etti.

Sabah 4.00, Moskova-Leningrad karayolu

Leningrad yolunun yarısında, Valdai Tepeleri’nde kaçış ekibi, Ascot’u şiirselleştiren muhteşem bir gün doğumu manzarasında ilerliyorlardı: “Göllerin ve nehirlerin üzerinden kalkan yoğun sis, tepelerin yanındaki bölgele-

rin içine ve ağaçlarla köylerin aralarına kadar uzanıyordu. Toprak, yavaşça bu eflatun ve lal rengi köpük gibi bayırlardan gerçek biçimine dönüşüyordu. Çok parlak üç gezegen, mükemmel bir simetri içinde, biri sağda biri solda biri de tam karşıda parlıyordu. Samanları biçen, bitki toplayan, inekleri umumi arazinin bayırlarına ve derelerine otlatmaya götüren yalnız insanları gördük. Baş döndürücü bir manzaraydı, huzurlu bir andı. Böyle başlayan bir günden bir zarar geleceğine inanmak zordu.”

Florence, arka koltuktaki bebek koltuğunda mutlu mutlu uyuyordu.

Dindar bir Katolik ve maneviyatı kuvvetli bir adam olan Ascot şöyle düşünüyordu: “Bir yola çıktık ve kendimizi ona adadık, sadece tek yol var ve ona devam etmeliyiz.”

Güneş ufuktan yükselirken ve ışık, sis örtülü Rus yaylalarına akarken ikinci arabada, Arthur ve Rachel Gee, kendi aşkın anlarını yaşıyorlardı.

Kasetçalarda Dire Straits’in *Brothers in Arms* albümü çalıyordu, üstat Mark Knopfler’in gitarı, gün doğumunu dolduruyordu.

Bu sis kaplı dağlar
Artık benim evim mi
Ama benim evim ovalarda
Ve hep öyle olacak
Bir gün döneceksiniz
Vadilerinize ve çiftliklerinize
Ve artık yanıp tutuşmayacaksınız
Silah arkadaşı olmak için
Bu imha tarlalarında

Ateşin vaftizini

Bütün ıstırabınızı izledim

Savaşlar azdıkça

Beni çok kötü yaralamış olsalar da

Korku ve telaş içinde

Beni terk etmediniz

Silah arkadaşlarım.

“İlk kez, bu iş iyi sonuçlanacak, diye düşünmüştüm” şeklinde hatırlıyordu Rachel.

O anda, Zhiguli olarak bilinen Sovyet yapımı, kesik burunlu bir Fiat, KGB’nin standart izleme arabası, konvoyun altmış metre arkasında bitiverdi. “Takip ediliyorduk.”

Sabah 5.00, Leningrad ana tren istasyonu

Gordievsky, tren yanaştığında inen ilk yolculardan biriydi. Hızla çıkışa yürüdü, kondüktör istasyon görevlisiyle konuşup, yatağından düşen sonra da kendisine yüklü bir bahşiş veren garip adamı işaret ediyor mu diye arkasına dönüp bakmaya cesaret edemedi. İstasyonun dışında hiç taksi yoktu. Ama birkaç özel araba etrafta dolanıp duruyordu, sürücüleri müşteri çekmeye çalışıyorlardı. Gordievsky birine bindi: “Finlandiya istasyonuna” dedi.

Gordievsky, Finlandiya istasyonuna 5.45’te vardı. Önündeki تنها meydana, Lenin’in, büyük devrim teorisyeninin 1917’de Bolşeviklerin yönetimini üstlenmek için İsviçre’den geldiği anı abideleştiren büyük bir heykeli hâkimdi. Komünizmin töresel bilgisinde Finlandiya istasyonu, devrimsel özgürlüğü ve Sovyetler Birliği’nin doğuşunu simgeler. Gordievsky için de, Lenin’in her anlamda aksi yönünde olmak kaydıyla, özgürlüğe giden yolu simgeliyordu.

Sınıra giden ilk tren 7.05'te kalktı. Bu tren onu Zelenogorsk'a, Leningrad'ın 49 km kuzeybatısına ve Finlandiya sınırına kadar olan yolun üçte birine kadar götürecekti. Oradan, ana yoldan Vyborg'a götürecektir bir otobüse binebilirdi. Gordievsky, trene bindi ve uyuyormuş gibi yaptı. Tren, azap verecek şekilde yavaş gidiyordu.

Sabah 7.00, KGB genel merkezi, Moskova Merkez

Gordievsky'nin gittiğini KGB'nin ne zaman fark ettiği belli değil. Fakat 20 Temmuz, sabah şafak vaktinde, Birinci Genel Direktörlüğün izleme ekibi (Çin departmanı), ciddi biçimde endişelenmiş olmalıydı. En son, Cuma öğleden sonra, plastik bir çanta taşıyarak Leninsky Prospekt'teki ağaçlığa doğru koşarken görülmüştü. Gordievsky, kayıplara karıştığı önceki üç seferde birkaç saat içinde yeniden ortaya çıkmıştı. Bu sefer eve dönmemişti. Kız kardeşinde değildi, kayınpederinde, arkadaşı Lyubimov'da ya da bilinen başka bir adreste değildi.

Bu anda, en mantıklı hareket, alarm vermektir. O zaman KGB, hemen bir insan avı başlatabilir, nerede olduğuna dair bir ipucu bulmak için evini didik didik edebilir, her bir akrabayı ve arkadaşı sorguya alabilir, İngiltere'nin diplomatik personelinin izlenmesini iki katına çıkarabilir, hava, kara, deniz her kaçış yolunu kapatabilirdi. Bununla birlikte, izleme ekibinin 20 Temmuz sabahı böyle bir şey yaptığına dair bir belirti yok. Bunun yerine, dürüst başarısızlığı cezalandıran her otokraside olduğu gibi, zamana uyan kişilerin yaptığını yaptılar: Yani hiçbir şey yapmayıp, problemin ortadan kalkmasını ümit ettiler.

Sabah 7.30, Leningrad

MI6 tahliye ekibi, Leningrad'da Astoriya otelin dışına park etti. KGB'nin kahverengi izleme arabası, Lening-

rad'ın merkezine kadar bütün yol boyunca onları takip etmişti, sonra da ortadan kayboldu. "Yeni bir kuyruğumuz olduğunu düşünüyordum," diye yazmıştı Ascot. Bagajları açıp, "saklayacak bir şeyimiz olmadığını, bagajların gerçekten valizlerle dolu olduğunu izleme ekiplerine göstermek için gösterişli bir şekilde altını üstüne getirdik." Gee ile iki kadın, bebeği beslemek ve kahvaltı yapmak ("iğrenç katı yumurta ve odun gibi ekmek") için içeri girerken Ascot, uyuyormuş gibi yapıp arabada kaldı. "KGB, her yere bakıyordu, içeri bakmalarını istemedim." İki farklı adam arabaya yanaşıp, camdan baktılar; her iki seferde de Ascot, irkilerek uyanmış gibi yapıp, onlara ters ters baktı.

Sığınma cebine kadar kuzeye gidişin iki saat kadar süreceğini tahmin ediyordu. O yüzden 2.30 randevusunda orada olmak için 11.45'te Leningrad'dan ayrılmaları gerekiyordu, bol bol vakit vardı ama şimdi de arabanın etrafında meraklı tipler dolanıyor, endişe verici derecede KGB ile ilgili oldukları seziliyordu. O anda, bizi sınıra kadar takip edeceklerini biliyordum, bu da içimdeki şevki yok etti." Güçlü Batı arabaları, tek bir Sovyet yapımı KGB arabasından hızlı gidebilir ve birdenbire sığınma cebindeki randevu noktasına görünmeden sapabilecek kadar uzaklaşabilirlerdi. Ama ya KGB, bazen yaptığı gibi, öne de bir izleme arabası koyduysa? PIMLICO, izleme ekibinden yakasını sıyıramadıysa bir pusuya doğru gitmekte olabilirlerdi. "En çok, iki KGB izleme ekibinin çift taraflı kuşatma harekâtı için tam da randevu noktasında buluşmayı planlamış olmalarından korkuyordum. Kalan iyimserliğim de hızla buharlaşıp, gidiyordu."

İki saat boş vakitleri olduğu için Ascot, bu zamanı ironik bir hac ziyareti yapıp, komünizmin en saygı gösterilen iki yerine, Smolny Enstitüsü'ne ve Manastırı'na giderek kul-

lanmalarını önerdi. Aslen adı Soylu Genç Kızlar için Smolny Enstitüsü olan okul, Rusya'da bekâr kadınların (sadece aristokrat olanların) eğitim görmesi için açılmış ilk okullardan biriydi, Palladyan mimari tarzındaki görkemli yapı, Ekim Devrimi sırasında Lenin tarafından kendi karargâhı olarak kullanılmış ve Bolşevik hükümetinin, Moskova'da Kremlin'e taşınana kadar merkezi olmuştu. Ascot'un "Leniniana" dediği şeylerle doluydu.

Dörtlü, Smolny'nin bahçelerinde bir banka oturup, görünürde kafa kafaya vererek rehber kitapçık üzerinde konuşurlar. "Her şeyi prova eden son savaş meclisiydi," dedi Ascot. Randevu noktasına başarıyla varırlarsa, yolcuları bindirmek için bagajların içindekileri yeniden düzenlemek gerekirdi. Erkekler bagajları boşaltırken Rachel piknik malzemelerini serecekti. Bu sırada, Caroline kucağında Florence ile birlikte cebin girişine yürüyüp, yolun aşağısına, yukarısına bakacaktı. "Bir şey yanlış görünürse eşarbını çıkaracaktı." Kıyısı tehlikesizse PIMLICO'ya güvenle ortaya çıkabileceğine dair işaret vermek için Gee, arabasının kaportasını açacaktı. Herhangi bir mikrofon, konuşmaları duyardı o yüzden arabaya bindirme işlemi sözsüz yapılacaktı. Eğer tek kaçak oysa Gee'nin bagajına saklanacaktı. Ford'un süspansiyonu Saab'inkinden daha sertti, ekstra vücut ağırlığı biraz daha az fark edilirdi. "Arthur, randevu noktasından çıkışta önde olacaktı," diye yazmıştı Ascot. "Ben de bagaja toslama girişimlerine karşı arkayı koruyacaktım."

Lenin'in devrim karargâhı, kumpas kurmak için uygun bir yerdi. "KGB'ye hareket çekmekti, gerçekten."

Son ayak için arabalara binmeden önce, Neva Nehrinin kıyılarına inip, terk edilmiş bir rıhtımın üzerinden akıp

geçen nehri seyrettiler, “terk edilmiş bir iskele artık pastan dağılmıştı, tekerleksiz otobüsler ve yırtık selofan balyaları nehrin otlarına karışmış yüzüyordu.” Ascot, Her şeye Kadir ile kısa bir konuşma için iyi bir fırsat olabileceğini söyledi. “Dördümüz de bir an tanrıyı düşündük. Öbür dünyadan bir şeye çok bağlı hissettik; buna gerçekten ihtiyacımız vardı.”

Leningrad’ın dış mahallelerinde, gözetleme kulesi olan büyük bir GAI polis karakolunun önünden geçtiler. Dakikalar sonra, içinde iki erkek yolcusuyla uzun telsiz anteni olan mavi bir Zhiguli arkalarına sokuldu. “Bu, bunaltıcı bir görüntüydü,” diye yazmıştı Ascot. “Ama daha kötüsü gelecekti.”

Sabah 8.25, Zelenogorsk

Gordievsky, trenden inip, etrafına bakındı. 1948’e kadar Fince ismi Terjioki olarak bilinen Zelenogorsk kenti uyanıyordu, istasyon hareketliydi. Buraya kadar takip edilebilmesi imkânsız görünüyordu fakat Moskova’daki izleme ekibi, şimdiye kadar alarma geçirmiş olmalıydı. Kentin seksen kilometre kuzeybatısında, Vyborg’daki sınır karakolu tetikte bekliyor olabilirdi. Kaçış planı, yolun geri kalanını otobüsle devam etmesini, Moskova’ya 836 km mesafede ve sınır kasabasının yirmi beş km dışında bulunan 836 kilometre işaretinde inmesini gerektiriyordu. Otobüs terminalinde Vyborg’a bilet aldı.

Antika otobüs yarı yarıya doluydu, Zelenogorsk’tan hırıldayarak ayrılırken sert koltukta kendini rahat ettirmeye çalışıp, gözlerini kapadı. Önündeki koltuğa genç bir çift oturdu. Konuşkan ve dost canlısıydılar. Ve Rusya’ya özgü bir şekilde, sabahın dokuzunda müthiş sarhoştular. “Nereye gidiyorsunuz?” diye sordular hıçkırarak. “Nerelisiniz?” Gordievsky, cevabı ağzında geveledi. Konuşmak isteyen

sarhoşların âdeti olduğu üzere aynı soruyu daha yüksek sesle sordular. Bir isim bulmak için mini atlas üzerindeki çalışmasını kurcalayıp, Vyborg yakınındaki bir köyde oturan arkadaşlarını ziyarete gittiğini söyledi. Kendi kulağına bile tam bir yalan gibi gelmişti. Ama bu, alakasız bir şekilde mırıldanan çifti tatmin etmiş gibiydi, yirmi dakika sonra da yalpalayarak ayağa kalkıp, içtenlikle el sallayarak otobüsten indiler.

Yolun her iki tarafında sık ormanlar sıralanmıştı, koyalıklı ağaçlar, bodur huş ağaçları ve titrek kavaklarla karışmıştı, orman yer yer piknik masalarının bulunduğu açıklıklarla aralanıyordu. Kaybolması kolay bir yerdi, ama aynı zamanda saklanmak için de iyi bir yerdi. İskandinav gençlerini müzik festivaline getiren turist otobüsleri aksi yönde akıyorlardı. Gordievsky'nin dikkatini, silahlı personel taşıtlarının da dâhil olduğu çok sayıda askeri araç çekti. Sınır bölgesine ciddi ölçüde asker konuşlandırılmıştı ve bir tür eğitim tatbikatı yapılmaktaydı.

Yol sağa kıvrıldı ve aniden Veronica Price'ın ona sık sık gösterdiği fotoğraflar canlanmaya başladı. İşaret dikmesini fark etmemişti ama o yerin burası olduğuna emin oldu. Ayağa fırlayıp, camdan baktı. Otobüs artık neredeyse boştu, şoför de aynadan ona merakla bakıyordu. Otobüsü bir durağa yanaştırdı. Gordievsky tereddüt etti. Otobüs tekrar hareket etmeye başladı. Gordievsky, bir elini ağzının üstüne kapatarak aceleyle koridora çıktı. "Özür dilerim, kötü hissediyorum. Beni burada bırakabilir misin?" Tedirgin olan şoför, bir kez daha durup, kapıyı açtı. Otobüs giderken Gordievsky, yol kenarındaki hendeğe eğilip, öğürür gibi yaptı. Kendine çok fazla dikkat çekiyordu. En azından altı kişi, artık onu çok iyi hatırlayacaklardı: trendeki konduktör, onu kompartımanda yerde baygın bulan adam,

sarhoş çift ve nereye gittiğini bilmiyormuş gibi görünen rahatsız yolcuyu kesinlikle hatırlayacak olan otobüs şoförü.

Sığınma cebinin dikkat çekici kayayla işaretli girişi, üç yüz metre ilerideydi. D-şeklinde yüz metre uzunluğunda geniş bir çevre yolunun içinde kalıyordu, yol kenarında ağaçlardan bir siper ve eğrelti otu ile çalılıklardan oluşmuş kalın bir orman altı bitki örtüsü vardı. D'nin en geniş noktasından askeri bir yol sağda ormanın derinliklerine doğru gidiyordu. Cebin toprak zemini tozluysa ama etrafındaki zemin, yarı durgun sulu gölcüklerin bulunduğu bataklık. Hava ısınmaya başlıyordu ve toprak, keskin bir pis koku yayıyordu. Sivrisineklerin vızıltısını duydu ve ilk ısırığı hissetti. Sonra bir diğerini. Ormandan sessizlik yansıyor gibiydi. Saat daha 10.30'du. MI6 kaçış arabaları, dört saatten önce gelmezlerdi, tabii gelirlerse.

Korku ve adrenalin, zihinde olduğu gibi iştahta da garip bir etki yapabilir. Gordievsky'nin orman altındaki çalılıklarda saklanmış halde kalması gerekiyordu. Ceketini başının üstüne çekmeli ve sivrisineklerin yapabileceklerinin en kötüsünü yapmalarına izin vermeliydi. Beklemeliydi. Ama o, geriye dönüp baktığında, delice bir şey yaptı.

Vyborg'a gidip, bir içki içmeye karar verdi.

Öğlen 12.00, Leningrad-Vyborg karayolu

Bir Sovyet polis arabası, Ascot'un Saab'ının önüne sürüp, küçük konvoyun başına geçtiğinde iki MI6 arabası, arkalarında mavi KGB Zhiguli'si ile Leningrad'ın dış mahallelerinden çıkıyorlardı. Birkaç dakika sonra ikinci bir polis arabası aksi yönde geçti, sonra sinyal verip, U dönüşü yaparak KGB arabasının arkasına geçti. Dördüncü bir araba, hardal rengi bir Zhiguli sıranın arkasına eklendi. "Kıskaca alındık," dedi Ascot. Caroline ile karşılıklı endişeyle baktılar ama bir şey söylemedi.

On beş dakika kadar sonra, öndeki polis arabası mesafe kat etti. Aynı anda, KGB arabası da hızlandı, iki İngiliz arabasını geçip, önde yer aldı. İlk polis arabası, bir buçuk kilometre ilerde bir yan yolda bekliyordu. Konvoy geçer geçmez yola çıkıp, arkada yerini aldı. Konvoy yine kısıpaca alınmıştı fakat artık KGB önde, iki polis arabası arkadaydı. Telsizle koordine edilen, biçimsiz bir motorize dans şeklinde klasik bir Sovyet güç gösterisi sergilenmişti: “KGB, polise, ‘kalabilirsiniz ama bu operasyonu biz yürüteceğiz’ demişti.”

Hangi sırada gitmeyi seçerlerse seçsinler bu, aşırı bir izlemeydi, bir gizleme çabası da yoktu. Ascot, kasvetli bir halde araba kullanıyordu. “O anda kısaç hareketi içinde olduğumuzu düşünmüştüm. Randevu yerine döndüğümüzde çalıların ardından çıkan bir sürü üniformalıdan oluşan bir karşılama komitesiyle karşılaştığımızı düşündüm.”

Kilometre işaretleri geriye doğru sayıyordu. “Böyle bir durumla baş etmek için formüle edilmiş bir planım yoktu: randevuya doğru, birkaç metre ilerimizde ve tam arkamızda KGB ile birlikte ilerliyor olabileceğimi pek düşünmemiştim.” Önde bir, arkada da üç arabayla sığınma cebine girmek imkânsızdı. “Randevu noktasında hâlâ bizimle olurlarsa,” diye düşündü Ascot, “iptal etmek zorunda kalacağız.” PIM-LICO –ve eğer getirdiyse, ailesi– yüzüstü bırakılacaklardı. Tabii, Moskova’dan ayrıldığını varsayarsak.

12.15, Vyborg’un güneyinde bir kafe

Yolda, Vyborg yönüne giden ilk araba bir Lada’ydı, Gordievsky parmağını uzatınca yardıma hazır şekilde durdu. *Avtostop* dedikleri otostop, Rusya’da yaygındı, Sovyet yetkililerce de destekleniyordu. Askeri bir bölgede bile, yalnız bir otostopçunun ille de şüpheli biri olması gerekmezdi.

Genç sürücü, şık ve sivil giyimliydi. Muhtemelen asker veya KGB, diye düşündü Gordievsky, ama öyleyse de son derece ilgisizdi, tek soru bile sormadı ve şehrin kenarına kadar bütün yol boyu yüksek sesle Batı pop müziği çaldı. Gordievsky bu kısa yolculuk için üç ruble sunduğunda tek kelime etmeden parayı aldı ve arkasına bakmadan uzaklaştı. Gordievsky, birkaç dakika sonra nefis öğlen yemeği için oturuyordu: iki şişe bira ve bir tabak kızarmış tavuk.

İlk şişe bira hemen bitti, adrenalin hafifledikçe Gordievsky'ye tatlı bir rehavet çöktü. Tavuk budu, o güne kadar yediği en lezzetli şeydi. Vyborg'un dış mahallelerindeki boş kafeterya, tamamen alelade görünüyordu, cam ve plastikten bir kabarcık. Garson kadın, siparişini alırken ona pek bakmamıştı. Tam olarak güvende hissetmese de garip bir şekilde sakindi ve birdenbire bitkin düştü.

Vyborg, asırlar boyunca defalarca milliyet değiştirmişti, İsveç'ten Finlandiya'ya, sonra Rusya'ya, sonra Sovyetler Birliği'ne, tekrar Finlandiya'ya ve son olarak yine Sovyetler'e geçmişti. 1917'de Lenin, Bolşevikler grubunun başında kentten geçmişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce nüfusu 80.000'di, gerçi çoğunluğu Finlerdi ama İsveçliler, Almanlar, Ruslar, Çingeneler, Tatarlar ve Yahudiler de vardı. Finlandiya ile Sovyetler Birliği arasındaki Kış Savaşı (1939-40) sırasında neredeyse nüfusun tamamı tahliye edilmiş ve binaların yarısından fazlası tahrip edilmişti. Sonuna kadar savaştıktan sonra Kızıl Ordu tarafından işgal edilmiş, 1944'te Sovyetler Birliği, şehri topraklarına katmış, kalan son Finler kovulmuş yerlerine Sovyet vatandaşları getirilmişti. Tahrip edilmiş, etnik temizlik yapılmış, hızla ve ucuz tarafından yeniden inşa edilmiş her kent gibi, karamsar ve uyuşuk bir atmosferi vardı. Son derece gerçek dışı duruyordu. Ama kafe sıcaktı.

Gordievsky, bir sarsıntıyla kendine geldi. Uyuya mı kalmıştı, birden saat 1.00 olmuştu. Kafeye üç adam girmiş, ona dik dik bakıyorlardı, Gordievsky, şüpheyle baktıklarını düşündü. İyi giyimlilerdi. Aceleleri yokmuş gibi görünmeye çalışıyorlardı. Gordievsky, ikinci bira şişesini alıp, çantasına koydu, masanın üstüne para bırakıp, çıktı. Metin olmaya çalışarak gelişigüzel bir şekilde güneye doğru yürüdü; 350 metre sonra arkasına bakmaya cesaret etti. Adamlar hâlâ kafenin içindelerdi. Saat kaç olmuştu? Yol şimdi ıssızdı. Öğlen yemeği vakti gelince trafik yok olmuştu. Koşmaya başladı. Sadece birkaç yüz metre sonra üzerinden ter boşanıyordu ama hızlandı. Gordievsky, hâlâ mükemmel bir koşucuydu. Son iki ayın dertlerine rağmen formda kalmıştı. Kendini kaptırırken kalbinin korku ve efordan çarptığını hissediyordu. Bir otostopçu dikkat çekmeyebilirdi ama boş bir yolda sürat koşusu yapan bir adam, kesinlikle merak uyandırır. En azından sınırdan uzağa koşuyordu. Daha hızlı koştu. Neden randevu noktasında kalmamıştı ki? Bir saat yirmi dakikada sığınma cebine olan yirmi beş kilometreyi kat edebilir miydi? Neredeyse kesin olarak kat edemezdi. Ama ne olursa olsun, koşabildiği kadar hızlı koştu. Gordievsky, hayatı için koşuyordu.

Öğleden sonra 1.00, Vaalimaa köyünün üç kilometre kuzeyi, Finlandiya

Sınırın Fin tarafında, MI6 karşılama ekibi, erkenden yerini aldı. Ascot ile Gee'nin önceki akşam Moskova'dan zamanında çıktıklarını biliyorlardı ama o zamandan beri hiç haber almamışlardı. Price ve Brown, kırmızı Volvo'yu yoldan çekip, açıklığın kenarına park ettiler. Shawford ile Danlar, yolun iki kenarında yerlerini aldılar. Eğer iki araba, sıcak takipte olan KGB ile birlikte varırlarsa Eriksen ile

Larsen, takipçilerin yolunu kesmek veya onlara toslamak için kendi araçlarını kullanacaklardı. Mümkün olan en neşeli hallerinde gibiydiler. Hava sıcak ve sakindi, geçen dört günün çılgın faaliyetlerinden sonra tuhaf bir şekilde dingindi.

Simon Brown, "Dönen dünyanın merkezinde sıra dışı bir durgunluk süresi algıladım," diye hatırlıyordu. Yanında Anita Brookner'in Man Booker Ödülü alan *Hotel du Lac* adlı romanını getirmişti. "Uzun bir kitap alırsam kader öfkelenebilirdi, o yüzden kısa bir kitap aldım." Danlar uyukluyorlardı. Veronica Price, zihninde kaçış planındaki her şeyin kontrol listesini yapıyordu. Brown, mümkün olduğu kadar yavaş okuyor, "acımasızca geçen dakikaları düşünmemeye çalışıyordu". Yine de, karamsar önsezilerden kaçılıyordu: "Çocuklara uyuşturucu enjekte edip onları öldürdük mü diye endişeleniyordum."

Öğleden sonra 1.30, Leningrad-Vyborg karayolu

Rusya'nın yol inşaatı yetkilileri, İskandinavya ile Sovyetler Birliği arasındaki ana geçit olan Leningrad'dan Fin sınırına giden karayoluyla gurur duyuyorlardı. Gerekli gibi asfaltlanmış ve kavislendirilmiş, düzenli işaretleri ve yol işaretlemeleri olan geniş bir gösteriş yoluydu. Önde KGB arabası, ortada kuşatılmış MI6 arabaları, arkada iki polis aracı ve biraz geriden takip eden ikinci bir KGB arabasından oluşan küçük konvoy, saate yüz yirmi kilometre hızla seyrederek iyi ilerliyordu. KGB için fazla kolaydı, o yüzden Ascot biraz zorlaştırmaya karar verdi.

"Yıllardır izleniyordum, KGB'nin Yedinci Direktörlüğünün düşünüş tarzını öğrendik. Onların etrafta olduğunu bildiğinizi bilmelerine rağmen onları gerçekten rencide eden ve utandıran şey, insanın onları fark ettiğini kasten

göstermesiydi. Psikolojik açıdan hiçbir izleme ekibi, hedefi tarafından apaçık ve beceriksiz olarak görölmekten hoşlanmaz. El hareketi yapmanızdan ve aslında, "Orada olduğunuzu biliyoruz, ne iş çevirdiğinizi biliyoruz," demenizden nefret ederler. Ascot, prensip olarak izlemeyi, ne kadar aleni olursa olsun, daima göz ardı ederdi. Şimdi ilk kez, kendi kuralını ihlal ediyordu.

Vikont-casus, hızını saatte 55 kilometreye kadar düşürdü. Konvoydaki diğerleri de aynı şeyi yaptılar. 800 Kilometre işaretinde Ascot saatte 50 kilometre hızla ancak ilerleyecek kadar tekrar yavaşladı. Öndeki KGB arabası hız kesip, İngiliz arabalarının yetişmesini bekledi. Başka arabalar, konvoyun arkasında yığılmaya başladı.

KGB sürücüsü bundan hoşlanmadı. İngilizler, ilerlemeyi kasten geciktirerek onunla alay ediyorlardı. "Sonunda öndeki sürücünün siniri bozuldu ve son hızla fırladı. Meydana çıkarılmış olmaktan hoşlanmadı." Birkaç kilometre ileride, KGB'nin mavi Zhiguli'si, Kaimovo köyüne giden yan yolda bekliyordu. Diğer izleme arabalarının arkasına tıktı. Ascot'un Saab'ı bir kez daha başı çekiyordu.

Hızını kademeli olarak artırdı. Gee de, öndeki Saab ile kendi arabası arasında on beş metre mesafe bırakacak şekilde hızlandı. İlerde yol düz ve boştu. Ascot, yine hızlandı. Artık saatte yüz kırk kilometre civarında bir hızla gidiyorlardı. Gee ile Rus arabaları arasında yüz elli metre mesafe oluştu. 826 Kilometre İşareti yıldırım gibi geçti. Randevu noktası sadece on kilometre ilerideydi.

Ascot dönemeçten dönüverdi ve frene asıldı.

Askeri bir kıta yolda soldan sağa geçiyordu: tanklar, havan topları, roket rampaları, zırhlı personel taşıma araçları. İlerde bir ekmek kamyoneti de durmuş, konvoyun

geçmesini bekliyordu. Ascot onun arkasında durdu. Gee de Ascot'un arkasında durdu. İzleme arabaları yetişip, arkada biriktiler. Tankların üstündeki Rus askerler, yabancı arabaları fark ettiler ve yumruklarını kaldırıp, bağıldılar, ironik bir Soğuk Savaş selamıydı.

"Bu kadar," diye düşündü Ascot, "İşimiz bitti."

Öğleden sonra 2.00, Leningrad karayolu, Vyborg'un on altı kilometre güneydoğusu

Gordievsky, kamyonu görmeden önce tangirtisini duyup, başparmağını kaldırdı. Sürücü, otostopçuyu el ederek çağırdı. "Oraya neden gitmek istiyorsun? Orada hiçbir şey yok ki," dedi. Gordievsky, nefes nefese, 836 Kilometre işaretinde inmek istediğini açıkladı.

Gordievsky, ona komplocu görüldüğünü umduğu bir bakış attı. Ormanda birtakım daçalar var. Onlardan birinde beni bekleyen güzel bir hanımefendi var." Sürücü, onayladığını belirten bir homurtu çıkardı ve suç ortağı gibi sırtıttı.

Sürücü on dakika sonra randevu noktasında onu indirip, şehvetli bir göz kırpma ve cebinde üç rubleyle uzaklaşırken "sevimli adam," diye düşündü Gordievsky, "sevimli bir Rus."

Sığınma cebinde, emekleyerek çalıların altına girdi. Sivrisinekler, onu tekrar iştahla karşıladılar. Askeri üsse kadınları getiren bir otobüs, cebe döndü ve yoldan aşağı gitti; Gordievsky, görmüşler midir diye merak ederek rutubetli toprağın üzerinde kendini yassılttı. Vızıldayan sivrisinekler ve küt küt atan kalbi hariç, sessizlik çöktü. Susuz kalmıştı, ikinci şişe birayı içti. 2.30 oldu. Sonra 2.35.

2.40'ta bir başka delilik anı hâkim oldu, ayağa kalkıp, yola M16 geçiş arabalarının geleceği yöne doğru yürüdü. Belki onları yolda kendisi karşılsa birkaç dakika kurta-

rırdı. Fakat birkaç adım sonra aklı başına geldi. Arabalara KGB eşlik ediyorsa açıkta yakalanırdı. Geriye cebe koşup, bir kez daha gizleyen eğrelti otlarının içine daldı.

“Bekle,” dedi kendine. “Kendine hâkim ol.”

Öğleden sonra, 2.40, 826. Kilometre İşareti, Leningrad-Vyborg karayolu

Askeri konvoyun son aracı da yolun karşısına döndü. Ascot, Saab'ın motoruna tam gaz verdi, hareketsiz duran ekmek kamyonetinin yanından fırladı, iyice hızlandı, Gee, birkaç metre arkasındaydı. KGB arabası motorunu çalıştırmadan önce yüz metre ileri gitmişlerdi. Önlerindeki yol boştu. Ascot ayağını yere koydu. Teypte Handel'in *Messiah* oratoryosu çalışıyordu. Caroline sesi sonuna kadar açtı. 'Karanlıkta yürüyenler harika bir ışık gördüler ve ölümün gölgesinin diyarında oturanlar, ışık parladı onların üzerlerinde.' Ascot, zalimce düşündü: 'Ancak eğer...'

MI6 subayları, daha önce o yoldan defalarca gitmişlerdi, her ikisi de cebin birkaç kilometre ilerde olduğunu biliyordu. Dakikalar içinde yine saatte yüz kırk kilometre hıza çıkmışlardı, eskort arabalar şimdiden beş yüz metre geride kalmışlardı, aralarındaki mesafe giderek açılıyordu. Tam 836 Kilometre İşaretinden önce yol düzleşti ve sekiz yüz metre boyunca alçalıp, sağa keskin bir dönüş yapmadan önce tekrar yükseldi. Cep, iki yüz metre kadar ileride sağdaydı. Acaba Rus piknikçilerle dolu mudur? Caroline Ascot, kocası kaçakları almaya kalkacak mı yoksa sürmeye devam edip, cebi geçecek mi hâlâ bilmiyordu. Gee de bilmiyordu. Aslında Ascot da bilmiyordu.

İnişin tepesinde Ascot, dönemece dönerken Gee dikiz aynasından bakınca mavi Zhiguli'nin doğrudan görüş alanına girmekte olduğunu, sekiz yüz metre arkalarında, ya-

rım dakikalık ya da daha kısa mesafede olduğunu gördü.

Kaya görünmüştü, Ascot, neredeyse yaptığını bilmeden frene basıp, cebe daldı ve acı bir frenle durdu, Gee birkaç metre arkasındaydı, patinaj çeken tekerlekleri bir toz bulutu kaldırdı. Ağaçlar ve kaya sayesinde yoldan görünmüyorlardı. Yer boştu. Saat 2.47 idi. "Lütfen Tanrım, tozu görmesinler," diye düşündü Rachel. Arabalardan çıkarken, ağaçların öte tarafında on-on beş metre uzakta son sürat geçen üç Zhiguli motorunun, protesto çığlıkları atan sesini duydular. İçlerinden biri, şimdi dikiz aynasından baksa bizi görür," diye düşündü Ascot. Motorların sesi zayıfladı. Toz basıldı. Eşarbını bağlayan Caroline, Florence'ı alıp, cebin girişindeki gözetleme yerine yollandı. Rachel, senaryoya uyararak, sepeti çıkarıp, piknik kilimini yaydı. Ascot, valizleri bagajdan arka koltuğa aktarmaya başladı, Gee Saab'ın önüne geçip, Caroline tehlike geçti işareti verince kaputu açmak üzere hazırlandı.

Tam o saniyede bitkilerin arasından tıraşsız, bakımsız, çamura, otlara ve toza bulanmış, saçında kurumuş kan bulunan, bir elinde sıkıca tuttuğu ucuz kahverengi çantası ve yüzünde çılgın bir ifadeyle serserinin biri çıkıverdi. "Kesinlikle fotoğrafına hiç benzemiyor," diye düşündü Rachel. "Hoş tavırlı, rahat bir casusla buluşacağımıza dair fantezilerimiz hemen oracıkta yok olmuştu." Ascot, adamın, "bir tür orman trolüne veya Grimms'in *Peri Masalları*'ndaki orman adamına" benzediğini düşündü.

Gordievsky, Gee'nin Mars çikolatalı adam olduğunu fark etti. Gee, ekmekçi dükkânının önünde ona ancak anlık bir bakış atabilmişti ve bir an için, bu pejmürde görüntü aynı kişi olabilir mi diye düşündü. Bir Rus ormanındaki tozlu yolda casus ile onu kurtarmaları için yollanan kişiler,

bir saniye boyunca tereddüt içinde birbirlerine baktılar. MI6 ekibi, ikisi küçük çocuk olan dört kişi için hazırlanmıştı ama belli ki, PIMLICO tek başınaydı. Gordievsky, arabaya iki istihbarat subayı tarafından alınmayı bekliyordu. Veronica, çay fincanlarına varıncaya kadar, bir tür geleneksel İngiliz piknik sofrası kuran kadınlar şöyle dursun herhangi bir kadından bahsetmemişti. O bir çocuk muydu? MI6 subayları gerçekten de tehlikeli bir kaçış operasyonuna beraberlerinde bir bebek getirmiş olabilirler miydi?

Gordievsky, bir o adama bir diğerine baktı, sonra da İngilizce homurdandı: "Hangi araba?"

15 FİNLANDİYA

Ascot, Gee'nin arabasını işaret etti. Caroline, bebekle birlikte park yerinin girişinden aceleyle döndü. Rachel, Gordievsky'nin çamura bulanmış, pis kokulu ve muhtemelen radyoaktif ayakkabılarını alıp, plastik bir poşete koydu ve ön koltuğun altına attı. Gordievsky, Sierra'nın bagajına binip, uzandı. Gee ona suyu, ilaç paketini ve boş şişeyi verip, bagajda soyunması gerektiğini el kol hareketleriyle anlattı. Alüminyum uzay battaniyesini üzerine örttü. Kadınlar, piknik malzemelerini toplayıp, arka koltuğa koydular. Gee, bagajı yavaşça kapadı ve Gordievsky karanlıkta kayboldu. Önde Ascot olmak üzere iki araba ana yola çıkıp, hızlandılar.

Gordievsky'yi alma işinin tamamı seksen saniye sürmüştü.

852. Kilometre İşaretinde bir sonraki GIA gözlem karakolu ve onunla birlikte bir de hatırlanmaya değer manzara, görüş alanına girdi. Yolun sağında hardal renkli Zhiguli ile iki polis arabası kapıları açık vaziyette park etmişlerdi. Sivil giyimli bir KGB görevlisi, beş yedek erle ciddi bir sohbet içindeydi. "Belirdiğimizde bakmak için hızla bize dön-

düler,” ve İngiliz arabaları yanlarından geçerken ağızları açık, yüzlerinde şaşkınlık ve rahatlama karışımı bir ifadeyle bakakaldılar. Sürücü, biz geçer geçmez arabasına koştı,” diye yazmıştı Ascot. Yüzünde o kadar şaşkın ve inanmaz bir ifade vardı ki, durdurulmayı ve en azından yaptıklarımızın sorgulanmasını bekledim.” Ama izleme arabaları, tıpkı önceki gibi arkaya yerleştiler. İleride, sınıra telsizle bildirip, muhafızları bir grup yabancı diplomata dikkat etmeleri için uyarmışlar mıydı? İngiliz diplomatları birkaç dakikalığına kaybettiklerini kabul eden bir rapor vermişler miydi? Yoksa daha geleneksel Sovyet tarzında, o birkaç dakikanın kayıp olduğu gerçeğini gizleyerek yabancıların sadece rahatlamak için yolun dışında biraz durduklarını varsayıp, hiçbir şey söylememişler miydi? Bu sorunun cevabını öğrenmek imkânsız ama tahmin etmek kolay.

Rachel ve Arthur Gee, Gordievsky dar alanda kıyafetlerini çıkarmaya çabalarken bagajdan gelen boğuk homurtuları ve çarpma seslerini duyabiliyorlardı. Sonra öğle yemeğinde içtiği biraları boşaltırken çıkan karakteristik şırıltıyı duydular. Rachel müziği açtı: Dr. Hook’un *Greatest Hits* albümünü çaldı, bu, Amerikalı rock grubunun “Only Sixteen”, “When You’re in Love with a Beautiful Woman” ve “Sylvia’s Mother” adlı parçalarını da içeren bir derlemeydi. Dr. Hook’un müziğinin tarzı, çoğunlukla, “hafif müzik” olarak tarif ediliyordu. Gordievsky onu “hafif” bulmamıştı. Arabanın kaynayan bagajına sıkışmış halde hayatını kurtarmak için kaçarken bile, bu aşırı duygusal, kültürsüz pop müzikten rahatsız olmaya vakit bulmuştu. “Berbat, iğrenç bir müzikti. Nefret ettim.”

Ama Rachel’ı en çok endişelendiren şey, gizli yolcunun yaptığı gürültüler değil, kokuydu: arabanın arkasından ter, ucuz sabun, tütün ve bira karışımı bir koku yükseli-

yordu. Tam olarak nahoş değildi ama çok karakteristik ve epey güçlü bir kokuydu. “Rusya’nın kokusuydu. Normal bir İngiliz arabasında bulacağınız bir şey değildi.” Madde arama köpekleri, arabanın arkasındaki bir şeyin öndeki yolculardan epey farklı koktuğunu kesinlikle fark ederlerdi. Gordievsky, kıvrıla büküle gömleğiyle pantolonunu çıkarmayı başarmıştı ama efor onu nefessiz bırakmıştı. Sıcak zaten aşırıydı, bagajın içindeki hava, her yutkunmada yoğunlaşıyor gibiydi. Bir yatıştırıcı hap yuttu. Gordievsky, sınır muhafızları onu bulurlarsa gerçekleşecek sahneyi düşündü. İngilizler, şaşırmış numarası yapar, kaçağın oraya provokasyon için yerleştirilmiş olduğunu öne sürerlerdi. Hepsini yaka paça götürürlerdi. Kendisini Lubyanka’ya götürürler, itiraf etmeye zorlar sonra da öldürürlerdi.

Moskova’da ise KGB, bir sorunu olduğunun farkına varmış olmalıydı. Yine de, henüz en yakın kara sınırını kapatmak için harekete geçmemiş veya Gordievsky’nin kayboluşuyla iki İngiliz diplomatın, arabayla Finlandiya’ya gitmek için önceki akşam bir elçilik töreninden tüymüş olmaları arasında bağlantı kurmamıştı. Onun yerine ilk önce Gordievsky’nin kendini öldürüp, Moskova Nehri’nin dibinde yatmakta olduğu ya da bir barda sarhoş olduğu varsayılmıştı. İkinci kademe personelin çalışıp, patronların dinlendiği hafta sonları, bütün büyük bürokrasilerde uyuşuk zamanlardır. KGB, Gordievsky’yi aramaya başladı ama olağan dışı bir ivedilikle değil. Sonuçta nereye kaçabilirdi ki? İntihar ettiyse de suçluluğunun bundan daha açık bir kanıtı olabilir miydi?

Century House’ın on ikinci katında, Dışişleri Bakanlığının İstihbarat müsteşar yardımcısı Derek Thomas, Shawford’ın telefon etmesini ve Finlandiya’daki “balıkçılık” tatilinin sonucunu öğrenmeyi beklemek için P5’in ofisinde

PIMLICO ekibine katılmıştı. Dışişleri Bakanlığında, daimî müsteşar David Goodall, Thomas'tan haber beklemek için kıdemli danışmanlarını topladı. Öğleden sonra 1.30'da, Rusya'da saat 3.30 oluyordu, dindar bir Katolik olan Goodall saatine bakıp, şöyle dedi: "Bayanlar ve baylar, şimdilerde sınırı geçiyor olmalılar. Sanırım, küçük bir dua okumak uygun olur." Altı görevli başlarını öne eğdiler.

Vyborg'da trafik yavaş ilerliyordu. Eğer KGB, onları saklandıkları yerden bir trafik kazası sahneleyerek, arabalarından birine toslayarak çıkaracaksa bu, şehrin merkezinde gerçekleşirdi. Zhiguli ortadan yok olmuştu. Derken polis arabaları gruptan ayrıldılar. "Bizi yakalayacaklarsa sınırda yakalayacaklar," diye düşündü Gee.

Rachel, Veronica Price'ın ısrarıyla, Guildford ormanında aldıkları eğitimi, bir uzay battaniyesinin altında bagaja sıkışmış halde, motorun sesini ve kaset çalardan gelen müziği duyduğunu, beklenmedik sarsıntıları ve durmaları, Rusça sesleri hatırladı. "O zaman delice gelmişti." Artık yaratıcı görünüyordu: "Hepimiz ne yaşamakta olduğunu biliyorduk."

Gordievsky bir hap daha yuttu, vücudu ve kafası biraz gevşemişti. Uzay battaniyesini kafasına kadar çekti. İç çamaşırına kadar soyunmuş olmasına rağmen sırtından akan ter, bagajın metal zemininde gölleniyordu.

Vyborg'un on altı kilometre batısında askerî sınır bölgesinin dış çevresine, tepesinde dikenli tel bulunan tel örgüden oluşan bir duvara ulaştılar. Sınır bölgesinin genişliği kabaca yirmi kilometreydi. Burasıyla Finlandiya arasında, üçü Sovyetlere, ikisi Finlandiya'ya ait beş ayrı bariyer vardı.

İlk sınır kontrolünde sınır muhafızı, gruba "sert bir bakış" attı fakat sonra belge kontrolü yapmadan geçme-

leri için elini salladı. Sınır yetkililerine, diplomatik grubu bekleyeceklerinin söylendiği kesindi. Sonraki kontrol noktasında Ascot, muhafızların suratlarını inceledi, “ama havada tam olarak bize yönlendirilen özel bir gerilim algılamadım.”

Öbür arabada Arthur Gee, farklı bir kaygıya odaklanmıştı. “Ütüyü prizde mi unuttum?” denebilecek bir an yaşıyordu. Telaşı içinde bagajı kilitleyip, kitlemediğini hatırlayamıyordu. Hatta doğru dürüst kapattığından bile emin değildi. Kafasında aniden korkunç bir görüntü canlandı: tam sınır bölgesinden geçerken bagajın kapağı açılıp, içinde cenin pozisyonunda kıvrılmış olan casus ortaya çıkıyordu. Arabayı durdurup, dışarı fırladı, ormanın kenarına koşup, çalılıklara işedi. Arabaya dönerken mümkün olduğu kadar sıradan biçimde bagajı kontrol etti, bagaj kilitliydi, tıpkı, ütünün de daima prizden çekilmiş olduğu gibi. Gecikme süresi bir dakikadan azdı.

Bir sonraki kontrol noktası, onları sınıra getirdi. Arabaları, gümrük bekleme sahasının çitle çevrili otoparkında yan yana park edip, gümrük ve pasaport kontrol kulübesinin önündeki kuyruğa girdiler. Sovyetler Birliği’nden çıkmak için gereken formları doldurmak, zaman alan bir iş olabiliyordu. Rachel ile Caroline, uzun bir bekleyişe hazırlandılar. Bagajdan hiç ses gelmiyordu. Rachel, yolcu koltuğunda kalıp, sıkılmış ve acı içinde görünmeye çalışarak bekliyordu. Bebek Florence, huysuzlanıyordu, dikkat dağıtarak ve çığlıklarıyla başka gürültüleri örterek faydalı oluyordu. Caroline onu bebek koltuğundan alıp, kucağında hafifçe sallayarak, arabanın yanında durup, açık kapısından Rachel ile konuşuyordu. Sınır muhafızları araba sıralarının arasında sağa sola bakınarak dolanıyorlardı. Rachel, arabayı aramaya kalkarlarsa diye kendini “sinir

krizi geçirmeye" hazırladı. Israr ederlerse Ascot, protesto mektubu ile Viyana Konvansiyonu şartlarının kopyasını gösterecekti, eğer hâlâ bagajı açmaya kararlı görünüyorsa o da kendi diplomatik sinir krizini geçirecek ve hemen Moskova'ya dönüp, resmi bir protesto başlatacağını söyleyecekti. İşte o noktada, muhtemelen hepsi tutuklanacaklardı.

İki turist otobüsü yakına park etti, yolcular ya uyuyorlardı ya da boş boş camdan bakıyorlardı. Tel örgü çevrili alanın kenarlarında, yabancı yakıotları mor bir bolluk halinde büyümüştü. Yeni kesilmiş samanın kokusu, esintiyle park yerine sürükleniyordu. Gümrük ve pasaport kontrol kulübesindeki kadın memur, suratsız ve yavaştı, gençlik festivali ve sarhoş yabancı gençlerin akını yüzünden çıkan ekstra işten şikâyet edip duruyordu. Ascot, Rusça hoşbeş edip, onu hızlandırmaya uğraştı. Sınır muhafızları diğer arabaları, çoğunlukla Moskova'da yerleşik iş adamlarının ve eve dönen Fin ziyaretçilerin arabalarını itinayla arıyorlardı.

Hava sıcak ve durgundu. Rachel, bagajdan hafif bir öksürük sesi duydu, Gordievsky ağırlığını diğer tarafa vermek için kımıldayınca da arabayı hafifçe salladı. Sınır bölgesinin içinde olduklarından haberi olmayan Gordievsky, istemsiz bir öksürük olmamasını sağlamak için boğazını temizliyordu. Rachel müziği açtı. Dr. Hook'un "Only Sixteen" parçası beton park yerinde aykırı bir şekilde yankılandı. Köpekli bir muhafız belirip, yedi metre ilerde durdu, dikkatle İngiliz arabalarına bakıyor, kurt köpeğini okşuyordu. İkinci bir madde arama köpeği bir konteyner kamyonunu inceliyordu. İlk köpek, zincirinde yerinde duramayarak şevkle nefes nefese yaklaştı. Rachel, kayıtsız bir şekilde, bir paket cips alıp açtı, Caroline'a ikram ederken birkaç tanesini yere döktü.

İngiliz peynir ve soğan cipsinin kendine özgü bir koku vardır. 1958’de İrlandalı patates cipsi fabrikatörü Joe “Patates” Murphy’nin icat ettiği “peynir ve soğan”, soğan tozu, peynir altı suyu tozu, peynir tozu, dekstroz, tuz, potasyum klorür, aroma arttırıcılar, monosodyum glutamat, sodyum 5 ribonükleotid, maya, sitrik asit ve renklendiricinin keskin kokulu kokteyliydi. Caroline, ithal Golden Wonder cipslerini elçiliğin Marmite sos, dijestiv bisküviler, marmelat ve İngilizlerin, Rusya’da bulunması imkânsız olan diğer temel gıda maddelerini bulunduran mağazasından almıştı.

Sovyet madde arama köpekleri, önceden neredeyse hiç peynir ve soğan cipsi koklamamışlardı. Rachel, köpeklerden birine cips verdi, koklamayan bakıcısı, hayvanı hızla çekmeden önce mideye indirdi. Gelgelelim, öbür köpek şimdi Sierra’nın bagajını kokluyordu. Gordievsky, tepesindeki boğuk Rusça sesleri duyabilirdi.

Köpek, arabanın etrafında dolaşırken Caroline Ascot, Soğuk Savaşta ya da başka bir savaşta hiç kullanılmamış bir silah buldu. Florence’ı, bagajın üstüne, doğrudan casusun üzerine koyup, altını değiştirmeye başladı ki, bebek kusursuz bir zamanlamayla bezi yeni doldurmuştu. Sonra kirlenmiş ve lekeli bezi, araştırmacı köpeğin yanına düşürdü. “Köpek, beklendiği gibi, rahatsız olup, sıvıştı.” Koku saptırma, asla planın bir parçası olmamıştı. Bebek bezi hilesi, tamamen hazırlıksızdı ve çok etkiliydi.

Erkekler, tamamlanmış evraklarla döndüler. On beş dakika sonra bir sınır muhafızı, dört pasaportla gelip, yolcularla karşılaştırdı, pasaportları teslim edip, kibarca uğurladı.

İki yüksek gözetleme kulesi ve makineli tüfekle silahlanmış muhafızların bulunduğu dikenli telle çevrili bir

bölgedeki son bariyerde yedi arabalık bir kuyruk oluşmuştu. Kulelerden dürbünle dikkatle incelendiklerinin farkında oldukları yirmi dakika boyunca santim santim ilerlediler. Şimdi Gee, Ascot'un önündeydi. "Sinir bozucu bir süreydi."

Son Sovyet engeli, pasaport kontrolüydü. Sovyet görevlilerin, bariyeri kaldırmadan önce İngiliz diplomatik pasaportlarını incelemeleri bir asır sürmüş gibiydi.

Artık teknik olarak Finlandiya'dalardı ama iki engel daha kalmıştı: Fin gümrük kontrolü ve Fin pasaport kontrolü. Sovyetlerden gelecek tek bir telefon onları geri döndürmeye yeterdi. Fin gümrük memuru, Gee'nin belgelerini inceledi ve birkaç güne kadar arabanın sigorta süresinin dolacağına dikkat çekti. Gee, o tarihten önce Sovyetler Birliği'ne döneceklerini söyleyerek karşı çıktı. Memur, omuz silkip, belgeyi damgaladı. Gordievsky, sürücü kapısının kapandığını ve araba yeniden hareket ederken oluşan sarsıntıyı hissetti.

Arabalar, son bariyere doğru huni şeklinde daralarak ilerlediler. İlerisi Finlandiya'ydı. Gee, pasaportları, parmaklıktan uzattı. Fin memur, yavaşça inceleyip geri verdi ve bariyeri kaldırmak için kulübeden çıktı. Derken adamın telefonu çaldı. O da kulübeye döndü. Arthur ve Rachel Gee, sessizlik içinde ileri baktılar. Sonsuzluk gibi gelen bir süreden sonra sınır muhafızı esneyerek geri dönüp, bariyeri kaldırdı. Moskova saatiyle 4.15 olmuştu, Finlandiya'da saat 3.15'ti.

Gordievsky, bagajın içinde, lastiklerin sıcak asfaltta çıkardığı fışırtyı duyuyordu, Ford hızlanırken bir titreşim hissetti.

Birdenbire, kasetçalardan sonuna kadar açılmış klasik müzik patladı, artık Dr. Hook'un cıvık popu değil, iyi

bildiği bir orkestra parçasının yükselen sesleri geliyordu. Arthur ve Rachel Gee, yolcularına özgür olduğunu henüz kelimelerle anlatamamışlardı; ama bunu sesle, Fin besteci Jean Sibelius'un ana vatanını övmek için yazdığı senfonik şiirinin akıldan çıkmayan açılış ezgileriyle yapabiliyorlardı.

Finlandia'yı çalıyorlardı.

Yirmi dakika sonra İngiliz arabaları, ormanlık yola yönelip, ormanın içine girdiler. Bölge, Ascot'un Londra'da incelediği fotoğraflardan tamamen farklı görünüyordu: "Ormana giren birkaç yeni yol yapılmıştı ve etraftaki sığınma ceplerinde, içlerinde ifadesiz suratlarla bize bakan daha önce hiç görmediğim adamların olduğu çok fazla yeni güzel araba park etmişti." Bunlar, "düşman Sovyet takipçilere toslamaya hazır" bekleyen Danlar, Eriksen ile Larsen'di. Genelde تنها olan bu noktadaki ani hareketlilikten endişelenen tek kişi Ascot değildi. İçinde mantar toplama gezisine çıkmış olduğu belli olan yaşlı bir Fin kadının bulunduğu yıpranmış, kahverengi bir Mini görüldü. "Korktuğu kolayca anlaşılıyordu, ustaca uzaklaştı." Ağaçların arasından Martin Shawford'ın "kendine has sarışın figürü" Ascot'un gözüne ilişti. Bej Volvo'yu geçip, durmaya hazırlanırken Price'ın cama dayadığı yüzünü gördü. Price, ağız hareketiyle, "Kaç kişi?" diye sordu. Ascot tek parmağını kaldırdı.

Gordievsky, arabanın orman yolunda sarsıldığını hissetti.

Şimdi oynanan sahne, ağır çekim, sessiz bir rüya gibiydi. Brown ile Price öne koştular. Danlar arkada durdular. Brown arabanın bagajını açtı. Gordievsky orada kan ter içinde, bilinçli ama sersemlemiş vaziyette yatıyordu. "Bu su havuzunda yarı çıplaktı: sanki amniyotik sıvı içinde ya-

tan yeni doğmuş bir bebek ve sıra dışı bir yeniden doğuş görüyormuşum gibi geldi.”

Gordievsky’nin gözleri bir an için güneşten kamaştı. Bütün görebildiği mavi gökyüzü, bulutlar ve ağaçlardı. Brown’ın yardımıyla sendeleyerek çıkıp, ayaklarının üzerinde durdu. Veronica Price duygularını göstermekten hoşlanmazdı ama fark edilir şekilde etkilenmişti, “yüz ifadesi, takdir ve sevginin karışımını yansıtıyordu.” Yapmacık bir uyarı verir gibi parmağını salladı, sanki: “Tanrım, gerçekten de bir dolap çevirmişsin,” der gibiydi.

Gordievsky, Price’ın iki elini kapıp, dudaklarına götürdü ve öptü, bu kesinlikle, Rusların minnettarlık ve kurtuluş belirten jestiydi. Sonra sarsak bir şekilde, Caroline Ascot ile Rachel Gee’nin yan yana durdukları yere yürüdü. Bel hizasında eğilerek, onların da sırayla ellerini öptü. “Bütün gördüğümüz çalılardan fırlayan bu koca boğaydı ama sonra birdenbire bu saygılı ve kibar jest çıktı.” Uzay battaniyesi, hâlâ omuzlarındaydı. “Az önce maraton koşmuş bir atlete benziyordu.”

Veronica Price, kolunu tutup, onu nazikçe ormanın on metre içine, İngiliz arabalarındaki mikrofonların erişim alanının dışına götürdü.

Nihayet sonunda, Price’a, her zaman kullandığı takma adıyla hitap ederek konuştu: “Jean, ihanete uğradım.”

Dahası için zaman yoktu.

Gordievsky, ikinci randevu noktasında hızla temiz kıyafetleri giydi. Kirli kıyafetleri, ayakkabıları, çantası ve Sovyet belgeleri sarıp, sarmalanıp Shawford’ın arabasının bagajına, Leyla ile kızların sahte pasaportlarının, yedek enjektörlerin ve kıyafetlerin yanına kondu. Price, kiralık Fin arabasının direksiyonuna geçti, Brown ile Gordievs-

ky arkaya oturdular. Price, kuzeye giden karayoluna yöneldi. Gordievsky, Price'ın özenle paketlediği sandviçleri ve meyve suyunu elini sallayarak reddetti. "Viski istiyordum," dedi sonradan. "Bana neden viski vermediler?" Brown onun, bitkin ve isterik olmasını bekliyordu ama Gordievsky, "tamamen kontrollü" görünüyordu. İlaçlı sorgulamayı, izleme ekiplerinden nasıl kurtulduğunu, KGB'nin esrarengiz bir yol izlediğini ama onu tutuklamadığını tarif ederek hikâyesini anlatmaya başladı. "Konuşabilir hale gelir gelmez, doğrudan hem durumun hem de bizim durumu nasıl yanlış değerlendirdiğimizin analizine girdi." Brown, nazıkçe ailesini sordu. Gordievsky, sıkıntılı bir şekilde, "Onları getirmek çok riskliydi," dedi ve camdan dışarı, Fin kırsalının manzarasına baktı.

Helsinki yolu üzerindeki benzin istasyonunda Shawford, Ascot ve Gee ile buluşup, hızlıca kaçışın hikâyesini öğrendi ve telefon kulübesine gitti. Telefon, Century House'ta P5'in masasında çaldı. Tüm PIMLICO ekibi, masanın etrafında toplandı. Sovyet Bloku deneticisi, ahizeyi kaptı.

"Hava nasıl?" diye sordu.

"Hava mükemmel," dedi Shawford, Sovyet Bloku deneticisi kelimeleri masasının etrafında toplanmış ekibe tekrarladı. "Balık avı çok iyiydi. Güneş parlıyor. Fazladan bir konuğumuz var."

Mesaj, anlık bir şaşkınlığa sebep oldu. Bu, dört aile bireyine ilaveten bir kaçak daha anlamında mıydı? Gordievsky, yanında başka birini mi getirmişti? Norveç'e doğru gitmekte olan beş kişi mi vardı, eğer öyleyse, "konuk", pasaportu olmadan sınırı nasıl geçmişti?

Shawford tekrarladı. "Hayır. Bir konuğumuz var. Toplam olarak."

Konuşma bitince, ekip, hep bir ağızdan sevinç çığlığı attı. Ama sevinç eşit dağılmamıştı. Vakanın pratik ayrıntılarını devam ettirmek için çok fazla şey yapan MI6 sekreteri Sarah Page, artık altı aylık hamileydi, Leyla ve çocuklarla empati kurmuştu. “Ah zavallı karısı ve kızları,” diye düşündü. “Terk edildiler. Onlara ne olacak?” başka bir sekretere dönüp, mırıldandı: “Ya insanın değeri?”

P5, C’yi aradı. C, Downing Street’i aradı. Charles Powell, Margaret Thatcher’a söyledi. Sovyet Bloku deneticisi, Gordievsky’nin Rus sınırını geçtiğini Geoffrey Howe’a bildirmek için Dışişleri Bakanının Kent’teki kır evi, Chevening House’a gitti. Son dakikada şampanya almaktan vazgeçmişti; bu akıllı bir karardı çünkü hiçbir zaman PIMLICO’yu tam olarak desteklemeyen Geoffrey Howe, kutlama havasında değildi. Masanın üzerine büyük bir Finlandiya haritası yayılmıştı. MI6 yetkilisi, o anda Gordievsky’nin kuzeye doğru gitmekte olduğu yolu gösterdi. KGB’nin suikast timinin arkasından geliyor olma ihtimali için planlarınız neler?” diye sordu Dışişleri Bakanı. “Ya işler ters giderse? “Ya Finler ne olacak?”

O gece, Helsinki’nin en hoş oteli, Klaus Kurki’nin en üst katında Shawford, MI6 tahliye ekibine yemek verdi. Kızarmış kar tavuğu yiyip, kırmızı bordo şarabı içtiler; MI6’nun Moskova personeli, mikrofonlardan uzakta, ilk defa PIMLICO’nun gerçek ismini ve ne yaptığını öğrendi. KGB hâlâ izliyor olsaydı Rachel Gee’nin kötü durumdaki sırtının mucizevi bir şekilde iyileştiğini fark ederlerdi.

İki kaçış arabası gece boyu kuzeye, Kutup Dairesi’ne doğru gitmeye devam ettiler. Sadece benzin almak ve bir keresinde de Gordievsky’nin üç günlük kirli sakalını, bir derede, yan aynayı kullanarak tıraş etmesi için kısaca

durdular. Tıraşının yarısını olduğunda sivrisinekler tekrar arabaya dönmesine sebep oldu. “Hâlâ yarı-düşman topraklardaydık. Ruslar, istemişlerse bir şey düzenlemiş olabilirlerdi. Ama sınırdan ne kadar uzaklaşırsak o kadar güvende olabilirdik.” Danimarkalı PET subayları diplerine geldi. Kutup güneşi kısa süreliğine batıp, tekrar yükseldi. Gordievsky’nin içi geçmişti, yarı uyanık, yarı sakallı haldeydi, zar zor konuşuyordu. Pazar sabahı saat sekizi biraz geçtiğinde Karigasniemi’deki Fin-Norveç sınırına vardılar, yolda tek taraflı bir bariyer vardı. Sınır muhafızı, eliyle geçmelerini işaret etmeden önce üç Dan ve iki İngiliz pasaportunu incelemeye pek zahmet etmedi. Hammerfest’te, geceyi bir havaalanı otelinde geçirdiler.

Ertesi sabah, Oslo uçağına binip, sonra da bağlantılı Londra uçuşunu yakalayan çok yorgun görünümlü Dan beyefendi, Bay Hanssen ile İngiliz arkadaşlarına kimse pek dikkat etmemiştir.

Pazartesi akşamı, Gordievsky kendini, Lincolnshire Wolds’da, kaplamalı duvarlı şatafatlı odaları olan görkemli kır evi South Ormsby Hall’da, etrafı hizmetlilerle çevrili halde, mum ışıklarının, onu tebrik etmeye istekli hayranların arasında buldu. 1638’den beri Massingberd-Mundy ailesinin konutu olan malikânenin etrafını çevreleyen 1.200 hektarlık parkı vardı, meraklı komşuları yoktu. Sahibi Adrian Massingberd-Mundy, MI5’in bir bağlantısıydı ve teşkilâtın bir onur konuğı için bir karşılama resepsiyonu vermekten memnundu. Konuğunun gerçekte kim olduğu söylendiğinde hayrete düştü ve “bir söylenti emaresi olup olmadığını kontrol etmesi için” yaşlı bir uşağı bisikletle yakındaki köye gidip, barda takılması için yolladı.

Tam kırk sekiz saat önce Gordievsky, bir arabanın бага-

jında uyuşturulmuş, yarı çıplak, kendi terinin içinde, korkudan hasta vaziyette yatıyordu. Şimdi ise ona bir uşak hizmet ediyordu. Tezat çok fazlaydı. Rusya'ya, karısına telefon edip edemeyeceğini sordu. MI6, edemeyeceğini söyledi. Bir telefon, KGB'yi onun İngiltere'de olduğuna dair uyartabilirdi ki, bu İngilizlerin ancak iyi ve hazır olduklarında ortaya çıkarmak istedikleri bir şeydi. Bitkin, endişeli ve neden bu kuş uçmaz kervan geçmez yerdeki İngiliz sarayına getirildiğini merak eden Gordievsky, sayvanlı karolyaya uzandı.

O akşam MI6, Fin casus şefi Seppo Tiitinen'e, İngiliz istihbarat subaylarının bir Sovyet ilticacısı, Finlandiya yoluyla Batıya kaçırdıklarını açıklayan bir telgraf yolladı. Mesaj geri geldi: "Seppo memnun. Fakat zor kullanıldıysa bilmek istiyor." MI6, ona, tahliyenin şiddete başvurulmadan tamamlandığı konusunda güvence verdi.

İngiltere'nin en başarılı Soğuk Savaş casus vakasının faydaları, sonuçları ve yansımaları, Gordievsky'nin dudak uçuklatan kaçıışının haberi açıklanmadan çok önce hissedilmeye başladı.

Gee'nin arabası, Gordievsky'nin onun bagajında olduğuna dair her delili yok etmek için derinlemesine temizlenirken tahliye ekibi, Helsinki'de bir gün geçirmiş, sonra da hızlıca Moskova'ya dönmüşlerdi. KGB, neler olduğunu anlar anlamaz istenmeyen kişi ilan edilip, Sovyetler Birliği'nden kovulacaklarını biliyorlardı. Ama memnunlardı. "Hiç böyle tam bir neşe ve canlılık hissetmemiştim," dedi Ascot. "Şeytan imparatorluğuna geri dönüyoruz, onları alt ettik. Daima kazanacağını bildiğiniz bir sistemin içinde iki buçuk yıl boyunca sindirildikten sonra mucizevi bir şekilde onları atlattık." Maslahatgüzar David Ratford, elçiliğin

etrafında beş dakikalık bir kutlama koşusu yaptı. Ama büyükelçi yapmadı.

Birkaç gün sonra, Sir Bryan Cartledge, Kremlin'e resmi güven mektubunu sundu. Yeni büyükelçinin etrafında diplomatik tören üniformalarını giymiş elçilik personeliyle birlikte görüldüğü tören fotoğrafı çekildi. Ascot ve Gee de oradalardı; orada çok fazla kalamayacaklarının büyükelçi de, onlar da farkındalardı.

Mikhail Lyubimov, Pazartesi sabahı, Zvenigorod istasyonunda 11.13 trenini karşılamak için bekliyordu. Ama Gordievsky son vagonda yoktu. Moskova'dan gelen bir sonraki trende de yoktu. Sinirlenmiş, aynı zamanda da endişelenmişti. Lyubimov, daçasına döndü. Gordievsky, evinde dut gibi sarhoş vaziyette yatıyor muydu, yoksa bir zamanlar çok dakik ve güvenilir olan eski dostunun başına daha kötü bir şey mi gelmişti? "İçmek, zorunlu hissetme durumuna yol açar," diye düşündü üzülenek. Birkaç gün sonra Lyubimov, sorgulanmak üzere KGB'nin genel merkezine çağrıldı.

Gordievsky'nin ortadan kaybolmasına ilişkin rivayetler ve meraklı tahminler, biraz da kasıtlı yanlış bilgilerle birlikte KGB'nin içerisinde yayılmaya başlamıştı. K Direktörlüğü, haftalarca onun sarhoş veya ölü olarak hâlâ ülke içinde olması gerektiğine inandı. Göller ve nehirler de dâhil olmak üzere Moskova civarında arama başlatıldı. Bazıları onun, ciddi ölçüde kılık değiştirip, sahte belgelerle İran üzerinden kaçmış olduğunu söylediler. Budanov, Gordievsky'nin kaybolmasından haftalar önce Semyonovskoye'den dönmüş olduğunu çok iyi bildiği halde KGB sanatoryumundan kaçtıktan sonra gizlice İngilizlerin güvenli bir evine götürüldüğünü öne sürdü. Leyla, Hazar'dan geri

getirilip, sorgulanmak üzere Lefortovo Cezaevi'ne kondu: birçok sorgusundan ilki sekiz saat sürdü. "Kocan nerede?" diye defalarca sordular. Leyla, haşın bir şekilde cevaplıyordu: "O sizin subayınız, Nerede olduğunu siz bana söyleyin." Sorgucular, onun İngiliz istihbaratı için çalıştığından şüphelenildiğini açıkladıklarında buna inanmayı reddetti. "Bu bana çok çılgınca geldi." Fakat günler haftaları kovalayıp, hiçbir haber çıkmayınca korkunç gerçek iyice yerleşti. Kocasını gitmişti. Ama Leyla, kocasının ihaneti hakkında duyduklarını kabul etmeyi kesinlikle reddediyordu. "Bizzat kendisi bana söyleyene kadar buna inanmayacağım," dedi KGB sorgucularına. "Çok sakindim. Güçlüydüm." Gordievsky, hakkında yapılacak suçlamalara inanmaması gerektiğine dair onu önceden uyarmıştı, onun yaptığı da buydu.

Gordievsky, South Ormsby Hall'dan Fort Monckton'a (1MTE, yani Askerî Eğitim Tesisi), Gosport'taki MI6 eğitim üssüne taşındı. Napolyon dönemine ait kalenin kapı kontrol binasının üzerinde, âdet gereği şefin kullandığı sade ama konforlu konuk odasına yerleştirildi. Gordievsky, övülmek ve şımartılmak istemiyordu; işe girişmek ve yapılan fedakârlığa değdiğini –her şeyden çok kendisine– kanıtlamak istiyordu. Gerçi ilk başta, kendi kayıp duygusu onu mahvetmişti. İlk dört saatlik bilgilenme sırasında, neredeyse yalnızca kaçışının koşullarına ve karısı ile çocuklarının kaderine odaklanmıştı. Fincan fincan demli çay ve şişelerce kırmızı şarap, tercihen Rioja içmişti. Defalarca ailesiyle ilgili haber sordu. Hiç haber yoktu.

Fort Monckton, sonraki dört ay boyunca onun özel, gözlerden uzak ve iyi korunan evi oldu. Kapı kontrol binasının gizemli sakininin kimliği için bilmesi-gerekenler prensibi katı bir şekilde uygulanıyordu fakat kısa süre sonra personelin çoğu, bu uzun süreli ziyaretçinin önemli biri olduğu-

nu, bir onur konuğu gibi davranılması gerektiğini anladı.

Vakaya son olarak kutlama anıyla uyumlu yeni bir kod adı verildi. Takma ad SUNBEAM, takma ad NOCTON, sonra takma ad PIMLICO, o andan itibaren de OVATION (ALKIŞ YAĞMURU) oldu. Gordievsky, SUNBEAM olarak KGB'nin İskandinavya operasyonları hakkında istihbarat sağlamıştı; NOCTON olarak Londra'da, Downing Street ve Beyaz Saray'daki stratejik düşüncüyü önemli ölçüde etkileyen bilgiler üretmişti; ama vaka, OVATION olarak, en değerli aşamaya giriyordu. Gordievsky'nin yıllar boyunca ürettiği bilgiler, kullanmak için fazla iyiydi çünkü çok spesifik, dolayısıyla da suçlama potansiyeli fazlaydı. Güvenliğini korumak için kırılmış, yeniden paketlenmiş, tanınmaz hale sokulmuş ve aşırı cimrilikle çok kısıtlı sayıda okuyucuya dağıtılmıştı. Sadece Londra aşamasında bile casus, yüzlerce kişisel rapor –uzun belgelerden, siyasi raporlamaya, ayrıntılı karşı istihbarat belgelerine uzanan çeşitlilikte– üretmiş, bunlardan sadece birkaç tanesi İngiliz istihbaratının dışındakilerle –o zaman da düzenlenmiş şekliyle– paylaşılmıştı. Artık Fransızlara doğrudan Fransa ile ilgili istihbaratın hepsi verilebilirdi; Almanlara, ABLE ARCHER paniği sırasında dünyanın felaketin eşiğine ne kadar yakınlığı anlatılabilirdi; Treholt'un, Haavik ve Bergling'in nasıl şüpheli haline geldiklerinin tam hikâyesi İskandinavlara açıklanabilirdi. Gordievsky, artık İngiltere'de güvende olduğundan ve vakanın fiilen çalışması sona erdiği için geçen on bir yılda toplanan engin istihbarat hazinesinden tam manasıyla yararlanılabılırdi; nihayet kazançları nakde çevirmenin zamanı gelmişti. İngiltere'nin elinde takas edecek bol miktarda sır vardı. Fort Monckton'daki daire, subaylar, analistler ve sekreterler silsilesi, Gordievsky'nin casusluğunun meyvelerini toplarken

MI6'nın o tarihe kadar üstlendiği en kapsamlı istihbarat toplama, derleyip, düzenleme ve dağıtma icraatlarından birinin gerçekleştiği mekân haline gelmişti.

Başarılı tahliyeyle birlikte bir sürü soru doğmuştu. MI6'nın başarılı vuruşu, CIA'e ve diğer Batılı müttefiklere ne zaman söylenmeli? Medyaya bilgi verilmeli mi, verilecekse nasıl yapılmalı? Ve her şeyden önemlisi, Sovyetler Birliği ile ilişkiler nasıl yönetilmeli? Thatcher ile Gorbachev arasında Gordievsky'nin gizli yardımıyla o kadar titizlikle inşa edilen olumlu anlayış, casusluk savaşında olayların beklenmedik yönde çarpıcı şekilde değişmesine dayanabilir miydi? MI6, her şeyden çok Leyla ile iki kız için ne yapılması gerektiği üzerinde kafa yoruyordu. Belki de özenli bir diplomasiyle Moskova onları serbest bırakmaya ikna edilebilirdi. Gordievsky'yi ailesiyle yeniden bir araya getirmek için aralıksız sürdürülen son derece gizli kampanyanın kod adı HETMAN (ATAMAN) idi (Kazak liderleri için kullanılan tarihi isim).

MI6, Gordievsky'nin dürüstlüğünden asla şüphe etmemişti ama hikâyesinin bazı unsurlarına inanmak zordu. Whitehall'da birkaç şüpheli, "Gordievsky'nin Moskova'dayken çift taraflı ajana dönüşmüş olup, İngiltere'ye özellikle yollandığından" kuşkuluyorlardı. Neden Moskova'ya vardığı an tutuklanıp, hapse atılmamıştı? Analistler, bunu KGB'nin rehavetine, yasalara harfiyen uyan yaklaşımına, casusu ve yöneticilerini suçüstü yakalama kararlılığına ve korkuya yordular. "KGB'de iseniz ve birini vuracaksanız, kesin kanıtınız olmalı çünkü bir sonraki sefer sıra sizde olabilir. Kesin kanıt elde etmek için çok çalışmışlar. Onu kurtaran bu ve kendi katıksız ve çaresiz cesaretidir." Fakat Gordievsky'nin Birinci Genel Direktörlüğün daçasında ilaç verilerek sorgulanması hakkındaki

anlatımı pek inandırıcı görünmüyordu. “Olayların sıralanması hakkında şüpheler vardı. Tam bir melodram gibiydi.” Son olarak, bütün vaka üzerinde açık kalan en tedirgin edici soru şuydu: onu kim ele verdi?

Gordievsky’nin hikâyesinin doğru olduğuna dair teyit, bir hafta sonra beklenmedik bir makamdan: KGB’den geldi.

1 Ağustos’ta Vitaly Yurchenko isimli bir KGB subayı, Roma’daki ABD elçiliğine girdi ve iltica etmek istediğini bildirdi. Yurchenko vakası, istihbarat tarihindeki en garip vakalardan biriydi. Yirmi beş yıllık hizmetiyle KGB’nin eski kurtlarından General Yurchenko, BGD’nin K Direktörlüğünün Beşinci Departmanının müdürü olmuştu, bu departmanın görevi KGB subayları tarafından yapılan şüpheli casusluğu araştırmaktı. İlâveten “yurt dışındaki özel operasyonlar” ve “özel ilaçların” kullanımıyla da ilgiliydi. Mart 1985’te, KGB’nin ABD ve Kanada’da ajan angaje etme çalışmalarını koordine etmekten sorumlu Birinci Departmanın müdür yardımcısı oldu. Onun yerine geçen kişi, Gordievsky’yi sorgulayanlardan biri olan Sergei Golubev’di. Yurchenko, K Direktörlüğünün faaliyetleriyle alakasını sürdürmüştü, Golubev ile ilişkileri iyiydi.

Yurchenko’nun nedenleri şaibeliydi ama iltica etmeye kışkırtan sebep, bir Sovyet diplomatın karısıyla yaşadığı başarısız aşk ilişkisiymiş gibi görünüyordu. Dört ay sonra, hâlâ belli olmayan nedenlerle yeniden Sovyetler Birliği’ne sığındı. Sovyetler, sonradan onun Amerikalılar tarafından kaçırılmış olduğunu iddia ettiler ama onunla ne yapacaklarına da emin değillerdi. Yurchenko, dengesiz biri olabilirdi ama bir sürü çok önemli gizli bilgiye sahipti.

Yurchenko’nun iltica etmesi, CIA’in büyük zaferi, teşkilatın o güne kadarki en büyük KGB avı olarak göklere çık-

rıldı. Rus ilticacıyı sorgulaması için atanan subay, CIA'in Sovyet karşı istihbarat uzmanı Aldrich Ames'ti.

Ames, ilk önce üst düzey bir KGB ilticacısı haberine en-dişelenmişti. Ya Yurchenko, onun Sovyetler için casusluk yaptığını biliyorduydu? Ama Rus'un Ames'in casusluğundan haberi olmadığı çabucak açıklığa kavuştu. "Benim hakkımda bir şey bilmiyordu," dedi Ames sonradan. "Bilseydi, Roma'da kimliğini açıklayacağı ilk kişilerden biri olurdu."

Yurchenko, 2 Ağustos öğleden sonra Roma'dan uçakla gönderildiğinde Ames, onu Andrews Hava Kuvvetleri Üs-sü'nde bekliyordu.

İlticacıya daha havaalarının pistindeyken sorduğu ilk şey, her istihbarat subayının bir kendi-gelen casusa sormak üzere eğitilmiş olduğu soruydu: "Bir KGB köstebeğinin CIA'e sızdığına dair bildiğiniz önemli göstergeler var mı?"

Yurchenko, Amerikan istihbarat teşkilatları içinde (biri CIA subayı olan) iki casusun kimliğini bildirdi ama o akşam en önemli ifşaati, vatan haini olduğundan şüphelenildiği için Moskova'ya çağrılan, K Direktörlüğünün soruşturmacıları tarafından gerçek serumu verilip, sıkıştırılan eski meslektaşı, Londra rezidenti Oleg Gordievsky ile ilgiliydi. Yurchenko, KGB dedikodu gazetesi kanalıyla, Gordievsky'nin ev hapsinde olduğunu ve idam edilme ihtimali olduğunu duymuştu. Gordievsky'nin ondan sonra İngiltere'ye kaçtığını bilmiyordu, tabii ki Ames de bilmi-yordu. Rus ilticacı, Gordievsky'yi KGB'ye kimin ifşa ettiğini de bilmiyordu. Ama Ames biliyordu.

Ames'in, Gordievsky'nin tutuklanması haberine tepkisi, paralel yaşamları artık ayırt edemeyeceği kadar tamamen birbirine karışmış olan bir adamı gösteriyordu. Ames, Gor-

dievsky'yi KGB'ye satmıştı. Ama kendi eyleminin sonuçlarını öğrenince ilk içgüdüğü, İngilizleri, casuslarının başının dertte olduğuna dair uyarmak oldu. "İlk düşüncem, *Aman Tanrım, onu kurtarmak için bir şey yapmalıyız! Londra'ya bir telgraf çekip, İngilizlere anlatmalıyız*, oldu. Gordievsky'nin ismini KGB'ye ben vermiştim. Onun tutuklanmasından ben sorumluydum...Onun için hakikaten endişelenmiştim, yine de aynı zamanda onu benim açığa çıkarmış olduğumu biliyordum. Bunun çılgınca geldiğini biliyorum çünkü ben de, bir KGB ajanıydım." Belki de kasten ikiyüzlüydü. Ya da belki henüz yarı haindi.

CIA, MI6'ya bir mesaj gönderdi: yeni gelen bir Sovyet ilticacı, üst düzey bir KGB subayı, Oleg Gordievsky'nin, İngiliz casusu olması şüphesiyle ilaç verilerek sorgulandığını bildiriyordu. MI6, bu durumu açıklığa kavuşturabilir miydi? CIA, Gordievsky'nin İngilizler için casusluk yaptığını gayet iyi bildiğini açık etmemişti. Langley'den gelen telgraf, OVATION ekibini rahatlatmıştı: bu, Gordievsky'nin hikâyesinin bağımsız teyidiydi. Ama bu, onun kaçtığına Amerikalılara söylenmesi gerektiği anlamına da geliyordu.

O gün öğleden sonra, iki MI6 subayı, Washington'a uçtu. Havaalanında bir şoför tarafından karşılanıp, Langley'e götürüldüler. Sonra, CIA'in Sovyet operasyonları bölümünün başı Burton Gerber ile birlikte erken bir akşam yemeği için CIA Direktörü Bill Casey'nin Maryland'deki evine gittiler, yemeği Casey'nin eşi Sophia pişirmişti. Casey'ler sonra tiyatroya gideceklerdi. İki İngiliz subay, Gordievsky vakasının, angaje edilişinden, on yıldan uzun süre boyunca MI6'ya verdiği değerli hizmete ve sonunda da nefes kesici kaçışına kadar detaylı bir açıklamasını yaptılar. Amerika'nın da ona çok büyük bir borcu olduğunu açıkladılar. Doğu-Batı ilişkilerinin çok tehlikeli bir anın-

da Kremlin'in paranoyasını isabetli bir şekilde aksettiren RYAN istihbaratı, Gordievsky'den gelmişti. Açıklamanın yarısında Sophia, tiyatroya gitmek için çıkma vaktinin geldiğini söyleyerek sözlerini kesti. "Siz devam edin," dedi Casey. "Şehirdeki en iyi gösteri, bu." Akşamın devamında Amerikalı casus şefi, takdir, minnettarlık ve şaşkınlıkla dinledi. Takdir, tamamen gerçektir ama şaşkınlık, değildi. Bill Casey, CIA'in, TICKLE kod adlı Gordievsky hakkında zaten bir dosyasının var olduğunu açığa vurmadı.

16 Eylül'de askeri bir helikopter, denizin üstünden Fort Monckton'a doğru ilerliyordu. C ile ufak bir grup üst düzey subay, helikopter yere indiğinde pistin yanında bekliyorlardı. Bill Casey indi. CIA başkanı eski kurt, İngiltere'nin yeni kurtardığı casusunun bilgisinden faydalanmak için gizlice İngiltere'ye uçmuştu. New Yorklu bir avukat olan Casey, İngiltere'yi savaş zamanında iyi tanımıştı, savaşta CIA'in Avrupa'daki casuslarını yöneten öncüsüydü, Londra'da Stratejik Hizmetler Ofisi'nde (OSS) görevliydi. Ronald Reagan'ın seçim kampanyasını yürüttükten sonra, Reagan'ın sözleriyle, "Amerika'nın istihbarat yeteneğini yeniden inşa etme" sorumluluğu ile CIA'yi yönetmek üzere başkanlığa atanmıştı. Tazı suratlı, kambur duruşlu Casey, İran-Kontra skandalına bulaşmak üzereydi, iki yıl içinde de beyin tümöründen öldü. Fakat o sırada, kendi yeteneklerini akıllıca değerlendirebilmesi sayesinde muhtemelen dünyanın en güçlü casusuydu. "İşin bütün bölümlerinin en tepesindeyim," demişti Reagan'ın ikinci döneminin başlarında. "Gerçekleri öğrenir öğrenmez durumu anlayıp, karar verme kabiliyetim var." Casey, Gordievsky'den birtakım gerçekleri öğrenmek ve bazı kararlar vermek için Fort Monckton'daydı. Reagan kısa süre sonra, Cenevre'deki süper güçler zirvesinde Gorbachev ile ilk

defa buluşacaktı. Casey, Reagan'ın Sovyet lidere söylemesi gerekenler konusunda uzman KGB görüşü istiyordu. Kapı kontrol binasının üstündeki konuk süitinde sadece C'nin katıldığı öğlen yemeğinden sonra Casey, Gordievky'yi, Gorbachev'in müzakere tarzı, Batıya karşı tutumu ve KGB ile ilişkileri hakkında sorguya çekti. Amerikalı, mavi çizgili sarı bir bloknota hızla not alıyordu. Ara sıra Casey'nin Amerikan aksanıyla ağır ağır konuşması ve takma dişleri, Gordievsky'nin aklını karıştırıyordu; C, kendini Rus için Amerikan İngilizcesini İngiliz İngilizcesine çevirdiği garip bir durumda buldu. Casey, "okul çocuğu" gibi dikkatle dinliyordu. Her şeyden önemlisi, CIA direktörü, Moskova'nın nükleer caydırıcılığa karşı tutumunu, özellikle de Sovyetlerin Stratejik Savunma Girişimi (SSG) füze savunma sistemine bakış açısını anlamak istiyordu. Andropov, Yıldız Savaşları girişimini, dünyayı istikrarsızlaştırmak ve Batının Sovyetler Birliği'ne misilleme korkusu olmadan saldırmasına imkân vermek amaçlı kasıtlı bir girişim olarak kınamıştı. Gorbachev de aynı şekilde düşünür müydü? Casey, biraz rol yapmayı, MI6'nın gizli eğitim üssünde tuhaf, küçük bir Soğuk Savaş tiyatrosu sergilemeyi önerdi.

"Sen Gorbachev'sin," dedi. "Ben de Reagan. Nükleer silahları ortadan kaldırmak istiyoruz. Güven telkin etmek için size Yıldız Savaşlarına erişim hakkı tanıyacağız. Ne dersiniz?"

Casey bilfiil, nükleer silahlarla karşılıklı olarak tahribatı kesinleştirmek yerine karşılıklı olarak onlara karşı savunmayı kesinleştirmeyi öneriyordu.

Gordievsky/Gorbachev, bir an zihninde tarttıktan sonra, Rusça, kesin bir cevap verdi. "Nyet!"

Casey/Reagan şaşırdı. Kafasındaki değiş tokuşta, ABD

bilfiil, teknolojiyi, paylaşmak suretiyle kullanılmaz hale getirerek nükleer savaş tehdidini sonlandırmayı öneriyordu.

“Neden *Nyet*? Size her şeyi veriyoruz.”

“Size güvenmiyorum. Bize asla her şeyi vermezsiniz. Size üstünlük sağlayacak bir şeyi saklarsınız.”

“Peki, ne yapayım?”

“SSG’ye topluca son vererseniz Moskova size inanır.”

“Böyle bir şey olmayacak.” Casey bir an için oynadığı karakterden çıktı. “O, Başkanın favori projesi. Peki ne yapmalıyız?”

“Pekâlâ,” dedi Gordievsky. “O zaman devam edin. Baskıyı sürdürün. Gorbachev ve ekibi, sizden daha fazla baskı yapamaz. Sizin teknolojiniz, onlarınkinden daha iyi. Devam edin.” Moskova, Yıldız Savaşlarında aşağı kalmamak için, asla kazanamayacağı bir teknolojik silahlanma yarışına para dökerek kendini yoksullaştıracak diye ekledi. “SSG, uzun vadede Sovyet başkanlığını mahvedecek.”

Bazı tarihçiler, Fort Monckton’daki toplantıyı, Soğuk Savaşın çok önemli bir diğer anı olarak görüyorlar.

O sene Kasım ayında Cenevre’deki zirvede Amerikan başkanı, Gordievsky’nin tavsiye ettiği gibi, “gerekli savunma” olarak tarif ettiği Yıldız Savaşları programından geri adım atmayı kabul etmedi. Zirve devam ederken SSG sisteminin ilk denemesi ilan edildi. Sonradan “samimi zirve” olarak tarif edilen ve iki lider arasındaki samimiyeti yansıtan zirvede Reagan, favori projesinden taviz vermedi. Gorbachev, Cenevre’den, dünyanın “daha güvenli bir yer” olduğuna inanarak ayrıldı ama SSCB’nin hızla reform yapmak ve Batıya yetişmek zorunda olduğuna da ikna olmuştu. Bunu önce, glasnost (açıklık) ve perestroika (yeni-

den yapılanma) sonra da, sonunda Gorbachev'in bile kontrol etme gücünün kalmadığı, düzensiz bir değişim dalgası takip etti. Gordievsky'nin 1985'te Kremlin'in psikolojisine ilişkin isabetli yorumu, Sovyetler Birliği'nin çöküşüne sebep olmamıştı, ama muhtemelen yardımcı olmuştur.

Bill Casey ile yenilen öğlen yemeği, CIA ile yapılan birçok toplantının ilkiydi. Birkaç ay sonra Gordievsky, Dışişleri Bakanlığından, Ulusal Güvenlik Konseyinden, Savunma Bakanlığından ve istihbarat teşkilatlarından üst düzey yetkililerle yapılacak gizli bir toplantı için sıkı güvenlik tedbirleri altında Washington'a uçtu. Gordievsky, hepsine sabırla, profesyonelce ve emsalsiz ayrıntılarıyla cevap verdiği bir soru bombardımanına tutuldu, artık sadece bir ilticacı değil, KGB hakkında ansiklopedik bilgiye sahip, uzun süreli, derine nüfuz etmiş bir ajandı. Amerikalılar etkilenmişlerdi ve müteşekkirdiler. İngilizler, yıldız casuslarının uzmanlığını paylaşmanın gururunu yaşıyorlardı. "Gordievsky'nin verdiği bilgiler çok iyiydi," dedi Reagan'ın savunma bakanı Caspar Weinberger.

Ama Gordievsky'nin cevap veremediği tek bir soru vardı. Onu kim ele vermişti?

Gordievsky, üst düzey subaylara bir dizi brifing vermesi için Langley'deki CIA genel merkezine götürüldü. Bu brifinglerden birinde, uzun boylu, gözlüklü, ince bıyıklı her bir kelimesini "sessiz ve sabırla dinleyen" ve özellikle samimi görünen bir adamla tanıştırıldı. CIA subaylarının çoğu, Gordievsky'ye daha resmi, hatta biraz şüpheli görünmüştü, ama bu adam "farklı görünüyordu: yüzünden nezaket ve sevecenlik akıyordu. Beni o kadar etkilemişti ki, Amerikan değerlerinin canlı örneğiyle karşılaştığımı sandım: çok fazla duymuş olduğum açıklık, dürüstlük, terbi-

ye onda vardı.”

Gordievsky, on iki yıl boyunca çifte hayat yaşamıştı, gizlice karşı tarafa sadıktı ama kendini adanmış profesyonel bir istihbarat subayı rolü oynamıştı. Bu işte çok iyiydi. Ama Aldrich Ames de öyleydi.

SONUÇ

16

PIMLICO'YA PASAPORT

Gordievsky'nin kaçıışından bir ay sonra, Paris'teki Sovyet elçiliğinin bilim danışmanı, hayal meyal bildiği bir İngiliz diplomat tarafından Alliance Française'de²³ çaya davet edilince şaşırdı. 15 Ağustos'ta öğleden sonra oraya gittiğinde, daha önce hiç görmediği bir İngiliz tarafından karşılandı. "Size, KGB istasyonunuzun şefine iletmeniz için çok önemli bir haber vereceğim," dedi yabancı.

Rus'un beti benzi attı. Çok şaibeli bir şeyin içine çekilmek üzereydi.

İngiliz, sakın bir şekilde, yakın zamana kadar Londra rezidenti olan üst düzey bir KGB subayının hayatta, iyi ve Birleşik Krallık'ta sıkı koruma altında yaşamakta olduğu bilgisini verdi. "Kendisi çok mutlu ama ailesinin dönmesini istiyor."

Operasyon HETMAN, yani Leyla ile kızları İngiltere'ye getirip, Gordievsky ailesini yeniden birleştirme kampanyası böyle başladı.

MI6 içinde, durumu nasıl gündeme getirmek gerektiği

23 Fransız dili ve kültürünü dünyada yaymak amaçlı uluslararası bir kuruluş. (Çev.)

üzerinde bir tartışma vardı. KGB ile bir anlaşma amaçlayan resmi bir mektup, çok riskli olduğu gerekçesiyle reddedildi. "Yazılı herhangi bir belge, üzerinde oynanarak bir şekilde bize karşı kullanılabilirdi." Birleşik Krallık dışındaki gerçek bir Sovyet diplomatına sözlü bir mesaj verilmesinde hemfikir olundu ve en iyi alıcı olarak talihsiz danışman seçildi.

Mesajı ileten MI6 görevlisi, "Hiç bu kadar korkmuş bir adam görmemiştim," dedi. "Titreyerek uzaklaştı."

Koşullar açıldı. İngilizler artık, Gordievsky sayesinde İngiltere'deki her KGB ve GRU subayının kimliğini biliyorlardı. Bu kişiler gitmek zorundalardı. Fakat "Gordievsky ailesinin serbest bırakılması kaydıyla Moskova bu kişileri uzun süre içerisinde yavaş yavaş geri çekebilirdi". Bu şekilde, Kremlin görünüşü kurtarır, casuslar diplomatik bir velvele olmadan tedbirli bir şekilde çıkarılır ve aile yeniden bir araya gelirdi. Moskova anlaşmayı reddeder de Leyla ile kızları serbest bırakmayı kabul etmezse, Londra'daki Sovyet casusları topluca sınır dışı edilecekti. KGB'nin cevap vermek için iki haftası vardı.

Gordievsky'nin ailesi için duyduğu korku günbegün artıyordu. KGB'nin hakkından geldiği için duyduğu gurur, ruhunu ezen bir suçluluk duygusuyla birlikte gidiyordu. En çok sevdiği insanlar, şimdi Sovyetler Birliği'nin tutsaklarıydı. Margaret Thatcher'ın, Moskova ile gizli bir anlaşma yapma önerisi, son derece alışılmışın dışında bir şeydi. Gordievsky de başbakana yolladığı mektupta şöyle yazmıştı: "Prosedürleri bir tarafa bırakıp, ilerlemek için gayriresmi bir yaklaşıma izin vermek, benzersiz bir alicenaplık ve insanlıktı."

İşe yaramadı.

Gizli düzenleme teklifi, Moskova'da önce kuşkuyla, sonra da öfkeyle karşılandı. Gordievsky'nin kayboluşundan beri o ay boyunca KGB, kaçtığına inanmak istemeyerek bütün ülkeyi didik didik aramıştı. Leyla, kocasının nerede olduğu konusunda defalarca sorgulanmıştı, kız kardeşi ve annesi dâhil diğer aile bireyleri de sorgulanmışlardı. Marina'nın ödü kopmuş, Olga Gordievsky ise afallamıştı. Bütün arkadaşlarını ve meslektaşlarını da sıkıştırmışlardı. Leyla, kocasının bir kumpasın ya da korkunç bir hatanın kurbanı olduğunda ısrar ederek vakur davranışını sürdürüyordu. Altı KGB izleme subayı gittiği her yerde onu takip ediyordu. Kızlarını bile okul bahçesinde gözlüyorlardı. Leyla'yı neredeyse her gün, daha fazla soru sormak için Lefortovo Hapishanesine gitmeye zorluyorlardı. "Nasıl olur da İngiltere için casusluk yaptığını bilmezsin?" diye tekrar tekrar soruyorlardı. Leyla, sonunda patladı. "Bakın. Açık olalım. Ben karısıydım. Benim işim temizlemek, yemek pişirmek, alışveriş yapmak, onunla yatmak, çocuk yapmak, yatağı paylaşmak ve arkadaşı olmaktı. Bu konuda iyiydim. Bana bir şey anlatmadığı için minnettarım. Hayatımın altı yılı boyunca mükemmel bir eştim. Onun için her şeyi yaptım. Siz, KGB, görevleri insanları kontrol etmek olan binlerce maaşlı çalışanınız var; onu kontrol ettiler, kontrol ettiler ve akladılar. Şimdi de gelip, beni mi suçluyorsunuz? Sizce bu kulağa aptalca gelmiyor mu? İşinizi yapmadınız. Bu benim işim değil, sizin işinizdi. Hayatımı mahvettiniz."

Zamanla sorgucularını tanıdı. Bir gün daha anlayışlı subaylardan biri, Leyla'ya şunu sordu: "Kocanın kaçmayı planladığını bilseydin ne yapardın?" Leyla cevap vermeden önce uzun bir sessizlik oldu: "Bırakırdım, gitsin. Ona üç gün süre tanır, sonra da sadık bir vatandaş olarak bildirirdim. Ama bildirmeden önce gittiğinden emin olur-

dum.” Sorgucu, kalemini bıraktı. “Sanırım, bunu rapora koymayacağız.” Leyla’nın başı zaten yeterince dertteydi.

Mikhail Lyubimov, K Direktörlüğü tarafından sorgulanmak üzere getirildi. “Nerede olabilir?” diye sordular. “Bir kadınla mı birlikte?” “Kursk bölgesinde bir yerlerde bir kulübede mi saklanıyor?” Lyubimov’un, tabii ki, hiçbir fikri yoktu. “Gordievsky ile ilişkimin her yönü, ihanetinin ipuçlarını bulmak için derinlemesine araştırıldı.” Oysa Lyubimov da diğer herkes gibi şaşırılmıştı. “Teorim basitti ve onu son gördüğüm zamanki görünüşüne dayalıydı: Sinir krizi geçirmiş olmalıydı, muhtemelen intihar etmiştir diye düşünmüştüm.”

Paris’teki buluşmadan on gün sonra Merkez’den, talih-siz danışman tarafından iletilen, “uzun bir kötüleme nutku biçiminde” bir mesaj geldi. Gordievsky, bir vatan hainiydi; ailesi Rusya’da kalacaktı; anlaşma olmayacaktı.

İngiltere, kendi cevabını, yani EMBASE (AŞAĞILAMA) Operasyonunu hazırladı. Eylül’de Dışişleri Bakanlığı, Gordievsky’nin iltica haberini duyurdu (gerçi henüz kaçışının sansasyonel detaylarını açıklamamıştı). Bütün gazetelerde çarpıcı manşetler dikkat çekiyordu: “Ağa Takılan En Büyük Balık”, “Dost Oleg, Usta Casus”, “Rusya’nın Maça Ası; Batıya Giden Süper-Casus”; “KGB’deki Adamımız”. Aynı gün, İngiliz hükümeti, Gordievsky’nin kimliklerini belirlemiş olduğu yirmi beş KGB ve GRU subayını sınır dışı etti. Toptan Sovyet casusu tasfiyesi. O gün Thatcher, Ronald Reagan’a şöyle yazdı: Kişisel yetkime dayanarak, Ruslara, Gordievsky’nin açığa çıkardığı türden istihbarat faaliyetlerine müsamaha edememekle birlikte onlarla yapıcı bir ilişki arzumuzun devam ettiğini açıklığa kavuşturuyoruz. Bu süre zarfında, Gorbachev’e, liderliğinin daha başındayken,

batı ülkelerindeki KGB faaliyetlerinin mahiyeti ve ölçeği için ödeyecekleri bedelin tüm çıplaklığıyla gösterilmesinin kötü bir şey olmadığını düşünüyorum.”

Moskova'nın karşı atağı, hazırды. Büyükelçi Sir Bryan Cartledge, Dışişleri Bakanlığına, yabancı elçiliklerle ilişkilerden sorumlu departmanın müdürü Vladimir Pavlovich Suslov tarafından davet edildi. Suslov'un masasında, önündeki fotoğrafta yeni büyükelçi, etrafında personeliyle görünüyordu: Suslov, kasvetli bir bakışla, iki parmağını Roy Ascot ile Arthur Gee'nin kafalarına koydu. "Bu iki adam, siyasi haydut," dedi. KGB, hikâyenin parçalarını birleştirmeye başlamıştı: Cartledge, aptalı oynadı: "Şimdi durup dururken bu da nereden çıktı?" Suslov, elçilikteki İngiliz istihbarat subaylarının küstah faaliyetlerini kınadı ve Sovyet yetkililerin, "birinci sekreterler Gee ve Ascot'a bu işte verilen rolü bildiklerini" ekledi. Suslov özellikle, Rachel Gee'nin beli ağrıyan kadın "rolü oynamasına" öfkelenmişti. Sonra iki MI6 subayı ile sekreterleri Violet Chapman dâhil, yirmi beş İngiliz görevlinin ismini okuyup, bu kişilerin Sovyetler Birliği'ni Ekim'in üçüncü haftasına kadar terk etmeleri gerektiğini söyledi, bu tarih Mrs. Thatcher'ın Londra'daki KGB personelinin ülkeden çıkmaları için tanıdığı son tarihle aynıydı. Bu insanların çoğunun, gizli tahliye şöyle dursun, istihbaratla bile hiç alakaları yoktu.

Sir Bryan Cartledge, Ascot ile güvenli konuşma odasında buluştu ve kasırga şiddetinde içini döktü. Büyükelçi, kaçış operasyonuna başbakanın kişisel onayını verdiğini biliyordu ama bu yansıma sadece bir başlangıçtı. "Kesinlikle küplere binmişti," diye hatırladı Ascot. "Tam Thatcher'ın Gorbachev ile iyi geçinmeye başladığı bir zamanda elçiliğini yok ettiğimizi söyledi (bu kısmen dostumuzun sayesinde olmuştu ama bunu Bryan'a söyleyemezdim.)

Çok kızgın oldukları anda çok dokunaklı konuşan insanlar vardır. ‘Başbakan olan büyük-büyük baban mezarında dönüyordur,’ dedi. Aslında eğer Ascot’un ünlü atası mezarında bir şey yapmışsa muhtemelen sevinç ve gururla yuhalıyordu.

Cartledge, boş yere olsa da, Londra’ya lafını hiç sakınmadan, kısasa kısas ihraçlarından vazgeçilmesinde ısrar eden bir telgraf gönderdi: “Bir kokarcayla asla sidik yarışına girmeyin, onun önemli doğal üstünlükleri var,” diye yazmıştı. (Bu mesaj, başbakanın masasına motamot ulaşınca Sir Bryan’ın öfkesi bir çentik daha yükseldi.) Oysa Thatcher, Sovyetlerle sidik yarışını henüz bitirmemişti. Kabine sekreteri Sir Robert Armstrong, dört ihraç daha önerdi. Thatcher bunu “yeterli” görmeyip, altı Sovyet görevlinin daha kovulmasında ısrar etti. Bu durum, beklendiği gibi, altı İngiliz diplomatının daha sınır dışı edilmesine yol açtı, böylece ihraç edilenlerin genel toplamı altmış iki kişiye, yani her bir taraftan otuz birer kişiye ulaştı. Cartledge’in korkuları tam olarak gerçekleşmişti: “Tek hamlede bütün Rusça konuşan personelimi kaybettim...elçiliğimizin yarısını kaybettik.”

Gordievsky, kalede saklanmaya devam etti. Ara sıra binadan çıkıp, etrafı keşfediyordu ama daima sıkı koruma altındaydı. Kalenin çevresi boyunca ya da MI6 subayı Martin Shawford’ın eşliğinde New Forest’ta günlük koşusunu yapıyordu. Fakat yeni tanıdıklar edinemiyor veya İngiltere’deki eski arkadaşlarıyla temas kuramıyordu. MI6 bu hayat tarzını neredeyse normalmiş gibi bir hale getirmeye çalışıyordu fakat yegâne sosyal teması istihbarat topluluğunun üyeleri ve onların aileleriyle idi. Daima bir şeylerle meşguldü ama çok yalnızdı. Kendi ailesinden ayrı olması, bitmez tükenmez bir azaptı, onlardan tamamen habersiz

kalmak ara sıra acı bir karşılıklı suçlamayla patlak veren bir ıstırap kaynağıydı. Mutsuzluğunun üstesinden gelmek için, gecelere kadar çalışmakta ısrar ederek kendini, bilgilendirme sürecine verdi. Teslimiyetle umut arasında, başardığı işten gururlanmakla ödediği kişisel bedelin kederi arasında gidip geliyordu. Thatcher'a yazdı: "Eşim ve çocuklarımla çabuk bir araya gelebilmek için dua etmeme rağmen sonuca götürecek hareket kararının nedenlerini tamamen anlıyor ve kabul ediyorum...Her halükârda, ailemin serbest bırakılmasını güvenceye alacak bir yol bulunabileceğini ummaya devam etmeliyim çünkü onlar olmadan hayatımın bir anlamı yok."

Thatcher cevap verdi: "Aileniz için endişemiz devam ediyor, onları unutmayacağız. Benim de çocuklarım olduğu için her gün aklınızdan ne tür duygu ve düşünceler geçtiğini biliyorum. Lütfen hayatın bir anlamı yok demeyin. Umut daima vardır." Başbakan, bir gün onunla tanışmayı istediğini söyleyerek eklemişti: "Kişisel cesaretinizin, özgürlük ve demokrasinin savunucusu olduğunuzun farkındayım."

Gordievsky'nin İngiltere'ye kaçtığı haberi KGB'de, karşılıklı birbirini suçlama ve sorumluluğu başkasına yükleme şeklinde bir ateş fırtınası başlatmıştı. KGB başkanı Chebrikov ve Birinci Genel Direktörlüğün başı Kryuchkov, teorik olarak, iç güvenlik ve karşı istihbarat operasyonlarından sorumlu olan İkinci Genel Direktörlüğü suçluyorlardı. BGD'nin patronları, K Direktörlüğünü itham ediyorlardı. Grushko, Gribin'i suçluyordu. Herkes izleme ekibini suçluyordu çünkü hiyerarşinin en alt basamağında olduklarından onların suçlayacağı başka kimse yoktu. İngiliz diplomatların izlenmesinden sorumlu olan Leningrad'daki KGB, doğrudan sorumlu tutuldu ve birçok üst düzey su-

bay ya işten atıldı ya da rütbeleri indirildi. Bu kişilerin arasındakilerden biri de, Leningrad'daki KGB'nin bir ürünü olan ve arkadaşlarından, meslektaşlarından ve hamilerinden çoğunun, Gordievsky'nin kaçışının doğrudan sonucu olarak tasfiye edildiklerini gören Vladimir Putin'di.

Mahcup olan, öfkelenen ve Gordievsky'nin firar etmeyi nasıl becerdiğini hâlâ tam olarak anlayamamış olan KGB, bir dezenformasyon kampanyasıyla karşılık verdi, elçilikten diplomatik resepsiyon sırasında aşırı derecede kılık değiştirmiş halde veya sahte belgeler düzenleyerek kaçırıldığı anlamına gelecek sahte haberler yayıyordu. Rütbesi ve önemi azımsanarak lanse ediliyordu. KGB, sonradan, onun hıyanetinden baştan beri şüphelenmiş olduğunu öne sürdü; bir zamanlar MI6'nın Kim Philby için yaptığı gibi. Eski Dışişleri Bakanı Yevgeny Primakov, anılarında, Gordievsky'nin sorgulanması sırasında yine taraf değiştirmeyi önerdiğini öne sürmüştü. "Gordievsky, itiraf etmeye 'yaklaşmışken' bilfiil İngilizlere karşı çalışma ihtimalini yoklamaya başladı, hatta çift taraflı ajan olarak başarılı bir şekilde çalışabileceğine dair çeşitli garantiler sundu. KGB başkanlığı o gün bilgilendirildi. Dış istihbarat subayları, ertesi gün her şeyi kabul edeceğinden eminlerdi. Ama birdenbire yukarıdan sorgulamayı durdurma, dışarıdaki izleme ekibini kaldırma ve Gordievsky'yi bir sağlık merkezine yollama emri geldi...oradan da Fin sınırından kaçtı." Primakov'un yorumu, mantıklı değildi. Gordievsky, itiraf etmeye sadece "yaklaşmış" olsaydı ki, aslında böyle bir şey yapmadığı da açıktı ve İngiliz ajanı olduğunu kabul etmeseydi çift taraflı ajan olmayı nasıl önerebilirdi?

Hem Primakov, hem de Ames'in ilk yöneticisi Cherkashin, KGB'nin, Gordievsky'nin ihaneti hakkında Moskova'ya dönmesinden aylar önce isimsiz bir kaynak tarafın-

dan uyarıldığı konusunda ısrar ediyorlardı. Fakat bütün boş tehditlere ve dolandırıcılığa rağmen KGB başkanlığı, hakikati biliyordu: Soğuk Savaşın en önemli casusu avucundaydı ama ellerinden kayıp gitmesine izin vermişlerdi.

İngiliz-Sovyet diplomatik kıyımından iki gün sonra, uzun bir binek arabası konvoyu, toplam yirmi araç, Leningrad Vyborg karayolunda gidiyorlardı. Bunlardan sekizi diplomatik İngiliz araçlarıydı, diğer her araba ise KGB izleme aracıydı. Diplomatlar, Finlandiya yoluyla sınır dışı ediliyorlardı: Ascot ile Gee, tekrar kaçış rotasını izliyorlardı, ancak şimdi "zafer geçidi yapan tutsaklar" gibi eşlik edilerek ülke dışına çıkarılıyorlardı. Gee, bavuluna özenle sarılmış bir Harrods poşeti ile Sibeliüs'un *Finlandiya* parçasının bulunduğu kaseti koymuştu. Kendine özgü kayasıyla sığınma cebinin oradaki yol ayrımına geldiklerinde KGB arabaları yavaşladı, yavaşça yola devam ederken bütün subaylar koltuklarında dönüp o noktaya baktılar. "Üzerinde çalıştılar."

Yasalara sonuna kadar sıkı sıkıya bağlı olan KGB, Gordievsky'nin işini tam olarak bitirmemişti. 14 Kasım 1985'te askeri mahkeme tarafından giyabi yargılaması yapıldı, vatan hainliğinden suçlu bulundu ve ölüme mahkûm edildi. Yedi sene sonra, Kryuchkov'un ardından BGD'nin başına geçen Leonid Shebarshin, verdiği bir röportajda Gordievsky'nin İngiltere'de suikasta kurban gitmesini umduğunu söyledi ve aleni bir tehdit gibi gelen bir şey söyledi. "Teknik olarak," dedi, "ahım şahım bir şey değil."

Oleg Gordievsky, tek-kişilik bir istihbarat tanıtım turu haline geldi. MI6'dan bir grup koruyucusuyla birlikte dünyayı dolaşıp, KGB'yi anlattı ve teşkilatların en gizemlisinin anlaşılmasını kolaylaştırdı. Diğer ülkelerin yanı sıra Yeni

Zelanda, Güney Afrika, Avustralya, Kanada, Fransa, Batı Almanya, İsrail, Suudi Arabistan ve bütün İskandinav-ya'yı da dolaştı. Kaçışından üç ay sonra, Century House'ta, seçilmiş devlet görevlileri ve müttefiklerin yanı sıra bütün istihbarat teşkilatlarının temsilcilerinin, Gordievsky'nin vurgununu ve bunun silahlanma kontrolü, Doğu-Batı ilişkileri ve gelecekteki istihbarat planlamasıyla ilgili olası sonuçlarını irdelemeleri için davet edildikleri bir toplantı yapıldı. Yüzlerce özgün rapor, tek bir konferans masasının üstüne "devasa bir açık büfe gibi" istiflendi. Toplanmış casuslar ve istihbarat şefleri, iki tam gün boyunca onlara göz gezdirip, tıka basa beslendiler.

İngiltere'de, MI6, ona Londra'nın banliyölerinde sahte isimle yaşadığı bir ev aldı. MI6 ve MI5, ölüm tehditlerini ciddiye almışlardı. Gordievsky, konferanslar verdi, müzik dinledi ve tarihçi Christopher Andrew ile birlikte, detaylı derin bilginin eseri olan ve hâlâ Sovyet istihbaratının günümüze kadarki en kapsamlı açıklaması olarak görülen kitaplar yazdı. Biraz uyumsuz bir peruk ve takma sakallılık değiştirmiş halde televizyon röportajları bile verdi. KGB, onun nasıl görüldüğünü biliyordu ama riske girmeye değmezdi. Gorbachev'in reformları Sovyetler Birliği'nde hızla yayılırken ve komünist imparatorluk tökezlemeye başlarken Gordievsky'nin uzman görüşünün peşinden her zamankinden daha çok koşuluyordu.

Mayıs 1986'da Margaret Thatcher onu, Chequers'a, resmi yazlık köşküne davet etti. Üç saat boyunca, önceden Mr. Collins olarak bildiği adamla, silahlanma kontrolü, Sovyetlerin siyasi stratejisi ve Gorbachev hakkında görüşme yaptı. Mart 1987'de Thatcher'ı, Moskova'ya bir diğer başarılı ziyaretini yapmadan önce, bu sefer de Downing Street'te bilgilendirdi. Aynı sene, Sovyetlerin casusluğunu konuşup,

kameralara poz verdikleri Oval Ofis'te Ronald Reagan ile tanıştı. Toplantı yirmi iki dakika sürdü (Gordievsky, İşçi Partisi lideri Neil Kinnock'un özgür dünyanın lideriyle deneyimlediği süreden dört dakika fazla diye neşeyle not almıştı). "Sizi biliyoruz," dedi Reagan kolunu Rus'un omzuna atarak. "Batı için yaptıklarınıza minnettarız. Teşekkür ederiz. Ailenizi unutmuyoruz, onlar için mücadele edeceğiz."

Özgürlüğünün ilk yıllarında aşırı derecede meşguldü ama çoğunlukla son derece mutsuzdu.

Gordievsky'nin ailesi, kinci KGB'nin elinde tutsaktı. Tekrar tekrar gördüğü bir rüyada, karısı ile kızları, mutlu bir birleşme için Heathrow'un gelen yolcu bölümüne geliyorlardı ancak uyanınca tek başına olduğunu biliyordu.

Moskova'da ise, Leyla fiilen ev hapsindeydi, bir şekilde o da kaçmayı becerirse diye sıkı gözetim altındaydı. Telefonu dinleniyordu. Mektupları alıkonuyordu. İş bulamamıştı, geçinmek için ailesinden destek alıyordu. Arkadaşlarını birer birer kaybetti. "Mutlak bir boşluk vardı. Herkes beni görmeye korkuyordu. Çocukların ismini Aliyev olarak değiştirdim çünkü Gordievsky çok belirgin bir isimdi. Kızlarım toplum dışına itilirlerdi." Saçını kesmeyi bıraktı ve kocasıyla yeniden bir araya gelene kadar da kesmeyeceğini açıkladı. Yıllar sonra bir gazeteci, kocasının İngiltere'ye iltica ettiğini duyunca ne hissettiğini sorduğu zaman şöyle demişti: "Hayatta olduğunu öğrendiğime memnun olmuştum." Gordievsky'nin vatana ihanetten mahkûmiyetinin koşulları uyarınca ortak mallarına: daireye, arabaya, bavula ve Danimarka'dan aldıkları video kaydediciye el konulmuştu. "Şiltesinde delikleri olan kamp yatağı ve ütü. Özellikle ütü hoşlarına gitti çünkü ithal ütüydü, Hoover'di," dedi Leyla.

Gordievsky, ona telgraflar göndermeye çalışmış ama hiçbirini Leyla'ya ulaşmamıştı. Kızlara aldığı pahalı kıyafetler dâhil, hepsine hediyeler alıp, sevgiyle paketleyip, Moskova'ya göndermişti. Hepsine KGB el koymuştu. Sonunda Leyla'dan bir mektup ulaştığında ilk birkaç satırı okuyup, bunu KGB'nin dikte ettiğini fark etti. "Seni affettiler," diye yazmıştı. "Kolayca yeni bir iş bulabilirsin." Bu, onu dönmeye ayartmak için açık bir tuzak mıydı? Leyla, KGB ile iş birliği mi yapıyordu? Ona, bir Sovyet görevli vasıtasıyla gizlice yollamayı başardığı mektupta, bir KGB kumpasının kurbanı olduğu iddiasına bağlı kaldı, bunun Leyla'yı koruyabileceğini düşünüyordu. Leyla dehşete düştü. Bunun doğru olmadığını biliyordu. "Bana dedi ki, 'Benim hiçbir suçum yok. Dürüst bir subayım, sadık bir vatandaşım, falan filan ve yurt dışına kaçmak zorundaydım.' Neden bana yine yalan söyledi, bilmem. Gerçeküstüydü. Anlamaya çalıştım. Çocuklar hakkında birtakım sözler vardı ve beni hâlâ sevdiğini söylüyordu. Ama, 'Sen yapmak istediğini yaptın, ben çocuklarla birlikte hâlâ buradayım. Sen kaçtın ama biz tutsağız.' diye düşündüm." Birbirlerini kandırıyorlardı. Belki de kendilerini kandırıyorlardı. KGB, Leyla'ya, kocasının "genç bir İngiliz sekreterle ilişkisinin olduğunu" söylemişti.

KGB, Leyla'ya, eğer Gordievsky'den resmen boşanırsa ütü dâhil, malının mülkünün geri verileceğini söyledi. "Çocukları düşünmem gerektiğini söylediler." O da kabul etti. KGB, onu boşanma mahkemesine götürmesi için bir taksi yolladı. Leyla kızkılık soyadına döndü. Leyla, onu bir daha görmeyeceğini düşünüyordu. "Hayat devam ediyordu," dedi. "Çocuklar okula gidiyorlardı, biraz neşelenmişlerdi. Asla çocuklarımın önünde ağlamadım veya ruhumda olan bitenleri göstermedim. Daima gururluydum ve

yüzümde bir gülümseme vardı." Ama, kısa bir röportajı garantilemeyi başaran anlayışlı bir Batılı gazeteciye, kocasını hâlâ sevdiğini ve onunla olmaya özlem duyduğunu anlattı. "Kâğıt üzerinde karısı olmasam bile, ruhen hâlâ onun karısıyım."

Aileyi dışarı çıkarma kampanyası bıkip usanmadan sonuçsuz bir şekilde altı sene devam etti. "Onlara Finler ve Norveçliler kanalıyla yaklaşmayı denedik ama elimizde bir şey yoktu," dedi HETMAN operasyonunun sorumlusu ve artık Gordievsky'nin teşkilatla esas bağlantı merci olan MI6 subayı George Walker. "Tarafsız ülkelerdeki kişilerle ve insan hakları yetkilileriyle konuştuk. Serbest bırakılmaları için baskı oluşturmaya çalışmak ve organize etmek için Fransızlara, Almanlara, Yeni Zelandalılara, herkese ulaştık. Dışişleri Bakanlığı, Moskova'daki elçiler kanalıyla sürekli gündeme getiriyordu." Margaret Thatcher, Mart 1987'de Gorbachev ile buluştuğunda hemen Gordievsky'nin ailesi meselesini ortaya attı. Charles Powell, Sovyet liderin tepkisini gözlemlemişti. "Adam öfkeden bembeyaz oldu ve cevap vermeyi reddetti." Sonraki yıllarda iki kez daha buluştular, her iki seferde de Thatcher meseleyi yine ortaya attı ve geri çevrildi. "Ama bu onu yıldırmadı, onu asla vazgeçirmedi."

KGB yumuşamazdı. "Oleg, onları kesinlikle aptal yerine koymuştu," demişti Walker. "Oleg'e verecekleri yegâne ceza, karısıyla çocuklarının gitmesine izin vermemekti."

Kaçıştan iki sene sonra, bir Fin kamyon şoförünün Rusya'dan çıkarıp, Helsinki'den Londra'ya postaladığı Leyla'nın mektubu geldi. Üç sayfalık Rusça mektup, büyük dosya kâğıdına KGB'nin kontrolü dışında yazılmıştı. İçten ve öfkeliydi. Walker okumuştı: "Çok güçlü, becerikli, çok

kızgın bir kadının mektubuydu, şöyle yazmıştı: ‘Bana neden söylemedin? Beni nasıl terk edebildin? Bizi kurtarmak için ne yapıyorsun?’” Hikâyenin peri masalı gibi sonlanmasına dair umutlar solmaya başlamıştı. İhanet, uzayan ayrılık ve KGB’nin yanlış bilgilendirmesi, evliliklerinde kalan bir parça güveni de yavaş yavaş yok ediyordu. Ara sıra telefonla görüşüyorlardı fakat konuşmaları zoraki olduğu gibi dinleniyor ve kaydediliyordu. Kızlar utangaçlardı ve az konuşuyorlardı. Çatırtılı bir hat üzerinden yapılan resmi konuşmalar, hem fiziki hem de psikolojik mesafeyi arttırıyordu. Walker’ın gözlemi şu şekildeydi: “Kolay bir uzlaşma olmayacağını ta başından biliyordum. Her koşulda, olağanüstü zor olacaktı. Ama mektubu okur okumaz, birleşmenin pek mümkün olmadığını anladım.” Mamafih, HETMAN operasyonu devam etti. “Benim görevim, bu kadını hâlâ aklımızda tuttuğumuza dair güvence vermektir.”

Kaçış, KGB’yi çok şaşırtmış ve fazlasıyla utandırmıştı ama kellesi gidenler, her zaman olduğu gibi, alt kadrodandılar. Gordievsky’nin doğrudan amiri Nikolai Gribin’in, olanlarda hiçbir sorumluluğu olmadığı halde rütbesi indirildi. Birinci Genel Direktörlüğün başı Vladimir Kryuchkov, 1988’de KGB’nin başkanı oldu. Yardımcısı olan Viktor Grushko da onunla birlikte yükseldi. Soruşturmayı yöneten Viktor Budanov, K Direktörlüğünün başına getirildi ve general rütbesine yükseltildi. Komünizmin çöküşünden sonra Budanov, Elite Security’yi kurdu. 2017’de, Elite’in, Moskova’daki ABD elçiliğini korumak için \$2,8 milyon tutarında kontrat imzaladığı duyuruldu. Bu, Washington’daki Rus elçiliğinin, CIA ile bağlantıları olan bir şirketle anlaşmasının hiç mümkün olmadığına işaret eden Mikhail Lyubimov’u eğlendiren bir ironiydi.

Gordievsky’de ilk başkaldırı kıpırtılarını başlatan engel,

Berlin Duvarı, Doğu ve Orta Avrupa'daki komünizm karşıtı devrim dalgasının ardından 1989'da yıkıldı. Glasnost ve Perestroika ile birlikte KGB, parçalanın Sovyetler Birliği üzerindeki pençesini gevşetti. Kremlin'in sabit fikirlileri, Gorbachev'in reformlarından giderek huzursuz oluyordı, Ağustos 1991'de Kryuchkov'un önderliğindeki bir grup komplocu, yönetimi ele geçirmeye kalktı. Bütün KGB personelinin maaşlarını iki katına çıkardı, tatildekileri geri çağırdı ve alarma geçirdi. Darbe üç gün sonra bastırıldı. Kryuchkov, Grushko ile birlikte tutuklandı ve ağır ihanetle suçlandı. Gorbachev, Sovyet istihbaratındaki düşmanlarına karşı harekete geçti: KGB'nin 230.000 birliği, Savunma Bakanlığının kontrolü altına sokuldu, K Direktörlüğü lağvedildi ve üst seviyedeki önde gelenler –artık bir general olan Gennadi Titov hariç– işten atıldılar. Darbe başlatıldığında "Timsah" tatildeydi, karşı istihbaratın başına getirildi. Darbe girişiminden birkaç gün sonra, efkârlı bir şekilde, "Casusluk artık, öncekinden çok daha zorlaştı," dedi.

Kryuchkov'un yerine demokrat bir reformcu olan Vadim Bakatin getirildi, o da uzun zamandır Sovyetler Birliği'ne korku veren muazzam casusluk ve güvenlik sistemini parçalamaya girişti. "Bu teşkilatın yok edilmesine ilişkin planları başkana sunuyorum," dedi Bakatin. KGB'nin yeni başkanı, aynı zamanda sonuncusu da olacaktı. İlk icraatlarından biri, Gordievsky ailesinin tekrar birleştirileceğini duyurmak oldu. "Çözülmesi gereken eski bir problem olduğunu düşünüyordum," dedi Bakatin. "Generallerime sorduğumda hepsi de kesin bir şekilde, 'Hayır!' dediler ama onlara aldırmamaya karar verdim ve bunu KGB'deki ilk büyük zaferim olarak görüyorum."

Leyla Aliyeva Gordievsky ve kızları Maria (Masha) ile Anna, 6 Eylül 1991'de Heathrow havaalanına indiler ve

oradan helikopterle, Gordievsky'nin onları eve götürmek için beklediği Fort Monckton'a götürüldüler. Çiçekler, şampanya ve hediyeler vardı. Evin her yerine, yuvaya dönüşün Amerikan tarzı sembolü olan sarı kurdeleler bağlamıştı, kızların yataklarına yeni çarşaflar almış ve "neşe saçan bir parlaklık" yaratmak için bütün lambaları yakmıştı.

Ailenin birleşmesinden üç ay sonra Sovyetler Birliği dağıldı. Gazeteler, ailenin Londra'da mutlu bir şekilde gezinirken poz verdiği fotoğrafları, Rusya'daki çalkantılı siyasi kargaşa sırasında aile içindeki uyumun ve sevginin gücünün resmini yayınladılar. Bu, komünizmin sonu için uygun bir romantik semboldü. Oysa, altı yıllık zorunlu ayrılıktan sonra derin bir acı da vardı. Artık on bir yaşında olan Masha, babasını zar zor hatırlıyordu. On yaşındaki küçük kızı Anna için ise o bir yabancıydı. Oleg, Leyla'nın, evliliği eskiden olduğu gibi yoluna koyacağını ummuştu. Oysa onu eleştirel, düşmanca ve "açıklamalar isteyen" bir halde buldu. Oleg, Leyla'yı, çocukları bilerek kendine bağlı hale getirmekle suçluyordu. Leyla için İngiltere'ye dönüş, sadece kontrolünde olmayan bir hikâyedeki son bölüm gibiydi. Hayatı, politika ve çok sevdiği, tamamen güvendiği ama asla tam olarak tanımadığı bir adamın gizli tercihleri yüzünden mahvolmuştu. "İnandığı şeyi yapmış, bu yüzden ona saygı duyuyorum. Ama bana sormadı. Beni, seçeneğim olmadan bu işe bulaştırdı. Bana seçim yapma fırsatı vermedi. Onun bakış açısına göre benim kurtarıcımdı. Peki, beni bok çukuruna kim koydu? İlk bölümü unutmuş. Birini uçurumdan ittikten sonra elini uzatıp 'Seni kurtardım!' diyemezsin. O, çok alçak bir Rustu." Leyla, başına gelenleri unutamıyor ya da atlatamıyordu. Yeniden bir aile hayatı kurmaya çalışıyorlardı ama kaçıştan önceki evlilik, başka bir dünyaya, başka bir zamana aitti, tekrar canlan-

ması istenemezdi. Leyla, sonunda, Gordievsky'nin bir fikre olan sadakatinin, kendisine olan aşkından ağır bastığını anladı. Yıllar sonra, "Bir insanla devlet arasındaki ilişki bir şey, birbirini seven iki insan arasındaki ilişki ise tamamen farklı bir şeydir," dedi. Evlilikleri, Sovyet kanunları nazarında çoktan bitmişti, hızlı ve acı bir sona gelmişti. "Hiçbir şey kalmamıştı," diye yazmıştı Oleg. 1993'te ebediyen ayrıldılar, KGB ile MI6 arasındaki, komünizm ile Batı arasındaki savaş, ilişkilerini mahvetmişti. Evlilikleri, Soğuk Savaş casusluğunun imkânsız ikilemleri arasında hayal edilmiş ve tam da bu savaş sona ererken ölmüştü.

Leyla, zamanını Rusya ve İngiltere arasında bölüştürüyor. Kızları Maria ile Anna, İngiliz okullarına ve üniversitelerine devam ettiler ve İngiltere'de kaldılar. Gordievsky ismini kullanmıyorlar. MI6, aileyle ilgilenme görevine devam ediyor.

Gordievsky'nin KGB'deki arkadaşları ve meslektaşları da onu affedemediler. Maksim Parshikov, Londra'dan geri getirilip, KGB tarafından sorgulandı, sonra da işten atıldı. Hayatının geri kalanını Gordievsky'nin neden ihanete kalkıştığını merak etmekle geçirdi. "Oleg'in muhalif olduğu doğru. Ama 1980'lerde, SSCB'de aklı başında olup da, en azından bir dereceye kadar muhalif olmayan kim vardı ki? Londra rezidenturasında çoğumuz, farklı derecelerde muhaliftik ve Batıdaki hayatı hepimiz seviyorduk. Ama içimizden sadece Oleg hain çıktı." Mikhail Lyubimov, ihaneti kişisel zarar olarak alıyordu: Gordievsky onun arkadaşı olmuştu, sırları, müziği ve Somerset Maugham'u paylaşmışlardı. "Gordievsky'nin kaçışından hemen sonra KGB'nin yumruğunu hissettim. Eski meslektaşlarımdan neredeyse hepsi benimle temaslarını kestiler, buluşmaktan korktular... Tehditkâr KGB emirlerinde benden, Gordievsky'nin

ihanetinin baş sorumlusu olarak bahsedildiğine dair söylentiler duydum.” Gordievsky’nin kaçışının hemen öncesinde, “Mr. Harrington’s Washing” e atıf yaparak verdiği ipucunu ancak şimdi anlamıştı. Lyubimov, her ne kadar Rus Somerset Maugham’u olmayı başaramamışsa da romanlar, oyunlar ve anılar yazdı ve Soğuk Savaşın en özgün melezlerinden biri olarak kaldı. Sadakatte Sovyet, tarzda eski kafalı İngilizdi. Kaçıştaki önemli anda KGB’nin dikkatini başka tarafa saptırmak için kullanılmış olmasına ve “dikkat dağıtma hilesine” dönüştürülmesine son derece içerlemişti. Gordievsky onun dürüst oyun anlayışını çig-nemişti. Bir daha asla konuşmadılar.

Sir Bryan Cartledge, kısasa kısas casus kovma fasıllarından sonra İngiltere ile Sovyetler Birliği’nin önceki sıcak ilişkilerine nasıl bu kadar çabuk döndüklerine şaşır-mıştı. Sovyetler Birliği’ndeki büyükelçilik görevini 1988’de tamamladı. Geriye dönüp, vakaya baktığında, tahliyeyi, “olağanüstü bir zafer” olarak tarif ediyordu. Gordievsky, bize, “KGB’nin yapısı ve icraat tarzı hakkında onları kapsamlı bir şekilde yıllarca engellememizi mümkün kılan bir bilgi özeti” sağlamıştı. Muhafazakâr Parti Genel merkezindeki araştırmacı Rosemary Spencer, çok yakınlaştığı çekici Rus diplomatın, baştan beri MI5 emriyle MI6 için çalıştığını öğrenince şok oldu. Bir Danimarkalı ile evlenip, Kopenhag’a taşındı.

Gordievsky’nin MI6’daki vaka subayları ve yöneticileri, gizli bir dünyanın içinde gizli bir hücre olarak bağlarını sürdürdüler. Diğer subaylar –Richard Bromhead, Veronica Price, James Spooner, Geoffrey Guscott, Martin Shawford, Simon Brown, Sarah Page, Arthur Gee, Violet Chapman, George Walker– kendi istekleri üzerine gölgede kaldılar çünkü bunlar gerçek isimleri değil. Kraliçe ile birlikte gizli

bir izleyici topluluğunda Ascot ve Gee'ye Britanya İmparatorluk Nişanı OBE, Chapman'a MBE verildi. Gordievsky'nin ilk vaka subayı olan İskoç Philip Hawkins, kaçıışı öğrendiğinde, alışlageldiği gibi, kuru bir yanıt verdi: "Aa, neticede samimiymiş, öyle mi? Ben samimi olduğuna hiç inanmamıştım."

K Bölümünün müdürü John Deverell, Kuzey İrlanda'daki MI5'i yönetmeye devam etti. 1994'te bindikleri Chinook helikopter, Mull of Kintyre'da düşünce Britanyalı diğer Kuzey İrlanda istihbarat uzmanlarının birçoklarıyla birlikte öldü. Mart 2015'te Roy Ascot, Lordlar Kamarasında yerini aldıktan sonra Lord dostu tarihçi Peter Hennessey, kimliğini ilgi çekici biçimde ortaya çıkardı: "Bundan bahsetmeyecek kadar ketum olduğunu bilmeme rağmen asil Kont, fevkalade ve yürekli adamı, Oleg Gordievsky'yi Rusya'dan Finlandiya'ya kaçıran subay olarak istihbarat tarihinde özel bir yere sahiptir." Ascot'un, Soğuk Savaşta, kirli bezi çok şaşılmalı bir rol oynayan kızı, Rus sanatında bir otorite oldu. KGB, MI6'nın bir tahliye operasyonuna bebekle çıktığına asla tam olarak inanmamıştı.

Michael Bettany, yirmi üç yıllık cezasının on dört yılını yattıktan sonra 1989'da şartlı tahliye edildi. İsveçli casus Stig Bergling, hapisneden eş ziyareti izniyle çıkıp, Moskova'ya kaçtı, orada ayda beş yüz ruble tutarında cömert bir maaş alarak yaşıyordu. Bir sene sonra Budapeşte'ye taşındı, sonra da Lübnan'a gidip, Dürzi milislerin lideri Velid Canbolat'ın güvenlik danışmanı olarak çalıştı. 1994'te İsveç güvenlik teşkilatını arayıp, ülkesine dönmek istediğini söyledi. Cezasının üç yılını daha yattıktan sonra sağlığının bozulması nedeniyle serbest bırakıldı. Bergling, 2015'te kaldığı bakımevinde bir hemşireyi hava tabancasıyla vurup yaraladıktan kısa süre sonra Parkinson hastalığından

öldü. Arne Treholt, sekiz sene maksimum güvenli hapis hanesinde yatıktan sonra 1992’de Norveç hükümeti tarafından tartışmalı bir şekilde affedilip, serbest bırakıldı. Norveç Ceza Davaları İnceleme Komisyonu, mahkûmiyet kararı için yeniden soruşturma başlattı ve 2011’de, Treholt’un destekçilerinin de iddia ettiği gibi, delillerin karartıldığını gösterecek bir dayanak olmadığı sonucuna vardı. Serbest bırakıldıktan sonra önce Rusya’ya, sonra da Kıbrıs’a yerleşip iş insanı ve danışman olarak çalıştı. Michael Foot, 1995’te, Gordievsky’nin anılarını, “KGB: Foot Ajanımızdı” başlığıyla tefrika halinde yayınlayan *Sunday Times*’ı dava etti. Foot, makaleyi, “McCarthy tarzı karalama” olarak tanımladı ve aldığı büyük zarar tazminatının bir kısmını *Tribune*’u finanse etmek için kullandı. Foot, 2010’da doksan altı yaşında öldü.

Gordievsky vakası, Batılı istihbarat teşkilatları için, bir casusun nasıl angaje edilip, çalıştırılacağı, istihbaratın uluslararası ilişkileri iyileştirmek ve bilgilendirmek için nasıl kullanılacağı ve en çarpıcı koşullarda, tehlike altındaki bir casusun nasıl kurtarılabilceğine dair ibretlik bir ders kitabı haline geldi. Fakat onu kimin ele verdiği hâlâ belli değildi. Gordievsky’nin kendi teorileri vardı: eski karısı Yelena olabilirdi veya Çek arkadaşı Standa Kaplan onu ele vermiş olabilirdi; belki de Bettany, kendisinin MI5 köstebeği olduğunu açığa çıkaran kişiyi çözmüştü; yoksa KGB’yi uyaran şey, Arne Treholt’un tutuklanıp yargılanması mıydı? CIA’deki brifingler sırasında sık sık masada karşısında oturan dost canlısı Amerikalı subaydan şüphelenmek onun da MI6’nın da aklına gelmedi.

Roma’daki bir görevden sonra Aldrich Ames, CIA’in Karşı-istihbarat Merkezi Analiz Grubu’na tayin edilmiş ve teşkilatın Sovyet ajanlarına dair yeni bilgilere erişimi sağ-

lanmıştı. O da bu bilgileri doğrudan KGB'ye iletiyordu. Toplam ölü sayısı ile birlikte Ames'in İsviçre ve Amerikan bankalarındaki hesap bakiyeleri de artıyordu. Yepyeni gümüş rengi bir Jaguar aldı, sonra da bir Alfa Romeo. Yeni bir ev için nakit yarım milyon dolar harcadı. Nikotin lekeli dişlerini kaplattı. Rosario'nun aristokrat havası, bunlar için kılıf oluşturunuyordu, çünkü paranın zengin akrabalarından geldiğini söylüyordu. KGB, eğer şüpheli durumuna düşerse kaçmasına yardım edeceğine dair güvence vermişti: KGB'deki yöneticisi, "İngilizlerin Moskova'da Gordievsky için yaptığını biz de Washington'da yapmaya hazırdık," dedi. Ames, Sovyetlerden toplam 4,6 milyon dolar kazandı, bu monogramlı gömlekleri ve parıldayan dişlerinin CIA'deki meslektaşlarının uzun süre dikkatini çekmeden arada kaynaması gerçeğinden sadece azıcık daha şaşırtıcı bir rakamdı.

Görünüşte, Gordievsky ile Ames benzer şekilde davranmışlardı. Her ikisi de kendi teşkilatlarının ve ülkelerinin aleyhine dönmüşler ve istihbarat uzmanlıklarını karşı taraf için casusların kimliklerini belirlemekte kullanmışlardı. Her ikisi de kariyerlerinin başlangıcında ettikleri yemine ihanet etmişler ve görünüşte bir hayat yaşayıp, diğerini gizlice yaşamışlardı. Ama benzerlikler buraya kadardı. Ames, para için casusluk yapmıştı; Gordievsky'yi harekete geçiren ise ideolojik inancıydı. KGB, Ames'in kurbanlarının kökünü kazımış, çoğunu öldürmüştü; Gordievsky'nin ifşa ettiği Bettany ve Treholt gibi kişiler, izlenmiş, yakalanmış ve usulünce yargılanıp, hapse atılmış ve sonunda serbest bırakılıp, topluma dönmüşlerdi. Gordievsky, bir dava uğruna hayatını tehlikeye atmıştı; Ames daha büyük bir araba istemişti. Ames, hiçbir sempati beslemediği acımasız bir totaliter rejime, yaşamayı asla düşünmediği bir ülkeye

hizmet etmişti; Gordievsky, demokratik özgürlüğü tatmış ve bu tarz bir hayatı ve kültürü savunup, desteklemeyi görev edinmiş, sonunda büyük bir kişisel bedel karşılığında Batıya yerleşmişti. Sonunda, aralarındaki fark, ahlaki bir karar meselesiydi: Gordievsky iynin tarafındaydı; Ames ise kendi tarafındaydı.

CIA, başta, o kadar çok Sovyet ajanını kaybetmesinin nedenlerini, içerden bir casusa değil, CIA genel merkezine yerleştirilmiş bir dinleme cihazına veya bir şifrenin kırılmış olmasına bağlamıştı. Angleton'ın 1960'lar ve 1970'lerdeki köstebek avından kalan travma, içerden ihanet olasılığını düşünmeyi çok sancılı kılıyordu. Fakat sonunda, bu seviyedeki zayıatı ancak ihanetin açıklayabileceği açıklığa kavuşmuş ve 1993'te Ames'in müsrif hayat tarzı nihayet dikkat çekmişti. Gözlem altına alınmış, hareketleri izlenmiş ve ipucu aramak için çözü karıştırılmıştı. 21 Şubat 1994'te FBI, Rick ve Rosario Ames'i tutukladı. "Büyük bir hata yapıyorsunuz," diye ısrar ediyordu Ames. "Yanlıı adamı almış olmalısınız!" İki ay sonra casusluk yapmaktan suçlu olduğunu kabul etti ve müebbet hapse mahkûm edildi; itiraf pazarlığında Rosario, vergi kaçırmaktan ve casusluk için gizli plan yapmaktan beş yıl ceza aldı. Ames, mahkemede, "CIA'deki ve Amerika'nun diğeri teşkilatları ile yabancıların teşkilatlarında bulunan bildiğı neredeyse bütün Sovyet ajanlarını tehlikeye attığını" ve Sovyetler Birliğı ile Rusya'ya "ABD'nin dışışleri, savunma ve güvenlik politikalarına ilişkin çok büyük miktarda bilgi" sağladığını kabul etti. Mahkûm 40087-083, Rick Ames, halen Terre Haute, Indiana'daki Federal Correctional Institute'da hapis yatmaktadır.

Gordievsky, Amerikalı vatansever modeli olarak gördüğü adamın kendini öldürmeye çalıştığını öğrenince çok

şaşırmıştı. “Ames, hayatımı ve kariyerimi paramparça etti,” diye yazmıştı. “Ama beni öldürmedi.”

1997’de Amerikalı televizyon muhabiri Ted Koppel, Ames ile hapishanede röportaj yaptı. Öncesinde Gordievsky ile İngiltere’de röportaj yapmıştı, video bandı getirip, Ames’e göstererek tepkisini ölçtü. İhanete uğrayan adam, doğrudan hainine hitap ediyordu. “Aldrich Ames bir haindir,” diyordu Gordievsky, hapishane kıyafeti içindeki Ames kaydı ekranda dikkatle izlerken. “Sadece para için çalışmış. O, yalnızca hırslı piçin teki. Vicdanı onu ömrünün sonuna kadar cezalandıracak. ‘Mr. Gordievsky, sizi hemen hemen affetti!’ diyebilirsiniz.”

Bant bitince Koppel, Ames’e döndü: “Sizi hemen hemen affettiğine inanıyor musunuz?”

“Sanırım,” dedi Ames. “Sanırım orada söylediği her şey beni derinden etkiliyor. Bir keresinde, ele verdiğim adamların benzer tercihler yapıp, benzer risklere girdiğini söylemiştim. Beni dinleyen mantıklı biri, ‘Bu ne küstahlık!’ diyecektir. Ama bu küstah bir ifade değildi.” Ames’in sesi, kendi eylemleriyle diğer casusların arasındaki ahlaki eşitlik üzerinde ısrar ederken kendisini haklı çıkarırcasına, neredeyse kendini beğenmiş bir tondaydı. Ama Gordievsky’nin görüntüsü, Ames’in neredeyse pişmanlık gibi gelecek bir şey söylemesine sebep oldu: “Duyduğum utancın ve pişmanlığın türü, son derece kişisel olan ve daima öyle kalacak olan bir şey.”

Gordievsky, hâlâ takma bir isimle, Rusya’dan kaçtıktan kısa süre sonra, İngiltere’de taşındığı sıradan bir banliyö sokağında müstakil bir evde yaşıyor. Evi, neredeyse tamamen sıradan bir ev. Sadece yüksek çitler ve eve yaklaşıncı duyacağınız görünmeyen elektronik tetikleyici mekaniz-

manın uyarıcı vızıltısı, burasının komşu evlerden farklı olabildiğini belli ediyor. İnfaz emri hâlâ yürürlükte, MI6 en değerli Soğuk Savaş casusuna göz kulak olmaya devam ediyor. KGB'nin öfkesi hâlâ bitmedi. 2015'te Vladimir Putin'in o zamanki başkanlık genel sekreteri Sergei Ivanov, Gordievsky'yi, KGB'deki kariyerine zarar vermekle suçladı: "Gordievsky beni ihbar etti. Utanç verici ihanetinin ve İngiliz istihbaratınca angaje edilmesinin benim hayatımı mahvettiğini söyleyemem ama işimde belli sorunlar yaşadım." 4 Mart 2018'de, Sergei Skripal isimli eski bir GRU subayı ile kızı Yulia, Rus sinir gazı kullanan suikastçılar tarafından zehirlendiler. Skripal da, Gordievsky gibi MI6 için casusluk yapmış ama Rusya'da yakalanıp, yargılanmış, hapsedilmiş sonra da 2010'da bir casus değişiminde değiş tokuş edilmişti. İlticacı Alexander Litvinenko'yu on yıl önce öldürmekle suçlanan eski KGB koruması Andrei Lugovoi, kendisine Rusya'nın Skripal'i de zehirleyip zehirlemediği sorulduğunda şaşırtıcı bir cevap verdi: "Birini öldürmek zorunda olsaydık o, Gordievsky olurdu. Ülkeden kaçırılmıştı ve burada gıyabında idam cezası verilmişti." Putin ve ekibi unutmamışlardı. Skripal'in zehirlenmesinin ardından Gordievsky'nin etrafındaki güvenlik tedbirleri pekiştirildi. Evi yirmi dört saat gözlem altında.

Bugün Gordievsky, nadiren evden çıkıyor, gerçi MI5 ve MI6'daki arkadaşları ve eski meslektaşları onu sık sık ziyaret ediyorlar. Yeni işe alınanlar ara sıra bir gizli servis efsanesiyle tanışmaları için evine getiriliyorlar. Hâlâ intikam için potansiyel hedef olduğu düşünülüyor. Okuyor, yazıyor, klasik müzik dinliyor ve siyasi gelişmeleri, özellikle de ana vatanındakileri yakından takip ediyor. 1985'te Fin sınırını geçtiğinden beri Rusya'ya hiç dönmedi, böyle bir arzusu olmadığını da söylüyor: "Ben artık İngiliz'im."

Annesini bir daha hiç görmedi. Olga Gordievsky, 1989'da, seksen iki yaşında öldü. Sonuna kadar, oğlunun masum olduğunda ısrar etti. "İki taraflı ajan değil, üç taraflı ajan, hâlâ KGB için çalışıyor." Gordievsky'nin ona hakikati söyleme fırsatı hiç olmamıştı. "Olayları benim bakış açımdan bilmesini isterdim."

Birçok casusun sonraki hayatlarının doğruladığı gibi, casusluk ağır bir bedel ödetiyor.

Gordievsky, hâlâ ikili hayat yaşıyor. Banliyödeki komşuları için yüksek çitlerin ardında sessizce yaşayan bu sakallı, kambur yaşlı adam, sadece yaşlı bir emekli, pek önemi olmayan biri. Gerçekte tamamen farklı biri, tarihsel önemi büyük bir kişi ve dikkate değer bir adam, gururlu, dirayetli, çabuk sinirlenen, düşünceli hali ani ironik mizah parlamalarıyla aydınlanan biri. Bazen ondan hoşlanmak zor ama hayran olmamak da imkânsız. Hiç pişman olmadığını söylüyor ama zaman zaman konuşmanın ortasında kopuyor ve sadece kendisinin görebileceği bir uzaklığa gizemli bir şekilde dalıp gidiyor. Tanıştığım en yürekli kişilerden biri ve en yalnız olanı.

Kraliçenin 2007'deki doğum gününde verdiği şereflerde, Gordievsky'ye, "Birleşik Krallığın güvenliği için yaptığı hizmetlerden" ötürü Seçkin St. Michael ve St. George Nişanı (CMG) verildi, aynı madalyanın kurgu James Bond'a verildiğini belirtmek de hoşuna gidiyor. Moskova'daki medya, yanlış bir şekilde, eski Yoldaş Gordievsky'nin bundan böyle "Sir Oleg" olduğunu bildirdi. Gordievsky'nin portresi, Fort Monckton'da asılıdır.

Kaçışının otuzuncu yıldönümünde, Haziran 2015'te, vakayı yöneten ve Rusya'dan tahliye edilmesine katılan herkes, yetmiş altı yaşındaki casusu kutlamak için toplandı.

Finlandiya'ya kaçarken yanında olan orijinal ucuz suni deri bavul, artık M16 müzesinde. Yıl dönümü kutlamasında ona hatıra olarak yeni bir seyahat çantası verildi. İçinde şunlar vardı: bir Mars çikolata, plastik Harrods poşeti, batı Rusya haritası, "endişe, asabiyet, uykusuzluk ve stres giderici" haplar, sivrisinek kovucu, iki şişe soğuk bira ve iki kaset: Dr. Hook'un *Greatest Hits* ve Sibelius'un *Finlandia* kasetleri.

Çantadaki son kalemler, bir paket peynir ve soğan cipsi ile bir bebek beziydi.

17

SON SÖZ

C*asus ve Hain*'in Eylül 2018'de yayınlanmasının ardından, hikâyede doğrudan yer alan üç istihbarat servisinin – MI6, CIA ve KGB– kitabı okuyup, yorumunu paylaşmak isteyen eski subaylarından sayısız mektup, e-mail ve telefon aldım. Tepkilerinin çoğu, övücü ve onaylayıcıydı; bir kısmı değildi; hikâyenin ana unsurları tartışmasızdı fakat birkaçı benim yorumlarıma ve çıkardığım sonuçlara olduğu gibi casusluk yöntemlerinin belli ayrıntılarına da karşı çıkıyordu. Oleg Gordievsky, özellikle İşçi Partisi lideri Michael Foot ile KGB arasındaki temasları ifşa ettiği için tartışmalı bir kişi olarak kaldı. Bu kitapta anlatılan olaylardan otuz yılı aşkın süre sonrasında vakaya İngilizlerin, Amerikalıların ve Rusların bakış açıları çok farklı duruyor, bazı açılardan da taban tabana zıt. Bazı Ruslar, özellikle de Sovyetler Birliği'nin Gordievsky'nin katkıda bulunduğu parçalanışına üzülenler için o, nefret edilen bir kişi. Gordievsky'nin eylemleri, nedenleri, etkisi ve mirası, Soğuk Savaşın eski savaşçıları arasındaki anlaşmazlığı kışkırtmaya devam ediyor: Bu da onun kalıcı ve benzersiz öneminin ilave kanıtıdır.

Bu eski istihbarat subaylarından bir kısmının isimleri aşağıda verilmektedir ama çoğu isimsiz kalmalıdır. Fark-

lı bakış açılarını, vakanın bazı önemli yönlerine eğilen bir tartışma biçiminde sundum.

Yayınlandıktan sonraki sansasyonun belki de en iştah açıcı kemiği, Aldrich Ames'in Gordievsky'yi ne zaman, nasıl ele verdiği veya ele verip vermediği sorusuydu. CIA, Ames'in Gordievsky'yi muhtemelen Mayıs 1985'te Moskova'ya geri çağırılmadan önce köstebek olarak teşhis etmemiş olduğunu savunuyor. CIA kaynaklarından biri, Ames'in tutuklanmasından sonra yazılan ve 'Ames'in zararlı bilgiyi Haziran ayında verdiğini söylediğini kabul eden' bir FBI/CIA ortak raporundan, –bu sırada Gordievsky zaten Moskova'daydı ve KGB'nin yakın takibi altındaydı–bahsetti. Çoğu MI6 kaynağı bu yoruma karşı çıkıyor: 'Rapor, Ames'in Gordievsky hakkındaki bilgiyi Mayıs'ta ilettiğinden emin olamadıklarını ama Haziran'da kesinlikle iletmış bulunduğunu sonuca bağlıyordu.' Ama iletişime geçtiğim CIA subaylarından hiçbiri, alternatif bir açıklama sunmadı. Ames'in yegâne muhbir olmayabileceği fikrini sineye çekmek CIA için daha kolay çünkü ilk sızıntının İngiltere'den çıkmış olabileceğini ima ediyor ama İngiltere tarafındakilerin çoğu, benim gibi, artık bunun bir sır olmadığına inanıyor: Ames, Gordievsky'yi KGB'ye ihbar etti. Vakayla yakından ilgili bir MI6 subayı, KGB soruşturmacılarının doğrulayıcı kanıtı, Norveçli casus Arne Treholt'un yargılanması sonucunda elde etmiş olduklarına inanıyor: bu duruşma *kapalı oturum* şeklinde gerçekleşmişti ama Treholt'un KGB ile bağlantılarını Gordievsky'nin ortaya çıkarmış olduğuna dair deliller, gizlice Sovyet Elçiliğine sızdırılmış, oradan da Moskova'ya iletilmiş olabilirdi. İlginç bir şekilde, benimle temas kuran eski KGB subaylarından hiçbiri, kaynağın Ames olduğunu inkâr etmedi ya da KGB'nin Gordievsky'nin içyüzünü zaten başka kaynak-

lardan anladığı fikrini yaymaya çalışmadı. Eski KGB subaylarından biri, Gordievsky'nin köstebek olduğunu ihbar ettiği için Ames'in takdir edilmesi gerektiğini ileri sürdü. Mikhail Lyubimov şöyle yazıyor: 'Ames'in tam olarak ne bildirdiğini bilmem ama Gordievsky'nin hemen tutuklanması için yeterince delil olmadığı da açık.' Bu, vakaya dâhil olanların çoğunluğunun da katıldığı, Gordievsky'nin Viktor Budanov tarafından araştırılmasına yol açan ve geri çağrılmasını tetikleyen yeterli bilgiyi Ames'in, Washington'da KGB ile ilk buluşmasında sağlamış olduğuna dair görüşümü destekler görünüyor.

Casusluk yöntemlerinin ayrıntıları konusunda, CIA kaynaklarından biri, Gordievsky'nin Kopenhag'da Kaplan ile buluşmasının benim anlattığım şekilde mi gerçekleştiğini sordu ve bana şöyle açıkladı: "Bir teşkilat neden hedefle (oradan geçen belli kişiler tarafından teşhis edilebilirdi) yapacağı buluşmayı cam kenarında yapsın?" Bununla birlikte MI6, eğer KGB gözlüyor olsaydı gizli bir randevunun şüpheli görünebileceğini, oysa açıkça bir kafede cam kenarında buluşmanın, iki eski arkadaşın masumane buluşması olduğunu gösterdiğini savunuyor. "Mike Stokes, buluşmayı görmeyi yararlı bulmuş olmalı," dedi eski bir MI6 subayı.

Kod adları konusu da tartışma başlattı. CIA, MI6'ya UPTIGHT (GERGİN) kod adını verdiğini inkâr etti. "Birleşik Krallık unsurları için kod adlar modeline uymuyor," dedi kıdemli bir subay. Oysa bir İngiliz subay, Londra'daki CIA istasyonunun bir keresinde kazara MI6'ya atfen UPTIGHT yazdığını ve ona "kişisel bir UPTIGHT numarası" verdiğini hatırladı. "Yazının kopyasını onlara geri gönderdim, bazen de onlarla gergin olmak konusunda dalga geçtim. Fakat CIA Londra istasyonu tarafından uydurulmuş

bir terim olup, Langley’de kayıtlı veya onaylı olmaması da mümkündür.” MI6 da CIA de savaştan beri, bütün kod adlarının kasten anlamsız kelimelerden oluşturulmuş listelerden seçildiğinde ısrar ettiler fakat bir subayın söylediği gibi, “bir takma ad, yakışsız bulunup, daha ahenkli tınısı olan başka bir ad istenebilirdi.” MI6’da bazıları NOCTON ismini beğenmemişlerdi çünkü kulağa rugbyde bir ihlal sayılan vurulmuş (knocked-on) gibi geliyordu; başkaları, HETMAN’ın kulağa “tetikçi”ye (hitman) haddinden fazla yakın geldiğini düşünmüşlerdi. “OVATION’ın kullanımı, ton olarak çok abartılıydı”, dedi subayın biri, “kendimizi tebrik edermiş gibiydi ve Whitehall Mandarin’lerinden birçoğunu sinirlendirmişti.”

Rusya’da ya propagandacı olarak suçlanmayı ya da göz ardı edilmeyi bekliyordum. Aslında eski KGB subaylarının tepkileri son derece iyi niyetliydi. “Gordievsky vakası muazzam bir başarıydı,” diye yazdı Maksim Parshikov. “Gerçi, belirlemesi, kazanması ve angaje etmesi çok daha fazla efor gerektiren Cambridge Beşlisi’nin aksine gönüllü bir kendi-gelen’leri olduğu için şanslı oldukları öne sürülebilirdi,” Eski arkadaşının ona ihanet etmiş olmasına rağmen Lyubimov, Gordievsky’nin saf cesaretini ve cüretkâr PIMLICO Operasyonunu takdir etti. “Bir ajana, KGB’nin pençelerinden kurtarmak için böyle bir kaçış planı sunmak, idama davetiye çıkarmakla eşdeğer...Amerikalıların casuslarına başarısız olurlarsa içmeleri için ölümcül zehir sunmalarından daha dürüst ve “insancıl”.” Parshikov da Lyubimov da Gordievsky’nin Sovyetler Birliği’ni kültürel çöl olarak betimlemesine sinirlenmişlerdi. “Hatırladığım kadarıyla, ülkenin her tarafında klasik müzik duyabilirsiniz,” diye yazdı Parshikov. Lyubimov, Gordievsky’nin Londra’daki KGB görevi sırasında yolladığı İngiltere’de-

ki kültürel olanakların onu fazlaca etkilemediğini düşündüren bir mektubundan alıntı yapmıştı: “Bahsettiğin o güzellikleri –tiyatrolar, müzeler, vs.– görmüyorum. Tek avuntum, sadece ağırbaşlı müzik yayını yapan Radyo Üç. Sürekli onu dinliyorum.” Lyubimov’un İngiltere’ye düşkünlüğü sönmemişti: “Kedilere, Shakespeare’den Lewis Carroll’a, le Carre’a kadar İngiliz edebiyatına, viskiye, özellikle Glenlivet’e, Winnie the Pooh’a, Henley Regatta’ya, Ascot’daki at yarışlarına, Londra’nın parklarına, Covent Garden ve Tate Gallery’ye bayılıyorum. Kim Philby ve George Blake şeklindeki İngiliz istihbaratından bile hoşlanıyorum. Tüvit ceket ve flanel pantolonla puro dumanında boğulmak harika değil mi?”

Michael Foot’un KGB bağlantılarının kapsamı ve kârlılığı hakkındaki ifşaat, İngiliz medyasında kısa ama hiddetli bir ateş fırtınasını tetikledi. İşçi Partisinin lideri Jeremy Corbyn’in de dâhil olduğu destekçileri, solun saygı duyulan bir kişisine, artık kendini savunabilme imkânı kalmadığında iftira edildiğini iddia ettiler. Sağcılardan bazıları, Foot’un yaptıklarının vatan hainliğine eş değer olduğunda ısrar ettiler. Her bir tarafın da yazdıklarını okuma zahmetine girip girmedikleri belli değildi. Hakikat, elbette, aşırı uçların arasında bir yerde: Foot, ne haindi ne de masum; KGB ile olan uzun ve kazançlı cilveleşmesi fevkalâde aptalca olan, son derece akıllı bir adamdı.

Beklendiği gibi bazı Ruslar, Gordievsky’nin Birleşik Krallık için casusluk yapmasının nedenlerinin saflığından şüphe ediyorlar. Lyubimov şöyle yazdı: “Gordievsky’yi MI6’nun ellerine iten esas etkenin kibirlilik olduğuna eminim. Onun, Batı dünyasında, sıradan bir ilticacı olarak değil, Sovyet karşıtı bir Mesih olarak görünmek için bastırılmaz bir susuzluğu olduğunu öne sürmeyi göze alıyorum.”

Parshikov da, birçok yoldaş KGB subayının “dokusu sertleşmiş” bir Kremlin liderliğinden kuşkulu olmalarına rağmen sadece Gordievsky’nin düşman güç için çalıştığına dikkat çekti: “Yaptıklarını komünizme ve Sovyetler Birliği’ne karşı bir savaş olarak savunmasına rağmen Oleg, gerçekte komünizmden ziyade ana vatanından mı nefret ediyordu?”

Oleg’in eski KGB iş arkadaşları, MI6’ya ilettiği istihbaratın etkisini de sorguluyorlar. “Kopenhag’da veya Londra’da önemli bir ajanı teslim etmiş olamazdı çünkü yazık ki, o zamanlarda ‘çıplak ayak başı kabak’ oturuyorduk, ajanımız falan yoktu,” diye yazdı Lyubimov. “Gordievsky, en yüksek yetkili olan Politbüroda neler olduğunu bilemezdi.” Bununla birlikte, Ruslar, Gordievsky’nin açığa çıkardığı iddia edilen ve benim önceden bilmediğim bir Sovyet casusu konusunda uyardılar: Alexei Kozlov, 1981’de Güney Afrika’da tutuklanan bir Sovyet istihbarat subayydı, sonradan kimlikleri bilinmeyen sekiz Batılı ile değiş tokuş edilmişti. Lyubimov, Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü’nde Oleg’in eski sınıf arkadaşı olan Kozlov’un Güney Afrika hapisanesinde işkence görmüş olduğunu yazdı; Parshikov, onun “sakat bırakıldığını” iddia etti.

“1983’te Oleg’in RYAN operasyonunun ardındaki Sovyet düşüncesini ortaya çıkararak ‘dünyayı kurtarmış’ olduğu açık,” diye kabullendi Parshikov. “Ama acaba Oleg yaşam amacına ulaştı mı? Tamam, SSCB artık yok ve Rusya’da biz komünizmi çoktan unuttuk. Peki, dünya daha iyi, daha güvenli bir hale geldi mi?”

Rusya ile Batı arasında gerginliğin yükseldiği bir zamanda, özellikle de casusluk âleminde, dünya başka bir tehlike ve karşılıklı güvensizlik dönemine giriyor ki, bazı-

ları buna yeni Soğuk Savaş diyor. İşte bu nedenle Rusya ile Batı, Gordievsky'yi aynı gözle görmüyor, asla da görmeyecek: Batının gözünde parlak bir casus, Rusların gözündeysen kokuşmuş bir vatan haini.

Kitaba gelen bütün tepkilerin içinden konu şahsı hem en memnuniyet verici olanı hem de en kısasıydı. Oleg Gordievsky, kitabı yayınlanmadan önce okumadı; sonra iki kere okudu ve değerlendirmesini, titrek bir elle yazdığı tek satır ile yolladı: "Kusursuz." Bu kitap, kesinlikle kusursuz değil ama eğer dünyanın dikkatini olağanüstü, cesur ve karmaşık bir adama ve yakın tarihin önemli bir bölümüne çekmeye yaradıysa, amacına hizmet etmiş olacaktır.

Ocak 2019

KOD ADLARI VE TAKMA ADLAR

ABLE ARCHER 83: NATO savaş oyunu

BOOT (BOT): Michael Foot (KGB)

COE: Bettany davası (MI5)

DANICEK: Stanislaw Kaplan (MI6)

DARIO: Kimliği belirlenemeyen illegal KGB ajanı (KGB)

DISARRANGE (DÜZEN BOZAN): Çek istihbarat subayının tahliyesi (MI6)

DRIM: Jack Jones (KGB)

ELLI: Leo Long (KGB)

ELMEN: MI5-MI6 ortak Michael Bettany vakasındaki karşı istihbarat operasyonu (MI5/MI6)

EMBASE (AŞAĞILAMA): Gordievsky iltica ettikten sonra KGB/GRU personelinin sınır dışı edilmesi (Birleşik Krallık)

FAREWELL (ELVEDA): Vladimir Vetrov (Direction Générale de la Surveillance du Territoire)

FAUST: Yevgeni Ushakov (KGB)

FOOT (AYAK): KGB/GRU personelinin sınır dışı edilmesi (MI5/MI6)

FREED (ÖZGÜR): Çek istihbarat subayı (MI6)

GLYPTIC: Joseph Stalin (MI5)

GOLDFINCH (SAKA KUŞU): Oleg Lyalin (MI5/MI6)

GOLFPLATZ: Büyük Britanya (Almanca)

GORMSSON: Oleg Gordievsky (PET)

GORNOV: Oleg Gordievsky (KGB)

GROMOV: Vasili Gordievsky (KGB)

GRETA: Gunvor Galtung Haavik (KGB)

GROUND: DARIO'ya nakit aktarımı (KGB)

HETMAN: Leyla Gordievsky ile kızlarının serbest bırakılması için yürütülen kampanya (MI6)

INVISIBLE (GÖRÜNMEZ): Çek bilim insanlarının tahliyesi (MI6)

KOBA: Michael Bettany

KORIN: Mikhail Lyubimov (KGB)

KRONIN: Stanislav Androsov (KGB)

LAMPAD: MI5/MI6 ortak bağlantısı (MI5/MI6)

NOCTON: Oleg Gordievsky (MI6)

OVATION (ALKIŞ YAĞMURU): Oleg Gordievsky (MI6)

PIMLICO: Gordievsky tahliye operasyonu (MI6)

PUCK: Michael Bettany (MI5)

RON: Richard Gott (KGB)

RYAN: *Raketno-Yadernoye Napadeniye* (Sovyetler Birliği)

SUNBEAM (GÜNEŞ IŞINI): Oleg Gordievsky (MI6)

TICKLE (GICIK): Oleg Gordievsky (CIA)

UPTIGHT (GERGİN): MI6 (CIA)

ZEUS: Gert Petersen (KGB)

ZIGZAG: Eddie Chapman (MI5)

TEŞEKKÜR

Bu kitap, konu şahsın candan desteği ve iş birliği olmasaydı yazılamazdı. Geçen üç yıl boyunca Oleg Gordievsky ile güvenli evde, yirmi seferden fazla görüşme yaptım, kaydettiğim konuşmalarımızın toplamı yüz saati geçti. Konukseverliği sonsuz, sabrı sınırsız ve hafızası olağanüstüydü. İş birliği koşulsuzdu, bu kitabın yazımını şekillendirmek için bir girişimde de bulunmadı: Olayların açıklanma biçimi ve içerdiği hatalar tamamen bana aittir. Gordievsky vasıtasıyla vakayla alakalı bütün MI6 subaylarıyla konuşabildim, onlara da yardımlarından dolayı çok müteşekkirim. Gerçek isimlerinin bilinmemesi koşuluyla serbestçe konuşmayı kabul ettiler. Hayatta olan eski MI6 subayları, bazı eski Rus ve Danimarkalı istihbarat subayları ve kimlikleri zaten açıkça belli olan birkaç kişi, burada takma isimlerle ortaya çıkmaktadır. Diğer bütün isimler gerçektir. Gordievsky vakası ile alakalı olan birçok eski KGB, MI5 ve CIA subayının cömert yardımlarından da yararlandım. Bu kitap, MI6'dan izin veya yardım olarak yazılmadı, istihbarat teşkilatının gizli kalan dosyalarına erişimim hiç olmadı.

Farklı katılımcılarla toplantılar düzenleyen, Gordievsky ile yaptığım görüşmelere katılan, müsveddeyi olaylarla ilgili doğruluk açısından kontrol eden, hem ruhsal hem de

yenecek gıda temin eden, genel olarak da karmaşık ve endişe vermesi imkân dâhilinde olan bir operasyonun liyakat ve sonsuz keyifle tamamlanmasını kesinleştiren iki kişi özellikle çok yardımcı oldu. Onlara verebileceğimden çok daha fazla övgüyü hak ediyorlar ama kendileri istemiyor.

Ayrıca Christopher Andrew, Keith Blackmore, John Blake, Bob Bookman, Karen Brown, Venetia Butterfield, Alex Carey, Charles Cohen, Gordon Corera, David Cornwall, Luke Corrigan, Charles Cumming, Lucie Donahue, St John Donald, Kevin Doughton, Lisa Dwan, Charles Elton, Natasha Fairweather, Emme Fane, Stephen Garrett, Tina Gaudoin, Burton Gerber, Blanche Girouard, Claire Haggard, Bill Hamilton, Robert Hands, Kate Hubbard, Lynda Jordan, Mary Jordan, Steve Kappas, Ian Katz, Daisy Lewis, Clare Longrigg, Kate Macintyre, Magnus Macintyre, Robert McCrum, Chloe McGregor, Ollie McGregor, Gill Morgan, Vikki Nelson, Rebecca Nicolson, Roland Philipps, Peter Pomerantsev, Igor Pomeranysev, Andrew Previté, Justine Roberts, Felicity Rubinstein, Melita Samoilys, Mikael Shields, Molly Stern, Angus Stewart, Jane Stewart, Kevin Sullivan, Matt Whiteman, Damian Whitworth, Caroline Wood'a da teşekkür etmek isterim.

The Times'taki arkadaşlarım ve meslektaşlarım, destek, ilham ve hak ettiğim alay açısından sonsuz bir kaynak oldular. Yirmi beş yıllık keskin zekâlı temsilcim merhum Ed Victor, başlangıçta oradaydı sonra Jonny Geller harika bir şekilde dizginleri ele aldı. Viking ve Crown'daki ekipler mükemmeldiler. Son olarak, çocuklarım Barney, Finn ve Molly'ye, tanıdığım en iyi ve en komik insanlara teşekkürlerim ve sevgilerimle.

SEÇİLİ KAYNAKLAR

Andrew, Christopher. *The Defence of the Realm: The Authorized History of MI5*. London, 2009.

———, *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*. London, 1985.

Andrew, Christopher, and Oleg Gordievsky (eds.). *Instructions from the Center: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975–1985*. London, 1991.

———, *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*. London, 1991.

Andrew, Christopher, and Vasili Mitrokhin. *The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West*. London, 1999.

———, *The World Was Going Our Way: The KGB and the Battle for the Third World*. London, 2005.

Barrass, Gordon S. *The Great Cold War: A Journey Through the Hall of Mirrors*. Stanford, Calif., 2009.

Bearden, Milton, and James Risen. *The Main Enemy: The Inside Story of the CIA's Final Showdown with the KGB*. London, 2003.

Borovik, Genrikh. *The Philby Files: The Secret Life of Master Spy Kim Philby—KGB Archives Revealed*. London, 1994.

- Brook-Shepherd, Gordon. *The Storm Birds: Soviet Post-War Defectors*. London, 1988.
- Carl, Leo D. *The International Dictionary of Intelligence*. McLean, Va., 1990.
- Carter, Miranda. *Anthony Blunt: His Lives*. London, 2001.
- Cavendish, Anthony. *Inside Intelligence: The Revelations of an MI6 Officer*. London, 1990.
- Cherkashin, Victor, with Gregory Feifer. *Spy Handler: Memoir of a KGB Officer*. New York, 2005.
- Corera, Gordon. *MI6: Life and Death in the British Secret Service*. London, 2012.
- Earley, Pete. *Confessions of a Spy: The Real Story of Aldrich Ames*. London, 1997.
- Fischer, Benjamin B. "A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare," <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/a-cold-war-conundrum/source.htm>.
- Gaddis, John Lewis. *The Cold War*. London, 2007.
- Gates, Robert M. *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*. New York, 2006.
- Gordievsky, Oleg. *Next Stop Execution: The Autobiography of Oleg Gordievsky*. London, 1995.
- Grimes, Sandra, and Jeanne Vertefeuille. *Circle of Treason: A CIA Account of Traitor Aldrich Ames and the Men He Betrayed*. Annapolis, Md., 2012.
- Helms, Richard. *A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency*. New York, 2003.
- Hoffman, David E. *The Billion Dollar Spy: A True Story of*

- Cold War Espionage and Betrayal. New York, 2015.
- Hollander, Paul. Political Will and Personal Belief: The Decline and Fall of Soviet Communism. New Haven, Conn., 1999.
- Howe, Geoffrey. Conflict of Loyalty. London, 1994.
- Jeffery, Keith. MI6: The History of the Secret Intelligence Service, 1909–1949. London, 2010.
- Jones, Nate (ed.). Able Archer 83: The Secret History of the NATO Exercise That Almost Triggered Nuclear War. New York, 2016.
- Kalugin, Oleg. Spymaster: My Thirty-Two Years in Intelligence and Espionage Against the West. New York, 2009.
- Kendall, Bridget. The Cold War: A New Oral History of Life Between East and West. London, 2018.
- Lyubimov, Mikhail. Notes of a Ne'er-Do-Well Resident or Will-o'-the-Wisp. Moscow, 1995.
- . Spies I Love and Hate. Moscow, 1997.
- Moore, Charles. Margaret Thatcher: The Authorized Biography, vol. 2: Everything She Wants. London, 2015.
- Morley, Jefferson. The Ghost: The Secret Life of CIA Spymaster James Jesus Angleton. London, 2017.
- Oberdorfer, Don. From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983–1991. Baltimore, 1998.
- Parker, Philip (ed.). The Cold War Spy Pocket Manual. Oxford, 2015.
- Philby, Kim. My Silent War. London, 1968.
- Pincher, Chapman. Treachery: Betrayals, Blunders and Cover-Ups: Six Decades of Espionage. Edinburgh, 2012.

- Primakov, Yevgeny. *Russian Crossroads: Toward the New Millennium*. New Haven, Conn., 2004.
- Sebag Montefiore, Simon. *Stalin: The Court of the Red Tsar*. London, 2003.
- Trento, Joseph J. *The Secret History of the CIA*. New York, 2001.
- Weiner, Tim. *Legacy of Ashes: The History of the CIA*. London, 2007.
- Weiner, Tim, David Johnston, and Neil A. Lewis. *Betrayal: The Story of Aldrich Ames, an American Spy*. London, 1996.
- Westad, Odd Arne. *The Cold War: A World History*. London, 2017.
- West, Nigel. *At Her Majesty's Secret Service: The Chiefs of Britain's Intelligence Agency, MI6*. London, 2006.
- Womack, Helen (ed.). *Undercover Lives: Soviet Spies in the Cities of the World*. London, 1998.
- Wright, Peter with Paul Greengrass. *Spycatcher: The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer*. London, 1987.

